П2629

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

II

ГЕО МИЛЕВ

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

Институт литература БИБЛИОТЕКА

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ЧИТАЛИЯ

БАН
Институт за
литература
БИБЛИОТЕКА

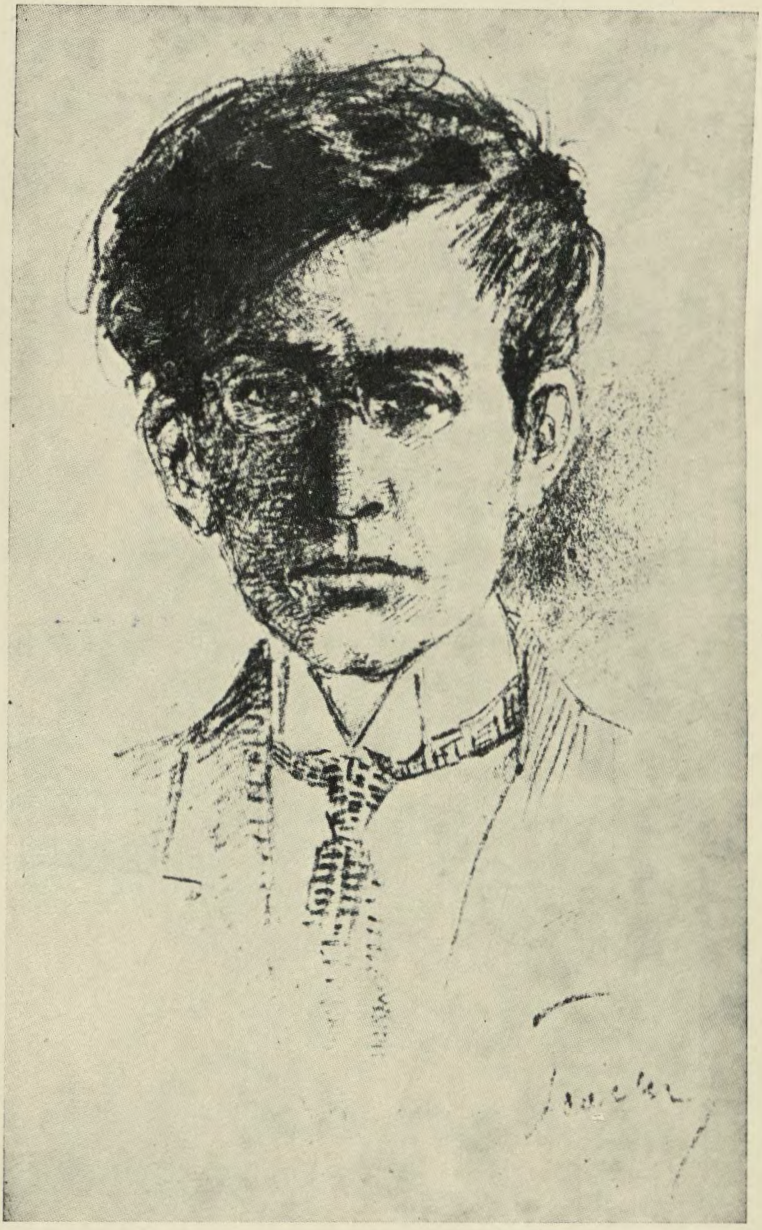

Гео Милев. Автопортрет, 1913 г.

милер

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ТОМ ВТОРИ

ЧИТАЛНЯ

ГЕО МИЛЕВ

ВСТЪПИТЕЛНА СТАТИЯ, ПУБЛИКАЦИЯ И КОМЕНТАР

Георги Марков

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

София · 1964

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ОТГОВОРНИ РЕДАКТОРИ

Чл.-кор. ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ и н. сътр. СОНЯ БАЕВА

ПРОВЕРКА 1979 г.

П 2629

Б 40244 | бц

ПРОВЕРКА 2009 - 2010

ПРЕДГОВОР

Гео Милев е оставил богат литературен архив — почти всичките си ранни стихотворения, множество преводи, литературни бележки, ръкописни вестничета и стихосбирки, писма, документи и др. Най-пълна е сбирката от ученическите и студентските му години. Приучен на систематичен и добросъвестен труд, обладан от амбицията за литературна кариера, поетът е запазвал всички ръкописни материали, а грижливата ръка на родителите, които са гледали отрано с възхищение на своя първороден син, ги е съхранила за бъдните поколения. По-сетне Гео Милев става твърде небрежен и към ръкописите си, и към целия си архив. Оцелялото е случайно, често пъти не е най-съществено. Интересни и важни ръкописи (например на поемата „Септември"), писма и документи са изчезнали безвъзвратно. За съжаление това се отнася най-вече за зрелия период от идейно-творческото му развитие. Колко много биха помогнали такива материали да се изясни убедително сложният и противоречив облик на поета! Обикновено в архива срещаме ръкописите само на онези поетически творби и статии, които или са недовършени, или не представляват значителна художествена ценност, или пък по някакви причини са останали непечатани. Очевидно Гео Милев не е имал навика да запазва преписи на произведенията, които е пращал в печатницата, нито различните варианти на една и съща творба. И все пак оцелялото не е малко. И ние трябва да благодарим на всички ония, които при трудните условия на фашистките гонения са успели да скътат за нас ръкописите на поета. Тук е необходимо да се посочат преди всичко имената на другарката му Мила Гео Милева и особено на брат му Борис Касабов, който се е ровил дълго, за да събере и подреди запазеното.

Архивът на Гео Милев е пръснат на няколко места. Основната и най-значителната част от материалите се съхраняват в Държавната библиотека „Кирил и Методий" — Български исторически архив, София (съкратено ДБКМ—БИА), където са предадени от съпругата му и са научно обработени в 7 големи папки като фонд № 26. Друга значителна част се пази ревниво и с любов у сестра му Пенка Касабова, на която е предадена от брат им Борис. Това са главно няколко ранни стихосбирки в ръкопис и почти цялата кореспонденция с баща му Милю Касабов. Третата част се намира в къща-музей „Гео Милев", Стара Загора, където са събрани предимно книги от библиотеката му, спомени, някои ръкописи и писма. Отделни интересни материали се намират в семейството на поета, в Института за литература при БАН, в Централния държавен исторически архив, в Софийския народен театър „Иван Вазов".

За да се събере и разясни, доколкото е възможно, целият архивен материал, беше необходимо съдействието на близките на поета. Във връзка с един или друг въпрос съм се обръщал към Мила Гео Милева, Николай Лилиев, Людмил Стоянов, които винаги се отзоваваха на драго сърце. Специална благодарност трябва да се изкаже на Пенка Касабова, която се съгласи в настоящия том да бъдат публикувани много интересни материали, намиращи се у нея. Преписът на всички материали, за които е означено, че се съхраняват у Пенка Касабова, е направен от нея.

В предлаганото издание са включени материалите, които не са печатани досега. Онова, което няма самостоятелно значение като завършен литературен текст, но представлява факт от биографията на Гео Милев или разкрива някаква черта на личността и творчеството му, се цитира във встъпителната статия. По същия начин се представят и някои места от спомените за поета, намиращи се в ръкопис. Извън изданието на литературния архив остават материали, които биха представлявали интерес за специални изследвания, но които поради особения им характер не е необходимо да се публикуват. На първо място това са многобройните преводи, останали в ръкопис. Гео Милев е един от най-активните, културни и талантливи преводачи у нас. Той превежда от почти всички европейски езици: немски, френски, руски, английски, сръбски и др. Оставил е хубави преводи както на модерната художествена литература, така и на класическата. Започнал да превежда още от ученически години, неговите ръкописни вестничета и сборници почти винаги включват в себе си и преводи. Тези преводи имат не само литературно-художествено значение, но и биографическо. Наред със собствените му произведения те бележат пътя на идейно-творческото му развитие, естетическите му предпочитания и позиции, широкия кръгозор на литературните му интереси. Плодотворна задача е да се проучи преводаческата дейност на Гео Милев. Но това е предмет на специално изследване. Ето защо в предлагания литературен архив не публикувам тези ръкописи. Все пак за да има известна представа бъдещият изследовател и за тази страна от творчеството на поета, в бележките за отделните сборници „Изкуство“ посочвам и включените в тях преводи. Освен тях са запазени и отделни ръкописи на много преведени от Гео Милев стихотворения. Например в ДБКМ—БИА откриваме в ръкопис преводите на „Исус и Психея“ от Рихард Демел (21—22. X. 1923), на стихотворението „Селяшка неволя“ от Алексей Колцов, „Не смей се с моята пророческа тъга“ от М. Ю. Лермонтов (18/31. I. 1913, Лайпциг), „О капитане, мой капитане“ (Лайпциг, 21/8. III. 1914), „Химни на земята“ и „Поздрав на света“ от Уолт Уитман, „Гладната песен“ от Алексей Ремизов, из „Небесната светлина“ от немския ляв експресионист Лудвиг Рубинер и много още стихотворения, публикувани или не. Все в ДБКМ—БИА намираме в ръкопис превода на романа „Голем“ от Густав Майринк, „Манастирът“, драма в 4 действия от Емил Верхарн, „Пер Гинт“, драматическа поема в 5 действия от Хенрих Ибсен, „Инвалидът Хинкеман“ от Ернст Толер, „За любовта, поезията и държавната служба“ от Александър Блок, „Новият театър“ от Всеволод Мейерхолд, няколко новели от Иван Гол и др. Ръкописи на непечатани преводи има и в Института за литература при БАН („Мона Вана“ от Морис Метерлинк и др.). Пазят се също ръкописите на една „Кратка история на френската литература“ от Гео

Милев, писана през 1923 г. (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 19), на незавършения „Речник на чуждите думи“, на „Немско-френски речник“, на много ранни стихотворения за деца, преписи на стихотворения от Николай Асеев, Валери Брюсов, Фьодор Сологуб, Владимир Маяковски, Вячеслав Иванов и от други немски, френски и руски поети.

Гео Милев е притежавал талант и на художник-живописец. По-голямата част от ръкописните стихосбирки и вестничета са богато илюстрирани от самия него с рисунки, портрети, карикатури, винетки, заглавки, изпълнени с бои (водни, маслени, цветен молив), с мастило или с туш. Част от тях публикувам, макар и да е трудно да се даде точна представа за оригиналите.

Ръкописите на Гео Милев понякога твърде мъчно се разчитат. Написани често пъти на отделни листчета, припряно, ситно и с много зачертавания, с молив или избледняло вече мастило, те изправят изследователя пред неимоверни трудности. Разчитането се усложнява още повече от многобройните текстове на чужди езици (немски, френски, руски, английски) и от позоваванията на неизвестни лица или третостепенни автори. Всичко това определя неизбежните пропуски, които въпреки общите старания вероятно са допуснати в предлагания том.

Литературният материал се печата на съвременен правопис, като се запазват характерните особености на пунктуацията на поета, особено при модернистичните му творби.

ГЕО МИЛЕВ В СВЕТЛИНАТА НА ЛИТЕРАТУРНИЯ АРХИВ

От пожълтелите, измачкани и дъхащи на отдавнашно време страници постепенно, но с неотразима непосредственост се очертава неповторимият образ на поета, критика, преводача, човека Гео Милев. Пред нас се редуват един след друг моменти от неговия напрегнат литературен живот. Представяме си как слабичкият юноша изписва страниците на своите миниатюрни вестничета, как чете вдълбочено Вазовата „Епопея на забравените", поставяйки чертички върху ударените гласни, за да измерва прозодията, или пък как двамата със своя близък приятел Атанас Илиев довършват колективната си антология от преводи на френски, немски и руски автори. После го виждаме студент в София — съсредоточен, сериозен, аскетичен — как слуша внимателно лекциите на проф. Л. Милетич или как се вълнува от някоя постановка на Народния театър. После го срещаме в Германия, в Лондон, в карцера на Хамбург. После е на фронта, в болницата и пак в Германия — заглаждащ раните си, но и въвлечен в революционната атмосфера на въстаналия „Спартак". След това го завладяват трескавата издателска дейност, грижите по списание „Везни", надеждите по едно акционерно книгоиздателско дружество. И накрая сме потресени от кошмарните дни и нощи, които потискат неговите близки след априлските събития през 1925 г.

Извънредно богат с факти е литературният архив на Гео Милев. Благодарение на запазени бележки, датирани стихотворения, преводи, писма и документи можем да проследим едва ли не ден след ден жизнения и творчески път на поета. Но значението на архива му не е само в пълнотата на фактите, то е и в онова непосредствено изявяване на личността, на характера, темперамента, възпитанието, културата, които прозират по неуловим начин в тези отдавнашни страници.

В архивните папки намираме и много непознати и непечатани досега произведения, които показват характера на първите му поетически опити или малко известни страни на творческия му път. Ръкописите на експресията „Ужасът на огнения бич" и на поемата „Моята душа", на известните, но неправилно отнасяни към по-късен период недовършени поеми „Ад" и „Ден на гнева" изясняват важни моменти от идейно-художествената му еволюция. Редица статии, бележки, писма, документи разширяват представата ни за позициите на Гео Милев по въпросите на живота, обществото и изкуството. Отделни, често пъти незначителни на глед факти, затулени зад указания за печатането на книги, както и някои достоверни спомени очертават по-пълно и категорично образа на поета като честен гражданин на своето време. Най-после трябва да се подчертае, че значе-

Гео Милев и брат му Борис. Фотоснимка. 1897

нието на печатаните материали не е само в онова, което говори като текст и факт. То е често пъти в подтекста на документите и ръкописите, в съотношението между идейно-творческите акценти, в общия фон, на който се открояват отделните произведения. Без да открива нови, сензационни положения, които биха променили основно представата за Гео Милев, литературният архив помага на изследователя да проникне по-дълбоко и вярно в сложните, противоречиви позиции на поета, да разбере главните тенденции на неговото развитие, своеобразието му като творец и личност.

ГОДИНИ НА УЧЕНИЕ

Един „Акт за раждане", написан още в самия рожден ден на Гео Милев, 15 януари 1895 г., описва подробно и колоритно 20-часовите родилни мъки на майката, акушерствуването на двете баби, радостта от първия син. Този документ (за съжаление пропаднал някъде в къща-музей „Гео Милев", Стара Загора) същевременно говори за културата и манталитета на бащата, за средата, в която се появява и в която расте бъдещият поет. Милю Касабов е бил човек твърде събуден и, изглежда, амбициозен, с широка култура за времето и с подчертано гражданско съзнание. Проявявал е жив природен ум, житейска практичност, развито патриотично съзнание и чувство за социална справедливост. Станал е отрано учител и за кратко време е бил чиновник в Чирпан, но заради критика на обществените порядки е бил своеволно уволнен от кмета на града. Запазен е един брой на ръкописния му вестник „Човешки правдини", който сам е списвал и размножавал на индиго. Брой 2 от 8. VII. 1886 г. (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 60, л. 1—2) съдържа и една статия, която обяснява причините за уволнението. Тя разкрива честния, критично настроен характер на бащата, неговите възгледи и литературни наклонности. Позициите на Милю Касабов са либерални и борчески. Той изобличава остро управниците, поповете, чорбаджиите и. . . русофилите. Своята програма той излага със следните думи: „Ние не сме партия, ние не поддържаме ни този, ни онзи да ни качи на власт. Всички са за нас лоши, щом са против убежденията ни. Хора като нас има по цяла България и навсякъде и не са партия. Те са

били открай време и ще бъдат. Думат се: „честните синове на България“, „младите“, лудите глави“, а според чорбаджиите: „хаймани“, „нехранимайковци“ и пр. и пр. Те всякога са работили за народа и ще работят“. На друго място в същия брой 2 четем: „Поповете сме нападали и ще ги нападаме, като имат вина, ако някой се плаши, че с това ще пропадне и тъй гангренясалото православие, то нека излезе на мегдана, а ако те самите са докачени и са наскърбени от нас, то да се отнесат, дето трябва.“

Тия свободолюбиви мисли, в които долавяме отзвук на възрожденската публицистика, вероятно ще да са били причина авторът им да бъде уволнен. Той е принуден често да сменя училищата, бил е в с. Раднево, където се ражда първият му син, както и в различни села в Южна България. Накрая се установява в Стара Загора, напуща учителската професия и става книжар.

Милю Касабов обичал да се хвали, че започнал книжарството си почти без никакъв капитал. Коста Христов, който през 1902 г. е бил продавач на вестници при него, пише в спомените си: „Милю Касабов при идването си в Стара Загора най-напред беше съдружник с Никола Момчев, земеделец, съратник на Димитър Драгиев. След като се разделили, той отворил своя собствена книжарница. Милю Касабов обичаше често да казва, че е отворил книжарницата си с 20 лева. Книжарницата беше средище на интелигенцията в града. Тук идваха Александър Бурлаков — социалист, Димитър Подвързачов — социалист, и др. Големите разисквания ставаха привечер, когато идваше пощата. А бай Милю беше настоятел на ежедневната централна преса.

Той беше християнин, ходеше на черква често, но имаше връзки с мисионери. Последните често идваха в книжарницата, оставяха му или изпращаха книги безплатно за разпространяване.“ (Споменът се пази в къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора).

Постепенно Милю Касабов се позамогва, пък и става баща на шестчленно семейство и неговият характер се изменя. Той е все така честен и добър патриот, реагира чувствително срещу несправедливостта, но бунтарският и опозиционерски дух се смирява, с властниците и поповете вече не се разправя, животът му е благоразумен, благоприличен, умерен.

Гео Милев наследява много от хубавите черти на баща си от младите му години — и борчески темперамент, и гражданска честност, и публицистична страст, макар първоначално да проявява и някои от по-късните му умерени разбирания. Но най-важното, което семейната среда му дава, е културната обстановка, интересът към литературата, поощрението за творчески

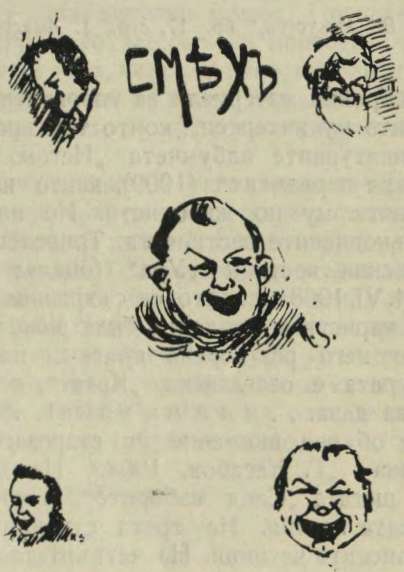

Смях. Винетки от Гео Милев

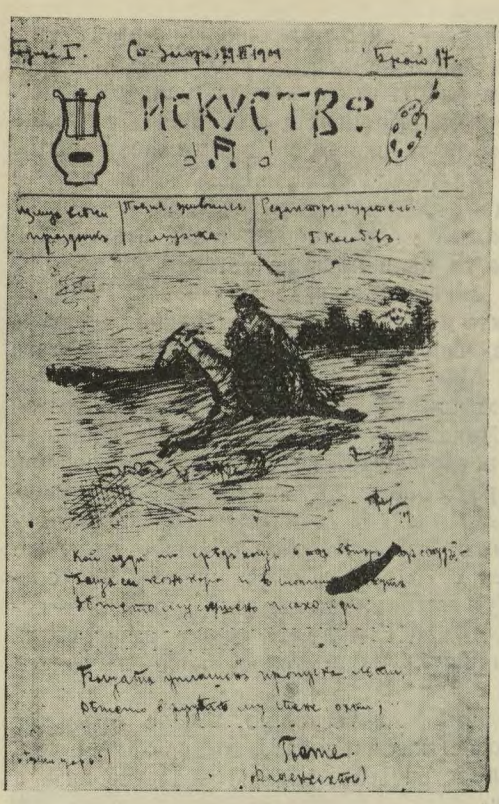

В. „Изкуство," бр. 17, стр. 1. Факсимиле

дирения. В цитираните по-горе спомени К. Христов пише: „Гео прочиташе почти всичките книги, които идваха в книжарницата. Всяка вечер преглеждаше всички вестници. Обикновено тогава във вестниците имаше карикатури, особено във вестниците „Вечерна поща" и „Балканска трибуна". Карикатурите бяха от Иван Славов и Щъркелов. Гео Милев им подражаваше. Той правеше карикатури по подобие на тези във вестниците."

Когато чуждите деца тичат по поляните в махалата и гонят с прашки врабците, малкият Георги стои тихо и съсредоточено в стаята или в някой кът на двора, чете унесено художествена книга, рисува карикатури и картинки или съчинява стихове. От най-ранна възраст у него се заражда дълбока любов към литературата и живописта, създава се здрав навик към систематичен и постоянен труд — две качества, които изиграват изключителна роля за утвърждаването му в литературата.

В архива са запазени многобройни материали за упоритите занимания на Гео Милев, за разностранните му интереси, които той проявява още от детските си години. Карикатурните албумчета „Негово величество" (1909) и „Типове от турския парламент" (1909), както и редица рисунки са резултат на увлеченията му по живописта. Но най-пълно са се проявили дарбите му в ръкописните вестничета. Тринадесетгодишен, той започва да списва ръкописния вестник „Ура" (оцелял е само бр. 1, може би единствен, от 14. VI. 1908 г., който се съхранява у Пенка Касабова). На първа страница е нарисуван младеж с бяла риза, черни панталони, бос, седнал под дърво, до него разтворена книга и някакъв лист, навярно конспект. Карикатурата е озаглавена „Краят", а под нея е написано: „Ехей.. ! . . още два дена. . . и д а м а н я м а ! . ." Последните думи са подчертани, за да се обърне внимание на старозагорския диалект. Карикатурата е подписана: „Г. Касабов. 1908." На втора страница има битова карикатура и шегата „След изборите", в която се усмива успехът на Демократическата партия. На трета страница също карикатура, иронизираща македонските четници. На четвъртата е нарисуван мъж, който предлага палтото и шапката си на минувачите. Картината е озаглавена „Алкохолик". Друга рисунка представя наивен пейзаж, а под него въпросителна.

Накрая са поместени „обявления“: 1. „Продават се няколко цифта червули, скъсани от агитация, но победоносна. Интересуващите се да се отнесат до магазин „Яре“, София.“ 2. „Сопи. Бодливи, малко употребявани. Цени намалени. Адрес: „Шайка“ №?, София.“ 3. „Продава се една „Камбана“, която не спира да дрънка и затова е омръзнала на публиката. Адрес: Н. Ц. В.“ На втора страница е поместено следното обяснение: „От днес започва да излиза, в Ст. Загора, нов хумористичен лист — „Ура“ — под редакцията и издателството на г. Георги Касабов. Ефендимис, програмата на в. „Ура“ ще бъде следуйщата: I стр. — Заглавие, карикатура от Г. К[асабов]; II стр. — 1) колона „Смях“ и др., 2) колона Разни; III стр. — Карикатура и др. и IV стр. — Обявления и карикатури.“

Малкият журналист обаче скоро се отказва от „хумористичния вестник“ и започва сериозен вестник, който кръщава „Лира“, а по-късно преименува на „Изкуство“. В него той помества своите стихотворения, литературни бележки, карикатури и рисунки, отразява цялата си литературна продукция.

Във всичките детски произведения на Гео Милев личи наивност и несамостоятелност. Често откриваме несъвместими тенденции. От една страна, иронизиращо албумче „Негово величество“, от друга, портрет на Фердинанд, увенчан с лавров венец по случай провъзгласяването му за цар и възторжена ода от отявления монархист Петър Иванов. Но не това е най-важното, а рано разпалилата се литературна амбиция на Гео Милев и удивителната трудолюбивост и целенасоченост на този 13—14-годишен юноша.

Не е необходимо да се подчертава, че ученическите стихове на Гео Милев са лишени от художествени достойнства. Той далеч не е бил някакво дете-чудо, а само едно надарено и амбициозно момче. Произведенията му напомнят онези стихотворения, които масово се поместват в училищните стенвестници. Значението им е в това, че те отрано привличат юношата към поетическото слово, създават у него траен и дълбок интерес и по същество определят по-нататъшната му жизнена и творческа съдба.

Все пак първите творби на Гео Милев издават задоволително за възрастта умение да стихотворствува и усет към ритмичната реч, стихът тече сравнително гладко и благозвучно. Младият поет възпява труда на ковача, иронизира духовно ограничените, които напразно се мъчат да стигнат висините на слънцето, или пък рисува природата. В стила на Вазов той показва раздвижени картини на Балкана, на необятните простори и стръмните урви, на тихата лунна нощ и мрачната буря. С искреност говори той за непрестанното обновление в природата. Зелените листа на грамадния бук ще пожълтеят, но ще дойде пролет и те пак ще се подмладят. А в човешкия живот годините отлитат безвъзвратно.

За нас сал пролет не ще се върне! . .
Мине младост, старостта повее —
настане зима, — минат бистри дни. . .
Уви!. , не ще пролет пак изгрее!. .

Завършък на юношеско-ученическата поезия са първите два сборника „Изкуство“ (1910, 1911), както и преводната антология „Звезди“, съставена заедно с Атанас Илиев. В тях личи силното и определящо влияние

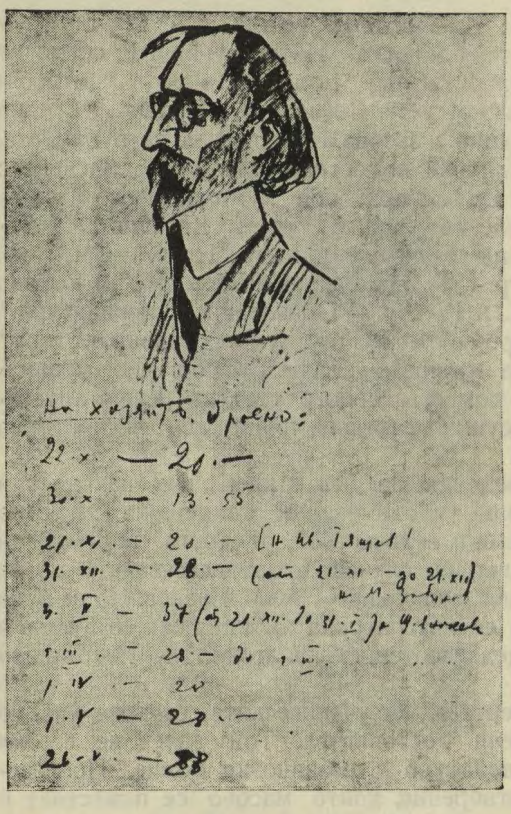

Страница от бележника, 1912 г. Факсимиле

на Иван Вазов. Гео Милев следва народния поет в език, стил, стих и образност, в тематика и идеи. В стихотворенията се очертават два идейно-тематични кръга: историко-патриотичен и лирико-пейзажен.

Той търси сюжети и вдъхновение в историята. Ту припомня за печалната съдба на латинския крал, когото в момент на раздразнение цар Калоян решава да ослепи („Балдуин"), ту за триумфалната победа на цар Крум над самозабравилия се византийски император Никифор, от чийто череп пие наздравица („811"), или пък възсъздава известната легенда, според която в предсмъртния си час прабългарският хан Кубрат дава завет на синовете си да бъдат единни и непобедими като снопа пръчки („Кубрат"). Стихотворенията са бледи и наивни. Гео Милев взема историческия сюжет в неговата тривиална форма, без да влага своя художествена идея в събитието или в характерите.

По-големи са успехите в пейзажната лирика, и то не в творбите с патриотични мотиви, като поемата „Хорът на Балканите", а в ония, в които се разкриват интимни чувства и размисли. Природата пробужда у него въпроси, на които той се мъчи да намери отговор:

Нощ зимна, спокойна и облачно-лунна,
наоколо всичко заспало во сън. . .
А някаква мисъл, печална и бурна,
главата ми хвърля в шеметен огън.

Какви са въпросите, които вълнуват неспокойния юноша? Това са големите и вечни проблеми на човешкото битие — откъде иде човекът, накъде отива, за какво се труди и живее.

Вървим напред по пътя на живота
и — де ли ще се спреме най-подир?
Пред някой рай? На някоя Голгота? —
Къде, къде ще найдем мир?

Излезли сме от мрак и в мрак ще идем,
и цял живот из мрак ще ходим все,
и няма нищо в тоя свят да видим, —
доде смъртта ни отнесе. . .

Отговор, разбира се, младият поет не намира. Липсва му жизнен опит и същинска мъдрост. Мрачните и песимистични тонове, които се прокрадват, са резултат преди всичко на чужди влияния и на литературна поза. Но не може да не се забележи, че тези стихове разкриват образа на юноша с будна мисъл, с тревожни чувства и благородни амбиции. Той се оглежда в света, мъчи се да прецени стойността на нещата, да намери своя път и смисъл в живота.

*

Още преди да завърши гимназия, Гео Милев вече е определил своя бъдещ път. Ако хвърлим поглед върху гимназиалния му успех, ще открием, че поетът далеч не е бил „отличник“ и старателен ученик според нормите на училището. Докато I и II клас завършва с по две шестици, III и V — само с по една, а IV и VI — без нито една, то в VI клас остава на поправителен изпит и по геометрия, и по алгебра. Средната му учебна бележка е четворката. Дори по български език, където активният вече „редактор“ и поет би следвало да изпъква между съучениците си, получава обикновено добър (4). Посоченият успех в гимназията съвсем не означава, че Гео Милев е бил немарлив, мързелив и ограничен ученик. Работата е там, че той е имал свои определени интереси, занимания, дори по-далечна цел в живота, които отвличат вниманието му от уроците и учебните задължения. Своите сили и време той е посвещавал на художественото творчество. Този „среден“ ученик в същност се е извисявал високо над мнозинството свои съкласници. Когато завършва гимназия, пътят му е вече определен.

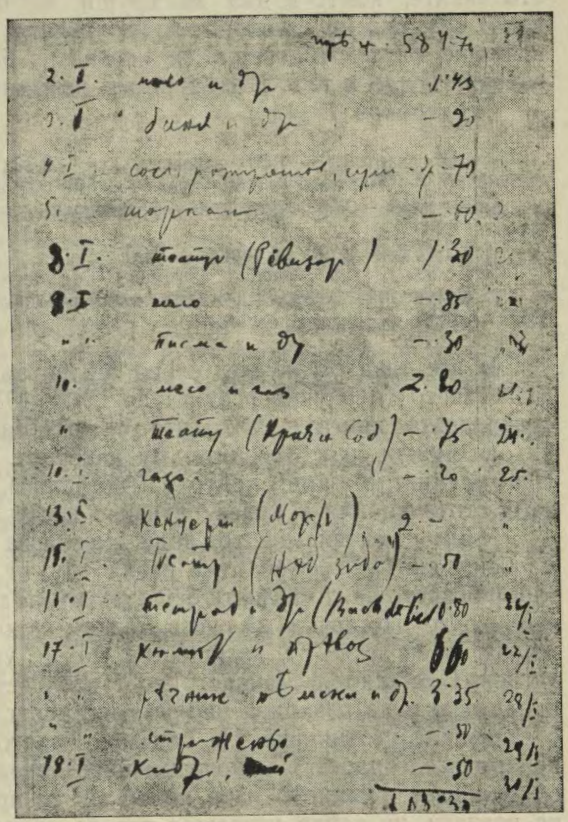

Страница от бележника, 1912 г. Факсимиле

През есента на 1911 г. Гео Милев става студент по славянска филология в Софийския държавен университет. На 4. IX. 1911 г. подава адресна карта и се настанява на квартира у

Ив. Гъшев на ул. Цар Асен 34 (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 2, л. 1). По-късно се премества да живее на ул. Искър 11.

В архива са запазени многобройни материали, които разкриват живота му като студент в София. В личността му изпъкват три основни черти: първата е скромност и прилежание, втората — упорит систематичен труд, третата — високи културни устреми. Духът на бохемството, толкова моден през онези години, му е чужд и непривичен. Той не пилее безцелно времето си. Дори за естествените младежки радости и увлечения, тъй характерни за студентството, като че ли душата му е заключена. Всички сили и средства са разумно и целенасочено разпределени в името на ясна и строго преследвана цел.

В ДБКМ—БИА се намира един бележник от 1911—1912 г., който хвърля интересна светлина върху характера на поета. Там Гео Милев отбелязва най-педантично ежедневните си разходи — като се започне от железопътния си билет, за да си иде до Стара Загора през ваканцията, от таксата за записване в университета, разноските около пренасянето на багажа, закупуването на $^1/_2$ т въглища за отопление и се свърши със стотинките, които е дал за круши на баба си, за баня, подстригване, хляб, сол, сирене, мляко, лъжица, вилица, пликове, нож, боза, месо, изпращане на писма, свещи за черква на баба си, вестник, зарзават, сапун, чорапи, грозде и т. н. Ето например разходите за дните от 30 септември до 4 октомври 1911 г.:

30. IX: картофи — 1,50; зарзават, лук — 2,70; корито — 4,50; тенекия газ — 1,40; чаша и пр. — 0,70; хляб — 0,30; чувал — 0,60; писма — 0,1

1. X: хляб — 0,50; учебници — 4; тетрадки, книги и пр. — 1; пасти — 0,30; сирене, захар — 1,30

2. X: хляб — 0,50; за черква — 0,30

3. X: хляб — 0,52; учебник (история) — 4; пантофи — 3,50

4. X: месо — 1,05; свещи — 0,05; хляб, сирене — 0,95; сапун — 0,25; синило — 0,35 (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 4).

И все така старателен е Гео Милев във воденето на сметките си от записването си в университета до 12. IV. 1912 г., когато престава да води „разходната книга". Разходите са свързани предимно с ежедневните битови нужди и културните му интереси. Не харчи за нищо излишно. Най-големият разкош, който си позволява, е да се почерпи с една боза за 5 стотинки или в краен случай с паста за 30 стотинки.

Няма съмнение, че той води сметка за правените разходи по поръка на баща си. От тефтера вее изцяло духът на Милю Касабов. По случай завършването на гимназията баща му му подарява Библията с посвещение, в което го наставлява за такъв именно скромен, въздържан и целомъдрен живот, да се пази от излишества, да не употребява спиртни напитки и тютюн. По-късно в Лайпциг Гео Милев вече не води бележник, но той продължава да разходва най-разумно средствата си и да е все така пестелив и на стотинките. Не случайно много години по-късно М. Касабов припомня с гордост в „биографичните бележки" за способността на сина си да живее с малкото пари, които му се пращат, и дори да заема от тях на познати, на които изпращат повече средства.

Но от този бележник проличава и нещо много по-съществено за характера на Гео Милев — стремежът към порядък, разумност и целенасоченост, една организирана воля, която се лишава от много удоволствия

в името на по-високи цели. Когато се касае за културни нужди, той не скъпи средства. Освен университетски учебници и записки си набавя произведенията на Лермонтов, „Безсъници“ от Яворов, сп. „Художник“, една Anthologie, ръководство и речник на френски език и пр. Най-много средства отделя обаче за посещение на театрални спектакли, едва ли не всеки ден ходи на театър. В бележника му между другото е отбелязано:

15. IX, театър, бл[ок] и др. — 1,55
18. IX, театър — 1
12. X, театър — 1,30
22. XI, театър — 1
7. XII, театър („Comédie Française) — 1
9. XII, театър (Боян Маг[ьосникът]) — 0,50
20. XII, театър („Тахир Бегов[ица]“) — 2,75
31. XII, театър („Хъшове“) — 0,50
8. I, театър („Ревизор“) — 1,30
13. I, концерт ([Христина] Морф[ова]) — 2
15. I, театър („Над зида“) — 0,50
20. I, театър („Кам[ен] и Цена“) — 1
2. III,[1] за театър — 1
6. III, театър („Плод[овете] на просв[ещението]“) —1
7. III, театър („Лес“) — 0,75
8. III, театър („Кармен“) — 0,50
22. III, театър („Бож[ана]“) — 0,75
25. III, театър („Кърджалии“) — 1
29. III, театър — 0,50
30. III, театър („Никит.“) — 0,60

Както редовно посещава театралните представления, така упорито работи Гео Милев и над своите стихотворения и преводи, така постоянен е и на лекциите. В архива е запазена тетрадката му с университетските записки от лекциите на проф. Л. Милетич по звукофизиология (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 1, № 1). Те обемат 34 страници на подвързана тетрадка и са завършени на 28. I. 1912 г. Написани са чисто, ясно, прегледно, без никакви зачертавания. Вероятно Гео Милев е систематизирал и преписвал първоначалните си записки. Най-силно изпъква в тях културността, с която са съставени, и прилежността на студента.

Когато съпоставим датите на отделните стихотворения и преводи, на посетените спектакли и лекции, разбираме с каква всеотдайност и организираност се е трудил този 16-годишен младеж, и то в името на една висока цел в живота си. На първата страница от споменатия бележник са записани някои латински сентенции, най-характерните от които са следните: Vae victis! — Тежко на победените!; Labor omnia vincit improbus — Упорният труд всичко надвива! Per angusta ad augusta — Чрез мъчнотии към величие. Тези сентенции Гео Милев възприема като максими за своя живот. Те му внушават една активистична философия, укрепват волята му да се наложи в живота. Ясно е, че следването му в София е окрилено от благородна амбиция. Филологическото образование не е предел, а само стъпало за осъществяване на по-далечни цели. В неговото разбиране за волева личност не може да не открием влиянието на П. П. Славейков.

1. Прекъсването в посещенията на театъра се дължи на отсъствието на Гео Милев от София. През коледната ваканция той е бил при родителите си в Стара Загора.

В. „Изкуство“, бр. 21, стр. 1. Факсимиле

Като студент в София Гео Милев превежда стихотворения на Пушкин, Хайне, Юго, Деборд-Валмор, Бодлер, Верлен, Ал. Толстой и др. Някои от преводите му се печатат още тогава (Г. Бакалов издава неговия превод на „Русалка“ от Пушкин; той му е възлагал и преводи на статии от руски), а други малко по-късно в сп. „Листопад“. Но основното си остава собствената му поезия. Както би трябвало да се очаква, тя е по-зряла от предишната. Упоритите му литературни занимания и допирът с по-високата култура на столицата слагат своя отпечатък.

Учител на Гео Милев в поезията и жизнената философия става П. П. Славейков. Третият сборник „Изкуство“ (1912), в който са събрани оригинални стихотворения и преводи от София, е посветен именно нему. На цяла страница е нарисуван портретът на автора „На острова на блажените“. А в една бележка на стихотворението „Радост“ Гео Милев сам се нарича негов ученик. Той подражава на мистификациите на своя учител, приписва свои творби на измислени поети от „Острова на блажените“. „Гуца Весел — четем в споменатата бележка — е един от най-младите поети на Острова на блажените, роден в Овендар на 1895 година. Ученик е на Иво Доля и Бойко Раздяла“. „Овендар“ е обратно написаното Р а д н е в о, родното място на Гео Милев, а 1895 е собствената му рождена година. По такъв начин се изразява връзката между двамата поети.

Увлечението по П. П. Славейков издига художествения критерий на младия поет и поражда нова тенденция в поезията му, която е близка до особеностите на личността му — интелектуално-рефлективната. Той пише за онова, което лично е преживял и живо го вълнува, изразява в стихове размислите си за живота. Творбите му, не твърде оригинални, вече имат това достойнство, че са непринуден документ за вълненията на неговата душа и неговия ум.

С искрена меланхолия говори Гео Милев за звездните нощи всред полето, за старата песен на цафарата, която леко се носи в лунната априлска нощ, за лумналия огън и сладките приказки край него с пъдаря. Затворен в студентската стая, поетът спомня с тъга за щастливите дни в „самотната полска вила“ някъде в Чинакчийските бани или в с. Мъглиж, където през ваканциите е ходело семейството на М. Касабов, за волните

разходки из Балкана или за радостните игри всред простора. И в тия спомени за дните всред природата се прокрадва смътно щастливо чувство, дошло от образа на някоя жизнерадостна девойка, привлякла го някога с игривия си поглед или с обещаващата си усмивка. Но младежът, отдаден на науката и изкуството, студентът-аскет не смее да допусне в сърцето си такива „несериозни“ неща като любовта. За разлика от мнозинството свои събратя по перо, в чието ранно творчество любовта е главният, ако не и единственият поетически обект, Гео Милев почти не й отделя място в стиховете си. Разбира се, колкото и да се пази от нейния огън, тя все пак изкушава младото му сърце. Във въображението му се промъкват видения на любов, на взаимност, на ласки и целувки. Но младежкият порив завършва с мимолетно притискане на пръстите, за което бърза да се извини с пролетта, или с една откраднатa целувка, и то... само на сън. Изобщо неговата „блажена мечта“ не отива по далече от една „целувка звънка“.

Но... мечтите ми блаженни
няма слънце да огрей!..

Хубава, трогателно наивна и свенлива поетична творба е „Песента на месечния лъч“, в която той загатва за своя любовен копнеж.

Най-характерната тенденция в поезията на Гео Милев от студентството му в София е изповедно-рефлективната. Тя отговаря най-пълно на личността, разбиранията и темперамента му, най-дълбоко е свързана с духовната му биография. Животът на младия студент може да е бил беден на младежки развлечения и увлечения, затворен между книгите и изкуството, но той е бил богат с духовни ламтежи, с размисъл и търсения. Един голям и основен проблем продължава да го вълнува — проблемът за радостта, за щастието и смисъла на човешкия живот. Без радост животът е пуст и безсмислен. Радостта, сочи той в едно от стихотворенията си, „дава живота на тоя живот“, „тя е живецът на всичко, що живее — и тук, и оттатък смъртта“; без нея дните текат унило, „все бледни и безшумни“. (В тия стихове не може да не открием влиянието на П. П. Славейков — и по съдържание и идеи, и по начин на изява.) Но в какво се състои човешкото щастие — дали в любовта и ин-
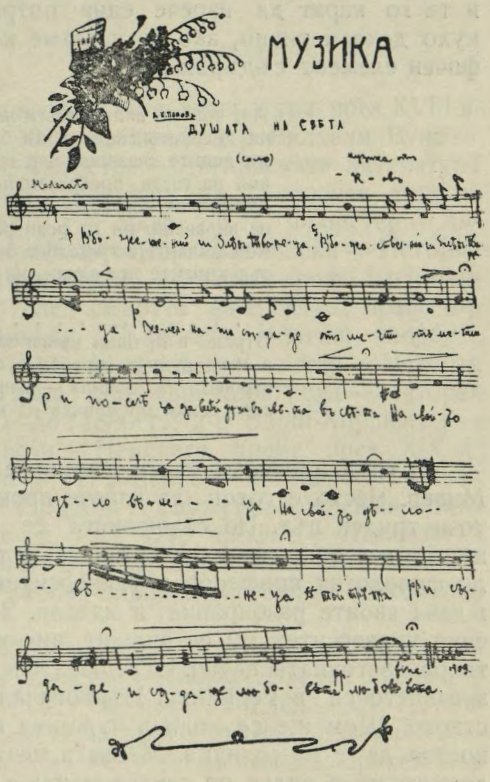
В. „Изкуство“, бр. 11, стр. 3. Факсимиле

тимното удовлетворение или в служенето на обществото? За Гео Милев е ясно — не в любовта и житейските наслади е то, а в съзнанието за изпълнен дълг към обществото, в служенето на една висока цел. Поетът се смята избраник да извърши велико дело. И това го кара с патос да изрече:

За подвизи мен ме вдъхнови бог. . .

Подвигът е да издигне глас пред бога за „хорската неволя".

Гео Милев не само декларира реторично своя жизнен идеал, но и реално го следва. Но тъкмо оттук се ражда и душевната му драма, намерила отзвук и в стиховете му, драма, която извира от противоречието между естествения човешки порив към радост и съзнанието за дълг към обществото. Да, той се отказва от любовните радости, няма да се поддаде на бохемски изкушения, ще потъне изцяло в света на книгите, за да търси в тях „пламтящите искрици на всичките науки на злото и доброто". Целта е благородна и висока. Но какво струва тя, когато сърцето остава пусто, а младостта отлита безвъзвратно? Не е ли прекомерно скъпа цената и оправдава ли в края на краищата тя целта? Не се ли крие в същност зад книжната мъдрост празна фразеология, далеч от истинската мъдрост? Тия именно въпроси го вълнуват дълбоко и болезнено и те го карат да изрече една потресваща изповед, която би звучала кухо декламативно, ако не знаехме колко е искрена и колко автобиографичен елемент съдържа:

Аз, кой не видях нивга на утрото зарята,
ни дневното светило, ни блеска на луната,
ни ясните звездици над спящата вселена;
кой на света прекрасен нито веднаж погледнах;
душата на когото веднаж не помириса
на здравеца, ни на рози разцъфнали мириса.
Кой цяла първа младост безумно съм изкарал
със книгите прашливи, на знанията в къта; —
. . . . . .
. . . . . .
Отрано в прашни книги зарових си челото; —
и техний прах отровен — отрови радостта ми,
отровата им прашна — изпраши младостта ми; —
като сенки преминаха на младостта ми дните. . .

В труд и високи мечти изминава първата студентска година на Гео Милев. Често е готов да изрече проклятие към баща си, тласнал го по този труден път. Но съмненията се преодоляват и той продължава да върви все така към начертаната цел — да стане известен учен, доктор по филология, професор в университета и от високата катедра да утвърждава своите разбирания и идеали. За това обаче сводовете на Софийския университет му се виждат ниски. Трябва да иде там, където се твори световната наука. И решава следващата година да продължи образованието си в Германия. Първоначално възниква малък спор в семейството. Щом ще се ходи в чужбина и ще се харчат пари, нека специалността да е по-солидна. Майката мечтае да види сина си доктор по медицина, не е далеч от такава мечта и бащата. Но синът е предварително решил. Любовта към литературата е толкова силна, а мисълта за литера-

туроведска дейност тъй го е завладяла, че нищо не е в състояние да го отклони от поетия път.

*

На 17 октомври 1912 г. ректорът на Лайпцигския университет Георг Хайнрих легализира дипломата на Георги Касабов, издадена в България, и от този ден Гео Милев е зачислен за студент във Философския факултет (документът, подписан от ректора, е на латиница, намира се в ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 1). От запазената студентска книжка се вижда, че първият семестър е заверен на 29. X. 1912 г., а последният — на 26. V. 1915 г. и че през следването си в Германия той е слушал следните лекции:

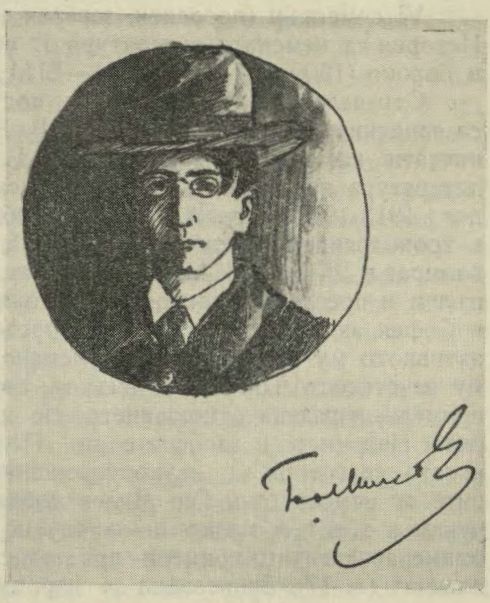

Гео Милев, Автопортрет, 1912 г.

I семестър (заверен на 29. X. 1912 г.): проф. А. Кьостер — История на немската литература през XVIII в.

II семестър (заверен на 12 май 1913 г.): проф. д-р Вилхелм Вунт — Народна психология; проф. д-р Макс Фьорстер — Английската литература през 1500—1900 г.; проф. А. Кьостер — Развитие на Гьотевите творби.

III семестър (заверен на 12. XI. 1913 г.): проф. д-р М. Фьорстер — Английската литература през XIX в.; проф. д-р Георг Витковски — История на немската литература през Ренесанса, Бароко и Рококо, проф. д-р Бирш-Хиршфелд — Френската литература след смъртта на В. Юго; проф. д-р Георг Витковски — немски просеминар „Гьотевите лирични творби".

IV семестър (заверен на 14. V. 1914 г.): проф. А. Кьостер — История на немската литература през романтизма; д-р Бирш-Хиршфелд — История на френската литература от 1690 до 1830 г.; д-р Бирш-Хиршфелд — Френска метрика; проф. Г. Витковски — Немската драма през XIX в; проф. А. Кьостер — немски просеминар (за редовното посещение на този семинар професорът е издал на 20. VII. 1914 г. служебна бележка, която се намира в ДБВК—БИА, ф. 26, арх. ед. 1, л. 47); проф. д-р Шмарсов — Късна готика в Германия и в съседните страни; д-р Мартин Вакернагел — Немското изкуство през Бароко и Рококо; Бирш-Хиршфелд — просеминар „Рюи Блас и романтическата драма".

V семестър (заверен на 10. XI. 1914 г.): проф. А Кьостер — Сагите за Фауст и Гьотевия Фауст; проф. А. Кьостер — Върху Шилер; проф. д-р Бирш-Хиршфелд — История на френската литература след 1820 г.; Зиверс — Изследвания върху високата немска литература; д-р М. Вакернагел — Немското изкуство от древно време до Ренесанса; немски просеминар при проф. А. Кьостер.

VI семестър (последен, заверен на 26. V. 1915 г.): проф. А. Кьостер — История на немската литература от старо време, Реформацията, Ренесанса, и Бароко (1500—1740) (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 1, 49).

Отначало Гео Милев си води подробни и прилежни записки. Запазени са записките му от лекциите на В. Вунт „Психология на народите“ (започнати на 24. IV. 1914 г.), на Г. Витковски „История на немската литература през времето на Ренесанса, Бароко и Рококо“ (означено „Лайпциг 1913/1914“), на А. Кьостер „Обяснение на Гьотевите стихотворения в хронологически ред“ (започнати на 29. IV. 1913 г.). Всичките записки се намират в ДБВК—БИА, ф. 26, арх. ед. 1. Тези записки, които са доста пълни и прегледни, макар и не като записките по лекциите на Л. Милетич в София, показват не само добросъвестността му като студент, но и активното му и критично възприемане на преподаваната материя, широката му начетеност. Той често вмъква свои забележки, допълня с български примери, изразява отношението си към думите, употребени от професорите. Например в записките по „Психология на народите“ от В. Вунт, когато се говори за „звукопреношението“, звукометафорите, след примерите от немски език Гео Милев добавя: „а в българския: пляскам, бумтя, чукам и т. н.“ А малко по-надолу по същия въпрос: „В български език имаме аналогични примери при: пляскам, плющи, плискам (вода) и дори плакня“ (л. 17). Записвайки за народната етимология, която свързва асоциативно и трансформира някои думи, нашият студент отбелязва: „Интересно е тук да се види и произходът на немското название на гр. Milano — „Mailand“. Защо? Не току поради простата прилика на звуковете, но и поради същността на Милано и Италия изобщо — подобна на „райска земя“. Типична „народна етимология“ Г[еорги] К[асабов]“ (л. 144[а]). В. Вунт разглежда в лекциите си защо немската дума Korn (зърно) означава още теглилка, монета и пр. Той обяснява това с факта, че някога аптекарите са употребявали за дребно теглене житни зърна. По-късно, когато се създават нови теглилки с металически грамове, думата Korn почва да означава и метал и монета. Към тези обяснения Гео Милев добавя: „Професорът греши — името „Korn“ преминава и върху монетата, тъй като и монетата, бидейки с точно тегло, се е употребявала — па и днес се употребява — като теглилка“ (л. 144[б]).

Особено са интересни критическите бележки с реакциите и допълненията към записките по лекциите на проф. А. Кьостер за Гьотевите стихотворения. Трябва да се отбележи, че проф. А. Кьостер, който е завеждал катедрата по немска литература, се е отнасял благосклонно към младия български студент. У Пенка Касабова се пази портретът на професора, нарисуван от Гео Милев, за да го изпрати на родителите си. Но това не е пречело на нашия поет да гледа на своя стар професор критично и дори малко снизходително, на места да го иронизира и дори да пише в едно от писмата си, че той стои по-ниско от нашите софийски професори, макар някои да са били негови студенти. В записките си към изложението на Кьостер за първото печатано стихотворение на Гьоте студентът вмъква в скоби: „Следва патетично рецитиране на въпросното стихотворение“ (л. 51). Изобщо той често вмъква думата: „рецитиране“. Следната мисъл на професора е придружена от Гео Милев с възклицателен знак — израз на недоумение и несъгласие: „Този идеализъм на „Der Wanderer“ ни дава да видим как един гений създава сантиментална работа(!)“ (л. 19).

Още по-определено Гео Милев изразява реакцията си към думите на Кьостер, че „Дормуадските оди“ на Гьоте най-вероятно са писани през 1772 г., защото „великите мисли, грандиозните имена и идеи, които вълнуват вече по това време ума на Гьоте, като Прометей, Мохамед и пр., му вдъхват и цял ред поеми-песни в този дух“. Към тези думи е прибавена под линия следната забележка: „Брей че „интерпретации“! Защо тъй?“ (л. 19). Записвайки за стихотворението „Тулският цар“, той отново вмъква: „великолепно сакраментално рецитиране!“ Но най-остра е бележката му, когато професорът представя „знаменитата ода „Прометей“. В скоби Гео Милев прибавя иронично: „Рецитира се тъй, че гласът на професора секва след това!.. с такъв крясък и трясък...“ (л. 26). Изобщо студентът много често реагира с възклицания („О!..“), другаде протестира срещу съпоставки между Гьоте и някой посредствен поет и т. н.

Гео Милев прави бележки и от друг характер, издаващи вече не толкова отношението му към лектора и лекциите, колкото собствените му познания. Към думите на Кьостер, че името Лила е едно „общо ренесансо-анакреонтично име в поезията“ и че се среща и у Молиер, и у Гьоте, и у Якоби, Гео Милев прибавя: „и у Пушкин“. Когато става дума за стихотворението на Гьоте „Наслада и печал“, студентът вмъква: „прев. на Пенчо Слав.: „Сълзи“ в „Нем. поети“ (л. 29). За стихотворението „Нощна песен на скиталеца“ той добавя: „преведено от Пенча Славейков с заглавие „Молба“ (л. 31). Той много често отбелязва за отделни стихотворения, че са преведени от Пенчо Славейков, което показва, че добре е познавал не само оригиналната поезия, но и преводите му. Но познанията му са били много по-широки, което ясно личи от следната забележка към стихотворението „Ein Gleiches“: „прев. Пенчо Славейков: „Нощем“; Лермонтов на руски:

Горные вершины
спят во тьме ночной...

Тоже и Казбич:

Потъват върховете
сред тишината
и вредом над клонете
едва ли щеш схвана
лъх зноен да трепти;... и т. н.

Дава се преводът на цялото стихотворение (л. 70). Казбич е псевдоним на самия Гео Милев. А за стихотворението „Царят на вилите“ е отбелязано: „прев. Пенчо Славейков; Фаденхехт, Б. Цонев?“ (л. 70).

Гео Милев, който с такова голямо желание и надежди отива да следва в Лайпциг, остава неудовлетворен от онова, което намира там. В писмо до баща си, писано вероятно през март 1913 г., той разкрива изпитаното разочарование и същевременно гордостта си, че у нас ще се намерят и по-големи учени, и по-високо театрално изкуство, и по-хубава София. Проф. А. Кьостер, чиито лекции бил слушал, далеч не можел да се мери с българските професори д-р Ив. Шишманов, Ал. Балабанов или М. Арнаудов. Лайпциг бил вехт и замърсен град в сравнение с българската столица. Артистите не се отличавали с нищо изключително. У нас

жената била по-широко еманципирана, културата по-масова. И след като прави равносметка на впечатленията си, той завършва с гордите думи: „Това ме научи чужбината, че не трябва да се мисли, че само на Запад има хубави работи, а ний сме още на долния басамак. Не, не! И у нас има велики работи, и велик народ, и велики професори, и велики актьори, и велики поети. Поне германският запад не е нещо особено.“ От цялото писмо лъха патриотичен патос. Гео Милев проявява и трезва наблюдателност, и критично чувство. Когато малко по-късно посещава Берлин, той донякъде променя мнението си и за Германия, и за Запада. Обаче винаги остава обективен и правдив в преценките си. Хубавото изтъква, лошото иронизира. Неговите „Литературно-художествени писма от Германия“, които се печатат в сп. „Листопад“ (1913—1914), дават вярна картина на немската културна действителност и показват колко бързо се е ориентирал нашият младеж.

Разочарованието от Лайпциг кара Гео Милев да прави опит да се прехвърли в университета в Йена с надеждата, че там, където са учили някога велики умове, и сега ще намери по-добри професори. С писмо от 17. XII. 1913 г. деканатът на Философския университет в Йена му отговаря, че докторат може да вземе от тяхното учебно заведение, ако е следвал в него поне два семестъра, а дали да се признаят семестрите му от София, ще реши конкретно факултетният съвет (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 1). В Йена Гео Милев не се прехвърля, нито пък остава в Берлин, както му препоръчва проф. Ал. Балабанов. Той продължава да учи в Лайпцигския университет, но търси храна за своя ум и любознателност извън стените на университета. Неговите интереси са извънредно широки. Той посещава театри и изложби, чете сериозно трудове върху историята на литературата и изкуството, проучва различни естетически трудове. В архива му са запазени многобройни бележки за прочетени книги. И на първо място трябва да се отбележи „Philosophie de l'art“ от Иполит Тен, която той е проучвал с голям интерес и усърдие (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 1).

В Германия Гео Милев проявява същата работливост, както и в София, пък и по-рано. В архива му са запазени три сборника с оригинална поезия, многобройни преводи — от немски, френски, руски, различни конспекти на прочетени книги, студентски записки. И върху всичко личи печатът на сериозни търсения, на добра школовка; преодолени са и дилетантството, и наивността, макар той да е още едва на 18 години. Вземете известните „Литературно-художествени писма от Германия“, печатани в сп. „Листопад“ (1913—1914), в които подлага на критична преценка литературния и културен живот в тая страна, или статията му „Модерна поезия“, печатана в сп. „Звено“ (1914), в която изяснява и утвърждава новите идеи в западното модернистично изкуство, и ще забележите несъмнено неговото бързо идейно-творческо развитие.

Гео Милев отива в Германия като привърженик на реалистичното изкуство. Учител му е П. П. Славейков, когото следва и в естетическите разбирания, и в обществените позиции, и в художествения стил. Неговият творчески метод също така отбягва социално заострената тематика. Изключение прави стихотворението „В тържествен ден“, писано на 5/18 октомври 1913 г. в Лайпциг и посветено „на борците против личния режим у нас“. Но и в

него, също в духа на П. П. Славейков, са изразени антимонархическите чувства на поета, без да се влага по-обща социална идея. Все пак стиховете му са реалистични, свързани с действителни преживявания. Те разкриват типични чувства и мисли в ясна форма, с правдоподобни детайли. Гео Милев изразява своите патриотични настроения, носталгията по родината, скръбта от самотата. Всред една друга нация, уединен и чувствителен, той спомня с тъга и умиление близките си и родния край, „тъй дивен и тъй скъп на сърцето". С голямо вълнение изповядва той в едно от писмата си своя неугасим копнеж по родината. „Боже мой, един път да си дойда! Но, право да ви кажа, не толкова хората ме влекат, колкото самата наша земя българска. Пръстта и камъните. О, как великолепна е тази дивотия! Като си представя някое кътче в нашата градина, или лозята към гарата, или нивите, пълни с кадънки, под гробищата, дето тъй съм се възхищавал понякога, като си представя дори циганската махала Сърьоулу — и заплаквам... А спомня ли си за букаците на Балкана, аз съм вън от себе си и крещя:

„Да бягам веч оттук, печални ми са дните!"

Сякаш съм сраснал с пръстта и шубраките на този Балкан, на този стар Балкан, с пръстта на всяко кътче, на всяка педя земя. Балканът —

„От пръвни още дни
душата ми е той омайвал и унисъл..."

Виждате какъв харен българин съм аз и каква родолюбна кръв играе в жилите ми! Ах, тая родолюбна кръв! Тая наша чудна българска земя, това „отечество любезно"! Ах, „пустата Стара планина"!

Тези патриотични чувства несъмнено ще подирят и поетически израз. Той ще иска да разкрие голямата си любов към народ и родина, към всичко онова, което сега му става още по-свидно, към

... оня край, където от дете
съм раснал и видял тъй много дни честити
и толкова малко скръб — и все пак сладка скръб,
останала кат блян в душата ми унила.

Най-остро изживява той носталгията в дни на всеобщо празненство и радост. В такива дни той пак е сам, без топла ласка, дори без приятелска компания. Той се чувствува загубен скитник всред празнуващото море, тържественият звън на коледните камбани му носи не радост, а скръб:

Някъде далеч в зимната мъгла
коледни камбани чувам да гърмят.
Скитник в зимни нощи: чувам и не чувам —
ледени камбани — вече ги не чувам...

Напрегнатото очакване на новогодишната нощ преминава в разочарование и болка, защото той пак е „сам со свойта празна чаша".

Носталгията у Гео Милев има и обществено-патриотична основа. Вълнува го и съдбата на родината, особено когато избухва Балканската война. В едно пространно и пламенно писмо до баща си той излива горещите си патриотични чувства. „Всичко онова, което става там — четем

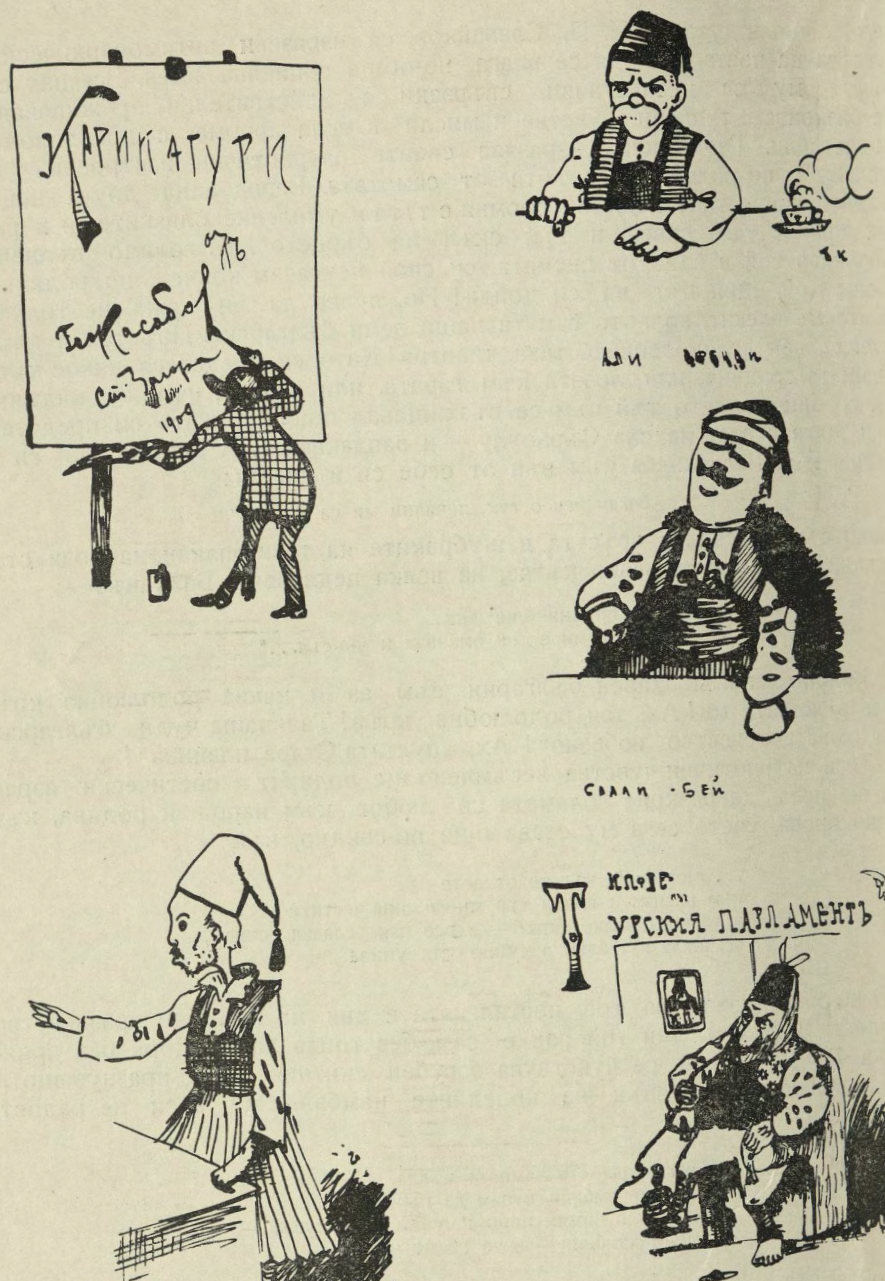

I. Турски парламент. Карикатури от Гео Милев, 1909 г. Всяка карикатура в албумчето е на отделен лист

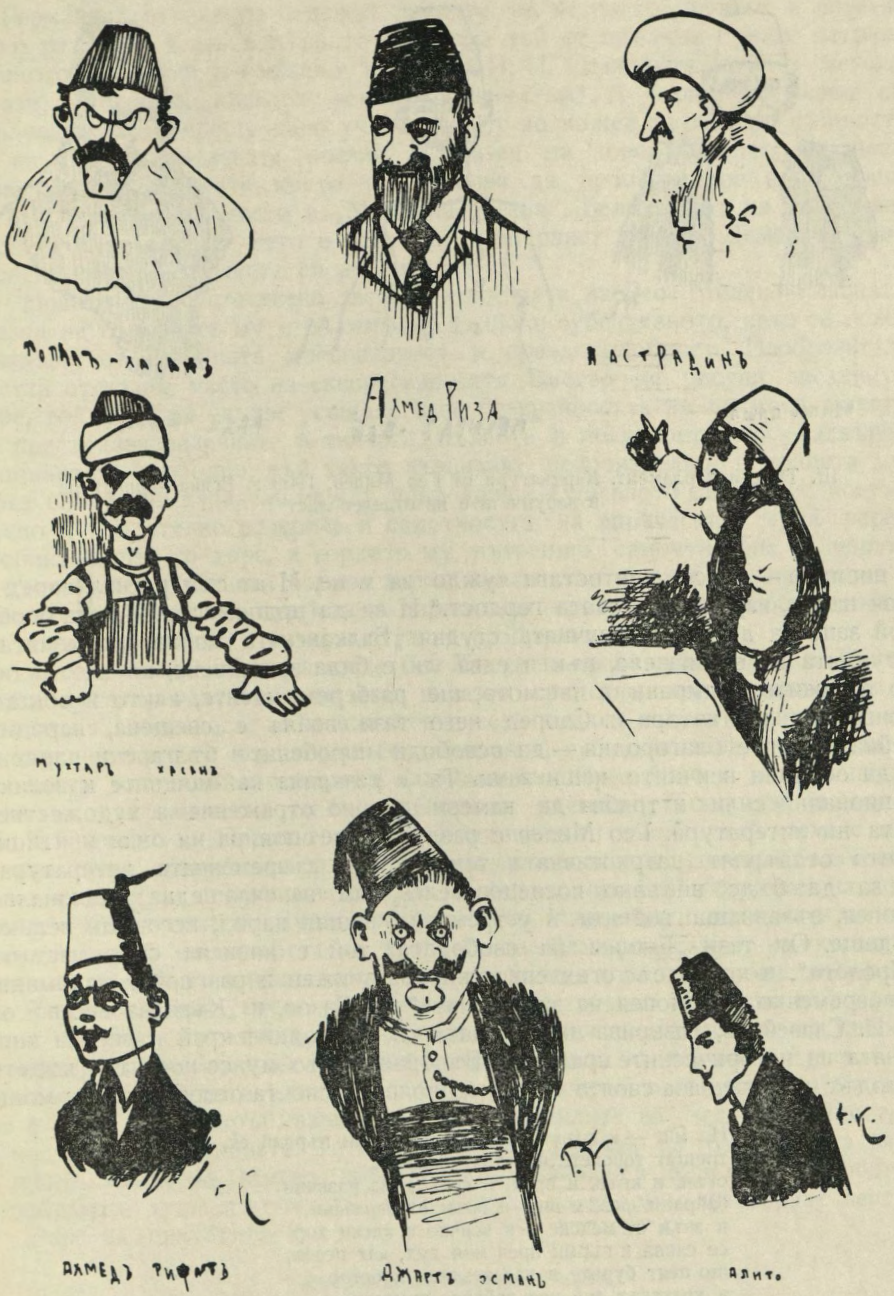

II. Турски парламент. Карикатури от Гео Милев, 1909 г. Всяка карикатура в албумчето е на отделен лист

III. Турски парламент. Карикатури от Гео Милев, 1909 г. Всяка карикатура в албумчета е на отделен лист

в писмото — съвсем не остава чуждо за мене. И аз съм раснал наред с моя народ, наред с неговата гордост.“ И за да подпомогне общата борба, той започва да пише научната студия „Балканската война и поезията“. Студията не е запазена, пък и едва ли е била завършена, но ако съдим по пасажите, цитирани в писмото, ще разберем идеите, както и общата концепция на автора ѝ. Според него тази война е свещена, народна, нейната цел е благородна — да освободи поробените български племена и да обедини всичките наши земи. Тя е разкрила най-мощните и велики национални сили и трябва да намери широко отражение в художествената ни литература. Гео Милев с раздразнение опонира на ония критици, които отхвърлят патриотичната тенденция в съвременната литература. И за да бъде напълно последователен, сам започва една национална епопея, възпяваща войната и устрема на нашия народ, неговото велико бъдеще. От тази „Епопея на свободата“ той е написал само част от „Пролога“, в който със стих епически, раздвижен и разгърнат, напомнящ едновременно и „Епопея на забравените“ от Вазов, и „Кървава песен“ от П. П. Славейков, разкрива носталгията си по родния край и рисува картината на историческите сражения. Въображението му се носи там, където народът сега решава своята съдба и проявява своята освободителна мощ

Но миг — и гръмва пак в гърди ми първий ек, —
трещят топовете и тътнат надалек,
огън, и кръв, и прах, и сред дима развяни
байраци, рев, и вик, и гръм от барабани,
и звън от мечове — и всичко в адски хор
се слива и гърми през моя дух, кат песен,
що пеят бурите в надзвездния простор
и ураганът див над дебрите понесен...

Обаче войната завършва злополучно. Нови художествени идеи почват да господствуват. Променят се и позициите на Гео Милев. Литературните му интереси го увличат в друга посока. „Литературно-художествени писма

от Германия“ отчетливо бележат линията на неговото идейно и естетическо развитие. Още в първите си писма той се опълчва срещу патриотарското изкуство и напълно в тон на П. П. Славейков, дори с негови изрази, иронизира „киселия немски шовинизъм“. А малко по-късно се опълчва дори и срещу своя учител, който не можел да разбере същността на Рихарддемелевата поезия. Образец на ново изкуство за него става модернистичното, което той започва да пропагандира в пламенни статии и на първо място в „Модерна поезия“. Велик поет на съвременността вече според него е немският модернист Рихард Демел, комуто посвещава и докторската си дисертация.

Новите идеи естествено засягат и поезията на Гео Милев. Главната задача на стиховете му е да изразят дълбоко субективното, като се освобождават от външната достоверност и правдоподобност. Изобразителността отстъпва място на експресивността. Вместо да рисува звездното небе, той иска да внуши усещането за безкрайността на космоса, вместо да пресъздава явленията в тяхната пълнота и логичност, той нахвърля асоциациите свободно, тъй както възникват непроизволно в душата му. Чрез спонтанни паралели между природата и душевното състояние поетът силно и убедително разкрива и самотността на лирическия герой всред заобикалящите го хора, и гордото му вътрешно самочувствие, и вярата в бъдния ден. Зелената борика всред пожълтялата гора се превръща в поетически символ на съдбата на лирическия герой, потискан в обществото, но жизненорадостен в самотността си („Бориката самотна“).

Модернизмът обаче завежда Гео Милев до краен субективизъм. В поезията му откриваме не само нови изразни средства, нова композиция и поетическа образност, но и нов естетически подход към действителността. В стиховете му тя все повече се деформира, субективизира, за да стигне на места до пълен алогизъм и формализъм. През 1914 г. той написва две от най-типичните си модернистични поеми: „Панихида за поета П. К. Яворов“ и „Черни хоругви“. В първата си творба той иска с модернистични средства да разкрие преклонението си пред големия български поет, както и да посочи мястото му в нашия живот. С образите на тия „върби без листи“ и „души пречисти“ Гео Милев внушава идеята за голямата скръб от смъртта на Яворов и за благородството на неговата личност. В „Хор на прадедите“ ясно се долавя същото онова разбиране на Яворовото дело, което ще срещнем десет години по-късно в предговора му към „Антология на българската поезия“: „Поезията на Яворов е манифестация на колективната българска душа с всичката ѝ скръб — всичките ѝ горести в миналото.“ Огромната скръб в лириката на Яворов не е само лична скръб, защото тя не е по силите на отделна личност, а е наследена от вековете. Тя е „колективната печал на българската раса в продължение на векове робство, кондензирана в края на това робство в избраната душа на поета“. Точно в духа на подобно разбиране пеят и в „хора на прадедите“:

Твар житейски: кърви и борби,
твар житейски: сълзи и скърби
— черен плод на тисящи години:
в кръв ги сбирахме ний с векове,
с кръв поихме твойте бленове:
молим ти се, Сине наш, прости ни!

И по-нататък:

твар житейски сбрахме в твойта кръв:

И накрая:

родна скръб ще върнем в родна пръст:
— черен плод на тисящи години! —

Това е лайтмотивът на поемата, изразен чрез твърде усложнена религиозно-символистична образност, подчертана със сложна музикална оркестрация на стиха. Самоцелното звучене на словото, пренебрежението към смисловата му страна, чистата ритмика издават белезите на модернистичното изкуство.

Още по-последователно се проявява формализмът в лиричната повест „Черни хоругви“ — една съвсем свободна поетическа импровизация на тема „Марс и Венера“ по картината на италианския художник Пиеро ди Лоренцо, наречен Козимо. Тук асоциациите са толкова алогични, разхвърлени и безсъдържателни, че из целия хаос едва можем да доловим елементарната идея: хоругвите, за които се говори, са „черните хоругви на скръбта“; над вакханалията на плътта и любовта накрая Смъртта ще хвърли своя „мъртвешки саван“. „Черни хоругви“, „Плаха радост“ и някои други творби, писани през 1914 г., бележат тържеството на формализма и субективизма в поезията на Гео Милев.

Но тъкмо тук се натъкваме на интересен и сякаш парадоксален факт — увлечението на Гео Милев по модернизма се съпровожда с подчертано засилване на социалната тенденция в творчеството му. Реализмът, който е характерен за по-ранните му творби, е лишен от обществена значимост и актуална тематика. Той е обърнат или към природата и общочовешките теми, или към интимно личните вълнения. Отказвайки се от реалистичната традиция, свързвайки се с модернистичното изкуство и дори стигайки до пълен субективизъм, Гео Милев същевременно създава стихотворения с ясна социална тенденция. Той се мъчи да изрази своите социални настроения, отношението си към обществените явления със средствата на модерната поезия.

Означава ли това, че към социална поезия го тласка тъкмо модернизмът? Не, тези явления в творчеството му се развиват паралелно, едновременно, но независимо и дори в известен смисъл в противоречие едно с друго.

Годината 1914 е в известен смисъл преломна за психологията и възгледите на Гео Милев. На пръв поглед нищо особено не се е случило, но дълбоко в съзнанието му са се извършвали постепенно важни промени, чиито последици именно сега се проявяват. Той отива в Лайпциг с едно възпитание в умерен, патриархален дух — примерен ученик, ученолюбив и трудолюбив, към родителите си послушен, в общоприетите норми последователен. Като човек е честен и откровен, като гражданин — добър патриот. Но демократизмът и патриотизмът му са поставени на чисто националистическа основа. Той говори с искрена обич за народа, но за народа като нация; той е патриот, но патриотизмът му е обърнат към родната земя. Социалната съдба на родината, социалната съдба на народа

като трудеща се маса остава извън границите на неговите интереси и идеали. Защото нито семейна среда, нито материално битие, нито светоглед го тласкат да прекрачи общоприетите норми. И ето тъкмо това спокойно, установено съзнание бива дълбоко подкопано.

Преди всичко Гео Милев, винаги честният и критичният, винаги търсещият младеж, разбира, че много установени „истини“ са несъстоятелни. Жизненият опит и досегът му с широкия свят разкриват действителната стойност на много неща. Германия, Западът, от който очаква да получи голяма култура, се оказва далеч по-ограничен, отколкото е очаквал. Европейската цивилизация същевременно убива и духовното начало у човека, механизира го; християнската религия му се открива откъм нейната реакционна същност; бляскавият Запад е задръстен от милиони мизерстващи; бъдещето на децата е мрачно и безизходно — това са истини, които по един или друг път се натрапват на личността му и навлизат в съзнанието му. Рушат се едни представи за живота, зараждат се нови. И бурно брожение обхваща ума му. Прочетете писма 5 и 15, които се печатат тук, и несъмнено ще откриете какво е настанало в неговото съзнание. Религията, християнството — намират в негово лице страстен отрицател и критик. Гео Милев разбира песимизма на християнската философия, обричаща човека на пасивност и безволност. Този песимизъм той отхвърля. „Спорът е: дали да гледаме песимистично или оптимистично на човека и битието? Аз съм за оптимизма!.. Оня писател в „Зорница“ казва — презрете света. Защото той е в ръцете на дявола! Не, приятелю! Няма да го презрем! А ако е в ръцете на дявола, ела да го изтръгнем! Защо да го презрем! Тъй е хубав светът: и природата, и онова, което е в природата, всичко, което е пред очите ни!

Оптимизъм: какво значи то? То значи жизнерадост! — т. е. извор на живота! Що е християнството? — невяра, съмнение в живота: песимизъм! Отречение на живота! Не, ний не щеме отречение на живота: дайте ни любов към живота!“

Сепнал се, че мислите, които изказва, са твърде „еретични“ за баща му, той бърза да се уговори: „Не вярвам да посмееш да кажеш, че аз стоя в ръцете на някакъв дявол. Аз стоя в своите собствени ръце, волята ми, съвестта ми, сърцето ми е в моите ръце. Досега не съм го изтървал. Досега не ми го е взел никой.“ И за да няма никакво съмнение в чистия извор на неговите мисли, той доуточнява в „постскриптум“: „Както знаеш, аз обичам да мисля само със собствения си мозък, за да мога да наричам истините, до които идвам, мои.“

Писмото, в което излага горните разсъждения, е знаменателно за духовното брожение у Гео Милев. Най-съществените в него не са разбиранията за християнството (те засягат само един частен въпрос), а скептицизмът, отхвърлянето на вкоренени заблуждения, търсенето на истината по собствен път. За свой девиз, както изрично се посочва, той е издигнал думите на апостол Павел: „Всичко изпитвайте и само доброто вземайте.“ Те лягат в основата на неговата жизнена философия.

Седем месеца след горното писмо той отново ще заговори в писмо до баща си за своята нова „вяра“. Той, когото биха сметнали за „егоист“, в същност не мисли за себе си. Той е мислеща личност и новите му раз-

бирания не са плод на младежко брожение, а на зряло прозрение. „Виждаш, че смелостта на идеите ми отива до крайност. А това значи, че идеите, които бучат днес в главата ми, не са обикновено редовно следствие от възрастта ми — както ми бе писал напоследък в Лайпциг, — а нещо по-друго от обикновеното, нещо, което се върти само в единични глави. Защото аз — тоже един „егоист", с много по-голям обаче алтруизъм от всичките алтруисти, сбрани в един кош — защото аз не мога да не гледам на себе си като на единична глава. С езика на сганта: гений: да: гений е всеки, който може да се издигне един пръст над тази тълпа, тълпата на професори и философи, тълпата, която е пълнила и пълни пропастите на земята."

И ето този алтруист, този гений, който прозира истината в света, този апостол на „висшия интелект" попада в Лондон, където класовите противоречия на капитализма са доведени до тяхната неприкрита и нетърпима форма. Той обикаля столицата на великата империя, посещава библиотеките, учи старателно английски език, но същевременно се взира внимателно в социалните условия на живот. И с честното си сърце ще открие същата онази истина за обществото, която преди него открива и Алеко Константинов в Чикаго: „Лондон вече съм го обиколил почти целия, Впечатленията ми: ужас: Америка. Трясък, спекула, хлад, студ, пари, алч, мизерия." Към тези впечатления от Лондон иде още едно — от големия белгийски поет Емил Верхарн. В ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 45, л. 1, 2 се пазят две пощенски картички, с които в. „Обзървър" му съобщава адреса на Верхарн. Двамата се срещат. Гео Милев е възхитен и от творчеството на поета, и от личното му обаяние, същевременно е покъртен от неговата социална съдба на прокуденик от родината си.

Ето тези настроения на Гео Милев, впечатленията му от Лондон, влиянието на Верхарн и неговата хуманастична лирика намират отражение в творбите, създадени в Лондон, и тъкмо оттук извират социалните тенденции, за които вече стана дума. Своите социални настроения, мисли и впечатления той разкрива не с реалистични, а с модернистични художествени средства. Вместо вярност и правдоподобност на детайлите, вместо ясна завършеност на образите откриваме художествена деформация на действителността, експресивно внушаване на идеята чрез символа, загатване, а не изобразяване. Асоциациите са твърде свободни, без пряка логическа връзка помежду си и често естетическата им функция съвсем не е да кажат нещо, а само емоционално да уплътнят образа, да създадат лиричен фон, да намекнат. Всред хаотичността от асоциации се открояват отделни стихове и строфи, които изразяват социално настроение:

Небето лазурно се губи, потъва, аз плача. . .
Аз плача за чуждите сълзи, за чуждия плач,
за чуждите устни измръзнали, аз плача
за чуждите стъпки заглъхнали в мразния здрач.

(„Есенна вечер")

Но след тези ясни, социално подплатени стихове следват две строфи, които нямат абсолютно никаква логическа връзка с казаното по-напред. Очевидно с тях Гео Милев иска да подчертае скръбното настроение, безизходицата и примирението, но не чрез пряко логично разгъване на образа,

а като извика спонтанно изникнали, сходни по настроение асоциации. Есенната вечер, есенният дъжд пораждат у него асоциациите за пусто смразено езеро, три патици, които ходят и спират отчаяни.

И бледните листи, които с молитва умират,
и болните клони с наведени, тъжни чела,
и жарките сълзи, които безмощни умират,
и пустият лес в безизходна дълбока мъгла.

Стихотворението „Есенна вечер", което е толкова близко по тема и дори настроение до предишните му реалистични стихове, е изградено на принципно нова естетическа основа. Нова е не само образността, но и идейният пълнеж. Непрекъснатото повтаряне на епитета „чуждите" издава социалния извор на неговата скръб. Мисълта на поета е отправена към ония, които са нещастни в живота и носят съдбата на онеправданите.

В още по-причудлива форма социално и образно-алогично се сплитат в стихотворението „Aus Nacht und Sturm". В първата строфа подобно на Вазов в стихотворението „Зимната фъртуна" Гео Милев изразява състраданието си към бедните.

След късни полунощи — ей подхваща пак —
замлъкнал нощний вятър — песен непозната. . .
Уплашени насън изхленцаха децата; —
и майка им умира — бедна тук — сред мрак.

И съвсем неочаквано поетът започва да говори за неща, нямащи видима логична връзка с картината на осиротялото семейство, но които в същност не са така откъснати от художествената тенденция на творбата.

Безспорно най-отчетливо социалният мотив изпъква в стихотворението „Нощ над Темза". С бунтарски патос и с модернистични средства разкрива Гео Милев верен и експресивно раздвижен образ на многомилионния капиталистически град. Всред „пъстрий водоврът на нощни светлини", всред блясък и разкош скитат бездомни, нещастни и обезверени неизброими тълпи. Те търсят път в безизходицата, издигат безпомощно вопъл за човешко състрадание, за хляб и топлота. Но напразно.

Заплетени от век в стъкла, и дим, и лампи — скитат
безсънните тълпи на вавилоновия град:
и стенат; ала кой ще чуй какво те питат?
И ще чуят ли те сами — любимите от нас —
глас на всевишна песен?

И всред този вертеп от страдание и мизерия се издига — сякаш „тайнствени ръце, високо над света, като свещен съсъд" — грандиозната купола на катедралата Св. Павел — символ на могъществото на господствуващите класи и религията. А това божество е бездушно и високомерно.

А свети Павел ням,
с един надменен жест отдръпва се назад
зад непрогледните завеси на среднощний здрач.
като че някъде в пожарен блян унесен.
Тъй скитат, цяла нощ — под огън тълпите
с непрестанен плач.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

Бездушието на обществото е разкрито, безизходицата на милионните тълпи — внушена. Много по-късно в поемата „Ад“ Гео Милев отново ще се върне към мрачния образ на Темза с нейните нетърпими социални противоречия. Но още през 1914 г. убеденият вече модернист търси начин да изрази съчувствие към потиснатите и онеправданите в живота.

В „Нощ над Темза“, както и в „Жълтите лалета“ Гео Милев взема отношение към противоречията в съвременното му общество, към жестоката съдба на обикновените хора. В същност точна картина на социалните условия във второто стихотворение не ще забележим. Но този тревожно повтарящ се стих „боя се, о дете“, мрачният образ на „жълтите лалета“ — символ на човешкото страдание — внушават една идея, която е много близка до идеята на Яворовото стихотворение „В часа на синята мъгла“. Поетът със страх и скръб гледа на мрачното бъдеще на младото поколение, защото в живота го очакват нерадостите:

— Чакай — не излизай ти навън —
боя се, о дете! —
Чакай — не излизай ти навън!
О, как страшно гледат, страшно те!

Социалните тенденции в стиховете на Гео Милев от 1914 г. не са резултат на ясни идейно-естетически възгледи за изкуството, на едно дълбоко убеждение за обществения характер на поезията. Ако, от една страна, те не са случайни в поезията му, ако те естествено произтичат от неговите социални настроения и поради това въпреки всичките му естетически заблуждения се проявяват по-нататък постоянно в творчеството му, същевременно те са преди всичко спонтанно, стихийно отражение на гражданските му чувства, на честната му личност, на жизнената правда и на влиянието на Е. Верхарн. Ето защо те съжителствуват с крайно субективистични модернистични тенденции. Нещо повече, формализмът много често е господствуващ и определящ в поезията му. Съжителството между двете тенденции се оказва твърде коварно и опасно. Модернизмът засяга не само средствата за поетически израз, но и самия естетически подход към живота, творческия метод. Стремежът към нова образност и експресивност на словото все повече го довежда до самоцелен формализъм, убива непосредственото чувство, удавя поетическите идеи в пустозвънка фразеология, кара го да заема неприсъщи нему пози. Когато чувството и художествената идея се зараждат от конкретни наблюдения на действителността и изразяват социалните настроения и отношения на поета, модернизмът получава своеобразна окраска и независимо от усложнената образност разкрива пулса на обществената действителност. Обаче когато Гео Милев се обръща към по-отвлечени или по-интимни теми, тогава формализмът по-лесно взема връх, поетическият образ се разрушава в най-голяма степен. Красноречив пример за тържеството на субективизма в поезията му е стихотворният „Албум“ (1915). Тази любовна лирика, която има съвсем конкретен повод и точно житейско предназначение, е написана в абстрактно-формалистичен стил. Думите губят естествения си смисъл, образите — непосредствеността си:

Пияната рана
в душата ми засмяна звучи:
В очите остана
любовната пяна
на твоята измяна в лучи. . .
Не грях — но съблазън,
не страх — но боязън
е скръбната казън над мен:
В копнежи предсказан, —
със скръб отбелязан
е моя помазан в грях ден.

Всред самоцелните словесни фигури на тази поезия при субективистичната деформация на действителността едва се улавят смътните контури на лирическия герой. Той е твърде претенциозен и екзалтиран, с изострена чувствителност, с причудливи желания и преценки. Любовта, която се възпява, е необикновена и неудържима, превърнала се в изгаряща страст. Чувството е демонично, съдбата — мистично трагична.

В зловещи копнежи ще изгоря
и няма — в пламък — да дочакам
нито спасителна зора,
нито на бесни страсти мрака.

Той зове любимата си да го приласкае с „утешителни балади“ и „химни на робини млади“, да налее в чашата му „жарка кръв от скорпиони“, па тогаз нека да настъпи раздялата — нека да пламне „пир от безумства и печали“ и нека умре любовта („Предвечерие“). Защото неговите слънца са неутолени, а сънищата зли и „пълни с тъмни привидения“. Копнежите не намират нито опора, нито надежда. Като свети Себастиан и той изгаря от зли страсти — сразен от любовни стрели и яростен от болка. Но също като християнския великомъченик и той ще понесе със стоицизъм своята горда мъка.

Отношението към жената е сложно, противоречиво, на места с декадентски оттенък. Докато в стихотворението „Жената“ се прекланя пред нея като пред нежна любима, която със своята красота властува „над жалкий ум“ — издигнала се над разум и закон, тя е едновременно Ангел хранител, Муза и Мадона, то в „Laudeamus feminam“ тя е опиняващата плът, изгарящата страст.

Откъде идат тези полюси в отношението към жената и тая странна страст към плътско-хедонистичната ѝ красота, когато знаем колко стеснителен, целомъдрен и благоразумен в живота е бил Гео Милев? Не е ли развратила западната действителност неговия морал, желания, идеали? Нищо подобно в личността му не ще открием. Той е все така запазен в духа на патриархалния морал. Но по силата на контраста със старата поезия, под влияние на декадентски образци той заема една неестествена, но затова пък модна литературна поза и с променен глас почва да вещае странни желания и мечти. Той почва да декларира любовта си към „нервозните болни нарциси с уста разкървавени“, към „пъстрите ярки змии сънно-зли и студени“, към смарагдите „зелени и лунни“. Може би понепосредствен е той, когато говори за онези „жени меланхолни, с лица изморени и бледи“, които носят мъката и нерадостта в живота, или когато изповядва:

Обичам аз всичко, което
е ехо от песен страдална:
което засипва сърцето
с ридающа пепел кристална.

Възниква въпросът: защо Гео Милев изразява толкова неестествени желания? Причината е същата, която кара и непознатият още нему футурист Вл. Маяковски да пише в едно от стихотворенията си:

Я люблю смотреть как умирают дети.

Стремежът към ново слово, към нов образ, към нови идеи ги кара именно понякога да говорят неща, които нито чувствуват, нито биха допуснали в живота си.

Обаче дори и в този формалистичен по същество „Албум" се промъкват някои по-непосредствени жизнени наблюдения и преживявания. Младият поет, който с такава увереност изразява ту високомерието си, ту боготворението си към жената, ще признае в стихотворението си „Дрезден" своята боязън от „злите женски смехове" и ще се пита дали те не са присмех, „зъл присмех над ненужна горест". А стихотворението „Лайпциг" въпреки своята абстрактност ясно подсказва самотността, в която живее поетът, неприязънта му към шумния гмеж на тълпата и към заобикалящата го „свирепа и нелепа" действителност, отчуждеността му към „продажната нежност" на „вечерните жени". Капиталистическият град го кара да се отдръпне „в своята монашеска безгрешност" и да се лута загубен в големия град.

И в този час, когато с протяжна безнадежност
безславни небесата отдръпват се назад
към някаква далечна трагична безконечност,
аз нося свойте стъпки загубен в тъмний град.

Съществува голяма разлика между нежната, меланхолична и реалистична елегия на Дебелянов и маниерните модернистични стихове на Гео Милев. Но все пак не може да не забележим и известно сходство в мотивите, в тъгата на лирическия герой, който е потиснат всред обществото.

Със стихотворния „Албум" завършва един етап (условно бих го нарекъл ранен) от идейно-художественото развитие на Гео Милев. За няколко години той променя коренно естетическите си разбирания, отношението си към живота, творческия си метод и стил. И когато през 1915 г., след много премеждия, обогатен от житейския и поетическия си опит, от една друга култура и от непосредствения допир с големи творци, се завръща отново в родината си, той вече има пред себе си ясна цел и конкретна програма за творческа дейност. Мечтаната титла „доктор на филологическите науки" той не успява да придобие. Пък и след всичко видяно и осъзнато тя вече не му е и нужна. Но той носи в себе си школовка и знания, които му обещават плодотворна работа. Пред неговата съдба обаче се изправя войната и тя променя и бъдещите му планове, и много черти в личността му, и гражданската му участ.

ВОЙНАТА

Първата световна война заварва Гео Милев на път за Лондон. Първоначално тя не намира дълбоко отражение в неговото съзнание. С твърде спокоен тон той разсъждава пред баща си за нейните резултати, за това, на чия страна ще участвува България и по какъв начин можем най-безкръвно да си възвърнем Македония. Същевременно съставя собствените си планове за бъдеще — дали да остане в Лондон и там да продължи образованието си, дали да се премести в Цюрих, или изобщо да се върне в родината си. И нито за момент не чувствува заплашена собствената си личност и не съзнава трагедията на народите. За себе си вярва, че стои настрана от опасностите и че дори да се завърне, пак ще остане извън казармата. „Ако си дойда в България, т. е. престана да бъда студент, ще трябва да се явя войник — нали? Но можем, разбира се, да бъдем сигурни, че войник няма да ме вземат, т. е. — че ще ме отложат", пише в писмо от 27 септември 1914 г. Очевидно е, че войната първоначално не го тревожи силно.

Но тя се изправя пред погледа му в своята грозна и отблъскваща същност, а малко по-късно се стоварва и лично върху него с безцеремонните си лапи. Лондон, където той се намира, го въвлича веднага в атмосферата на войната, показва му нейните непригледни последици. „В онова време — пише той по-късно в спомените си за Верхарн — хиляди бежанци от Белгия бяха ненадейно изпълнили квартирите на Лондон, а така също и немалко бежанци от Париж." Там Гео Милев се запознава лично с Емил Верхарн и чрез него още по-дълбоко разбира и нещастната съдба на бежанците, и отвратителния лик на войната. Той дълго и разпалено говори за сходната съдба на белгийския и българския народ, а „големият белгийски народен поет" му развива своите блянове за всеобщ мир и за едно ведро и светло бъдеще. „Този пацифистичен идеал гореше и у мене; той ни свързваше"—изповядва в цитирания споменя нашият поет.

В Лондон паралелно с порасналото социално съзнание у Гео Милев се започва бърз процес на освобождаване от патриотарските, шовинистичните и войнолюбивите увлечения. Своя решителен удар те получават обаче при завръщането му отново в Германия. По едно недоразумение и поради тъпотата на немската полиция той бива заподозрян в шпионаж и хвърлен в затвора. Поводът е един английски вестник с карикатура на германския кайзер и няколко английски лири. В ареста поетът изпитва цялата „прелест" на прусашката грубост и безцеремонност. Хвърлен в една мръсна и мрачна килия, лишен от всякака връзка с външния свят, подложен на грубости, той за пръв път в живота си влиза в непосредствен допир и с полицейщината, и с тъмните страни на живота. Той подробно и потресващо описва своите нещастия на баща си, без да сдържа възмущението си и от немската действителност, и от последиците на войната, която унижава и унищожава човешкото достойнство. „Скоро в дупката! И ме ръгнаха... Нещастието ми беше именно там, че изпаднах без моя воля в ръцете на хора прости, неуки и сурови — обикновени селячи... Първия ден стоях буквално в дупката и трябваше да рева като вол 2—3 часа, докато се помиря с положението си. Вечерта ме туриха обаче в коридора пред един прозорец с маса и стол; коридорът

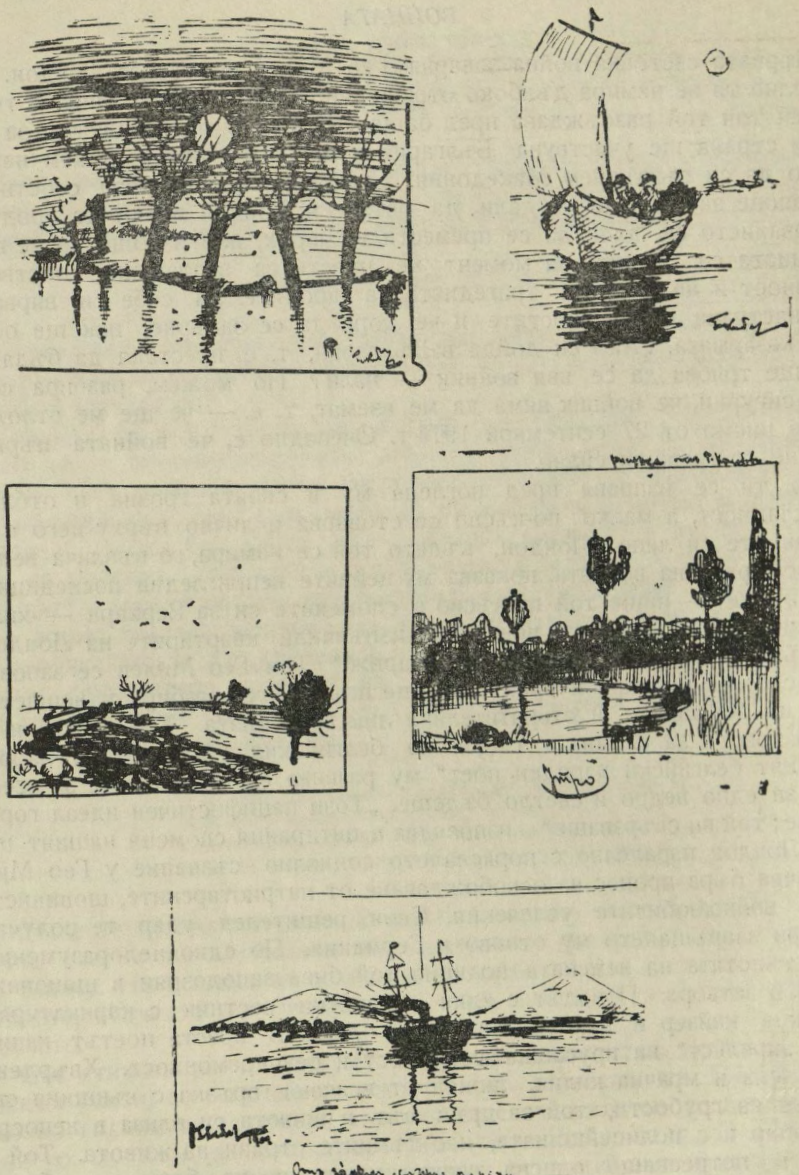

I. Илюстрации и рисунки от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г.

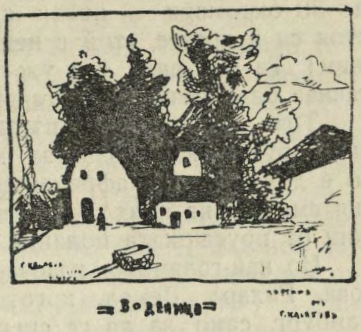

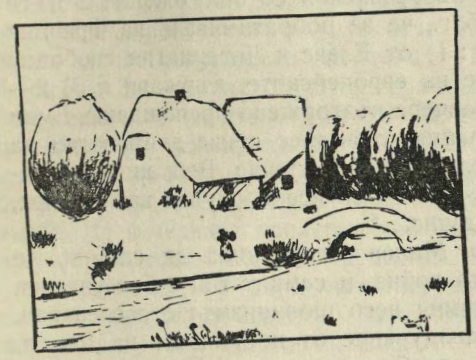

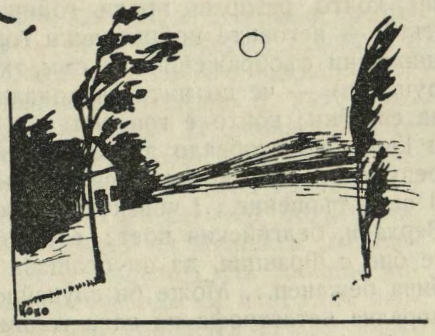

II. Илюстрации и рисунки от Гео Милев във в. „Искуство“, 1909 г.

обаче препречен с желязна врата. В този коридор стоях цели 11 дена — до 30 октомври — петък сутринта.“ И след като описва подробно престоя си в ареста, той с неприязън заключава: „Пруси!.. Варварски режим! Та ний нали сме уж приятелска държава, бива ли да се допущат такива безобразия с български поданици?..

Този път влязох в пълнейше съприкосновение с онова, което се нарича прусащина, и изпитах, както трябва, жилото... Но прусащината — то е друго нещо: африканщина!!.. Нека бъде тази Германия, тази Прусия смазана на прах! — смазана! Руският сибирски режим не ще е полош от прусашката полиция. Държава на полицията и милитаризма!“

Но най-голямото разочарование и отрезвяване настъпва малко след това. Рихард Демел, когото той едва ли не боготвори, и минава през Хамбург само за да се срещне лично с него, се оказва в редиците на милитаризма — отишъл доброволец на фронта. „Това е то друго немско чудо: един поет, който е стоял вън от всеки национализъм, който се е наричал с гордост „културинтернационалист“, „всемирен гражданин“ и пр., който разправя преди години, че няма „отечество“, а само „роден кът“ — неговите нойрупински гори; който разправя, че поради интернационални съображения (аз съм, каже, полуславянин, полуфламандец, полунемец) — че по интернационални съобръжения се бил оженил 2 пъти за еврейки; който е говорил в 1895 г., че за побратимяване на Франция и Германия трябвало да се направят: 1) от Елзас и Лотарингия свободни републики, 2) всеобщо разоръжаване на европейските държави и 3) 2—3 века търпение...; човекът, който завчера възторжено превеждаше Емил Верхарн, белгийския поет: ето го същият този днес отива доброволец да се бие с Франция, да опустошава Белгия, да прокужда Верхарна в чужбина бежанец... Може би случайност — но във всеки случай катастрофа, морална катастрофа на една голяма душа...“

Възмущавайки се от Демел, Гео Милев с горчивина си спомня, че една година по-рано, през Балканската война, и самият той е бил увлечен от националистически чувства, че и самия него шовинизмът е заслепявал. Неудържимото му разочарование и негодуване от постъпката на Демел, от грубостта на прусашката полиция, освобождаването му от предишните патриотарски увлечения подсказват за ново отношение към съвременните му обществени явления и към войната. А то засяга и естетическите му позиции. Отвратен от милитаризма, той сега ще гледа с неприязън и на милитаристичната „гражданска“ поезия. В тия дни на крайно ожесточение той с още по-голяма страст прегръща принципите на „ireалното“ изкуство, което се издига над шовинистичния „реализъм“ и се подхранва от бляновете за общочовешкото и надисторическото. Когато се завръща в България, той си набелязва широка програма, с която цели да реализира своите нови естетически разбирания и да утвърждава трайното в човешката психика. В противоположност на всеобщата вълна от креслива патриотарска литература той иска да пропагандира изкуството на „абсолютните“ естетически ценности. Ето къде са интимните подбуди на Гео Милев да започне в тия мътни времена серия от „Лирични хвърчащи листове“ с преводи от изтъкнати западни символисти. В една уводна бележка той обяснява, че „тия лирични листове се явяват с нарочна умисъл тъкмо в днешни дни, когато никой не се интересува не само от лирика,

но въобще от всичко онова, което стои отвън прага на нашия ден — гибелен и тъмен ден на падения, падения на — „нашите учители“.

Плановете му са свързани с една наивна илюзия — че лично той ще остане незасегнат от разразилата се буря. България обаче се намесва във войната. Поетът е мобилизиран и изпратен заедно с другите студенти в Школата за запасни офицери в Княжево. Тия мъчителни дни са описани твърде подробно в редица спомени и документи, които откриваме в литературния архив.

Гео Милев за разлика от Дебелянов се беше простил с патриотарството още преди да изпита горчивините на войната. Ако Дебелянов постъпва в школата по собствено желание, то Гео Милев е принуден от обстоятелствата; ако Дебелянов отива на фронта доброволец, то Гео Милев е закаран там по принуда. Няколко запазени картички от школата издават неприязънта му към военщината, казармата, дисциплината и дори към своя патриотичен дълг. Имайки пред вид някои свои планове да се изскубне от оная среда, той пише на баща си от школата: „Голям е въпросът, де е по-добре да бъда — тук или там. Дори и крайни решения и планове ни идват на ум: напр. да станем калугери“ (писмо от 25.VI.1916 г.; калугерите са били освободени от военни задължения). Отблъскват го казарменият режим, войнишката муштровка, духовното затъпяване, простотията и грубостта на „началството“. В школата той се държи недисциплинирано, отпуснато и безразлично към войнишките задължения. За неговия характер и поведението му през това време пише в спомените си писателят Стоян Загорчинов: „Това бе жив, общителен, жизнерадостен човек, който мъчно се подчиняваше на военната дисциплина. Не зная защо бяха му турили прякора „генерала“, ала нямаше никакъв вид на генерал. Бе от ниските хора във взвода си и стоеше най-накрая. На вечерната проверка той непрекъснато говореше нещо, обаждаше се и затова наказанията валяха. Бе извънредно духовит и находчив в отговорите си, та дори началствуващите лица — поне по-умните от тях! — гледаха с известно снизхождение на неговата бъбривост и недисциплинираност. Забележителен бе между школниците с неизтощимия си апетит — когато дежурният офицер в столовата обявяваше, че има „прибавка“, Гео винаги бе желающ. Интелигентността му поразяваше всекиго. Във войнишкото му сандъче се намираха нови, интересни книги, които той драговолно отстъпваше за прочит на другарите си“ (споменът се пази в къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора).

Още по-пълна характеристика за живота на поета намираме в спомените на Н. Митев. „Между нас бе и Гео Милев — пише той. — Случихме се в една рота — пета рота, командувана от майор Попов. Аз бях в 3-и взвод, а Гео в 4-и. Трети и четвърти взвод имаха едно спално помещение. Леглата ни бяха едно през друго.

Гео беше най-неуредният школник: винаги разпасан, разкопчан, без колан, с неогладен панталон, със смачкана фуражка и пр. Когато се строяваше ротата, винаги той закъсняваше и последен заставаше в редиците. Когато се строявахме за трапезарията, все той ще си забрави канчето и ротата трябваше да го чака.

Много често му се караха, особено взводните подофицери, за това, че в джоба на куртката си винаги имаше някаква книга за прочит, и по-

неже стърчеше навън, виждаше се отдалече: „Хей — казваха му — не си цивилен, да носиш по джобовете товар."

Когато ни обучаваха в строеви упражнения, той проявяваше най-много несръчност. Хватките „за стрелба", „за почест" никак не можеше да ги прави и затова отдельонните началници и взводният най-много се въртяха около него. При единични упражнения, когато всеки си командуваше, най-често се чуваше Гео с командата: „Стой свободно!"

В трапезарията при закуска, обед и вечеря винаги трябваше да се пее молитвата. На Гео винаги правеха бележки, че не пее.

Вечерно време, когато всички сме се прибрали в спалното помещение, винаги виждахме Гео седнал на кревата да чете. Изсвири ли тръбата за лягане, всички сме в леглата. Гео чакаше да утихне помещението и той се изправяше на леглото по долни дрехи и декламираше. Дневалните най-много му правеха бележки да си ляга и да не смущава" (споменът на Н. Митев също се пази в къща-музей „Гео Милев", Стара Загора).

Несъмнено много в поведението на Гео Милев в школата се определя от особеностите на неговия характер и темперамент. Но несъмнено е също така, че основното е в отношението му към казармата, милитаризма и войната, в неговите граждански позиции, в неговия цялостен светоглед. И наистина представете си този буден и амбициозен младеж, който е обходил Лайпциг, Берлин, Лондон, слушал е лекциите на големи професори, разговарял е дружески със забележителния поет и пацифист Е. Верхарн, мечтаел е с него за световния мир, хвърлил е толкова сили да гони миражите на вечното изкуство, сега изведнъж попаднал в задушната казармена атмосфера! Как може той да се примири със затъпяващата дисциплина, да изпълнява механично едносложните команди на прости подофицери, да се лиши изведнъж от своите културни интереси. Контрастът е твърде голям, за да може лесно да се преодолее. Пък и самият поет не е желаел изобщо да се предава. И той, какъвто е бил дързък, непокорен, самонадеян, е правел всичко възможно, за да не се погуби безвъзвратно. В тази убийствена среда той намира сили не само да чете и рецитира любими произведения, но дори и да твори. В Литературния институт при БАН се намира огромният ръкопис на „Френско-немски речник", в края на който е означено: „Княжево, 24. VI. 1916". В пощенска картичка до родителите си той със скромна гордост съобщава: „Вчера свърших окончателно речника" (писмо от 25. VI. 1916 г.).

Но военщината не може да прости на Гео Милев нито пренебрежението, нито високомерието му към нея. Тя го тормози, наказва, отмъщава си с всички възможни средства. Това ще го накара да се оплаче пред баща си, че поради своята „недисциплинираност" е почнал да си навлича „големи неприятности от взводния" (писмо от 25. VI. 1916 г.). И когато през август същата година завършва школата, като наказание за цялото му поведение той не бива произведен в офицерски чин, а е оставен само „старши подофицер". Скоро той бива изпратен на фронта при Дойран като преводач при един слухов апарат.

На фронта Гео Милев извършва добросъвестно своите военни задължения. Дори за заслугите си според баща му е бил награден от немското командуване с „Железният кръст". Но отрицателното му отношение към войната и военщината си остава непроменено. В трудните фронтови условия той пише произведения, които разкриват вярно преживява-

нията и разбиранията му. В известната импресия „При Дойранското езеро“ той запечатва непосредствените си впечатления и настроения, породени от заобикалящата го действителност. Без господствуващата по онова време шовинистична екзалтираност, в спокоен и реалистичен стил Гео Милев рисува безлюдието на град Дойран, тишината и спокойствието на езерото — в контраст с фронтовото ежедневие, нарича мисълта за войната „страшна“, говори с хуманистично чувство за ранения шотландски войник, размишлява с понижена интонация за „дълга към родината“, който пада със своята „свръхчовешка тежест“, припомня меланхолично „очите на далечни скръбни майки и хубави жени, които мислят за нас“, представя и онова „шествие на сърцераздирателно плачещи жени и безсилни мъже“, което ще спре пред родния град, овъглен от неприятелските гранати. Изобщо тонът е елегичен, описанието обективно и в творбата няма нито възпяване на бойната мощ на българите, нито патриотичен патос. Тази импресия напомня много стиховете на Дебелянов от фронта.

Най-силно са изразени настроенията на Гео Милев от фронта в печатаната тук за пръв път лирическа проза „Ужасът на огнения бич“. Ако „При Дойранското езеро“ има характер повече на лирически дневник, то тази творба има определена художествена цел — да пресъздаде психологията на войника и психологията на войната. Поетът търси най-изразителната художествена форма, чрез която да внуши на читателя и преживяванията на войнишката маса, и своето отношение към действителността. И тъкмо поради това тук активно се намесват авторовите естетически разбирания. Ние отново срещаме художествено реализирана, и трябва да признаем оригинално и плодотворно, същата онази тенденция, която беше набелязана в стихотворението „Нощ над Темза“ — жизнените впечатления и социалните настроения да се разкриват в раздвижена и свободна, модерна форма. В „Ужасът на огнения бич“ не ще намерим нито пълен и детайлизиран рисунък, нито сюжетност, нито определени човешки характери. В същност основната цел на поета не е да ни даде обстоятелствена картина на фронтовата действителност, а да изрази емоционалната реакция на събитията, ужаса и отчаянието на хората, изправени пред смъртта. „Ти ще забравиш майчините приказки, и песните, и благите усмивки, светещи под твойта маска. Днес безсъзнателен танцьор си ти под злобний такт на дяволска цигулка. Една безсърдечна тъга безнадежно вещай: всяка нежност пронизвам с безсърдечна ръка. Сега ний сме в тринайсетия месец на нашата нещастна година без пролет. Закрийте уморените очи и едно нека всички повторят, нека се молят:

— Спаси, господи, люди твои!“

Такива остри антимилитаристични редове рядко ще намерим в литературата ни от онова време. У Дебелянов чувствата са изразени по-ясно, по-реалистично и по-лирично. Но отрицанието на войната у него преминава в елегия, в меланхолично и понижено настроение. Скръбта у Гео Милев е изгонена от ужаса. Няма място нито за меланхолия, нито за елегия. Чувството е доведено до своята крайна психологическа изостреност, съзнанието за безсмислието на войната — до болезнената си яснота. С лаконичен, но верен и точен език, чрез подчертана ритмичност на словото, чрез изразителна интонация поетът внушава неотразимо — именно внушава, а не изобразява — неподправените, спонтанни чувства, които са нахлули в душата на човека от окопите. Йордан Йовков рисуваше кра-

сотата на кавалерийската атака, героизма на войнишката смърт. Дебелянов изплакваше своите елегични песни и никъде не показа бойния устрем на българина. А Гео Милев разкри ужаса на войнишката маса, вцепенението пред смъртта, инстинктивния страх пред войната. Той търси не доводите на съзнанието, не патриотичните декларации, не повърхностното резоньорстване. Нещо повече, той се мъчи да излезе от рамките на описанието на нормалното в човешкото битие, присъщо на реализма, или на блясъка на изключителното, присъщо за романтизма, и се насочва към неудържимото спонтанно преживяване, избликнало из скритите дълбочини на човешката душа, както изисква модернистичната естетика. „Ний стояхме неподвижни и настръхнали и все пак — ний бягахме, ний бягахме. Като отчаяни гладиатори, безсилни и безпомощни, свити в една къп на аренатa, откъдето някой невидим ги плясва с огромен огнен бич и те се спущат да бягат заблудени, без да знаят де да се укрият.

Ний бягахме ужасени, спирахме и бягахме отново, без да можехме да избягаме някъде. Никъде! Над нас виснеше ужасът и две големи черни крила ни закриляха. Каменният свод над главите ни кънтеше неспирно и ний чакахме да настане най-сетне нощта."

Можем да си представим какъв вой на възмущение биха повдигнали тези силни страници у „добрите патриотични българи", настроени шовинистично и възпяващи екзалтирано „непобедимия български войник", ако тогава се бяха появили. Това са страници, които коренно се отличават и по своя художествен метод, и по идейно-естетическото си съдържание от всичко, което пълнеше тогавашните вестници и списания.

Но съдбата и тук не беше благосклонна към Гео Милев, и тук тя отрано прекърши неговите планове. На 29 април 1917 г. при една ожесточена артилерийска бомбардировка поетът бива извънредно жестоко ранен. Първоначално е прибран в немска военна болница, после е преместен в 2-а местна болница в Скопие, а накрая — в Александровската болница в София. Раните са многобройни, сериозни и смъртоносни. Най-силно е засегната главата — дясното око с част от черепа са избити (на мястото на отнесения череп по-късно е бивал спускан кичур коса). Само благодарение грижите и вещината на немския лекар, който пръв му оказал медицинска помощ, Гео Милев е бил спасен от неминуема гибел. Какво е представлявал в ония дни той, показват няколкото запазени снимки — една полубезформена маса, отекла страна, потънало в нея око...

Едва седмица след раняването Гео Милев идва в съзнание, за да разбере истината за ужасното си положение. Но той не се уплашва от нея. Удивителна твърдост, непресушима жажда за живот, вяра в бъдещето и пренебреженне към трудностите го правят неуязвим пред нещастието. В широката му кореспонденция не ще открием нито ред на паника, отчаяние, депресия или жалба. Само едно изложение до пенсионната комисия пет години по-късно подсказва за неимоверните трудности, които му създава инвалидността. Но той го е написал не за да се оплаква, а за да защити своето законно и морално право за справедлива категоризация на инвалидната пенсия. Кораво е било неговото сърце, твърда волята му и бих добавил още — хладнокръвна разсъдителността му. Защото раните, каквито и трудности и неудобства да донасят, все пак не ще му попречат да гони основната цел в живота си — изкуството, литературата, творчеството. Именно това ще го предпази от отчаянието и ще го из-

дигне над нещастието. И вместо да се нуждае от утешения, той сам ги раздава на родителите и на близките си. В първото писмо до родителите си той говори със спокоен тон, че бил получил само „няколко драскотини по лицето“. Писмата му от болницата неизменно съдържат по някой успокоителен ред. „Всичко е много добре и не вярвам да стоя тук повече от 1—2 седмици.“ (27. VI. 1917). „Раната ми изглежда, че до няколко дена съвсем ще оздравее“ (29. VII. 1917, един месец след предното). А когато родителите му прекалено се разтревожват за съдбата му, той с нескривано раздразнение ги укорява: „Снощи след много време вече получих писмо от вас, от което разбрах, че пак сте вдигнали някаква тревога. Тия тревоги около мене са ми вече толкова омръзнали, че ви забранявам чисто и просто да се обръщате към други, чужди хора да питате де съм и не зная какво още; дето съм — там съм; ако ще би и в джендема — какво ви трябват другите, аз не зная ли да пиша! Вече на няколко пъти ми устройвате такива ненужни и срамни комедии! Като че ли бебе някакво се е загубило, та го дирите!“ (11. I. 1918). И за пореден път голяма категоричност в края на писмото не пропуща пак да напомни: „Повече няма какво да ви пиша; не вдигайте други път такива празни, глупави тревоги.“ Впрочем тревогите, вдигани от родителите му, ще да са имали и друг повод. Гео Милев се запознава с актрисата Мила Керанова и още тогава без знанието на родителите си се сгодява за нея (по-късно двамата сключват официален брак). Вероятно в Стара Загора са достигнали слухове за годежа му и са разтревожили близките му.

Докато родителите му са потиснати от страхове и грижи по неговото здраве и съдба, Гео Милев крои планове за грандиозна бъдеща литературна работа и на първо място за организиране на книгоиздателство, което отначало мисли да назове „Меркур“, после „Пантеон“, а накрая се установява на „Везни“.

Лечението обаче се затяга много по-дълго, необходими са усилията на чуждестранни специалисти. Благодарение на ходатайството на влиятелни познати, и на първо място на известния литературен критик и професор в Софийския държавен университет д-р Кръстю Кръстев, поетът е изпратен от държавата на специално лечение в Берлин. Военното министерство му издава документ, по силата на който българските и съюзническите власти трябва да му окажат необходимото съдействие. От София Гео Милев тръгва на 3. III. 1918 г., в Берлин пристига на 5 с. м. Както се вижда от един „Открит лист“ (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 43, л. 3), на 5. II. 1918 г. той заверява „Открития лист“ в Берлин, а на 8 същия месец — в Берлинското военно комендантство. Веднага на другия ден е настанен в реквизирана частна първокласна клиника. Първоначално той е във Vereitslazarett Ritter, Paulsbornerstrasse 4, Berlin-Charlottenburg, а по-късно е преместен в Cecilienhaus, Berlinerstrasse 137, Berlin-Charlottenburg.

Лечението му в Берлин в същност се е отнасяло за пластиката на лицето му. Операциите са многобройни, често пъти болезнени и мъчителни. Лицето е трябвало буквално да се моделира, за да се възстановят загубените и деформирани части: на окото да се сложи протеза, мястото на отнесения череп да се покрие с кожа, веждата да се подплати с кост, да й се присадят косми и т. н. Мимоходом в писмата си той съобщава за тези операции и въпреки издръжливостта, дори показното пренебреже-

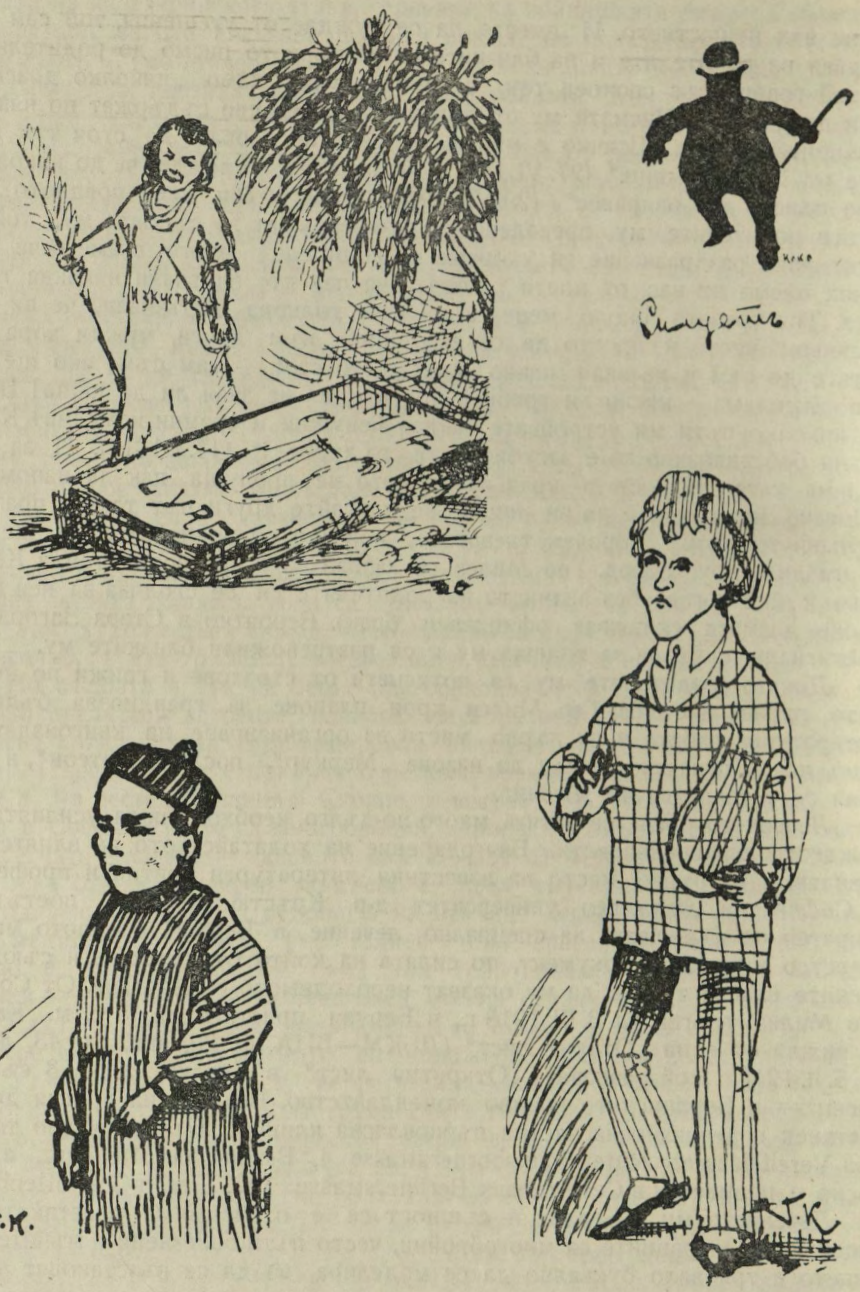

I. Карикатури от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г.

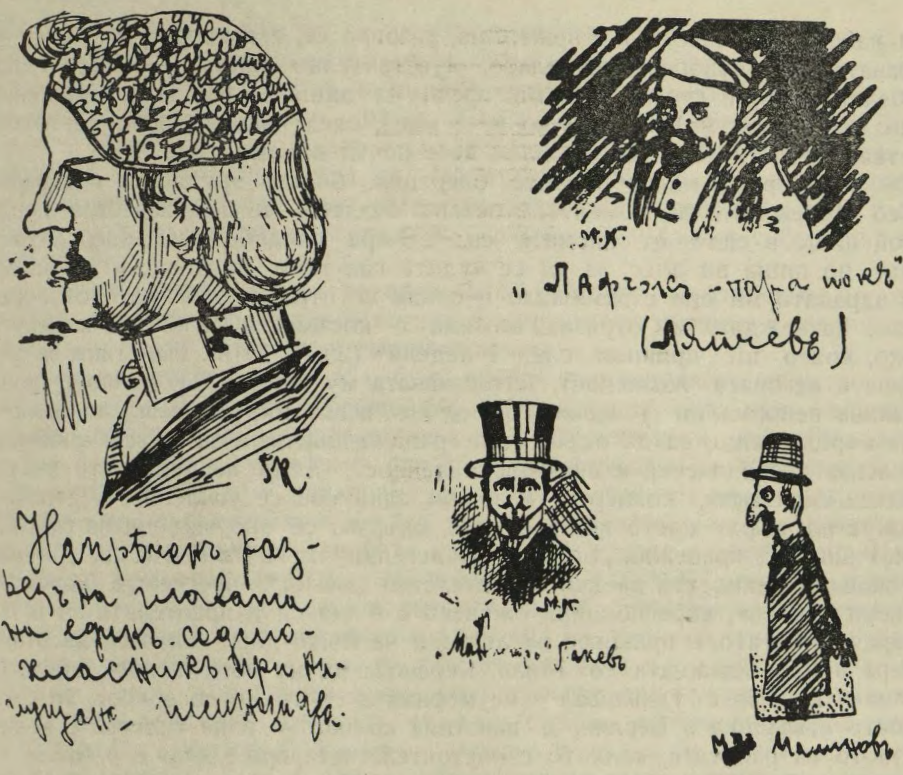

II. Карикатури от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г.

ние, ние долавяме колко тежки са били те понякога. „Тате, преди 2 дена ме оперираха наново — продължение на по-първата операция. Сега зашиха клепката, която изрязаха от здравата вежда, а двата края на мястото, отдето е изрязана веждата, се дигна по-нагоре наравно с ранената. Сега ще трябва пришитото парче да се срасне с мястото, дето е пришито, а след това ще има да се направи още една малка операция — и клепката е готова; тогава ще може да ми се тури и изкуствено око“ (10. VI. 1918). „След 2—3 дена ще ми турят око вече. Остава след това челото — инжекция с парафин, защото не искам да ми чупят ребра за кост и т. н., което ще трае още кой знай колко“ (20. VII. 1918). Изглежда, че с парафинените инжекции челото не е могло да се оправи, и затова той се съгласява на другия вариант. „Направиха ми сега 1-вата голяма операция: срязаха гърдите, взеха хрущялно ребро, което сложиха във веждата, за да се издуе. Мястото над веждата ще се запълни с мас. Тази операция беше болезнена — болката е в рязаните ребра. И досега съм в легло и не мога да се движа. Всяко движение ми причинява болка. Но ще мине, разбира се“ (21. VIII. 1918). Тази голяма операция го задържа повече от месец и половина на легло. На 21. IX. 1918 г. той успокоява баща си: „Аз и досега лежа и не мога да стана, но другояче не може: мястото, отдето ми е извадено ребро, е рана, която трябва да оздравее,

а рана не здравее тъй бърже, има, разбира се, и температура; освен това раната ми е отворена на слабо, чувствително място — между гърдите (белия дроб) и стомаха, та ми пречи на дишане, кашляне, движение и пр. (т. е. боли ме). Но всичко вече мина, след няколко дена се готвя да стана вече от леглото — болки вече почти нямам."

И въпреки многобройните операции, болки, трудности и страдания Гео Милев нито за момент не остава бездеен. Не без известна гордост той пише в едно от писмата си: „Вчера следобед ме оперираха 4-и път, но пиша ви днес, за да се чудите как мога да пиша; и то макар че и здравото ми око е замижало и едвам се отваря, тъй като от горната част на веждата ми отрязаха кожица с косъмчета за клепка на другото око, която ще пришият след 1 неделя" (29. V. 1918). Наистина за учудване е неговата жизненост, интензивната му творческа дейност дори в такива ненормални условия. Той дебне всяка минута, всяка възможност да върши нещо, за да осъществи грандиозния план за своята книгоиздателска, преводаческа и писателска дейност. Ходи непрекъснато по театрални спектакли, концерти, изложби, занимава се усилено с театралното изкуство, върху което пише студия, свързва се със знаменития режисьор М. Райнхарт, превежда „Богомилски легенди" от Н. Райнов за сп. „Акцион", ръководи дейността на книгоиздателство „Везни", преглежда коректури, твори стихове, кореспондира оживено с баща си и приятелите си в България, а когато е прикован на легло и не може дори окото си да отвори, кара придружаващата го Мила Керанова да му чете новите книги. Гео Милев винаги е удивлявал с неуморимата си трудоспособност, но онова, което извършва в Берлин, е наистина подвиг — и не толкова с количеството на работата, колкото с обстоятелствата, при които е работил. Литературният труд и културните интереси, творческият кипеж са били така органически присъщи на натурата му, че никакви обстоятелства не са могли да го накарат да бездействува.

Една година престоява Гео Милев в Берлин, но тя оставя дълбоки следи в неговото съзнание и идейно-творческо развитие. Ако Лондон (1914 г.) внася в поезията му социалните мотиви, то Берлин, макар и по своеобразен начин, го свързва с революцията. За съжаление тъкмо по този важен въпрос литературният архив предлага твърде оскъдни данни. Но и запазеното е достатъчно, за да си представим поета откъм една по-нова светлина.

Гео Милев попада в Берлин в момент на остри обществени сътресения — германската пруско-юнкерска монархия рухва, страната е обхваната от неудържим революционен кипеж. Върхна точка на народната борба е Ноемврийското въстание от 1918 г. Буржоазията е все още силна и чрез предателството на социалдемократите успява да запази властта си. Но и пролетариатът води кървава въоръжена борба, бие се на барикадите, бурно изразява волята си. Нашият поет е непосредствен наблюдател на героичните и драматични събития, които го вълнуват остро. Той гори с пламъка на революцията, стои на страната на борещите се. „Когато революционните дни разлюляха Германия, стихията на бунта овладя духа на Гео" — пише в спомените си другарката му Мила Гео Милева (сп. „Новис", 1932). А Георги Бакалов още по-категорично обяснява: „Случил се в Берлин по време на революционните дни, той взема участие в тях" (сп. „Звезда", год. I, 1932, кн. 8). Трудно е да приемем, че наистина Гео

Милев е взел пряко участие в революционните събития, особено като знаем, че току-що е станал от легло след тежка операция, макар, от друга страна, свидетелството на видния критик старозагорчанин, с когото поетът се е познавал лично още от 1914 г., да заслужава доверие. Безспорно е обаче, че Гео Милев е свидетел на революцията в Германия и тя намира отзвук в личността му. Неговите граждански позиции, които бяха социално осмислени през 1914 г. и демократизирани през 1917 г. на фронта, сега получават нов тласък, който го сближава с борещия се пролетариат.

Острите впечатления от революционна Германия, бунтарските му настроения намират отражение в неговите естетически позиции и поетическо творчество; те го свързват с експресионизма.

Немският експресионизъм е бунт срещу традиционното изкуство. Той отхвърля реализма като художествен метод, издигайки във върховен принцип свободата на творческата личност. Обективната действителност се трансформира от субекта на поета, деформира се и се видоизменя, за да се изрази скритата и неуловима от сетивата същност на нещата, което води до краен субективизъм. Когато това е субективизъм на консервативна или декадентска личност, творбите губят всяка връзка с обективния свят, изопачават живота, отчуждават се напълно от реалните човешки преживявания. Но когато творческата личност живее с въпросите на живота, трепти съзвучно със социалните сътресения на времето, въпреки субективизма и необичайната форма се раждат творби с несъмнена поетическа стойност. Оттук в експресионизма се очертават две противоположни по идейните си тежнения течения: от една страна, левите експресионисти (Е. Толер, Л. Рубинер, Й. Бехер, Л. Франк и др.), а от друга — десните експресионисти (Г. Бен, Х. Валден, Ф. Пфемферт и др.). Всички те се обявяват срещу реализма, прокламират пълния субективизъм, деформират действителността, групират се в общ печатен орган, списанието „Акцион“, но се отличават по идейно-социалните си позиции, по отношението към човека и обществените явления. Докато първите изразяват своята омраза към буржоазния егоизъм и практицизъм, отричат войната, съчувствуват на страдащото човечество, обичат трудовите хора, то другите или бягат от социалните въпроси, или изразяват високомерието си към човека, или изповядват реакционни и декадентски идеи.

Гео Милев, който още по-рано бе приел принципите на модернизма и субективизма, сега намери нов пример за съвременно изкуство. Наистина той дълго време не прави разлика между едните и другите експресионисти, както впрочем и те не правят помежду си. В сп. „Акцион“ наред с Валден печата и Рубинер, наред с Пфемферт — и Менделштам, там сътрудничат и вождовете на немския пролетариат К. Либкнехт и Р. Люксембург. Едва по-късно идейните фронтове се очертават рязко. Наистина нашият поет вижда революционността в изкуството на първо място във формата. И все пак той свързва експресионизма с настроенията на времето. Не случайно толкова настоява да се преведе лирическата повест на Леонид Андреев „Красный смех“, която разкрива ужасите на войната, страданията на хората и унижението на човека в модернистична форма, сродна до експресионистическата. Показателно е, че цензурата първоначално забранява повестта заради нейната антимилитаристична идейност. „Красный смех“ е доказателство за левите разбирания на Гео Милев.

Истинско зряло революционно изкуство нашият поет създава сам покъсно. Но още в Берлин у него назрява, смътно и объркано, съзнанието за нова, борческа поезия. Литературният архив иде да потвърди подобно предположение и на първо място поемата „Моята душа“. По стил и метод тя е типично експресионистическа творба. В нея няма нито цялостна и стройно построена поетическа картина, нито външна правдоподобност, нито разгърнат сюжет, нито класически стих, изобщо ония белези, които са характерни за реалистичното изкуство тогава. Из оня хаос, който бушува в душата му, поетът извлича отделни несвързани пряко асоциации, нарежда стиховете един до друг без видима логическа връзка, изненадва с парадоксални сравнения и т. н. Но не е трудно да се долови зад разхвърляните асоциации, сравнения и метафори социална тенденция, да се почувствува драмата на лирическия герой, който изплаква болките на своята ограбена душа и разкрива просветлението на своя идеал. Тия стихове говорят достатъчно осезаемо за кървавата драма на войната, за неудържимия гняв против съществуващия ред в живота и за решимостта да се води борба против него.

Безспорно всичко е изразено с модернистични средства, всичко е само загатнато и хаотично. Но поетът силно и внушително разкрива своите граждански разочарования и надежди, своите интимни болки и мечти. Той ту с горест говори за покрусените си мечти, за ограбените си чувства, ту извиква мрачните спомени за човекоубийството, ту изплаква скръбта по „изсъхнали тъжни деца по улиците“, ту напомня за „ръждясала от кръв телена мрежа, на която виси мъртъв войник“. Душата му вече не е неговата душа, събитията и прозряната истина са я променили коренно, отрезвили са я, накарали са я да знае кого да обича и кого да мрази. Тя се превръща в „глухия стон на един гладен народ“, в гняв и тръба, в разочарование и надежда.

О гняв! О, разтрошени вериги! О, кипящи
вълни на погрома!
Душата ми загуби свойта мекота.
Душата ми забрави своя храм.
Душата ми е буйствуваща менада,
която с пръсти къса, хвърля язва и проказа.
Душата ми е неочакван щурм в непроходима
гора от лъжи.
Душата ми е бунт, душата ми е погром.
Душата ми е чистилище (помитащ огън).
Душата ми е факел,
хвърлен в сърцата.
Душата ми е яростният пристъп на
една отчаяна маса, която къса, която гори,
която чупи!
О, чупи, чупи, чупи!

Загубила своята чистота и мечти, преминала през горнилото на войната и разочарованията, обхванатата от буйния гняв, разкъсала оковаващите я вериги, душата на поета се превръща във „висок пламък“, в който светят „очите на Толстой с пронизващ поглед“. Тя възплямва най-после като ярък факел, който примамва хората и осветлява новото бъдеще.

Душата ми е светлият утринен зов на петела.
Душата ми е светещ апел —
О свети, свети, свети!
Проблясвай!
Свети силно!
Осветлявай! Свети!

Поемата „Моята душа“ красноречиво доказва, че в Берлин Гео Милев създава творби, в които намират израз неговите прогресивни социални настроения. Че той е замислял да разкрие поетически своите чувства, мисли и видения, личи от едно писмо до Н. Лилиев. „Наесен — пише той на приятеля си — ще напечатам там (в серията „Везни“ — *Г. Мар.*) 1 том мои разкази („От револвера до Семирамида“)“ (17.III.1918). Кои са били тези разкази, какво са представлявали и дали изобщо ги е написал, не може засега да се каже. Приживе питах за тях Н. Лилиев, но и той не можа да си припомни нещо определено. Само тези „револвери“ в заглавието идат да намекнат за борба, за революционни събития. Все ми се струва, че се отнася за известните „Грозни прози“. Но това са само предположения.

„Моята душа“ и проектираният сборник „От револвера до Семирамида“ подсказват, че в Берлин Гео Милев създава поетическо творчество, което не е чуждо на живота и на събитията в Германия. И тук възниква отново въпросът за написването на „Грозни прози“. Както е известно, те са печатани за пръв път в сп. „Пламък“ през 1924 г. Но сам поетът отбелязва в края, че са писани в „Берлин, 1918—1919“. Досега нашата критика подхвърляше на съмнение тази датировка и ги отнасяше към творчеството му след Септемврийското въстание от 1923 г. Основанията, за да не се приеме за автентична авторовата датировка, са изразени от Г. Цанев, който в статията си за Гео Милев пише: „В края на „Грозни прози“ е отбелязано: „Берлин 1918—1919“. Това обаче трябва да се разбира не в смисъл, че тия работи са писани през посочената година в Берлин — тъй като целият период на „Везни“ опровергава това — посочената дата показва само, че са използувани впечатления от онова време, че са отразени спомени от онова време.“ (Г. Цанев, Страници из историята на българската литература, 1958, стр 561).

Убедителни ли са подобни доводи срещу датировката на „Грозни прози“, дадена от самия поет? Мисля, че не са убедителни. Те впрочем не се опират на сигурни данни, а само на едно предположение. Преди всичко прави впечатление, че за да се стигне до истината, се тръгва по обратния път. Вместо да се опровергае с достоверни данни едно посочено вече от автора положение, което по принцип трябва да се приеме за несъмнен факт, се издига една логически конструирана хипотеза.

Общоприето е датата, поставена от автора под произведението, да посочва времето на написването му, а не откога са впечатленията или спомените, легнали в основата му. Гео Милев е културен и добросъвестен литератор. Целият литературен архив доказва, че той винаги е спазвал този принцип. Дори недовършените поеми „Ад“ и “Ден на гнева“, под които е посочена годината „1922“ и които критиката дълго време пак по същите съображения отнасяше към периода на „Пламък“, се оказва, че действително са писани през 1922 г. Кое тогава е могло да тласне Гео Милев към мистификация при „Грозни прози“? Дали желанието да пред-

стави в по-друга светлина идейно-естетическите си позиции през 1918—1919 г.? Но това не подхожда на открития му характер, нито пък е логично, защото неговите позиции са били общоизвестни. Изобщо подобна мистификация е безсмислена.

Единственият аргумент остава този, че по онова време той не е могъл да напише подобни произведения. Но и това е неприемливо. Наистина тогава той не е бил реалист. Но защо, без да приема реалистическия художествен метод, да не е могъл да създаде през периода на модернистичните си увлечения творби, които вярно да разкрият непосредствените му впечатления и настроения, и то в момент, когато революционните събития го вълнуват силно? В Лондон наред с крайно формалистичните „Черни хоругви" той пише и социалното стихотворение „Нощ над Темза"; през 1916 г. убеденият модернист успоредно с антимилитаристичната експресия в модерен стил „Ужасът на огнения бич" създава и ясната реалистична импресия „При Дойранското езеро". Защо тогава да не е възможно в Берлин в разгара на революционните събития да нахвърли фрагментарно разтърсващите го впечатления, които по-късно обединява под общото заглавие „Грозни прози"? Поемата „Моята душа" доказва, че това е възможно, че у него увлечението по експресионизма не винаги означава бягство от социалните проблеми на живота.

Че периодът на „Везни" не опровергава „Грозни прози", доказва и един друг, вече безспорен в своята достоверност факт — „Експресионистично календарче за 1921 г.". То съдържа, както сам Гео Милев отбелязва в едно обявление (сп. „Везни", год. II, 1920, кн. 3, стр. 140), „дванайсет социални поеми". Писани са през 1920 г., т. е. една година след „Грозни прози", в периода на най-активната му модернистична пропаганда. В цялото това „календарче" са използувани противоположни на реализма художествени средства. Но същевременно цялото то доказва, че и при най-крайните увлечения поетът създава социално изкуство, стои близо до трудовите хора, дори до пролетариата, съчувствува на техните борби, че е надъхан с омраза към буржоазния строй, прокламира принципа на класовата борба и вярва в бъдещата решителна революция. Първата част на патетичната лирическа проза „Май", която през 1924 г. е отпечатана в първомайския лист на „Пламък", срещаме най-напред в „Експресионистично календарче". Поетът отхвърля сантименталната и фалшива представа за май като месец на красота и любов, на цъфнали рози и сладкопойни славеи. „Никога не е имало пролет, и май, и лястовички, и влюбени славеи, и рози пред всеки прозорец. Никога не е имало идилия. . ." Това „никога" естествено не се отнася за природата, а за обществото. Животът е бил винаги суров, тежък, пълен с угнетяваща житейска проза, грижи и недоимък за трудовите хора. Лястовичките и славеите са само поетичен символ на радостта и красотата, които обаче са непостижими за мнозинството. Не случайно поетът подчертава, че не е имало рози и славеи „пред всеки прозорец", с което подсказва за социалното неравенство при разпределението на благата. Май е просто „порой от небесна вода, която облива калните пътища, неспирно, ден и нощ". Тъй Гео Милев отхвърля розовата илюзия за идиличността на живота — някога и сега. На цъфтящия май, символа на красота и щастие, той противопоставя друг символ — за живота на трудещите се — „мрака на страшна влажна нощ, когато покрай тъпата светлина на изоставен фенер посред безлюд-

ната улица минава с широки крачки черен мъжки силует с торба на гръб, а след него подбягва разплакано дете". Същият този „огромен силует на черен мъж" се мярка със своите „широки крачки" и на фона на блесналите „шумни локали" в поемата „Април".

Освен в „Май" и „Април" подобни социални тенденции откриваме и в останалите поеми. В „Юни" поетът кара цар Лир да призовава:

О, гръмове и молнии небесни!
Треснете над греха и суетата!

На въпроса на неговия лала, какво прави „сред пустия площад, под бурните полунощни небеса, които чупят мълнии над изплашения град", този „луд цар" отговаря: „Пея песен на любовта и п р а в д а т а!" Поемата завършва с ясен намек за наближаващата буря и за смъртта на едно „греховно и суетно общество". Това личи от оня „бездомен пес", който в „мълчанието на бурята. . . надава към небето протяжен и страхотен вой на смъртта". (Известно е у нас поверието, че среднощният вой на кучето е предзнаменование за близката смърт на стопанина. Вероятно образът на този „бездомен пес" е навеян и от поемата на Ал. Блок „Дванадесетте", преведена по това време от Гео Милев. В нея също се говори за „пес гладен", „пес мършав" като символ на стария свят, на буржоазията. Този символ на песа той ще да е използувал често, както личи и от информацията за една беседа през 1922 г. в Плевен.)

В поемата „Февруари" Гео Милев говори за почернялото от фабрични сажди и дим небе, което виси „над сивите предградия"; за „черните ръце на труда, разтреперани от злоба и вражда", които той призовава:

О гневна песен на черните ръце!
Отключете лазурния кръг на кръгозора. Върнете ни небето!

В „Юли" припомня за „страшния рев на глада и праведния гнев", от който треперят Лондон, Париж, Нюйорк.

В „Август" мечтае за „човешкото братство" и за „всемирното равенство", които ще се родят в бъдеще.

В „Септември" със закана сочи огромните социални контрасти, необуздания разкош на малцинството в центъра на града и мизерията в покрайнините.

В „Октомври" рисува, макар и в твърде смътна светлина, бунта на трудовите хора. (Може би тук се крие намек за Октомврийската революция.)

Най-ясна по своите социални и идейни тенденции и най-близка по своя стил и сюжет до „Грозни прози" е поемата „Ноември". В нея се пресъздават революционните събития в Германия през 1918 г. В лаконичен и експресивен стил поетът показва „великата човешка вълна" на революцията, която разтърсва големия капиталистически град. Пролетариатът и наемниците на буржоазията са се сблъскали в ожесточена въоръжена схватка, издигнати са „барикади с червени знамена над тях", разтваря се непроходима пропаст между Вчера и Днес, между царството на Капитала и царството на Свободата.

Всичките тези творби са написани през 1921 г., периода на „Везни", носят подчертан социален и борчески характер и те доказват още веднъж и безспорно, че в революционната атмосфера на Берлин през 1918—1919 г. Гео Милев е могъл да напише „Грозни прози". Вероятно по-късно те са били преработени в езиково и образно отношение, някои неща са били доуточнени и отшлифовани — образно и идейно — за списание „Пламък". Но трябва да приемем, че „Грозни прози" са създадени именно в Берлин и именно през 1918—1919 г., както посочва изрично сам поетът.

Войната донесе големи страдания на Гео Милев. Но тя изигра важна роля в неговото идейно-творческо развитие. Впечатленията от фронта, размислите върху собствената му участ, върху ролята на различните социални групи в обществения живот го правят по-мъдър и му помагат да разбере по-добре тенденциите в действителността. Престоят му в Берлин, където го отнася вихърът на войната, от своя страна помага да проникнат в естетическите му позиции нови положителни социално-борчески елементи, които, макар и с много противоречия, го тласкат към ясно революционно изкуство и към сближаване с най-прогресивните обществени сили.

„ВЕЗНИ"

След двайсетдневно пътуване с голяма група българи, която спира в Будапеща, Оршова и другаде, Гео Милев се завръща от Берлин в родината си на 21 март 1919 г. Завръща се с големи планове за работа и с неудържима амбиция да се наложи като личност в нашия културен живот. И в адресната карта, и в семейната книжка, и навсякъде, където трябва да попълни графата „занятие", той категорично отбелязва „писател". Очевидно напълно са отхвърлени намеренията за научна кариера и за професорска катедра. Той мечтае да бъде свободен литератор, да пише, както мисли и чувствува, да пропагандира своите модерни естетически разбирания. Утвърждаването си иска да постигне не чрез служебната йерархия, а чрез своите литературни дела. Този път е съпроводен с много трудности, лишения, понякога с недоимък. Но въпреки големите трудности, въпреки нарасналото семейство той не се присламчва към държавната трапеза и не става чиновник.

(Гео Милев сключва брак с Мила Керанова на 13. VI. 1919 г. В ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 2, л. 4—9 се пази семейната му книжка, в която е отбелязано, че Гео Милев, роден на 15. I. 1895 г. в Стара Загора — в същност е роден в с. Раднево — по занятие писател, син на Милю Касабов и на Анастасия Касабова, и двамата живи, е женен за Мила Димова Керанова, родена на 27. III. 1891 г. в гр. Брезник, Трънско, по занятие артистка. На 5. II. 1920 г. им се ражда първото дете, което наричат Леда-Евгения, днешната детска поетеса Леда Милева, а на 17. IV. 1921 г. — втора дъщеря, която наричат Бистра, днешната педагогическа деятелка Бистра Аврамова, заместник-министър на народната просвета.)

Положението на българските писатели винаги е било трудно. Лишени от странични доходи, невъзнаградени достатъчно за литературните си произведения, те трябвало да се примиряват с някоя дребна чиновническа службица, за да задоволят поне елементарните си жизнени потребности, а в откраднатото време да се отдават на поетическите си видения. За

писателско професионализиране, за свободен литературен труд, който чрез хонорари да осигурява съществуването, не е можело и да се мечтае. Колко по-голяма е тогава дързостта и по-висок подвигът на Гео Милев, който жертвува материалното си доволство в името на литературата и на своите благородни художествени амбиции. Той е горда личност и гордостта му го кара първоначално да се отказва дори от заслужената с кръв военноинвалидна пенсия. У него не ще забележим малодушие и оплаквания от трудните материални условия, в които живее. Само когато те са били вече непоносими и когато е трябвало да реагира на неоснователни натяквания, се е откъсвала някоя фраза, която издава истината за положението му. „Сега, разбира се, пари нямам на ръка никакви и ако не бе донел Борис 1000 лв., нямаше може би какво да ядем.“ (писмо от 20. I. 1920 г.)

Понякога ще срещнем неоснователни твърдения, че Гео Милев бил бохем. Такъв той никога не е бил — нито като студент в София и Лайпциг, нито при лечението си в Берлин, а още по-малко след като се завръща в България и става глава на четиричленно семейство. От детски години той възприема от родителите си една характерна черта, която се запазва и до края на живота му — пресметливостта. Вижте колко подробно си отбелязва и най-дребните разходи като студент в София. С каква гордост съобщава на баща си от Лайпциг, че изпратените му пари са достатъчно, че дори от тях заемал на свои състуденти. Забележете колко са пълни и точни сметките за направени разходи, които представя на баща си. Той, който не произлиза от бедняшко семейство, знае цената на лева, благоразумно го разходва и никога не разточителствува. Естествено такъв човек не може да бъде бохем. Той е дружал с много от представителите на нашата бохемска поетическа младеж (Д. Дебелянов, Г. Белев, Хр. Ясенов и др.), участвувал е понякога във веселбите им. И може би оттук някои съвременници разказват анекдоти и за него. Например артистът Никола Балабанов разказваше такъв случай:

В гостилница „Копривщица“, където бохемската компания се събирала редовно в една задна стаичка, боядисана изцяло в черно, бил окачен портрет на Ал. Блок, рисуван от Гео Милев. Веднъж, когато Гео Милев останал без пари и нямал с какво наема си да плати, по стените на „черната“ стаичка потекла вода, която развалила портрета. Над гостилницата живеел някакъв си евреин и водата дошла от спукания водопровод на жилището му. Бохемската компания веднага полунашега, полунаистина вдигнала шум и заплашила евреина, че ако не им заплати портрета, ще го съдят. Тоя се уплашил и им дал една сума. Гео Милев купил колбаси за в къщи и си платил наема. Дали този случай е достоверен, не може да се каже с положителност. Мила Гео Милева твърди, че не е верен, защото те никога не са оставали дотолкова без пари, та по такъв начин да се оправят. Обаче дори и да приемем участието на Гео Милев в подобни шеги и лудории, той не е бил член на бохемската компания.

И приятелите му, и той служат всеотдайно на изкуството, и те, и той са готови да живеят в лишения, но да следват вътрешните си художествени влечения. Това го сближава с литературните бохеми. Обаче докато за първите систематичният, организираният труд е непоносимо бреме, парите са само средство за развлечение, а дисциплината — окови, и затова те са готови пет дни да гладуват, но поне веднъж да се напият до забрава

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

то за Гео Милев трудът, постоянният, организираният труд е вътрешна необходимост, а целесъобразността в разходите — ненакърним закон. Едва ли ще има друг някой писател у нас, който би могъл да се мери с него по своята упорита, целенасочена и разностранна трудолюбивост. Като измерваме огромното литературно дело, извършено за десетина години съзнателна литературна дейност — многобройните преводи, статии, стихотворения, редактирани книги, антологии, списания, речници и пр., — ще стигнем до заключението, че той е бил черен роб на литературния труд. Когато в писмо от 18. XI. 1919 г. пише на баща си: „Разпнал съм се като грешен дявол и не зная за какво по-напред да мисля“ — той не преувеличава.

В запазения вариант на „Ад“ (ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 10, л. 1—5), след като разкрива съдбата на гладния народ, от който и самият се чувствува частица, поетът продължава:

Аз можех да бъда фермер,
щабс-офицер,
комерсант,
фабрикант,
адвокат,
магнат,
щатс-секретар.
И особа
с име. . .

Но той не е станал такъв, казва подтекстът, защото иска да бъде честен и свободен човек. В тия стихове отново прозвучава гордостта на Гео Милев и неговата омраза към социалните паразити. Ето това съзнание за собствено призвание, тази саможертва в името на изкуството са причина след завръщането си той да не се отдаде на служебна кариера. След несполучливия опит да стане режисьор в Народния театър той с още по-голям устрем се хвърля в писателска дейност и в работата на книгоиздателство „Везни“.

Книгоиздателство „Везни“ представлява едновременно и Милю Касабов — бащата, и Гео Милев — синът. Първият вижда в него преди всичко едно търговско предприятие, което спомага на амбициите на сина му. Той дава парите, пресмята печалбите и загубите, търси сметките. За Гео Милев издателството е само средство — да утвърждава своите естетически разбирания, да пропагандира съвременното модернистично изкуство, и между другото, да издава собствените си преводи и произведения. То има значение за нашия културен живот и за самия поет не толкова с финансово-търговската и разпространителската си дейност, колкото с литературно-художествената си насока. Гео Милев ревностно и твърдо следва тази линия, макар и да не забравя финансово-търговската страна. Още от Берлин той пише на приятелите си, че „Везни“ ще бъде „едно обединение на „епохата“ (17. III. 1918). На бащините си намеци да издават по-масова и доходна литература — речници, учебни помагала, произведения, изучавани в училищата, Гео Милев отговаря категорично: „Затова и дума да не става. Впрочем аз не мисля да се превръща „библиотеката“ („Везни“ — *Г. Мар.*) на библиотека за ученици, както Паскалевата“ (19. V. 1918).

Воден от своята амбиция и от широка издателска програма, Гео Милев приканва към сътрудничество известни наши литератори: д-р Кр. Кръстев, Н. Лилиев, Л. Стоянов, Г. Михайлов, Ив. Хаджихристов, Ек. Каравелова и др. Издателството пуска от печат редица произведения от изтъкнати западни модерни писатели: „Мъртвият Брюге“ от Ж. Роденбах, „Повест за любовта и смъртта на корнета Кристов Рилке“ от Р. М. Рилке, „Опиянение“ и „Мъртвешки танц“ от А. Стриндберг „Могенс“, от Й. Якобсен, „Душата на Полша“ от Ст. Пшибишевски и др. Негово издание са „Хамлет“ от Шекспир, „Поетическо изкуство“ от Боало, „Манфред“ от Байрон. За съжаление широкото сътрудничество въпреки обещанията и желанието не се осъществява — почти всички преводи са от Гео Милев.

За да направи издателството по-представително и да повиши ролята му в нашата литература, Гео Милев възнамерява да издава и оригинални творби на български писатели. „Досега имаме — пише той на баща си — само преводна литература; трябва (за да заприличаме на издателство) да издадем и оригинални български книги (както едно време Паскалев, който издаде Яворов, Пенчо Славейков и пр.)“ (4. X. 1919). Той подканя своите приятели да му изпратят новите си стихосбирки, включва в плановете на издателството автори като Д. Дебелянов, Д. Бояджиев, Т. Траянов, Л. Стоянов, Ив. Хаджихристов. Но не успява да издаде нито една българска книга освен собствените си.

Изобщо плановете са големи и Гео Милев хвърля всичките си сили да ги осъществи. Обширната кореспонденция с баща му дава доста пълна представа за напрегнатата и неуморна дейност. Той все бърза, все нарежда, съветва се; още не е получено едното наставление, долита друго, което променя първото. Стилът е неравен, накъсан, телеграфически. Време за подробни обяснения и спокойна фраза няма. Ето един (може би не най-сполучливия) образец на този стил: „Тате, колета получихме; получих също и писмото, с което ми съобщаваш, че пращаш „Манфред“. Защо се забави работата досега? Много дълго. Какво става с „Китайски легенди“? Напечатано ли е нещо от тях или не? Трябва да се работи бързо. Днес пратих още 1 (само 1, а не 2, както бях писал) новела, която ще се прибави към другите — последна по ред. Стриндберг щях да изпратя досега, но от завчера съм болен — настинка и гърло, та не мога да работя. Ако не утре — в други ден ще го пратя заедно с клише: портрет. Той ще бъде 6—7 коли. Само че да се работи по-скоро“ (2. VI. 1919). Понякога наставленията и исканията се съобщават с телеграми. Като четем тия припряни редове, изпитваме чувството, като че се намираме на командния пункт при някоя трескава военна операция: „Печатай. И веднага, и бързо; останалата част от ръкописа ще изпратя“ (10. X. 1919). „Бързо!! Веднага да се почва работа в печатницата!!! До неделя ще изпратя целия ръкопис“ (26. XI. 1919). Нищо друго не го дразни толкова, както нерешителността и мудността на баща му. И затова, когато М. Касабов го увещава да бъде по-предпазлив в начинанията си, той реагира доста невъздържано. „Тате, не зная защо са пак тия съвети и наставления за явашлък. . . Зная аз твоята тактика и твоя начин на действие: винаги бавно до заспалост. Така работа се не върши. Ако ти не можеш вече да работиш бърже, остави това на мен. Двоумението е порок“ (18. VIII. 1919).

В същност цялата работа на книгоиздателство „Везни“ се върши от Гео Милев. Той търси и определя хартията и избира шрифта, той е ху-

дожественият и техническият редактор, той привлича сътрудници, преводачи, той решава въпроса за заглавията и т. н. И трябва да признаем, че той проявява забележителни организаторски способности, разбиране в работата, вкус в полиграфическото подреждане на книгите и най-важното неизтощима енергия. Негова е инициативата за издателството, негово е и ръководството. Опитите на баща му да се намесва в нефинансовата част от издателската дейност се посрещат с раздразнение от Гео Милев. От баща си иска само парите, а всичко останало да бъде предоставено нему. Понякога по този въпрос се разменят между двамата остри реплики. „Тате, в отговор на твоя отговор относно продължението на „Везни" няма какво особено да ти кажа; само това: че не трябва да ми се бъркаш в редакционната работа; т. е. ще печаташ всичко, което ти препоръчвам аз, и няма да ми препоръчваш ти това, което си си поставил на ум. Аз зная най-добре какво трябва да се печата, за да се закрепи библиотеката" (5. VI. 1919). Друг път пак: „Разбери от това, че всичко трябва да се печата тъй, както го давам аз" (3. VII. 1919). За да си знае всеки задължението в общата работа, той отново се връща към същия въпрос: „Друго: за библиотека „Везни" и пр. Ако започнеш да ми разправяш: не харесвам „Могенс", не харесвам това, не харесвам онова, прати ми да харесвам, че тогава, и др. такива — дигам ръцете от цялата работа. Аз най-добре зная кое е за харесване!" (септември 1919 г.). Особено рязък и нетърпелив става Гео Милев, когато баща му почне да го упреква за модернистичните увлечения, мъчи се да го тласне към традиционното реалистично изкуство Тогава той се чувствува засегнат най-дълбоко и в най-съкровените си чувства, тогава избликва самочувствието му на посветен във въпросите на изкуството, който стои над ограничеността на дилетантите и традиционалистите. В такива моменти се откъсват изрази, които не държат мярка нито за деликатност, нито за синовно уважение. „Тате, на твойто затворено препоръчано писмо няма какво да отговарям, или по-добре — би трябвало с нищо да не отговарям, тъй като всичко в него са празни приказки, с които нямам никаква работа, които не ми влизат в работа. Ти говориш, както винаги, много и за много работи, работи обаче, от които не разбираш нищо, за които нямаш никаква ясна представа. Ако мислиш, че театърът е позорене за вас — на добър ви час! Така може да говори само. . . Също тъй и за футуризма; ти какво разбираш от това, видял ли си футуристически картини, като се произнасяш за тях? Всичко, което си надраскал в писмото си, е нищо друго освен — нищо! Приказки на вятъра! Престанете най-сетне да ми се месите в работата, от която нямате хабер" (19. VI. 1919).

Изобщо като четем обемистата кореспонденция около издателство „Везни", натъкваме се на свобоебразни отношения между Гео Милев и баща му. За съжаление не са запазени и писмата на Милю Касабов, които според Мила Гео Милева синът е късал, защото са го дразнели. Те биха допълнили още повече представата ни. Но и това, което е запазено, разкрива достатъчно пълно ролята им в общата работа, разбиранията им, техните характери. Тия двама „съдружници" в едно общо дело се твърде отличават един от друг. Бащата, трезв, бавен, житейски мъдър, иска първо да претегли нещата и после да хвърля пари, плаши се от рисковете и от големия размах на работата. Заразен все пак от ентусиазма на сина си, бащински благоразположен към гран-

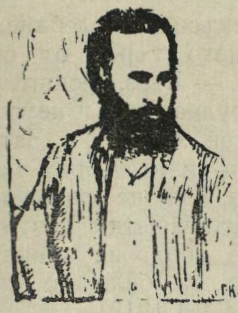

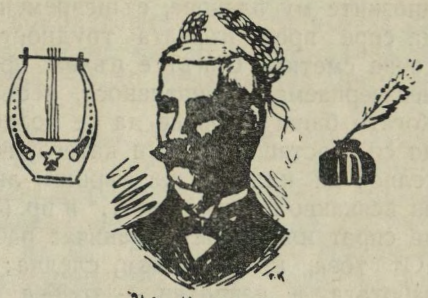

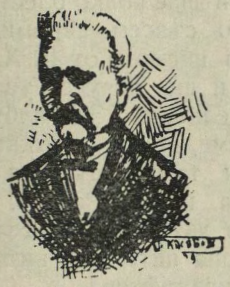

Български писатели и поети. Рисунки от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г.

диозните му планове, същевременно той е непрекъснато колеблив, готов да спре пред първата трудност. Той непрекъснато търси от сина си точна сметка. Синът е пълна противоположност — бърз, решителен, с неизчерпаема инициативност, несъкрушим пред трудностите и неуспехите. Когато баща му почне да се колебае, той иска ясен отговор: „Затова — да си поставим ясно и категорично въпроса и да си отговорим положително: да или не; ще вършим ли някаква работа, или ще сложим точка на всякакво издателство...“ и пр. (31. V. 1919). Когато бащата е почти готов да спрат или поне ограничат работата, синът го ободрява и подтиква: „От това, което казвам, следва: че безсмислено би било да спираме работата, а напротив — трябва да я усилим“ (24. VII. 1919).

Гео Милев, който инак е толкова разсъдлив, разчетлив и логичен, е в същност голям романтик и фантазьор в плановете си. Той строи огромни въздушни кули уж все на основата на точни сметки, на цял куп съображения, изчисления, сведения и т. н., които обаче все не излизат верни. Той непрекъснато тегли баща си към голям размах в издателската работа, без да се съобразява дали това отговаря на финансовите им възможности. Като четем предварителните изчисления за разходите и приходите от отделните издания, ще помислим, че кой знае колко блестящо са вървели работите. А се оказва в същност нещо съвсем скромно и незадоволително. Сравнете предварителните сметки в писмото от 10. X. 1919 г. за албума на Ст. Райнов и резултата по-късно и ще почувствувате осезателно разликата между планове и действителност. „За албума на Ст. Райнов: ако той не върви тъй, както смятаме, значи сметката ни е крива“ (18. XI. 1919). А тя наистина „не върви тъй“, както я смята. Впрочем сметката излиза крива не само с албума на Ст. Райнов, но и с другите издания, с цялото издателство. Гео Милев хвърля в издателството огромен, черен литературен труд. И въпреки това нито той, нито баща му материално се замогват, нито предприятието разцъфтява.

Докато в началото той е ентусиазиран, пълен с грандиозни планове и несъкрушими мечти, постепенно съзнава илюзьорността на надеждите си и неудържимостта на положението. Хванал се веднъж за голяма работа, вложил честолюбиви амбиции, заангажирал странични хора, той дълго не може да види истината. Но постепенно почва да отрезвява, да губи увереност. Авторите си искат хонорарите, печатницата — парите за хартия и печат, самият той трябва да издържа семейство, а пари не постъпват, разпродажбата върви бавно, „Е, тогава как да платя в печатницата? — пита Гео Милев. Как да му прибера парите, когато не се прибират? Сметката (3550 лв.) стои още неплатена и ме е страх и срам да ходя в печатницата. Парите, които имам, държа за списанието. Е, ами за албума? Ти все бързо, и лесно, и остро отсичаш: точка, и се боиш от телеграми; но тъй или инак — оставяш ме да върша една работа, като ми казваш: ще я продадеш, ще вземеш парите и тогава ще платиш; добре — но хората не могат да чакат и не е търговско; ето вече 10 дена и сметката на печатницата стои неплатена. Рискувам всеки ден, когато ида в печатницата, да ми кажат: кога ще платиш за албума? Това слава богу още не са ми казали“ (18. XI. 1919 г.). Разбира се, в печатницата не само не закъсняват да му го кажат, но му дават и ултиматум: ако не уреди сметките си, ще се обърнат към съда

(писмо от 11. XI. 1919 г.). С най-сложни комбинации той едва успява да задържа положението. Но ясно е, че работите не вървят добре. „Така, че просто не зная що да мисля, що да правя — а до печатницата хич и не смея да припаря“ (4. III. 1920).

Но романтикът, ентусиастът, фантастът Гео Милев не унива. При всичките трудности той нито за момент не помисля да спре започнатото дело. Той само търси изход. И ето неговият неизчерпаем ум ражда дръзка и фантастична идея — да се основе акционерно дружество за книгоиздаване. И пак започва трескава дейност, за да се осъществи грандиозната идея. Той търси подходящи богати акционери, прави подробни изчисления на собствения им дялов капитал (като го изчислява обаче не в пари, а в издадени и непродадени книги), вижда се вече в центъра на крупно издателско предприятие като ръководител на организационно-редакторската работа. В едно писмо пише, че е склонил да влезе в дружеството известния столичен печатар Стайков (24. IX. 1919), в друго, че възнамерява да сондира мнения по въпроса с д-р Пачов и Хаджи Алексов (26. IX. 1919), в трето съобщава точния капитал на онези, които са се вече съгласили: „За акционерното дружество: намерил съм вече около 4—5 души акционери — Бончо с 50 000 в брой; А. Панев с 80 000; директорът на „Астра“ Айзеншрайбер или самото д-во „Астра“; литография „Росица“ с 50 000 (за сега)...“ (19. X. 1919), в четвърто, че стопанинът на сп. „Земя“ Абрашев искал да слее своето списание с „Везни“ и да влезе като акционер в дружеството (18. XI. 1919), в пето открива нов план за една кооперация, главното в която ще бъде книгоиздателската работа — „издания, книжарница (всемирна), печатница и пр.“ и на всичко това именно той ще бъде директор (26. X. 1920). Плановете му изглеждат толкова вероятни и близки, че според него времето на осъществяването им се брои само с дни. „Смятам всичко около дружеството (подписка, устав и пр.) да се свърши вътре в 2 недели, така че в началото на декември то да почне да функционира вече“ (18. XI. 1919). Подир седмица съобщава пак със същата увереност: „За д-вото. Всеки ден гласим събрание, но не можем да срещнем д-р Лазаров, за да го поканим. Но днес-утре ще бъдем“ (26. XI. 1919). Седмица по-късно: „Утре в 3 ч. след пладне свикваме събрание на основателите за одобрение на приготвения устав и подписване протокол...“ (3. XII. 1919). А след една година пак със същата увереност: „За Гаврийски: работата е опечена; само че не ще стане по-рано от Нова година“ (26. X. 1920). Минават дни, седмици, месеци, година, а той все така припряно и уверено събщава, че въпросът е решен. С тия си големи издателски планове, които винаги завършват безуспешно, Гео Милев много напомня Балзак, обаче без неговите огромни финансови банкрути.

Разбира се, в мечтите си за акционерно дружество Гео Милев влага най-малко търговско-финансова страст. Той се бори да намери път от безизходицата, средство, което ще му позволи да продължи книгоиздателската си пропагандаторска дейност и същевременно ще го освободи от нейните материално-финансови въпроси. Затова именно с такова нетърпение очаква деня, когато мечтата му ще се осъществи. „Веднъж да се направи това дружество, че и аз да се отърва от тия главоболии!“ (18. XI. 1919).

Дали тия крупни акционери, печатари, собственици на складове и др., за които говори в писмата си, са приемали сериозно проекта му, или всичко е било в основата си несериозно, не може да се разбере. Безспорен е само фактът, че подобно дружество не се осъществява.

*

За да подпомогне работата на книгоиздателството, като пропагандира неговите насоки и издания, Гео Милев замисля ново литературно-художествено списание. За пръв път споменава за него в писмо от 24. VII. 1919. „Аз дори мисля: за популяризиране и закрепване на издателството да започнем едно малко литературно-художествено списание от една кола с име „Везни", което ще обърне внимание върху името си чрез избраното си сътрудничество." Попаднал веднъж на такава идея, той се залавя с присъщия си ентусиазъм да я реализира: обмисля характера и насоката му, набелязва сътрудниците, определя качеството на хартията, печатния шрифт и илюстрациите. В писмото си от 3. VIII. 1919 г. той подробно описва на баща си как списанието ще бъде оформено. По вътрешното си съдържание и по външния си вид то трябва да поднесе нещо ново, оригинално и сериозно на българския читател. „Аз искам списание, каквото днес няма в България; нещо средно между „Мисъл" и „Художник", но най-вече прилично на някои модерни европейски списания: вътрешно смислено и дълбоко, външно — семпло, но все пак красиво" (3. VIII. 1919).

Надеждите и тук са големи, изчисленията — точни и подробни, перспективите — примамливи. Той с цифри доказва на баща си колко ще струва хартията и печатът, колко хонорарът и другите разходи, колко абонати ще се съберат и книжки ще се продадат и каква ще бъде печалбата.

След по-малко от два месеца, на 15 септември 1919 г., излиза първа книжка на сп. „Везни". Външният ѝ вид е почти такъв, какъвто е описан в предварителните проекти. Гео Милев успява да създаде едно списание действително от европейски тип, с отчетлива художествена програма, с високо качество на помествания материал, със сътрудници измежду най-талантливите представители на нашето модернистично изкуство (Т. Траянов, Н. Лилиев, Хр. Ясенов, Л. Стоянов, Н. Райнов и др.).

Първоначално всичко тръгва много добре. Първите две книжки излизат в определения срок, те са посрещнати с голям интерес от читателите. В ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 30 намираме тетрадката, в която са записани абонатите на „Везни". Една груба сметка показва, че списанието е имало поне около 1350 абонати, което за България по онова време и за такова чисто художествено, свободно списание е извънредно голям успех. От София са записани 300 абонати, от Стара Загора — 120, Ловеч — 30, Златица — 8, Радомир — 30, Варна — 50, Сливен — 20, Пирдоп — 20, Бяла Слатина — 25, Търново Сеймен — 20, Троян — 24, Пловдив — 30, Габрово — 25, Станимака — 15, Дупница — 40, Кюстендил — 60, Русе — 60, Пещера — 20, Панагюрище — 10, Плевен — 50, Чирпан — 35, Хасково — 20, Лом — 40, Видин — 18, Севлиево — 40, Ески Джумая — 10, Дедеагач — 18, Казанлък — 30, Рахово — 25, Татар Пазарджик — 20, Шумен — 15, Белоградчик — 10, Червен бряг — 15, Самоков — 10 и т. н.

Между абонатите са и повечето наши видни литератори, професори и общественици, художници, артисти. Например от София: Стою Киров, артист, Трифон Кунев, Боян Пенев, Владимир Василев, Исак Нимович, Нисим Меворах, Петко Стайнов, адвокат, Константин Мутафов, Божан Ангелов, Константин Щъркелов, Александър Дзивгов, Александър Сталийски, Димитър Подвързачов, Борис Вазов, братя Владигерови, Цанко Церковски, д-р Никола Сакаров, проф. Михаил Арнаудов, проф. Александър Балабанов, Стефан С. Бобчев, проф. Венелин Ганев, проф. Стефан Младенов, проф. Александър Теодоров-Балан, Димитър Мишайков, Николай Хрелков, много студенти, ученици и др.

Какво е било разпространението на списанието в началото, показва фактът, че само на ръчна продажба в София са пласирани от първа книжка 500 екземпляра (писмо от 24. IX. 1919 г.). Оптимизмът на Гео Милев, изразен по-рано, е твърде основателен: „По всичко изглежда, че списанието ще има успех. Всички тук, които се интересуват от литература, чакат с нетърпение 1-ва книжка. Същите сведения имам и от Варна“ (30. VIII. 1919 г.).

И въпреки всичко и сега надеждите остават излъгани. Абонатите са много, интересът е голям, а паричните постъпления — малко. Вероятно подтиквани от любопитство, привличани от интересното му и ново съдържание, увещавани от приятелите на Гео Милев и от настоятелите, много читатели са следели списанието. Но когато е трябвало да уреждат абонамента си, те са проявявали неохота. Отначало Гео Милев смята, че липсата на постъпления е поради мудността на пощата. „Понеже квитанциите, които предаваме на пощата, не могат да бъдат събрани порано от един месец — тъй казват от пощата“ (19. X. 1919). Бедата обаче не е „главно там, че се бавят квитанциите“, както той мисли (26. XI. 1919), но че те изобщо няма да се осребрят. Финансово списанието едва се крепи. Гео Милев иска непрекъснато пари от баща си, за да покрива разноските му. По-нататък списанието е оставено на самоиздръжка. И то започва да изнемогва. Замислено като двуседмично, още от 3-а книжка то става месечно. През втората годишнина едва успяват да излязат 6 книжки, и то на по-лоша хартия от първоначалната, с некачествени илюстрации и дори без художествени приложения. През третата годишнина по своя външен вид то вече е твърде неугледно и мизерно: няма луксозна хартия, илюстрации и художествени приложения, форматът е извънредно умален, кръгът на сътрудниците — крайно ограничен. В сравнение с първата годишнина сега прилича на някой обеднял аристократ, който крепи самочувствието и величието на „синята“ си кръв, но износва смирено старите си одеяния.

По своето идейно съдържание обаче третата годишнина на „Везни“ е много по-тясно свързана с обществените въпроси, стои на много по-ясни борчески и демократически позиции! Но напразни са призивите на Гео Милев към приятели и съмишленици да записват абонати. „Вашето внимание към новото изкуство — пише до К. Кръстев — ще бъде може би полезно, като се постараете да съберете абонати за III год. на сп. „Везни“, редактирано от мене“ (3. IV. 1922).

Списанието финансово агонизира. Тогава се появява отново идеята за едно кооперативно дружество, изглежда, подхвърлена за пръв път от

поета Ив. Мирчев. Само че сега дружеството ще се обърне не към капиталистите. То ще бъде народно дружество, ще набере лев по лев суми от ония, които обичат литературата, ценят истинските художествени творби и желаят да подпомогнат съвременната естетическа култура. Започват пак размяна на мнения, привличане на съмишленици и съкооператори. Гео Милев изготвя специален циркуляр, който изпраща „секретно" до най-доверени съмишленици и поклонници на сп. „Везни" и най-близките си приятели.

Непосредствена цел на това кооперативно книгоиздателство е:

„1. Да се увеличи издателският капитал.

2. Да се свържат по-тесни връзки между писател, читател и издател, като се създаде една обща организация на ония хора в България, които милеят и радеят за хубавата и съдържателна българска книга" (25. VI. 1922).

Гео Милев мечтае за такава книгоиздателска организация, при която „сами читателите стават свои издатели". Но и от това нищо не излиза и той е принуден да спре сп. „Везни".

*

Литературният архив предлага интересен, макар и твърде оскъден материал за идейните позиции на Гео Милев през периода на „Везни".

Редица причини го карат той да не изразява печатно своите обществено-политически разбирания. От една страна, той, борецът за високо модернистично изкуство, не иска да смесва политика и естетика, от друга, поради аспирациите си за режисьор в Народния театър се пази да дразни официалните фактори, от трета, самите му възгледи по много въпроси са още неизбистрени. Като прибавим към това и известни връзки със земеделците, ще стане ясно кое е подтикнало тогавашния министър на просветата Стоян Омарчевски да го предложи на височайшето внимание, за да бъде награден заедно с голяма група писатели по случай юбилея на Ив. Вазов. В къща-музей „Гео Милев" в Стара Загора се пазят: грамота, с която Борис III награждава поета с кавалерския орден „За гражданска заслуга" V степен, самият орден и едно циркулярно писмо от 24. X. 1920 г., в което министърът Омарчевски му съобщава, че по случай 50-годишнината от литературната дейност на Ив. Вазов той е бил представен за орден.

Гео Милев обаче съвсем не е бил толкова аполитичен като гражданин и безопасен за буржоазията. Дълбоко в личността и съзнанието му са се таели съчувствие към трудовите хора, симпатии към комунистите. Скоро идеите му изкристализират и се пригаждат към нашите условия, гражданските позиции почват да се изявяват все по-открито. Докато в първата годишнина на „Везни" не намираме нито една статия на обществено-политическа тема, то в третата годишнина той публикува статии, в които критикува буржоазното управление от Освобождението насам, разобличава котерийната борба на партиите, призовава за обединение на народните сили в една партия, поставена върху трудовия принцип, издига лозунга за приближаване на писателя към човека, изразява възторга си от Съветска Русия, утвърждава и превежда нейните революционни поети.

Комунизмът в съвременната епоха винаги е мерило за обществените позиции на един човек. Така е и при Гео Милев. А към комунистическите идеи и БКП той храни симпатии, които постепенно прераства в единомислие и желание да се приобщи към нейните редове. Още при завръщането му от Берлин негови близки приятели и сътрудници стават комунистите Хр. Ясенов и Н. Хрелков. Въпреки крайните му естетически възгледи комунистите са разбирали честната му гражданска натура и са търсели сътрудничеството и приятелството му. Кр. Кюлявков разказва в спомените си, че когато организирали хумористичния вестник „Червен смях", те поканили да участвува в него със свои материали и Гео Милев. Той обещал своето сътрудничество и само поради крайно модернистичния характер на творбите му не ще ги срещнем по страниците на комунистическото издание. Известният старозагорски писател комунист Г. Илиев дава някои интересни подробности за връзките на Гео Милев с комунистическо настроени писатели и хора и по-специално с Хр. Смирненски, който по думите му изпитвал дълбоко уважение към по-големия си събрат. „В София през 1921 г. съм срещал Гео Милев много често и нерядко в компания с млади писатели, между които и Хр. Смирненски. Те се носеха почтително и с уважение към него като към учител!.. Не даваха прашинка да падне отгоре му.

Веднъж по време на разговора подхвърлих някаква закачка, усмях една мисъл на Гео. Христо Смирненски се обърна с молба към мене: „Недейте го закача, той днес има лошо настроение!.." Гео подхвърли: „Не от лошо написани стихотворения, разбира се!" Смирненски го погледна умолително: „Дали камъчето не е хвърлено в моята градина!.." „И то може!.. В поезията ти — мотиви на социално недоволство, а градени с похватите на символисти и декаденти!.. Де може това!"

Христо Смирненски каза нещо в своя защита, но Гео го прекъсна: „Не се защищавай, а подири свой път!" (споменът се пази в къщамузей „Гео Милев", Стара Загора).

За връзките на Гео Милев с комунистите говори и Коста Христов: „По-късно, след 1920 г., другарката ми го е виждала често в клуба на тесните социалисти. Той е идвал с приятеля си Асен Велчев, убит през септемврийските събития. При представянето на някои пиеси той им е давал ценни указания. Тесните социалисти, които са се събирали в клуба, са знаели, че те са им били съмишленици" (споменът се намира в къщамузей „Гео Милев", Стара Загора).

Че тези спомени са достоверни, потвърждават редица факти. Така в писмо до баща си от 4. XI. 1920 г. той му съобщава, че се е уговорил с комунисти, симпатизиращи на сп. „Везни", списанието да бъде разпространявано „чрез частните настоятели на „Работнически вестник". В няколко писма се говори за бюстове на Ленин, които тяхното издателство изработвало и разпространявало (писмо от 27. I. 1920 г.) и идеята за които според сестра му Пенка Касабова била негова.

Още по-пълно потвърждение за единомислието на Гео Милев с комунистите срещаме в една информация за негови беседи в Плевен през 1922 г. В града той държи три лекции: 1) Изкуството в болшевишка Русия. 2) Упадък на западноевропейската цивилизация и бъдещата култура. 3) Експресионизъм в живописта. Самите заглавия на беседите идат да подскажат за отрицание на западноевропейската буржоазна кул-

тура, за положително отношение към Съветска Русия, за възторг пред новото революционно изкуство, което се създава там: Ал. Блок, Вл. Маяковски, С. Есенин и др. Гео Милев се е стараел да докаже, че „старото е осъдено на загиване и че трябва рано или късно да умре, за да се роди и живее Новото, и че хората на рутината трябва да бъдат засипани с пепелта на забравата". Смелите слова на сказчика са направили силно впечатление на автора на информацията Иван Вельов — човек, свързан непосредствено с комунистическото движение. Той не скрива учудването си от позициите на Гео Милев, като ги обяснява с притегателната сила на комунистическата правда: „На някой може да бъде чудно как Гео Милев, отрешеният привърженик на новото в изкуството и неговият пламенен защитник, може да говори за болшевишка Русия такива ласкави думи, когато те са свикнали да слушат за „нещастна Русия" само хули и клевети и да се отричат каквито и да било културни и светли начинания в нея." Но в това нямало нищо чудно. Своите мисли беседчикът изказал с вътрешна убеденост. „Гео Милев — завършва информацията — се постара и доказа, че старият свят, олицетворен в мършавия пес в поемата на Ал. Блок „Дванадесетте", трябва неминуемо да умре, та из пепелището на тоя стар свят да изхвръкне като феникс из пепелта си: новото, новото на новия живот, с новите идеи, посоки и цели, а новото налага ново изкуство, което започва с думата: другояче" (Ванюша Велев, Гео Милев и неговите сказки, сп. Маргаритки, 1922, кн. 7—9).

Биха могли да се приведат още редица факти за симпатиите и връзките на Гео Милев с комунистическото движение. Но понеже те излизат извън рамките на литературния архив, на тях няма да се спирам.

Въз основа на посочените факти може да се смята, че и въпросът за членството на Гео Милев в Българската комунистическа партия е получил обективно разрешение. Известно е, че той е подавал молба да стане член на БКП. Според някои автори това е станало след 1923 г. Обаче редица факти доказват, че е било през 1922 г. (спомените на К. Христов, информацията на Ванюша Велев, спомените на Г. Пенджерков, печатани през 1930 г. във в. „Дума", и др.). Мила Гео Милева в личен разговор доуточни въпроса. През 1922 г. работническият самодеен театър, който бил под ръководството на БКП, имал нужда от опитен режисьор. Той обаче трябвало да бъде член на партията. Гео Милев е бил кандидат за това място и за да отговаря на условията, подал молба за членство в партията. Но поради причини, които остават неизвестни, не бил приет.

Разбира се, връзките на Гео Милев с БКП не трябва да се преувеличават и да се разглеждат опростено. В неговия светоглед все още се проявяват редица противоречия, по много въпроси той стои далеч от марксическата идеология. И затова онова кратко писъмце в ЦДИА, с което той уж праща свои произведения да се напечатат в „Червен смях" или в „Младеж" и което завършва с „Комунистически привет", несъмнено е мистификация. По това време той нито се е намирал във Виена, откъдето е „изпратено" писмото („4.IX.1923 Wien"), нито е могъл да пише по подобен начин. Но същевременно не бива да подценяваме и връзките му с комунистите, както и влиянието, което те са оказвали върху обществените му позиции и върху изкуството му. В цитираните вече спомени Георги Илиев разказва как комунистите са отправяли към поета щекотливи въпроси за противоречието между неговото социално положение и

модернистичните му позиции. „Гео по него време живееше в една стая на приземен етаж, с едно-две стъпала под нивото на терена.

— Ако научи жена ми, че те водя в къщи, мир няма да имам!.. Що се чудиш! Не видиш ли обстановката!.. Тук е и кухня, и спалня, и кабинет, и ревливо дете!

Предлагат ми да преведа Фауста. Не се наемам!

А ето ти моите оригинали: „Страх“ от Оскар Кокошка! — казва той.

Аз гледам и виждам две големи ококорени очи, една тънка нагъгрена като разтегнат реотан от електрически котлон шийка и тяло, от което се отделят горе — две ръце и долу — две нозе, също тъй нагъгрени. Значи — всичко трепери, цялото тяло трепери, а очите са разтворени от ужаса, от страха!

— Гео! — не се стърпях аз — гледам те, гледам обстановката, при която живееш и работиш, та не разбирам какво дириш от изложените на стената картини, какво чакаш от изкълченото изкуство, от изкуството, което не изгражда живот, а разлага живота!

— Понякога и сам си поставям това питане. Средствата на символизма помагат да илюстрирам с хубави символи мислите си, да им дам по-дълбока перспектива. С експресионизма съм се сродил може би за това, че той въстава против шаблона, че той е бунт против старото, че разбива старата форма и дири нова!“

Спомняйки си за една беседа, изнесена в Нова Загора, същият Георги Илиев пише: „През пролетта на деветстотин двадесет и втора година поканих Гео Милев да изнесе една сказка върху българската литература в Нова Загора. Тогава бях чиновник там и библиотекар на читалището.

Гео не чете сказката си, а говори, и то без бележник в ръка. Спокойно и плавно течеше мисълта му. Често цитираше пасажи от произведенията на разглеждан автор — наизуст, разбира се, — когато искаше да представи на слушателите по-пълен образа му.

Сказката беше изнесена със строга научна обективност. При свободен обмен на мисли след сказката някои слушатели намираха, че изложението не било пълно — сказчикът не бил споменал нищо за левичарското течение в нашата литература.

— Върху изкуството на бъдещето! — прибави друг. — Малка страна сме, а пък течения в литературата — колкото щеш!..

Тук Гео Милев помълча, изгледа събеседниците си и си послужи с обичайната си поговорка на немски: „Der Vogel singt wie der Schnabel ihm gewachsen!“, т. е. „Птицата пее според човката си.“

— А човката се оформява според средата, в която живее птицата! — допълни новозагорецът.

Гео го изгледа продължително и нищо не каза. Ясно беше, че тая забележка му направи впечатление“ (споменът се намира в къща-музей „Гео Милев“).

Съвсем естествено е, че всичките тези граждански симпатии, връзки с комунистите, моралният натиск на слушатели и читатели оказват влияние и върху поетическото му творчество. Литературният архив поднася в това отношение два крайно показателни и съществени факта. Първият е просто парадоксален. Ние дълго считахме периода на „Везни“ като пример за най-крайните увлечения на поета във формализма и субективизма и ви-

наги сочехме „Панихида за поета П. К. Яворов“, „Черни хоругви“, „Жестокият пръстен“ като неопровержимо доказателство. Но ето че всичките тези произведения са били писани дълго преди „Везни“, още когато той е студент в Лайпциг. Оказва се, че с изключение на няколко незначителни творби през този период той почти не създава или поне много рядко създава самоцелни формалистични произведения. Напротив, литературният архив разкрива, че страстните социални и борчески произведения на Гео Милев като „Ад“ и „Ден на гнева“ са писани преди 1923 г., т. е. тъкмо през периода на „Везни“, и че заедно с „Експресионистично календарче“ (1920) те са едни от най-ярките страници на социалното и революционно изкуство не след, а по времето, когато твори и Хр. Смирненски.

Очевидно данните на литературния архив коригират сериозно нашите досегашни представи и за вътрешните подбуди на естетическите търсения на Гео Милев, и за насоките на неговото идейно-творческо развитие, и за етапите в неговия път към голямото революционно изкуство, което намира своя връх и естествен завършък в поемата „Септември“. Важен момент в неговия път към това изкуство е периодът „Везни“.

ТЕАТЪРЪТ

В един разговор Н. Лилиев силно подчертаваше, че „най-голямата мечта на Гео Милев е била да стане режисьор в Народния театър“. В литературния архив откриваме някои много интересни материали, които разкриват неговата театрална дейност и практическото му разбиране на театралното изкуство.

Любовта му към театъра се проявява твърде отрано. Бележникът му от 1911—1912 г. показва, че още като студент в София той проявява жив интерес към него, посещава най-редовно и пристрастено всичките спектакли на Народния театър. По спомените на баща му и другарката му в Лайпциг той следва някакви режисьорски курсове (неприемливо е обаче твърдението, че още тогава се е свързал с Райнхарт, защото последният работи в Берлин, където нашият студент не е живял). Когато се завръща през 1915 г. в Стара Загора, той веднага организира самодейна театрална група, с която изнасят „Едип цар“ от Еврипид (според баща му той е подготвил и участвувал също и в „Лудетината“).

Но тези прояви са все още случайни и дилетантски. Истинското му професионално увлечение започва през 1918—1919 г. в Берлин. Там той не само не пропуска спектакъл, но и се свързва непосредствено с театъра на големия немски режисьор-новатор М. Райнхарт, проучва неговия творчески метод, занимава се задълбочено с теорията на театъра. Не случайно едно от стихотворенията, които отнасям към престоя му в Берлин, е посветено на артист („В памет на актьора Митервурцер“). У Гео Милев назрява една определена цел — вместо на професорска катедра да се посвети на театралното дело. Плод на тези интереси е и студията му „Театрално изкуство“, писана в Берлин през 1918 г. и издадена веднага от книгоиздателство „Везни“. Целта на студията е съвсем точна и практическа — да съдействува на бъдещите му планове в полето на театъра. В писмо от 20. VII. 1918 г. той бързо и настоятелно пише на баща си: „Пращам за печатане една моя книга върху театъра. Ще я печаташ само

за мене, защото ми е потребно това — чакам театрална командировка след това, та тази книга е нужна като атестат един вид. Ще я печаташ само в 200—300 екземпляра с външността на библиотека „Везни“, но не като № от библиотеката; цената да не е голяма, 1 лв. например. Внимателно и веднага; ако се е почнало друго — да се прекъсне и да се изпечата — бързо — тази книга, защото, както казах, потребна ми е, преди да се върна в България.“

Когато през пролетта на 1919 г. се завръща в София, той хвърля всичките си сили, за да осъществи мечтата си. Освен книгата „Театрално изкуство“ той се представя на културната общественост и с цяла серия статии под общото заглавие „Художествена анализа на българския театър“, които излизат на страниците на в. „Заря“ (1919).

И като че ли щастието му се усмихва. Изглежда, статиите във в. „Заря“ са направили впечатление, контактите му с някои театрални фактори са били плодотворни. В Народния театър са имали нужда от културен и подготвен режисьор. И още през лятото на същата година въпросът за назначаването му е поставен на дневен ред. Нещо повече, той го смята за вече решен. „Въпросът с моя режисьорски дебют в Народния театър — пише до баща си — е разрешен благополучно и много лесно; разреши се завчера и вчера положително, утре ще си подам заявлението до директора (Божан Ангелов)“ (3. VIII. 1919). Според него оставало е да се изпълнят само някои дребни формалности, да направи поне едно малко писмено изложение на плана си за поставяне на пиесата, която ще режисира. Той особено се надява на съдействието на Боян Пенев и Владимир Василев, които нарича „мои хора“. Увереността е толкова голяма, че тя се пренася и на близките му, които конфузно му пращат кореспонденция до „режисьора Гео Милев в Народния театър“.

Работата се придвижва напред, макар и не точно така, както той първоначално си я представя. На 30. VIII. 1919 г. артистичният комитет при Народния театър преценява като „сериозен труд“ неговия план за поставяне на пиесата „Мъртвешки танц“ от Аугуст Стриндберг и му възлага режисирането ѝ. Целта е да се види доколко Гео Милев е способен да осъществи на сцената своите литературно-теоретически театрални познания. Със свойствената си страст той веднага започва репетициите с артистите. На 3. X. 1919 г. пише до баща си: „Аз съм занят вече с репетиции.“ Как са протичали репетициите, какво впечатление е правел този амбициозен и културен 24-годишен режисьор, узнаваме донякъде от спомените на Адриана Будевска, която говори за неговия непознат размах, голяма естетическа култура и проникновеност (вж. Гео Милев, Възпоменателен сборник, 1936). Допълнителна светлина по работата върху постановката хвърлят и спомените на Божан Ангелов, директор по това време на Народния театър. В писмо-отговор до уредника на къща-музей „Гео Милев“ в Стара Загора той пише: „Мога добре да си припомня, че поставянето на пиесата „Мъртвешки танц“ протече гладко, без спънки, без противодействие, без остра критика от страна на изпълнителите-актьори. Начертанието на сценическото поставяне: лица, движение, декори и др., обясненията и бележките на режисьора се приемаха от изпълнителите с доверие и с признание на авторитета на режисьора“ (писмото се намира в къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора).

И все пак заповед за назначението му не се издава. Гео Милев почва да се дразни от забавянето и се заканва да постави съвсем категорично въпроса: „Тия дни ще дам ултиматум на директора на Народния театър да разреши веднага въпроса за назначаването ми. Работата ми е напреднала и имам право да искам това. Какво мога — това е вече налице“ (26. XI. 1919). Скоро надеждата се усилва от обстоятелството, че началник на Културното отделение при Министерството на просветата става писателят Трифон Кунев, когото също смята за свой приятел. Ръководството на театъра обаче не бърза, а изчаква ефекта от самата постановка. През януари 1920 г. пиесата бива изнесена пред публиката. В сп. „Везни“ бива отпечатана възторжена рецензия за спектакъла от Н. Райнов. Обаче пиесата е посрещната с учудване и дори негодувание от значителна част от публиката. Остро отрицателно отношение проявява и народният поет Ив. Вазов, който малко по-късно в своето писмо „До редактора на в. „Развигор“ и печатно изказва мнението си.

Още преди да му възложат постановката, в артистичния съвет са съществували резерви по назначаването на Гео Милев за режисьор в Народния театър заради неговите крайни естетически разбирания. Изглежда, че тогава са надделели по-либералните членове, които са се надявали, че модернистичните теории ще бъдат коригирани от времето и нашите условия: „Що се отнася до някои негови схващания и възгледи, които са предмет на разностранчива критика, комитетът мисли, че времето, опитът, действителността и нашите условия ще извършат сами неизбежната корекция върху работата и схващанията на кандидата, стига той да прояви данни и похвати на режисьор“ — четем в протокола на артистичния съвет. Трябва да кажем, че Гео Милев е съзнавал колко неблагоприятно са го представяли неговите експресионистически възгледи за изкуството и той е избягвал да дразни вкусовете на онези, от които е зависело бъдещето му. Но реакцията срещу постановката му е доста силна, намесва се и общественото мнение, което, възпитано в традиционния дух на реализма, не може да приеме модернистичното изкуство. Така толкова сигурният дебют пропада и Гео Милев не бива назначен за главен режисьор в Народния театър. Той не се отказва от аспирациите си. Настоява пак да бъде подложен на изпит. На 9. IV. 1920 г. артистичният комитет отново му възлага постановка, този път на „Гиг и неговият пръстен“ от Фр. Хебел, „за да се провери за втори път доколко са основателни неговите домогвания да заеме мястото на режисьор в Народния театър.“ Започват репетициите, но не завършват. Още преди пиесата да бъде поставена публично на сцената, Гео Милев се отказва и от спектакъла, и от режисьорското място. Мила Гео Милева разказва, че причината е била нараненото честолюбие на Гео Милев, който се е чувствувал унизен от отношението на ръководството и на някои артисти към него, както и това, че другарката му, също така актриса, не е била включена в спектакъла.

Онова, което най-силно е възмущавало Гео Милев при всичките му опити пред Народния театър, е, че той е ставал жертва на некултурното, некомпетентно и безпринципно ръководство. Той разгъва трескава и безпощадна борба срещу недостатъците в работата на Народния театър. Тази борба се води с всички възможни средства: от театралната рецензия до личното осведомяване началника на Културното отделение за рабо-

тата в театъра. Понякога се долавя съвем определено засегнатото честолюбие, но по начало тази борба е принципна, в името на едно ясно гледище върху задачите на театралното изкуство. Разбрал, че аспирациите му за Народния театър са неосъществими, той търси простор за проявление в някои свободни театри. През 1922 г. поставя в театър „Ренесанс" революционната експресионистична пиеса на Ернст Толер „Маса—Човек". Подробни отзиви за постановката липсват в печата. Мила Гео Милева пише в спомените си, че артистите са били във възторг от режисурата, докато Г. Бакалов в сп. „Нов път" (год. I, 1924, стр. 438) я смята за „несполучлив опит". Но мечтата на Гео Милев си остава Народният театър. И затова, когато след 9-юнския преврат бива сменено старото „земеделско" ръководство, той отново проявява аспирациите си. С протокол от 4. X. 1923 г. му възлагат постановката на „Електра" от Хуго фон Хофманстал, като му дават на разположение най-добрите артистични сили: А. Будевска, М. Попова, Вл. Трендафилов, Б. Пожаров, Б. Борозанов и др. Този опит също не успява, но тук вече възникват някои други, извънтеатрални въпроси, на които трябва с няколко думи да се спрем.

Защо Гео Милев тъкмо след 9-юнския преврат и след Септемврийското въстание от 1923 г., когато фашизмът идва на власт и разкрива грубо реакционната си същност, прави опит да постъпи на служба в Народния театър? Не означава ли това, че той възнамерява да използува конюнктурата, за да осъществи желанията си и да прави театрална кариера? От друга страна, защо той вече след септември 1923 г. се съгласява да постави една декадентска пиеса като „Електра"? Дали се отказва от принципите на онова социално и етично изкуство, което утвърждава преди това в беседите си в Плевен, в антологията си „Кръщение с огън и дух", в творбите си „Ад", „Ден на гнева", „Експресионистично календарче", с постановката си на „Маса—Човек"? На тези въпроси трябва да отговорим ясно и категорично: той може да се е заблуждавал в някои неща, да е хранел наивни илюзии, но той си остава честен в намеренията и чист пред народа. Той наивно вярва, че новото ръководство на театъра, начело на което стоят такива ценители на „истинското" изкуство и „свои хора" като Владимир Василев и Сирак Скитник, ще застане на обективни и надполитически съображения и ще оцени по достойнство неговите качества. Че той не изневерява на своите прогресивни, борчески, антифашистки позиции показва фактът, че тъкмо по това време във в. „Възход" се появяват страстните му статии „Литература и култура" и „Българският писател", в които утвърждава великата мисия на писателя да изразява „устрема към културно съвършенство и жаждата за окончателно очовечаване на получовека"; сочи отстъпленията „към десничарските идеали на кариеризма и летаргичното мещанство" на нашата интелигенция, „въпреки присъствието на професорите при държавното кормило (начело на фашисткото правителство, което потопи в кръв страната, тогава стоеше кръволокът професор Ал. Цанков — *Г. Мар.*), въпреки фаворизирането на така наречената интелигенция"; с гневен патос той изобличава безразличието на българския писател, на Писателския съюз към съдбата на народа, когато над страната мина кървавата буря на въстанието и погрома и когато може би зреят „близки трусове". Обществените позиции тук са толкова ярко изразени, че не оставят никакво съмнение в гражданската честност на Гео Милев.

Не остъпва той и от разбиранията си за социалната роля на изкуството. Наистина „Електра“ е творба на известния австрийски декадент Хофманстал, наистина в нея акцентът се поставя върху психологическата страна на драмата на античните герои, а трагичният финал иде сякаш да внуши песимистичната идея, че са безплодни усилията да се излезе от трагичния кръг на живота. Но в пиесата има един много съществен момент — идеята за справедливото отмъщение на убийците. Ето тази идея вероятно е накарала Гео Милев да приеме постановката на „Електра“. Идеята за отмъщението след Септемврийското въстание е извънредно актуална. Хиляди жертви на фашисткия терор викат за възмездие. И независимо от своя символистичен характер, въпреки декадентския си оттенък пиесата е щяла да има определен прогресивен обществен резонанс — публиката е щяла да разбере алюзията в пиесата на съвременните събития.

Гео Милев или е бил наивен, или пък твърде самонадеян, за да вярва, че ще бъде приет в театъра при неговите обществени позиции. Репетициите започват, но много бързо „надпартийното“ художествено ръководство му дава да разбере, че е нежелателен. От този му последен опит в областта на театъра остава само режисьорският екземпляр на пиесата „Електра“, който откриваме в архива му и който представлява ценен и единствен източник за непосредственото му разбиране на театралния спектакъл.

Пътят, извървян от Гео Милев до 1923 г., когато подготвя постановката на „Електра“, е голям и прогресивен. От едно модернистично, субективистично изкуство, в което се преплитат сложно социални с формалистични тенденции, той уверено върви към революционна поезия, свързана открито с живота и народа. Но същевременно в цялото му идейно-художествено развитие забелязваме нещо трайно, постоянно и основно. Това е разбирането му за спецификата на художественото творчество. Той смята, че изкуството не копира обективната действителност, не изобразява видимостта на явленията, а изразява тяхната духовна същност. Поради това основен белег при него е експресията, а главно изразително средство — ритъмът.

Тези му разбирания се отнасят и за театъра. Още в студията си от 1918 г. той подчертава, че целта на театралното изкуство не е да създава зрелище и забавление за една благоденствуваща, преситена публика, а да въплъщава духовни ценности, което може да се постигне преди всичко чрез ритъма. „Целта е една: въплъщаване на духа, онази сила, която създава изкуството като ритмически продукт, изкуството като Ритъм. Непосредствената цел на всяко изкуство независимо от елемент и форма е: Ритъмът. Ритъм: това значи стилизирано, художествено съчетание на елементите. Съчетанието на елементите е самото изкуство“ (Гео Милев, Театрално изкуство, 1942, стр. 134). По-късно Гео Милев се освобождава напълно от самоцелното, формалистично разбиране на художественото творчество, но ритъмът като основен изразен и естетически елемент на изкуството продължава да заема в неговата естетика основно място. В статията си „Поезията на младите“ (сп. Пламък, год. I, 1924, кн. 2, стр. 67) той отново подчертава, че органическото единство на съдържание и форма се осъществява чрез ритъма. Самата му художествена практика от „Моята душа“ и „Експресионистично кален-

дарче“ през „Ад“ и „Ден на гнева“ до „Септември“ доказва първостепенното място, което заема ритъмът в лириката му. Негов неизменен принцип са станали думите на Верхарн: „За мене ритъмът е най-важното в изкуството.“

Без да разберем това значение, което Гео Милев отдава на ритъма, не сме в състояние да преценим вярно и отношението му към театралния спектакъл, изявено в режисьорския екземпляр на „Електра“. В предговора си към превода на книгата на Вс. Мейерхолд за театъра Гео Милев пише: „...театърът не може да има други закони освен законите на ритмичната експресия чрез слово и движение. Ритъмът — експресивната сила на ритъма — е днес едничко средство и първа цел във всички изкуства“ (ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 28). Това гледище откриваме проявено и като естетически принцип, и като театрална практика в „Електра“.

Още с първите режисьорски указания Гео Милев въвежда в една остра психологическа драма, приковава вниманието към сблъсъка между героите, внушава настроение, което произтича от идеята на творбата. Действието ту се сгъстява, напрегнато и задъхано, ту се успокоява, гласовете на актьорите се извисяват, за да се прекършат изведнъж и да прозвучат безсилно и приглушено. Никаква следа от монотонност и вялост. Ритъмът постоянно се сменя, за да изрази най-нюансирано душевното състояние на героите и да накара зрителя остро да почувствува цялата дълбочина на конфликтите. Гео Милев използува всички изразни средства на сценичното изкуство и успява да внуши пълнота и богатство на естетическото възприятие, макар външно постановката да е пестелива, а жестовете да са сдържани.

Режисьорът постига модулация и богатство на ритъма чрез движението на фигурите, чрез речта на героите, чрез интонацията, светлините и звуковете. Всяко негово указание има своя вътрешен смисъл и е насочено да уплътни ритъма. Най-напред се старае да прикове вниманието на зрителя, да го въвлече в действието чрез паузата. „След вдигането на завесата — пауза. Групата на слугините стои така неподвижна и безгласна няколко секунди, като жива картина; цел — да се създаде внушително, вроде мистично, сериозно-класично настроение.“ Гео Милев, който толкова активно използува бързото темпо, винаги се старае да отдели отчетливо един момент от друг, и то именно чрез паузата. В известен смисъл тя е изходната точка, трамплинът, откъдето ще се понесе шеметно действието. Тази ритмична пауза ще открием не само в началото на спектакъла, но навсякъде, където трябва да се промени настроението, ритъмът, конфликтът. След многогласния и злоезичен брътвеж на слугините „бавно, безмлъвно“ се появява Електра. Паузата, която въдворява за миг пълна тишина, подчертава нейното присъствие, изтласква героинята напред и служи като своеобразна увертюра към монолога ѝ. В същност тъкмо тази пауза бележи началото на самото действие (репликите на слугините са само неговата експозиция). Подобно използуване на паузата срещаме и при появата на Хризотемис. Когато Електра завършва своя монолог, на вратата се появява сестра ѝ. Паузата, която в случая означава безмълвна тишина, иде да изтегли на сцената най-осезаемо новото действуващо лице и едва след това прозвучава нейната първа реплика.

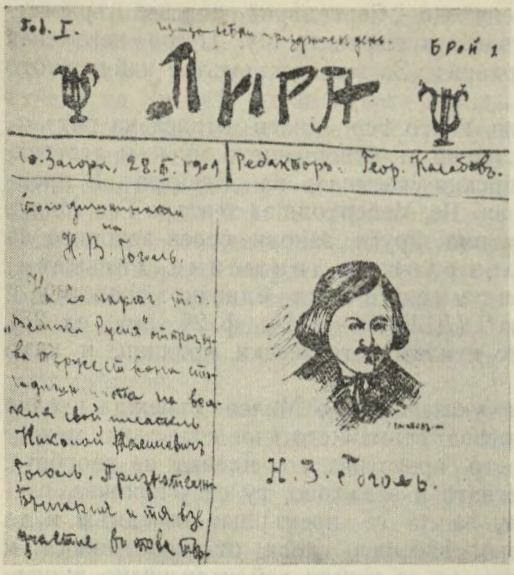
Год. I. Брой 1
Лира
Н. В. Гоголь.

В. Лира, бр. 1, стр. 1. Факсимиле

Разбира се, паузата притежава твърде ограничени възможности. Основно ритмично средство е темпото. Вижте само колко широко използува Гео Милев музикалната терминология, сякаш се дават указания за изпълнението на симфонична творба, а не на пиеса. Електра започва монолога си бавно, след това темпото се засилва в crescendo, става furioso (бурно, страстно), преминава в resoluto (мъжествено твърдо), после в crescendo maestoso (нарастващо тържествено), за да завърши с диво опиянение. Същото богатство и напрежение на темпото намираме и в експозицията при злословията на слугините. От неясната купчина се обажда бавният и сподавен глас на първата слугиня, който се отглася като ехо в същия тон от втората слугиня. При появата на Електра темпото става „малко по-живо, по-бързо“, после I, II, III слугиня почват да хвърлят репликите все по-бързо и по-бързо, остървението нараства и стига кулминационната си точка. Оттук темпото в същия тон, но в обратна посока спада, „с декресчендо, така че целият тоя пасаж завършва почти така, както започва“. Но само за миг; пауза, започва пак ново повдигане. . . и все така до края на спектакъла — ту забързване, ту забавяне, с неудържимост или отпадналост, винаги раздвижено и никога равно, монотонно.

Темпото естествено е неразделно свързано с интонацията. Изобщо като четем режисьорския екземпляр, получаваме усещането, че сме пред своеобразна диригентска партитура: музикални термини, нотни петолиния, ноти, отбелязващи височината на тоновете... Наред с указанията за темпото вървят и тези за височината на тона: „бързо, равно“. Първите два стиха от монолога на Електра започват бавно и с нисък тон („ми“) и се засилват в тон и в темпо кресчендо. Всеки герой, всяко психологическо състояние, всеки оттенък на мисълта и чувството се свързват с определена интонация. При първата среща между двете сестри Електра говори „с плах, настръхнал тон — бързо“, а Хризотемис „с нежен тон, в който блика недоразумение (наивно)“. У Електра, когато говори със сестра си, тонът звучи ту с ирония и презрение, ту като смях през зъби, повишава се гневно или избухва остро, отсечено, сурово. При срещата с майка си той се променя. Гласът на Клитемнестра е морен, „с желание и жажда за капка спасителна светлина“, умолителен за съчувствие и прошка, а по-късно високомерен и сдържано заплашителен. А Електра хвърля срещу убийцата реплики със замаскирана ирония, тонът ту се

повишава, ту се понижава с 2—3 степени, мъчи се да говори бавно, равно и спокойно, но бързо избухва в гняв, за да завърши със „задъхано спадане". Особено музикално е модулирал Гео Милев разговора между Електра и Орест. Орест започва с нисък, бавен тон („фа"), Електра след недоволство и гняв повишава тон и варира между „си", „до" и „си". Орест също повишава бавно тон и минава от „фа" в „сол", а после в „ла", за да завърши според указанията на режисьора в „си".

Ритмиката се внушава и чрез движенията на фигурите и чрез осветлението. Никога отделните герои не стоят безразлични от художествена гледна точка към онова, което произтича на сцената. Гео Милев съзнателно и старателно изгонва външната патетика, бурните жестикулации, изкуствено театралното изразяване на страстите и конфликтите. Той често, особено при най-напрегнатите моменти, подчертава: „Остро променяне на тон и темпо. Почти без жестове, особено главата — не." Или пък за Клитемнестра, в душата на която бушува буря: „Силна мимическа игра на Клитемнестра=мелодрама. Електра през всичката тая няма игра остава неподвижна, на едно място, загледана в една точка напред (към публиката)."

И като неуловим експресивен усилвател на действието се използува богато осветлението. Гео Милев подчертава отделни психически състояния чрез различни цветови разрешения на сцената. Една бледозелена прожекторна светлина при вдигането на завесата създава първоначално внушително и тайнствено настроение. Тя служи като цветова експозиция, настройва мрачно, драматично, но не трагично. И ето в полумрака на тази бледозелена светлина „на задната сцена се заражда слабочервена светлина, която бавно-бавно слиза по-надолу като същевременно се усилва". Тя сякаш тегли из мрака Електра и я осветява, без пряко да се спира на нея. Червеният сноп почти се загубва при появата на Клитемнестра и се превръща в тънък лъч, който я фиксира. Когато се разгаря словесното стълкновение между майката и дъщерята, светлината става жълта и бледа. С излизането на Клитемнестра настъпва пълна тъмнина и само един зелен лъч пада върху Електра, а друг, виолетов, който се кръстосва със зеления — върху Хризотемис. Когато Електра изрича своето проклятие към младата си сестра, двата лъча (зеленият и виолетовият) угасват и за 5—6 секунди настава пълна тъмнина. После пак се появява заедно с Електра червеният сноп светлина, постепенно тънкият сноп става все по-широк и се превръща във виолетова светлина и т. н. Зрителят е увлечен от експресивната игра на светлините, които служат едновременно и като фон на действието, и като изразно средство на душевните състояния, и най-после като символичен знак за героя, взаимоотношенията и тълкуванията на режисьора.

Материалите за театроведската дейност на Гео Милев, които намираме в литературния архив, ще помогнат не само да се опознаят по-пълно неговите естетически принципи и сценични похвати, но и да се разрешат редица въпроси на съвременния театър.

Георги Марков

I

ПОЕЗИЯ

ВЕСТНИК „ЛИРА“ („ИЗКУСТВО“) — 1909 г.

След вестник „Ура“ Гео Милев започва да „издава“ ръкописното вестниче „Лира“, преименувано от бр. 6 на „Изкуство“. То има твърде миниатюрен вид: състои се от четири страници, като всеки лист представлява за „Лира“ $^1/_8$, а за „Изкуство“ $^1/_4$ от бял лист за заявление. Но редакторът му се стреми да го списва по подобие на истинските вестници. На заглавната страница е отбелязано: „Лира. Излиза всеки празничен ден. Редактор Георги Касабов“. Означава се датата на излизането и номерът на броя. В редакционна бележка се посочва: „Лира“ е вестник за литература и живопис. „Лира“ не е политически вестник... „Лира“ ще закача отчасти и политиката, но повече с карикатури“ (бр. 5). При оформянето на вестника Гео Милев следва установени положения и рубрики. Вестникът е богато илюстриран с рисунки, портрети и карикатури. Обикновено на първа страница има картина с подходящ текст под нея — собствен или на известни поети. На последната (4) страница се поместват карикатури, вицове, хумор. Вътрешните страници се заемат от портрети на писатели, от репродукции и стихотворения. Постоянни рубрики са: „Български писатели и поети“, „Руски писатели и поети“, „Български Парнас“ (карикатури на видни наши писатели), а на последната страница — „Силните на деня“ и „Типове“.

В рубриката „Български писатели и поети“ са поместени портрети на писатели с кратка характеристика за тях. Така за П. Р. Славейков е написано: „Бивш министър, стар народен деец, държавен мъж, учител, журналист, поет, филолог. Лирик-елегист. Сатирик. Баснописец“ (бр. 6). За Хр. Ботев: „Поет-революционер. Журналист. Борец за народната свобода. Убит на Вола, в Балкана, на 18 май 1876 г.“ (бр. 11). За Ив. Вазов: „Дълбок лирик. Гениален художник. Първият и най-гениалният български поет. Плодовит писател белетрист. Дълбок психолог. Ползува се с широка известност в европейските литератури. Бивш министър на просвещението. Възхищава се от българската природа“ (бр. 7). За Ал. Константинов: „Фейлетонист. Първият български хуморист. Един мил човек, един весел и увлекателен писател... Описал най-добре опаката страна на характера на българина — „Бай Ганю Балкански“ (бр. 8). За Ст. Михайловски: „Баснописец. Първият български сатирик. Поет лирик и епик. Философ. Една странна смес от противоречия“ (бр. 9). За П. П. Славейков: „Поет лирик и епик. Всичко в неговите песни е тъжно, елегично. Филолог — въвежда ново

правописание — изхвърля буквите ѣ и ѫ. Един от първите български поети. Директор на Нар. театър в София (бр. 12). В рубриката „Български Парнас“ се дават карикатури на П. П. Славейков, К. Христов, П. Ю. Тодоров, Ив. Вазов, П. К. Яворов и др. В рубриката „Руски писатели и поети“ се представят само портрети (с името и годината на писателя, но без каквато и да е характеристика) на Пушкин, Лермонтов, Гогол, Некрасов, Надсон, Крилов, Достоевски. Срещаме и репродукции на известни картини: от Вешин — „На Шипка“, от Репин — „М. И. Глинка през време на съчинението на „Руслана“, от И. К. Айвазовски — „След бурята“, от Верешчагин — „Изоставен“ и др. Поместват се материали (предимно рисунки) за хора на музиката и изобразителното изкуство. За широките интереси на редактора говори портретът на Марсел Прево с надпис „новият френски академик“.

В. „Лира“ („Изкуство“) започва да излиза в началото на 1909 г. (бр. 1 е от 28. III. 1909 г.) и продължава докъм края на същата година (последният брой е 33 от м. октомври). Брой 25 е юбилеен и красиво оформен с илюстрации и разноцветни мастила. Редактира, илюстрира и списва самият Гео Милев, който се подписва и с псевдонимите Калоян Казбич и Лъвско сърце. От многото стихотворения тук са подбрани десетина, които дават представа за тогавашната му поезия.

Броевете се намират в ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 29, л. 1—56. Юбилейният бр. 25 се съхранява у Пенка Касабова.

1. ЗИМА

Веят ветри из полето,
из полето.
Сняг се сипе от небето,
от небето.

Сняг се сипе на парцали,
на парцали.
Веят бури, веят хали,
веят хали.

1909

в. „Лира“, бр. 1 от 28. III. 1909

2. * * *

Луната грее от високо,
високо от небето,
и хвърля светлост надалеко,
далеко по морето.

Юни 1908

в. „Лира“, бр. 1 от 28. III. 1909

3. * * *

В планината,
през гората,
тътне малкото поточе,
що извира из скалата
и надоле си клокоче.

Май 1908

в. „Лира“, бр. 1 от 28. III. 1909

4. * * *

Ширее се полето,
посипано със сняг,
и падат от небето
снежинки бели пак.

Ст. Загора, 22. II. 1909

в. „Лира“, бр. 5 от 4. IV. 1909

5. * * *

Летен ветрец тихо вее
в маранята,
златни класове люлее
на нивята.

Ст. Загора *Г. Касабов*
19. IV. 1909

в. „Изкуство“, бр. 7 от 23. IV. 1909

6. ПРОЛЕТ

Я чуй,
как славеите пеят,
я чуй,
как агънцата блеят,
я виж,
цветята веч цъфтят,
я виж,
пеперудите летят
под топлите слънчеви лъчи.

Ст. Загора *Г. Касабов*
22. IV. 1909

в. „Изкуство“, бр. 7 от 23. IV. 1909

7. ПОТОЧЕ

Ромоли, шуми, тътне, ехти
потокът горски пенлив...
Бяга, подскача, бърза, лети
потокът буен, шумлив...

Ст. Загора *Калоян Казбич*
27. VI. 1909

в. „Изкуство“, бр. 17 от 29 юни 1909

8. УТРО

Нощта чернее. Вече изток
се покри с пурпур...
Звезди тръпнат и гаснеят
в ясния лазур.

Ст. Загора *Калоян Казбич*
4. VII. 1909

в. „Изкуство“, бр. 19 от 12 юли 1909

9. НОЩ

(Сонет)

Във вълните на лазура
плува пълната луна
и облива тя земята
с силна, бяла светлина.

Леко шумолят върбите
в полунощния покой,
дремят тихо уморени
от пладнешкий тежък зной.

И потънал във позлата
воденичният ручей
край върбите озарени
води си лениво лей...
Воденицата заспала
в мрачината се черней.

Ст. Загора *Калоян Казбич*
15. VII. 1909

в. „Изкуство“, бр. 21 от 19 юли 1909

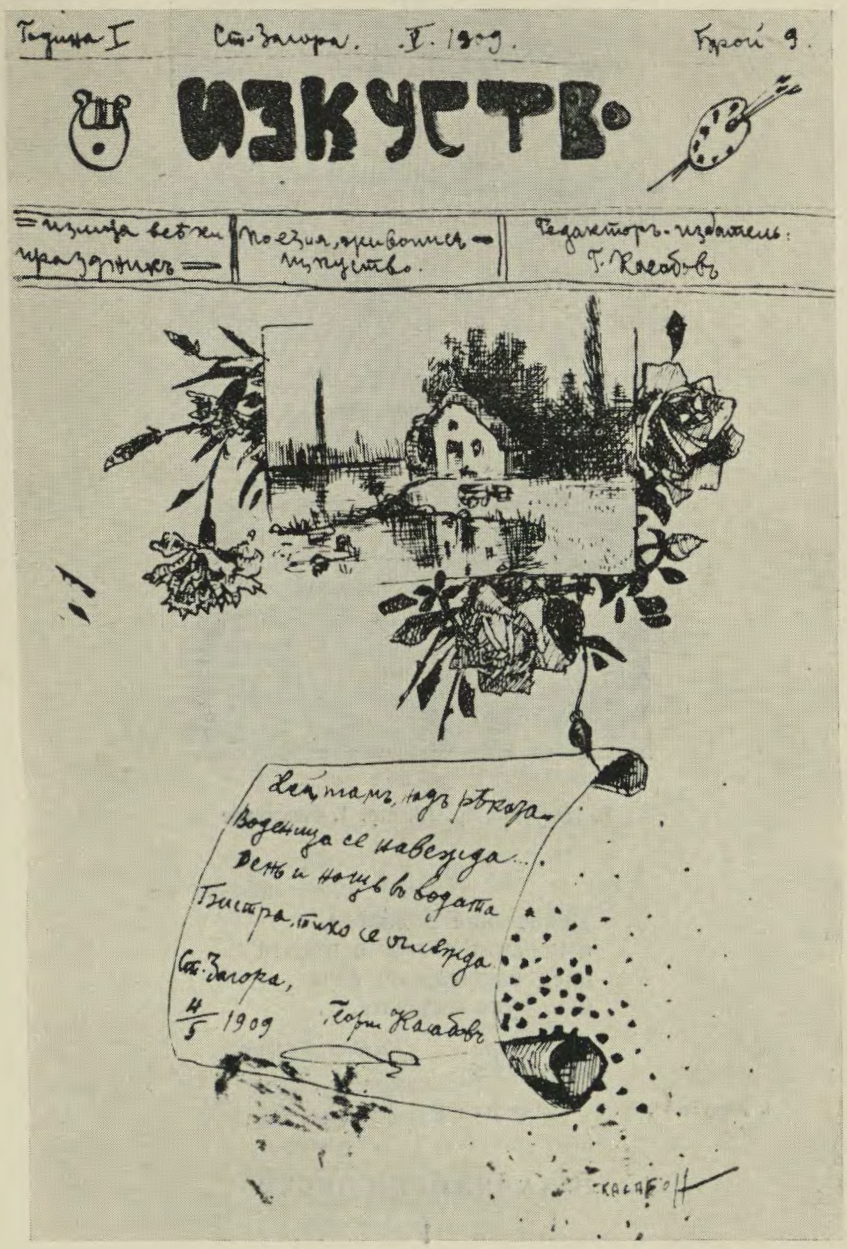

В. Изкуство, бр. 9, стр. 1. Факсимиле

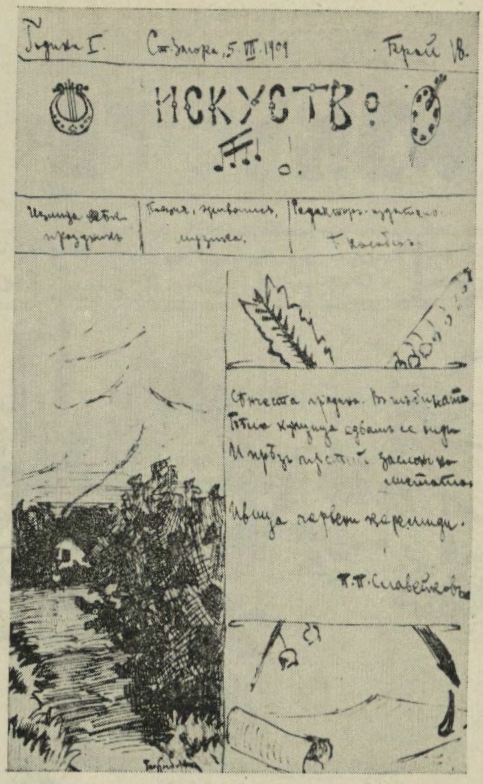

В. Изкуство, бр. 18, стр. 1. Факсимиле

10. * * *

Денят още е далече,
а ковачът с чук в ръката
пред наковалнята вече
бие, чука железата. . .

Ст. Загора *Калоян Казбич*
13. VII. 1909

в. „Изкуство", бр. 23 от 23 август 1909

11. БАЛКАНСКИ ПЕСНИ

1

Стоя сам навръх скалата,
под мене пропасти, долове,
шуми, бучи долу реката,
над мене бог, небесата,
край мене върхове!

Край мен гората шумоли,
издигат се буки гордо.
Върхове, чуки и скали,
де царствуват всегда орли...
Природо! Природо!..

2

Зефирът вее —
шуми гората.
Балканът пее —
шептят листата.

Луната грее
на небесата.
Славеят пее
сгушен в листата.

Чуден цветята
мирис издават,
леко душата
те упояват.

Нощ е кристална,
тиха, приятна,
чудно вълшебна
и благодатна!

3

Грамаден бук пред мене се люлее,
листата му зелени шумолят.
Ще дойде време, ще оголее,
на юг щом ласт'виците отлетят.

Но до ще пролет, цъфнат щът цветя,
треви, той пак ще се раззеленей,
обви щът голи клони пак листа
и букът стар пак ще се залюлей.

За нас сал пролет не ще се върне!..
Мине младост, старостта повее —
настане зима, — минат бистри дни...
Уви!.. не ще пролет пак изгрее!..

4

Нощ глуха, тъмна, мрачна —
навред мрак и тишина.
Зад облаците черни
се крие пълната луна.
Светна се... а после гръм
разтърси небесата;
светкавицата с блясък
за миг покри гората.

Една след друга следват
мълнии... гръм. Балканът
бучи и стене. Ужас...
Беснее ураганът.

А дъждът не престава,
не спира — все се лее.
Бурята бучи, реве
ужасно и лудее...

Август, 1909 *Гео Касабов*

в. „Изкуство", бр. 25 от 6 септември 1909

12. БАСНЯ

Една мушица дребна,
в света гадинка непотребна,
поискала до слънцето да иди...
И ето нà,
хвръкнала от земята
мушицата из небесата...
Летяла, летяла
и от умора
паднала
и умряла.

Ст. Загора *К. Казбич*
18. VII. 1909

в. „Изкуство, бр. 26 от 13 септември 1909

13. ПОСВЕЩЕНИЕ[1]

На Таня К.[2]

Защо е тъй печална мойта песен?
Защо са тъжни моите слова?
Три нощи в мисли бях над туй унесен,
три нощи над това все бих глава.

Но всяко утро таз енигма мътна
неразгадана срещаше денът...
И нивга не можаха — нито смътна —
отгатка мойте мисли да дадат.

Защо е тъй печална мойта песен?
И днес е тоз въпрос неразрешен,
и днес ответът негов е нелесен,
и днес кат някой сфинкс стои пред мен...

Ст. З[агора] *Гео Милич*
22. XII. 1910

---

[1] Стихотворението е написано на отделен лист. Съхранява се у Пенка Касабова.
[2] Таня Кожухарова, втора братовчедка, сърдечна приятелка на Гео Милев.

СБОРНИК ИЗКУСТВО

От 1910 г. Гео Милев престава да издава ръкописни вестничета, а започва ръкописни антологии и сборници. През тази година подготвя два сборника: „Звезди“ и първи „Сборник Изкуство. 1910“.

„Звезди“ е поетическа антология, съставена от Г. Милич (Гео Милев) и Атанас Илиев (съученик и близък приятел на поета през ученическите години в Стара Загора, понастоящем професор в Софийския държавен университет) с техни стихотворни преводи. Написана е на големи рисувателни листове, илюстрирани богато с винетки и рисунки, сполучливо изпълнени от Гео Милев. На първа страница са поставени портретите на двамата съставители. Антологията съдържа 26 стихотворения от Пушкин, Надсон, Юго, Хайне и др. По-голямата част са преведени от Гео Милев. Превежда се от руски, френски и немски език.

„Звезди“ се намира в ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 32, л. 1—16.

„Сборник Изкуство. 1910“ е съставен от оригинални работи на Гео Милев. Написан е на големи листове (размер 29/19 см) рисувателна хартия, корицата е сива. С туш, високо горе в средата на корицата е написано с красиви букви в два реда „Сборник Изкуство“, а ниско долу „1910“. По-горе от средата между заглавието и годината е нарисувано със зелена и червена водна боя малко венче. Корицата прави впечатление с художествената си сдържаност. Вътре първите две страници са празни. На трета страница е залепен малък есенен пейзаж, рисуван с маслени бои от Гео Милев, а под него е написано „Есенно спокойствие. Геор. Касабов“. В средата на сборника е нарисуван с туш автопортрет с подпис под него — „Георги Милич“.

„Сборник Изкуство. 1910“ се съхранява у Пенка Касабова.

14. ХОРЪТ НА БАЛКАНИТЕ

Балканът

Днес моят стар лоб лавърът не киче,
за стара слава старий дух жадней;
минаха времената на величье
и зарад тях духът ми сѐ копней.

Заглъхнаха дворци и кули стари,
и Царевец, и гордият Преслав,
великите заспаха господари,
задряма вече левът златоглав...

Къде са Симеон, и Крум, и Асен,
Борис, и Калоян, и Самуил? —
Разсипа се палатът им прекрасен
и техний лоб отдавна е изгнил.

Кат сън сега тез спомени в душа ми
минават, кат легенда от възток.
Челото ми се старо вечь посрами
и страшно разгневи се самий бог!

Един сал тихо тъмний лес повтаря
хайдушки песни, га зефир завей —
тогаз се сладко стара гръд разтваря
и с тез песни духът ми горд живей.

Витоша

На твойте стонове аз отклик ставам —
и аз изпитвам твоята съдба!..
Ти виде бой — и аз те облажавам, —
и дим, и гръм, но аз... не знам борба.

Ох! моят „Черни връх" се вечь зачерни
и страшно потъмня, кат мътна нощ...
Настана ден за плачове безмерни,
настана ден да тлее нашта мощ!..

Пирин

Недейте, ех, ропта против съдбата,
напразно вий сълзи недейте ля!
Щастливи сте — над вази Свободата
отдавна вечь ръката си простря.

Но вижте, ох!, съдбата ми жестока
и срамното во моя мътен взор!
Боли ме тежко раната дълбока,
създан'е на пет века на позор!

В полите ми цветя цъфтят прекрасни,
но капки кръв по техний цвят трептят!..
И плачат с мен в едно звездите ясни:
сълзите им — роса — по мен блестят!

Рила

Така е, да, другарю мой любими,
и мене мъчи таз злочестина!
Да, раните ти са неизброими
и аз — оплаквам твойта съдбина.

Но, ах!.. нашата не е завидна!
Я в миналите взри се векове...
Какво величие и слава свидна!
А днес — уви! — сал плач и срамове!

Шар

На миналото аз не гледам вече,
кога съм днес со рани и позор!
Миналото отишло е далече,
сегашното пред нашия е взор...

Бабуна

Да бяхме на миналото гледали,
би трябвало и аз да плача днес
не сал над мойте рани завехтяли,
не само за изгубената чест.

Но още и за Крали Марка славни,
що в моите обятя откърмих,
за кулите му приказни, всеславни,
за Самуила, що в Охрида крих!

Странджа

И аз — за моите хайдути страшни,
чада на тъмно-дивните гори,
що с подвизите свои някогашни
венчаха мойто чело со зари!

Беласица

И плача аз, но не за прежна слава —
аз плача над позора нов и стар,
що моя лоб ще вечно затъмнява,
дор вдигне глас Всевишний Господар!

Балканът

На всички ни еднаква е съдбата!
На наший лик позорен срам личи!
Со сълзи нек залеем тук земята
и горък плач навред да заечи!

С сълзите си нек туй удавим племе
заспало, що покри ни с тежък срам!
Та подир туй нек дойде друго време,
кое на славата ще вдигне сяен храм!

Мусала

Млъкнете там! В небесните селения
аз гледам тук Всемирния Отец
и неговите слушам повеления:
— *Да бъде веч на черний срам конец!*

20. VIII. 1910 *Гео. Милич*

15. ИЗ „БАЛКАНСКИ ПЕСНИ"

1

Към надвечер облак тъмен
се понесе над Балкана;
и след малко люта буря
с гръм и мълнии захвана...

Мина буря — мокър вятър
тъмни облаци прогони
и во капките дъждовни
слънчовий се лик оброни.

2

Зад тъмните гори се слънце скрива,
и медлено денът гаснее веч,
и тихо сетний слънчов лъч изстива —
и слънцето заспива надалеч...
И тих зефир горите разлюлява,
и тихо тъй листата шумолът...
И сякаш химн прощален че запява
на слънцето залязващо лесът...

19. VIII. 1910 *Гео. Милич*

16. * * *

Преднощен здрач полита над земята,
вечернята заря лениво тлей...
Последний слънчов плам, на небесата,
с предсмъртно-блядо бляскане гасней.

Изтихо над ливади миризливи
овчарска свирка звуци мътен рой...
мелодии затихващо-звънливи
разлива сред вечерния покой.

И тих зефир изгихо над полята
утихващи тез тихи звуци рей...
Преднощен здрач полита над земята,
вечернята заря лениво тлей.

11. IX. 1910

17. БАЛДУИН

„Нек сляп да бъде тоз злодей,
в мрак вечен нека да живей!“ —

промълви мрачно Калоян
и в мрачно-ледния зандан,

къде бил хвърлен Балдуин,
йощ нея нощ джелат един

кат призрак бледо-жълт влезнал
в ръка с студено-лют кинжал...

. . . . . .
. . . . . .

На другий ден латинский крал
в тъмницата сам сляп — лежал...

22. XII. 1910

18. НОЕМВРИЙСКИ НОЩИ

1

В леглото хладно цяла нощ
се люшкам без покой, без сън...
Клонете сухи с мъртва мощ
люлее вятърът навън...

Безсъници... В глава бръмчи
недоразбрана мисъл йощ...
В прозорците дъждът стучи
зловещо някак цяла нощ...

2

Студено-ледна ноемврийска влага
из улиците тъмни, опустели
се мълчешком и дебнешката слага
и всичко крий в обятята си бели...

Далеч отсреща, нейде, през мъглата,
прозорче ниско, блядо-жълто свети:
борец труженик мисли там, главата
разгорещена стиснал во ръцете...

Ст. Загора, *Гео. Милич*
„Листопад", 1910

19. * * *

Късна есен... всичко занемяло:
чуйш на гроба мъртви тишината.
Пепеляво тъй небе виснало,
сякаш гръд мъглива бий в земята...

Кален друм се влачи низ земята,
хълцат глухо колела скрипливи...
Облак черни врани из небето
клатят криле — смъртни сенки живи!..

1. XII. 1910

20. * * *

Нощ зимна, спокойна и облачно-лунна,
наоколо всичко заспало во сън...
А някаква мисъл, печална и бурна,
главата ми хвърля в шеметен огън.

Таз мисъл печална!.. Аз търкам чело си:
шумът ѝ печален дано се смълчи...
А някъде песен безгрижна се носи
в кръг весел, другарски, и буйно ечи...

27. XII. 1910

21. * * *

Печално грей луната заледена —
мъртвец ръка си сякаш е прострял...
Умря в гърди въздишка лед-студена,
последната въздишка — мъртва жал!..

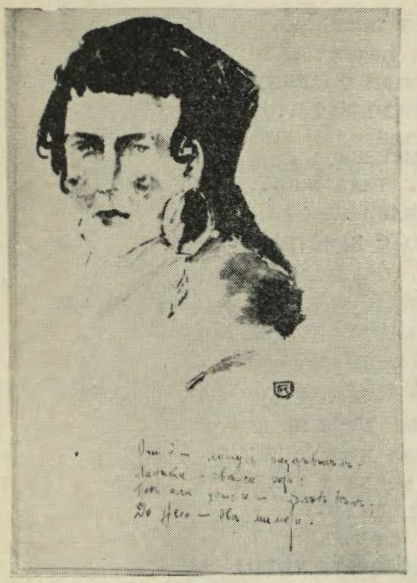

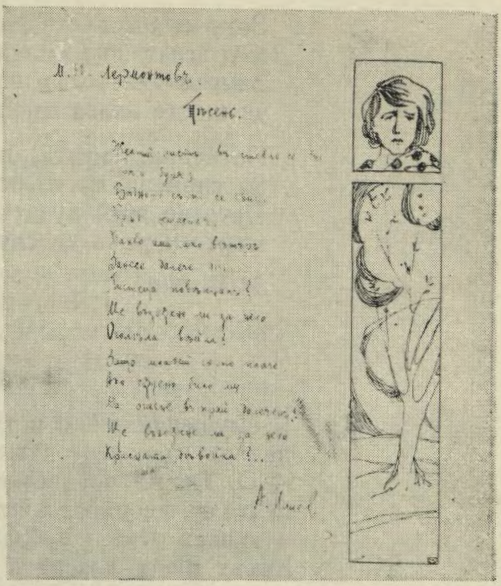

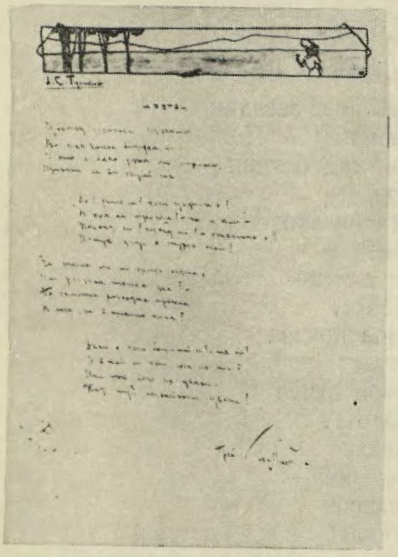

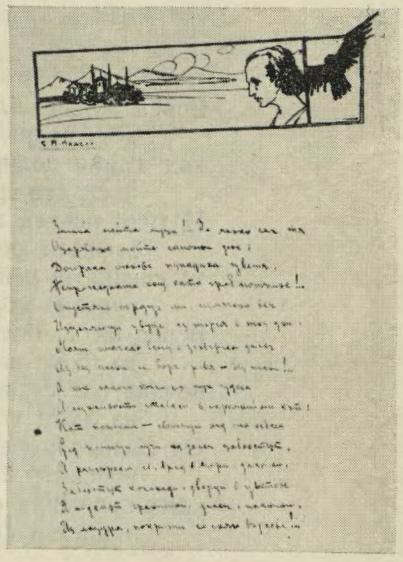

Илюстрации в антологията „Звезди", 1910

Замръзна во уста викът последни
изтръгнат по изчезнали мечти...
Замръзнаха тогаз надежди бледни,
че щасте нявга пак ще долети!..

Последната мечта, окаменена
во спомена, ме пълни с тиха жал...
Печално грей луната заледена —
мъртвец ръка си сякаш е прострял!..

28. XI. 1910

22. * * *

В смущение тайно и тайна тревога
паднах на колене и викнах към бога:
— О, Творче предвечни! каква е целта,
целта на всемира, живота, смъртта —
и тупнах отчаен о болна си гръд.
Викът ми се хласна в небесната твърд —
и падна надолу... в безкрая изчезна —
таз вечната спирка, таз вечната бездна!..

XI. 1910

23. 811

„Поискал гордий Никифор"
Дамян Груев

Всред лунния блясък, под сводове звездни,
нощ ведра балканска цари
над тъмни долини, над урви, над бездни
и сладко шептящи гори.
И тихо навред е... Но нявга излеко
зефирът рой звуци довей,
та сякаш че нейде в горите далеко
русалка край извори пей...
Всред китна балканска долина почива
дълбоко византският стан;
почива рат страшна, — па утре отива
на люта убийствена бран...
От Бялото море дотука минаха
войските без кърви, без бой —
едни пепелища след себе посяха
и клетви сирашки безброй!..

Почива рат тежка. Под белия шатър,
со целий велможески двор,

пирува безгрижно самий император,
надменний и горд Никифор.
И лей се виното сред шумните песни,
сред диво-пиянския вик...
„Налейте — да пием, додето проблесне
на изток предутрен светлик!“

Внезапно навън се шум страшен повдигна;
вик, крясъци, стонове — рой —
отвън долетяха. Ей воин пристигна
и казва уплашено той:
„От всички страни е врагът обградил ни —
и бягат войниците в страх!..
Сеч... ужас... погибел... и кърви обилни...
и всичко обръща се в прах!..“

И трепнаха всички. Жестоко сразени
изскочиха в ужас навън:
в безредие бягат войски ужасени
всред адски шум, трясък и звън!..
Сърдито пожар се в небе възвишава
из тесния заден изход,
и върхове тъмни далеч озарява,
и лиже небесния свод.

Отсреща — и там се друг огън възема
нагоре, и лунния лик
с дим чер затъмнява... Отникъде нема
спасене, о, боже велик!
„Спасили се бихме, да бяхме ний птички!“ —
отчаян викна Никифор...
А ужасът хвърка... и гибел... И всички
изчезнаха в адския хор...

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Епилог

Във светли преславски палати пирува
Крум — страшният български цар;
с болери и страшни войводи празнува
победата — Перунов дар.
Из чашите златни се леят вината...
Крум с чаша от череп в ръка
продума: „Дружина, наздраве с главата
на цар Никифора сега!“

Ст. З [агора], 20. IX. 1910

24. * * *

На В. П.

Страхува се да изповеда,
че пише стихове, —
но знаем ний стотина реда
на ден, че той кове. . .

VIII. 1910

25. ЕСЕННА ТИШИНА

1

Лебеди бели тихо оглеждат
гърди си бели
в струи замрели . . .
Иви печални тихо навеждат
голи си клони . . .
лист се отрони. . .
Капят листата мъртви, есенни,
капят в водата
жълти листата . . .
Стихнала есен . . . Звуци студени —
стон на всемирът —
глухо замират. . .

2

Тишина безмълвно спотаена
в градините повяхнало-златисти,
в алеите — на есен осланена
лежат накапалите жълти листи.

Тишина. . . и в тишината няма
фонтанната струя журчи лениво. . .
Кат жълти мъртъвци пред гробна яма
стоят липите жълти мълчаливо. . .

3

В най-глухий кът на парка жълт, заглъхнал, онемял,
видях самотен мъртъв гроб, безмълвен мрамор бял,

посред неволно клюмнали треви и цветове,
под жълтите накуп брези виснали клонове.

Капнали, мокри листове на мъртвий гроб лежат;
две бели рози между тях на камъка стоят. . .

Ст. Загора
25. X. 1910

Г. Милич

26. * * *

Незабелязано гасне в небесата
мъгляво-кишавият зимен ден. . .
Незабелязано слита над земята
студена нощ с лъх ледено-студен. . .

Замръзнал вятър леко полъхтява
и в клоните оголени свисти,
че сякаш песен някаква допява
из смръзнали надзвездни висоти.

На воля пък високо над полята
лудува вихър ледено-студен. . .
Незабелязано гасне в небесата
мъгливо-кишавият зимен ден. . .

20. XII. 1910

27. * * *

Во дъното на глухата алея опустяла
безмощно тлей последната заря студено-бяла.

И в небесата ледни треперят рой звездици —
на зимний ден прощалните замръзнали сълзици.

28. CANTI MORTALI

1

Надува вятърът платната бели,
и корабът лети към чужди брегове,
и тласкат го вълните възкипели,
посипани със чудни цветове. . .
Ридаят вътре
три девици,
три сестрици,
три рози ароматни. . .
Лети напред към мъртвите предели
корабът лекокрил по бурний пущинак
и тласкат го вълните възкипели,
посипани с увяхнал кървав мак.
Ридаят вътре
три девици,
три сестрици,
три рози ароматни. . .

2

В тиха градина
хубави рози заспали,
кога паднали три звездици —
три светли на небе очици,
хубави рози заспали
в тиха градина. . .
Три серафима
към синйо небе литнали,
кога паднали три звездици —
три светли на небе очици —
към синйо небе литнали
три серафима. . .

1910

29. „NE LITTE MARGARITA ENTRE PORCUS!"[1]

На XX

Ей твоя бог — в калта свален,
и с него гаври се тълпата глупа.
Ей твоя с труд догонен блен —
без жал разсипан, осквернен,
и с него гаври се тълпата глупа. . .
Аз чувствам твоята печал —
Ne litte margarita entre porcus! —
И с теб в едно аз бих казал
со истинска, сърдечна жал:
Ne litte margarita entre porcus!

Ст. З[агора], май 1910

30. ПРОМЕТЕЙ

1

Навръх една гранитна скала
във Скития — на край света,
де бий се яростната хала,
де вечно бурите реват,
де мълниите се разбиват
с шума на буйний океан,
земя и небо де се сливат —
бе нявга Прометей скован.

---

[1] Текстът на латиница в ръкописа не се разчита ясно, нито се разбира смисълът му. Печатаме го така, както сме го разчели.

2

Тъй Зевс без милост го наказа,
че грабна огъня свети
и на човека той показа
как жилище да си сгради. . .
Земята цяла се разтърси,
кога връх страшната скала
Вулкан го прикова с чука си —
по Зевсовата воля зла!

3

Напразно Зевсовите чада
и всички морски дъщери
да търси в Зевса той пощада
молиха го — да се смири.
Не!. . . Той за всите увещания
остана непристъпен, глух
и пред жестоките страдания
не трепна гордият му дух!

4

И кипна Олимпийский властник:
земята зе да се люлей —
не трепна твърдият нещастник,
прикованият Прометей! . .
Небето мълния разпори —
не сви той гордото чело!
Земята с трясък се разтвори —
той падна в мрачното пъкло! . .

5

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

5. V. 1910

31. СНЕЖИНКИ

Полета сънливи,
долини и ниви
навред побелели. . .
И още се ронят снежинчици бели. . .

С снежинки покрити,
отвъд, на елхите
клонете виснали. . .
И още се ронят снежинчици бели. . .

2

Грей луната тихо-бляда
отдалеч, през рой мъгли,
а снегът неспирно пада
от небето — и вали. . .

Рой снежинки, като луди,
в лунний се светлик въртят,
сякаш бели пеперуди
волно-радостно трептят. . .

Я — *Снежинка* надалеко
префръкна пред лунний лик,
трепна и потъна леко
пак сред лунния светлик. . .

А снегът неспирно пада
от небето — и вали. . .
Грей луната тихо-бляда
отдалеч през рой мъгли. . .

3

С сняг полята са заслани.
Тихо грейнала луна
над сребристите поляни
лей печална светлина. . .
. . . . . .
. . . . . .

Ст. З[агора], 30. XII. 1910 *Гео. Милич*

СБОРНИК ИЗКУСТВО. КНИГА ВТОРА. 1911

През 1911 г. излиза втора книга от ръкописния сборник „Изкуство“, съставен от оригинални стихотворения и няколко превода от Хайне. Сборникът е написан на дебела рисувателна хартия (размери 22,5/15,5 см), корицата е кремава. На корицата е написано с туш и красиви букви: „Сборник Изкуство. Книга втора. 1911“. Цялото заглавие е обградено в червен кръг, съставен от малки квадратчета. Сборникът завършва със стихотворения от Хайне, преведени от Гео Милев и с две стихотворения по Walther von der Vogelweide.

За разлика от първия и от някои от по-късните сборници „Изкуство. 1911“ не е достатъчно наситен с художествени илюстрации.

Сборникът се открива със следната строфа на Баратински, служеща като мото на тази втора книга:

Что нужды до былых иль будущих племён?
Я не для них бренчу незвонкими струнами;
я, невнимаемый, довольно награждён
за звуки звуками, а за мечты мечтами!

Ев. Аб. Баратынский

Сборникът се съхранява у Пенка Касабова.

32 * * *

Тежко на земята се живее. . .
Всичко тук е мъртво, пусто, гнило,
страдно и задушно и унило —
ах, сърце за нищо не милее! . .

Ще ми се да хвръкна към звездите,
из вълните светли на ефира,
де любов и светлина извира
на небето синьо в дълбините. . .

Но — напразно! . . Някакви окови
безпределно тежки ми тежнеят! —
С тежестта си над душа живеят
мъки и страдания сурови! . .

28. VI. 911

33. ВИСИНИ

1. Увертюра

Нагоре!
Летиме през огън, и мраз, и мъгла
в размаха свободен на волни крила
нагоре!
Нагоре!
Над нази — сияят сред злато лучи,
под нази — кълбенце нищожно бръмчи! - -
Нагоре!

2. Мраз

Студено. . . В ледна броня окован
луд вихър прехвръкна
край нас — и, като нощен блян,
в простора изчезна. . .
Незнайни струни някъде звънтят
в незнайни дълбини. . .
и живи звуци се из тях струят,
и жив поток песни. . .

3. Буря

Титани страшни кашлят се дълбоко,
двуглавий Цербер лае разярен,
в агония се гърчи змей, високо
в небе — змей огнен, озлобен.

Разсвирепели вихрове се гонят,
в простора, вред, клокочи кървав мрак,
из поглед сиво-чер се сълзи ронят —
на ясността пред сребърния праг. . .

4. Сън

Когато черно було покри простора син
и люшна се мантела на синята мъгла,
връз сребърното чело на снежен връх един
ний свързахме размаха на нашите крила. . .

Тогава светъл ангел при нази долетя;
до морните ни клепки той пръсти си допря,
благослови съня ни и тихо отлетя. . .
и сладък сън небесен полета наши спря. . .

5. Урания

Ний бдим; кълбо подир кълбо
в бездънний се простор върти. . .
Комета луда, там, лети,
далеч из тъмното небе. . .

Лети звезда подир звезда
надолу към незнайността;
за миг чертай към пропастта
след себе огнена следа. . .

6. Песен пред зори

Месечинке, виторожке,
с тънко було от мъгли
бяло лице прибули,
месечинке, виторожке!

Дебне Слънчо подир тебе!
Скрий от него ти лице,
че. . . по теб копней сърце!
Дебне Слънчо подир тебе!. .

7. Зора

Горят всред злато небосводи,
накичени със сребърни цветя. . .
Бял дух просторите преброди
и някъде далече отлетя. . .
В полите сънни на небето
гирлянд от рози огнени се ражда. . .
Приятно-тихо някак до лицето
прохладно-миризлив ветрец дохажда. . .

8. Ден

На изток ражда се денът
под звуците на сребърни тръби;
на изток ражда се денът
във люлката на хиляди скърби...

Препуска огнени коне
пред златна колесница веч,
препуска огнени коне
и живи рози пръска надалеч...

23. I. 911

34. * * *

Едвам, едвам се ниже ден след ден
и всеки ден със себе си отвлича
шума си празен, суетно-студен
и суета на следний ден предрича. . .
Ще дойде ден, кой с вихъра летящ
на свойте страсти, злоби, шум и бури
ще отнесе и моя дух блудящ
и край на моя клет живот ще тури.
Безшумно ще заспя аз в някой кът
след толкоз жалби, мъки и вълненье
и надали ще капне зарад мене
една поне сълзица на света! . .

28. II. 1911

35. КУБРАТ

Ханът на смъртното ложе лежеше отпаднал,
немощна бледност по старий му образ вървеше,
нямаше огън — ни искрица — в гордий му поглед —
сивата старост кръвта му във жилите вече
беше смразила... И чувствуваше той, че е близо
краят на неговий бурен живот. И тогава —
рече на своите слуги тук, при него, по-скоро
всички негови пет синове да повикат...
Влязоха вътре петмина юнака напети,
ниски поклони сториха и чакаха вече
думата свята на своя баща многоумни...
Рече им ханът тогава, Кубрат сребровласи:
„Ето дойдоха — вий виждате — вече за мене
сетните дни на живота ми бурен, тревожен;
скоро ще ази навеки очи да затворя,
за да не бъда при живите никога вече...
Искам на вази аз сетен завет да оставя —
нека сноп пръчки тук всеки от вас донесе ми —
искам на вази аз сетен съвет да оставя...“
Синове хану отвърнаха с поклони ниски:
— Слушаме, татко, ний твоята воля свещена.
Дойдоха всички със снопове пръчки в ръцете.
Ханът подхвана пак своята реч и продума:
„Ето — аз скоро навеки очи ще затворя...
искам на вази аз сетен съвет да оставя —
нека той бъде заветът ми бащин свещени:
всичките пръчки в едно ги сега съберете,
после — големия сноп го на две пречупете —
искам на вази аз сетен съвет да оставя —
нека той бъде заветът ми бащин свещени!“

Дълго се мъчиха всички, дано да пречупят
сбраните пръчки, но всявга напразно остаха
всичките техни усилия... Рече тогава
ханът на своите пет синове разновръстни:
„Никога няма да можете вий да превийте
всичките на две. Но вземете вий малко —
малко от всичките — лесно ги бихте тогава
счупили... Тъй е и с вази, о, чада — помнете:
дружно ли всявга живеете в сговор и обич —
никой не би ви надвил, нито нявга разсипал;
в ежби, в несговор, във вечна вражда ли живейте —
скоро на вашто царуване краят ще дойде...
Нека туй бъде заветът ми бащин, свещени."
Рече — и склопи навеки очите си мъдри, —
ангелът чер на смъртта из гърдите му болни
взе му тревожно-бурливия дух и отлитна...

23. VI. 1911.

36. ПЕСЕНТА НА СЛАВЕЯ

Сладко прегръща градината китна
стихнала звездна среднощ миризлива...
Своята огнена песен омайна
славей, в забрава унесен, излива...

Нещо нечуйно във нея се чува,
нещо незнайно във нея играе —
сякаш че скрито страданье болезно,
сякаш че мъка любовна това е...

22. IV

37. * * *
ИЗ НЕМСКИЯ ЮНАШКИ ЕПОС

Зигфрид като вихър в полето летеше,
от мраморний замък Бронхилда шептеше:
„Върни се, о, славний юначе, върни!"

Зигфрид като вихър летеше в полето,
а жалба томеше Бронхилди сърцето:
„Теб с нищо не ща в тоя свят замени, —
върни се, о, славний юначе, върни!"

38. * * *

Вървим напред по пътя на живота,
И — де ли ще се спреме най-подир? —
Пред някой рай? На някоя голгота? —
Къде, къде ще найдем мир?

Излезли сме от мрак и в мрак ще идем,
и цял живот из мрак ще ходим все,
и няма нищо в тоя свят да видим, —
доде смъртта ни отнесе...

7. VIII

39. „НА ШИПКЕ ВСЕ СПОКОЙНО“

Тъмна нощ. Изправен часовой
бди в нощта със пушка във ръката.
Около — навсякъде покой,
всичко спи в съня на тишината.

Сняг покрил околни върхове
и спокойни, стихнали долини...
Нито глас да викне, въззове —
всичко кат пустиня ти се чини...

Остър вятър тъй излеко вей
и снега на облаци развява...
Часовойский се стан сал тъмней,
в снежното поле се откроява...

*

Духа, духа вятър — и снега
часовоя треперящ завива;
във очите с някаква тъга
в черний мрак той поглед нейде впива...

*

Вятърът сърдито все фучи
и снега на облаци развява;
във снега едвам глава личи...
пушка... нещо смътно се познава.
В спомен — праща нейде родний край
часовоят въздиханье знойно,
сетньото за вечен път — „прощай!“...
тихо... и на Шипке всё спокойно...
. . . . . .

22. II. 911

40. ЕПИГРАМА

(Подражание)

— Той свърши вече. — „Къде?“ — Във нашата столица.
„Какво?“ — На татка си последната парица.

27. VIII. 911

41. ВЕЧЕРЕН ПОКОЙ

Слънцето трепери,
медлено догаря
в пурпурни вълни...
Тихо свойте двери
трепетни разтваря
моето сърце...

Тихо в небесата
месец млад извива
златно-румен рог.
Сладко тишината
вечерна облива
моята душа.
Тишина чаровна,
сладост и омая —
в моите гърди...
Но — под таз лъжовна
тишина — аз зная —
буря се таи.

Нейде в дълбините
тъмни на сърцето
тъмно чувство зрей. —
Също тъй — в вълните
тихи на морето
бурята се крий.

16. VII. 911

42. * * *

На Т.

Певецът — казваш — е щастлив,
че може сладко да живее
на музите в мира светлив
и песни сладостни да лее
със тетрахорда си звънлив.

Нещастен е певецът, знай,
защото е създаден само

за мъки в тоз печален край. —
Бог дал е нему най-голямо
сърце — да люби и страдай...

15. VII. 911

43. ПРОЩАЛНА ВЕЧЕР

В градината меж черните борики
тъмнее вечерта усамотена...
Тревожна и печално-тежка мисъл
трепери във душата ми смутена.
Каква печална вечер!.. Грей високо
една звезда блестяща и студена.
В градината меж черните борики
тъмнее вечерта усамотена...

14. VII. 911

44. СЛУЧАЙНО В ДУШАТА МИ СХВАНАТИ ТРЪПКИ

1. Зло ли деянье аз сторил съм някога, та толкова бясно моето чело връхлита омразата хорска всечасно?..

2. Няма ли някога съдба ми жестока да прати на мене капчица радост, утеха, любов, наслажденье?

3. Всякога ль ще трябва душа ми да люби — и само да люби, без да я някога чужда душа човешка възлюби?

22. VII. 911

45. * * *

Самичък първа вечер скитам
в печалните поля...
Как с твоята душа душата ми се сля!
За твоите следи аз питам —
уви! — за теб напразно всъде питам...

Над тихите поля трепери
печалният ми взор;
на тихите поля из ширния простор
той нещо търси да намери —
уви! — той тебе търси да намери!

През пожълтелите полета
в далечни планини
се спира моя взор... В лазурни висини

не грей звездата на поета.
И чувам на ехото ответа:
уви! — не грей звездата на поета!..

2. VII. 911

46. * * *

(Вариация)

Вред е глухо, вред е мрачно,
вред проклета тъмнина;
вред е глухо, вред е мрачно,
вред унила тишина...

Из леглото се търкалям
без спокойствье и без сън;
из леглото се търкалям —
глухо, мрачно е навън...

Нито звук, ни глас да викне,
сал глава ми се върти;
нито звук, ни глас да викне,
сал в ушите ми пищи...

26. II. 911

47. * * *

Цял ден хладен мартенски дъжд се ля[1]
из небето тъмно-потъмняло...
Животворен-жив се дъжд изля
над полето в зимен сън заспало...
Ля се дъжд и всичко стихна пак.
Грейнаха лазурни небосклони —
духна мокър леден северняк
и тълпата облаци прогони...

Бягат черни облаци на юг,
кат разбити черни легиони:
бягат — ей ги на — един след друг
към далечни южни небосклони...

5. III. 1911, Ст. З[агора] *Гео. Милич*

[1] Стихотворението е написано на отделен лист и не е включено в сборниците „Изкуство". Съхранява се у Пенка Касабова.

СБОРНИК ИЗКУСТВО. КНИГА ТРЕТА. 1912

Третият „Сборник Изкуство“ обхваща стихотворения, писани и преведени от Гео Милев през 1912 г. Подготвен е през декември с. г. в Лайпциг, където поетът следва в университета. Написан е на големи листове луксозна бяла хартия в размер на прегънат на две лист за заявление. Корицата е бяла, много семпла, без никакви рисунки и винетки. Горе в десния ъгъл е написано „Сборник Изкуство. Книга третя. 1912“, долу в десния ъгъл — „Гео Милев“. На първа страница е нарисуван автопортрет на Гео Милев. Сборникът се открива с две картини — „В градината“ и „Безумие“, вероятно репродукции, а вътре е изпълнен с хубави цветни и черни илюстрации и винетки, свързани с настроенията на стихотворенията. На цяла страница е нарисуван портрет на П. П. Славейков, вероятно поради смъртта му през годината на сборника.

За да се получи по-пълна представа за сборника, за реда на оригиналните и преводните работи в него, даваме съдържанието:

1. Вечер в самотната полска вила
2. Загубено щастие
3. Монах
4. Сантиментален разговор — от Paul Verlaine
5. Лятна вечер — от Mme Marceline Desbordes-Valmore
6. Песента на месечинния лъч
7. Сън в пролетно утро
8. Из „Die Heimkehr“ — Heinrich Heine
9. Отвращение
10. Из „Каменният гост“ — Ал. Пушкин
11. Радостта
12. * * * „Огряват ме зарите“
13. Юнските нощи (Nuits de juin) — Victor Hugo
14. * * * „Кога в Италия ще ида?“
15. Съсредоточеност — Charles Baudelaire
16. „Късна нощ насред полето“
17. * * * „Остър нож прерязал...“ — Алексей Толстой
18. Сонет
19. „Ясен ден и слънце грей“
20. * * * „В зелената гора да ида искам“ — Heinrich Heine
21. Към острова на мъртвите

Всички стихотворения, на които не е означено името на някой автор, приемам за Геомилеви.

Сборникът се намира в ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 32, л. 17—32.

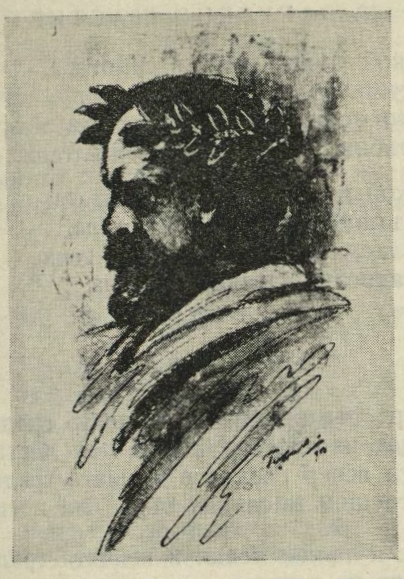

Пенчо Славейков. Рисунка от Гео Милев в сборник „Изкуство“, книга трета, 1912

48. ВЕЧЕР В САМОТНАТА ПОЛСКА ВИЛА

Заглъхнаха ливади миризливи
под сянката на вечерния здрач;
далече, хе, по пътеките криви
се връща сетний закъснял косач.

Под звездното мълчание вечерно
заскърцали коля по кривий път
нататък нейде из полето черно...
На мирен отдих кани ме сънът...

Надул си някой някъде цафара
и стара лека песен леко вий, —
проточи я — и леко пак подкара.

Зад сянката на тъмната могила
млад румен месец бърза да се скрий. —
Априлска нощ в самотната ми вила.

София, 1912, март 27

49. ЗАГУБЕНО ЩАСТИЕ

Някой плаче нейде в самотата,
в тъмните алеи запустели...
Като сълзи ронят се листата
скръбни, безнадежни, пожълтели...

Някой плаче глухо в самотата,
в тъмната градина запустяла...
Мълком разпрощава се душата
с радостта навеки отлетяла...

50. МОНАХ

Тъмна вечер: тъмни сенки в тъмната градина,
сладък шепот из листата, шепот под листата;
дълго таз ги вечер гледах в тъмната градина
и смутиха грешни мисли на сърце ми в тишината.

Тъмна нощ: и тъмни сенки в нейната градина,
сладък шепот из листата, шепот под листата;
скришни радости — родени в нейната градина,
тъжни спомени — родени на сърце ми в тишината.

София, VI. 1912

51. ПЕСЕНТА НА МЕСЕЧИННИЯ ЛЪЧ

Гледа в тъмното прозорче ясна пълна месечинка;
спи във тъмний ъгъл вътре малката Павлинка.

Песен пее пред закритий тъмен прозорец Павлинин,
песен пее и се моли лъчът месечинен:

— Чуй ме, малка мила момке, чуй ми хубавата песен,
що ти пея тук по свойте блянове унесен.

Аз съм лъчът месечинен, в златни дрехи съм облечен
и за тебе път пътувам, дълъг път далечен:

От морето чак съм тръгнал, през гори, полета ида
мойта хубава Павлинка във очи да видя...

Виж ме — как? — не съм ли хубав, белолик, левент и весел
и какви милувки, песни съм за теб донесъл.

Отмахни завеса тъмна да надникна във легло ти:
до зори со златни пръсти милва ща чело ти.

Отвори ми, покажи се в модри очи да те зърна —
(и главицата ти руса нежно кат прегърна,

сладко аз ще те целувам, сладки приказки нечути
дълго аз ще ти разправям — в златните си скути...) —

Аз съм лъчът месечинен, в златни дрехи съм облечен
и за тебе път съм минал, дълъг път далечен. —

Гледа в тъмното прозорче ясна пълна месечинка;
спи във тъмний ъгъл вътре малката Павлинка.

22. III. 1912

52. СЪН В ПРОЛЕТНО УТРО

Моята целувка звънка
скъса звънкия ти смях. —
Ти се сърдиш? Мило дете,
що? — Нима съм сторил грях?

— Кой се сърди? Във сърце ти
нека сладък плам се лей...
Но... мечтите ми блажени
няма слънце да огрей!...

София, 3. III. 1912

53. ОТВРАЩЕНИЕ

За подвизи мен вдъхнови ме бог
и прати ме да мина и премина
навсякъде по земната пустиня,
да нося неговия дар висок:

Славата на всевишната му воля
да разнеса навсъде по света,
на волята му свята песента
да възвися пред хорската неволя...

За подвиг свят мен бог ме вдъхнови;
и тръгнах още млад... Но дето минах,
навсякъде аз минах и отминах
покрай уши без слух — навред, уви...

И отвратих се клюмнал в изнемога...
Но все пак аз вървя по твоя път.
Пред мен е дивен лес; и там — в лесът —
ще възвися гласа си аз пред бога —

не с песента на неговата воля, —
но с воплите на хорската неволя...

Ст. Загора,
27. VII. 912

Гуца Весел — Г. Милев[1]

[1] Допълнението „Г. Милев" е написано по-късно от самия поет.

54. РАДОСТ

Радостта всявга дирих в тоз свят и я диря и днеска,
че тя дава живота на тоя живот; —
но — не видях я нивга да бляска
на деня ми под сивия свод.

Радостта всявга дирих, че тя е живецът на всичко,
що живее — и тук, и оттатък смъртта, —
но — остана сърце самичко
с свойто щенье и с вик „Радостта".

И оглеждам се аз, но не срещат очите ми радост,
а изпити, намръщени, бледни скърби —
о, скърбите на тъй ранна младост! —
В тях се моята младост вроби...

И оглеждам се аз, но доглеждам до скърбите само, —
и в душата ми плъпва неволна тъга. —
А животът и тука, и тамо
е такава жестока шега...

Гуца Весел *

* Гуца Весел е един от най-младите поети на Острова на блажените, роден в Овендар на 1895 г. Ученик е на Иво Доля и Бойко Раздяла. Една поема на Гуца Весел ми вдъхна сюжета на „Отвращение" (бележка на Гео Милев).

55. * * *

„O sähst du, voller Mondenschein,
Zum letztenmal auf meine Pein,
Den ich so manche Mitternacht
An diesem Pult herangewacht!
Dann über Büchern und Papier
Trübsel'ger Freund, erschienst du mir!
Ach! könnt ich doch auf Bergeshöhn
In deinem lieben Lichte gehn!...
... Flieh! auf! hinaus ins weite Land!" —

Goethe

Огряват ме зарите
на пладнешкото слънце... Един след друг унило,
сè бледни и безшумни редуват ми се дните...
Душата ми — прашливо, мъждукащо кандило,
самотно всред безкрайний олтар на Саваота —
отдавна тя забрави зората на живота,
отдавна тя не помни на младостта си дните.
Млади още — аз оставих зад себе младините,
отрано, кат пустинник, оставих всяка радост,
забравих всяка волност — и, като доктор Фауст,
във тясната си стая под прашните страници

на вети, гнили книги отрано се зарових,
на мъдрините стари съкровищата рових
и търсих да намеря пламтящите искрици
на всичките науки на злото и доброто;
отрано в прашни книги зарових си челото; —
и техний прах отровен — отрови радостта ми,
отровата им прашна — изпраши младостта ми; —
кат сенки преминаха на младостта ми дните...

И днес, когато вече огряват ме зарите
на пладнешкото слънце и виждам невидяни
годините младежки отдавна веч отвяни
на миналото в мрака — ръце си, треперящи,
издигнал бих нагоре и викнал бих горчиво,
изрекъл бих със ярост проклятия пламтящи
към тоз, що пръв ме тласна в блатото смрадливо
на мъдрините кухи... Но, виждам, че грози ме
светкавицата страшна на бащиното име...
На другиго аз нивга не бих за туй натяквал.
Сто пъти по-горчиво бих плакал и оплаквал
загубената вече навеки златна младост,
кога над бледно чело бял къдрец се обори,
кога над мене тихо студена бледна старост
словата си предгробни, студени забърбори...

Аз, кой не видях нивга на утрото зарята,
ни дневното светило, ни блеска на луната,
на ясните звездици над спящата вселена;
кой на света прекрасен нито веднаж погледна;
душата на когото веднаж не помириса

Илюстрация към стихотворението
„Огряват ме зарите“

на здравец, ни на рози разцъфнали мириса;
кой цяла първа младост безшумно съм изкарал
със книгите прашливи на знанията в къта;—
Да могъл бих да бъда, един ден сал да бъда
петнадесетгодишен — в един ден бих прекарал
по-дивно и разкошно аз цялата си младост,
със повече безгрижност и сладка волна радост!..
Но късно! Безвъзвратно умряха младините,
умряха — и ей вече огряват ме зарите
на пладнешкото слънце!..

София, 7. I. 912

56. * * *

Италия волшебный край,
страна высоких вдохновений!
Кто же посетил твой древний рай,
твои пророческие сени?..

Пушкин

Кога в Италия света ще ида?
И нейните свещени старини,
на гордий Рим великите астонки
кога с благоговение ще видя?
Кога ще чуя буйните песни
на огнеоките италианки?

Кога покрай Венеция светлива,
възлегнат в пищната гондола, ази
ще плувам над трептящите талази
през тиха южна вечер миризлива?
Сърце ми страстно все за туй мечтай..
Кога ще видя този дивен край?..

София, 29. III. 912

57. * * *

Късна нощ насред поле
свари ни и превале.
Догорява пън след пъня —
и догасва веч огъня...
А пък думи сладък ред —
таз-оназ — нямат чет.

Лятна нощ насред поле.
А поле ли кат поле!.. —
Сладък шум и сладък дъх,
над треви вечерен лъх...

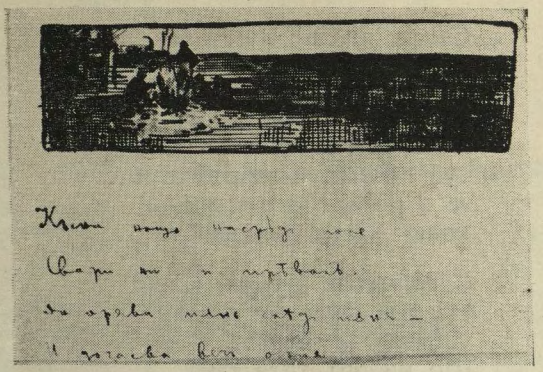

Илюстрация към стихотворението
„Късна нощ насред поле“

И огънят веч догаря
пред чердака на пъдаря...
Зайде месец зад гори —
и зора ще зазори...

Ст. З[агора], 25. VIII. 912

58. СОНЕТ

Веч на младостта ми в бедната градина
рано нацъфтелий първоцвет погина —
вече прецъфтяха белите цветя,
вече мойта юнна птичка отлетя...

Младостта ми бедна като сън премина...
Рано всяка радост моя праг отмина:
само дни печални в пуста самота,
само сам-самичък — с блян по младостта.

А над мен полъхва есенният хлад.
С тъмен страх извръщам поглед аз назад:
като сън премина първата ми младост! —

Две сълзици бели в твоите очи,
две сълзици тъжни — първата ми радост! —
Миличко, за мойта младост нè плачи.

Липиска, 15/28. XI. 912

59. * * *

Ясен ден и слънце грей.
Само бляск и светлина!
А небето как синей!..

Сякаш пролет — не една,
а пет пролети са туй...

А над нас пчелите, чуй,
в нацъфтелий белоцвет
чуй ги как са забръмчели...
че и рози, пък топлик —
колко памет да завий...

С приказки, и смях, и вик
тук разхождахме се ний
уловени за ръка...
Що ми пръстите така
стискаш?..
„Ей че пусто време!“
Та и мен то веч хвана...
Тез нацъфтели бадеми,
топлинка и светлинка...
Виж, в пътеките отвъд
с крясък куп деца търчат —
как са весели и те!..
Що пък тука зацвърте? —
Рой врабчета меж клонете
се боричкат... — Тю, проклети! —
Изпорониха цветът!..
Гледай ги и как цвъртят!..
Таз пролет!.. Пусто време —
този топъл ясен ден
цял от слънце озарен,
тез нацъфтели бадеми!..

Лайпциг, 20. 11/3. 12. 912

60. КЪМ ОСТРОВА НА МЪРТВИТЕ

(Пред Бьоклиновата картина)

Лодкарю, де ни водиш ти?
Земята в мрак далеч зад нас остана
и чайка тук не смей да прилети,
загубихме се веч из океана —
Лодкарю, накъде ни водиш ти?

*

— По тихите вълни на вечността.

*

Вълните ли на вечността? —
О, как таинствено тупти, унася

на вечните талази песента?
И как ни тихичко напред унася
по океана тих на вечността?

*

— Към мъртвите, де свършва наший път.

*

Нима за там е наший път? —
Че уж нали за радости блажени
оставихме, напуснахме светът
с неговите суетности тленни?
Нима за там отива наший път?

*

— Към тихата земя на вечний мир.

*

Нима там има вечен мир?
Под сенките на тези кипариси
покой нима ще найдем най-подир,
кога навеки склопиме очи си? —
Нима ще найдем тамо вечен мир?

*

— Покой и ален мак над ваший дом.

*

И ален мак над наший дом...
И вечна тишина из самотите,
и вечно тих над нази небосклон,
и само тихий шепот на вълните,
и само мак над вечния ни дом...

4|17. II. 912

СБОРНИК ИЗКУСТВО. КНИГА ЧЕТВЪРТА. 1913

Четвъртият „Сборник Изкуство“ е съставен от стихотворения, писани и преведени от Гео Милев през 1913 г. Подготвен е в края на годината в Лайпциг. Написан е на бяла луксозна хартия (размер половин лист за заявление). На първа страница е отбелязано: „На Джон Габриел Боркман посвещавам — Гео Милев.“ Сборникът се открива с портрет на П. П. Славейков, увенчан с лавров венец, а под портрета е написано с латински букви „Pontifex maximus.“ На последната страница е нарисуван автопортрет на Казбич (Гео Милев). За разлика от другите сборници в четвърта книга почти няма художествени картини, а само винетки, илюстриращи отделните стихотворения.

Съдържание на сборника:

1. Goutron du Coudray — На балканските герои
2. Гьоте — * * * „Почиват върховете“
3. Сонет
4. Хайнрих Хайне — из „Buch der Lieder“
5. Николаус Ленау — На пролетта
6. Хайнрих Хайне — Изповед
7. Из „Епопея на Свободата“
8. Ив. С. Никитин — * * * „Златни облаци рой над полето“
9. Алфре дьо Мюсе — Печал
10. Песня
11. Бодлер — Врагът
12. Алексей Толстой — „Есен. И градината оголява веч“
13. Анри дьо Рованд — Сън
14. François Coppée — Завинаги
15. Ф. И. Тютчев — Звезди. Сълзи
16. Нощ пред Коледа
17. Нощ пред Нова година
18. Іван Франко — Из „Зів'яле листя“
19. Henry de Rovande — Нимфа.
20. Henry de Rovande — Вечер край брега
21. Рихард Демел — Тихият град
22. В тържествен ден
23. Самотна борика
24. Friedrich Nietzsche — Осамотен
25. W. Whitman — Жерави на слънцето

Стихотворенията, на които не е обозначен автор, са на Гео Милев.

Сборникът се намира в ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 32, л. 33—50.

61. СОНЕТ

В градината на моето сърце,
що сам за себе гледа градинаря —
далече от очите на пазаря —
в миг цъфват често дивни цветовце.

Те чакат само моите ръце,
та радва щат не само господаря
със дъх и шар... О миличка! Не маря
аз ваший блян! И вашето лице

не ще го нивга чуждо слънце види...
От мен за мен в сонетни китки свити
ще бъдете!.. — В сонета съм роден —

и кат Петрарка аз сонети слагам,
но се за път през вечността не стягам —
от никоя Лаура несъгрян...

10 януари 1913 (28. XII. 1912)

62. ИЗ „ЕПОПЕЯ НА СВОБОДАТА"

(Из Пролога)

Далеч от родний край, в несгодната чужбина,
от суетна вълна на чужди бряг отнесен —
аз трябва тъмни дни да влача и да гина
под тъмни небеса без радост и без песен...
. . . . . Весден
ръми и все ръми — с безспирната си скука —
и цяла дълга нощ, тъй както целий ден,
все този скучен дъжд в прозореца ти чука
през гъстата мъгла и тъмний нощен мрак...
А спи големий град; и късен час сега е,
самичък аз стоя до масата си пак,
подпрян на лакътя... А моят дух блуждае
далече някъде — бог знае накъде —
загубил пътека и път из тъмнините.
— Дали не в оня край, където от дете
съм раснал и видял тъй много дни честити
и толкоз малко скръб — и все пак сладка скръб,
останала кат блян в душата ми унила;
дали не в оня край, тъй дивен и тъй скъп
за моето сърце? — в родината ми мила,
във родните гори, гдето буря вий
сърдито в този час и с рев победен кърши
зелени клонове, — та славно да ги свий
в триумфална двер, под чиито славни върши —
с развени знамена и със победен вик —

ще минат в строен ред борците венценосни,
излезли из гърма на димний бой велик
със вирнати чела, с чела победоносни!..
И как гръмлив е тоз победен техен вик!
О, как гръмлива е триумфната им песен,
що в моя дух смутен, по тъмен блян унесен
далеч към родний край, с бурливий си напев
се слага и гърми, гърми като през сън,
дълбоко някъде, кат свихрено море;
гърми — и току в миг: затихне и замре
в гърди ми всеки шум — и само звън след звън
се рони тихичко, и звънка, и трепти,
готов във сладък стих навън да излети...— —
Но миг — и гръмва пак в гърди ми първий ек, —
трещят топовете и тътнат надалек,
огън, и кръв, и прах, и сред дима развяни
байраци, рев, и вик, и гръм от барабани,
и звън от мечове — и всичко в адски хор
се слива и гърми през моя дух кат песен,
що пеят бурите в надзвездния простор
и ураганът див, над дебрите понесен...

Българио, това е твойта дивна песен,
великолепний химн на твойта горда слава;
това е дафинът, що вечно ще венчава
победното чело на всеки воин твой!..
Това е песента на наште байонети
по ритъма сърдит на яростния бой,
що кат вихър лют врага ще в миг помете;
това е втора част от песента, коя
се дълги векове в душата ни наглася
и чийто първи звук тепърва се разнася
подобно боен рев над нашата земя, —
та мир и свобода сред бойния гърмеж
и светло щастие ни готви занапреж!..

Липиска, 5 октомври 1912

63. ПЕСНЯ

Пътьом, странник непознат,
минах през гора зелена;
лъхна миризма и хлад
на душата уморена.

С радо сърце тук за час
на почивка да остана:
че след туй наново аз
дълга пътя ще подхвана...

Лист ясенов, лист блажен,
сянка що над мене снема, —
че на дълга пътя с мен
аз за спомен ще го зема.

Оршова, 8 юли 1913

64. НОЩ ПРЕД КОЛЕДА

Снежната пътека в пустите поля
хорска или вълча диря през нощта —
скитник в зимни нощи: вече я не видя —
снежната пътека — вече я не видя...

Някъде далече в зимната мъгла
коледни камбани чувам да гърмят —
скитник в зимни нощи: чувам и не чувам —
ледени камбани — вече ги не чувам...

14—27. XII. 913

65. НОЩ ПРЕД НОВА ГОДИНА

Сняг навън в нощта вали —
сняг вали — нали, нали —
бавно, бавно побелява...
Рой снежинки, рой-безброй,
фъркат, чезнат рой по рой —
тихо, тихо навалява...

Илюстрация към стихотворението
„Нощ пред Коледа“

Чакай!.. Би ли полунощ? —
Звън от чаши в снежна нощ,
песен нощний мрак оглаша? —
Закъснял дванайстий час... —
Пък и що ли чакам аз
сам со свойта празна чаша?..

Липиска, 1913

66. САМОТНА БОРИКА

Бориката самотна сред жълтата гора,
листата безприютни и тъжната зора,
замлъкналата есен пред безнадеждний ден,
самотната борика — самотна като мен.

Духът ми пълен с радост, самотен сред скръбта,
зелената борика и бъдните листа,
възторгът ми самотен и вяра в бъдний ден:
самотната борика — самотна като мен.

Берлин 2/15, XI. 913

СБОРНИК ИЗКУСТВО. КНИГА ПЕТА. 1914

Петият „Сборник Изкуство“ обхваща работи, писани и преведени от Гео Милев през 1914 г. Подготвен е в края на декември с. г. Написан е на луксозна бяла хартия, корицата му е също бяла. Илюстрациите му се състоят изключително от портрети на модерни западни поети: М. Метерлинк, Й. Якобсен, Ст. Маларме, както и портрета на П. К. Яворов, приложен към поемата „Панихида за поета П. К. Яворов“.

Съдържанието на целия сборник е следното:

1. Панихида за П. К. Яворов
2. Heinrich Heine — Азра
3. М. Метерлинк — Lieds
4. Среднощ над Темза
5. Stéphane Mallarmé — Въздишка
6. Есенна вечер
7. Aus Nacht und Sturm
8. Празнична вечер на декаданса
9. Richard Dehmel — Тайнственост
10. Мари деле Грацие — Из „Циганска музика“
11. [Йенс Петер Якобсен] — Арабеска за една Микеланджелова рисунка
12. Paul Verlaine — Неволя
13. Richard Dehmel — Балада на кукувицата
14. Theodor Storm — Нощем
15. Жълтите лалета
16. Friedrich Nietzsche — Из Мъдростите на Заратустра
17. William Butler Yeats — Песента на Ахил
18. Richard Dehmel — Нощем
19. Плаха радост
20. Richard Dehmel — Примирение
21. Alfred Mombert — „Залязващо слънце“
22. Henri de Régnier — Амфори
23. Месец
24. Над пресния гроб
25. „Над запад рой облаци тъмни“

Стихотворенията, неозначени с автор, са на Гео Милев.

Сборникът се намира в ДБКМ—БИА, ф. 26., арх. ед. 32, л. 51—76.

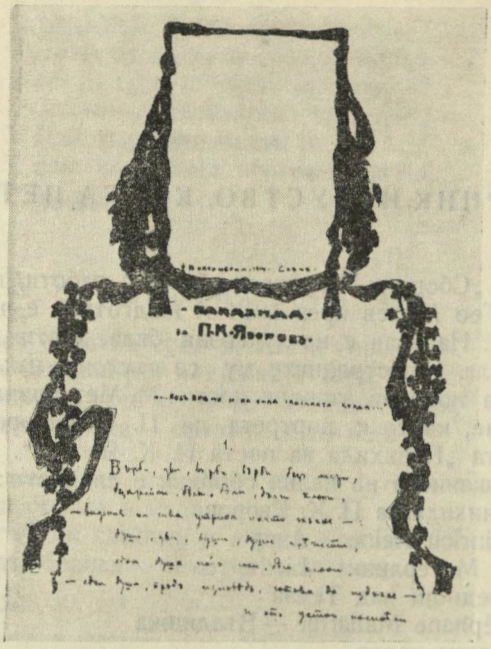

Илюстрация към „Панихида
за П. К. Яворов“

67. +17 ОКТОМВРИ 1914. СОФИЯ

Панихида
за П. К. Яворов[1]

„...Без време и насила скъсаната корда...“

1

Върби, уви, върби, върби без листи,
безкрайни, бели, бели, дълги клони,
— видения на сива утрина, която глъхне —;
души, уви, души, души пречисти,
една душа под голи бели клони,
— една душа, пред изповед, готова да издъхне —
и от устни посинели
иска сетня изповед и сълзи да отрони,
под бели клони, в скреж на сън таз сутрин нацъфтели.
Една душа говори с устни посинели:
„Чакам, аз чакам: о дух на живота,
скрит зад завеси, мълчащи тъй както нощта, —
чакам из сребърна чаша горчиво причастие,
чакам с чело разтрошено под твойто всевластие,

чакам, о враг на живота — дух на смъртта.
[Аз съм недвижен и чакам пред тихия час на нощта.]
Тъжущи ангели три ето идат,
водят те в бяло душа на невеста под було от дъжд, —
идат най-сетне да снемат до кръста разпятия,
носят те милост за тоз, що изкупва проклятия,
ангели три ето идат.

2

Хор на прадедите

Твар житейски: кърви и борби,
твар житейски: сълзи и скърби
— черен плод на тисящи години —:
в кръв ги сбирахме ний с векове,
с кръв поихме твойте бленове:
молим ти се, Сине наш, прости ни! —

Нищи ний, живели само час,
тежко бреме беше той за нас
— черен плод на тисящи години —:
ти по дух от всички беше пръв —
твар житейски сбрахме в твойта кръв:
— Сине наш, ний молим те, прости ни! —

Пред нозе ти в родните поля,
беловласи, бием ний чела
— молим ти се, Сине наш, прости ни —;
вече ний ще снемем твоя кръст,
родна скръб ще върнем в родна пръст:
— черен плод на тисящи години! —

3

В миг сутринта се бързо свечерява,
настава полунощ; гората почернява;
гората занемява;
и някой непознат дълбоко там
започва да сече; сече: — „О, зная
началото, аз зная края“ —
подават знак звезди и мътен плам,
едва-що пламнал, гасне: ето Края —
на тъмната среднощ дванайстий час...
Тогаз:
откъснат някъде из вечността,
като звезда
полита кръст голям, запален, златен —
в мистичен блясък грей за миг нощта —
политва и изчезва... Необятен
настръхва непрогледният простор:
Дали бе кръстът туй Христов или жена,

плът на жена, запалена, една
сред вечността горяща,
блудяща
от кръгозор към кръгозор? —
А някой безпощаден там дълбоко в тишината
на тъмната гора сече, сече —
дълбоко в пропастите на гората:
и черна кръв, и кръв из хлипащи уста тече:
Уви! ний дирим в този час
най-твърдий, най-жестокий между нас, —
уви, но кой ще изрече
името на туй, което всички знаят днес?!

4

Хор на учениците

В сребърен съсед ний носим
светла вода —
ний дванайсетте, които просим —
в сребърен съсед ний носим
светла вода:
идем твойте сълзи да отрием,
твойте рани идем да умием
в светла вода.
Свилени платна за тебе носим
с миро поляни —
ний дванайсетте, които просим —
свилени платна за тебе носим
с миро поляни:
идем твойто тяло да обвием,
с плащ миросан идем да покрием
твойте рани.

5

Ридание надгробно сетен път
с кръв напълва задушена гръд.
Помилуй, боже наш!

Ридание надгробно: в черен дим
слепи, — свещите да угасим.
Помилуй, боже наш!

Ридание надгробно: стига плач,
дайте тишина и нощен здрач.
Помилуй, боже наш!

Ридание надгробно. Помилуй, боже наш.

6

Но последний звън удари: излизат монахините
бавно и с наведени чела;

нощ деня ще да превари: минават бавно монахините
там зад потъмнелите стъкла.
Упокой! упокой! упокой!

Манастирът опустява: мълчат зад тях годините
и с ръка закрили са очи;
спомен в пустий двор остава: с чер плащ покриват го годините,
плащ от черни нявгашни лучи.
Упокой! упокой! упокой!

Те повтарят всички гласно: — И месецът залезе ще
може би преди да стигнем там;
в тишината чуй се ясно: — И сетнята звезда залезе ще:
де щем найде пак искрица нам?
Упокой! упокой! упокой!

„Нека се качим ний горе: че бог е нам прибежище —
стълби ангели ще ни простират —;
подир подвиг и умори за нас ще бъде бог прибежище —
подир подвиг през житейский път."
Упокой! упокой! упокой!

7

В зори сами пристъпват две деца
между високи лилии в зори,
и в слънце светят техните лица;

в зори (и сняг, и слънце свят покри)
деца сред пусти лилии: в ръце
им с блясък сребърно сърце гори:

те дирят гроба; — кърваво сърце
на гроба бял те искат да положат;
над гроба бял навеждат те лице

и коленичат те, — в зори — се молят...

Липиска, 17—20 ноември 1914

1. Поемата „Панихида за поета П. К. Яворов" излиза от печат едва през 1922 г. в отделно издание (второ издание 1924 г.). Както личи от едно писмо на Дебелянов до Гео Милев (от 3. II. 1915 г.), последният му е бил пратил поемата да я даде да се напечата в сп. „Демократически преглед", но тя там не е излязла, вероятно изобщо не е била предадена от Дебелянов на редактора Т. Г. Влайков, за да бъде поместена в сп. „Звено". Тук публикуваме първоначалния вариант.
2. Стихът в квадратни скоби е зачеркнат от Гео Милев.

68. СРЕДНОЩ НАД ТЕМЗА

Над пъстрий водовърт от нощни светлини
жълти, фенери, дим — простира се нощта,
прозирна и самотна, и на висини
с тайнствени ръце, високо над света,

като свещен съсъд, издига в самота
на свети Павел тъмно-зелений купол.

Заплетени от век в стъкла, и дим, и лампи — скитат
безсънните тълпи на вавилоновия град:
и стенят; ала кой ще чуй какво те питат?
и ще ли чуят те сами — любимите от нас —
глас от всевишна песен?

Аз виждам ви очите, всички вас
ви знам, но там, но там —:
кой устни ще отвори, кой ще отговори:
— „Не, аз не знам, не знам!“
А свети Павел ням,
с един надменен жест отдръпва се назад
зад непрогледните завеси на среднощний здрач,
като че някъде в пожарен блян унесен.

Тъй скитат, цяла нощ — под огън — тълпите с
непрестанен плач.

Лондон, 9. 10. 914

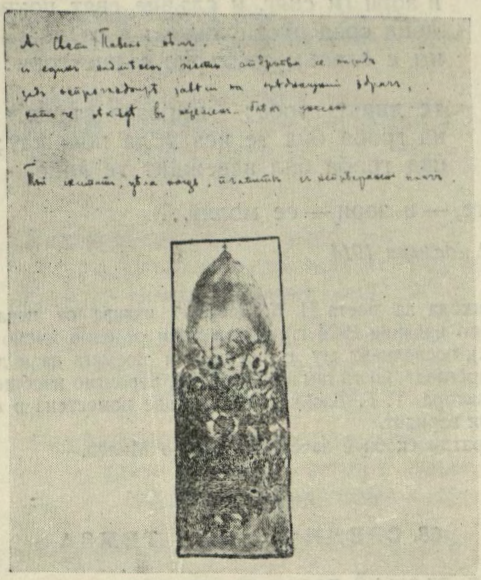

Илюстрация към „Нощ над Темза“

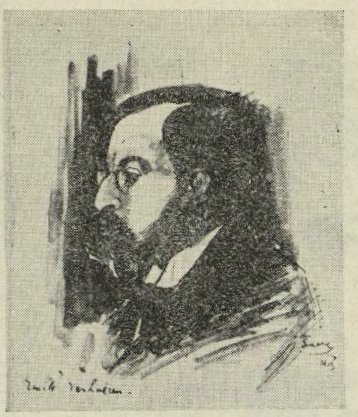

Емил Верхарн. Портрет
от Гео Милев

69. ЕСЕННА ВЕЧЕР

„Je pleure les lèvres pansées"

Небето лазурно се губи, потъва, аз плача...
Аз плача за чуждите сълзи, за чуждия плач,
за чуждите устни измръзнали, бледни аз плача,
за чуждите стъпки заглъхнали в мразния здрач.

Напразно те чакам, аз вече те чакам отдавна...
По пустия лед на смразеното езеро бедни
три патици ходят, и спират, и чакат отдавна,
и гледат отчаяни мене с очите си ледни;

и бледите листи, които с молитва умират,
и болните клони с наведени, тъжни чела,
и жарките сълзи, които безмощни умират,
и пустия лес в безизходна дълбока мъгла.

28. 12. 14

70. AUS NACHT UND STURM

Но вятърът се втурва за последен път

Т. Траянов

След късни полунощи — ей подхваща пак —
замлъкнал нощний вятър — песен непозната...
Уплашени на сън изхленцаха децата — ;
и майка им умира — бедна тук — сред мрака.

Но що ще ми остане от мойте бленове ?
— Сноп сухи черни пръчки, сухи листове.

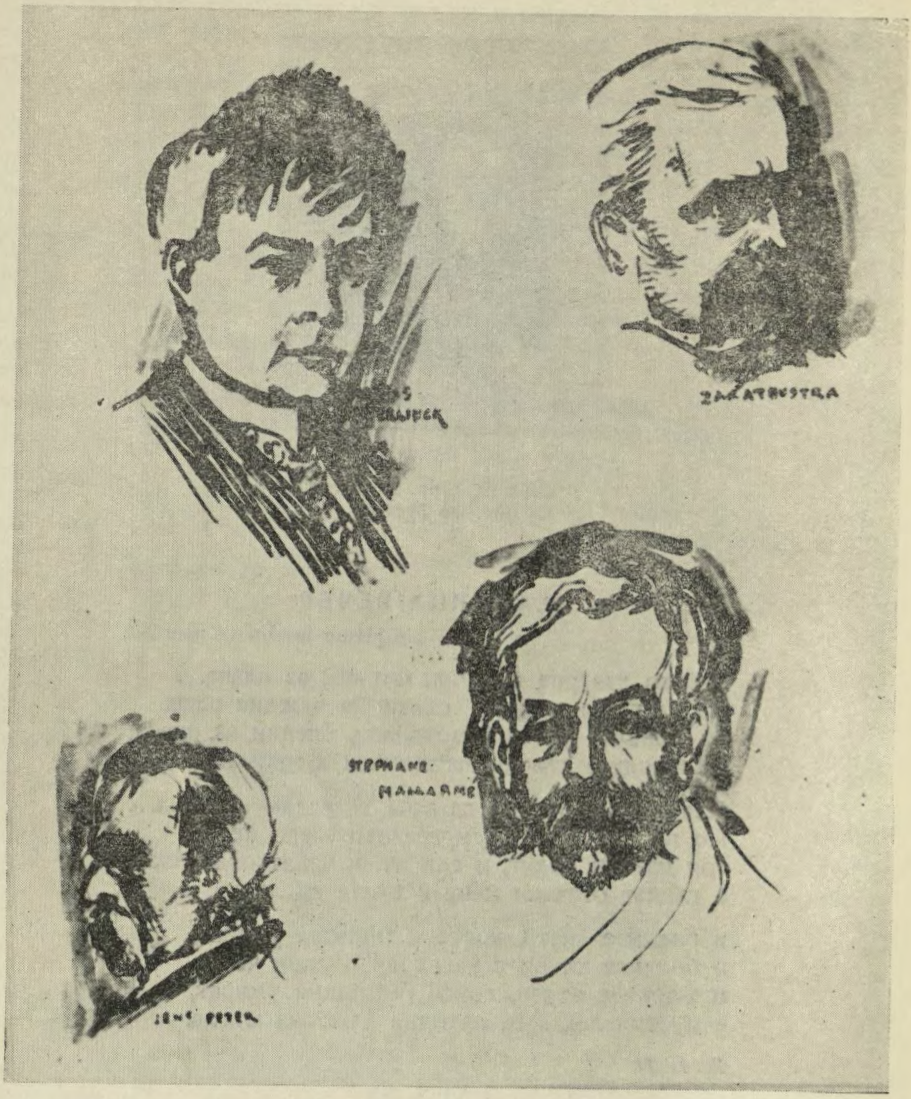

Портрети на Морис Метерлинк, Заратустра, Йенс Петер Якобсен и Стефан Малларме, Табло в сборник „Изкуство“, книга пета, 1914

Затуй е твоят огън пепел в леден кът;
затуй си ти самичък бледен и премръзнал; —
и още питаш: вън е зима: кой би дръзнал?

Но вятърът се втурва за последен път.

London, 30. 9. 14

71. * * *

„Mon enfant, j'ai peur!"
Maurice Maeterlinck

Жълтите лалета никнат вън —
боя се, о дете! —
Жълтите лалета никнат вън:
що тъй шумно никнат, шумно те!..

През прозореца ти виж навън —
боя се, о дете! —
През прозореца ти виж навън:
как те светят в мрака, светят те!..

Жълтите лалета пеят вън —
боя се, о дете! —
Жълтите лалета пеят вън:
що тъй странно пеят, странно те!..

— Чакай — не излизай ти навън —
боя се, о дете! —
Чакай — не излизай ти навън:
о как страшно гледат, страшно те!

17. 31—1—14

72. ПЛАХА РАДОСТ: СЪВСЕМ БАВНО ШЕПНЕ ЕДНА ВЕСЕЛА ДУША:

Таз вечер безмълвно и бавно
— и тъмно —
плачат далечни самотни звезди,
таз вечер, над будните блудни води...
Аз ида и нося
(аз ида да прося)
и нося на глинено блюдо
три сребърни риби...

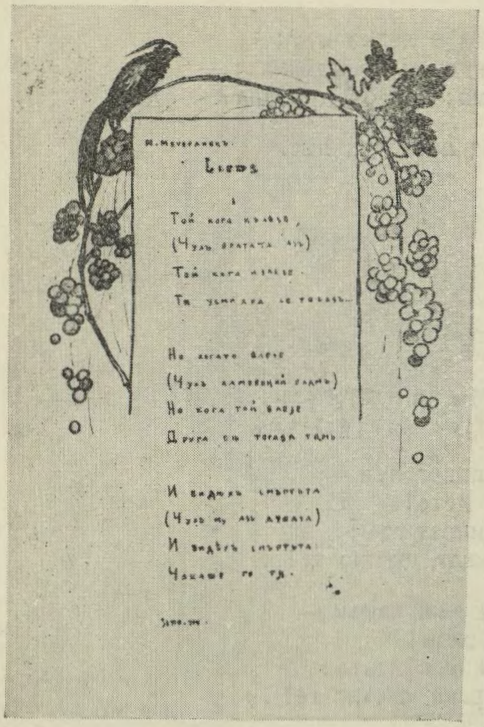

Винетка към стихотворението „Песен“
на М. Метерлинк

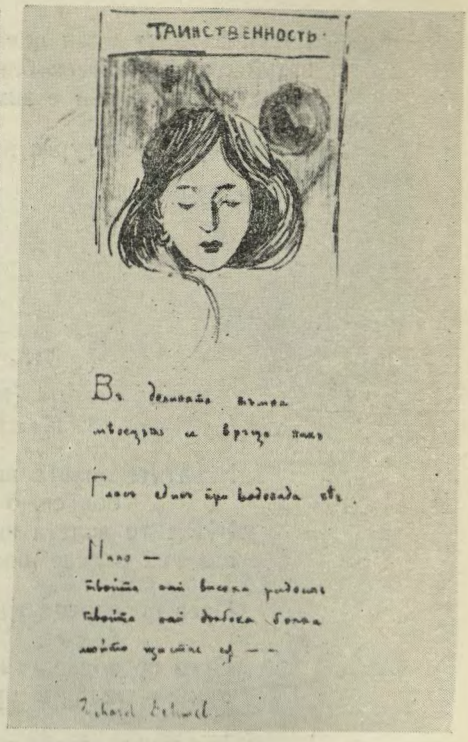

Илюстрация към „Тайнственост“
на Р. Демел

Сестра ми — тя вече е мъртва.
И твойта душа
— годеница под було, в цветя —
усмихва се: ето: тя: вечерна птица...
(Аз ида да прося) —

London, sept. 914

73. МЕСЕЦ

Защо, самотница луна,
из облаците пак излизаш
и през прозореца разливаш
пред мене бледна светлина?
Ти със мъгливий изгрев свой
събуждаш тъжни в мен мечтанья,
любовни суетни страданья,
и в мир пада гордий разум мой,
едва заспалите желанья.

Летете, спомени, далеч!
Заспи и ти, любов нещастна!
Не ще аз видя нивга веч
таз нощ, когато твойта ясна,
спокойна светлина блестеше
през тъмната завеса, бледно
лице й мило кат златеше. . .
Защо тъй бързо, недогледно
летяхте, сладки часове,
и с неочакван светъл дих
зората сенките разве?
Защо ти, месец, блед и тих,
потъна в светлото небе?
Защо все тъмна нощ не бе?
Защо се с нея разпростих?. .

74. НАД ПРЕСНИЯ ГРОБ

На паметта на Н. М. Д.

Аз пак съм сам — и вред край мен
все тази нощ и мрак тъжовен,
и в мрачни мисли углъбен
стоя над пресний гроб заровен.

Какво ще чакам още тук?
Защо ли труд, борби, неволи? —
Не ще веч любя никой друг,
веч никому не ща се моли!. .

75. * * *

На запад рой облаци тъмни
по върхове тъмни пълзят
и мълнии чуките стръмни
с миговни целувки горят.

А тук пък — ни помен от бури —
над снежни далеч висоти,
сред ширните звездни лазури
среднощ миризлива трепти.

76. ЧЕРНИ ХОРУГВИ[1]

Ужас на празнотата

В моята стая виси на стената една малка картина — черна репродукция в стар ренесансов стил — две голи тела, легнали едно срещу друго [. . .]

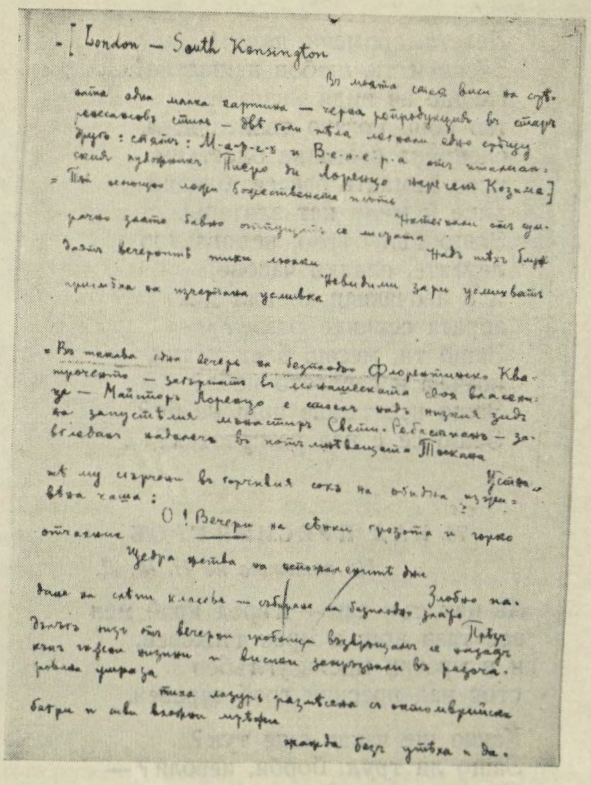

Черни хоругви. Първа страница. Факсимиле

— *Светът е страшен маскарад*
пияно карнавално шествие през улиците
и лазурните канали на Венеция
Ха! Венеция —
забила жарко жило в паметта ми —
И аз съм там
: невидим — неусетен :
сред онази вакханална пъстрота
Очите ми са гневни каменни пророци
вдъхновени от проклятие и злоба
зима вей в устата им
в сърцата им зрей
и клокочи зелена отрова
Пред моите очи минава светът със сляпата радост на своето щастие
Младостта Красотата и жадната Плът празнуват
своята яростна беритба
Минават разголените женски рамене
по тях следи от

стръвни мъжки зъби
въздушни перуки посипани с лазурна пудра
свилени
рокли накичени с многоцветни ленти и звънци като пъстри шумни знамена погълнати от гъста светлина
хрипли гами на разгулни смехове
голи момичета стегнати в прозирна мрежа и други с разголени чресла вдигнали в дръзко изстъпление пропитите от тежки аромати рокли
ха
—веселите маски на тайна и самолъжа
спри!
— Ти жълто домино!
зад черен плат очите ти блуждаят към бисерния бряг на скрити сладости
издигат юноши глас в сладострастен псалом
:Да славим Жената и нейната пламенна плът!
Там тежки свилени завеси се спущат пред прозорците на тайни зали!
Зад тях златото на гузни свещи отбулва свирепи обятия в сумрака на потно легло
Ти сплиташ в пръстен нажежени бедра около пурпурния стан на страшен мъж. . .
Зад черна маска очите ти копнеят:
О жълто домино —
— И ти простодушен Пиеро:
под девствената лъжа на твоята белоснежна дреха се вие
злачната пантера на женска похот
— зверът на твоята неудържима млада плът
. . .И твоята плаха Коломбина усмихната зад розово ветрило
:Вий жени:
вашите жадни погледи се преплитат и разменят пръстен на отвратителни обещания —
Да!
— И ти
—и после ти —
и ти —
и всички! —
С пияни смехове
тамбурини и китари
вий ще политнете в пищната гондола окичена с венци и пъстри ленти и няма да ме видите зад вас:
сгърчил устни в горчивата усмивка на презрение и присмех —
Ха! аванти:

на път към острова на вашата скверна Цитера —
— Но ти баяцо:
дай ми целувката на твоя свилен бич
— ти си мой!
Днес
Младостта Красотата и крещящите желания празнуват своята безумна беритба:
Смей се Баяцо!
— Деца на горестния Кронос
понесени в съня на неговата сладка люлка
! летете! летете!
в заслепеното хоро на вашето щастие
Пъстри карнавални фенери и огромни златни факели се сблъскват и извиват съскащи змии под невидимите арки на далечната пурпурна вечер
избухва пламнал
алкохол из хиляди прегракнали гърла
И в бурен скок пламтящи жилести ръце преграбчват пламенните разголени бедра на пияни жени
И всичко в
шеметно въртение се смесва и лети — гори:
! О ужас от крещящо злато!
— когато:
— Аз —
внезапно:
пред вихрения валс на маскираната улица
— Смъртта —
Утихна в миг
Пияната Венеция застана вкаменена в срама на своето ненужно злато
И ето:
маскарадът на Смъртта Погребален кортеж с печални тръби и тимпани под сянката на черни хоругви
Начело
: Аз:
Озъбената
маска на Смъртта
и през пространствата на вечерната тишина се раздаде бавен погребален звън от всички катедрали капели и базилики на Венеция —
далечни отвлечени неяжи — протяжен тежък стон на камбани
— Miserere Domine! —
— Как падат светлите листа развени от хладното крило на тъмна зима..
Кажете:
де е златната страна дето спи птицата на щастието?
Въздушният
Кораб в който лежи скъпият товар на мечтите
— помръкнали пред него
пътищата на звездите —

загубен през студена нощ се носи той към случайно пристанище на пустинен бряг
— там сред развалините на порутен дворец плаче Рицарят на Скръбния Образ
— Miserere Domine!
— Ха! маски — маски — маски —
— *угасна*
Вечерното слънце
дълбоко в черните лагуни
В миг безветрие
мраз
гроб
Ръката ми не сграбчва нищо
:нито студения пясък на часовете между моите пръсти:
празнота
Върху врата ми легна черното бреме на вековете
Никъде
Дълго може би
Не зная — —
Моята зеница и моите стъпки пленени в непроходимите лавини на черни зимни валежи
Без число черните листи на световна летопис пропити
— невидими те себе си разлистят — листи без число пропити с безтрепетния
— ? *полунощна зора*
— тревожния мълвеж на нечакана пробуда — просъница
— през сън протегнатите пръсти към
!ела! ела!
прозрение — — ?
— Ха! над мъртви здания над кули куполи дворци аркади
— една страхотна кървава комета —
пред тъмната стена на кръгозора
Огромен пурпурен факел разплел тежка заря пред моя път
над безлюдни мостове площади велелепни стъпала възкачени към пролетната сянка на трепетни мечтания
— — — преминах
— И пред мене застана ти загадъчна далечна и отвлечена
! Ти Догаресса !
— *Тогаз в ония дни то бяха тайни пролетни мечти* избликнали из кървава болезненост
защото вярвах аз че
аз и ти
сме ведър звук на детска весела унесеност —

— И зад лазурното крило на моя детски сън спяха тайни
тихи упоителни
И ни тревожен ек ни горък звън чертаеше пред моя сън тръпливите завои
на съмнителни възторзи
— О! моят път тогава бе така
цял
замрежен в паяжини бляскави и звучаха думи ласкави
в бурния плясък на прелялата река — —
че някога не бих повярвал сам аз може би
че без да знам сам аз погребвам
— някога —
златистите призраци на мъртва радост в листите на разкошно горестен албум
— — може би някога

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 5, л. 1—20

1. Лирическата повест „Черни хоругви“ е написана на обикновени бели листове за заявление, прегънати на две. Написана е чисто и грижливо, но за разлика от всички останали сборници „Изкуство“ не е художествено илюстрирана. Липсват всякакви рисунки, винетки и др.

По упоменанието в началото на повестта South Kensington (квартал в Лондон, където вероятно поетът е живеел) може със сигурност да свържем написването ѝ с Лондон, около лятото или септември—октомври на 1914 г.

Първата половина на повестта (до изречението „Психея — гола, с посинели членове... — О моята душа!“) е отпечатана едва през 1919 г. в кн. 5 на сп. „Везни“. Между ръкописа и печатания текст почти няма други различия освен това, че в списанието е изпусната първата част от първото изречение — там започва с „Марс и Венера от италианския художник Пиеро ди Лоренцо, наречен Козимо“, — както и упоменанието на Лондон. Тук се публикува само непечатаният текст.

АЛБУМ. 1915

Албумът е написан на бели нечертани листове, вързани с червена панделка. Заглавията и концовките на стихотворенията са изработени изящно. На първа страница е отбелязано: Ст. Загора, 30. XI. 915. Под датата подпис: Гео Милев. На трета страница в средата каре — на разноцветен фон, рисуван с водни бои, пише:

В края на месец ноември 1915 година написах този албум от мои стихотворения и го подарих като скъп приятелски спомен на моята сърдечна приятелка Татяна.

Гео Милев

На четвърта страница долу, в каре, изпъстрено с червени сърца:

Und sie blühen aus inneren Trümmern,
er fragt nicht dein Gemahl?
sie fragt nicht dein Namen?

Reiner M. Rilke

На последната страница, в горния десен ъгъл, в каре, изпъстрено с червени сърца, е написано с красиви букви:

Все кончено: я понял безнадежность
меня так долго мучившей мечты!

Валерий Брюсов

В долния ляв ъгъл на същата страница, пак в каре, изпъстрено с червени сърца, със същите красиви букви:

Croi-moi, c'est bien fini
jusqu'a l'année prochaine.

Jules Laforgue

Изобщо целият албум е много красиво оформен. Някои от стихотворенията в цикъла „Вечери“ са печатани по-късно в стихосбирката „Жестокият пръстен“ (1920). Поради това тук не ги публикуваме. Изключение се прави за онези стихотворения, печатаният текст на които се отличава съществено от първоначалния. Албумът се съхранява у Пенка Касабова.

77. ПОСВЕЩЕНИЕ

Пияната рана
в душа ми засмяна звучи:
В очите остана
любовната пяна
на твойта измяна в лучи. . .
Не грях — но съблазън,
не страх — но боязън
е скръбната казън над мен:
В копнежи предсказан, —
със скръб отбелязан
е моят помазан в грях ден.
Но ти си напразно
тъй мразно-безстрастна
напразно безгласна в нощта!
Защо да угасне
безбрежната ясна,
тъй нежната страст на плътта?
— Когато — кристални
ний двама — с печални
цветя пред венчалния бряг
и с песни похвални
прощално раздялни
горим над страдалния мрак!

78. КОПНЕЮЩИ ПОЖАРИ

1

В зловещ копнеж ще изгоря
и няма — в пламък — да дочакам
нито спасителна зора,
нито на бесни страсти мрака.

Посрещам вред зори в мъгли,
зовя слънца неутолени,
а мойте сънища са зли
и пълни с тъмни привидения.

Цветуща мъка без предел!
Желайш — не искаш — и не можеш —
ту дързновен, ту в миг несмел
и принизен пред чуждо ложе.

И страдам в своя пищен ден
от лишна ясност, лишно слънце. . .
— Ти, просветлен и затъмнен,
в света и от света изгнан си.

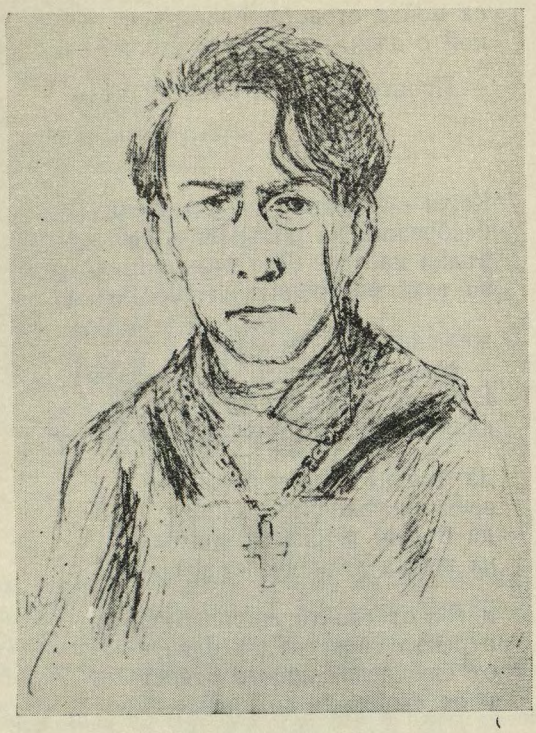

Гео Милев. Автопортрет. Don Baltasar,
7. VII. 1915 г.

2

Аз съм свети Себастиан —
пронизан с горестни стрели,
от болка яростна пиян
и в плен на пламнали мъгли.

Сразен, вечерните стрели
понасям, с мъртва кръв облян:
любов тъй зла, стрели тъй зли!
И грея сред печал призван,

сред злобно пламнали мъгли. . .
Не смърт, а само призрак ран
на смърт пред мене! — Пожали
кръвта на смъртния ми блян:

Хвала, Мария! — в нежен плен
през блян целувам те. . . Но зли

са мойте страсти. Разтерзан,
кой с дъжд сърце ще утоли? —

— Прости! прости, Себастиан! —

3

Кажи — внезапно да изчезнеш,
безбрежно да потънеш в тез
вълни на този Ден безумен,
на този пъстро-шумен днес —

желанието да си нищо
— сред толкоз светлини и звън!
И волята след сън да бъдеш
сляп с тоз възторжно-весел Вън —

да бъдеш ярък и безличен
сред многоликата тълпа,
да бъдеш шарка от миража
на жарка делнична съдба —

и гол от свойта лишна гордост,
отрекъл своя скуден блян,
от ежедневна проста радост
и от любов да си пиян. —

Кажи — прозрял ли си лъжата
в тез изкупителни слова
и истината всепозната
в тез изкусителни слова? —

О! и озрей в светата правда
на тоз блажен насущен грях:
и, примирен, склони пред него
душа си, разломена в страх!

79. НАДОЛУ!

Ти слизаш, ти слизаш
по тежките стълби
на своята грижа
в подземен зандан, —
в най-мрачните щерни,
тъй черни, вечерни,
понесъл телото
на мъртвия блян.

О дайте! о дайте
надежда и воля —

лъжата ни с присмех
поглежда, и мни
тя истина своя кошмар,
и предрича
ни гроба прокобен
на белите дни.

И горе вълшебни
сияния гаснат,
феерии звездни
се пръсват в тъма —
ти слизаш, ти слизаш
в опасните бездни,
по стълба от грижа
ти слизаш сама —
душа прокълната за жад сред тъма!

80. ЖЕНАТА

Какво таз нощ ще кажеш, душа самотна, бедна!
Какво, сърце, ще кажеш — ти, в есенни петна! —
на нежната — на светлата — на скъпата жена,
под чийто златен поглед разцъфваш в скръб последна?

— Със всичката си гордост ний ще ѝ пеем „слава!“,
защото тя е нежна и с власт над жалкий ум;
плътта ѝ безтелесна е ангелски парфюм
и нейний взор ни в дреха от светлина огрява.

Където и да бъде — в нощта и в самотата —
или сред бурний плясък на улицата свята —
тя не върви — танцува подобно пламък лек.

Тя казва: „Аз съм Хубост — закон съм над закона!
Любете красотата чрез мене в смъртний век.
Аз Ангел съм Хранител, и Муза, и Мадона!“

(По Ch. Baudelaire)

81. LAUDEAMUS FEMINAM!

Да славим *жената* и нейната весела плът,
която е бяла — от слънце и влага —,
която е томна и страстна и нага —
бедрата безумни и бурната пламенна гръд, —
да славим — о —
да славим *жената*!

82. ВЕЧЕРИ

3. Дрезден

Аз се боя от смеховете
от злите женски смехове,
аз се боя от радостта им,
от техний златен, слънчев крясък.

Като пияни тамбурини
след мене те звучат неспирно;
но аз не смея да ги видя
в навалицата пъстра смесен.

То са жени с червени устни,
сред празничните булеварди;
но аз не смея да ги видя
в навалицата пъстра смесен. . .

О, светли смехове вечерни,
зад мене що звучат неспирно:
дали са радост или присмех,
зъл присмех над ненужна горест?

4. Парсифал

И пак тез ранните умори,
и пак таз странната печал —
о, Парсифал! о, Парсифал!
Загубен в траурни простори,
тъй морно-бял и цял в печал

ти дириш — дириш, без да знаеш,
неприласкан от щедра плът, —
и вечно в този стръмен път:
Защо блуждаеш и ридаеш
Към ненаселената плът? —

— А вече нейде там — къде ли? —
далеч през скръб и тъмнина
отнасят мъртвата луна
ведно с желанията бели,
умрели с мъртвата луна.

83. ОТКЪСЛЕЦИ ОТ ЕДИН РОМАН

1. Есен

Това са вече есенните дни, влажни или златни и протяжно прощални със своите заглъхнали слънца; вече есенните дни на спомена и на неволното усамотение, на унесения трепет на отронена безпомощна ръка.

Сега . . . . . .
— Сам —
понасям всичката печал на есенния дъжд. Веднаж поне . . . Но не! не! не! —
Прибледнял отнасям белите, топли загатки на последните слънца; под бледните усмивки на златни листа, озарени от странен румянец, като румянец на уморени от желание уста.

— Колко много повяхнала трева в любовните погледи!
Но преживявам безприютното страдание на есенното слънце.
. . . и свършваш; защото чувствуваш, че си свършен; че си изчерпан; до край. Край.

2. Сняг

Аз искам да гледам снега с полузамижали, премрежени очи:
тогава всичко става сняг: белите дървета, белите къщи — и неговото бяло опиянение завладява душата.
Цялата градина е облечена в сняг: сняг — сняг: боровете са снежни и бели, сякаш че върху тях са повесени широките бели крила на мъртви лебеди: сняг — сняг: вечерта е снежна и нейната плът е нежна като плътта на уморена весталка: сняг — сняг: снежна безбрежност: сняг — сняг — —
Темма!
Любя снега: белия сняг, девствения сняг, целомъдрения сняг!
Любя снега!
Темма!
Градината прилича на много гъста, непроходима снежна гора... Сънувам, че съм в горите на Северна Америка; сънувам, че съм в горите на Аляска или Камчатка, дето сред вечно-снежна самота живеят мъже, бели и безплодни мъже, които изравят безплодно злато из недрата на снежната земя. . . Любя снега! Белия, студения сняг!
Темма!
Защото снегът е студен и целомъдрен като тебе. Недосегнат, неопетнен. — Темма! — Снегът е чист като плътта на целомъдрена жена. Любя снега! Искам да прегърна снега, искам да целуна снега! Чист, девствен, непорочен. . . И аз падам върху снега и устните ми потъват в неговата студена нежност: *любя снега! любя тебе — Темма!* — Нека никой ме не вика, нека никой ме не смущава! Тъй ще остана аз, тъй ще лежа. Даже гол, даже гол. И нека пада сега върху мене сняг, сняг, сняг! Нека ме засипе. . . И моята любов ще бъде моята смърт, девствена, бяла смърт. . . Защото аз съм един, който се вижда седми път гол и бял като снега, сам сред самотата на снежната вечер, неозарена от нежната усмивка на една снежна жена.
Темма!

3. Мъгла

В тишината на вечерната мъгла небрежно
ний вървиме — в кръг от светлина пленени —,
и цветята пленни на предчувствие годежно

свойта нежна мирис леят над души пленени.
Тихо греем през мъглата; сякаш — през мъглата
на неясните желания и зли копнежи. . .
През блудящата мъгла прониква в миг луната.

84. ПРЕДВЕЧЕРИЕ

Челото ни украси
с морни златни слънчогледи
и в печалните коси
ти вплети рубини бледи.

А слуха ми приласкай
с утешителни балади:
песни без слова и край —
химни на робини млади.

И над пищната тераса
призови тогаз скръбта
на слънцата, що угасват
в светлината на нощта.

Жарка кръв от скорпиони
в ярка чаша ми налей!
— Нека светъл небосклон и
златен склон да потъмней! —

Аз самичък свойта мъка
ще изпия примирен:
мир на сладостна разлъка
подир зъл, безмирен ден!

Нека след това безспир
в златно-пурпурните зали
на кръвта ми пламне пир
от безумства и печали. . .

Знам: — дочула мойта смърт —
ще заплачеш с въжделенье:
„Развържи чреслата пленни
и от мраз пленена плът. —

Аз ти давам в страстна ваза
кървав сок — с болезнен зов — !
Мойта влюбена омраза
мойта мразеща любов!“

И в пиянство беззаветно
ще разцъфне поздрав нов:
щедрост първа, пръв полѐт на
умирающа любов.

Кротко погледи прощални
ще замръкнат в бледнина,
украсени от печалний
взор на хладната луна.

85. [УЖАСЪТ НА ОГНЕНИЯ БИЧ][1]

I

„Ти ще забравиш майчините приказки, и песните, и благите усмивки, светещи под твойта маска. Днес безсъзнателен танцьор си ти под злобний такт на дяволска цигулка. Една безсърдечна тъга безнадеждно вещай: всяка нежност пронизвам с безсърдечна ръка.“ Сега ний сме в тринайсетия месец на нашата нещастна година без пролет. Закрийте уморените очи и едно нека всички повтарят, нека се молят:

— Спаси, господи, люди твои! —

II

Ний стояхме така, студени и вкаменени, и като че ли не бяхме на земята. Ний висехме във въздуха като висулки от замръзнала вода. Приличахме на древни египетски изображения с жълти лица и неподвижни членове. Тъй стояхме ний, вкаменени, строени в някаква изплашена, бездушна тълпа, когато внезапно един от нас се залюля и падна пред краката ни с болезнен вик. Вик, приличен на плача на нощна птица. Но не беше нощ. И ний видяхме как из широката рана на стенещия бликаше неудържимо гъста, запенена кръв. Той едва бе успял да извика „умирам“ — и през черния дим на една нова граната ний видяхме върху него падна като подкосен друг един от нас; главата му беше червена, а по ръцете ни пръснаха парчета от кървав мозък.

И някой ни повлече назад ужасени и с широко разтворени очи.

III

Над главите ни непрестанно се люлееше и ехтеше каменният свод на подземната галерия, в която бяхме скрити. Сякаш че бяхме във влажния подземен затвор на някакъв мъртвешки замък, който се руши над нас тежко. [В тясната каменна галерия бяхме скрити ний, бяхме свити един до друг, притиснати един до друг, и все пак никой не чувствуваше никого, никой друг близо до себе си.][2] Ний стояхме неподвижни и настръхнали и все пак — ний бягахме, ний бягахме. Като отчаяни гладиатори, безсилни и безпомощни,[3] свити в една кът на арената, откъдето някой невидим ги плясва с огромен огнен бич и те се спущат да бягат, заблудени, без да знаят де да се укрият.

Ний бягахме ужасени, спирахме и бягахме отново, без да можехме да избягаме някъде. Никъде! Над нас виснеше ужасът и две големи черни крила ни закриляха. Каменният свод над главите ни кънтеше неспирно и ний чакахме да настане най-сетне нощта.

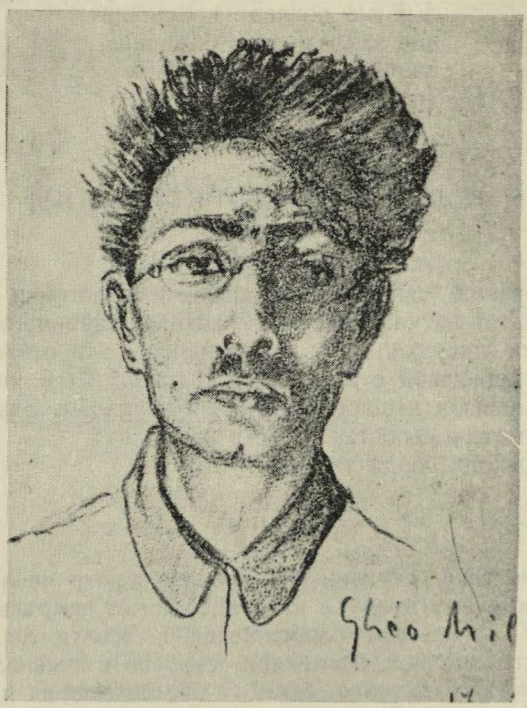

Гео Милев. Автопортрет. 1917.

IV

Боже мой! Боже мой!

Коя е тази нага жена, която се движи между нас, спира със състрадание пред всекиго и пак отминава безмълвна? Дрехите ѝ са от тежък черен камък, а лицето ѝ сиво като пепел. Кой? Майка ми ли? Кой каза? Моята майка! Аз се приближавам до нея, гледам я ужасен. Тя ми подава ръката си. Майко, ръката е много студена! Тя ме поглежда. [Един само миг.] Очите ѝ са дълбоки като есенни небеса. Очите ѝ са напълнени със сълзи. Усмихва се. След това изведнаж изчезва. Черната жена.

V

Ний се изправяме нерешителни като призраци из гроб. . .

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 37, л. 6—9

1. Творбата е без заглавие. Заглавието е поставено от нас. Написана е на страниците на един малък бележник с карирани листове, подвързан с черна хартия. Бележникът е доста поизмачкан, което показва, че Гео Милев го е носел със себе си. На външната черна корица е написано с червен молив: „Cheo Milev, Doiran, 1916." На първия лист стои подписът на Гео Милев и годината „1916". Освен печатаната тук творба в бележника поетът е записал откъс от превод на „Дон Жуан" и превод на стихотворението „Лорелай" от Хайне.

2. Заградените в прави скоби изречения са зачертани от Гео Милев.
3. Думата е нечетлива. Изобщо ръкописът, писан с молив, трудно се чете. В текста има доста вмъквани по-после думи и изречения.

86. 31 ДЕКЕМВРИ 1917[1]

На случая черната ръка
края на седмицата записа
с безотрадни букви в летописа
на душата ми: — една тъга.

Раздроби се златната зеница
в моята душа; и там сега
на случая черната ръка
края на седмицата записа.

И от безнадеждната ръка
трябва днес да пия! но възлиза,
виждам, в мене новата дъга
на внезапно щастие — махни се,
на случая черната ръка!

Къща-музей „Гео Милев", Стара Загора

1. Стихотворението е включено в ръкописната стихосбирка „Гео Милев — Берлин. 1918", написана на луксозна хартия и богато украсена с орнаменти. Както се разбира от едно писмо на Н. Лилиев от 24. III. 1918 г. (помествам го тук), Гео Милев е смятал да издаде в Берлин сборник от свои стихове. Очевидно отнася се за горната стихосбирка. Намерението обаче не се е осъществило. След завръщането си в България той помества в „Жестокият пръстен" (1920), с някои изменения в заглавията и текста, почти всички стихотворения от Берлин. Невключено остава само стихотворението „31 декември 1917", което публикувам.

Стихосбирката „Гео Милев — Берлин. 1918" е съставена в основната си част от творби, включени по-рано в стихотворния „Албум. 1915", посветена на Тана Кожухарова. Интересно е, че Берлинският сборник е посветен на бъдещата му другарка Мила Керанова.

С датата 31 декември 1917 г. е свързан интимен факт от житейската биография на Гео Милев: запознаването му с Мила Керанова и решението му да се свърже с нея. В спомена си, печатан в сп. „Новис", 1932, кн. 1, Мила Гео Милева пише: „Запознах се с Гео на 31 декември 1917 г. Офицер, върнал се от фронта, с черна превръзка над изгубеното дясно око и част от черепа. Не обича да говори за „геройството" си; прави ми силно впечатление с резките си мнения за българската култура." В личен разговор другарката на поета посочи, че лайтмотивът „на случая черната ръка" се отнася именно за запознаването им, за решението за женитба и обвързването му със семейство.

87 В ПАМЕТ НА АКТЬОРА МИТЕРВУРЦЕР

Изгасна той внезапно като свещ.
И нашето лице, като отблясък
на мълния, покри страхотна бледност.

Изчезна той: и с него всички кукли,
в чиито жили той бе влял кръвта си;
безмълвно те умряха и там, дето
лежеше той, лежаха куп бездушно

простреми трупове; коляното
на пияница, свряно във окото
на един цар, Дон Филип с Калибан,
— и всички мъртви.

Тогаз разбрахме ний кой бе умрял:
магьосникът, великият, великият глумец!
И ний излязохме от къщите
и заговорихме кой беше той.
Ала кой беше той и кой не беше?

Той влизаше от една маска в друга,
от бащиното тяло скачаше
във тялото на син и като дрехи
менеше свойте образи.

Със мечове, които той въртеше
тъй бързо, че не можеше да се
съгледа острието им, той се
разсичаше на части: може би
едната част бе Яго, другата пък
бе сладостен глупец или мечтател.
А цялото му тяло бе като
вълшебно було, във чиито гънки
живеят всякакви неща: от себе
самия той изваждаше животни:
овцата, лъва, един глупав дявол
и друг един страхотен, този, онзи,
и тебе, мене. Цялото му тяло
пламтеше нажежено, като въглен,
от вътрешна съдба, във всяка клетка —
и той живейше вътре: гледаше
на нас, живеещите в здания,
с невзрачния, чужд взор на саламандра,
който живее в огън.

Той бе дивашки цар. Покрай чреслата
си — като пъстра раковина — той
препасал беше истината и лъжата
на всички нас. И наште сънища
прелитаха в очите му като
огледаната долу във дълбока
вода чърта на ято диви птици.

Тук бе застанал той, на същото
туй място, дето аз сега стоя,
и както в рога на тритона сбира
се ревът на морето, тъй у него
бе сбран гласът на целия живот:
Той бе велик. Бе цялата гора,

бе равнината с пътища безброй.
С очите на деца стояхме ний
и гледахме нагоре ний към него,
като в полите на огромен връх!
Устата му бе залив, вътре в който
ревеше и бушуваше морето.

Че имаше у него нещо, що
отключваше безброй врати и стаи
безбройни пролетяваше; мощта на
живота — ето що беше у него.
А спусна се над него силата на
смъртта! И духна тез очи, чиято
най-съкровенна ядка бе закрита.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 14, л. 1—2

88. GEWIDMET DEM HERRN DR. JOHANNES FRIDERICUS SAMUEL, ESSER

Fahre umwittert von Tausend fremden Flaggen!
Aus Sturm und Nacht und schäumenden Wogen
(brausen, weiter brausen und jagen)
schöpfest und flechtest die Sterne zu glänzendem Kranze.
Nur immer mutig und weiter gezogen.
— Der Fliegende Holländer! — mutig gezogen ganz.
Da eröffnet die Welt ihre bunten
begrüßenden Bogen.
Und stets neue Freude vor dir
durch die alten Gestalten...
Verschwende und spende
durch blutige Hände
und zerfetzte Fratzen.
(Ha!
Wenn nachts im Trommelfeuer der Fugassen
der Drahtverhau tanzt)
Verschwende und spende
und fahre fort umwittert von
Tausend fremden Flaggen!
Daß einmal dir neue Freude
doch sagen
die alten entfernten einäugigen
zerfetzten Gestalten.
Die alten...

Gh. Milev

Berlin,
22. 2. 1919

[Превод]

Посветено на Господин д-р Йоханес Фридерикус Замуел, есер[1]

Пътувай обкръжен от хиляди чужди
знамена!
Излязъл от буря, и нощ, и пенести вълни.
(Кипят, все кипят и се гонят.)
Събираш звездите и плетеш от тях
блестящ венец.
Винаги бодър и устремен.
— Летящият Холандец! — Бодър и устремен.
Тогава отваря светът своите
пъстри приветствуващи арки.
И все нова радост пред теб
чрез старите образи...
Прахосвай и подарявай
през кървави ръце
и издраскани муцуни.
(Ха!
Когато нощем в барабанния огън
на фугасите телената мрежа
танцува.)
Прахосвай и подарявай
и пътувай нататък, обкръжен
от хиляди чужди знамена!
И тогава нова радост
ще ти кажат
старите отдалечени еднооки
разкъсани фигури.
Старите...

Берлин
22. II. 1919

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. 36, л. 66

[1] Стихотворението е написано на немски език. Подписано е с латински букви от Гео Милев („Gh. Milev"). Като имаме пред вид, че Гео Милев никога не е слагал името си под чужди творби, трябва да приемем, че стихотворението е негово, макар и написано на немски. Кое е лицето, комуто е посветено стихотворението, засега не можахме да открием.

89. MEINE SEELE

O Schmerz! O blutige Flecken!
O weinende
Fahnen des Elends!
Meine Seele verlor ihre Reinheit.
Meine Seele vergaß ihren Traum.
Meine Seele verlor. Meine Seele vergaß.
Meine Seele ist keine mondleuchtende Nacht.

Meine Seele ist eine schwer, bitterlich regnende Nacht.
Meine Seele ist eine finstere, dumpfe Gasse
mit Türen, an denen käufliche Weiber winken.
Meine Seele ist selbst ein käufliches Weib worden.
Meine Seele ist eine verlorene Vorstadt
mit verdorrten traurigen Kindern in den Straßen.
Meine Seele ist das dumpfe Stöhnen eines hungrigen Volkes.
Meine Seele ist ein Haufen von zerfetzten Leichen,
mitten in einer Blutlache,
drin die Granate platzt.
Meine Seele ist ein blutverrosteter Drahtverhau,
daran ein toter Soldat hängt.
Meine Seele ist nicht meine Seele.
Meine Seele ist in die blutigen Hände
eines grausamen Herrschers ausgeliefert;
der hat sie zerrissen,
hat sie zerfetzt.
Meine Seele ist die weinenden Fetzen einer Fahne des Elends.
O weine, weine, weine!
Weine aus!
Weine auf!
Weine wild!
Beweine! Weine!
O Wut! O zerknickende Ketten! O brausende Wogen des Pogroms!
Meine Seele verlor ihre Sanftmut.
Meine Seele vergaß ihren Tempel.
Meine Seele verlor. Meine Seele vergaß.
Meine Seele ist eine rasende Mänade,
Geschwür und Aussatz mit den Fingern reißend, wegwerfend.
Meine Seele ist ein unerwarteter Sturm
plötzlich in einem Urwald von Lügen.
Meine Seele ist Bunt, meine Seele ist Pogrom.
Meine Seele ist ein Fegefeuer.
Meine Seele ist eine brennende Fackel,
geschleudert in die Herzen.
Meine Seele ist der wütende Ansturm
einer verzweifelten Menge, die reißt, die brennt,
die bricht!
O brich, brich, brich!
Brich aus!
Brich auf!
Brich ab!
Brich an!
Zerbrich! Brich! Brich!
O Licht! O helles Lied der Flamme!
O Aufschwung des Geistes!
Meine Seele verlor ihren Mißmut!
Meine Seele ist voll von feierlichen Fackelzügen.
Meine Seele ist voll von leuchtenden, brandtragenden Armen.
Meine Seele ist eine hohe Lohe,

drin die Augen Tolstois mit durchstechendem Blick.
Meine Seele ist der helle Morgenruf des Hahnes.
Meine Seele ist ein leuchtender Anruf. —
O leuchte, leuchte, leuchte!
Leuchte auf!
Leuchte laut!
Erleuchte! Leuchte!

Gheo Milev

[Превод]

Моята душа[1]

О болка! О кървави петна!
О плачущи знамена на нищетата!
Душата ми загуби чистотата си.
Душата ми забрави мечтата си.
Душата ми загуби. Душата ми забрави.
Душата ми е мрачна нощ, в която горчиво вали дъжд.
Душата ми не е лунна нощ.
Душата ми е мрачна, задушна уличка
с врати, на които продажни жени махат.
Душата ми сама стана продажна жена.
Душата ми е загубено предградие с изсъхнали
тъжни деца по улиците.
Душата ми е глухият стон на един гладен народ.
Душата ми е купчина разкъсани трупове в средата на
кървава локва, в която гранатата се пръска.
Душата ми е ръждясяла от кръв телена мрежа,
на която виси мъртъв войник.
Душата ми не е моята душа.
Душата ми е предадена в кървавите ръце на жесток
господар; той я разкъса, той я раздроби.
Душата ми е плачещите парцали на едно
знаме на нищетата. —
О плачи, плачи, плачи!
Изплаквай!
Плачи! (Избухвай в плач!)
Плачи диво!
Оплаквай! Плачи!
О гняв! О разтрошени вериги! О кипящи
вълни на погрома!
Душата ми загуби своята благост.
Душата ми забрави своя храм.
Душата ми загуби, душата ми забрави.
Душата ми е буйствуваща менада,
която с пръсти къса, хвърля язва и проказа.
Душата ми е неочаквана буря внезапно в простора,
гора от лъжи.

Гео Милев. Автопортрет

Душата ми е бунт, душата ми е погром.
Душата ми е чистилище.
Душата ми е пламтящ факел,
хвърлен в сърцата.
Душата ми е яростният пристъп на
една отчаяна маса, която къса, която гори,
която чупи!
О чупи, чупи, чупи!
Очупвай!
Разбивай!
Отчупвай!
Начупвай!
Разчупвай! Чупи! Чупи!
О светлина! О светла песен на пламъка!
О подем на духа!
Душата ми загуби своята унилост!
Душата ми е пълна с тържествени факелни шествия.
Душата ми е пълна със светещи, носещи огън ръце.
Душата ми е висок пламък,
в него очите на Толстой с пронизващ поглед.
Душата ми е светлият утринен зов на петела.
Душата ми е светещ апел. —
О свети, свети, свети!
Почни да светиш!

Свети гръмко!
Осветявай! Свети!

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 36, л. 72—74

[1] Ръкописът е на немски. Носи подписа на Гео Милев на латиница („Cheo Milev"). Написано е на половинка чертан лист за заявление, т. е. на също такъв лист, на какъвто е написано и стихотворението „Посветено на господин д-р Йоханес Фридерикус Замуел, есер, датирано „Берлин, 22. II. 1919". Като се вземе пред вид и обстоятелството, че стихотворението „Моята душа" отговаря на естетическите и идейните позиции на поета по онова време, можем да приемем, че то е създадено около януари—февруари 1919 г. в Берлин. Вероятно Гео Милев е възнамерявал да го публикува в немския печат, по-конкретно в сп. „Акцион", поради което именно го пише или поне превежда на немски.

90. А Д[1]

Поема

I

„Оставете тук всяка надежда"
писа нявга ръката на Данте
над вратата на Ада.
Данте беше анданте;[2]
И разнищваше мъдра пророческа прежда
през цялата древна и нова световна история;
Данте беше анданте.
Ний сме престо.[3]
Галоп.
Първият скок
изпреварен от втория:
(о злочесто
салто-мортале).
Ний се раждаме в ада.
И неизвестна
е нам
вратата
на ада.
Животът ни цял е
там:
жупел и плам.
Девет спирали
— кръг подир кръг.
В деветорно въртение
носим се шеметно
— изстрел от Божия лък —
там, дето ний сме родени:
в ада.
Перото ми трепетно
страда, —
отпада
без мощ

пред всегдашния, страшния ужас на ада,
който трябва аз днес да опиша.
На помощ!
вожд
Виргилий.[4]

II

Но Виргилий отдавна не диша.
Виргилий се хили
с беззъбата зев на класически череп
стар хиляда и толкоз години.
Свий
в торбата си чер хлеб —
и — без целомъдри, спокойни терцини[5] —
тръгвай сама,
о, душа,
през адските кръгове — плам и тъма:
Уви!
лъжа
е Виргилий.

III

Черните сили,
подземните сили —
там:
власт.
Верните сили,
земните сили —
в плам:
паст.

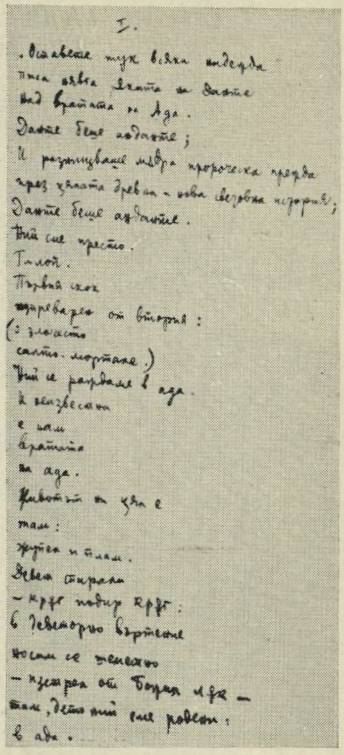

„Ад". Факсимиле

Ропот и клетви
и в мъката светва
праведна вяра за мир.
Скърцане с зъби,
и вопли, и скърби,
гняв и надежда безспир.

О!
Грешници няма
в ада:
там страдат
белите праведни само:
— в огнена вихрена паст:
Адът е само за нас.
Ний — изстрел от Божия лък.
Кръг подир кръг.
— Девет —
извиват се
— Престо в спирала:

Адът е само за нас.
Ний родени сме
там — в ада.
И нахалност
зовеш ти: пусни ме, спирала!
Адът е само за нас — —
събери си сърцето
и ето:
падай
— с трясък
— прасък
право в провала

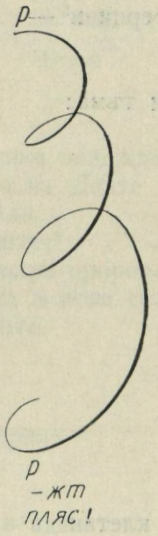

IV

Кръг първи

В кърви
нозете ни
боси
— раздрани
— вковани
в яростен лед
— виж ни, поет!
С ледени
остри
зли
игли
— скреж:
в миг мраз,
в миг горещ:

всеки час
ни избожда очите
— и не виждаме нито
напред
— нито
назад:
— виж ни, поет!
[Виж ни, о брат!
Виж ни, о брат!][6]
Боже, ти!
Зимното слънце
— усмихнат джелат,
страдащ неспирно
от люта безсъница —
одира
обелва } ни кожата
виж ни, о брат!
Корема ни кух
— изпъната кожа на стар барабан,
в безименна бран —
бий, барабани
с глух
звук,
с дива закана
и яд:
Глад!
Глад!
Глад!
Глад,
без да чакаме,
Глад,
неоплаквани,
Глад
е съдбата ни,
Глад!
Глад!
Глад!

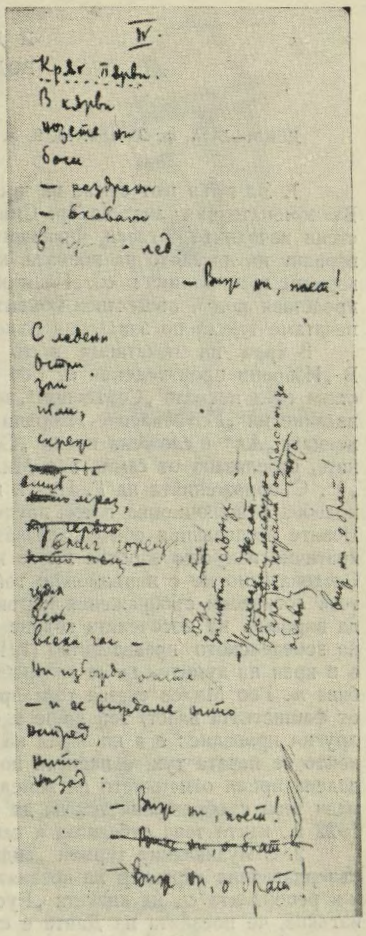

„Ад". Факсимиле

чуй ни, о брат!
— чуй тоя ритъм, о брат!
Аз можех да бъда фермер,
Щабс-офицер,
комерсант,
фабрикант,
адвокат,
магнат,
щатс-секретар
и особа
с име. . .
Гладен, но верен мой пес,
последен другар

— днес
и до гроба —
води ме,
брат!

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 9, л. 1—5

1. За пръв път откъс из поемата „Ад“ (Кръг първи) от Гео Милев се печата във Възпоменателния лист за Хр. Смирненски (1924). В сп. „Пламък“, год. II, 1925, са поместени началните 4 глави. Фрагментът, който се представя тук, е първоначален ръкописен вариант на началото на поемата, която изостава недовършена. Разликата между ръкописния вариант и печатания в сп. „Пламък“ засяга някои стихове и главно края на IV част, която представя нов и съществен момент в творчеството и разбиранията на поета. Поради това печатаме текста по запазения ръкопис.

В края на печатания в сп. „Пламък“ текст Гео Милев отбелязва година „1922“. В „Избрани произведения от Гео Милев“ (1950), под редакцията на Г. Цанев и др., се поставя след поемата „Септември“, вероятно поради това, че е печатан подир нея. Във второто издание на „Гео Милев — Избрани произведения“ (1955), пак под редакцията на Г. Цанев и др., поемата „Ад“ е сложена преди „Септември“, но се изразява съмнение за точността на годината, отбелязана от самия Гео Милев. Годината „1922“ се съпровожда с въпросителен знак „?“. Съображенията на Г. Цанев вероятно са тези, че Гео Милев не е могъл да напише подобна революционна поема преди 1923 г., а през 1922 г. само ще да я бил замислил. Новите изследвания обаче показват, че завоят на поета към ляво, революционно и демократично изкуство започва много по-рано (а не след въстанието от септември 1923 г.). Следователно не е невъзможно той да е написал поема като „Ад“ през 1922 г. Но освен тези логически съображения в ръкописа се съдържат данни, които със сигурност ни карат да вярваме на посочената година от автора на поемата. Както е известно, през времето на земеделското правителство (1919—1923) официалният правопис изисква да не се пише *ъ* в края на думите, да се употребява в определени думи широкото *ж*, а да не се употребява *ѣ*. Гео Милев спазва този правопис в своите ръкописи. До 1923 г. (до отменянето му от фашистката власт) той пише в съгласие с неговите правила, а след отменянето му — по другия правопис: с *ъ* на края на думите, с *ѣ*. Запазеният фрагмент от поемата „Ад“, който се печата тук, е написан по правописа на земеделците. Това показва, че тя е създадена преди отменянето на земеделския правопис, т. е. преди 9 юни 1923 г. Именно поради тези съображения трябва да приемем, че поемата „Ад“ действително е написана през 1922 г., както това отбелязва и самият неин автор — Гео Милев.

2. С музикалния термин „анданте“ (бавно, спокойно темпо) Г. Милев иска да посочи съзерцателния характер на поезията на Данте. Същата характеристика той дава на Данте и в рецензията си на книгата „Руската поезия вчера, днес и утре“ от В. Брюсов, в която изтъква, че поезията на Данте е статична, че в нея няма бодрост, а немощни самоутешения (вж. сп. „Пламък“, год. I, кн. 4, стр. 143).

3. С музикалния термин „престо“ (бързо, стремително темпо) Гео Милев иска да посочи, че в противоположност на „старата“ поезия на Данте неговата (и новата, революционната поезия изобщо) е напрегната, бодра, динамична. Оттук и някои части на поемата „Ден на гнева“ носят заглавие „Престо“.

4. Публий Вергилий Маро (70—19 пр. н. е.), знаменит римски поет, във въображението на народа се бил превърнал в митическа личност. В поемата на Данте Вергилий е водач на поета из кръговете на ада.

5. „Божествена комедия“ на Данте е написана в терцини (тристишия).

6. Тези два стиха са зачеркнати в ръкописа.

91. [ПРЕСТО II][1]

Другари
Работници
малоимотни
граждани
селяни!

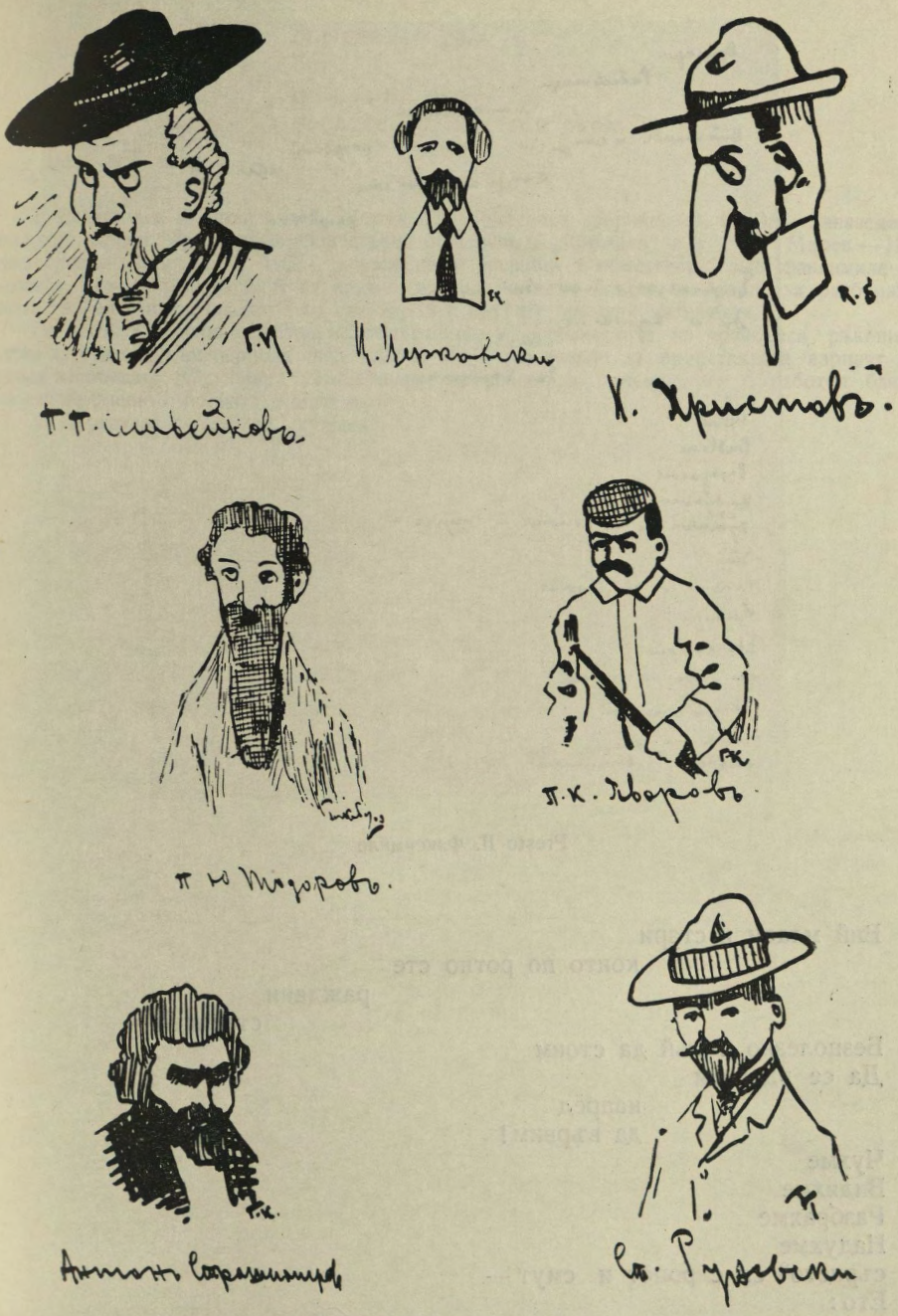

Български Парнас. Карикатури във в. „Изкуство“, 1909

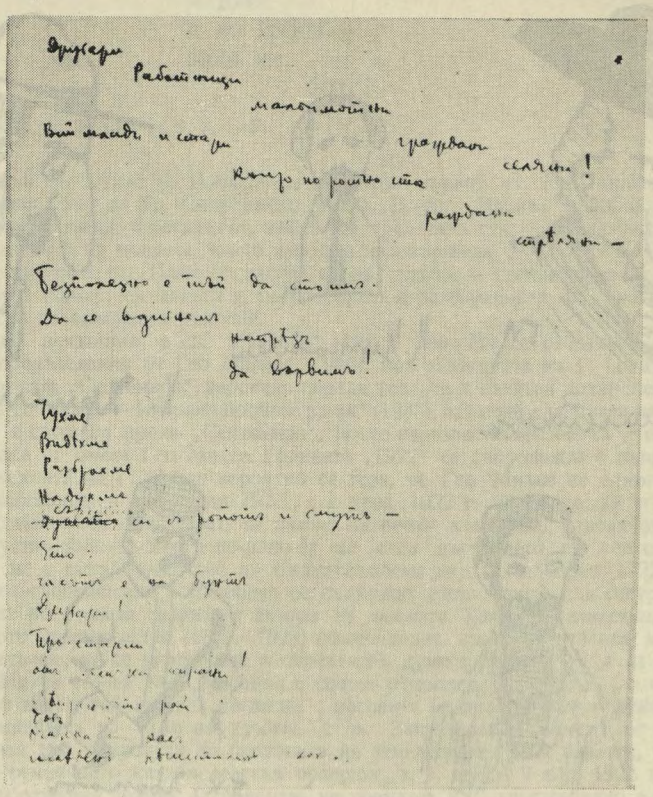

Presto II. Факсимиле

Вий млади и стари
които по ротно сте
раждани
стреляни —

Безполезно е тъй да стоим
Да се вдигнем
напред
да вървим!

Чухме
Видяхме
Разбрахме
Надухме
сърцето[2] си с ропот и смут —
Ето:
часът е на бунт.
Другари!
Пролетарии
от всички страни!

обещаният рай
бог
очаква от нас
последен решителен скок.

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх ед. 11, л. 1

1. Печатано е за пръв път в „Кормило“, тримесечен сборник, кн. I, 1933. Запазеният ръкописен вариант се отличава съществено от текста в „Кормило“ и в „Гео Милев — Избрани произведения“ (1950, 1955). В последното издание е поместено само факсимиле от ръкописа. Понеже ръкописният вариант има изключително важно значение за разбиране идеала на Гео Милев, печатаме го тук наред с другите архивни материали.

По неговото идейно-естетическо съдържание и особеностите на правописа ръкописа трябва да отнесем към периода след 1923 г. Не е изключено да представлява вариант на финала на поемата „Септември“. Поне имаме основания да приемем, че е работен близо или едновременно с поемата „Септември“.

2. Първоначално е било „душата“.

II

СТАТИИ
И ЛИТЕРАТУРНИ БЕЛЕЖКИ

II

1

[ЛИТЕРАТУРНИ БЕЛЕЖКИ][1]

II част

„Битие“, сбирка рими и поеми върху жизнецветни теми от Стоян Кръстов Ватралски, София, 1910, Придвор[на] печатница.

Една изящна книга! Bravo! Bravo — но не на г. Ватралски; bravo на Придворната печатница — чиста и изящна работа.

Из тия цели 200 страници поезия на български и английски (не разумяваш каква е тази маниацина; защо ни са тия („Verses in English“) вее първо „михайловщина“, но бездарна, безпламенна, суха, безцветна (с микроскопични изключения). За това сведочат следните ковани по стъпките на Михайловски словеса: „провидейство“, „добротворство“, „себщина“, „азщина“, „търбухомери“, (!) „пришконрав“ и пр. . . Тоя дух заедно с духа на английските философи житейски (като Емерсън, Карлайл, Сует Мардън и пр.) пропива всичките почти „Трошички за всички“ (гледай ти мания за римотворство).

В „Светозорици“ вее дух „протестантски“; накрая тоя отдел свършва с тия редове:

„И не са днес солта и светлината
надеждата човешка на земята,
на общото братуване зората.“

(„Нова българска зора“, отчет.) Те, сиреч протестантите, за тях става дума в това стихотворение! (sic). Вее и дух „въздържателски“ (Тежко, тежко!, пародия на Ботева (!), „Черквата спи“ etc.). За „романтичните отдели“ „Студентство в Америка“, „Любовни и други разни“ не струва да се говори; романтизмът им дотегва!

Ergo: дидактика, протестантство, неодяланост, безцветност, маниацина, „проповедничество“, „даване акъл“ — навсякъде!. . Напъване да излезе от нищото нещо, да „роди жабата вол“, да блесне бездарността като гениалност:

(„Аз *запявам* нови теми,
Друг които ще допее
. . . . . .
Аз *предтеча* (sic) съм
и възможно да премина,
глас нехаен, вопиющи,
в безидейната пустиня.

Но ще дойдат дни блажени:
тоз народ да се гордее
с моя идеал свещени. . .“)

Славааааа! Слава на великия поет-предтеча!. . Осанна!. .

Тук-там се среща нещо отчасти хубаво (поне форма): „Арабска мъдрост“, „Народна песен в странство“, „О, вожделенна“, „Постарай-се пак“, свободен превод (сиреч свободна кражба!), някои от „Трошичките“ и пр.

Изобщо — нищета и надуване протестантско!

Ст. З[агора]
26. V. 911

КРАЙ

III ч[аст]

Прометей — Есхил (от Ал. Балабанов), сир[еч] превел дословно от старогръцки д-р Ал[ександър] Балабанов — Нова библиотека, София

„О! о! о! о!“

Преводът е „дословен“. Много добре! У нас дословни преводи рядко се срещат. Още от първите редове започваш да срещаш неправилни стихове, именно неправилни. В предговора на своя превод на Гьотевия „Фауст“ Ал[ександър] Б[алабанов] пише: „Знам, ще има да слушам: гладкост няма, грапавина има, рими непълни. . .“ Хубаво човека си вижда греховете, но защо не ги избягва?. .

Впечатление прави предговорът му към „Прометей“. Зевс: „И тая борба — борба между небето и земята — не е току-тъй за една, за 2, за 5, за 100, за 300 пъти по 100 години.“

Ст. З[агора]
7. VI. 1911

Концертът на г-ци М. Василева, Боянка Василева и г. Желю Минчев в Ст. Загора, 29 май 1911

Не останахме доволни! Желю М[инчев] ни разочарова! Жално! Ний сме го чували да пее и други път, но сега, сега той не ни представи почти нищо от старото си изкуство — ни плавността на своя глас, чувството на своето пение, ни. . .

Мария Василева, свършила консерватория в Дрезден, тоже не прави никакво впечатление със своето кресливо сопрано. Отчасти Ж. Минчев и М. В[асилева] изпълниха задоволително „Дует из операта „Хамлет“.

Изобщо. . . не хубаво! Може би защото преди няколко дена слушахме „божествения Сашо“. . . Може-би!. .

Но Боянка Василева, малката Боянка, тя прави отрадно впечатление. Тя свири с чувство, с въодушевление на виолончелото.

Възхищава просто изпълнението на „Adagio religioso“ от Goltermann'a, „Plaisanterie“ от Magrim и пр. . . . . .

. . . . . .

Ст. З[агора]
29. V. 1911

Българска антология, поезията ни от Вазов насам, наредили Д[имитър] Подвързвачов и Д[имчо] Дебелянов, София, книгоизд. „Знание“, 1910.

Считаме се длъжни да прибавим към многото неодобрителни отзиви и нашето ругание. „*Γνῶθι σαυτόν*“ беше казал *Θαλῆς*.[2] Работа, за която не си способен, не се залавяй!. . Скандал! Антологио!

Ст. З[агора]
IV. 1911

Славянска антология. Нареди Ст[оян] Чилингиров, София, 1910.

А виж — това е друга работа; тук виждаш един свестен труд, едно похвално дело. Тук личи художествен избор — а не като в „българската“ — фасулковска неестетичност и безразборност. . .

Ст. З[агора]
V. 1911

Плагиатството на Вазова. В последната своя книга (1910) „На Острова на блажените“ Пенчо Славейков разправя в биографията на „Велко Меруда“ за литерат[урните] кражби на Вазова, най-паче в сбирката му „Италия“. И цитира там някои Вазови стихове — като „Просекиня“, „Аз рекох: О сърце. . .“ и пр. — и оригиналите им на италиански у Стекети и пр. . .

Днес случайно съзряхме в Пушкиновите съчинения едно стихотворение „Подражание итальянскому“. Четем и недоумяваме . . . това същото сме го чели 10 пъти може би в „Италия“. Отгръщаме „Италия“ и четем:

Целувката на Юда

(Пред картината на страш[ния] съд)

Кога безумний Юда на врътва увисна,
из тъмний ад, на огнени крила,
чер демон прилетя — от радост писна
и грозний труп блъсна и разлюля.

Па зе го на врътва и в ада скочи,
в пламтящото го езеро цопна,
де жупел ври и смрадна пяна клочи —
месо се пържи, кожата капна. . .

Тогаз ужасний адски цар в полуда
изсмя се бясно, с рев преграбчи Юда
и върна му [в] черните уста
целувката, що оскверни Христа.

Рим, 1883

А у Пушкина:

. . . . . Как с древа сорвался предатель-ученик,
. . . . . лукавый прилетел, к лицу его приник,
дхнул жизнь в него, взвился с своей добычей смрадной
и бросил труп живой в гортань геенны гладной. . .
Там бесы, радуясь и плеща, на рога
прияли с хохотом всемирного врага
и шумно понесли к проклятому владыке,
и сатана, привстав, с веселием на лике,
лобзанием своим насквозь прожег уста,
в предательскую ночь лобзавшие Христа.

Ст. З[агора]
8. VI. 1911

IV част

Немски поети, отбор песни и характеристики на поетите от Пенчо Славейков.

Знаем Пенча като майстор преводач, като преводач, който се стреми да предаде в своите преводи всичката красота, доколкото е възможно — и идейна, и формена, — на оргиналите. Това ни казва той и с „Немски поети". Като минем през хубавите песни на Ваймарския старец и балади като „Рибар", „Царът на вилите" („Горският цар" у Фаденхехта), ще нагазим в цяло море хубави преводи от Айхендорф, Уланд, Heinrich'a, Lenau, Щорм, Лилиенкрон, Боденщет (Bodenstedt) и т. н. Ще ни спрат преводите от модерниста Рихард Демел, Карл Бусе, тия на „майстор Фалке" и особно ония на „трите немски поетки" — Ана Ритер, Текла Линген и Мари деле Грацие. Особено старание е употребил Слав[ейков] при превеждането на техните работи; и те са едни от най-хубавите преводи. „То беше грях" напр[имер]:

„На липите първий цвят улита,
помниш ли тогаз?
Мили думи без насита;
първом ме целуна ти,
после аз.
То беше грях, грях беше, друже мой.
Но сладък беше, сладък беше той.

Нейде там баща ми викна в мрака,
помниш ли тогаз?
Ний мълчахме... нека той почака!
Първом ме целуна ти,
после аз.
То беше грях, грях беше, друже мой.
Но сладък беше, сладък беше той."

Ана Ритер

Или „Лятна нощ", или „Да, пролет иде..." пак от нея:

„Да, пролет иде! Тя разгъделичка
и старите — таз пролет опъчина.
А младите пък... снощи бе тъй пълна
с тайнствен шепот тъмната градина."

„Възвишена любов“, „Лято“ от Текла Линген; „Струни“, „Дъхът на мъртвите“ от деле Грацие. Все хубави, особно хубави са преводите от Лилиенкрона („Цяло лято“, „Фенер“, „В нивата“, „Пред косата“, „В гората“, „Кой знае де...“ и др.), от Lenau („Есен“, „Тежка нощ“, „Месечина“), от Рих[ард] Демел („Жетварска песен“, „На брега“, „На бъдни вечер“, „Воля божия“, „Здравият мъж“) и от Heine („Песни“, „Трагедия“ из „Пътуване по Харц“) и пр.

Характеристиките са все тъй духовити и пълни с остроумности, както и тия в „На острова на блажените“.

София
17. XI. 911

V част

Hugo. Брандес казва, че Victor Hugo бил първият и последният от романтиците. Тая фраза на великия северен критик може да се разбира двусмислено. Аз я разбирам тъй: Hugo се яви пръв, а остана последен... Защото въпреки колосалните томове негови съчинения, които можаха да излязат напълно едва 17 год[ини] след смъртта му, той едва ли можа да се изкачи нейде до средата на френския Парнас. Колко по-големи от него са Lamartine и Vigny; а пред Musset — той е le petit. Защото великият оня огън вулканически, който гърми в неговите стихове от „Odes et Ballades“ чак до „La fin de Satan“ пряко „Hernani“ и „Lucrèce Borgia“ — с изключение горе-долу на „Les contemplations“ и „Chansons des rues et des bois“ — всичкият този огън не стопля, а камо ли и да запали...:

„Mil huit cent onze! — O temps où des peuples sans nombre
Attendaient prosternés sous un nuage sombre
Que le ciel eût dit oui!
Sentaient trembler sous eux les états centenaires,
Et regardaient le Louvre entouré de tonnerres,
Comme un mont Sinai!
. . . . . .
Qu'est-ce que le Seigneur va donner à cet homme
Qui, plus grand que César, plus grand même que le Rome,
Absorbe dans son sort le sort du genre humain? — “
(„Napoléon II“)
„— Oh! qu'il est froid!..“

Хиляди още такива не бих дал даже и за:

„Et je meurs... De leur froide haleine
M'ont touché les sombres antans ;—
... Tombe, tombe, feuille éphémère!
Voile aux yeux ce triste chemin,
Cache au désespoir de ma mère,
La place où je serai demain...“

V. Hugo не може просто да говори на обикновен език; той не може да каже „луната грее“, „съмна се“... Той не може да каже „възхищавам се“ — très simplement, — но ще каже:

Аз тръпна възхитен, изпущам вик тогава
като пред слънцето Мемнон!..
(„Lui“)

Може би това, което чувствува той, да е много силно, но той няма оная проста, неизкуствена сила, свойствена на великия гений, с която да ги изрази също тъй силно, както ги чувствува... А чувствата всеки може да ги чувствува, а само поетът — да ги изрази. О, как електрически-раздрусително предава силната любов и силния гняв най-малкият и най-големият от романтиците — Musset — в своите „Нощи“:

„Elle entre. — D-où viens-tu ? qu'as-tu fait cette nuit ?
Réponds, que me veux-tu ? qui t'amène à cette heure ?
. . . . . .
En quel lieu, dans quel lit, à qui souriais-tu ?
Perfide ! audacieuse ! est-il encor possible
Que tu viennes offrir ta bouche à mes baisers ?
. . . . . .
Va-t'en ! retire-toi, spectre de ma maîtresse!
Rentre dans ton tombeau, si tu t'en es levé ;
Lesse-moi pour toujours oublier ma jeunesse,
Et, quand je panse à toi, croire que j'ai revé!
. . . . . .
Honte à toi qui la première
M'as appris la trahison...“ etc.

И аз не мога да разбера как един Hugo може да бъде „le génie de la France, le génie de XIX s.“ при един Musset, при един Vigny, при един Lamartine...

София, 3. 3. 912

Великите и малките. Критиката обяснява това, което литературата дава; а от това обяснение се ражда една присъда за това, което се дава, и за този, който го дава. Но — може ли критиката да каже: тази поезия е лоша поезия и авторът ѝ е лош поет; и онази — гениална, а авторът ѝ — гениален поет? Можем ли да теглим една строга граница между поезията и „стихоплетството“? Можем ли да кажем: ето първия клас поети — класиците — и ето втория — поетушките? Можем ли да кажем Musset е гений, а Ив[ан] Арнаудов — драскач? Не, без съмнение — не! Защото — над Ив. Арн[аудов] стои цял корпус други поети, и под Musset и наред с Musset — много други.

Не — нямаме два вида поети. Те не са и 3; не са и 4; не са и 5... Те са толкова, колкото поети познава литературата.

София. III. 912

Белински и Баратински. Всеки знае Белински, никой не знае Баратински. Не го знае даже и Белински; не го знае, защото казва: поет ли е Баратински? И отговаря: г. Барат[ински] не е поет; той е прозаик. О, заблуждение! Бих рекъл: О, simplicitas!

И аз се съмнявам дали това фалшиво мнение на руския критик не е причината за недостойното забвение на поета, за когото Пушкин казва: „Баратынский один из первых наших поэтов.“ И защо не е поет според Белински Баратински? Като навлича мантията на безпристр[астен] критик, казвайки, че заради истината човек може да си загуби приятелството, Белин[ски] пише: защото бил пишел дълги послания на прозаици като Гне-

дича и Богдановича и защото като поет без вкус бил поместил в пълното събрание на стихотворенията си някакъв си сантиментализъм („Не знаю, милая, не знаю...“), който му напомнял Карамзина. Белин[ски] има témérité по-нататък да каже, че след 1 ред поезия у Барат[ински] следвали 5 реда проза. Да, тъй казва великият критик за това стихотворение напр.:

„Где сладкий шепот
моих лесов?
Потоков ропот,
цветы лугов?
Деревья голы;
ковер зимы
покрыл холмы,
луга и долы.
. . . . . .
Лишь ветер злой,
бушуя, воет
и небо кроет
седою мглой.
. . . . . .
Склонюсь главою
на сердце к ней,
и под мятежной
метелью бед,
любовью нежной
ее согрет,
забуду вскоре
крутое горе,
как в этот миг
забыл природы
гробовный лик
и непогоды
мятежный крик.“

Или за „Запустение“, „Последний поэт“, „На посев леса“, „Песня“, „Пироскаф“, „Финляндия“ и пр.

За поемите на Баратински, които се явяват на Пушкина тъй знаменателни, Белински казва, че „те вече не се четели от никого“. Как! Нима интересът на тълпата към нещо поетично е достатъчно смъртоносна и неотменяема присъда за него, та един критик като Белински да се чувствува безсилен пред нея, нещо повече да се съглася с нея.

О, Висарион Григорьевич, да би можал да дойдеш от Елисейските полета, та да ти прочета тази забравена поезия:

„... Там за горою дол таится,
уже цветы пестреют там;
уже черемух фимиам
там в чистом воздухе струится,
своею негою страшна
тебе волшебная весна.
Не слушай птички сладкогласной!
От сна восставшая, с крыльца
к прохладе утренней лица
не обращай, и в дол прекрасный
не приходи, а сверх всего —
беги гусара твоего!

Уже пустыня сном объята;
встал ясный месяц над горой,

сливая свет багряный свой
с последним пурпуром заката;
двойная, трепетная тень
от черных сосен возлегает,
и ночь прозрачная сменяет
погасший неприметно день...“ etc.

Цялата тая суха присъда на Белин[ски] го приближава толкова много до знаменитите руски „журналисти“, че ний трябва да кажем — или че Белин[ски] не е винаги обективен и безпристрастен, или че е „дървеняк като нашия д-р Кр. Кръстев“. Кое от тези двете е истината — това е друг въпрос... Но всичко това ме навежда на мисълта: кой може да бъде критик? Кой може да разбира художествените произведения? И с непокъртима вяра аз си отговарям: оня, който ги създава — художникът! Закон са думите на Пиндара: „Разумът не може нищо да узнае!“ Да, художник художника разбира. Това го доказват хилядите заблуждения на критиката от Аристотеля до Белин[ски] и Брандеса, които имат честта да се смятат за истини. И всичко това ни води към непроменния, вечния девиз: „L'art pour moi“, когото доказва и самата природа, „върховният художник“, както я нарича Мицкевич.

София. 6. III. 912

Лес, пиеса от Островски в 5 действия, превод на Ат. И. Кирчев, 1912.

Това е една мощна апология на актьора. Защото и сега, и преди години, и преди векове на Запад, и в Русия, а най-вече у нас, актьорът не е нищо освен обикновен забавител — лала, и театърът — място за прекарване на свободното време. Това профанско несхващане на смисъла и целите на този институт докарва и презрение към хората, с които той действува — актьорите — предмет на тази пиеса на Остр[овски]. Това същото непонятие, неразличие между театър и забава докарва и драматична непроизводителност. У един народ, италианците, за които от стари времена, та дори и до днес, е безразлично дали ще идат в театъра да гледат „Хамлет“ или „Отело“, или на пиацата някой от своите знаменити pagliacci, не са създали и надали ще си създадат национ[ална] драма.

Що е актьорът? — Презрян шут!.. Безнравствен клоун... Човек, неспособен за нищо високо и благородно... Човек без всякакъв морал... Човек без принципи и достойнство!.. У нас той е безчестен и безнравствен „карагьозчия“, принуден да бъде такъв „за хляба“. Когато актрисата Фотина (във Вазовата „Казал[арската] царица“) започна да говори на безнравствения Трайчев за морал и чест, той я прекъсва: „Моля, от актриса морал не искам.“

Във Франция в XVII в. безчестният актьор, чийто път вървеше направо в ада, стоеше вън от законите на черквата, а скверните маркизи, които умираха в полите на своите метреси, бяха достойни за възхвалителни надгробни речи — панагирици. Актьорите не можеха да бъдат опявани като всички християни; и когато великият Molière — изобличителят на маркизите — умря, трябваше да излезе специален указ от краля Людовика XIV, за да бъде опян и погребан по обикновеному.

В „Лес“ Островски ни казва, че актьорът, предмет на всяко презрение, е човек с много повече благородство и нравственост, отколкото

много благородни моралисти на високите общества. Такъв е Несчастливцев. Но има актьори pagliacci, „карагьозчии", действително без морал (защото във всяка група хора си има и нечистоти — „стадо без мърша не може"). Такъв е плиткият Аркашка, който, преследван от глада и мизерията, търси отде да добара няколко копейки, които веднага ще изпие в кръчмата; „комикът", който казва: „Какъв народ са туй трагиците? Благородство и гордост — колкото щеш, а пък смисъл — нито за пара!"

Несчастливцев, дошъл заедно с Аркашка „комикът", когото препоръчва за свой лакей, в чифлика на леля си Гурмижка, без тя да го знае, че е актьор (от 15 год[ини] не са се виждали). Но когато от Аркашка чрез слугинята Улита тя се научава, че бил „презрян провинциален актьор", вратите за него се затварят . . .

При Гурмижка живее нейната храненица Аксюша, бедно сираче, взето от улицата. Тя е задиряна от племенника на Гурмижка А. Сергеич, за когото иска да се ожени старата Гурмижка. „Бабичката ревнува." Аксюша е нетърпима за нея, тя иска да я отстрани. Аксюша иска да се ожени за Петра, селско момче, но баща му Иван Петрович иска най-малко 1000 рубли зестра, „по-малко няма сметка". Гурмижка е немилостива, тя няма да даде тази зестра, нищожна за нея, от която зависи животът на отчаяната ѝ храненица... Изпъденият актьор Несчастливцев, преди да си замине, взема от леля си 1000 р[убли], които му дължи тя от преди години, и я моли да даде нужната зестра на бедната Аксюша. По съвета на Алекси, неин годеник вече, тя решително отказва. „Не!" Несчастливцев би ги дал, да би имал, щом като богатата му леля, „благодетелката на човечеството", не иска... но той нали има 1000 р.! Да, той има... И той „бедният, презреният провинциален актьор", попаднал в този „лес от разбойници", ги дава на Аксюша.

Цялото „благородно" общество около Гурм[ижка] остава безчувствено пред следващите изобличения на Несчастливцев, от които и плиткият Аркашка се възражда даже.

Това е апологията на актьорското презряно съсловие от Островски, наречена „Лес".

София, 22. 3. 1912

Цветарките в София. Когато Вазов пътуваше из Италия, таз

„земя на чудесата,
земя на песнята звънлива,
на гения, на красотата",

той не можа да не възпее прелестните, възхитителни цветарки из неаполитанските улици:

„Господине, купи китка. . .
. . . Аз сама я помирисах,
тя мирише като мене,
come mi è odorando."

Paul Arène чудно възпява една омайна френска цветарка (La bouquetière").

„Elle était blonde, presque rousse,
L'oeil malin, mais bon en dessous ;

Et vendait, piqués dans la mousse,
De petits bouquets à deux sous.

Mon caprice en cette matière,
D'un peu d'amour se compliquait;
La fraîcheur de la bouquetière
Me fit désirer le bouquet."

А цветарките в София, които бродят из улиците в началото на пролетта, тъмнокожи брюнетки, облечени в кърпени пъстри шалвари, защото — secrètement — са потомци на древните египетски фараони, не зная дали биха могли да принудят поета, вдъхновен от 1 нежно чувство към тях, да ги възпее някак си нежно... и любовно... като Arène...

София, 23. III. 912

Шест български пиеси. Това са: „В полите на Витоша" (IX) от Яворов, „Казаларската царица" (XI) от Ив. Вазов, „Боян Магьосникът" (XII) от К[ирил] Христов, „Над зида" (I, Нов народен театър) от Ана Карима, „Кърджалии" (III) от Ал. Кипров и „Божана" (III. 912) от Ев[гения] Марс.

Странно плодотворна драматична производителност! 6 пиеси през 1 сезон!

Трагедията на Яворова, с която Народ[ният] т[еатър] откри сезона на 1911/12 г., бе посрещната с много страшно лоши отзиви и с 1—2 само добри. Като оставим назад ония „нетърпими грешки", които „критиката ни" навира в очите на автора, като „ефектите" (които, кой знае защо, са „нетърпими грешки") или „отекчителния диалог между Христофоров и Мила на гробищата", или „слабо обрисуваните характери на героите" и т. н., трагедията на Яворов има много несъмнени хубости — „щастливо избран сюжет", вярна обрисовка на българския живот с всичката му суровост „в полите на Витоша" и т. н. хубости, които я правят I българска добра драма; и ний бихме могли да кажем като проф. Арнаудов, горещия аполог на Яворова: „Ний имаме вече драма."

С „Казаларската царица" Вазов прави голяма крачка напред именно защото от сухото мъртво — макар и славно — минало той иде в живото настояще. Най-добре е обрисуван типът на актрисата Иванова, макар и само с 2 черти — покрай другите също добре характеризирани характери на Трайчев, Хрусанов, поп Деян и пр.

Напразно Кир. Христ[ов] се мъчи да представи своята трагедия (в стихове) „Боян Магьосникът" за нещо най-съвършено. „Не всякога един добър лирик може да бъде и добър драматург — като напр. Musset." Едно нещо — може би — както казва Кир. Хр[истов]...[3]

„Combien j'ai douce souvenance,
Du joli lieu de ma naissance!
Ma soeur, qu'ils étaient beaux les jours
De France!
O, mon pays, sois mes amours
Toujours!"

(Chateaubriand)

Или:

„Рдяны краски,
воздух чист;
вьётся в пляске
красный лист.

Это осень,
полей просинь,
гулы сосен,
веток свист"

(М. Волошин)

Тук римата има смисъл. Но какъв смисъл има тя в тези дълги стихове напр., дето нейната сладост не може да се схване от вниманието:

„В най-глухий кът на парка жълт, заглъхнал, онемял
видях самотен мъртав гроб — безмълвен мрамор бял."

Или:

„Долу, хей, крилата!" — чуй се позив див сега отвред;
Нека свържем младий устрем на свободния полет..." (Вазов)

Или:

„Стройна се Калина вие над брега осамотени,
кичест явор клони вплита в нейни вейчици зелени"

(П. П. Сл[авейков])

Или „Жеравите" на нашия банвил К. Христов:

„Спускат се жерави, кацат на морския бряг,
сбират се в орляците те и подигат се пак
дружно в небе*то* (1)

Губят се татък далеко полета, гори,
брегове морски — и орляк след орляк се скри
в ясни лазу*ри*. (2)

Скриха се. — Боже как дълъг е техният път:
колко ли дена те има така да летят
все над море*то*! (1)

Колко ли там ще се скършат могъщи крила
в слънчевий блясък или в нощния мрак и мъгла,
в гръмове, в бу*ри*!" (2)

Защо е тук римата?

А г. Кирил Христов, за когото Ив. Вазов казва, че „удивително, до съвършенство владее техниката на стиха"; чийто „стих е изящен, гладък, крилат, поражающ с изненадите и съчетанията на ритмите, рабско послушен на своеволната мисъл на поета" — ето как г. К. Христов крайно нетърпимо изкълчва мисълта си заради римата:

„... Ала не плаши ме, на мойте млади*ни*
остатъкът, че ще безславно да почина
като кандилен луч във храм от съси*пни*."

(„Лозов лист")

И колко още!..
И нима тези бисери не са поезия:

„Но да почина! Да легна бездушен, зарит във земя*т*а,
преди в плен да те видя и жалний ти вопъл да чу*я*"

(„Илиадата")

И нима Кирилхристовите глупави преправки на свежите ни народни песни са по хубави от самите народни песни, защото имат р и м и?

И нима — ще ми се да наведа всичките хиляди и хиляди изобличителни за римата фактори — и нима Хайневото „Nordsee" е по-малко поетично от неговите „Песни" (Lieder) само защото няма рими. Пък и нима (най-сетне) новата поезия е повече поезия от класичната само защото има р и м и?

Но може би някой ще каже: е, щом като римата е мъчнотия за поета, тогава да изхвърлим и ритмата, защото и тя не ще да е леснотия.

Не, съвсем не. Ритмата не е мъчнотия. И тя е неразделно свързана с езика, с песента. Поетът, певецът — той пее в ритъм, защо е надарен за това.

Е добре, след всичко това нямаме ли право да кажем: долу римата, врагът на поезията?!..

София, 9. V. *912*

Самомнението на Кирил Христов. Не е той най-самомнителният от нашите поети. Много по-горд от него е Пенчо Славейков. Но тази гордост на Пенча, тази надменност и презрение към делничните души — както казваше някъде един негов критик, т. е. нападател — това у него има една поетична симпатичност, нещо хубаво. Пък и не само той: колко други велики духове в другите страни — като един Goethe, Byron, Musset, Лермонтов и т. н. — вдигат надменно чело и казват: „Аз съм гений." Пък и не помня кой титан на мисълта беше казал: „Защо да се преструвам и да се срамя да кажа, че съм гений!.." Един професор казваше за самомнителния Chateaubriand: „Ние бихме се изсмели на тази негова гордост, на тази негова жадност за слава, ако тя не бе свързана с един велик гений." Обаче не е тъй работата с К. Христов. Именно не тъй. Защото: г. К. Хр[истов] изпя всичкия си поетичен дар едва ли не в 2—3 само песни („Химн", „Пипина", „Черните очи", „Хай, пролет иде!"), макар да е създал 2—3 тома песни, балади, легенди, романци (и драми). Той, както казва Лермонтов, „рано почна и рано (се) свърши". И само в няколко песни. Всичко друго е „прах за вятъра" (негови думи).

И все пак той има смешната смелост да казва за себе си:

„Стотини ли България до днешний ден
поети е родила?" („Сонет", стр. 150)

Или:

„И паметниците незиблеми, които
въздигнали сме *ний* (т. е. К. Х[ристов]) тепърва ще дивят."
(стр. 227)

Вий чувствате как, когато К. Хр[истов] превъзнася Вазова, гледа да се изправи някак си до него и да каже: не забравяйте и мене!

„Завистта не може повали
твърдинята, коя вас, прах за ветровете,
от тоз безсмъртен мъж (и аз) кат чумави дели!“

И нима един К. Хр[истов] има „моралното право“ да нарича П[енчо] Слав[ейков] (в „Сухак“) „Сухак, чакащ брадва“. Този удар поваля него; той е слаб за Славейков, но пресилен за него. Не е ли смешен Кирил Хр[истов], като казва, че

помежду всинца ни най-много двама, трима „има
(единът съм аз, другият — Вазов, 3-ия — кой знае кой,)
творци на подвизи, на истински дела,
че останалите очаква ги метла...“

Защото той не е тъй мощен гений, за да презира другите (и по го...[4]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Литературни бележки“ са написани на листове от обикновена канцеларска хартия, прегънати на две и подшити като тетрадка. Освен печатаните тук „бележки“ запазена е и първата част, която обаче не представлява съществен литературен и биографичен интерес. В нея Гео Милев е записвал произведения, които е чел, и накратко е резюмирал някои от тях.

Печатаните тук „Литературни бележки“, както се вижда и от самия текст, са писани през 1911 и 1912 г. Започнати са в Стара Загора и са продължени в София, където Гео Милев е следвал във Филологическия факултет през учебната 1911/12 година. Част от бележките и краят им са загубени.

2. „Познай себе си.“ В същност тази мисъл принадлежи не на Талес, а на Сократ.

3. Тук липсват няколко листа; краят на Геомилевата критика за шестте български пиеси и началото на неговите мисли върху римата в поезията.

4. Краят на „Литературни бележки“ липсва.

2

ИЗДАТЕЛСТВО „ДЕТСКА РАДОСТ“[1]

Към г. г. учителите и родителите[2]

Съзнавайки ясно голямата бедност и занемареност на нашата детска книжнина, издателството „Детска радост“ си поставя за цел да я обогати доколкото се може, като изкара на свят едно след друго цял ред от илюстровани албуми с песни и приказки за деца. Мислим, че е излишно да посочваме всеизвестната бедност въобще на нашата детска литература, като посочваме на нейния скуден актив, който се изчерпва едва ли не всичко на всичко с двайсетина годишнини на „Звездица“, толкова на „Младина“, техните премии, няколко по-млади и недълготрайни списания, като „Светулка“, „Славейче“, „Веселушка“ и др. няколко, при това отделно издадени приказници и стихотворни сбирки и нищо повече. Обаче още по-голяма, дори абсолютна е занемареността на оня дял от детската книжнина, за който се залавя издателството „Детска радост“ — албумите с песни и цветни картинки. Такива албуми знаем само три-четири.

На Запад обаче, напр. в Германия, дето се полагат огромни грижи за създаването и възпитанието на поколението като първа основа за националния напредък, там детската литература е богата, дори необем-

лема и неизчерпаема. Няколко десетки издателски фирми се надпреварват в произвеждането на такива книжки за деца, каквито могат да се наброят с хиляди. Само фирмата Gustav Kühn, която печати цветни албумчета на френски, немски, датчански, норвежки и пр. езици, има досега издадени около 3 — 4000 такива. А грижата, с която се редят тези албумчета и книжки за деца, е колосална. И освен професионалните детски писатели със създаване книжнина за децата се занимават и такива големи съвременни поети като Демел или Густав Фалке (виж книгата „Немски поети“ на Пенчо Славейков, № 26—28 от „Всемирна библиотека“). А илюстрирани най-изящно биват тези детски книжки и албуми от първостепенни художници и професори, като Херман Каулбах, проф. Диц, Хей и др. И цялата тази детска книжнина се популяризира чрез постоянни изложби (Jugendschriftenausstellung). Не по-ниско стои детската книжнина в Англия или Русия, дето съществуват многобройни най-изящно илюстровани албуми от народни приказки, или пък популярните „Сказки Пушкина“, „Басни Крылова“ и пр.

Както казахме, в желанието си да запълни отчасти поне голямата празнина в нашата книжнина, предназначена за нашите български деца, издателството „Детска радост“ се заема с напечатването на серия от илюстровани албумчета за деца, придружени със стихове и песни.

За да бъдат албумчетата достъпни за всички почти деца и да бъдат действително едно помагало при работата на училището, издателството „Детска радост“ ги отстъпва на една много ниска цена, докато досега такива работи са се продавали у нас не по-евтино от 2 — 3 лв. Първите албумчета, които се появяват на свят, са почти изключително за деца от основното училище. По-късно издателството възнамерява да разшири работата си, като пусне в продажба и книжки за деца от 10 го[дини] нагоре.

Може би стихотворенията и песните при[3]
... тоже и в детската поезия. Като застава на това гледище, издателството „Детска радост“ си поставя за задача не само да дава интересно и занимателно четиво на децата, а тоже да работи и за изработването и на естетичния вкус в поколението още от началната ученишка скамейка, работа, на която — нека го признаем — до днес не се е обръщало абсолютно никакво внимание не само в основното училище, а тоже и в горните класове на гимназията дори, вследствие на което — твърдим с положителност — по-голямата част от нашето общество, излязло из училищната сграда, не може да прочете правилно един прост стих, не притежавайки абсолютно никакви понятия от стихотворен размер, ритъм, стъпки, цезура и пр.

В изпълнението на своята задача издателството „Детска радост“ ще положи всички възможни старания за подобрение на изданията, като апелира горещо за подкрепата на родителите и учителите, от които единствено зависи успехът и популяризирането между децата албумчетата, които изкарваме на свят.

Издателство „Детска радост“
на М. Касабов, Ст. Загора

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Циркуляра за библиотека „Детска радост“, издавана от книгоиздателството на М. Касабов, Гео Милев е написал в края на ноември 1913 г. в Лайпциг и изпратил на баща си в Стара Загора да го напечата и разпространи (вж. писмо 4).

2. Първоначално е било „книжарите“, но самият Гео Милев го е зачеркнал с червен молив и написал отгоре „родителите“.

3. Тук текстът се прекъсва, понеже един лист от циркуляра липсва.

3

ФРИДРИХ НИЦШЕ

Откръшки из книгата „Залез на Идолите“

Бележка от преводача. — Долните откръшки из Ницшевата книга „Залез на Идолите, или как се философствува с млата“ се превеждат и печатат[1] поради следните малки съображения и причини:

1. Школско-даскалски причини: с други думи: за да се „запознае“ българският „читател“ с онова, което — по всяка вероятност — зле познава. Защото той — българският читател: също тъй както и европейският читател живее с илюзията на една голяма легенда: героят Ницше с неговата митична заратустровска маска. Но има маски, които разочароват. Има легенди с две лица (например всички модерни поети). Ницше обаче има само едно лице; той няма отделен халат за в къщи, с когото не бива да се явява пред хорски очи. И ако Заратустровата поема запалва пред вас образа на един схвръхчовешки герой, онова, което следва след нея (след годината 1882),[2] ще сложи само още повече жар в този образ, още повече лудост, още повече трагизъм. Защото „Туй рече Заратустра“ е епична прелюдия на цял ред интимни откровения и борби на живот и смърт, борби за „преоценка на всички ценности“, за прехвърляне на модерната душа на другия бряг на третото царство „отвъд Доброто и Злото“. Книгите след „Заратустра“ съдържат интимния Ницше, целия Ницше, страстния борец, злъчния сарказт — почти винаги непримирим до злободневност, — трагичния клоун Ницше, човека с големите вражди и още по-голямата любов. „Залез на Идолите“ — предпоследната книга на Ницше — заедно с последната „Ессе Homo“ — е една от най-интимните, най-собствените, най-бесните. В „Дионисовите дитирамби“ обаче и писмата от последните дни на творческия живот на Ницше е излян трагизмът на този психологично-философски феномен, трагизмът с всичката негова ярост и късащи нокти.

2. Словесно-учебникарска причина, т. е. да дадем „образци“ от „стила“ на Ницше. Защото срещал съм у нас приятели, които мислят, че не трябвало да се пише тъй, както се мисли. Ницше обаче пише тъкмо така, както му допада на уста: без стил и без слог, винаги през просото, без да „избира“ изразите си и без да се грижи многомного за мнението на девствения си и целомъдрен читател. Защото разкъсаният и препълнен с волности „стил“ на Ницше е рожба на неговата творческа субстанция, която малцина още са проумели у Ницше, великия враг преди всичко на всички философи с едно изключение от философите: не философ на разума, а философ на чувството, на блена, враг поне на всички реалисти в литературата — ония „здравомислещи хора,

пронизани и въоръжени против страст и фантастика", — един от предтечите на нашата естетично-фантастична Весела наука[3] („Die fröhliche Wissenschaft").

3. Цитаторско-поучителна причина: то ще каже: нижеследващите откръшки не са прости преводи като всички преводи, а — цитати, цитирани с особена воля и тенденция от наша страна — отчасти при това поради голямата ни слабост към „цитатите" ... Тук читателят е длъжен да има „ясно понятие" за думата „цитат". То не е обикновена филистерска думичка, както мислят мнозина, то не е артикул за филистерско употребление. „Цитат" значи аксиома; като напр. квадратът има четири (равни) страни. Аксиомата е физически закон, т. е. цитат. В основата на света и природата лежи една безчисленост от цитати. Бог е създаден от съчетанията на една безчисленост от аксиоми, т. е. цитати. И онова, което ще четете по-долу — откръшките из „Götzen-Dämmerung"[4] — то са вече аксиоми-цитати. Това, което казвам аз, е тоже цитат. Нека ми бъде позволено при това да обърна особено внимание върху третата и 7-а аксиома от I част на долупреведеното и 5-а част от II част; струва ми се, че те са съвсем непознати у нас; — в частност: на нашите литературни епитропи. —

4. Има у нас рошави байовци, които знаят наизуст „Тъй рече Заратустра" и декламират на общо основание, дето щяло и не щяло, „цитати" из тази поема; тям аз забранявам — в качеството си на собствен притежател — да „цитират" онова, което съм превел по-долу.

Лондон, септ. 914

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 16

1. Не е известно Гео Милев да е печатал подобни откръшки из книгата на Ницше „Залез на Идолите".
2. „Тъй рече Заратустра" излиза през периода 1883 — 1891 г.
3. Философско съчинение на Ницше, излязло през 1882 г., което бележи началото на новите му индивидуалистично-реакционни разбирания.
4. „Залез на Идолите".

4

ДОБРИЯТ АМЕРИКАНЕЦ

— По повод на едно заблуждение —

Миналата година е излязла на френски една „Антология на новите немски поети от Ницше насам" — една интересна за френското общество книга, книга, която ще има може би своето голямо значение, и при това книга, която възбужда на места твърде много интересни и закачливи въпроси и въпросчета. Автор на антологията е известният популяризатор на новата немска поезия във Франция Henri Guilbeau[1]: „Anthologie des lyriques allemands contemporains, depuis Nietzsche"[2], с един предговорписмо от Em. Verhaeren. Преводите са направени в свободни, бели стихове. За тяхната цена имат думата френските критици. (Нека посочим

без коментарии и гаранции критиката на Henri Albert в Mercure de France..., 1913.)

За нас обаче са много по-интересни литературните бележки за отделните писатели заедно с някои места от увода, дето изглежда да се прокарват — т е н д е н ц и и. Искаме именно да посочим заблуждението в тези тенденции. Съществената тенденция на Гилбовата антология — нея изтъква и Ем. Верхарн в предговора си — е: да действува за сближението на новата френска и немска култура; много добре; отлично! Но покрай съществената тенденция се вият още цял орляк странични тенденции, които като че ли имат горещото желание да изпъкнат като ядка на книгата. Тия тенденции господин Гилбо е заявявал и друг път — във вид на „идеи" — и ний бихме ги отминали спокойно, без вълнение — ако обаче не се вплитаха в тях имената на неколцина големи поети: Емил Верхарн, Ницше, Демел.

В увода на своята антология г. Гилбо се залавя храбро за една превъзходна задача, за която обаче му липсват както достатъчна храброст, тъй и — което е още по-важно — достатъчно сила и възможност: г. Гилбо иска да разплодява по най-модерните рационални методи „добрия европеец", „прокламиран някога от Ницше и чийто превъзходнейши представител — днес — е Емил Верхарн" (... et dont E. V. est le type merveilleux)[4]. Три първи тенденции, три първи заблуждения — какво разбира г. Гилбо под „добрия европеец", ний узнаваме на друго място, в литерат[урно]-биографичната бележка за Рихард Демеля: „к о й т о... etc." (цитат). Една дузина нови тенденции — нови заблуждения.

„... на прогрес, култура, демокрация и — индустрия" — че миналият век ни е оставил в наследство едно такова криво схващане на „култура" — това ни е отдавна известно. Но едва в последно време това криво схващане, популярно до днес само в работническите клубове и пр., иска да се наложи тоже и там, дето съвсем не му е мястото — в областта на интелектуалната култура, в областта на литературата и изкуството. Онова, което г. Гилбо нарича „добрия европеец" — пардон: ний го знаем добре: това е то — „д о б р и я т а м е р и к а н е ц"! Американската култура, която — днес вече — е съвършено чужда за нас, хората на континента, европейските туземци, това е то културата на фабрики, на машини, на колела, на пара, на индустрия, на трясък — и невежество. Америка — това е земята, в която не живеят вече поети и художници; Америка — това е земята, която ражда само фабриканти и комерсанти и, което е още по-лошо — едисоновци! Америка — това е земята на милиардерите, карнеджиевци — единствените представители на новейшата американска литература, които пишат цели томове, съчинения, в които ни учат „как се управляват богатствата"; Америка — това е земята, чиято естетична жажда се чувствува предоволно насищана от шутовските писатели от типа на Марк Твена, Уелса, Джерома и пр., последните двама синове на поамериканчена Англия. [Ний европейците обаче, които говорим изключително за интелектуална култура, нещо повече: изключително за артистична култура, нещо повече: излючително за фантастична култура — ний добрите европейци: ний имаме върховния дълг да бъдем врагове на американизма и да пазим от огън нашата черга. Под трясъка на американските машини Алеко се питаше някога: „Е добре; ами кога ще живеем!"][3] — Hanns Heinz Ewers, твърде ориги-

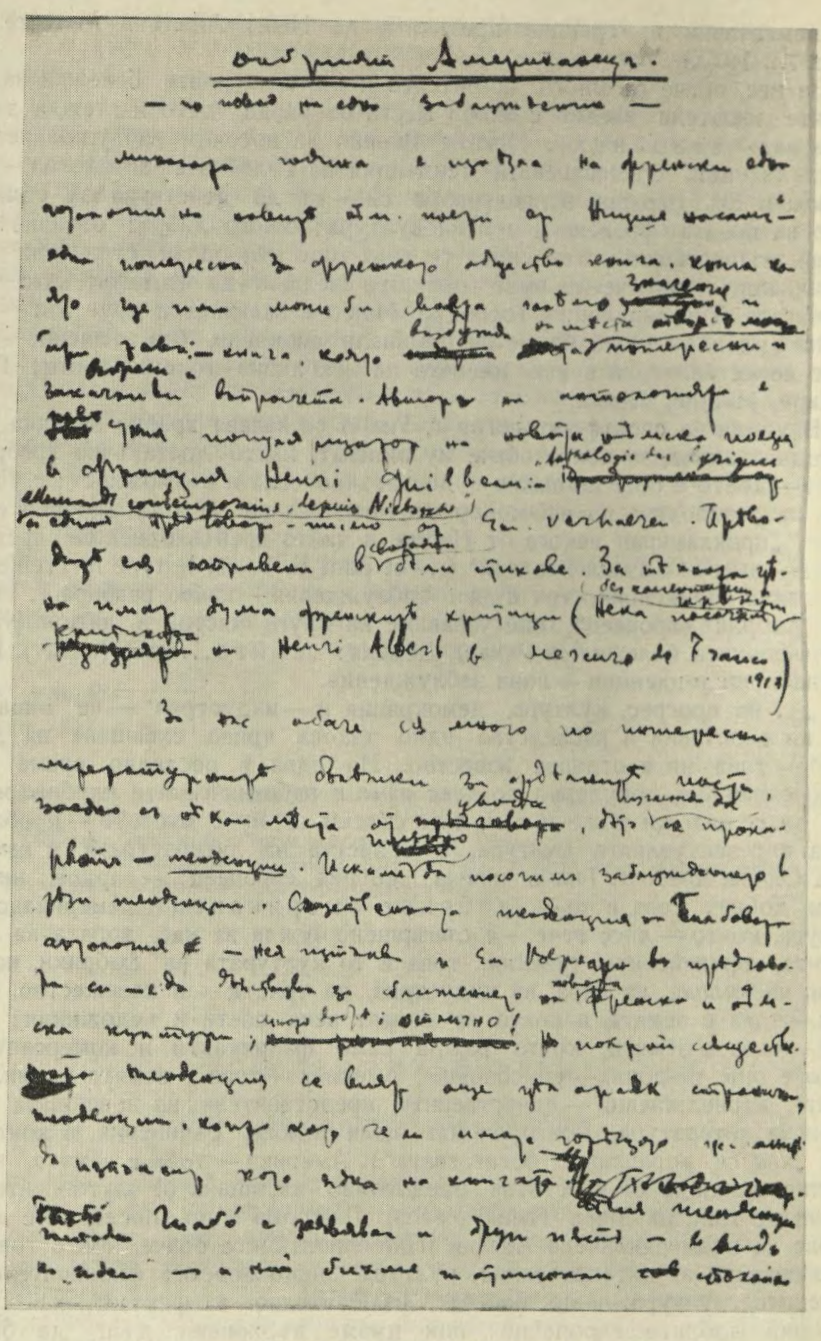

Добрият американец. Факсимиле

нален немски поет, макар че си има и той своите грехове, казваше някога: „... etc.“ — Това е то добрият американец, човекът на прогреса, на демокрацията, на индустрията; това е то идеалът на гилбовския „динамизъм“. Дали обаче Рих. Демел е един от борците за тези идеали, за това говорят неговите книги: „Но любовта“, „Преображенията на Венера“, „Изкупление“, „Жени и свят“, „Zwei Menschen“ и особено „Дивен див свят“. А дали Е. Верхарн, този луд фантаст, обитател на халюцииранте полета, на средновековните „монаси“, на „черните пламъци“, на безбройните „лъжовни селения“, на фламандските рибари на кон, които обаче не са рибари, а „огромни и реални насекоми, които се връщат нейде из безкрайността“? — Не, не: Тук сам Уолт Уитман протестира и си иска славата: „Оставете г. Гилбо! Аз Уолт Уитман, който е пил, ял и спал“ — аз съм „le type merveilleux“ на „добрия американец“! И г. Гилбо ще се съгласи без особени уговорки, тъй като е имал сам любезната идея да посвети своята антология на Леон В., френския преводач и коментатор на атлетичния американски поет У. Уитман, поет на демокрацията, на машините, на индустрията, на благоденствието на хората от Охайо[4] и Онтарио[5], поета на атлетските мишци, поета на гимнастиката... Ето добрия американец! Henri Guilbeau обаче иска да го присади и у нас, в Европа и го кръщава — „добрия европеец“. Едно дръзко посегателство върху владетелското право на един голям владетел. Защото тази дума „добър европеец“ — der gute Europäer — е собствено Ницшево притежание, тя си има една точно определена ценност и не може да бъде преоценявана, ни сам преоценяван на рамо — и още помалко от един Гилбо.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 23, л. 1—2

1. По някои данни, съдържащи се в статията (например позоваването на сп. „Меркюр де Франс“ от 1913 г.), може да се предположи, че тя е написана от Гео Милев през 1914 г., и то във връзка с впечатленията му от Лондон.

2. „Антология на съвременните немски лирици от Ницше насам.“

3. Думи на Ал. Константинов в „До Чикаго и назад“, които завършват следния пасаж за впечатленията му от Америка: „Аз и сега, като се вгледах в американските градове, право да си кажа... никак не ми паднаха на сърце. Туй бясно движение на железници, на параходи, на трамваи, с асансьори, тези замрежени с жици улици, този дим, този шум, тази суета... при това онези загрижени физиономии, онези неми уста, лишени вече от способност да изобразяват усмивка... У-у! Студено!.. Лутнали, припнали всички американци като чаркове на една машина, като че ли безсъзнателно, автоматически сновят, преплитат се и от машината капят долари, тези долари те пак ги влагат в машината и пак като чаркове сновят... Е, ами кога ще живеем?...“

4. Щат в Съединените американски щати.

5. Провинция в Канада.

5

ПОСОКИ КЪМ ЕДНА НОВА ЕСТЕТИКА: НАТУРАЛИЗЪМ И ИДЕАЛИЗАЦИЯ В ИЗКУСТВОТО[1]

Струва ми се, че тъкмо между тези две противоположни прегради — натурализъм и идеализация, като художествени методи, художествени похвати — може да се обхване всичко онова, което наричаме днес старо

изкуство. Тия две понятия биха били един доволно много проясни-телен критически лъч спрямо много, много други понятия и проблеми в съвременната естетика. Но те изискват да се застане без друго на двойственото гледище на едно ново и друго едно старо изкуство. Собствено за мене би било много по-удобно да смятам изкуството за едно, единствено и неразделно, без да почувствувам някаква нужда от онази рязкост например, с която един André Beaunier в своята книга „La poésie nouvelle" прогласява раждането на една нова поезия и смъртта на една стара, но това ни се налага чрез нуждата от една нова естетика. Защото в продължение на половин столетие, особно в литературата, се появиха цяла плеяда мощни и смели таланти, които — превръщайки литературата в изкуство — зададоха чрез своето изкуство чудновати гатанки на теоретиците на изкуството, поставиха чрез себе си изкуството като проблема пред естетиката. Една проблема, която старата естетика — естетиката на един Тен, на един Брюнетиер, на един Фолкелт, на един Липс, най-сетне на един Толстой или Кохан — разреши чрез негация на самото изкуство. Негацията обаче не е разрешение; новото изкуство си остава и изисква своята нова естетика.

Това ново изкуство е плод, израснал из една особена психична почва: една нова душа, сформирана в продължение на много векове под тежестта на една мистична философия и едно непрестанно съзерцателно ужасение: християнството и християнската църква. Тази нова душа, душата на християнската чувствителност, узря и заяви себе си тъкмо в средата на XIX век, когато човечеството се готвеше да празнува апотеозата на рационалната култура, на езическата цивилизация на разума и веществото; когато варварският сън на стълпотворението видя себе си постигнат в образа на съвременните...

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 22, л. 1

[1] Статията не е завършена и фрагментът не е датиран. По идеи и проблематика е близка до статията „Модерната поезия (бележки и идеи)", печатана в сп. „Звено", кн. 4 и 5, 1914, а може би представлява първоначален вариант на същата статия. Предположително можем да я отнесем към 1914 г., но не по-късно от 1920 г.

6

ЕСТЕТИЧЕСКАТА ЕМОЦИЯ

Пътят на изкуството е:

— емоция — дело — емоция –

Из своята емоция художникът създава художествено дело, което събужда у съзерцателя емоция; същата, из която е то създадено.

Емоцията — художествената емоция – е двойна: първоначална — у художника, и вторична — у съзерцателя на художественото дело. И двете са едно. Художественото дело е посредник между първичната емоция на художника и вторичната емоция на съзерцателя; то е съсъд, в който е кристализирана емоцията.

Задачата на съзерцателя е проста — възприемане на емоцията. Задачата на художника е двойна — раждане и запечатване на емоцията. Така

художественото дело е самата емоция, художествената — естетическата — емоция, кристализирана в жив кълн, и емоцията, родена из този кълн:

активен — инертен — активен елемент; заключен кръг.

*

Раждането и запечатването на естетическата емоция е самият процес на художественото творчество.

Естетическата емоция на творящия се ражда несъзнателно из неговата творческата потенция.

[Естетическата емоция не е чувство, не е емоция в обикновен смисъл; не е натурална емоция. Тя е свързана с натуралната емоция само толкова, колкото е свързан творящият с божеството — духа на материята.][2]

Естет[ическата] емоция е самостоятелно, особно чувство на творящия; тя е самото чувство на художественото дело. Тя е различна, отделна от всяко друго чувство, от обикновената емоция, произведена от преживяването; различна от натуралната емоция. Естетическата емоция не е преживяване — в своята първичност, а прежив[яване] на преживяв[ане]то — в своята вторична активност, у съзерцателя на художественото дело...

Раждането и запечатването на естетическата емоция е самият процес на художественото творчество.

Запечатването на родената естетическа емоция е логическа, повелителна следствена нужда за художника.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 15, л. 1—3

1. Статията не е датирана. Съдейки по съдържанието и по характера ѝ на кратка естетическа бележка, вероятно е била писана за сп. „Везни". Предположително можем да я отнесем към 1920 — 1921 г.

2. Заградените в квадратни скоби редове са зачертани от автора.

7

ОТ РОМАНТИЗЪМ КЪМ СИМВОЛИЗЪМ: през Парнасизъм, Реализъм, Натурализъм[1]

Господа, Госпожи и Госпожици,

Един вик, една жажда, една нужда в обществото ме лансира тук, на тая трибуна: нуждата, която започва да говори повелително у членовете на всяко зараждащо се културно общество; нуждата, която може би на пръв поглед е странична, но която в културното общество има или би трябвало да има първостепенно значение: [нуждата от духовния хляб насъщния на душата, нуждата от близост на духовете — нуждата от яснота в духовните въпроси.][2] — нуждата от бълг[арско] изкуство, бълг[арска] литература. —

Но аз искам да говоря върху чуждата литература, новата литература на Запад. Аз чувам ясно вика в обществото — и разбирам тоя вик: това е вик, изстискан из гърдите от липсата на българска литература (да не говорим за българско изкуство!). Зараждащото се културно общество у нас дири утеха в своята нужда в чужбина, защото не

Обаче — възврат към 18 в. на просвещението.
Материализъм. Материал[истическа] философия. Реализъм.
Балзак, Флобер, *Парнас.*

Парнас (трезво, bon sens, отмерено — Hérédia; развитие на лириката vers l'expression impersonnelle. [. . . . . .] objectivité — généralisation de l'émotion personnelle par l'intelligence philosophique).
Развитието на материал[истическата] наука — отвръщане на погледа от висшите духов[ни] сфери — обръщане към непосредната реалност — видимата.
реализ[ъм], натурализъм дори.

Келтската душа идва на 2 пъти. Веднаж — с романтизма, II път — след крушението на материализ[ма] от XIX в. Разв[итието] на лите[ратурата] от 1850 до днес е борба между символизъм и реализъм; борба за равновесие между духа и света (действителността). Символизмът открива душата (от сре[дните] век[ове] мистична, келтска, катедрали, християнство. Звено

Florian = Parmentier

Колосалната амбиция да се затвори в една естетическа форма Тайната, върховното знание, проявленията на най-вътрешната душа (безсмърт[ната] душа, космич[еската] душа) и на подсъзнателното, пълнотата на всемирните хармонии — с 1 дума: Абсолютното.
Времето на лит[ературните] метежи, прокламации и девизи (от 1885—1900) създаде (освен декадентството и символизма) безброй школи и групи, на които аз мога да дам само списъка:
Магнифицизъм (Saint-Pol-Roux), Magisme (Péladan)
Социализъм (Jules Guesde etc.), *Анархизъм* (Лоран Тайад)
Романската школа (Ж. Мореас)
Paroxysme (Verhaeren, Mockel, G. Eekhoud, Nicolas Beauduin)
Еезотерична поезия
Натурйзъм (Saint-Georges de Bouhélier) *Френската школа*
Режионализм (поезия на областите), *Синтетизм* (1901), *Сомптюаризъм* (1903)
Интегрализъм (la poésie réalisée et la forme transcendante — свръхчувств[ителност] — du savoir) ils établissent un rapport entre nous et tout.
Хуманизъм (Fernand Gregh)
Neo-mallarmisme Jean (Royère), Импулсионизъм, Неоромантизъм, Юнанимизъм (Jules Romains), Визионеризъм, Аристокрация, Примитивизъм, Синсеризъм, Субективизъм, Драматизъм, Симюлтанеизъм, Флорализъм, Империализъм, Динамизъм.
Ефренеизъм, Бонизъм, Друидизъм, Плуризъм, Плюрализъм (Cravan), Механизъм, Тотализъм, Демократизъм, Серенизъм, Вивантизъм, Абатството (l'Abbaye), Хексаграма, Аргонавтите, Вълците, Либерална левица, Етернизъм, Насмонизъм и пр.

Сред това безчислие на школи и девизи аз не бих могъл да се справя в краткия срок на 1 конференс: това са безчислени действия и противодействия и от целия тоя шум, който има понякога само ефектна трескотня, остават в края на краищата имената.

Аз ще се спра на имената, имената правят епохата.

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 44, л. 1—5

1. Ръкописът не е датиран. По едно позоваване на самия автор вътре в текста можем със сигурност да го отнесем към 1920 г.

След завръщането си от Берлин Гео Милев развива активна лекторска дейност. В беседите, изнасяни в различни градове на страната и в София, той пропагандира модернистичните естетически идеи. Публикуваната тук беседа е предназначена именно за публично изнасяне. Представлява нахвърлени бележки, които не винаги се разчитат.

2. Изречението в квадратни скоби е задраскано от автора.

3. Подир „години“ е следвало: „и вратите на българската култура са разтворени за“.

4. „Здравият смисъл“ — един от основните принципи на класицизма.

8

[РЕЖИСЬОРСКИ ЕКЗЕМПЛЯР][1]

Хуго фон Хофманстал[2]

Електра

Трагедия в едно действие

Преведе: Гео Милев

[Текст на пиесата]	[Бележки на Г. Милев]
Сцена	
[при вдигане завесата]	Пет слугини и надзирателката вляво образуват пирамидална група (с приближени глави), която се осветлява от една бледозелена прожекторна светлина, падаща отдясно през отвора между куба вдясно и зида. Малко настрана и по-назад стои надзорницата. След вдигането на завесата — пауза. Групата на слугините стои така неподвижна и безгласна няколко секунди, като жива картина; цел = да се създаде внушително, вроде митично, сериозно-класично настроение.
Първа	
Де е Електра?	В тона на това настроение — сподавено и отдалечено — равно —

Втора

Ето нейний час,
часа, във който за баща си тя
реве, та потреперват зидовете.
Пауза.

Първа

Видяхте ли как ни погледна тя?

Втора

Свирепо като дива котка.

Трета

Вчера
бе легнала и стенеше.

Първа

Когато
залязва слънцето, тя всякога
лежи и стене.

Трета

Ний вървяхме, две
по две, и приближихме я —

Първа

Не може
тя да търпи друг да я гледа

Трета

Да,
ний приближихме я; тогава
пред нас тя като котка изпръхтя:
„Назад, мухи! — извика тя — назад!“

Четвърта

„Изцапани мухи, назад!“

Трета

„Не стойте

се обажда гласът на първата слугиня, без обаче да се отделя било с фигурата си, било с гласа си от общата група: „Де е Електра?“ — 2 сек. пауза.

В същия тон — II слугиня — 2 сек. пауза.

Изведнаж Електра се появява горе на вратата и остава един миг там, поглежда слугините — неподвижна, — след това отсечено, с едно движение, се сгърчва назад и, издигайки ръка над лицето си, дръпва се навътре. — Пауза.
Тогаз — I слугиня — в същия тон, само че малко по-живо, по-бързо и с известно смущение: „Видяхте ли как ни погледна тя?“

После: II, III [слугини] — и т. н. — все в същия тон, *бързо, равно* — без паузи, без спиране.

През време на този бърз диалог групата не се нарушава (само малко движение със заинтригованост и (все пак) респект пред особеността на Електра.

(Движение на приближаване, на сгъстяване на групата.)

„назад мухи!“ и др. подобни понадолу с по-висок тон, имитиращ гнева на Ел[ектра].

Също и другите думи на Ел[ектра].

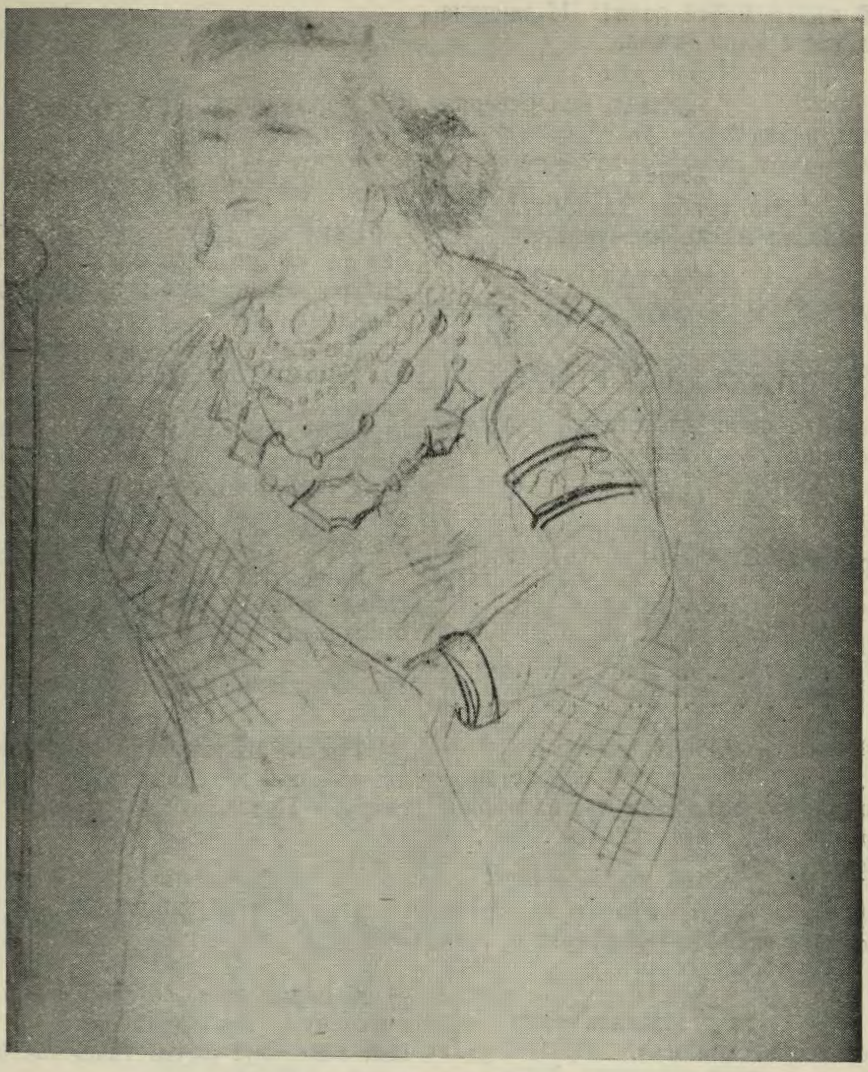

Електра. Рисунка от Гео Милев към режисьорския екземпляр

вий върху мойте рани!“ И замахна над нас с една метла.

Четвърта

„Назад, вий скверни мухи, назад!“

Трета

„Не трябва сладостта
на мъката ми да изсмуквате.“

Четвърта

Вървете си, махнете се — крещеше [сладко
след нас тя. — Яжте мазно, яжте [то
и свийте се с мъжете си в легло- крещеше тя, а тази —

Трета

Аз не съм страхлива —

Четвърта

Тя добре ѝ отговори!

. . . . . .

. . . . . .

[стр. 5] Трета

„Затуй — отвърнах — непрестанно стоиш там, дето лъха дъх на мърша и ровиш под земята за стар труп“. — *Пауза.*

Втора

Що каза тя след туй?

Трета

Изплака само
и сви се в своя кът.
Пауза

Първа

Не знам защо
царицата оставя да вилнее
на свобода такъв демон.

. . . . . .

. . . . . .

Пета

Пред нея ще се хвърля, ще целувам нозете ѝ. Не е ли царско чедо? — И да търпи такъв позор! Нозете

Едва тук групата се раздвижва, без да се разпръсква, като всяка фигура добива самостоятелност, индивидуалност.

Диалогът продължава пак в бързо темпо. Тон две-равни и *почти* еднакви; но само „почти“, не напълно — защото отделните фигури добиват постепенно индивидуалност, като, разбира се, имат за обединително начало *остървението* против Електра.

Една през друга слугините засилват това остървение, което достига кулминацията си на стр. 5.

Тук — върхът на бързина и остървение и едва тук диалогът спира. — Пауза.

II слуг. с поотслабен тон.

III слуг. още по-слабо: и с декресчендо, така че целият тоя пасаж завършва почти така, както започва. — Пауза.

Оттук започва ново повдигане, но вече с друг тон — сподавен, със закана, през зъби и не с такава бързина, както по-рано.

V слуг. Започва веднага, ненадейно, почти с пламенност, като се отделя малко от общата група.

й ще умия и скосите си аз ще изтрия.

Надзорница

Махвай се оттук!

Надзорницата, която стои досега неподвижно зад групата, идва между групата, хваща V слуг. и я тласва назад към прохода между ляв. куб и зида.

Пета

В цял свят няма нищо
по-царствено от нея. Тя лежи
на прага, цяла в дрипи, ала никой,
никой в този дом не може
нейний поглед
да издържи!

V слуг. продължава да говори оттам — от прага на прохода — със засилваща се разпаленост и почти адмирация към Ел[ектра].

Надзорница

Върви си!

Надзорницата — също тъй сподавено грубо, както и по-рано: „Върви си!“

Пета

Всички вий
не сте достойни да мърсите с вашия
дъх въздуха, що диша тя! Да можех
да ви избеся всички в плевника —
за туй, което вий сте сторили на
Електра!

V слуг. скрива се, продължава да говори зад завесата наляво.

Надзорница

Чухте ли? Ний на Електра!
която ритна своята паница,
когато сложиха я да яде при нас,
заплю ни и ни изруга?

Надзорницата застава на левия проход и говори с груб, староженски, донякъде типизиран глас; типизиран — в селско-слугински оттенък.

Първа

Що? мръсни
били сме от нечистотията —
извика, — на която сме слугували!

I слуг. повишава тона.

Една след една, с делви на рамо, бавно като малка процесия, слугините минават край надзорницата и се скриват в прохода наляво.

Надзорница

Когато с нашите деца ни види,
извиква: „Няма нищо по-проклето
от вашите деца, които кучешки
по тия стълби, хлъзгави от кръв,
сте зачнали и в тоя дом родили!“
Не казва ли това?

Докато надзорницата говори, светлината постепенно намалява — бавно, бавно се завива надясно по сцената, по стълбите — вече намалена — и изчезва към изходната си точка — прохода вдясно.

Слугините

Да! Да!

Пета

Защо
ме биете? —

Осветление: В това време горе в [. . . . . .] на задната сцена се заражда слаба *червена* светлина, която бавно, бавно слиза по-надолу, като същевременно се усилва. В момента, когато излиза Електра горе над стъпалата, светлината на червения прожектор (тя идва също отдясно, от високо) лежи косо през сцената над стълбата и част от зида.

Електра

Сама! Уви, съвсем сама! Изчезна
баща ми — скрит в студената земя.
Пауза.
(*наведена към земята*)
Къде си татко? Нямаш ли ти сила
пред мене своя лик да доведеш?

Електра се появява бавно, безмълвно спира на горните две стъпала (единът крак на по-долното, другият на по-горното) — пауза — и тогава започва — *бавно*, равно, с дълбока скръб;

Ето часът пак — наший час! Часът,
в който те заклаха . . . . . .
. . . . . .

основен тон 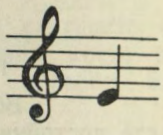

Първите два стиха с пресичане след всяка дума и — след всяка точка. — Пауза.

Около твойто чело, напоено
от влагата на твоите рани.
Татко!
Аз искам да те видя, днес сама
не ме оставяй! Както вчера, там
в оня ъгъл, като бледна сянка,
яви се пак пред своето дете!
. . . . . .
. . . . . .
[твоя
в този дом, ний ще ги доведем пред
гроб, и, подушили във въздуха
[цвилят
смъртта, ще почнат в ужас те да
и ще издъхнат там —
ще ти изколим
ний псетата, защото те са изрод,
и изродът на изрода от всички
онез, които тичали са с тебе
на лов, които лизали са твоите

Целият монолог на Електра, като започва ниско, бавно, трябва да се предаде като едно постоянно засилващо се кресчендо в тон и темпо.

Тон и темпо се засилват все повече и повече — с едно спиране само.

При думите „татко“ тонът се изменя, става умолителен и сподавен. Умолителността обаче постепенно се засилва, става все по-ревностна и по-пламенна, докато отново се дойде до същото кресчендо, както и по-рано.

Кресчендото се засилва, докато

тук вече става
furioso[3]

крака, които лапвали са залъка,
подхвърлен им от твоята ръка,
затуй кръвта им трябва да се пръсне,
да се разлей, покорна пак на тебе,
и ние — твойта кръв, Орест синът ти,
и твойта дъщеря — ний тримата;
когато всичко бъде свършено
и се разперят шатри от горд пурпур
навред под слънцето, светата пара
на твойта кръв, тогава ний . . . .
. . . . . .
. . . . . и които ме съзрат
тъй да танцувам, да, онез, които
съзрат далечната ми сянка само,
понесена така в безумен танец,
те ще си кажат: Ето — тук се дава
величествено празненство за някой
велик и славен цар, устроено
от неговата плът и кръв — честит е
тоз, който е родил в света такива
деца — които знаят да танцуват
край неговия горд и славен гроб
такива царствено-победни танци!

Малко resoluto[4] — задъхано.

Слиза няколко стъпала надолу.

И отново crescendo maestoso.[5]

Слиза още няколко стъпала надолу.

Електра завършва в диво опиянение, като при думите „честит" се повръща 2—3 стъпала заднешком назад и в края застава с отметната назад глава и изпънато тяло.

Явява се Хризотемис. Застава на вратата. — Пауза.

Хризотемис

„Електра!"

Тогава Хризотемис: „Електра!" (тихо, кратко).

Електра

Ах, туй лице!

Електра с плах, настръхнал тон — бързо.

Хризотемис

Така умразно ли е
за тебе моето лице?
. . . . . .
. . . . . .

У Хризотемис — нежен тон, в който блика недоразумение (наивно)

Електра

Те — майка ми и другата жена,
оная баба — ах — Егист, храбрецът
на подлите убийства, той, чиито
геройства знае само потното
легло на сладострастието. Но —
какво замислят?

Ирония и презрение.

Хризотемис

Искат да те хвърлят
в тъмница, дето ни луна, ни слънце
ще видиш повече. . .

Хризотемис съобщава всичко с наивна тайнственост.

Електра

. . . . . .
. . . . . .

Електра (смее се). Смехът кратък — през зъби.

Електра

Сякаш чух и аз. Не бе ли
след чаша вино, на трапезата?
Тогава той издига глас и почва
да се надува, да се хвали — зная,
по-лесно му се смила тъй храната.

Пак ирония с заваляно красноречие — но пак равно. Само на известни думи се слага повишен акцент, с който се дава ироничният тон.

Хризотемис

Не на трапезата. Не да се хвали.
Самички, той и тя, говореха
за туй.
. . . . . .
. . . . . .

Хризотемис пристъпва по-напред; спира на първите (горни) стъпала. Електра стои долу.

Електра

Не отваря никоя
врата в тоз дом! Сподавен дъх, и писък,
и хъркане на одушени — няма друго
в тия стаи. . . . . .
. . . . . .

Тук Електра повишава тона — бързо, но равно.

Електра

Дано, когато
родиш деца, да бъдат те към тебе
тъй, както ти към нашия баща!

Електра гневно.
Хризотемис заплаква сподавено.

Електра

Какво ревеш? Назад! Върви си вътре!
Там! там е твойто място! Чуй какъв
шум. Да не би да готвят твойта сватба?
. . . . . .
. . . . . .

„Какво ревеш?“ и пр. — остро, отсечено, сурово.
После преминава в ирония.

Хризотемис

Бягай, скрий се! Гледай
да те не види. Днес не се изправяй ти
на пътя й. Със всеки поглед сипе
смърт. Лош сън е сънувала.
. . . . . .
. . . . . .

Хризотемис с искрен наивен страх.

Електра

Аз! аз! аз й пратих
тоя сън. От моите гърди й пратих
тоз сън! Лежа и слушам стъпките
на тоз, когото дири тя. Аз чувам
как дръпва той в миг завесата пред
леглото: с вик изкача тя оттам —
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . ала аз го виждам
тъй ясно, сянка с разтворен поглед
— стои баща ми, там: о, трябва, трябва:
и ето: в миг поваляме я ний
там пред краката му — тогава пада
секирата!
. . . . . .
. . . . . .

Електра с твърда злоба: Аз! аз! и др. Така един пасаж, който трябва да се даде в постепенно crescendo[6].

Остава неподвижна — наведена напред,

докато от висотата на достигнатия тон при: *о, трябва, трябва: и пр.*, след едно малко спиране тонът се снема една степен по-долу; после пак спиране (пауза) и изведнаж тонът пада долу: „Тогава пада (пауза) секирата!“

Електра

Чувствувам
желание днес, както никога да
говоря с майка си!

Злобно — твърдо.

Хризотемис

Не ща да слушам.
(На прага се появява Клитимнестра)

Цялата прислуга не слиза понапред от Клитемнестра

Осветление: Червеният сноп прожекторна светлина се загубва посред светлината на навлизащите факли. От прожектора остава само един тънък червен лъч, който пада върху Клитемнестра. (Не сноп, а само лъч.)

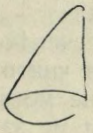

по-рано

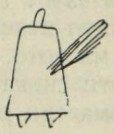

сега

Клитемнестра

Що искаш? Вижте! Вижте там това!
Как се изправя, стрелка ме с очи,
и вие се и съска срещу мене!
И аз —
оставям го свободно да се шири
из къщата ми!
Да можеше да ме убие с поглед!
О богове, какво ви сторих аз?

Първия пасаж (до „о богове“) Клитемнестра говори с надменно разлян тон, с някакво разлюляно красноречие, в което проличават остри нишки от гняв и ирония, която на места (напр. при: „И аз —“) се прелива в закана, която се мъчи да се укрие зад фалшиво великодушие.

Защо ме мъчите така? Защо
така сломена да е мойта сила,
защо при живо тяло да приличам
на пуста нива — и онази там
коприва да расте из мене, без
да имам сила да я покося!
Защо това, о вечни богове?
. . . . . .
. . . . . .

Всичко това Кл[итемнестра] говори отгоре (от първото горно стъпало на стълбите). В това време зад нея и пред нея — слугини с факли; от двете страни на стълбите — отляво и отдясно — опрени до бордюра на стълбите, на всяко стъпало стои по едно момиче с факел — 3 отляво и 3 отдясно.

Довереницата

Че ти си също тъй от
кръвта на боговете

Доверениците и носачката на шлейфа говорят като близки съветници на Клитемнестра. Първата — ласкателно-угодничево. Втората — предпазливо хитро.

Носачката на шлейфа

Тя говори
това с лукавство.

Клитемнестра

Тъй познато
ми звучи това. И все пак, сякаш съм го
забравила, отдавна, тъй отдавна.
Познава ме добре тя. Ала нивга
човек не знай, що иска тя да каже.
. . . . . .
. . . . . .

Тук [Клитемнестра] с известна *морност.*

Електра

А истина: ако ли ти не си
богиня, значи — няма богове!
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . Нима в таз утроба
съм аз лежала гола? О, не — излязла
съм аз от гроба на баща си
и като пеленаче съм играла
на мястото, където е съсечен!
О, ти си като истукан, от чиито
стоманени ръце не съм, не мога
аз да изляза. Ти държиш ме за
юздата. Свързваш ме, където искаш.
Избълвала си ми като морето
един живот, баща, брат и сестра.
Не зная как ще трябва да умра
аз някога, освен — чрез твойта смърт.

Със замаскирана ирония. Обаче на места прозвучава едва сдържана омраза.

Целият пасаж в равни тонове. Всяка фраза в един равен тон, обаче в последната фраза тонът се повишава или понижава с 2—3 степени. Като, разбира се, цялата нова фраза се казва пак равно, но вече в този нов, изменен тон.

Електра

О — много, много!
боли и мене за туй, за което
боли и тебе. Ето — яд ме е
да гледам аз Егиста, твоя мъж,

Също.

. . . . . .

. . . . . .

Довереницата

Тя не говори туй, което мисли.

Носачката на шлейфа

Измама и лъжа е всяка дума.

Клитемнестра
(гневно)

Не искам да ви слушам. Всеки звук
от вас таи душата на Егиста.
Не искам да се карам тук. Когато
ми казва тя неща, които радват
ухото ми, аз искам да я чуя,
да чуя що говори. Що е истина,
това не може никой да ми каже.
Тук на земята никой не знай нищо.

. . . . . .

Клитемнестра

За мене няма мирни нощи. Знаеш
ли средство против сънища?

. . . . . .

. . . . . .

Клитемнестра

Да, ти!
Защото ти си умна. Всичко в твойта
глава е силно. Ти говориш
за стари работи, като че ли са
от вчера. Но аз съм остаряла,

. . . . . .

. . . . . .

с отворени очи, пълзи, пълзи
по мене нещо — то не е ни дума,
ни болка, то не ме притиска, то
не ме души, оставя ме така
да си лежа, тъй както съм, и там,
до мен, лежи Егист, а там, а там е
завесата: и всичко гледа мене,

. . . . . .

Може ли
човек жив още да загине
тъй, като гнила мърша? да изтлее,
без да е болен? да изтлее, буден,
като разядена от молците дреха?

. . . . . .

Подстрекателно; и двете в еднакъв тон, издържан равно — средна бързина.

. . . . . .

С желание и жажда за капка спасителна светлинка.

. . . . . .

Морно и с желание за спасителна светлинка.

Тази реч на Клитемнестра е най-важната — драматическата. Целият ѝ разказ се преживява силно драматически. Това, което тя описва, като че го вижда пред себе си. *Силна мимическа игра.*

Остро променяне на тон и темпо. *Почти без жестове, особено главата не.*

Тук е най-силният драматизъм, който се възвишава до трагизъм.

Толкова голяма е болката на Клитемнестра, че в гласа ѝ, в тона ѝ и в *движенията ѝ* като да се чува един умоляващ вик за помощ. Особено в тази и следващата страница.

Електра

Едно неосветено?

Клитемнестра

Което свързано стои и чака там?

Електра

Не! Свободно се разхожда то.

. . . . . .

. . . . . .

Клитемнестра

Какво мърмориш?
Аз казах, че няма непоправими неща. Не виждаме ли всеки ден

. . . . . .

И що за думи. . . Същата ли съм, която го извърши? Пък и тъй да бе! Извършила, извършила! Извършила! Защо ми хвърляш днес такава дума между зъбите!!

. . . . . .

а там стоях пък аз, а там Егист, и срещнаха се погледите ни: тогаз не беше още станало! А след това така се измениха очите на баща ти в смъртний час, тъй бавно, грозно, спрени все у мене — и свърши се; и толкоз, нищо друго! Най-първо бе преди, а след туй после: и помежду аз не извърших нищо.

. . . . . .

. . . . . .

Клитемнестра

Не искам за това да чувам нищо. Млъкни. Ако застанеше баща ти пред мене днес — тъй както аз сега говоря с тебе, щях и с него тъй да говоря. Да, наистина — щях може би да изтръпна, ала може би щях също тъй да бъда нежна с него и щях да плача, както двама стари приятели, когато пак се срещнат...

. . . . . .

. . . . . .

Клитемнестра

Кажи на своята сестра, че тя не трябва като наплашено куче да бяга тъй и да се крий от мене.

Въпросите на Клитемнестра бързо, Отговорите на Електра по-бавно; в таза бавност се чувствува известна злорада увереност.

Тук вече Клитемнестра съвсем умолително, с желание не само за спасение чрез помощ, но дори чрез прощение.

Тук Клитемнестра благосклонно или по-скоро умолително се приближава към Електра, сякаш иска да каже:
Ето на, виж! Виновна ли съм нещо?

Клитемнестра отстъпва назад — Електра с последната дума „брадвата. . .“ 2 крачки подире ѝ.

Тук жаждата за капка успокоителна роса се чувствува съвсем силно в тоя пасаж на Клитемнестра.

Кажи ѝ да ме поздравлява, както прилича, и любезно да говори с мене . . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Клитемнестра

Забранила съм да ми говори зарад него.

И двете тия фрази с еднакъв (висок) тон.

Бързо и равно.

Електра

Боиш ли се от него?

Клитемнестра

Кой ти казва това?

. . . . . .
. . . . . .

Електра

Ти лъжеш!
Ти прати злато, за да го убият
. . . . . .
. . . . . .

Електра несдържимо повишава тона.

Електра

Чия кръв? На твойта собствена глава, щом паднеш ти в ръката на ловеца! И ти ще паднеш, ала след гонитба: защото: кой убива в жертва спящо

Първите два стиха в три тона, издържани равно с три различни нюанса:

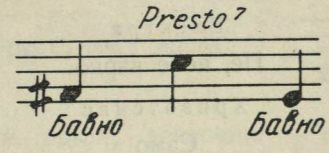

животно! Ще те хване той, из къщи ще бягаш като звяр! Надясно ли се спуснеш — там стои легло! Наляво ли хукнеш — там се пени баня в кръв!
. . . . . .
. . . . . .
Ти няма вече да виждаш сънища; а този, който остава да живее, той ликува и вижда на живота радостта!

От „Ще те хване той. . .“ се започва постепенно crescendo в тон и темпо, което накрая завършва със задъхано спадане.

Силна мимическа игра на Клитемнестра — мимодрама.

Електра през всичката тая няма игра остава неподвижна, на едно

място, загледана в една точка напред (към публиката).
Осветление: малко (светлина жълта), мелодрама. — Пауза.

Електра

Какво ѝ казваш? Гледай — тя се радва!
Главата ми! Не мога да измисля. . .
Защо се радва таз жена?
. . . . . .
. . . . . .

И тогава: „Какво ѝ казваш?“ и пр.

Осветление: След излизането на Клитемнестра червеният лъч (от прожектора) изчезва. А след като излизат и факелите, настава пълна тъмнина — само един зелен лъч пада върху Електра (отгоре високо, дясно).

Когато идва Хризотемис — един виолетов лъч, който се кръстосва със зеления — откъм левия портал. Това осветление остава до излизането на Хризотемис.

Електра

Тихо! сст!

Изтръпнала.

Хризотемис

Видях вън до стената чужденците,
които са дошли да известят —
да — двама:
. . . . . .

Електра и Хризотемис, притиснати гърди срещу гърди на стъпалата. Хризотемис гърбом, Електра с лице към публиката.

Така долепени една до друга те стоят до десния бордюр на стълбите — 3 стъпала от основата (Електра 3, Хриз. 4).

Електра

Не, не е вярно.

Хризотемис

Само
на нас не казват! Да, Електра: мъртъв

Един млад слуга

Ифу, опустяло! кой е легнал тук?
Аха, разбрах! Хей там в обора, хей!

Младият слуга с темперамент — леко комичен; висок тон.

Готвачът

Що има?

Готвач: бавно, тихо — сериозно.

Слугата

Викам с цялото си гърло
за някой от конярите, а идва —
готвачът.

(Тази сцена е едно отпочиване, преди да се започне още по-силното повдигане на трагедията.)

Един стар слуга

Защо ти е коняр?

Стар, сериозно типизиран.

. . . . . .
. . . . . .

Електра

Трябва ний сами, ний двете
да го извършим!

Електра

Няма
да те оставя. Трябва да се сраснем
така една със друга ний, че ножът,
що би посегнал да ни раздели,
от твойто тяло да откъсне мойто!

. . . . . .
. . . . . .

Електра

Бъди проклета!
Ето ме сама!

. . . . . .
. . . . . .

Орест

За тебе значи няма нищо мило
тук на земята, щом изпод земята
ти искаш нещо да изровиш и
да целуваш? Сам сама ли си в
този свят?

Електра

Не съм аз майка, нито имам майка,
не съм сестра и нямам аз сестра,
спя пред вратата—но не съм аз куче,
говоря — но не разговарям, жива
съм — ала не живея, нося дълга
коса — ала не зная нищо от
това, което, казват, чувствуват
жените: с една дума, моля те,
върви и остави ме! остави ме!

. . . . . .
. . . . . .

Тихо, тайнствено.

. . . . . .
. . . . . .

Електра: бързо, настоятелно.

Осветление: С думите: „Бъди проклета!“ угасват двата прожекторни лъча — зелен и виолетов. *Тъмнина — пауза* (5—6 сек.).

Тогава пада един малък сноп червена светлина. Отгоре дясно, точно върху Електра, която започва да дълбае в основата на левия зид.

Орест се появява отдясно. Зад Орест се пронизва слаб, тънък хоризонталният лъч от прожектора.

Орест: тон: *нисък,*

бавен, равен, движения — неподвижни.

Целия разказ за себе си Електра предава не толкова като оплакване, колкото с недоволство и гняв.

. . . . . .

Орест

Ти сигурно си тук от тоя дом?

Слугиня може би?

. . . . . .

. . . . . .

Орест все в същия равен, бавен тон

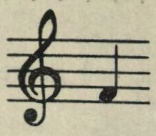

Електра

Трябваше ли да те видя!
И трябваше ли да съзреш скръбта ми ти, вестоносец на злочестина!

повишава тон
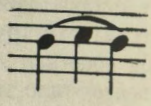
Орест

Що искаш?
Тук всички с радост срещат тая вест!
Умрелият си е умрял. Напразно!

. . . . . .

Затуй
той трябваше тъй също да умре.

. . . . . .

. . . . . .

равно, бавно

Орест

Нима виждам нея? Нея самата? Ти?
Нима те държат те гладна, ил те бият?

. . . . . .

. . . . . .

Орест: Бързо темпо.

Нов тон

Орест

Чуй, нямам време. Чуй. Не трябва да говоря гласно. Чуй: Орест е жив.

. . . . . .

. . . . . .

Орест:
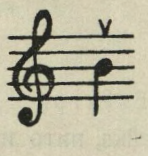
Електра

Свободен ли е той? Къде е? Знаеш ли ти къде? Скрит нейде? Или в плен!

. . . . . .

. . . . . .

Осветление: Постепенно тънкият сноп червена светлина става по-широк и едновременно черв. светлина става *виолетова светлина* (прожектор).

Тази виолетова светлина обхваща стълбите, част от двата зида (ляво и дясно), част от терасата (горе) и пада (долу).

Орест

Заклевам се във бащиния труп!
Затуй синът дошъл е в тая къща,
та още таз нощ да умрат онези,
които трябва —

. . . . . .
. . . . . .

Орест: тържествено.

Орест

Ще го извърша аз — веднага!
Блажен е, който може да го стори!

. . . . . .

Групата Електра — Орест стои вляво до куба, отдясно идва Възпитателят с твърди стъпки; спира пред стълбата.
После

Електра

Братко, кой е този там?

Възпитател

(бързо отива към тях)
Бъдете
разумни, дръжте си езика в този час,
когато един дъх, звук, едно нищо
погубило би заедно с нас
и нашето дело —

. . . . . .
. . . . . .

„Бързо отива към тях"

Движенията на Възпитателя са твърди, отсечени, решителни.

Възпитател

Тихо, стига!
Тя те очаква. Нейните слугини
те дирят. Няма никой вътре в къщи.
— Орест.

Осветление: Пълна тъмнина (виолетовият прожектор угасва с влизането на Ореста и пр. в двореца.)
Сцената е осветена само от факела, който е закрепен върху лявото малко кубче над стълбите.

Електра

Забравих да му дам секирата!
Те влязоха и не можах аз да му дам
секирата. О, неми богове
в небето!

Електра: три хода: a-в-c и спира на d.

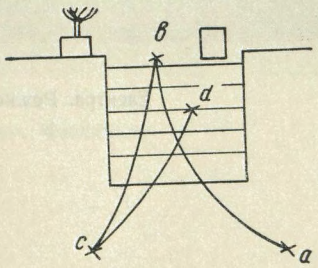

на това място (d) се спира внезапно

бързо, равно

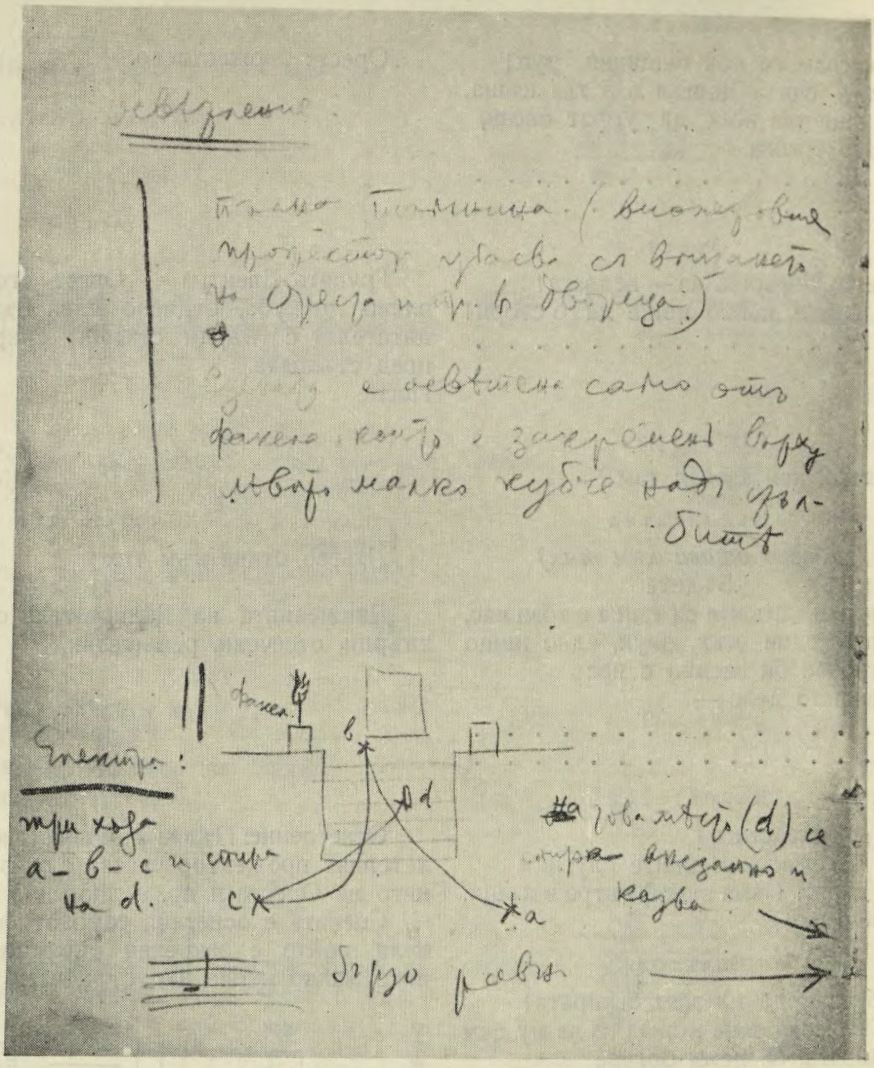

Електра. Режисьорски екземпляр. Факсимиле

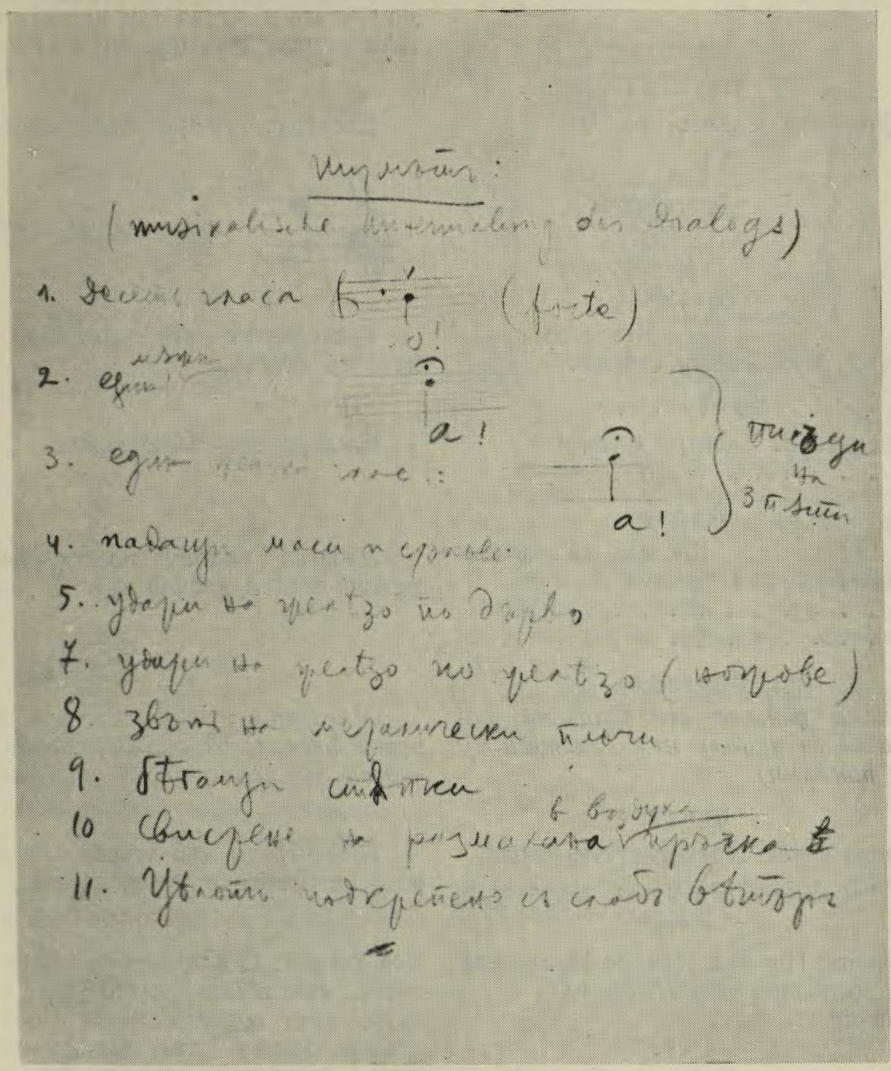

Електра. Режисьорски екземпляр. Факсимиле

Електра стои горе на терасата до вратата и остава там неподвижна като статуя през цялото мълчание

Електра

Удри още веднаж

Електра: „Удри още веднаж“

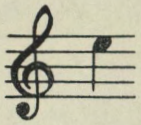

силно, остро, кратко

Втори

Вътре има мъже. Чух мъжки стъпки.

Тук сцената е все тъмна до идването на Егиста.

Хризотемис

Електра е! Електра е това!

. . . . . .

Електра стои неподвижна.

Първи

Ще ида да повикам мъже.

. . . . . .

. . . . . .

Избягва надолу по стълбите между зида и десния куб.

Електра

(взема факела от вратата, затичва се надолу към Егиста и му се покланя)

Осветление: Щом Електра изправя факела, от прожектора пада *червен лъч* точно върху стълбите.

Егист

Каква е таз страхотна тук жена?

. . . . . .

Този червен лъч угасва с влизането на Егиста вътре в двореца.

Егист

Убийци! Помощ! Помощ! Помогнете на господаря си! Убийци! О — убийци.

Осветление: С влизането на Егиста вътре, светлината, която иде отвътре през вратата, почти съвсем изчезва, остава само един тъмночервен блясък. И така до края на пиесата.

Наоколо цялата сцена тъмна.

Остава само факелът.

Хризотемис

Електра! Сестро! О, ела с нас! Ела! Там вътре в къщи там е брат ни Орест — той свърши всичко! Той! *(много гласове, шум зад сцената)* Ела! . . . . . .

Шумът: (Musikalische Untermalung des Dialogs)[8]

. . . . . .
. . . . . .

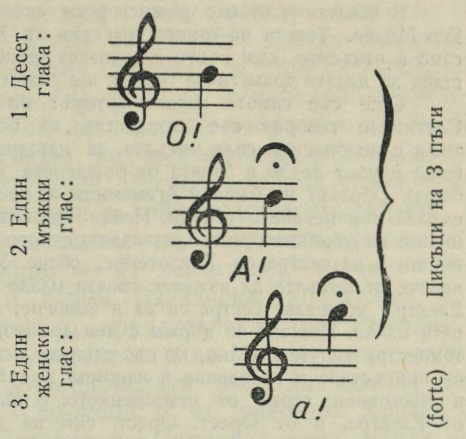

4. Падащи маси и столове.
5. Удари на желязо по дърво
6. Удари на желязо по желязо (ножове).
7. Звън на металически плочи.
8. Бягащи стъпки.
9. Свистене на размахана във въздуха пръчка.
10. Цялото подкрепено със слаб вятър.

Електра

. . . . . аз знам,
че всички чакат мене, да започна —
да поведа хорото, но не мога . . .

Шумът се засилва, така че кряскането на Хризотемис е почти необходимо (за нея).

Хризотемис

(почти кряска от възбуждение)
Чувай —
о, те го носят на ръце. . .
. . . . . .

Хризотемис

(спуща се към нея; Електра стои неподвижна; Хризотемис се спуща към вратата, чука — вика):
— Орест! Орест!
(Тишина)

Навалицата от слуги на вратата се отдръпва настрани и на прага се появява Орест — застава прав, победоносно настръхнал. — Пауза.

Тогава Хризотемис: Орест! Орест! (Всичко стои неподвижно. Пауза.)

Завеса

Завеса

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 40, № 43

1. Режисьорският текст на „Електра“ е подготвен от Г. Милев през 1924 г.

В печатания от нас режисьорски екземпляр на „Електра“ даваме изцяло текста на Гео Милев. Текста на самата трагедия от Хофманстал, преведена от нашия поет, даваме само в откъсите, към които се отнасят режисьорските бележки. Но за да има читателят представа за цялата драматична творба, ще дадем кратко резюме на съдържанието на „Електра“:

Още със самото начало авторът ни въвежда в напрегнатата атмосфера на дома. Слугините говорят със злорадство за особеното държане на Електра. А на Електра тежи с непоносима сила мисълта за извършеното страшно престъпление. Нейният роден баща е убит подло в банята от рожденатa ѝ майка Клитемнестра и от Егист (втория ѝ баща). Образът на баща ѝ Агамемном я преследва непрестанно и възбужда непреодолима омраза към неговите убийци. Нейна единствена цел в живота е станала мисълта за отмъщение на убийците, мисъл, завладяла цялото ѝ същество. Същите чувства и воля тя иска да внуши и на сестра си Хризотемис, обаче Хризотемис е същество безволево, вълнувано повече от мисълта да изживее своята младост, простото си човешко съществуване. Когато Електра убеждава сестра си да ѝ помогне, за да осъществи отмъщението, явява се убийцата майка. Електра се държи с нея дръзко, изобличава я за нейното престъпление. Клитемнестра ту умолително, ту със заплахи иска да смири дъщеря си, защото тя със самото си присъствие и поведение ѝ напомня за убийството, тревожи нейните сънища, държи я в постоянен страх от отмъщението. В същност Клитемнестра се срахува не толкова от Електра, а от Орест. Орест, син на Агамемнон и Клитемнестра, брат на Електра, е бил отделен от дома и изпратен в чужбина с надеждата, че там ще загине. И в момента, когато майка и дъщеря са изправени непримирими една срещу друга, пристигат двама чужденци, които съобщават, че Орест е загинал. Клитемнестра не скрива злорадството си от „радостната“ вест, а Електра решава сама да отмъсти с помощта на сестра си. Но Хризотемис няма воля за това и Електра я прокълнава. Тя сама трябва да извърши всичко. И тъкмо когато иска да изрови секирата, с която е бил убит баща ѝ, появява се единият от „чужденците“. Той се оказва именно брат ѝ Орест. Той още се колебае, но с разпалени слова Електра укрепва волята му за отмъщение. Той влиза в двореца и наказва престъпницата майка, а след това и Егист, който се е върнал в дома да чуе „радостната“ вест. Всички стари слуги, които ненавиждат Клитемнестра и Егист, посрещат възторжено Орест, понасят го на ръце. Електра е крайно възбудена от осъщественото най-после отмъщение. Тя заиграва своя победоносен танец. И когато Хризотемис я вика да посрещнат брата си Орест, тя вижда, че Електра е паднала и лежи неподвижна. Тя не е издържала напрежението и радостта от отмъщението.

2. Хуго фон Хофманстал (1874—1929) — австрийски поет и драматург, един от представителите на „виенската“ група на декадентите. Творчеството му е просмукано с упадъчни тенденции, с песимизъм, обреченост и безсилие. Използува широко класически сюжети.

3. Furioso — музикален термин, който означава бясно, неудържимо, яростно, неистово темпо; също така — бурно, страстно.

4. Resoluto — музикален термин — решително, мъжествено, твърдо.

5. Crescendo maestoso — музикален термин — нарастващо тържествено, величаво.

6. Crescendo — музикален термин — постепенно нарастващо по сила.

7. Presto — музикален термин — бърз темп, съответствуващ на стремителен бяг.

8. Musikalische Untermalung des Dialogs — музикален фон, звуково-музикално подчертаване на диалога.

9. Forte — музикален термин — силно, гръмко.

9

ТЕАТЪР[1]

Театър Ренесанс (Оперетният кооперативен театър) се старае да ликвидира с оперетката и да се превърне в драматически театър. Похвална идея. Но дебютът на бившите оперетни артисти в полето на драмата не е твърде успешен. В леката комедия и фарса театърът ще може да постигне добри резултати, както напр. в „Тримата близнаци“ — една духовита сатира на замръзналата в строгите правила на своето благородство аристокрация. Един чудесен тип на закоравял в педантизъм

аристократ създава Асен Русков в ролята на стария граф Октавио. Изобщо, като типичен комик, Русков е един рядък талант между малкото таланти у нас. Ред оперетни роли, създадени от Русков досега (пашата в „Тайните на харема", Селестен в „Мамзел Нитуш" и др.), са почти съвършени постижения в историята на българското театрално изкуство. Русков е стилизатор в типизацията. Той дава строго очертание на своите роли, като не се задоволява с произвола на имитацията, облягайки се само на външното реалистично наблюдение. Русков създава шарж — измисля карикатури, а не имитира възможни в действителността образи. И с това дава да се почувствува присъствието на творческа фантазия у него, присъствието на талант изобщо — на значителен талант. Подходяща за наивка във фарс е и Мими Балканска, но нужна ѝ е дикция. Първото сериозно драматическо представление на Ренесанс е „Измяна" от кн. Сумбатов. Пиесата — несъстоятелна. Претрупана с умишлени сценични ефекти. Нещо като „Македонската кървава сватба" или „Спартак" на Чичо Стоян... Играта — по-лоша и от пиесата. Хората от бившия оперетен състав — главно Сладкаров и Симеонов като млади любовници — са твърде оперетни. Добър е пак Русков, на когото, разбира се, не би трябвало да се гледа като на оперетен актьор. В ролята на Анония не му достига нюансировка на тона. Играят и двама стари актьори от Народния театър — Ив. Попов и Зл. Недева. Ив. Попов със своя муден, твърде по селски провлечен говор, не дава ни най-малко образа на оня страшен завоевател Сюлейман; неговата игра е скучна. На г-жа Недева (царица Зейнаб) не липсва известна царствена осанка, но нейните преживявания, ако се съди по интонациите ѝ, изглежда да са смешение от някаква чудовищна психология. Тя вика. И след това говори тихо. „Контрастира" високи и ниски тонове. Тя е слушала, че така звучи нюансираната игра на големите артисти. Обаче в нейната уста това излиза чудовищно. Тя вика там, където трябва да шъпне, слага фалшива унесеност в гласа си там, където трябва твърдост. Графическото изображение на нейния неравен говор би било една произволна рисунка от най-разнообразни линии, различно дебели, различно извити или начупени, различно кръстосващи се. А това показва, че артистката говори, без да мисли и без да чувствува. Говори произволно. С извинение — за художествени образи, за художествени творчества, за художествени интерпретации тук не може и дума да става. Човек просто би трябвало да се стряска от всеки неин тон (или по-право викане); за щастие нервите на българина са дебелички... Добра беше г-жа Кица Стоянова (Исахар); но би била още по-добра, ако сложеше твърдост в говора си и го освободеше от тази жалостна провлеченост. Известни надежди вдъхва г-жа Розенберг (Рукайа). В I д[ействие], дето разказва приказката за цар Вятър, тя разказва чудесно; дори с художествена пластика в говора. Но после — в II, III д[ействие], дето пред младата артистка стоят драматически задачи — ней не ѝ достига преживяване, не ѝ достига сила на чувството.

Ренесанс няма драматически състав. С този състав не могат да се постигнат особни резултати. И никакъв ансамбъл. Дори Шахатуни, който поставя пиесата и играе една от главните роли (Отар бег), стои посред такъв ансамбъл сякаш без почва. Цялото представление: скучно и

неефектно — въпреки многото декоративни и драматически ефекти... И дълго...

Също тъй дълго, скучно и неефектно като втората премиера на Народния Театър — „Принцеса Турандот", китайска трагикомедия — приказка от Шилер (или по-право от Гоци). Някак си скучно и сънливо. Сънно сънновидение. „Спи спокойно мое детенце..." Berceuse от Шуберт.

ДБКМ — БИА. ф. 26, арх. ед. 40, л. 27—32

1. Статията не е датирана. Но както личи от позоваването на играта на Шахатуни и постановката на „Турандот", тя е писана несъмнено през 1925 г. Според другарката на Гео Милев, Мила Г. Милева, за превръщането на театър „Ренесанс" в драматичен театър е била създадена комисия с председател актьора Кръстю Сарафов. Гео Милев е бил привлечен за сътрудник на тази комисия. И във връзка с това вероятно той ще да е написал и статията. Тя остава неотпечатана. Обаче главната й идея той използува в темпераментната си статия „Т атрални опити", поместена в сп. Пламък", в която разобличава реакционната театрална политика на тогавашния директор на Народния театър Владимир Василев. Във въпросната статия намираме следните пасажи, които дословно се покриват с печатания тук ръкопис: „Кооперативният оперетен театър в Ренесанс прави опит да се прехвърли от оперетата към сериозната драма. Нещастен опит. Без сериозни драматически актьори сериозна драма не става. А такива — драматически актьори — има в старата оперетна колегия на Ренесанс само един или двама: Стоилов и главно Русков. Добре—и Шахатуни. Но само с Шахатуни театър не става. Театърът е ансамбъл, а не единичен актьор. Едно нещастно представление: И з м я н а, дълга, заплетена, лъжеефектна, лъжекласическа драма от княз Сумбатов — нещо като „Македонската кървава сватба" или „Спартак" на Чичо Стоян — и опитът фалирва...

П р и н ц е с а Т у р а н д о т, китайска трагикомедия от Шилер (по Гоци)... Някак си, скучно и сънливо. Приказка. Сън. Сънно сънновидение..." (кн. 7—8, стр. 251).

Част от статията (характеристиката на Ас. Русков) е печатана в сб. „Театрално изкуство", 1942, от Мила Гео Милева.

III

ПИСМА

А. ПИСМА ОТ ГЕО МИЛЕВ

1913

1

До Милю Касабов — Стара Загора[1]

[*Лайпциг, март 1913*]

И в чужбина той не е лош патриот. Заел се е да пише студия „Балканската война и поезията“, в която доказва, че иде нова ера в нашата поезия — патриотическата. Защото Балканската война не е израз на тесни интереси, а на народния освободителен дух. Тази война възроди българина и това ще намери отражение и в литературата. През ваканцията няма да се върне. Занимава се с латински автори, по-специално с Хораций. През втория семестър ще слуша лекции върху стихотворенията на Гьоте, френската литература и психология на народите.

Впечатленията му от Германия не съвпадат с онова, което се говори за нея. Чужбина го е научила, че не трябва да се гледа на Запада с преклонение. На Балкана също има „велики работи“ и нас съдбата е определила да станем възродители на славянството. Пратил някои работи в нашите вестници, но не ги отпечатали, защото е неизвестен. С Кюн още не е уредена работата за картините. Живее много икономично.

...Защото: едно — аз съм на чужбина, а чужбината има такива свойства, че прави и ренегата дори голям родолюбец; а пък аз и без това не съм лош патриот. Освен това естеството е у мен с много по-голяма чувствителност и усет към всички работи, отколкото у всеки друг. А освен това и разумът ми — както знаете — е доволно бистър, критичен и схватлив. Тъй че всичко онова, което става там, съвсем не остава чуждо за мен. И аз съм раснал наред с моя народ, наред с неговата гордост. Назад съвсем не ще остана. И струва ми се — казвам, — че зная много добре каква е сега България и българинът. И инак не бих се заел да пиша оная студия, за която ти писах — „Балканската война и поезията“, която е по-скоро един очерк на новия велик дух, който създаде тази война, и на онова, което тоя ще създаде в поезията. А за мен то е ясно повече от бял ден: един гигант-народ не може да пее чрез своите поети-херолди за лилипутите. Нова

ера в нашата поезия иде. Оная поезия, от която досега никой не струваше хас, ще излезе сега с могъщи крачки напред, тъй могъщи, както са крачките на нашия народ. А тази незачитана поезия — това е свръхчовешката поезия на Пенча Славейкова, който казва:

„Това е Чаканий, Желаний и Единний.
След него тоз народ ще тръгне и ще мине
морето кърваво — Червеното море
на временни беди и само ще да спре,
Обетованата земя когато види:
такива са народи на бога само свидни.
Народ творец — родил в живота свой Мойсей,
Мойсей, човекът, тъй в когото бог живей,
Едничкий, със смъртта на който бог е плакал!"

(„Кървава песен")

Това е основната, оригинална същност на първата моя критична студия, която, разбира се, ще бъде научно разяснена и обоснована.

Ето един от най-бляскавите пасажи на тази ми работа: „Нека твърдят вечните опозиционери и протестатори, че това беше „война икономическа", „война за затвърдяване на интереси". Народът, който я изнесе на своите плещи, е горд, че той я изнесе, че той именно порасна неимоверно сред нейните мъки и несгоди. Времената вървят, времената се пречупват, времената се прекатурват — зафучава вятърът и разлюшква стария лес, дълбоки подземни тътнежи разклащат мирната земя, далечни светлини озаряват черния кръгозор, бурята иде, бурята се приближава, бурята реве, бурята трещи — и мирният селянин, търпеливият орач, се вижда принуден да остави ралото насред браздите, да издигне войнско чело срещу мълниите, които разпарят небето, да свие мишци, да изпъчи гърди и да се понесе в едно с шеметния ураган, за да създаде една епопея!.." — Химн! А по-нататък: „Може би широките народни маси — главната мощ на нашата армия — да не са проникнати от съзнанието на освободители, от съзнанието, че извършват нещо божествено и свещено, че се борят „за свободата на брата роб". Но що? Затова пък липсата на подобно съзнание се запълня от един велик гняв — подобен на ярост — гнева на разплатата, който пълни и надува гърдите, създава героите и геройските дела. И толкова по-велики бяха подвизите, озарени от тази ярост на разплатата. Тази война беше краят на една петстотингодишна война, чиито борци са откърмени в самите нейни жестокости. Това бе война на два сорта племена, на две раси, на два свята, които не могат да вървят заедно, защото единът иска да бъде господар, а другият отказва да бъде роб; единът се възражда, а другият гние; единът създава, а другият руши; единът търси мир, а другият се храни от безмирие и анархии." И по-нататък: „Нов българин имаме пред себе си — българина, преминал през чистилището на войната. Бурята бе велика и огромна, велики и огромни са и нейните последици. Тя помете и отнесе всичкия прах и боклук на времето, който тровеше нашия обществен живот. Нажежените куршуми пронизаха нашите гърди, техният пламък премина през кръвта ни и прогори там всичките отровни бацили на пропадането. Не мислете вече, че българинът е все същият хрисим и най-верен орач. Той оре пак нивите, но носи вече в гърдите си и гордостта на победителя,

самоувереността на силния и волността на свободния от свързаност и страх гражданин. Нов народ стои пред нас, нов българин — с нови чувства, с нови мисли, с нови стремления, с нови идеали; старите (думата ми е за Вазовата поезия например) свършиха своята работа. Бурята бе велика и огромна, велики и огромни са и нейните последици.“ И тъй нататък. Тия цитати, разбира се, няма защо да отиват до чуждите уши. По-нататък в тази студия[2] аз ще се спра и на критиката на оня невежа в „България“,[3] чиято задача изглежда, че е само да накастри К. Христов, като му противопостави — намерил кого! — Ст. Михайловски, най-непоетичния ни поет. Та думата ми беше, санким, за дохождането ми: отдалечих се твърде. Искам да кажа, че съвсем не съм останал чужд на нова България, тъй като не съм роден за старата. „Ний младежите!“

Затова от тази гледна точка няма защо да си дохождам. Но най-важната причина — четвърта поред, струва ми се — е сметката. Практичният Санчо Пансо заговорва: По-рано от 15. не мога тръгна (1); ще бъда в България 1 месец само (2); един месец тук бих прекарал дори с 60 марки, т. е. с 75 лева (3); пътните ми разноски са 140 лева и с живеенето ми там най-малко 150 (4); излиза, че разноските ми за още един месец ще трябва да идат на вятъра (5); затова най-добре е да си остана на мястото (6)!

Така че — няма да си дойда през тази ваканция, макар че ми се иска туй, и ми се иска — ама как!.. Знаеш ли?.. Ама как!.. Боже мой, един път да си дойда! Но, право да ви кажа, не толкова хората ме влекат, колкото самата наша земя българска. Пръстта и камъните. О, как великолепна е тази дивотия! Като си представя някое кътче в нашата градина, или лозята към гарата, или нивите, пълни с кадънки, под гробищата, дето тъй съм се възхищавал понякога, като си представя дори циганската махала „Сърьоулу“[4] — и заплаквам... А спомня ли си за букаците на Балкана аз съм вън от себе и крещя:

„Да бягам веч оттук, печални ми са дните!“

Сякаш съм сраснал с пръстта и шубраките на този Балкан, на този стар Балкан, с пръстта на всяко кътче, на всяка педя родна земя. Балканът.

„От пръвни още дни
душата ми е той омайвал и унисъл...“

Виждате какъв харен българин съм аз и каква родолюбна кръв играе в жилите ми! Ах, тая родолюбна кръв! Тая наша чудна българска земя, това „отечество любезно“! „Ах, пустата Стара планина“! —

Но все пак няма да си дойда тази ваканция, а ще потрая до идната, когато и без това ще трябва да си дойда, ако бих си държал латинския изпит. Ако се отварят училищата, вярвам, че ученето ще се продължи до средата или края на юли. И по-добре, тъй като тук вторият семестър е чак до 16 август, или фактически 15 дена по-рано (нов стил). Латинския език — бая го научих. Брожковата читанка[5] свърших напълно и сега почвам латинските автори, на първо време Салустий, после Цезар и пр. Купих си ги, а също и Хорация — най-великия латински поет. Четох вчера една от неговите оди, която Вазов е превел (Христоматията Мишев и Костов, 3 т.[6], в която Борис[7] ще трябва да се позавре и разчете, особено и 3 том), — която казвам Вазов е превел:

„Вдигнах си паметник, по-твърд и от метала“

(„На Мелпомена“)

Оня стих от Пушкин, когото П. Радев цитира в речта си на 19 юли и който обърна вниманието на баба, че „и тя чула да споменат веднаж моя Пушкин“, е подражание на Хорация и стиховорението носи като мото — първите думи — на латински:

„Я памятник себе воздвиг нерукотворный,
к нему не зарастет народная тропа, (пътека)
вознесся выше он главою непокорной
Александрийского столпа.

Нет, весь я не умру!..“

А аз съм го превел в сбирката си от руски преводи за Г. Бакалов:[9]

„Не, цял не ще умра! Живее мойта песен
и няма с моя прах душа ми да изтлее“ и пр.

Ще преведа и Хорациевото стихотворение, тъй като Вазовият превод не е точен. Изобщо Хораций е тоже обект на литературната ми работа, тъй като е великолепен, а досега непревеждан. Разбирам го доста добре: „Вдигнах си паметник по-дълготраен от бронза, по-висок от царственото чело на пирамидите, що нито разрушителната мъгла, нито безсилния аквилон[10] може да разруши, или безбройният ред от години и бегът на времената. Не цял бих умрял — и голяма част от мене ще избегне Либитина[11] (Смъртта) — ...“ и пр. Това са моите студии с латинския ез[ик]. От два дена си позволих една малка почивка и чета две-три български книги, които едно българче, ученик в нем[ската] гимназия (собствено по-голямо от мен), ми даде. Викат го „поетчето“, тъй като има и по-стар „поетът“, едно увлечено подир „идеализма“ хлапе от София (Ненов), което, като му заговаря за литература нещо, и ме зяпва в устата като светец. Та ще му направя и бела дори; възхитен от моите речи, заявило на Парлапанов (там живее под надзор), че ще се запише по литература и няма да ходи вече на училище. И не ходи!.. Ех, боже мой, ти господи,!.. И постоянно: „Аз обичам ей тъй да слушам като приказвате... Ах, вий сте много начетен човек!..“

През втори семестър ще запиша следните лекции сигурно: пак от стария ми професор Köster: „Стихотвор[енията] на Гьоте“ (3 часа—13 марки); Birch-Hirschfeld: Френ. литература на 16 и 17 в. (21 м[арки] 5 ч.); Friedmann: Старофренски език и Песента на Роланда, или Holz: Старонемска граматика (3 ч.)

Wundt: Народна психология — на народите (5 ч.). Най-голямата знаменитост на цяла Германия, създател на новата опитна психология и специално на новата негова собствена наука: психология на народите.

И още някоя друга лекция — всичко около 50—60 марки, или не повече от 72. Лекциите сега са все повече 3-часови, 2-часови, т. е. поевтини.

Онова, което се мисли и разправя за Германия у нас, съвсем не е тъй. Мен поне не ми прави никакво впечатление един от най-големите

им градове, какъвто е Лайпциг (3-и — след Берлин и Хамбург). Нашата София е много по-хубава като град, макар тук улиците да са навсякъде постлани, а в центъра с дървен паваж. В София паважът, ония жълти камъчета, е много по-красив от тукашните засмолени улици. И зданията там са много по-красиви. Тук има много вехти къщички, дори в центъра; разбира се, има и нови и хубави. Но в София има само нови. А и университетът тоже не ми прави впечатление. Разбира се, не съм слушал още всички професори, а този, когото слушах досега (до петък), макар и представител на катедрата по немска литература, не е някакъв голям авторитет, никакъв авторитет дори. Най-сериозно говоря, като заявявам, че не е дори $^1/_{10}$ от нашия Шишманов, който има едва ли не по-големи познания и по самата нем[ска] литер[атура], и разбиране — без съмнение — много по-дълбоко. Дори и доцентите като М. Арнаудов са по-умни от него, макар и негови ученици. Той говори действително понякога с въодушевление и патос, но това съвсем не е увлекателното слово на Шишманова, а тоже и на Арнаудова, който тоже не разправя по-лошо от него. Да не казвам пък за Балабанов, който е много умен, учен и проницателен критик. Изобщо в София аз имах може би по-добри професори, а ако ги мерим само с Köster'a — без съмнение по-добри. Но няма какво. Заради филологията на Беню Цонев трябваше да избягам и от тях. Все пак аз много голямо внимание не обръщам на професорите, тъй като работата ми едва ли е да уча от тях нещо, а само една тапия и една нужна титла, за която съм дошъл тук. Пък и театърът на Лайпциг съвсем не е нещо особено. Ние имаме в София гениални актьори (които впрочем загубихме) и великолепен театър. Това ме научи чужбината, че не трябва да се мисли, че само на Запад има хубави работи, а ний сме още на долния басамак. Не, не! И у нас има велики работи, и велик народ, и велики професори, и велики актьори, и велики поети. Поне германският запад не е нищо особено. Само търговията и фабриките тук превишават ония в България, но и ний можем и да ги стигнем, бидейки на 70 милиона 8—9 000 000 само. Но в културата и ний не сме назад. И криво се мисли, като се крещи у нас: „Запад, Запад! Европа! Германия! Запад!" — Вятър! Може би това минаваше през времето на бай Ганя, който се хвалеше, че и „той е ходил из тая пущина Европата", но не и сега вече. Хе!.. Тепърва европейците ще обърнат очи и към нас и ще видят, че и зад Сърбия имало някаква си Европа, някакъв „Изток" за тях много по-велик и от Сърбия. Защото тук само Сърбия, като по-близка, се познава и тя се смята като първенство на Балкана. Други, други са първенците, господа европейци. Ще ги видите. Вожди сме били някога на славянството, на това тъпо славянство, книги и просвета сме му дали, и сега съдбата пак нас — най-малките — предопределя да бъдем неговите възродители. И ще бъдем достойно, сме вече — ний — най-малките и най-великите от всички славяни! Затова загатвам и в студията си. Та казвам, че в Германия работите съвсем не са тъй велики, както се хвалят. У нас например студентките са почти $^1/_2$ от университета, а тук (в Leipzig) има най-много 20—30 или 40. Питах отначало моя немец има ли тук много студентки? „Ах, много, много!.." — отговаря ми... Понятия! Много! А у нас те са 400—600 или повече — на 2000 студенти. Тук 30 на 4000. Тия числа говорят много. Но немчулягите, разбира се, нямат хабер от това. Тук всички са грамотни (а у нас почти всички — 80%). Но каква е

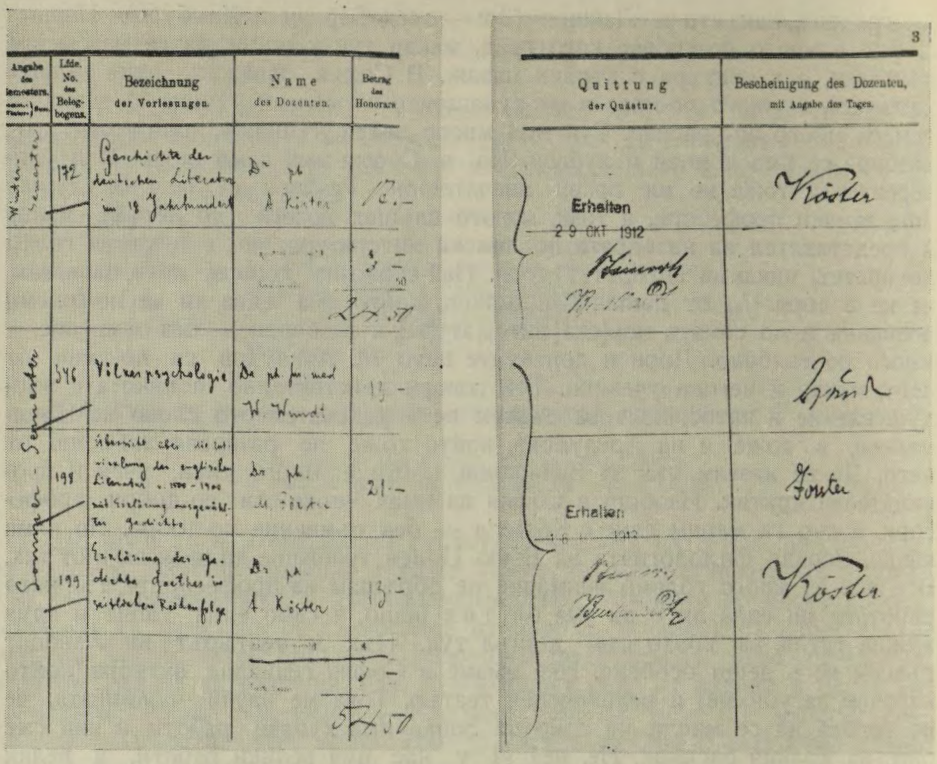

Студентска книжка от Лайпциг. 2 и 3 страница. Факсимиле

тукашната грамотност? Само грамотност! Особено жената. Гимназия свършват много малко, повечето средно училище, а университета недосвършват само 20—30. Жени докторки в Германия няма. А в по-малките университети няма може би дори нито една жена студентка. В това се състои немската култура. У нас културата е нещо общо и демократично, защото такъв е и народът. Тук има само грамотност ... Но ще кажеш, че все пак тук има повече учени, по-велики (като Вунт и пр.). Но — търпение!.. Гледайте каква е почвата у нас и смятайте какво може да роди тя, макар че вместо 70 000 000 имаме 8—9 000 000. Може би в Берлин всичко да е по-хубаво като в столица и там да биха се видели по-чудни работи, но университетът не ще е по-добър, защото немската наука е най-вече в Лайпциг. Струва ми се, че във Франция човек би намерил повече култура и повече изящност, защото, както казва Хайне, Германия мирише на армия. Тука има по-големи грубаци и простаци от най-дивите шопи дори. Но все пак заради езика и „д-р“ няма да се местя от тука, разбира се. Пишеш ми дали няма да пратя нещо във вестниците. Незавидна чест. Пък и яд ме е защо пратих досега в „Мир“ няколко работи, освен превода от Деруледа, който беше хубав. Аз знаех, че няма да го напечатат, но все пак — хайде!.. Не те ли познава никой — и с най-ху-

бава работа да излезеш, едва ли ще я напечатат. Изпратих пак в „Мир“ превода на оня френски сонет от Goutron du Coudray[12], който бе напечатан пак там, но моя прев[од] не напечатаха. Изглежда, че за народняшките му редактори поезиите на Иван Вазов са нещо неимоверно похубаво, та ги печатат дори и с по-големи букви. Моят превод е такъв:

На Балканските герои

О, ти народ-герой, народ предизбран,
роден от славата — чаровникът лучисти!
Като на Самбр-е Мьоз дафинът твой цветисти
безсмъртен ще цъфти над смазаний Ислям.

От дивий кюрд презрян борците ти пречисти
ще вземат пак с песни тоз Стамбул окаян,
Византия бляскава, що храбрий меч искристи
от кръстоносний вожд отнемаше без бран.

Пред твоя тръбен ек ще утре да разтвори
Света София двер за твойте знамена
победни; пак светлий олтар — щеш въздигна

и Константиновий кръст блесна ще отгоре!
И верни рицари — князете твои — веч
ще счупят с яд тогаз издигнатия меч.

3. 12. 912

Но, разбира се, някакъв си „Г. М.“, както бях се подписал, не вдъхва доверие. Но няма защо да го пращаш пак, а тоже не и в „Реч“, защото не искам да се навирам там. Може би после ще го печатам в някое списание, както и други някои работи, заедно с критиката си — сигурно в „Демократически пр[еглед]“. Сега не излиза никакво списание, нали? Тоже възможно е още през септември да печатам и поемата си — дивна работа,— ако я довърша, докато бъда в България през лятото.

Сега получих от Kühn'a[14] рисунките за новите картини „Булаир“ и таблото; направени са много хубаво и ще го заставя също тъй хубаво да ги напечата. Пише ми, че ще дойде утре (понеделник) за панаира, който почва тогава. От два дена са го затъкмили. Панаир на едро. Към края на март има още друг един — предвеликденски панаири. Картините, казвам, са изпълнени много добре. Но за споразумението ми около тях ще ти пиша утре. Собствено — какво споразумение, като ми свързва ръцете неразбраната ти телеграма? Дано получа до утре някое твое писмо! Затова отлагам си писмото за утре, за да стане тридневно!! През февруари излиза, че с всичко (без картите и 1,50 за надписи) съм похарчил 63 марки. Както виждате, все спада. Голям икономист съм аз; стипца дори! Но да не мислите пък, че се измъчвам нещо или че гладувам за икономия — напълно доволен съм. Между тия 63 марки има и две-три за книги и една за театър. А сега, като се преместя, разходите ми още ще спаднат. Засега имам около 80 м. (без 160 — за картините), но без да съм си платил наема до 15. III — около 19—20 марки.

Днес (неделя) вестниците говорят още по-силно за мир. Ще видим какво ще е до утре. Агенцията Стефани[20] съобщава една телеграма, която ще четете: „Лондон. Отоманското правителство съобщава на ан-

глийското, че относно сключването на мира то се оставя всецяло в ръцете на Силите“ — ще видим какво ще излезе до утре.

Тук ви прилагам портрета на моя професор Кьостер, когото рисувах в час. Абсолютно подобен като фотография.

„Ne davai nichto Künou — Milu“ — това е завчерашната твоя телеграма, от която не разбирам нищо. Какво е това „нищо“? Какво да не давам? Поръчка ли, пари ли?

*

Сега бях при Kühn.[14] Вчера занесох на брата му рисунките и пр. Но да вземат, че кой знай как да загубят календара с портретите. Тъй че работата сама се отложи. Но аз ще намеря същия календар тук; знам че го има един българин. Ако го не намеря, ще ти пиша да ми го пратиш. Kühn е тук до петък. Дотогава ще чакам очакваното ти писмо; но ако го не получа, ще видя, дано го склоня някак на изработка от по 5000 и ще ги поръчам. Ако ли не, ще поръчам и 10 000, без да бъда, разбира се, аз крив, ако сбъркам, след като не ми казваш какво да правя. Разбира се, ти трябва да ми пратиш пари веднага. Картините сигурно си получил вече: четох днес в „Мир“ новото обявление. Булаирската картина случайно е направена според последното описание в днешния „Мир“— турците притиснати до М[раморно] море. Както ти казах, изработена хубаво. Но относно портретите ми казва, че съвсем прилични не могат да бъдат направени, защото ще ги рисува. Можело с някакво особено клише „galvanos“, което струвало за един портрет — 5—8 м. Ще видя как ще наредим това. Може би с обикновени клишета, които ще бъдат по-евтини, ако трябва портретите да бъдат подобни. Ще мисля и ще се спра на най-износното.

Освен това Kühn работи за себе си нова една картина „Бомбард[ировка] и пожар в Одрин“. . .

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Началото и краят на писмото са изгубени.

2. Въпросната студия не е отпечатвана, нито ръкописът ѝ е запазен. Неизвестно е въобще дали Гео Милев я е написал, или от замисъла са осъществени само някои части.

3. „Невежата“ от в. „България“ е Александър Дзивгов. В статията „Малко литература през нелитературно време“, отпечатана във в. „България“ (бр. 95 от 3 февруари 1913 г.), той посочва, че в преживяваното героическо военно време не се е създала същинска голяма литература, не са се наложили творци от величината на предишните, които да възпеят и пресъздадат патриотическия подвиг. В статията си авторът по-специално се спира на стихосбирката на Кирил Христов „Към Цариград“ (1912), която била типична за съвременната българска поезия. Като изтъква, че Кирил Христов с по-раншните си лирични произведения е доказал своя голям поетически талант, критикът характеризира рязко отрицателно новите му военни стихове. Те са лишени от що-годе художествени достойнства, от искрено чувство и искрена човещина. Изпълнена с крещяща войнствена фразеология, призоваваща непрекъснато към жестокост, отмъстителност и омраза, тази поезия е неубедителна и нехудожествена.

На К. Христов критикът Ал. Дзивгов противопоставя някои стихотворения на Стоян Михайловски. В тях стихът на места е тромав, но творбите са пронизани от искрена болка за човека, от силен хуманизъм и това ги издига в идейно и художествено отношение.

По същество статията на Ал. Дзивгов е насочена против патриотарската поезия и тъкмо това е раздразнило Гео Милев.

4. Сърьоулу е махала в Стара Загора близо до дома на Милю Касабов.

5. Отнася се за учебника по латински на Иван Брожка.

6. Ст. Костов и Д. Мишев, Христоматия по изучаване на словесността, издава Хр. Г. Данов, Пловдив, ч. 1—3.

7. Борис е по-малкият брат на Гео Милев. Навсякъде в писмата, където се споменава това име без специална уговорка в бележките, се отнася за него.

8. Петко Радев — учител по литература в Стара Загора по онова време.

На 19 юли всяка година пред паметника, намиращ се близо до къщата на Касабови, се е чествувала годишнината от обесването на възрожденеца Колю Ганчев. На едно от честванията е присъствувала и бабата на поета. В къщи тя казала, че чула да се споменава от оратора П. Радев името на Пушкин, за когото Гео Милев много говорел.

9. Гео Милев се е познавал с Г. Бакалов и е правел преводи от руски по негова поръчка. От настоящото писмо се вижда, че поетът е готвел сборник от свои преводи на руски автори. Подобна задача не е била невъзможна, като се има пред вид колко негови преводи са събрани в ръкописните му сборници. Но такава антология не е излизала от печат. Бакалов е напечатал само „Русалка" от А. С. Пушкин в превод на Г. Милев като № 12 на „Универсална библиотека".

10. Аквилон — силен северен вятър.

11. Либитина — в древноримската митология богиня на погребението. В стихотворението на Хораций — в смисъл на богиня на забравата.

12. Г. Милев има пред вид стихотворението „На Балканските герои" от Гутрон дю Кудрай, превода на което от 3. XII. 1912 г. поместил в своя четвърти сборник „Изкуство" от 1913 г.

13. Поемата, за която споменава Г. Милев, е „Епопея на Свободата", част от „Пролога" на която е поместена в неговия ръкописен „Четвърти сборник Изкуство", 1913. Този откъс публикувам в раздела „поезия".

14. Кюн, Густав е представител на търговска издателска фирма в Нойрупин-Берлин, с която Милю Касабов е имал оживени търговски връзки дълго време. В съгласие с баща си Гео Милев е поръчвал там илюстрации за детски книжки-албумчета, за които сам е писал стихове, както и печатни картини с епизоди от Балканската война. Навсякъде, където се споменава името на Кюн, се отнася за тази фирма.

2

До Милю Касабов — Стара Загора

[Берлин, края на октомври 1913][1]

Добре е издателството им да купи рекламни марки, които да се събират от децата и налепят на специални албуми.

. . . по каравелче едната марка, както се продават и тука. Тези, които ти пращам (24 — цяла серия), съм купил за 50 пфенига (изцяло ги продават), което е доста скъпо. Ще искам и Кюнови мостри с цените. Размисли върху тази работа и ми пиши. Може да се научат децата да събират такива рекламни марки и да ги лепят в тетрадки-албуми, както се прави тук, има дори и специални такива албуми с графи (квадратни, големи), в които да се залепят тези марки; ний можем да си направим такива и сами.

Тези, които ти пращам, са малък формат рекл[амни] марки; има и по-големи. Тъй че за всичко разпореждай бързо и ми пиши както за албумите, тъй и за тия марки — дали да поръчам веднага да се изпратят 5—6000 (за 5—6 марки) или и повече дори.

За облеклото и топливото ми се не кахърете вече; стига толкова. Аз сам зная доста добре какво да правя, за да ми бъде по-добре. Тук досега, може да се каже, студ не е имало. Защо не ми кажеш кои и

колко албума си получил от Кюна, за да му се платят? Всички ли според фактурата му от август? Пиши ми.

С поздрав на всички и от Берлин
Твой син Георги

P. S. Както казах, за всеки случай, доде се разбере с парите, които си ми пратил, прати ми и други — за всеки случай — поне 50 м[арки], било те руски, или каквито и да е.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Началото на писмото е изгубено. Липсва датата. Ние го датираме приблизително въз основа на престоя на Гео Милев в Берлин.

3

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 2/17 ноември 1913

Вчера се завърнал от Берлин-Нойрупин, където бил при Кюн във връзка с албумчетата. Те не ще могат да станат, както са мислили, но ще се нареди нещо с други картини. Праща стихотворения, които да послужат за албумчетата. Берлин му направил добро впечатление и променя мнението му за Западна Европа.

Тате, вчера вечерта се върнах от пътуването си до Берлин-Нойрупин и бързам да ти съобщя онова, което можах да наредя относно албумчетата. А то е, че няма да можем да ги изкараме на свят, защото: 1. Печатането не ще трае по-малко от 12 недели, тъй като всяка печатна страница с един цвят трябва да лежи 2—3 недели, за да изсъхне. 2. Кюн ми представя една сметка на разноските при издание от 2000, която гласи: прехвърляне на нов камък и печат при 10 000 = 600 м[арки]; т. е. за 1000 = 60 м., при 2000 = 360 м.; т. е. за 1000 = 185; значи на 1000-та 125 м. по-скъпо. При това идат и разноските за книга, свързване и пр. (тоже и печат на текста), тъй че Кюн няма да ни ги даде по-евтино от 300 м. хилядата, а нам в България ще струват по 40 и няколко стот[инки] може би. 3. Той не се съглася изобщо при такова малко издание от 2000 да печата албумчета с двойни цветни страници. И това може би ще увеличи цената още повече. Тези три пречки, разбира се, не позволяват да ги печатаме сега, пък нито и занапред. Но друго: когато Кюн печата втори път за себе си албумчета (сега вече си е напечатал), т. е. в началото или в средата на идната година, той ще може да ни отдели едно количество от 2000 с текст (или без текст, когото ний да печатаме в България); разбира се, албумчетата ще са такива, каквито си са, без никакви комбинации и двойни цветни страници. За подобна работа ще ми съобщава при всеки случай. Тъй че да свършим въпроса с албумите № 1, 2, 3 — съобщавам ти, че от всички писма, телеграми и пътувания излезе нищо. За № 4 (т. е. 150) важи тоже казаното дотук за № 1, 2, 3, т. е. до Коледа не може да бъде готово, а от такива работи като него не може

Кюн да печати по-малко от 10 000. Иначе няма смисъл и сметка нито за него, нито за нас.

Но друго: той има албуми (с животни най-вече — дватри) без текст, които може да ни даде веднага, разбира се. Те са с двойни цвет[ни] стран[ици], но аз не ги харесвам, тъй като животните са големи (едно на една и на две даже страници), т. е. много малко картинки в един албум и не много евтини: по 28 пфен[ига].

Онова, от което ще може да стане някоя работа до Коледа, са картините, които ти пращам отделно. Това са два големи листа с животни като в 374 (нашия № 2). Те ще могат да се срежат, както съм показал, и да се образува от тях албумче с 16 стр. — 8 цветни и 8 със стихотворения. Стихотворенията ще си печатаме ний в България (то няма да бъде много скъпо) и ще им сложим и една цветна корица с надпис. Кюн надали ще има някоя подходяща картинка в същия формат за корица. Забравих да го питам, но ще го питам пак. Тия два листа с картинки той продава ей така, без никакви гарнитури, по 40 м. 1000-та от един вид (една лист или смесени и двата). Смятам, че ако вземем 1000 такива листа (от двата вида), за да образуваме 500 албумчета за опит, не ще е зле. Смятам при това, че не ще ни струват с всичките си разноски (печатане на текста отзад и съшиване с телчета) по-скъпо от 60—70 лв., т. е. по 14 стот., най-скъпо 15; значи пак имаме сметка, голяма даже, като ги продаваме по 50 или 80 стот. Тъй че за тази работа ще ми отговориш веднага, дори и телеграфически, ако я одобряваш — колко да поръчам и дали да са срязани на две или цели. (Свързани не могат да бъдат, тъй като ще трябва да се печата върху тях.) Сега имаме 3 ноември, да получа отговора ти до 10, до края на месеца вярвам да бъдат там, тъй че за Коледа ще ги имаме готови. Нужните при това стихотворения ще ти пратя веднага. (За по-бързо могат да бъдат набрани предварително в печатницата и да чакат само картините.) Тук ти пращам и стихотворенията, които бях приготвил още миналата събота, когато ти телеграфирах (на един солук) за албумите, които не станаха обаче, някои от тях ще могат да се вземат за новите албуми, за които ти разправям, напр. № 2, 3, 5, 6, 8, 31 (31 непременно, то е готвеното стихотворение „за майката“ за № 2). Ще ми пишеш тоже и за малките игралца № 980, каквито ти пращам и други—колко да поръчам и дали без надпис (за да го печатаме

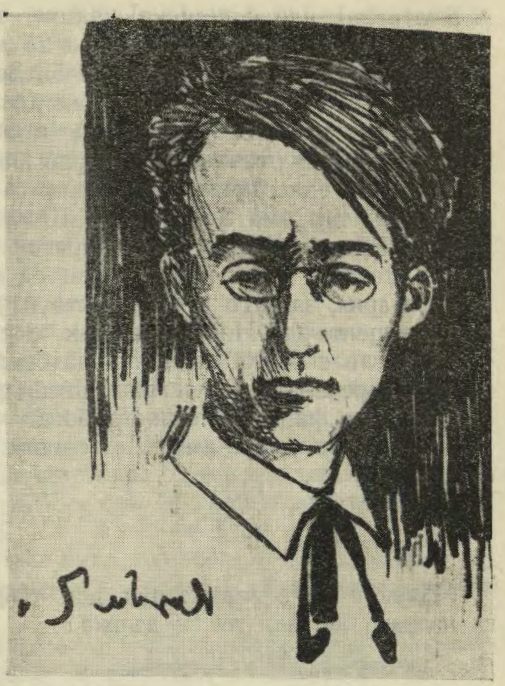

Гео Милев. Автопортрет, 1913 г.

в България), или с нем[ски] надпис, тъй както си са. Има и други по-големи такива, които струват по 25 м‰, тези са по 5 м ‰. (Кюн им иска по 5,50, но ще стане и по 5.) За всичко по-скоро обаче, ако искаме да свършим нещо. Разноските ми до Берлин плаща Ив. Илиев[1] (ще го запишат в търгов[ско] училище), а от Берлин до Нойрупин ми струва пътят (4 кл[аса] отиване и връщане: 3,10+хотел 2). Сега разбирам защо ми казваше едно време Балабанов[2] да вървя в Берлин и какво има да видя там: там има 2—3 музея, 10-на големи и прочути театри срещу 4-те в Лайпциг, много галерии разни и пр. Когато иде човек в европейските столици, само тогава може да повярва, че Европа е нещо по-друго от България, защото и там, както и у нас, всичко върви на централизация в центъра. Нойрупин пък е едно малко, но хубаво градче като Оршова, но с 20 000 жит[ели] на брега на Рупинското езеро и в средата на тъй наречената „Рупинска Швейцария". Кюн пък (или по-право Мойзел, Кюн е само фирмата) е много богат човек, има вила, каквато в Стара Загора надали има, а имал и още една. Мобили царски, зимна градина само от палми и пр.

Много здраве на всички
Георги

Пинкау ми е пратил оня ден т[ърново]сейменските фотографии. Да ги изпратя ли, или да ги държа?

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Иван Илиев — младеж, съсед от Стара Загора, потърсил помощта на Гео Милев, за да се запише в Търговското училище в Берлин.

2. Вероятно като студент във Филологическия факултет на Софийския университет Гео Милев е влизал в контакт с д-р Ал. Балабанов, който е преподавал в него. При разговорите Балабанов ще да го е съветвал да иде да следва в Берлин.

4

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 27 ноември 1913

Поръчал „играчки" при фирмата Кюн. Предлага различни комбинации, за да излязат албумчетата по-евтино. Да се разпространи циркуляр до учителите, в който да се рекламират детските издания на М. Касабов.

Тате, както ти писах, вчера поръчах на Кюн 1000 „играчки", които ще бъдат или с немски надпис, или без надпис — само с някоя винетка, а също и 1000 листа от картините, които ти бях пратил и които трябва да си получил вече. Вчера тоже ти съобщих и отговора на Кюна, че се съглася (не ми се вярваше това!) — да ни изработи 5000 екз[емпляра] от № 1, и то „изключително", един вид за хатър, макар че и цветовете не съвпадат: единът от албумите (№ 301), от който е комбиниран нашият № 1, е с 5 цвята, другият (291) с 8. Цената: за 1000 — 120 марки, а не, както ги искаше ти, по 70 м[арки], което е много евтино и невъз-

можно. Ако поръчаме обаче — пише ми Кюн — същевременно още един втори албум, комбиниран от същите 2 № (291 и 301), ще ни ги отстъпи по 100 м. Но в такъв случай би трябвало да поръчаме наведнаж вместо 5000—10 000, т. е. да вложим и по-голям капитал. Тази втора комбинация ще бъде, разбира се, от съвсем други картинки, тъй като двата тия № (291 и 301) са сортирани в 6 разни вида, т. е. 6 разни албумчета, всяко от които съдържа отделни, различни от другите картинки, но минава под същия №; би трябвало да се номерират обаче $291^{a, b, c, d}$ etc. — $301^{a, b, c, \ldots}$; разбираш, мисля, как стои работата и каква може да бъде тази втора комбинация от същите № 291 и 301. Писах ти тоже, че аз намирам за по-добре да имаме една втора комбинация само от № 301, т. е. наш № 2 (или 2^{a} по-право, да не го бъркаме със стария № 2), да бъде по-малък по формат от № 1 (=291). Естествено в такъв случай този последният ще бъде по-евтин от 100 м.‰, тъй като е по-малък, с по-малко цветове, по-проста хартия; може би ще струва 80 или 90 м. По външност и вътрешност изобщо той ще наподобява напълно Кюновия № 301, тъй като и той е с двойни цветни страници. Стиховете ще бъдат кратки. Него можем да имаме мисля вместо № 5 (=150), който е съвсем дребна работа. Впрочем, ако искаш, можем да имаме и него (150). Само че Кюн не ще се съгласи да го изработи в по-малко от 10 000 екз., тъй като е много малък. За това ти писах — 1000 от № 150 струват 25 м[арки]. Тъй ли да си остане с черни и цветни страници?

В случай, че решиш да поръчаме и $№ 2^{a}$ (II комбин[ация]), за който ти говоря, ще трябва да ми пратиш същевременно и надписите (стиховете), които ти пращам. Пратих ти вчера „умдрук папир". Стиховете за № 1 ще напечатате в един екземпляр само, един под друг, и ще ми ги пратиш добре увити или направо на Kühn (Gustav) — Neuruppin, Deutschland. Същите, напечатани на обикновена бяла книга (втори екземпляр, или 2—3), ще пратиш на мене, за да му обясня кой стих къде ще се постави. „Умдрук папирът" е доста, но го икономисвайте, макар че струват 2-та листа само 16 пф[енига], защото може да трябва и за после. Тук ти пращам сега и стиховете за албума, когото ще образуваме и напечатаме там в Ст. З[агора] от листовете (1000), които ще прати Кюн (струват 40 марки ‰). Днес му писах за корица, че вчера забравих; ако има, той ще прати; ако няма за корица, ще турите един дебел цветен или съвсем бял лист (или картон) за корица с някоя по-хубава винетка. Тоже и около стиховете вътре да има по-разкошни винетки, каквито може да има в „Светлина"[1]. Тристишните стихове ще бъдат разположени тъй — 2 и 2 и

отдолу 1; т. е.: 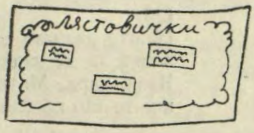

а 5-стишният („На чифлика") — 2 и 2, отдолу 1, ако може се събра Не знам дали всичко ще ти се хареса, т. е. дали ще изглеждат стихотворенията като д е т с к и, но във всеки случай туй не пречи да бъдат албумчетата рекламирани като „запълващи една отдавнашна празнина в

нашата детска литература; помагала при възпитанието на децата и пр.“ Пръсни циркуляри[2] до учителите и пр., като се обявиш издателство на детски книжки-албумчета. В такъв случай ний ще харчим тия албумчета във всяко време, а не само срещу Коледа. За Коледа ще имаме само този алб[ум], когото ще печатаме там, и „играчките“. За другите е невъзможно. Не забравяй да ми пратиш напечатан на умдрук (няколко екземпляра) и нужния надпис „Книжарн[ица] М. К[асабов] Ст. З[агора]“.

Детските стихотворения от Гео Милев, за които той споменава в писмо 4 до баща си от 27. XI. 1913 г.

(11)
Козленце, ще ли разбереш?
Трева ти давам колко щеш,
но остави ми ти цветята,
че ще изскочиш из вратата!

(12)
Слънце когато залезе,
кавал надува овчарят,
агънца морни след него
връщат се в свойта кошара.

(13)
Сестричките Минка и Тинка
си малките зайчета бранят,
че лудите палета лоши
се спущат след тях да ги хванят.

(14)
Орехче — търкул. . .
Кой ще да играй?
Тоз печели, който знай
да играй!

(15)
Мъни, мъни патенца,
мили наши братченца,
хайде скачайте в реката,
цял ден плувайте в водата!

(16)
Паунът е чудесна птица,
пера разкошни има той,
И чудят му се тез дечица:
„Ах, как е хубав, боже мой!“

(17)
Папагал, папагал
слушай свойта кака,
че да пусна котарака,
би те в миг изял!

(18)
Чип-чип, кученце,
що се толкоз сърдиш?
Нека те окъпим,
чистичко да бъдеш.

(19)
Я го вижте мъдро как седи
наший Митко, кули как гради!

(20)
Тичай, тичай, коньо,
коньо вихрогоньо!
Не се заморявай,
гривата развявай!

(21)
Трака-трака, думба-дум!. .
Музиката почва вече —
иде ли ви туй на ум?

(22)
Чакай, Милке, де поливаш?
В шапката ми ти наливаш!

(23)
В полето

(24)
Търкаляй се, буре ти,
по тревата се върти!
Търкаляй се — но тогаз
да се не търкулна аз?

(25)
Пандишпан ще опечем,
всички дружно ще ядем,
всекиму парче голямо:
Чакайте, дечица, само!

(26)
Наште двамата ездачи
знаят ли да яздят те?
Ваню кара, Митко спира:
вижте що ги сполете.

(27)
Гълъбченца мои три,
ето топла каша вам!
Но и Мурджо чака тук —
нека и на него дам.

(28)
Наша Веска на разходка
носиме я ний. . .
Тя е малка и във коша
цяла ще се скрий.

(29)
Мили мои кученца,
кашица ли искате,
или кокалчета сладки?

(30)
Цял ден Колю край реката
въдицата мята;
но ей радостно заприпка:
хвана вече рибка!

Е, казах ви вече,
кученце станах. . .
Бау! бау!. . моят глас
вред задава страх!. .

Четири прасенца,
четири детенца,
шарени и бели,
здрави и дебели.[3]

(31)
Мамо, лека нощ!

Слънце скри се зад горите,
иде вечер пак,
потъмняват висините
под вечерний мрак. . .
О прохладна, лятна нощ!
Сън затваря ни очите.
Мамо, лека нощ!
Рой по рой звездици плават
в нощния покой,
ето месецът огрява

в прозореца мой. . .
Миризлива лятна нощ
сън с крилото си довява.
Мамо, лека нощ!

(32)
Утро[4]

Преваля вече тъмна нощ,
бледнее месец в небесата;
далеч на изток зад гори
изгрява пурпурна зората:
На работа!
Орачът, рано подранил,
на оран бодър веч отива,
да преоре и да засей
хранителката наша нива:
На работа!
В зори селото се от сън
събужда с вик и шум: на паша
събужда се селото веч,
излизат куп стада на паша,
работен шум се чува вред
и звън от хлопки му приглаша:
На работа!

(33)
Гусенца малки,
гладни са те,
блъска се всяко,
за да яде.

(34)
Дъжд ни завале —
развали играта. . .
Бягайте, деца,
цоп — цоп! през реката!

(35)
Слушай, Белчо, на ти пушка,
на ти и калпак!
Караул ще те оставим,
но бъди юнак!

(36)
Малко бяло агънце
със звънченца на врата,
тичай и носи далеч
мойта кукла по света!

Писмото и стихотворенията се съхраняват у Пенка Касабова

1. „Светлина" — печатница в Стара Загора, в която издателството М. Касабов е печатало своите издания.

2. Въпросния циркуляр вж. тук, раздел „Статии", 2.

3. Двете неномерирани стихчета („Е казах ви вече. . ." и „Четири прасенца. . .") Гео Милев е зачеркнал навярно защото не ги е харесал.

4. В оригинала първите два стиха от последния куплет на стихотворението „Утро" са зачеркнати от Гео Милев. Куплетите са номерирани с червено мастило и след това цялото стихотворение е зачеркнато също с червено мастило от самия него. В един ъгъл на листа пак с червено мастило е писано: „Тук са 5 + „Мамо, лека нощ" = 6; още 2 трябват, но съм ги забравил какви бяха. От сегашните могат да се вземат II и IV." В другия край на листа с латиница е писано: „Касабов, Ст. Загора. Най-малко 5000, най-рано 15 декември, най-скъпи 30 франка." Навярно това е текст за телеграма от Гео Милев до баща му.

5

До Милю Касабов — Стара Загора

[Лайпциг, края на февруари
или началото на март 1914]

Изпраща руски и френски книги. По-добре е чуждите книги да се поръчват направо от Стара Загора в съответните страни: Франция и Русия. Съобщава адреси на руски издателства. Праща каталог за пиана по поръчката на Ганю Иванов. Проверил възможността за отпечатване на календари. Работата върху албумчетата се протака. Сърди се, задето не се проявява вкус в албумчетата, печатани в Стара Загора.

Спори с баща си за същността на християнството и неговия песимистичен характер. Той е за оптимизма. Той не е безбожник, но не може да се доверява сляпо на християнската догматика, пък и на каквото и да било. Християнството си е изживяло времето. До такива мисли дошъл не под влияние на Ницше, а от собствени размишления.

Тате, книгите, които ти изпращам тук, трябваше да изпратя най-късно в понеделник, но тъй стана работата, че едва днес се получиха поръчаните руски и френски книги. От руските изпращам само 2 (стихотв[орения] и поеми от Лермонтов); другите са поръчани и след 5—6 дена ще пристигнат (в Берлин); оттам ще бъдат изпратени направо (ако се излъже книжарницата) или на мене (за да им тегля разноските аз). Лермонтов[ите] стих[отворения] и поеми в изпратеното издание („Всеобщая библиотека“) не са пълно издание: избрани. Тоже и всички съчинения, които ще получиш по-късно. Както ти писах, да се поръчват оттук чужди книги (руски и френ[ски]) няма сметка: затова ще бъде много по-добре — ако можеш да вършиш работа с чужди книги — да ги поръчваш направо от Франция и Русия. Извади си адресите от френ[ските] книги и по едно писъмце: ще имаме така и търговското шконто, каквото тук ми не правят като продажба на дребно.

Малките книги френ[ски] са издадени от:

1. Arthème Fagard et Cie, rue du St Gothard 18—20, Paris.
2. Librairie Paul Ollendorff, chaussée d'Antin 80, Paris.
3. У А. Fayard са издадени и „Moderne bibliothèque“ по 0,95.
4. Други по 0,95 „Nouvelle collection illustrée“ у Calman Levy 1, Paris.
5. Пак по 0,95 (Tartarin) у Ernest Flamarion, rue Roime 26, Paris.

У същия има и други „класически автори“, по 0,95, големи томове, жълти. Можеш да изискаш предварително по един подробен каталог и да запиташ за условията. Същото се отнася и за руските книги, разбира се; обърни се към:

1. Книгоиздательство „Польза“, В. Антик и К^о^, Козицкий п[ереулок], №2, Москва, Russie, издател на „Универсальная Библиотека“ по 10 коп[ейки] №.

2. Книгоиздателство А. С. Панафидиной, Москва, Покровка, Лялин пер-[еулок], собст[венный] дом.

В това издателство са издадени Пушкин (1,50 р[убли]), Лермонтов (1 руб., неподвърз[ана]), Жуковски (1,50 р.), Кольцов (10 коп[ейки]), Крылов (Басны, 15 коп.), Гогол (1,75), но у Сьотина, в София — 0,50 коп.! и пр.

У Панафид[ина] са издадени Пушкин, Жуков[ски], Лермон[тов], Гогол в отделни малки книжки, илюстровани по 2—3, 4, 5 коп. — всяка поема, драма или разказ отделно, напр.

„Медный всадник“ от Пушкин	с	2	илюстр[ации],	ц[ена]	3 коп.
Бахчисар[айский] фонтан	„	2	„	„	3 к.
Руслан и Люд[мила]	„	6	„	„	10 к.
Демон от Лер[монтов]		8	„	„	6 к.

3. Товарищество М. О. Вольф. С.-Петерб[ург], Гост[иный] двор 18.

Там са складирани „Всеобщая библиотека“, от които пращам по 10 к[опейки] тоже издадени Некрасов, Надсон, Мицкевич и пр. Изискай въобще каталози и условия.

Оттук особено руски книги не могат да се изписват, тъй като в Лайпциг няма Р[уска] кн[ижарни]ца, а от Берлин е дълга и широка. Някой там все може да напише по едно писмо на френски или руски (пък става и български).

Тук изпращам една пазарска чанта (гарантирано здрава) за 1,1 м[арки]; пращам я за наша употреба. Тоже и друга една японска чанта за Гина[1] — струва 35 стот[инки], има по-големи по 45, 55, 75.

Пращам и каталог от пианата[2] на Цимерман, които гледах. Препоръчаха ми първото (Model 2 или 4) за 800 м[арки] (със столче или школа — не знам какво разбират под Ansatz). Има и по-евтини, по 675, 600 м., но, разбира се, по-друга работа; не са мелодични. (В каталога ги няма.) Тук ще видите и други, още по-скъпи. Този, който ме развеждаше, ми препоръча това за 800 м.; той имал същото такова и го харесвал много. Тези пиана са от собств[ената] Цимерманова фабрика. Има, разбира се, и други фабрики. Най-прочута е, доколкото зная, Ibach, от която имат и д-р Кожухарови[3] пиано. Но ако вземем такова, не ще имаме никаква отстъпка, защото ще го вземем от муз[икален] магазин, а не от фабриката; тъй че ще бъде по-скъпо. При Ц[имерман] като имаме 20%, ще ни струва по-евтино от 800 м[арки] или всичко заедно (с разноски и пр.) — около за 1000 лв. Размислете и каквото изберете, съобщете ми, да го поръчам.

При други фирми не съм ходил по речените по-горе съображения. Свако[4] взе ли вече нещо от сумата за мината?

Ходих вчера у една голяма фабрика за календари (специално).[5] Fritsche не намерих; дявол го знае къде е. Има книговезница G. Fr[itsche]. (бивша G. Fr[itsche]), трябва да е променил занаята. Във фабриката, в която ходих, ми казаха туй: най-малко изработват 10 000. При такова издание ще ни струват по около 20 стот. (релефни, което е по-скъпо).

Клишето, което искаш да смяташ отделно — не може да стане тъй, тъй като то е и най-скъпото (камъните, които ще сторят около 500 м. 12 цв[ята]). Затова: предварително могат да ни изработят една рисунка, каквато искаме, която ще струва 30 м. Ако искаме после, можем да я печатаме, ако не, свободни сме. Показаха ми такива изработени подробно с особени бои — също като печатано. Но да приготвят „клишета“ (ка-

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ БИБЛИОТЕКА

мъни), които да заплатим отделно, е невъзможно, тъй като е скъпо (500 м. и то е съществ[ената] работа).

По рисунката на картон в исканата величина можем да събираме абонати. Такива мога и аз да направя, но и то е труд и иска време. Във фабр[иката] ще я изработят за 8 дена. Печатането тук 6—7 недели. Аз мисля, че ако речем да печатаме такива календари, можем (като рискуваме, разбира се) да напечатаме повече, за да има и за следната година. То ще рече — да лежи стоката 1 год[ина]. Каквото решиш, ще ми съобщиш. Това за календарите. За българката: носии имам в Атласа, но не ще е зле да ми пратиш някоя от хубавите картички на Мърквичка (Прид[ворна] печатница), ако ги имаш.

За албумите: работата ще стане дълга, та боя се дали до края на март ще могат да бъдат готови (поне до края на март); дано в събота получа надписите. За кориците на № 3 (заглавието) Кюн иска отделно по 1,50 на 1000, тъй като в неговите албуми липсва това нещо. Също иска и за рекл[амата] отзад и за азбуката. Азбуката изхвърлям, както ти писах, тъй като няма смисъл, а тоже и рекламата; то ако не е напълнено навсякъде, не може, ха! Че даже и азбука! Нека бъде по-изящно нещо. Рекламата — писах ти — ще туриш на № 2 отзад; шарките ще се махнат и няма нищо да плащаме тогава. Тъй че дано си ме разбрал, да напечаташ рекламата за № 2. Заглавията за № 3 ще напечаташ сигурно пак, макар че не трябват; с камък на лъскавата книга не хваща, затова поръчах матрици, за които платих 2,50 м. Пращам ти един образец от тези работи да видиш дали ще може да се направят и там. Ако не, втори път ще правим клише тук, което ще бъде по-евтино, струва ми се. Нови албуми Кюн ще печата след 3—4 недели. Ще ми съобщи. След малко ще бъде тук панаирът и той ще дойде сигурно.

За моите мнения за християнството, които са те обидили, но — прощаваш ми. Няма нищо обидно там, защото това ми е вярата; една вяра, която съм повярвал с 2-те си очи и единия си ум, и такава вяра, че, струва ми се, би трябвало да я вярват всички. Какво е християнството? Най-песимистичната философия! Най-страшният песимизъм, защото не ти казва: Суета сует — убий се!, а ще ти изтезава душата с разни изпитания, изкушения. Ядката на христ[иянското] учение е: Човек е слаб да живее сам, затова има нужда от чуждата помощ. „Дай сърцето си мене“, иначе ще ти го откраднат! Но защо ми е дадено това сърце? Защо — когато в никой случай то не може и не трябва да бъде мое? Или дяволът ще го вземе, или Исус. Не е ли това песимизъм? Не води ли към отричане на света, на живота, на битието? Какъв е смисълът на това битие? Защо ни е това сърце, живот, ако трябва непременно да го дадем на Исуса? Само за да го дадем ли? О — твърде безсмислен смисъл? Християнството винаги остава на криво гледище пред факта, че на човека е дадена собствена воля, която да му бъде кормило. Е — според Исуса това кормило трябва да бъде в негови, не в мои ръце. Защо съм тогава аз? (Ето песимизъм!). Аз слаб ли съм? Слаб си, казва християнството. И тук е песимизмът, и тук е моят спор с хр[истиянството]. Спорът е: дали да гледаме песимистично или оптимистично на човека и битието? Аз съм за оптимизма! Преди всичко една фалшива мистериозна основа е основата на християнството; добро и зло. Всичко е едно нещо и се слива във волята! Пред волята, за волята приро-

дата е една и съща — единосущна истина, една единствена истина! Защо да пълним света с демони и ангели? Защо да поставяме духа в страх пред греха? Що е грях? Всичко е волята! Защо да си представляваме греха като дявол, като звяр, като разбойник, който ни дебне и преследва? Защо да се поставяме под страх? Защо да си измъчваме душата със страх? Да, всичко това е наредено твърде добре от християнството — защото трябва да служи за обосновка на цялата негова теологична философия, на неговата песимистична философия. А аз съм за оптимизма! Оня писател в „Зорница“[7] казва: презрете света. Защото той [е] в ръцете на дявола! Не, приятелю! Няма да го презрем! А ако е в ръцете на дявола, ела да го изтръгнем! Защо да го презрем! Тъй хубав е светът: и природата, и онова, което е в природата, всичко, което е пред очите ни!

Оптимизъм: какво значи то? То значи жизнерадост! — т. е.: извор на живота! Що е християнството: невяра, съмнение в живота: песимизъм! Отречение на живота! Не, ний не щеме отречение на живота; дайте ни любов към живота! Ти ще ми цитираш евангелието, дето на толкова места се говори за живот! Да, но това е отвъдният живот (в който вярвам и аз!); но защо живеем тук, на земята: ето железния юмрук, който притисва неумолимо протестантските проповедници до стената. Собствено, като казвам — християнство, аз имам пред вид не нашите глупави попове, нито още по-глупавите протест[антски] владици, но онова християнство, което е в евангелието. Едно от доказателствата на днешните хр[истиянски] проповедници за божествеността на христ[иянството] е, че то се разпространило по цял свят и царувало ето вече 2000 г[одини]. Единствено то! Това съм чувал и от тебе дори. Какво от туй? Какви са резултатите от това християнство? Успя ли то да направи хората братя? Не! В *19* в. се прокламира „принципът на националностите“, т. е. на народите, т. е. на езиците — т. е. почва епохата на новото „езичество“. Християнството е вече само в книгите, а ако някога е успяло с такава бързина, за това говори историята: Христос се роди в едно време, когато античният мир беше уморен, изнемощял, загубил авторитета си и авгурите са били голи[8]! Тия работи са впрочем всеизвестни. Онова, което казвам аз, то е: дали трябва да бъдем песимисти? т. е. аскети? т. е. да бягаме от света? Ако трябва да бягаме, защо идеме тогава? Давам 100 000 000 лв. премия на оня протестантски поп, който ми разреши със собствения си разум тази гатанка!

Аз не съм безбожник! Моята вяра не е вяра в бога на безбожието — но аз не съм човек на християнската философия. Аз знам, че сигурно ще ми пишеш надълго за тези работи, като се мъчиш да бъдеш непоколебим във вярата си; но аз знам, че всичко това, което казвам, ще смути твоята вяра. Не искай да ми се покажеш правоверен християнин. Ти помниш, че веднаж (преди 2 год[ини]) спорихме с дяда Тонча[9] за вярата: дали трябва да бъде основана върху критиката на собствения ни разум, или да бъде вяра без питане: защо? просто, както е в Писанието казано: Вярвай и не разсъждавай! Ти беше на моето гледище. И това гледище е единствената велика мисъл в Св[етото] Пис[ание]: „Всичко изпитвайте и само доброто вземайте!“ (Павел). Това се е врязало неизлечимо в паметта ми и то [е] темелът на цялата ми по-горе несистемно изложена философия. Всичко изпитвайте: т. е. със съвестта си. Аз казвам

на съвестта воля! Няма грях там, дето има съвест. Аз казвам на съвестта воля.

Щом като трябва да изпитваме всичко, защо да си дадем сърцето на Исуса? Това пълнейшо противоречие! Или Исус трябва да ни води, или ний сами да се водим със своето „изпитване" — със своята съвест — със своята воля, която писачът в „Зорница" отрича като слаба и затова имаща нужда от воденето на Исуса. Не вярвам да посмееш да кажеш, че аз стоя в ръцете на някакъв дявол. Аз стоя в своите собств[ени] ръце, волята ми, съвестта ми, сърцето ми е в моите ръце. Досега не съм го изтървал. Досега не ми го е взел никой. Ако го загубя — което е невъзможно — тогава ще плача върху тези парцаливи листове със сълзи на разкаяние. Затова запази ги. Може би някога ще ги соча с гордост.

До тези мисли ме доведоха моите литерат[урно]-философски разсъждения върху модерната поезия на Пшибишевски. Това е според мене поезията на душата, на Психеята, на бледата, измъчената, страдалната, пълната със съмнение душа. Надсон — един несъмнено християнски поет — знае само едно: Душа съмненьями разбита!

Впрочем това е основата на 1 Пшибишевски. Същата душа, която стои на кръстопът: кръстопътя на съмнението! Слаби хора: — Смелост! Оптимизъм! Воля! Мъжество!

Мама, ако иска блуза, да пише какъв цвят и мярка; или колко метра плат.

С поздрав най-любезен на всички
твоят верен ученик-син Георги

P. S. Както знаеш, аз обичам да мисля само със собствения си мозък, за да мога да наричам истините, до които идвам, мои. Може би идеите, които казвам отвъд, да ти се видят „ницшеански" (съвсем не „рашовски" обаче). Да, и Ницше мисли почти така. Но аз съм мислил независимо от него и едва преди няколко дена разгърнах неговите „критики на християнството". Той критикува като философ, аз наблюдавам като историк. Както казах, размишленията ми върху пътя, по който е минала чов[ешката] душа до днес, до модерната душа, ми доказаха тези идеи. Тъй ме научи Историята. Аз няма да се нарека „ницшеанец", тъй като обичам да съм по-добре самичък. Но: постарай се и ти да прочетеш Ницше[10] добре, тъй добре като евангелието,[11] та тогава ме обвинявай в незрелост и пр. Ницше е „мост към бъдещето". Действително, мислиш ли че историята ще се обърне, че мястото, до което е дошел 20-ият в., е случайно и че 40-ият ще се върне при I..? У Ницше, разбира се, има и много неправди (в крит[иката] на христи[янството]), не в други съчинения, дето защищава егоизма!

Но все пак размисли здраво върху онова, което каявам аз, и повярвай!

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Гина (Евгения) — по-малка сестра на Гео Милев.

За да стане по-ясна картината на отношенията между отделните деца в семейството на М. Касабов, трябва да се има пред вид, че те са били общо шест. От тях Гео е най-

големият син. След това идват по ред: Борис, Евгения, Пенка, Мария и най-малката сестра Веса [Весела].

С изключение на Гео Милев всички останали деца в момента са живи. От тях Борис живее в Лондон, Пенка и Евгения — в София, Мария и Веса — в Америка.

2. Ганю Иванов, богат старозагорски винар, съсед на М. Касабови, поискал Гео Милев да му купи пиано от Германия. Както се вижда по-нататък от писмата, Гео Милев е купил исканото пиано, но не са му разрешили да го внесе. Поради това дълго време въпросът за пианото се среща в писмата на Гео Милев. Навсякъде, където се споменава името Ганю, се отнася за този случай.

3. Д-р Кожухарови, известно на времето богато семейство в Стара Загора.

4. К. Попгеоргиев, свако на Гео Милев, бил продал по това време каменовъгленати си мина „Надежда" в Хаинбоаз на немска компания.

5. Бащата на Гео Милев дал идея да се напечатат в Лайпциг календари с цветна рисунка отгоре.

6. Бащата на Гео Милев е обичал да спори с големия си син на философски и религиозни теми.

7. „Зорница", седмичен независим вестник, орган на протестантската църква в България, издаван първоначално в Цариград (1874—1897), а по-късно в Пловдив. Бащата на Гео Милев като книжар и комисионер е получавал и протестантски издания, вестници, брошури, библията, които разпродавал. Гео Милев е имал възможност да следи тази литература и по-специално „Зорница". Религиозната и обществената реакционна пропаганда на вестника го е дразнела извънредно силно. Десет години по-късно той отново се спира на реакционната обществена и културна позиция на „Зорница", изобличава неговата антинародна насоченост в статията „Вестник Зорница" (сп. „Пламък", 1924, кн. 2).

Под „оня писател в „Зорница" Гео Милев вероятно има пред вид Р. Томсън, който е държал слово в Самоков, и това слово, под заглавие „Сине мой, дай сърцето си мене", е отпечатано в три последователни броя на в. „Зорница" (бр. 1, 2, 3 от 2, 9 и 16. I. 1914 г.).

В тази своя проповед Р. Томсън призовава хората да отдадат сърцето си на бога. Именно сърцето си, защото в бога трябва и може да се вярва само чрез сърцето. Умът може да сгреши, той иска доказателства, той се съмнява, а сърцето — не, то е всеотдайно. Във вярата в бога трябва да се уповаваме не на логиката на доказателствата, а на внушението на сърцето и душата. И това вярващо сърце трябва да се отдаде на бога, а не на света, на плътта и дявола. Трябва да предадем сърцето си на бога, за да бъде то в безопасност. То не може да остане ничие. Сърцето винаги принадлежи или на бога, или на плътта и света, т. е. на дявола. А най-добре е да принадлежи на бога.

Но какво значи да дадеш сърцето си богу? Авторът отговаря: „Просто да се сложи всякакво съпротивление богу. Това ако направиш искрено, всецяло, положително и от еднъж за всегда, твоето сърце — ти сам — си вече божие притежание и сам бог ще се грижи за всичко друго."

8. Авгури — древноримски жреци, „предсказвали" бъдещето по летежа на птиците. Отначало имали голямо влияние върху обществения и политическия живот, но при упадъка на древноримското общество сами вече не вярвали на своите „предсказания". Оттук и изразът „авгуриева усмивка" — лицемерна усмивка. С израза „авгурите са голи" Гео Милев иска да подчертае тъкмо този упадък на античната цивилизация, в религията на която не са вярвали дори нейните жреци. Мисълта му е, че християнството се появява, защото при залеза на античния свят е била необходима една нова, отговаряща на епохата религия. Следователно появата на Христос не е божествено проявление, а резултат на историческите условия.

9. Дядо Тончо е бил стар основен учител, близък на семейство Касабови.

10. Няколко години поред Гео Милев е спорил с баща си за Ницше.

11. М. Касабов, който е бил културен религиозен човек, редовно и с увлечение е чел Библията. Когато синът завършва гимназия, той му подарява Библията с посвещение (вж. документ 2).

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

6

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 8 април 1914

Не е виновен, че не са харесали купената от него блуза. Изпраща фактурите за албумчетата. Ще иде при Кьостер да се запише за семинарните упражнения и да поиска тема за дисертация. Ще настоява тя да бъде върху Рихард Демел. Дисертацията общо ще му струва около 400 марки.

Тате, ако мама не е харесала блузата, която изпратих, трябваше да задържи сръдните за себе си. Аз писах веднаж и дваж, че ако купя блуза, не отговарям за това. Загубил ли съм си вкуса или друго — това не е важно: моят вкус тази харесва. А ако маминият не я харесва — аз не съм крив. Освен това Тана[1] бе писала да купя блуза, каквато е модна. Модата е такава нà! То са женски работи и трябваше мама да си купи блуза оттам, за да си нямаме главоболия разни... Точка.

Фактурите Кюн изпраща до мене, но аз ти съобщих подробно какво е изпратено и колко струва. В такъв случай фактурите защо ти са? Затова ги и не пращам. Изпратени са завчера в 1 колет 80 екз[емпляра] № 296 алб[умчета] за рисуване (с налож[ен] платеж), които струват (с разн[оските]) 11,75 м[арки]. Аз не плащам нищо; с нал[ожен] платеж. Също с наложен платеж са пратени и албумите 2 и 3. Това писах толкова пъти. И по тази причина изпратените на мене 384,61 м[арки] остават за мене, твърде просто, макар че съм имал и стари. Всичко засега имам около 450 м. или с 1 долар (=4,15 м.), който получих днес = 460 (около) марки: имам ги у себе си. И за това писах вече няколко пъти Платил съм вчера 6 м. институтна такса. Лекциите ми ще струват около 95 м. всичко. И за това писах. Пиша пак. В събота ще ида при Кьостера и ще се запиша в семинарн[ите] упражнения;[2] в просеминарните се записах. Тоже ще постъпя и във френския семинар. На 1 май н[ов] с[тил] ще ида да си поискам дисертацията. За одобрение ще поставя няколко, но ще наблягам на Демеля (като такава, която най-приляга, тъй като го зная на пръсти). Освен това ще представя и следните за одобрение: Лилиенкрон, лириката на Ницше, Хайне като модерен поет; но ще наблягам на Дем[еля]. Ако Димитровата[3] дисертация е сторила 2000 м., моята няма да стори повече от 400 и с черните дрехи,[4] ако купя такива, и разни други — всичко най-много м[арки] 500. Таксата е 350 м. Разбира се, преписване на дисертацията и печатане всичко смятам около 400. Но чак когато връча готовата работа (след 1 година).

Не получи ли преди Великден пощ[енски] колети (5) с алб[умчета № 2 и 3? Пиши!

С поздрав — Георги

Прати ми адреса на Ас[ен] Азманов, че може да ида през майската ваканция (15 дена) в Дрезден с 4 кл[аса].

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Тана Кожухарова — учителка по литература в Старозагорската гимназия, втора братовчедка на Гео Милев. Навсякъде името Тана се отнася за нея. (Вж. за нея още и в бележките към Албум, 1915.)

2. В ДБКМ (арх. ед. № 1, л. 47) е запазена служебна бележка от проф. Кьостер, която удостоверява, че Георги Касабов е посещавал семинара по немска литература.

3. Димитър Атанасов, втори братовчед на Гео Милев, е следвал и завършил агрономство в Германия.

4. Защитата на дисертацията и връчването на дипломата за докторат са ставали по тържествен начин и в строго официално облекло. Черните дрехи, за които говори Гео Милев, са необходими именно за този случай.

7

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 27 април 1914

Ходил при Парлапанов във връзка с картините. Стрували доста скъпо. Семестърът вече започнал. Срещнал се с Кьостер, но не могли да говорят за дисертацията. Не успял да се запише в семинарните упражнения.

Тате, за Парлапановата[1] картина ходих днес при него и узнах това: има около 2000 още. Продал е 1000 и нещо досега, но в Германия, Фр[анция] и Русия; в България не повече от 110; около стотина се намирали у Кирил Кръстев (хрищенеца). Продава ги поотделно 4 лв. едната, 1000 по 1,25 лв., 100-те по 2 лв., но можем да вземем напр. по 100 или 500 и т. н. и когато станат 1000, да имаме шконтото и пак да ни бъдат по 1,25 (искаше 1,50, но съгласи се на 1,25). Все пак струва ми се, че е скъпо, а по 4 лв. едната едва ли би се продала. Пък и не са бог знае каква хубост. Други работи собствени има „Желез[ната] врата на Дунава" (картина), а други разни картини (географ[ски] и пр.), физич[ески], химически инструменти доставя като комисионер. Ако искаш, мога да ти пратя каталога му. Такива доставял и Данов[2]; но той (Парл[апанов]) ги доставя с 30—40% по-долу от Дановите цени. От картините има и без своята фирма, та можем да печатаме наша — т. е. да ги прехвърли нам или поне 1 част. Можеш да ги изписваш и от София (д-р Ив. П[арлапанов] — София), има там складирани.

От днес ни започва семестърът. Ходих при Кьостера[3] за дисертацията и казах му какво мисля (Демел, Лилиенкрон или Ницше...). Не каза нищо против, но тъй като нямаше повече време (имаше лекция), покани ме да ида в къщата му (в четвъртък следобед) да се разправим по-добре. Така че тогава съм пак на аудиенция: ще видим. В сряда съм при проф[есора] по фр[енска] литература[4] и ще го питам за разпределяне и съкратяване на материята. В семинара на Кьостера не можах да постъпя, тъй като нямаше повече място, и от десетината последни души, които трябваше да се изберат на късмет (с билетчета)[5], аз нямах късмет; но ще бъда само слушател. Но ще участвувам в семинара му редовно. Да се разберем веднъж в четвъртък, да си взема дисертацията — та ще ми олекне!..

Едно листче изпадна от вестниците, писано: В. Фриче: Съвр[еменна] худ[ожествена] лит[ература] в Германия, в Сканд[инавия], в Англия;[6] Овсянико—Куликовски: Психология на худ[ожественото] творчество.[7] Ако е за мене, не разбирам защо ми е. Ако е случайно попаднала твоя забележка и потребна — преписвам ти го по-горе. Ако има на дюкяна първата и ако е писано нещо там и за Демеля, прати ми я;[8] аз не съм я виждал.

С поздрав Георги

Таниното бяло[9] струва 1,5 м[арки] + 55 разноски.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Д-р Иван Парлапанов е бил комисионер-издател. Вероятно става дума за закупуване на някоя картина от него.

2. Хр. Г. Данов — известен книжар и книгоиздател в Пловдив.

3. Проф. Кьостер е бил ръководител на катедрата по немска литература и поради това Гео Милев е трябвало да иска от него одобрение на темата за дисертация.

Интересни са отношенията между двамата. От някои писма на Гео Милев се вижда, че помежду им е съществувала до известна степен близост и симпатия. Кьостер, изглежда, се е отнасял благосклонно към ученолюбивия български студент, насърчавал е интересите му към немската литература, макар да е бил чужд на неговите модернистични увлечения. В редица писма Гео Милев се изказва снизходително ласкаво за професора си, дори рисува портрета му, който изпраща на баща си да го види.

Обаче по някои изрази от писмата и особено по острите бележки и реплики, вмъкнати в записките на лекциите на Кьостер за стихотворенията на Гьоте, се вижда, че нашият поет не е ценял много научните и литературоведческите способности на своя стар професор. Той често го иронизира за ограничеността в схващанията, за старомодността на естетическите позиции, за наивността на лекторските похвати.

4. Гео Милев е слушал лекции по френска литература при проф. д-р Бирш-Хиршфелд.

5. Вж. бел. 2 към писмо 5. От нея се вижда, че макар и да е нямал късмет в жребието, Гео Милев не само е посещавал редовно семинара на Кьостер, но е получил и документ, за да може да си завери семестъра.

6. В. Фриче, приват доцент при Московския университет. Художествената литература и капитализмът (Германия, Австрия, Скандинавия, Англия). Превел от оригинала Я. С. Хлебаров. София, издание на книгоиздателство „Буревестник", 1908.

7. Овсянико-Куликовски. Психология на литературното творчество.

8. В книгата на В. Фриче, която разглежда немската литература в края на XIX и началото на XX в., е отделено място главно за Хауптман, Зудерман, Шлафг. Поезията на Демел не се анализира.

9. Става въпрос за бяла тоалетна вода, за тоалетно мляко, което Тана Кожухарова е искала да й изпрати Гео Милев от Германия.

8

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 20 май 1914

Изпраща превода на „Сребърното звънче“ от Паула Демел. Дава наставления как да се отпечата. Ще подготвя работата си за написването на дисертацията за Рихард Демел. По-трудни ще са изпитите и особено върху история на изкуството.

Тате,

Тук ти пращам един превод от Паула Демел — първата жена на Демеля, тоже поетеса (детска), и 2 рисунки — като проект за една книжка от „Дет[ски] живот“,[1] макар и с черни картинки вместо цветни. Смятам, че такава една книжка ще може да излезе около 16 стр. (1 кола) и да се продава 15—20 ст[отинки]. Тук, за да стане всичко по-хубаво (макар и не цветно), ще трябва малко повече старание и внимание от печатницата. Именно: хартия по-дебела и мека, а не обикновена печатарска; букви по-хубави, кръгли и едри; на всяка страница повече бяло поле, отколкото текст — хем да изглежда спретнато, хем да се поразпъне всичко по-нашироко; тъй смятам, че само текстът ще изпълни 8—10 стр.; в нем[ския] оригинал са 4 пълни обикновен шрифт; при това 4 стр. (2 листа) за картинките стават 12 стр.; 2 стр. за заглавие = 14; и отзад или отпред един празен лист, на който на първата страница ще се пише: „От библ[иотека] Д[етски] Жив[от] са излезли № 1, 2, 3...“ и пр.; всичко 16 стр. Рисунките могат да се печатат с кафява или тъмнозелена боя; въобще хубаво и спретнато. На първия лист, resp. корицата,[2] ще се пише: отгоре Паула Демел, след това с червени (или зелени, цветни въобще) букви, по-едри: „Сребърното звънче“; със ситни черни: „превод от немски“; и фирмата отдолу. Обвивна корица бяла или жълтава. Сега печатниците нямат много работа и ще могат да го направят по-хубаво и по-евтино.

Вчера изпратих още 4 големи картини по 0,25 и 5 рамки: 2 от плат по 0,20, 2 дърво — 0,12 и 1 книжна — 0,08. За получаването съобщавайте. Две шишета бяло изпратих и трябва да сте ги получили. В едното има писмо (в бяла книга завито). На Зака[3] ще пратя днес-утре.

Като писах, че до октомври „ще мисля“ върху дисертацията,[4] то значи, че ще мисля и ще скицирам, ще наредя план и ще набележа главните мисли и след това ще обработвам. А между това ще си се готвя и за устните изпити, които са по-опасни — това зная и най-вече: история на изкуството; другото — както и да е; но по този предмет почти нищо не съм чел — разни готически стилове и пр....

С поздрав на всички

Георги

За грешки в ръкописа внимавай. Не съм преглеждал. Можеш да ми пратиш коректури. Формат на книжката: някак си квадратен, напр. 17×17

там дето съм отбелязал с червени черти в текста, може да се остави повече бяло място между двата пасажа.

От Пинкау картички получи ли? Аз получих само от едните (Аибунар)[5] мостра, а за другите не зная какво стана. С албумчетата как е работата?

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Детски живот" — библиотека за деца, издавана от М. Касабов в Ст. Загора и уреждана от Гео Милев. Албумите с картини, за които става често въпрос в писмата, са включени в тази библиотека.
2. В архива на Гео Милев се пази проектът за корица на „Сребърното звънче" от Паула Демел.
3. Зака е Златка Кожухарова, втора братовчедка на Гео Милев, сестра на Тана Кожухарова.
4. Гео Милев работи върху дисертация на тема „Лириката на Рихард Демел в сравнение с новата поезия". Негов научен ръководител е проф. Георг Витковски.
5. Аибунар е местност близо до старозагорските бани.

9

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 4 юни 1914

Поръчал картини у Парлапанов. Изпраща албуми от Кюн. Напразно филолозите величаят Гьоте. Чел реферат в семинара на Кьостер.

Тате, поръчах вчера Парлапанову 100 картини без фирма — 125 лв. Май не му се щеше да праща без фирма, тъй като оттук до Ст. З[агора] има повече разноски, отколкото от София, където има складирани с фирма — Franko St. Zagora. За машини ще прати каталог и цени.

Пращам 4—5 албума от Кюна. Печатал той за себе си от тях, та оставил и по 5000 за нас. Но: пише най-малко можем да вземем 2500 от всеки, т. е. от един вид 10 000, а от другия — 12 500. Поотделно един албум не ни дава. На това не можем да се съгласим, нали? Пиша му го. Освен това и албумите не харесвам аз, та можем нищо да не вземем. Пиша му и това — и още че ангажимент нямаме и не сме давали, за да ни приготви такива албуми, тъй че ще му благодарим само за вниманието и ще се извиним, че не можем да вземем, за жалост... Ако харесаш някои от тях, ще видим ще се съгласи ли да ни даде 1 или 2 поотделно, може и всичките 5000 — нали? Напр. Черв[ената] шапчица или Снежанка [и] джуджетата (познати са и у нас). Аз съм написал на всеки и по една буква, за да не се бъркаме при преговори: а, в, с.... Първите № 313 (малките) струват по 55 м[арки] 1000. № 355 (големите—приказки) по 50 м. 1000.

За календара той отговори, че може да го направи — но не ще е хубаво, уверен съм — затова гледай в София; прид[ворната] печатница печата отлично такива работи.

За Гьоте да поясня — че той не е крив, ако днес е станал дрипа ненужна; криви са филолозите,[1] които продължават да го венчаят още. Но трябва да се принудят да си оставят настрани венците и самите те —

филолозите — да се пръждосат по дяволите!.. Вчера пръв път четох в семинара на Кьостера: той пак си показа снизходителното внимание към мене; прочетох всичко добре.

С поздрав Георги

Пиша сега на В. Димов за Худ[ожествена] култура.[2]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Към филолозите, под влияние между другото и на П. П. Славейков, Гео Милев заема тогава, пък и по-късно, рязко отрицателно отношение. Той мисли, че те са неспособни да разберат същината на поетическото изкуство, че техните научни изследвания не се занимават с естетическата природа на литературата, а само с външни езикови и текстуални подробности. В печата своето отношение изразява в четвъртото от „Литературно-художествени писма от Германия", посветено на „немските поетки" (Сп. „Листопад", 1914, кн. 28).

Надъхан вече от модернистическите естетически идеи, Гео Милев заема отрицателно отношение към реалистичното изкуство. За него то и неговите представители като Гьоте са остарели и само ограничени естетически хора, каквито са филолозите, могли да се възхищават от тази традиционна поезия. Оттук иде и възторгът към носителите на модерното изкуство — Демел и Яворов.

2. Художествена култура — илюстровано списание за изкуство и литература. Урежда Васил Димов, художник, София. Излиза от 1910 до 1930 г.

10

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 8 юни 1914

Във ваканция е. Изпити няма. За него Демел е един от най-големите немски поети, макар сега още да не го признават. У нас също може да се гордеем с голям модерен поет — П. К. Яворов. Гьоте не може да се мери с Демеля, него само дървените филолози го прославят. Целта на живота му като литератор ще бъде да унищожи старите поети от типа на Гьоте и да издигне модерните — Демел, Яворов. Но тези си разбирания няма да издава в дисертацията.

Тате, днес получих писмото ти с обясненията за календара и 1 долар за когото ще взема 4,15 (17) м[арки]. Пари имам засега около 200 м., които ще ми стигнат чак до края на семестъра и можеш да ми пратиш чак когато ще заминавам за Лондон — ако замина — или даже след това, тъй като за път (отиване) мисля ще имам пари. До днес от преди 1 неделя имахме ваканция. В семинарите още не съм чел нещо, но то са прости работи. Питаш за някакви изпити: знаеш, че изпити никакви нямам; всичкият изпит е един: най-напред дисертацията; приеме ли се — тогава устен по 3 предмета, избрани: немски, френски, ист[ория] на изкуството. Това е всичко; разбира се, то ще бъде тъкмо след 1 год[ина].

За Демеля има да ти кажа, че ще се изучава тоже като Пушкина, Байрона и пр. Защото не на шега говоря, че той е по-голям и от тях. Има хора в Германия, които го смятат за най-великия от всички нем[ски] поети. Но както става с всички титани на словото и делото, до преди 10 год[ини] той е бил усмиван, хулен, освиркван (твърде често), а „една

кадъна чехъла извади — както казва Вазов за Караджата — и с ярост в лице му три удара даде".[1] Той — Демел — неговата слава — се издига от днес; или по-точно речено от 1911 или 1912 г. насам. Завчера ходих в графич[еска] изложба: в нея има 1 негова худож[ествена] фотография, една гравюра (съставена от 5 отд[елни] портрета) и един голям бронзов бюст от М. Клингер): това го има само за Д[емел]. За никой от новите немски поети не съществува такава голяма литература както за Дем[ел], за никой от новите не са се писали досега дисертации — само за Демеля, моята е втора. Но и ние българите можем да се гордеем с 1 подобно велик поет — Яворов, който е писал най-малко от всички, но всичко, което е писал, е перл. Човечеството върви все по-напред; най-новото е и най-великото; не може серсеминът Гьоте да бъде по-голям от Демеля; то са дървените мнения на дървени филолози, които за жалост царуват, но ще трябва да се изтребят. Целта на живота ми като критик е да унищожа Гьоте като поет (и заедно с него всички стари поети) и 2) да издигна Д[емел] и Яворов. Додето не ми изчезне охотата, аз няма да се разочаровам, макар и сам. Но в дисертацията си, разбира се, няма да пиша такива неща. О! пази боже!

За дисертацията почти съм си наредил мислите и плана, освободени от поет[ически] патос и пр. Пиши ми издава ли Димов „Художест[вена] култура", за да му пратя нещичко, та да ми праща списанието си.

С поздрав Георги

Сега бях при професора по френ[ска] литература да го питам за изпита и пр. Нареди само литер[атура] без филология и специално 19 век, когото знам наизуст!

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Стих от стихотворението на Ив. Вазов „Караджата", включено в цикъла „Епопея на забравените".

11

До Милю Касабов — Стара Загора

(Лайпциг, края на юни 1914)[1]

Ходил при Кьостер за изпита по немска литература. Не му провървяло, щял да го изпитва и по среднонемски език и литература. Но не е толкова страшно, той я познава. Ще го питат също и за един период от по-новата литература — Ренесанса или романтизма. Професорът бил благодушно настроен към него. Ще зависи как ще се представи с дисертацията си.

.... Картини (2 папки по 90 ст. и 5 други художествени черни от Рембранд по 10 pf[eniga] вм. по 25) ще изпратя с Арнаудов, който ще си дойде тези дни, на 1 юли. Може да пратя и едно шише бяло. Завчера (в понеделник) ходих при Кьостера да го питам за устните изпити. Язък! Тук късметя мой не провървя. Каза ми: ще ви донеса

1 текст среднонемски (за старонемски или готски обаче няма дума) — да можете да четете правилно, да го преведете и да кажете нещо върху автора. Сиреч — филология ще ми иска, макар и малко нещо. „Да не сакаш, каже, че като пишеш за Демеля, че няма да те питам за Волфрам фон Ешенбах? Ще те питам!“ Да пита, то не е впрочем много страшно и няма какво да се боя. Освен това ще ме пита върху литературата една епоха не много малка, разбира се, но не и много обширна; напр. целият 19 в. е много. Каза ми: „Напр. времето на Ренесанса и реформацията или романтизма“ и пр... Значи не за цялата литература, както наредихме с френския професор (че без филология), а само една част. Все пак това, което ми каза Köster, аз го знаех и от по-рано, та няма какво да се плаша: нали е само среднонемска (аз го зная него); не дай боже да има и старонемски или готски и пр. (него пък и Köster не знае). Но на среднонемски — действително — са писани произведенията на първия класически период на нем[ската] литература (12 и 13 в.) — „Нибелунги“, „Парсифал“ и пр., та твърде естествено е, че ще ми го иска Köster да го зная и него, „макар че пиша за Демеля“.

За тези работи той говорил този семестър в една от лекциите си, които аз не слушам, тъй като е уж за „начинаващи“ („но то има начинаващи и с 10 сем[естъра]“, ми каза К[ьостер]). Та по тази причина не щеше да ми разправя още веднаж — пращаше ме при някой, който слуша тази лекция, но пак: нейсе, каже, ще Ви разправя поне в общи черти. Разправи ми и как мога да си изискам I издания от Демеловите стихотворения от Берлин. Въобще благодушен е. Ще зависи всичко от дисертацията. Възхитя ли го веднаж — среднонемският ще остане само като формалност.

Тана щеше да ми праща нещо си, защо не го прати?

Батювата Кольова сватба какво излезе?

Подвързачовото „Звено“[2] да не е спряло? Пиши ми не са ли излезли 4 и 5 книга?

Тук съм до края на юли нов стил.

С поздрав на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Писмото не е датирано.

2. Звено — месечно литературно списание, редактор Д. Подвързачов, София, 1914. Орган на символистите у нас. Сътрудници: К. Константинов, Д. Дебелянов, Хр. Ясенов, Н. Лилиев, Л. Стоянов, Ем. Попдимитров и др. В 4—5 книжка, за която пита Гео Милев, са печатани негови преводи от известни западноевропейски символисти (Ж. де Нервал, Бодлер, Верлен, Ж. Мореас, А. Самен, Ем. Верхарн, М. Метерлинк, Р. Демел, Х. фон Хофманстал и др.), както и статията му „Модерната поезия“.

12

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 27 юни 1914

Води преговори във връзка с отпечатването на календара. Може да бъде отпечатан или в трицветна цинкография, или в трицветна аутотипия. Последната е много по-скъпа. Да му се съобщи от кои да поръча.

Тате,

Американския долар (4,15 м.) получих. За календара питах в две цинкографии, от които взех и образци — пращам ти ги: отбелязаните с червено са от E. Singer, другите Em. Heue (Хойе). Преговарям по-подробно с последната. От едната фирма имам един вид работи (3-цветна цинкография), от другата (Heue) — 3-цветна аутотипия. Разбира се, и двете фирми могат да направят и едното, и другото, но при Heue не ми обясниха за втория вид (цинкография цветна). Днес ще питам пак и ще наредим. Но веднага ми отговори да поръчам ли 3-цветна цинкография?

Разликата в цените е огромна: аутотипия 3-цветна струва по 60—70 pf(enig'a) □ см, когато цинкографията по 0,5 pf. □ см. Всичко са около 1000 □ см. Ако поръчаме работа като мострите от Heue (дамски журнал), ще ни струва (клишето) около 400 марки! Във втората фирма (Singer) ми отговориха: „У!.. те ще струват стотици марки!..“ И ми препоръчаха цветна цинкография (т. е. фототипия). Тъй ще струва цялата работа около 150 м. Разбира се, ще знаеш, че работата (3-цв[етна] фототипия) ще бъде по-хубава от приложените образци: тук рисунките са прости. А при нашата ще могат да се ударят тоже цвят върху цвят и да се получи зелено, мораво, черно и пр. само с трите бои. Зависи от рисунката. Виждаш каква е разликата между фототипия и аутотипия: първата е с цели цветове гладки, а II — на търкалца.

Само рисунката ще струва около 40—50 м. Така че пиши ми да поръчам ли фототипия с три цвята (като имаш пред вид, че ще бъде нещо по-хубаво от приложените образци: риби, паметник и връзки; но, разбира се, не тъй файн както аутотипията). Аутотипия са календарите на Придворната печатница, тоже картичките, но виждаш, че то [е] скъпо. Ако искаш, запитай колко ще струва в София 3-цвет[на] аутотипия, но надали ще е по-евтино. Както разбирам, и с фототипия (обикнов[ена] цинкография) може да се направи нещо хубаво, стига да се ударят ясни бои и не накриво — зависи от печатницата.

Това е прочее работата: аутотипия или фототипия? Първото струва 400 м[арки], второто 150 (около). Първото е, разбира се, малко по-хубаво, но и второто не е лошо; за календар може! Само рисунката струва 50[арки] (може би и по-малко), а не 300, както е писал Щамбора.

Отговори веднага по работата, за да поръчам веднага. Клишетата са готови за 2 недели. Отговори тоже що разбираш под „оградата“, на която ще се пише Търг[овски] календ[ар]? Дъски ли? То е дип май такава никаква... Ако ще трябва да поръчам, прати и пари, разбира се, за да не остана аз без пари.

На Кюн не съм писал нищо. Добре станало, че е съвсем без мито. Няма и да му пиша, защото надали ще си стори труд и пр.; то е наша лична работа.[1]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Краят на писмото липсва. На един от „приложенмте образци" (паметник) Гео Милев е писал: От Пинкау ми казаха, че понеже чакали да се съберат и други поръчки от същия род за едно печатане — по тази причина се забавила работата с цвет[ните] карт[ини], но имали събрани вече и в най-кратко време ще бъдат готови. Черните карти получил ли си? За тях не ми пишат нищо, а не са ми пратили и мостри, само от едната (Аибунар).

Виж да се свърши работата с календара по-скоро, за да си гледам работата и да не губя повече време."

13

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 18/30 юли 1914

Смята утре да замине през Холандия за Лондон. Международното положение е твърде мътно, та не знае да заминава ли. Но и да избухне общоевропейска война, в Англия няма да бъде по-зле, отколкото в Германия. Затова — заминава. Нашите дипломати дано този път изкопчат сръбска Македония. Днес няма място за смирение.

Тате,

Днес е четвъртък. Решил съм да замина утре през Холандия за Лондон. Положението е тъй опасно и тъй тъмно, че от завчера мислех да си стоя на мястото — тук в Лайпциг; но — каквото тук, таквоз и там. Опасното е на първо време да не се затворят всички наши граници,[1] та да не мога да получа пари; но ако ще гладувам в Лондон — ще гладувам и тук; 2-о: да не би да правят мобилизация и у нас, та да викат и мене, но не ми се вярва; 3-о: в случай на общоевропейска война, както ми се вижда неизбежна, ако русите бият, не е чудно да допрят и до Leipzig; а в Англия топ никога не е пукал и не ще пукне. При това — Германия е уж приятелска страна, но и Англия не е дип неприятелска (като Франция напр.), та не ще ме изпъдят — да речем — с Маджарова[2] наедно в случай на война европейска. По всички тия съображения реших, че ще е по-добре да замина за Лондон, т. е. по-далеч от бойното поле — Германия. Мислех във вторник да ти телеграфирам дори за тези работи, но реших го сам; пък и надали вървят телеграми. Днешното ти писмо получих през Русчук, т. е. през Румъния; ако се сбием с нея, писмата ще вървят сигурно през Цариград. Ще видим. Додето получиш това писмо, кой знае какво ще стане! Във всеки случай аз съм здрав и кахъра ми не берете. Вий гледайте там да не долазят пак гаджалите... макар че

сме достове уж! Нашите дипломати, ако не си ококорят този път очите да изкопчат поне сръбска Македония, ще има да кукуват още много след това. Върху писмото ти от тази сутрин ще пиша допъти, че сега не е време за такива работи. Постарай се само да забравиш думата „смирение"; то не е никаква скала, както казваш, а — пясък. Ще четеш по-после в „Листоп[ад]"[3] какво казва Ницше за смирението на червея! „Славата на бога е моя слава, тъй като богът съм аз." Демел казва: „Да победиш бога Аз", равно то значи да бъдеш сайбия на себе си и няма какво да се молиш томува и ономува да те пази от „лукавия". Светът е единосущен!

Тъй че утре в 10.40 сут[ринта] тръгвам за Лондон. Оттам ще пиша, щом се установя. С клишетата не зная що да правя; но ще ги пратят, та когато стигнат (ако санким се затвори границата). Пращат се със 115 м[арки] нал[ожен] плат[еж]; едно, за да не влагам чисти пари на. веднаж, и друго: да не остана аз с малко. Сега имам около 170—80 м[арки]-

С поздрав Георги

От Холандия ще ви пратя една картичка.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. По това време България още не се е намесила в бушуващата световна война, обаче това е било предстоящо, поради което Гео Милев се е страхувал да не бъдат затворени границите.

2. Маджаров, Михаил Ив. (1852—1944) — буржоазен политически деец и публицист. По онова време е български пълномощен министър в Лондон.

3. Листопад (1913—1935) — седмично литературно-художествено списание, редактирано първоначално от Димитър Бабев. През 1913—1914 г. в него се печатат серия статии от Гео Милев под общото заглавие „Литературно-художествени писма от Германия". Между тях няма статия за Ницше. Ще рече или Гео Милев не е пратил в „Листопад" статия за Ницше с превод от него, или ако е изпратил, то тя не е била публикувана.

14

До Милю Касабов — Стара Загора

Лондон, 11/23 август 1914

Поради войната не можал да им пише. Праща писмото по един българин. Настанил се във френски пансион и живее добре. Но ще се премести другаде, за да упражнява английски език. Да му се изпратят коректури на неговите работи в сп. „Звено", както и някои вестници. Ако войната продължи повече, ще му попречи на следването. Впечатленията му от Лондон са ужасни: трясък, спекула и мизерия. Няма истинска култура извън стара, континентална Европа.

Тате,

Вече месец почти стоя тук, без да можех да ви пиша нещо, тъй като пощи и пр. са спрени поради войната. Да ви разправям пътуванията си, преди да замина от Лайпциг — ако сте ми получили писмото, — че ще

замина през Холандия и тъй и направих. Пътят ми трая 24 часа от 10 сутринта до другата сутрин. Добре, че пребързах малко нещо със заминаването си, защото ако бях се забавил нещо, едва ли щях да мога да изляза дори от Германия; дватри часа пред границата ме спира един полицай в трена: „Стой, какъв си? Къде отиваш? Откъде? Защо?“ Тоже и на границата друг пък: „Военно положение!“ Добре, че бях българин... От Hock van Holland пътувах 9 часа с парахода без нещо лошо. Пътуването ми излезе по-скъпо, отколкото смятах, тъй като в парахода бях в I кл[аса] (20 шил[инга]); всичко: до Холандия 23,80+20+5,20 49—50 м[арки] вм. 40. Нейсе!

Гео Милев. Автопортрет

Тук пристигнах, писах ви една картичка, която едва ли сте получили. Настаних се в един френски пансион, дето уж се говори и английски (от 15 години стопанът е напуснал Франция), но аз самият съм крив, че карам-карам — все на френски избивам; поне него понаучих доста. Тази седмица — в събота — ще си изляза и ще намеря друга квартира. В сегашния си пансион плащам всичко с храна и пр. 22 ш[илинга] = м[арка] на седмица; в новия пансион ще бъде сигурно по-евтино, тъй като напоследък поради войната са поевтинели: ще бъде 20—21 шилинга. Тогава — 2—3 дена след пристигането си — телеграфирах да ми пратите „много пари“, тъй като не се знае какво ще стане занапред, т. е. дали ще има възможност да се пращат пари; една неделя по-после получих изпратените 392 шилинга (19 лири и 12 ш.). Те ще ме разправят за 4—5 месеца заедно с моите 100 и няколко, които имах от Leipzig. (Една австрийска банкнота 20 кр[они] ми остана неразменена.)

Засега съм много добре. Живея добре — сиреч за мен да се не кахърите — храна добра — обед и вечер; сутрин закуска — чай с мляко, едно варено или пържено яйце и хляб, намазан с масло.

Това писмо — ако го получите — пращам с един българин, който иде от Америка и заминава за България. Струва ми се, че вървят писмата (легацията получила завчера вестници), но много бавно — върви пощата (през Malta) за 15—17 дена — дълга и широка. Все ще можете да ми пишете през време на тази война, макар и бавно. Изобщо кахър за мене не берете. Тук има легация — нали? Добре, че избягах от Германия — там

едва ли бих получил пари през войната. Адресът ми до: Bulgarian Legation, 3 Queensberry Place, London.

С поздрав на всички Георги

Когато има възможност, пари ще пратиш. Сега имам. Дано не се продължи войната дълго.

Продължавам след няколко часа, тъй като преносвачът българин отложи заминаването си. Да напиша във всеки случай малко по-добре адреса:

Bulgarian Legation for G. Kassaboff,

3 Queensberry Place, S. W. London.

За всеки случай, ако има възможност да се изпрати писмо. Ако в България продължава редовният живот, т. е. ако не спират да излизат вестници и списания — което не вярвам — прати за всеки случай адреса ми (без коментарии) на Дим. Подвързачов, та ако има възможност, да ми прати корекции от работите, които му пратих напоследък, а тоже и за списанието.[1] [Прати ми — ти или Подвързачов — сборник „Мак".[2] Но не може! Вятър!].[3] В „Пряпорец"[4] (в легацията) четох едно обявление за дядо Славейковите „Пословици"[5], че се продават на половини I и II част за 3,50 вм. 7. Изпиши ги и ги задръж за мене. Те са важни работи и има човек случай да ги има.

Какво стана с клишетата в Лайпциг, не зная. Както писах, платих за тях 100 м[арки], остатъкът ще бъде взет като налож[ен] платеж (126 м.). Дали си ги получил, не зная тоже.

Тази пуста война, ако се продължи доста, сигурно ще има да загубя поне един семестър,[6] но да имах поне свидетелството си, та да се запиша тук. . . Но и то не е много важно, тъй като имам вече минималния брой семестри (6). За изпит аз мога да се готвя и оттук, да си продължавам дисертацията etc. Тук казват, че дрехите били все по-евтини и по-хубави, та ще мога да си направя едни официални черни дрехи, които ще ми трябват за изпита после. Но то ще бъде по-после, когато се проясни положението малко нещо, да се видим кой ще спечели, кой не. . . Засега пари имам: 20 лири — 400 шилинга кръгло. По-после или пък още сега — да не би да се затворят границите ни — изпрати още нещо, та не се знае докога ще се продължи тая работа. . Нещо повече да пиша — няма какво в сегашните размирни времена. Знайте само, че аз съм в пълнейша безопасност, а дано и вий там останете на мира — да не би сиреч да плъпнат пак гаджалите нагоре. Както писах в I част, тази събота съм вече в друга квартира, дето ще мога да говоря изключително английски. Досега съм го научил, колкото да се разправям тук и там — и разбират ме — но пусто — аз не мога да им разбирам разгащеното произношение, което аслъ е най-мъчното на английския език.

Лондон вече съм го обиколил почти целия. Впечатленията ми: ужас: Америка! трясък, спекула, хлад, студ, пари, алч, мизерия, каквато в Германия все пак няма, и пр. Обикалям тук и там музеите, книжарниците, които не са много, но все пак тук се намира и най-голямата книжарница на света „Таймс" — цял квартал, обикалям градините и пр. Тук в парковете им хората тъпчат тревата на общо основание и спят по нея. Сега обаче са ги обърнали на лагери, дето обучават новите си войници: сега ги обучават, та след това ще бият вече немеца. Маджаров и той си вее брадата и върти дипломация. Завчера ходил при Грей — ама слънце на-

дали ще ни огрей. Днес идвал при него Ноел Бъкстон, председателят на Балк[анския] комитет и пр. Да видим; дано вземем този път Македония без бой, след като я не взехме с бой.

Ако ли някак си занапред не би могъл да ми пратиш още пари, тук не ще остана на пътя, не се кахърете много. Счетоводителят на легацията е харен мъж, макар че Маджаров бил страшен стипца.

Завчера бяхме на концерт голям — но няма смисъл да ходи човек по английски концерти. Вятър! Няма свят вън от Стария свят, вън от континента. И колкото повече се отдалечава човек от него, толкова по-замирисва на „американизъм“.[7] Как ли намират тия хора смисъл в живота си — пуст и лишен от всяка култура, т. е. вътрешен живот. Доколкото можах да разбера, досега модерна поезия — за която говоря аз — в Англия не съществува. Да живеят Марктвеновите комедии!. . .[8]

Нека свърша обаче с поздрав на всички в къщи и всички близки.

Георги

Адреса още веднаж (защото не ще стане на работа):
Bulgarian Legation, 3 Queensberry Place, London.
[Съобщи за всеки случай адреса на Подвързачов, да ми прати корекции, ако може.] Фотография ще ви пратя друг път — по-сигурно. [Когато има възможност, пари ще пратиш. Сега имам. Дано не продължи дълго войната.

С поздрав на всички — Георги][9]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Вж. бел. 3 към писмо 11. Отнася се за коректурите на статията на Гео Милев „Модерната поезия“.

2. Литературно-критически сборник „Мак“, книга „Пролет“, София, 1914.

3. Думите в квадратни скоби са зачертани от Гео Милев, защото е съзнавал, че искането му е неуместно и неизпълнимо във военните условия.

4. В. „Пряпорец“ (1898—1932), орган на буржоазната демократическа партия.

5. П. Р. Славейков. Български притчи, ч. I, 1890, и ч. II, 1897. Гео Милев има пред вид това първо издание на „Пословиците“.

6. Поради войната Гео Милев загубва в университета не само един семестър, но в същност цялото си следване. Дисертацията му остава незащитена и той не успява да се сдобие с докторска титла, което е било и целта на следването му.

7. Под „американизъм“ Гео Милев разбира механичния, лишен от по-дълбоки духовни преживявания живот. Своите разбирания за обеднения, погълнат от техниката човешки живот и за „американизма“ той е развил подробно в статията „Добрият американец“, която печатам тук.

8. И в случая Гео Милев, както е и в статията „Добрият американец“, се изказва отрицателно за големия американски писател Марк Твен, свързвайки реалистичното му творчество с „американизма“.

9. Думите в квадратни скоби са зачертани в писмото.

15

До Милю Касабов — Стара Загора

Лондон, 8|21 септември 1914

Получил писмата и парите. И той също е мислел дали да остане да учи в университета в Лондон. Английският университет обаче е повърхностна работа, та както и в немския, следването ще бъде само формално. Обмисля сериозно дисертацията си за Демел. Немците да следва други учебни заведения не приема. Омръзнало му е всякакво учене, защото никой нищо не знае. Ще се уповава единствено на собствения си ум, който живее с „Весела наука" на Ницше. Издига се над тълпата и се чувствува гений. Обхванала го е божествената лудост, отричаща знанието и признаваща само собствената мисъл. Затова изпитва отвращение към университетите. Инак е здрав и весел, живее в нова квартира.

Тате,

Пиша това писмо допълнително, тъй като преносвачът българин ще замине едва утре — отложи пътуването си. Завчера, когато писах I си писмо, получих — слава богу най-сетне! — 2 твои писма: затворено от 11 авг. и отвор[ена] картичка от 19-и. Пишеш, че си пратил „няколко" — разбирам още други — тях обаче не съм получил. Аз съм ви писал досега само 2 писма — отв[орена] картичка, която сте получили, и друго едно чрез преносвач — частна поща, — което мисля да сте получили тоже. В това последното съобщавах, че получих на времето си изпратените 19 л[ири] и 12 ш[илинга]. Пращаш ми сега още нови 560 лв. — 20 л[ири] и нещо, — за които е получено сведение в легацията тук; ще се получат и парите; те няма да се загубят, щом са чрез министерството. Писах в I тук приложено писмо колко пари ми остават: 13 $^1/_2$ л.+новите сегашни 20 Ł. С тях мисля, че ще мога да прекарам до пролет и повече, тъй че няма какво да прося тук и там.

В отговор на получените от тебе писма — ще видим какво ще кажа. И аз действително мисля да се запиша студент в университета тук, обаче документите ми са в Германия. Тъй че в случай, ако реша да остана като студент за 1 семестър тук, ще трябва да направиш разпореждания там да ми се издаде от гимназията един п р е п и с от дипломата. Но ще бъде може би нужно да се извади препис и от класическата допълнителна диплома в София. За всичко това обаче няма защо да вземаме решения още отсега; ще видим пак накъде ще извият работите. Тези дни особено почват решителните събития: ако германците бъдат бити, работата ще се свърши скоро; ако ли бият, ще има да се проточи още с месеци може би. Тогава ще ви пиша или, ако е необходимо, ще телеграфирам за преписи от свидетелствата. Английският университет е съвсем проста, повърхностна работа и студентстването ми ще бъде само за лице — както е било впрочем в Германия. В това време аз ще продължавам да работя върху дисертацията си, която ето отсега вече започвам по-сериозно и по-усилено: досега установих вече напълно кръга на мислите и идеите, които ще сложа в нея. Изхабих досега тол-

кова време в размишления — в борба между моите собствени мисли и всички ония глупости, които са се писали досега върху Демеля и които трябваше да изчета. . . Но, най-сетне разчистих в ума си — за себе си — сметката си с мненията на старите критици, което беше и най-трудната работа и при това работа необходима.

Колкото за следването ми в търговски училища, по финанси, дипломации и пр. — за каквито разправяш — то хич няма и да го бъде, ами да не си пилеем акъла по тези работи. Мен ми омръзна да следвам тези глупави и суетни литературни истории — та финанси ще вървя да следвам: наука за хора без ум, без съвест, без душа — хора американци!. . Че накрая дори ме пращаш да ставам и журналист: хайде де! Ний се мислим за апостоли, а ти ме тъкмиш за — фарисей. . . Стига толкова! Досега колкото учих, достатъчно е: видях, че никой нищо не знае; намерих в своята си глава много повече наука, отколкото цялата наука на нашето сегашно време; намерих в собствената си глава Весела наука[1] — наука на артистизъм и фантастика — и ще протегна ръка на ония, които могат да се зовят „братя“ спрямо мене: за да турим истинско начало на тази Вес[ела] наука. Американизмът, материалната наука, практичното, физичното, машинарийството, техниката и пр. и пр. — с една дума „американщината“ — тя трябва да се изгони из Европа, Стария свят, където хората трябва да бъдат човеци и — както казва Ницше, този брат на Христа, втори син на Мария Дева — да бъдат „добри европейци“. Ти пак ще се намръщиш пред името на Ницше, но ако би се заловил да го поразгледаш по-подробно, ще видиш, че той не е по-малък прокламатор на висшия интелект, отколкото Исуса. Неговото дело е най-свирепата буря, която е преминала през съвременния свят за опреснение на нашия задушен съвременен въздух — не въздух: фабричен черен дим!

Но сякаш толкова много е този дим над нашия Днес, че един ураган като Ницше не беше достатъчен. Ще трябват още ветрове, още бури! Добре — ний ще надуваме тоже!

Ако само би могъл да поразгледаш целия Ницше (за жалост той не е преведен на български!!), ти ще видиш тогава, че у него — набедения „егоист“ — има много повече идеализъм и любов, отколкото в мучащето говедо Толстой — това брадато изчадие на сатаната. И ти не трябва да се чудиш, ако ти кажа, че някога — след като се освободя от изпитите си — аз ще пиша една студия върху „Ницше като продукт на християнството“ : той: най-големият враг на християнството! той: Антихристът!!

Виждаш, че смелостта на идеите ми отива до крайност. А това значи, че идеите, които бучат днес в главата ми, не са обикновено редовно следствие от възрастта ми — както ми бе писал напоследък в Лайпциг, — а нещо по-друго от обикновеното, нещо което се върти само в единични глави. Защото аз — тоже един „егоист“ с много по-голям обаче алтруизъм от всичките алтруисти, сбрани в един кош, — защото аз не мога да не гледам на себе си като на единична глава. С езика на сганта: гений: да: гений е всеки, който може да се издигне един пръст над тази тълпа, тълпата на професори и философи, тълпата, която е пълнила и пълни пропастите на земята!

Ах, де е блаженото време, когато жаднеехме да чуем златните уста на тия — благословен бог наш! — на тия: професори. Изслушах ги, писах им доскоро лекциите; днес обаче: дайте газ и кибрит!!

Не се учудвайте на това, което говоря: аз съм луд. Луд е бил и Исус Христос, всички ний сме луди — божествени луди. Висшата цел на един индивид като божество, като част от божество — тук на земята — е да покаже преди смъртта си, че е луд. Да: да бъдеш един пръст по-високо от тълпата!! Аз ще накарам светът да повярва това. В „Листопад" (пращам го сега) ще четеш няколко парчета из една непозната тебе Ницшева книга: Залез на Идолите (1888).[2] Обърни внимание на бележката, която съм поставил отпред. Зад всеки ред има 50 други реда, които съставят основния чертеж на нашата Весела наука Обърни особено внимание на тази Ницшева Мъдрост — аксиома: не искам да зная много; не искам да бъда учен: мъдростта слага граници на знанието. Т. е.: ний се раждаме учени достатъчно, за да няма нужда да ходим на училище: ний прости рибари и говедари! хора на Веселата наука (la gaya scienza).

Това са аксиоми. Да можеш да ги намериш и у себе си като елементи от твоята собствена душа: то значи: да бъдеш 1 пръст над тълпата — от месеци те се борят в гърдите ми. Тук е началото на онова отвращение към университетското ми учение: „не искам да зная много"!!, но. . . ний бленуваме, а отвън е действителността, която ти казва: ти си животно, безумний, ти имаш търбух! Уви! ти имаш търбух!

Ах, да бих могъл да не свърша никога този университет! Защото за да го свърша, ще трябва да си изкривя душата. Сега аз съм в Гетсиманската градина: аз виждам отпред чашата, пълна с изкривяването на душата: тя горчи; но как да се отмени? Дано поне изкривяването да бъде по-малко!. . Да, ето това е „злото". Но не е ли то моя воля? Моя съвест? Да аз го искам тъй. Аз: един луд, сложен между 2-та остри камъка на Свят и Свят. Хей, ти си длъжен да вървиш „левий-десний", а не „десний-левий" — както искаш ти. . . О — свят! Суета! — Де е великият, огромният млат, де е великият замах на Силата!.. Раздробление! Освобождение! Американски вериги на съвременния свят: дай ум, лудий: как да ги разкъсаме? Как да бъдем като птиците небесни, но само като птиците? — Точка.

Тъй се търкаляме ний по земята и разсъждаваме, ний — осъдените с това тежко наказание: да разсъждаваме за сметка на ония, които не могат да разсъждават, нито дават 5 пари за нашите разсъждения. Тъй разсъждавам аз тази вечер ей тук на, в моята малка стаичка, моята Гетсиманска градина, за която плащам 22 ш[илинга] на седмицата.

И тези 22 ш[илинга] не са мои: аз ги вземам от тебе и ставам — длъжник: де са птиците небесни?

Аз живея на: 19 Gordon Street, W. C. London.

Тук е моята стая: един шкаф, едно легло, един умивалник, една маса, върху нея един цял ред дебели и тънки книги и върху нея тоже — аз с моите мисли: с моя страх. . . Но — вий няма защо да се боите, вий не сте длъжни да се боите. Вий можете да бъдете съвсем весели, тъй весели, както и аз: да, аз съм съвсем здрав, съвсем здрав; над главата ми звезди и върху листа, на който пиша — едно огромно слънце:

моят страх! Но аз съм безстрашен и вий трябва да бъдете спокойни, трябва да бъдете весели. . .

Прегръщам всички
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Вж. тук бел. 3.
2. Вж. тук, раздел „Статии", 2.

16

До Милю Касабов — Стара Загора

Лондон, 27 септември/10 октомври 1914

Усилено мисли какво да прави. Университетите в Германия едва ли ще се отворят. Пък и събитията не ще му позволят да остане там. Възможно е да се запише в немския университет в Цюрих (Швейцария) или да се завърне в България, да стане учител в София и да работи върху дисертацията си. За творческа работа му е необходим българският въздух. Като учител ще има достатъчно средства сам да се издържа и същевременно достатъчно време, за да подготвя изпитите за университета. Крайната му цел е професорско място, а то не може да се постигне без университетска диплома. В студена Англия не може да вирее истинско християнство, там всичко е лицемерие.

Тате,

От няколко дена насам мисля съвсем усилено какво собствено да направя, какво ще трябва да направя занапред пред наличността на тъмното положение, пред което стоим. От ротердамския наш консул още не се е получил отговор дали ще се отворят университетите в Герм[ания], но чакам го тези дни — днес-утре — и ще пусна това писмо чак когато се получи отговорът на консула. Но отворят се или не нем[ските] университети — едно се знае засега, че работите стават все по-черни, все по-тъмни и доде ще стигнат, не се знае; не се знае тоже и кога ще се свършат. И друго: ако се отворят сега университетите в Герм[ания], има 99% възможност да се затворят след 1 месец, защото, струва ми се, невъзможно е да устои Германия пред напора на Русия: знаеш, руската армия се увеличава всеки ден повече. И второ: не се знае какво ще прави България: ако е вярно предположението ми, че Герм[ания] не ще устои на руския напор (не удар!), то значи, че България ще иде с Русия (защото това означава нашето чакане и неутралитет — да видим накъде ще се наведат везните). Иде ли Бъл[гария] с Русия, ний българите в Германия заедно с берлинския дип[ломатически] агент etc. ще трябва да си дигнем парцалите.

Това са то първа категория вероятности и фактически положения, които трябва да се вземат под внимание. Затова ми иде на ум следното

Гео Милев. Фотография, 1915 г.

I решение: да не се запиша в Лайпциг, а в Цюрих — тоже нем[ски] университет, още повече че този семестър ще трябва да се презапиша в Лайпциг (10 м[арки] такса — наполовина), тъй като по-рано бях записан за 2 години. Но: ида ли в Цюрих, то значи да свърша там, което не е твърде за предпочитане, тъй като поне у нас Лайпциг има друго значение. Но то не е болка за умиралка. Друго обаче: защо въобще да студентствувам още? Аз имам 6 семестъра пълни, от които 3 в Leipzig (4 са даже) — както го изисква правилникът, за да бъда допуснат до изпит. Защо да не остана една година не студент, през която да се готвя за изпит и пр., и след като го положа — да си разправя сметките?

Тук започва II категория вероятности и положения. Първо положение: това, което казах по-горе; че няма защо непременно да бъда студент; II положение: че мога и в България да си работя дисертацията дори; III полож[ение]: по-добре е така, защото тук — чувствувайки, че трябва да я бързам — чувствувам как ме обзема едно трескаво настроение, което като че ми свързва ръката и вместо да я бързам, тя стои все на едно място. Защото: IV положение (най-важното): чувствувам, че е необходимо, нужно за мене да се върна в България — трябва ми български въздух, за да отдъхна от умората — умора от мисли, които като кошмари са надвесени вече година над главата ми. Трябва ми бълг[арски] въздух, бълг[арски] вятър, бълг[арска] вода, за да тръгне вятърната или водната мелница, която ще смели онова в главата ми — житото, което е готово за смилане, за да олекне на главата ми. А това е работа за един-два дена — стига само да стъпя на бълг[арска] земя; но работа тъй важна, за да мога да гледам по-нататък работата си с облекчена глава. Затова — II решение: да се върна в България. Но понеже започва да ми тежи да ти ям хляба повече, то: не ще ли се намери едно вакантно място за мене като учител в прогимназия или извънреден учител в гимназия по нем[ски] език? Но да бъда в Ст. Загора почти ми се не иска. Затова — там имаме радослависти, стамболовисти и пр. — вуйчо Захария[1] на първо място, които ще могат да я свършат — да се намери 1 място учителско в София. Смятам, че заплатата ми там не ще бъде по-малка от 120 лв. (учител на час), които ще ми бъдат съвсем достатъчни и ще има за икономия дори. На страна при това хонорарите, които мога да взема от: 2 от миналата година дадени книги и 3 малки + 2 големи, готови сега у мене — стихове, които отчасти съм печатал (най-вече от Демеля: 1 том от стотина стр[аници] + предговор и пр.); 40—50 стр. „Песни“ от Метерлинка; един не малък том „модерни поети“, каквито печатах и ще се печатат още 2—3 серии в „Звено“[2]; Новалис, Ницше и пр. Това са, разбира се, башка кярове. Но важното е да си имам осигурена работа там: само така бих се върнал. Освен учителство, разбира се, друго чиновничество не мога да върша, тъй като там ще иска работа и губене на всичкото си време. Като учител обаче аз ще бъда пак съвсем свободен, за да се занимавам със своята си работа: да пиша дисертация и пр., да чета (истор[ия] на изкуството) за изпита. Но за това именно трябва да бъда пак в София, тъй като ще ми трябват книги, който само там ще намеря. Не се ли намери обаче място, аз ще остана в Цюрих (ако нем[ските] унив[ерситети] не се отворят), ще се въоръжа с инат и ще гледам да си свърша работата до идното лято. Това е II категория мисли и вероятности.

Синтетично разрешение: днес е събота; сигурно идната събота ще замина оттук — накъде? — мисля: за Германия (Leipzig), дето ще чакам отговора ти (по-добре телеграфически) за учит[елско] място — адрес: Levy—Kassaboff, Leipzig, Brandvorwerkstrasse 20. Стигна ли в Лайпциг, телеграмата ще ме намери с този адрес. Ако отговорът ти е отрицателен, т. е. ако трябва да остана там (=тук, в Европа), ще си дигна парцалите от Лайпциг и ще замина за Цюрих. Но в Лайпциг ще трябва да ида, за да си взема багажите и книгите оттам.

Обаче — след като прочетете вий там всичко това, което ви пиша, мисля, че ще решите непременно — както и да е — да си дойда в Бъл-

гария. Но знайте, че ако не мога да остана като учител в София, аз няма да се върна, а ще остана тук, за да си свърша работите — както и да е. Не ви казвам, че съм уморен и пр., за да възбуждам милост у вас, та да ме извикате да се върна и да ме хрантутите там. Макар и уморен, както и да е, аз ще видя да свърша тук — т. е. в Leipzig или Zürich. Ако не мога да имам там работа и да си печеля хляба, няма да дойда. Оттук ще замина за Холандия — Амстердам, а оттам за Германия, по-право речено — за Хамбург — той е току край пътя ми (Лондон—Leipzig), дето ще видя Р. Демеля; оттам: Берлин—Лайпциг, дето ще чакам отговора ви. В Германия — доколкото зная — пътуването е сигурно (разбира се!), тъй че риск някакъв няма при това; оттам нататък вярвам, че пак ще може да се пътува свободно (през Румъния), ако дотогава не се разбъркат нещо работите.

Една бележка: ако си дойда в България, т. е. престана да бъда студент, ще трябва да се явя за войник — нали? Но можем, разбира се, да бъдем сигурни, че войник няма да ме вземат, т. е. — че ще ме отложат.[3]

Да обясня още малко нещо по-добре: връщайки се в България, аз се надявам, че ще мога да пиша дисертацията си много по-добре и много по-бързо, отколкото ако стоя тук на тръни и бързам непременно бърже да я напиша. Защото, оставайки на своя глава и сметка там, аз ще я работя по-бавно, та когато я свърша (свой хляб ще ям); но това, когато я свърша, не значи, че никога не ще я свърша, а напротив — то ще бъде само 1 успокоение на ръката и духа, една плавност и бавност, която е много по-добра и по-бърза от бързината. Разбирате психологичното: бързата кучка (не слепи, а) никак не ги ражда.

Но започвайки даскаллък, то съвсем не значи, че ще си остана все с даскаллък (и то прогимназиален!). Никога; нито дори за в бъдеще ще се помиря и с гимназиално даскалство. Професорската катедра ми е нужна — физически нужна — по много причини: преди всичко — повече свобода и повече доволност от материална точка, и трето — като проповеднически амвон; защото онова, което мисля — за него трябва и перо, но и живо слово. . . Затова именно, понеже за да бъда професор, трябва да имам университет[ска] тапия, без която и звезди да снемам, пак не ще стана професор; за това именно, макар че тъй безсмислен е за мене днешният университет, аз ще гледам непременно да го свърша, съзнавайки, че — трябва, за да мога! Тук спирам, за да чакам отговора на Ротер[дамския] консул.

Продължавам. Още отговорът на консула не се е получил и надали ще дойде скоро. Преди 4 дена писал до легацията тук, че ще се постарае. . . на драго сърце. . . и пр., та кога пък ще отговори университетът, не се знае. Но тъй като и тъй, и инак — все трябва да замина за Лайпциг — няма какво да чакам отговор и пр. А след 1 седмица ще замина оттук. Преди 2 дена — казаха ми днес в легацията — са заминали група българи от Америка през Германия за България: тъй че може да се пътува свободно. Остава вий да разсъдите върху плановете ми и да видите ще ли се намери учителско място и след това да ми телеграфирате да се върна. Постъпки в министерството нека се правят от името на „Г. Милев“[4] и в свръзка с него да се иска София. Хората в ми[нистерс]твото са все критици и пр., та не е възможно да не знаят това

име. То е все аргумент. . . Оттук нататък оставям вам и ще чакам в Leipzig.

Писах преди 2—3 дена отв[орена] картичка и ви казвах, че се теглих; тежа 65 kg и 200 gr с дрехите и обущата.

В твоето последно писмо имаше там някои некрасиви въпроси и пр., които добре е други път да се не задават. За какво „религиозно чувство у английс[кия] народ", за какви „секти" и пр. питаш? То са работи отдавна известни. Аз ги слушах тях — тези знаменити английски пастори — тези бръснати езуити. Изправил се приятелят — ей го нà, — сложил отпред написано словото си — гледа право пред себе си — нито се смее, нито се мръщи — и обяснява на „народа", на „стадото", що е то бог, що е то религия. Глупец! И мислиш, че той сам знае що е то бог? Не, не! Християнство — то не може никога да вирее в студена Англия! Никога, вярвай, никога! Християнство — то значи възторг, екстаз, екзалтация лудост, живот!

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Захари Иванов, братовчед на майката на Гео Милев.

2. В кн. 4—5 на сп. „Звено" Гео Милев печата цикъл свои преводи на стихотворения от западноевропейски модернисти. Обаче освен тях други преводи там не са печатани, понеже списанието спира да излиза поради войната, пък и всички планове на поета се объркват напълно.

3. Надеждата на Гео Милев не се сбъдва. Макар и със закъснение от една година той е взет в армията и изпратен в школата за запасни офицери в Княжево, а след това — на фронта.

4. Пълното име на Гео Милев е Георги Милев Касабов. В многобройните си преводи и в оригиналните си статии на страниците на сп. „Борба" (1914, ред. Г. Бакалов), сп. „Листопад" (1913—1914), сп. „Звено" (1914) той се подписва „Г. Милев". С право той очаква, че хората от Министерството на просветата ще са запознати с неговото име, и то не като Касабов, а като „Г. Милев".

17

До Милю Касабов — Стара Загора

Лондон, 2|15 октомври 1914

Иска да се върне в България и да стане учител в София. Срещнал се с Емил Верхарн, който му дал правото да преведе драмата „Манастирът". Продал старата златна монета.

Тате,

Завчера ви писах едно пространно писмо, което дано получите — и дано го получите скоро, тъй като имаше в него важни и спешни работи. Пишех там, че искам да се върна за тази година в България и да не бъда студент, но учител в прогимназия напр., но в София. Ако се намери място по партизански ли, по дяволски ли начин — безразлично — добре: ще ми телеграфирате да се върна (адрес: Leipzig, Levy — Kassaboff, Brandvorwerkstrasse 20). Оттук заминавам в събота вечерта 9.25 (днес е четвъртък) за Холандия — Хамбург през Флисинген (тъкмо срещу Анверс!).

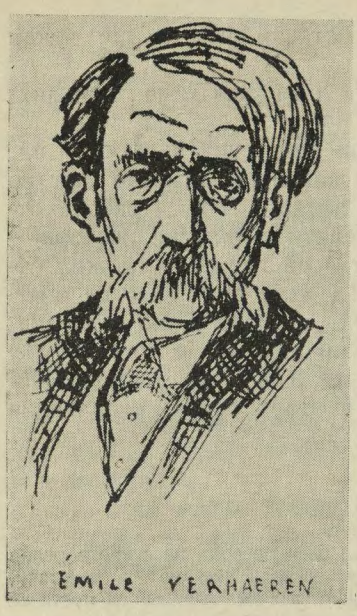

Емил Верхарн. Рисунка
от Гео Милев

Второ писмо след това надали ще ви пиша. Вчера бях на гости у Ем[ил] Верхарн:[1] прие ме любезно (без яка, по жилетка), даде ми право да преведа неговата драма „Манастирът“[2], която — ако се върна в София — ще туря на сцената. В събота ще го видя още веднаж.

Питах освен това за антиката[3] и я продадох за 64 ш[илинга] = 80 лв. на Британския музей. Номиналната и нормалната ѝ цена е 55fr., а не 500. Другата антика е твърде обикновена: ще стои; дава един търговец за нея 14—15 ш[илинга]; в музея я имат. Оттук напущам Лондон с 26 ан[глийски] лири (заедно с взетите от антиката; без да смятам пътни до Флисинген и пр.).

Тъй че остава да гледате за учителско място; ако не се намери (в София), ще остана значи в Leipzig или пък ще замина за Швейцария. Парите оттук сменям в английско и френско злато и част в немски пари.

С поздрав на всички — Георги

Да живее руският цар![4]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. В ДБКМ — БИА, ф. „Гео Милев“, арх. ед. 45, л. 1, 2 са запазени две пощенски картички от редакцията на лондонския вестник „Обзървър“ до Гео Милев. В първата, от 8 октомври 1914 г., му се съобщава, че неговото писмо до Емил Верхарн е препратено и вероятно скоро ще има отговор. Във втората, от 13 октомври 1914 г., се съобщава адресът на Емил Верхарн.

За самата среща Гео Милев говори подробно в своите спомени за белгийския поет, печатани първоначално във в. „Ехо дьо Бюлгари“ (бр. 2321 от 16 юли 1921 г.), а препечатани по-късно в алманах „Везни“ (1923).

2. В ДБКМ — БИА, ф. 26 „Гео Милев“, арх. ед. 28, л. 155 се пази ръкописът на драмата на Емил Верхарн „Манастирът“ в превод на Гео Милев.

Преводът не е излязъл от печат. Само краят на 3-о действие е поместен в сп. „Везни“, год. III, кн. 16.

3. Старинните монети са били подарени на Гео Милев от майка му.

4. Възгласът за руския цар издава русофилските чувства на Гео Милев. Очевидно желанието му е било, ако България се намеси във войната, то да бъде на страната на Русия, която той смята за мощна и непобедима, на чиято страна ще бъде и победата.

18

До Милю Касабов — Стара Загора

Лондон, 5/18 октомври 1914

Заминава за Германия. Университетите там са отворени, но не му се следва вече. Иска да се завърне в България и ако може, да стане учител. Срещнал се пак с Емил Верхарн.

Тате, тази сутрин — неделя — 8.30 заминавам от Лондон през Фолкстон за Флисинген — Ротердам и оттам за Германия (Хамбург — Лайпциг). Получих завчера телеграмата, с която ми казваш, че университ[етите] в Германия са отворени; добре; но и да са отворени, не ми се иска да студентствувам още, а да се прибера малко нещо: едно — на почивка, друго — да си готвя работата за изпита по-бавно, по-сигурно, по-умерено, а не да бързам непременно да свърша до идното лято, което иска повече усилие и пр. Тъй че ще чакам отговора ви за учит[елско] място. Пък в краен случай — нейсе — бих останал и в Ст. Загора или Мъглиж (по-добре!) само и само да не зоря вас, от една страна, и, от друга — да не зоря себе си. Ако ли остана в Ст. З[агора], трябва да си купя от Германия една „Ист[ория] на изкуството". . . Гледайте и струвайте! Но искам да си дойда, още повече че не се знае докога ще бъдат отворени нем[ските] университети и пр.

Вчера бях при Верхарна пак. При него се запознах и с един англ[ийски] поет — негов преводач.[1]

Оттук тръгвам с 25 л[ири] ан[глийски], а не 26, както бях писал завчера. Повече ще ви пиша от Германия, дето пощата е по-сигурна.

Може би — довиждане. С поздрав на всички
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Английският поет, преводач на Верхарн, за когото става дума в писмото, е Осман Едуардс (Osman Edwards).

19

До Милю Касабов — Стара Загора

Лайпциг, 3 ноември 1914

Пристигнал в Лайпциг и се записал в университета. На връщане бил заподозрян като „шпионин" и арестуван от немската полиция в Хамбург заради един хумористичен вестник с карикатура на германския кайзер и заради английските лири, които носел у себе си. Държали го в ареста 12 дни. Отнасяли се с него много грубо. Възмущава се от прусашката грубост и простащина. Тази прусашка Германия трябва да бъде смазана. След неговите протести и след намесата на българската легация бил освободен.

Тате,

Завчера ви писах една отворена картичка, която възможно е да не получите, тъй като я писах на български, а чувам, че не било позволено да се пишат писма на чужди езици. В края на това си писмо ще отбележа дали това е вярно.

Тук, в Лайпциг, пристигнах в събота вечерта, в неделя получих телеграмата ти (пратена на несъществуващ сега адрес Levy etc., тъй като Levy си отишъл в България) и въз основа на нея си намерих къща и вчера сутринта (понеделник) се записах (презаписах) в университета; получих си записателно свидетелство и легит[имационна] карта; такса 12 м[арки]. Тъй че оставам и тази година — още една година — тук в Лайпциг. Ректор на университета е Кьостер. Тези дни ще запиша и платя лекциите си, които ще струват всичко: Кьостер 2 лекции — 22, истор[ия] на изкуст[вото] — 9, фр[енска] литерат[ура] — 9, среднонем[ска] филология!! Сиверс — 9, всичко = 49 м. + вероятно още 9 м. = 58; при това 15 м. разни добавни такси, тъй че всичко (най-много) 70 и няколко марки. Има професори, които не четат лекции, други са ги променили и пр. Но във всеки случай университетът е отворен и ще бъде отворен, ако ли случайно не бъде принуден да се затвори.

Писах ви в завчерашната си картичка за моите одисеи и пр. странствувания и плен в пещерите на хамбургския Полифем, едноокото циклопска прусашка полиция. От Лондон тръгнах в неделя 18 окт[омври] н. ст. до Флисинген (Холандия) с парахода — дето имаше този път бълване и пр. — и, както ви бях писал, заминах след това за Хамбург. На сутринта обаче (19.10) се изтърсиха в хотела ония ми ти тайни полицаи и — стой! дръж! разтършуваха ме, разручкаха ми куфарите и ме откараха за справка при инспектора на полицията — Behrens — прост човечец, роб на службицата си, който, бидейки полицай, е уверен, че трябва само да следи и във всичко, което следи, да вижда подозрителни, фатални работи: „Не, не — каже — това е доста подозрително!. . .“ Че имах у себе си един хумористичен английски хвърчащ лист „Завещание на Кайзера“ и 28 англ[ийски] лири в злато. Що? английски пари? иде от Лондон? Англичаните са му платили за шпионаж! Скоро в дупката! И ме ръгнаха. . . Нещастието ми беше там именно, че изпаднах без моя воля в ръцете на хора прости, неуки и сурови — обикновени селячи, — които са способни на разсъждения като горните. Първия ден стоях буквално в дупката и трябваше да рева като вол 2—3 часа, додето се помиря с положението си. Вечерта ме туриха обаче в коридора пред един прозорец с маса и стол; коридорът обаче препречен с желязна врата. В този коридор стоях цели 11 дена — до 30 окт[омври] — петък сутринта.

Нейсе телеграфираха в Лайпциг да питат дали съм наистина живял там и след отговора трябваше да ме пуснат. Но. . . парите!. . И пратиха цялата работа в ръцете на комендантството, което бара — както е лесно да се разбере — яваш-яваш. Тогава именно (предидущия петък) писах писмо до легацията в Лондон, което се получило там след една неделя. Предполагам, че освобождението ми е вследствие на постъпките на легацията, това не ми казаха обаче. . . За парите искаха да питат (сигурно чрез Герм[анската] легация в София) дали съм ги получил от тебе или не; не зная дали си получил някакво запитване и дали въобще комен-

данството е направило нещо през всичките ония 11 дена. . . Исках да ви телеграфирам, да ме знаете къде съм и да се обърнете към министерството за освобождение — не може! да ви пиша — не може! да телеграфирам до легацията, понеже отговор на писмото ми нямаше — не може! Речи го: пленник — „сношения с външния свят не са позволени! . . .“ При това, разбира се, трябва да се прибавят и неотменните прусашки грубости; един от полицаите дори ме блъсна, понеже съм му дигал гюрултия. . . После ми донесоха 2—3 от моите книги — за развлечение...

През всичкото време трябваше да се храня на своя сметка (което е чист зарар, понеже не вършех почти нищо!) 22 м.

Всичко това беше в полицейския затвор Altona bei Hamburg. Katlarirenstr. 24. Не зная дали не ще е добре да се направят постъпки чрез Външ[ното] министерство за наказание на чиновниците, които от прекалена ревност надминават длъжностите си. Пруси! . . . Варварски режим! Та ний нали сме уж приятелска държава, бива ли да се допущат такива безобразия с бъл[гарски] поданици? Дълг на правителството е да протестира и пр.

Този път влязох в пълнейше съприкосновение с онова, което се нарича прусащина, и изпитах, както трябва, жилото. . . В Англия такива чудеса няма: пък и там уж има война и военно положение; само последната вечер на улицата вървях с една французойка, живееща в същия пансион, в който бях и аз, и говорехме тогава по немски — чуха ни тайни полицаи и ни спряха: „Извинете, каква сте народност?“ Пък случайно нямах и паспорта у себе си; и въпреки това само при заявлението, че съм българин, ме оставиха тутакси да си вървя по пътя. Но прусащината — то е друго нещо: африканщина!! . . Нека бъде тази Германия, тази Прусия смазана на прах! — смазана! Руският сибирски режим не ще е по-лош от прусашката полиция. Държава на полицията и милитаризма!

Както и да е, най-сетне ме пуснаха. И тогава именно ме беше яд, тъй като узнах, че напразно съм дошел в Хамбург: Рих[ард] Демел — нещо невероятно — 51-годишен дъртак — отишел д о б р о в о л е ц! Сега бил във Франция. Видях му портрета в униформа с пушка и пр. — изкаран на картички. По-рано той е издал цяла сбирка със стихотворения по войната — диви работи! — озаглавена: г л а с б о ж и — г л а с н а р о д е н!. . .“ Иска да софизира той с туй заглавие, но то не ще го спаси. Това е то друго немско чудо: един поет, който е стоял вън от всеки национализъм, който се е наричал с гордост „културинтернационалист“, „всемирен гражданин“ и пр.; който разправя преди години, че няма отечество“, а само „роден кът“ — неговите нойрупински гори; който разправя, че поради интернационални съображения (аз съм — каже — полуславянин, полуфламандец, полунемец), че по интернац[ионални] съображения се бил оженил 2 пъти за еврейки; който е говорил в [18]95 г., че за побратимяване на Франция и Германия трябвало да се направят 1) от Елзас и Лотарингия свободни републики, 2) всеобщо разоръжаване на европейските държави и 3) 2—3 века търпение. . .; човекът, който завчера възторжено превеждаше Ем. Верхарна, белгийския поет: ето го същия този днес отива доброволец да се бие с Франция, да опустошава Белгия, да прокужда Верхарна в чужбина бежанец. . . Може би случайност, но във всеки случай катастрофа, морална катастрофа на една голяма душа. . .

Но аз си спомням, че миналата година и аз се бях разфучал с такъв един патриотизъм (тук има огромни елементи от психологията на масовия живот и проявленията на силата. . .) — нека обаче излеят гореща вода върху главата на Германия, па да го видя аз пак Демеля как ще започне да говори като мен за иреално изкуство, блян към вечност и пр.

Събота 31 окт[омври] бях в Берлинската легация! Вечерта пристигнах тук в Лайпциг. Получих телеграмата ти на другата сутрин, намерих си къща и оставам тук. Защо обаче не ми одобри плана да се върна в България — не разбирам. Той беше изгоден и за тебе — че нямаше да се мъчиш повече с мен, а тоже и за мене — че нямаше да се напъна да свърша н а в е д н а ж, което ще изисква усилия големи и пр. . . А от друга страна, времената са несигурни и не се знае дали ще мога да достоя и да свърша тук тази година. Бях снощи при Кьостера: исках да се запиша в семинара: ами, каже, не ще ли стане нужда да заличиме после името ти от списъка; нека потърпим още една неделя. Сиреч ако до понеделник не се види нагде ще извие България, ще ме запише тогава. Това именно ти казвах да вземем в пред вид — че е възможно да бъда принуден да напусна Германия. Всички почти българи са си отишли оттук и ще се върнат чак след войната. Ив. Илиев се върнал тоже; хазайката му в Берлин си иска парите — кажете му. Това писмо пращам по един българин, който се връща в Габрово — свършва си търгов[ското] училище.

Сегашната ми квартира е в центъра на града, недалеч от университета, тъй че ще икономисвам обущата поне. Стая широчка, южна, хубаво наредена и плащам 20 м[арки] (по-рано е струвала 30) — резиллик! Има обаче и поскъпване на брашното; хлябът, който струваше 20 ст[отинки], струва сега 30 и не тъй бял. В гостилницата се продава хлябът отделно, но като по-рано, колкото искаш: две парчета — 5 стотинки. Ястията обаче не са поскъпнали. Поскъпнало е и маслото, и яйцата. . . В Англия беше също тъй.

Сегашният ми адрес е: . . .[1]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Липсва краят на писмото.

20

До Емил Верхарн — Сен Клу, Париж[1]

[Стара Загора, началото февруари 1915]

Съчувствува дълбоко на нещастната съдба, постигнала Белгия. Нито англичаните, нито французите могат да разберат страданията ѝ на поробена страна, както българите. Защото и ние самите сме изпитали ужасите на жестокото чуждестранно поробителство. Има нещо сходно между участта на Фландрия и България, както има сходно и между техните небеса и тъжни равнини.

Nous tremblons dans la fierté d'une haine sévère, d'une haine barbare. Nous — Bulgares; nous — moi et mes amis, poètes et artistes bulgares et beaucoup, beaucoup d'autres.

Voilà, je vous assure, cher Maître, que s'il y a sur la terre un peuple qui peut comprendre avec toute sa profondeur le terrible destin belge — ce n'est pas le peuple anglais — juif et sans coeur — qui admire la Belgique — oui — avec le fameux „little brave Belgium" et même dans cette admiration on voit que c'est parce que la Belgique est devenue un sacrifice pour l'intérêt britannique; ce n'est pas aussi la France (fraternelle mais) où on connaît la Belgique non mieux que l'Australie (vous êtes l'exemple pour cela, n'est-ce pas?), ce n'est pas moins notre Russie qui ignore la Belgique pour se donner la pensée que c'est la Serbie (oui, la Serbie qui a déchiré diaboliquement avec beaucoup d'autres ma patrie) que la Serbie „c'est le grand martyr, la terrible victime de notre temps; non, ce ne sont pas les pays (n'importe qu'ils sont amis) où on ne connaît pas qu'est-ce qu'un „esclavage" — un esclavage noir, mais — c'est ma petite patrie, c'est la Bulgarie, je vous assure, cher Maître, qui peut comprendre qu'est-ce que la liberté belge d'autrefois et le joug probable (ou moins l'Allemagne en est prête), oui, qu'est-ce qu'une Belgique prussienne. Voilà, je vous montre, cher Maître flamand, les sentiments d'une amitié profonde et c'est au nom de ma patrie et avec toute la sincérité. Mais vous demanderez les causes intimes de ces sentiments envoyés d'un pays si éloigné et si étranger.

Mais oui, je vous le dis: nous, Bulgares, nous sommes des Flamands; les cieux et les plaines de Flandre — ce sont nos cieux bulgares et les mornes plaines de notre Thrace. Et surtout; nous deux, Bulgares et Flamands, nous seuls dans le „vieux monde" connaissons les ténèbres de l'esclavage. Nous avons trouvé notre âme dans la souffrance d'un joug de cinq siècles. une terreur immense, dure, rude et barbare qui doit être comparée seulement au joug flamand du Moyen Age de l'Eglise catholique, des Espagnoles (d'où j'explique la génération et la vie de l'âme moderne, la création de la poésie moderne, c'est-à-dire une poésie antiréaliste ou bien „irréaliste", la poésie des rêves, des visions, des envies vers l'infini, des folies divines, du mysticisme, des mélancolies et des ennuis au milieu d'une réalité réelle, avec un mot, une poésie tout à fait lyrique) et j'ai déjà appelé dans une étude critique la Flandre „le pays natal de la poésie moderne", du symbolisme s'il vous plaît.

(Превод)

Ние треперим в гордостта на строга омраза, на варварска омраза. Ние — българи; ние — аз и моите приятели, български поети и артисти и много, много други.

Ето аз ви уверявам, скъпи Учителю, че ако има на земята един народ, който може да разбере с цялата й дълбочина страшната белгийска съдба,[2] това не е английският народ — с еврейски нрав и безсърдечен, който се възхищава от Белгия — да — със знаменитото „little brave Belgium"[3] и даже в това възхищение се вижда, че то е, защото Белгия е станала жертва за британските интереси; това не е също така Франция (братска, но), където Белгия е позната не по-добре, отколкото Австралия (вие сте пример за това, нали?), още по-малко това е нашата Русия, за която Белгия е неизвестна и може да я помисли за Сърбия (да, Сърбия, която дяволски е разкъсвала моето отечество с много други), че Сърбия „това е великият мъченик, ужасната жертва на нашата епоха". Не, това не са страните, независимо че са приятелски, къ-

дето не се знае какво е „робство“, черно робство. Но това е моето малко отечество, това е България, аз Ви уверявам, скъпи Учителю, която може да разбере какво е някогашната белгийска свобода и вероятното робство (поне Германия е готова на това), да, какво е една пруска Белгия. Ето, аз ви изразявам, скъпи фламандски Учителю, чувствата на едно дълбоко приятелство, и то от името на моето отечество и с най-голяма сърдечност. Но вие ще запитате за интимните причини на тези чувства, изпратени от една страна, така отдалечена и така чужда.

Но да, аз ви го казвам: ние българите, ние сме фламандци; небето и равнините на Фландрия са нашето българско небе и тъжните равнини на нашата Тракия. И най-вече ние, българи и фламандци, само ние в този „стар свят“ познаваме мрака на робството. Ние намерихме нашата душа в страданията на едно петвековно робство, на един огромен, груб, жесток и варварски терор, който може да бъде сравнен само със средновековното фламандско робуване на католическата църква, на испанците (откъдето аз обяснявам зараждането и живота на съвременната душа, създаването на модерната поезия, т. е. на антиреалистичната или „нереалистичната“ поезия, поезията на мечтите, на виденията, на стремежите към безкрая, на божествените лудости, на мистицизма, на меланхолиите и на отегченията всред една реална действителност, с една дума, поезия напълно лирична) и аз вече назовах в едно критично изследване[4] Фландрия „родната страна на съвременната поезия“, на символизма, ако желаете.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 25—26.

1. Откъс от чернова на писмото. Без дата. Датата поставям с оглед на отговора на Верхарн, който е от 21 февруари 1915 г. (За развилата се кореспонденция между двамата поети вж. Гео Милев, Избрани произведения, 1955, под ред. на Г. Цанев и др. Там са напечатани както спомените за нея, така и самите писма на Верхарн.)

2 На 4 август 1914 г., грубо нарушавайки нейния неутралитет, в Белгия нахълтват германските войски, за да преминат оттам във Франция. Независимо от героическата съпротива на белгийските войски страната е окупирана от германците. Окупацията трае 4 години и причинява големи загуби на белгийското стопанство.

3. „Малката храбра Белгия“.

4. Гео Милев има пред вид статията си „Модерна поезия“, отпечатана в сп. „Звено“ (кн. 4—5, 1914), в която между другото се казва: „Именно, че родното място на модерната поезия е Фландрия. Двама от най-големите и най-типични модерни поети са коренни фламандци: Метерлинк и Верхарн.“

21

До Милю Касабов — София

Стара Загора, 24 април 1915

Какво става с лекциите (записки) и с работата за Берлин? Да се намерят няколко немски марки, за да си изпише книги от Лайпциг.

Тате, не си си обадил досега адреса, затова ти пиша пак чрез Спаса.[1] Относно лекциите (колите) — дано се е наредила вече работата, т. е. дано този, който щеше да ми ги намери, да ги е намерил и донесъл, както му

писах, у Спасови. Може би ще се срещнеш с Подвързачов и ще узнаеш как стои работата с Берлин, но изглеждало, че няма да стане никаква и пр. . . Аз я изоставям настрана. . .

Ако ти остане утре свободно време, или пък накарай някой друг там (Ст[ефан] напр.) да види в Германската легация дали не ще се вземат 2—3 марки, немски пощ[енски] марки, с които да мога да изпиша някоя книга от Leipzig.

Днес пристигна багажът ми; най-сетне!!

Добре сме. С поздрав Георги

Ако този, който щеше да ми достави коли, не е свършил тази работа, ако можеш, в краен случай подири ги на ул. 20-и април № 10, казва се Стефан Алексиев, и го убеди да свърши тази работа по-скоро.

Донеси 10 екз[емпляра] сборник Теми, в Балкан[ска] агенция; поръчани са.

Съхранява се у Пенка Касабова

[1] Спас Стефанов, пътуващ книжар, който разпространявал изданията на М. Касабов. Живеел е на ул. Сан Стефано 30, докъдето е адресирано и писмото.

22

До Емил Верхарн — Сен Клу, Париж

28 юни 1915

У нас в България може да излезе том с избрани преводи от най-хубавите работи на Верхарн, както и да се постави на сцената драмата му „Манастирът". Този том вероятно ще бъде направен в сътрудничество с поета Николай Лилиев, който вече е превел някои от неговите стихотворения. Засега подготвя антология на съвременните западни и руски поети, в която ще бъде включен и Верхарн. Въпреки нежеланието му да отиде в Германия налага се да замине за един месец, за да ликвидира с висшето си образование и да вземе изпитите си за докторат.

. . . pour nous en Bulgarie le même que Valère Brussov a fait en Russie: au moins de faire paraître un volume contenant des traductions de vos plus beaux poèmes et aussi, comme vous le savez, de traduire et si possible d'introduire sur la scène „Le Cloître". Le volume dont je vous parle sera fait probablement avec collaboration de M. Nicolas Liliev, poète parfait, qui a traduit déjà quelques-uns de vos poèmes: La Vie (admirablement) — „il faut admirer tout pour exalter soi-même" — Un Soir (dans les Apparus de mes chemins: „en ces heures de soirs et de brumes ployées sur des fleuves partis ver des lointains sans bornes") etc. . . Je voudrais bien que ce volume contienne aussi quelques poèmes pris de „Toute la Flandre" (par ex. „Les Pas" etc.) mais je n'ai pas chez moi, je ne peux avoir ces cinq volumes qui sont autrement bien chers.

Емил Верхарн. Рисунка от Гео Милев

Je prépare à présent une Anthologie des poètes nouveaux (francais, belges, allemands, anglais, danois, polonais et russes) — un fort volume de 400 p., recueil de toutes mes traductions où seront pris aussi les plus belles traductions de vos poèmes que j'ai fait.

Mais je dois vous dire, cher Maître, qu'aujourd'hui je vais partir pour un mois en Allemagne („Une Saison en Enfer"!). Seulement — pour achever mes études, c'est-à-dire pour prendre mes examens de doctorat, etc. — des réalités quotidiennes... Et je dois prendre mon adieu en espérant qu'après un mois je reviendrai du pays où je ne voudrais pas être encore une autre fois.

Je vous reste, mon cher Maître, bien obligé pour l'encouragement et la confiance que vous avez en moi, au revoir donc et

très à vous Georges Milev

[Превод][1]

.... за нас в България, също както Валери Брюсов е направил в Русия,[2] може да излезе един том с преводи на Вашите най-хубави стихотворения, а също, както знаете, да преведа и да поставя на сцената „Манастирът".[3] Томът, за който Ви говоря, ще бъде подготвен вероятно в сътрудничество с г-н Николай Лилиев, отличен поет, който е превел вече някои от Вашите стихотворения: „Животът" (възхитително) — „трябва да се възхищаваш на всичко, за да вдъхновиш себе си" — „Една вечер" (в Apparus на моите пътища: „в тези вечерни часове на мъгли, които са се спуснали над реките, отправили се към безпределни далнини")[4] на. . . Аз бих искал този том да съдържа също някои стихотворения, взети от „Цяла Фландрия"[5] (напр. „Стъпките" и др.), но аз нямам и не мога да имам тези пет тома, които са между другото много скъпи.

Засега готвя антология[6] на новите поети (френски, белгийски, немски, английски, датски, полски и руски) — един голям том от 400 стр., сборник на всичките ми преводи, където ще бъдат включени също и най-хубавите преводи на Вашите стихотворения, които съм направил.

Но аз трябва да Ви кажа, скъпи Учителю, че днес ще замина за Германия[7] („един сезон в ада"). Само за да довърша образованието си, т. е. за да взема изпитите си за докторат и т. н. — ежедневна действителност. И трябва да си взема сбогом, надявайки се, че след един месец ще се завърна от страната, където не бих искал да бъда още един път.

Аз ви оставам, мой скъпи Учителю, много задължен за насърчаването и за доверието, което Вие имате в мене, довиждане впрочем и

винаги Ваш Георги Милев

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 27.

1. Липсва началото на писмото.

2. През 1908 г. Валери Брюсов (1873—1924) посетил Белгия, където се запознал лично с Ем. Верхарн. Оттогава между двамата се завързва сърдечна творческа връзка и В. Брюсов става ревностен преводач и популяризатор на поезията на Верхарн в Русия.

3. Вж. бел. 2 към писмо 17.

4. Стихотворението „Една вечер“ в превод на Н. Лилиев е напечатано в сп. „Звено“, 1944, кн. 4—5, откъдето е взет цитираният стих.

5. Цяла Фландрия — стихосбирка от Ем. Верхарн.

6. Вероятно Гео Милев има пред вид своите „Лирични хвърчащи листове“ (1915), крайната цел на които е да съставят една голяма антология на съвременната му модерна поезия. № 3 на тези „Лирични хвърчащи листове“ е съставен от преводи на Верхарн.

7. Гео Милев действително заминава за Германия, явява се на някои изпити, представя дисертацията си, но не успява да вземе докторат и да ликвидира с висшето си образование. Вж. тук документ 3.

1916

В школата за запасни офицери. Княжево, фотоснимки, 25. VII. 916. Гео Милев е седнал в средата, прегърнат от войника с цигарата

23

До Милю Касабов — Стара Загора[1]

Княжево, 25 юни 1916

Тежко му е в казармата. Идват му на ум крайни решения и планове, за да се отърве от нея.

Тате, рядко ми пишете, кой знай защо, може би защото и аз рядко пиша; последната ти картичка получих завчера. Голям е въпросът, де е по добре да бъда — тук или там. Дори и крайни решения и планове ни идват на ум: напр. да станем калугери. Аз мислех и друго — да се

преместя, ако е възможно, във Военното у[чили]ще. Но изглежда, че това няма да стане — освен ако има някой да подействува; а това става за мене нужно и наложително, тъй като със своята „недисциплинираност“ почнах да си навличам големи неприятности от взводния к[оманди]р. Тук сме фотографирани цяла банда на реката.

Поздрав на всички
Георги

След 1—2 недели почват изпити, което обаче не е толкоз важно. Лоши, добри — все ще ни направят офицери.[2] Дано обаче ни пуснат след изпитите малко в отпуска.

Вчера свърших окончателно речника.[3]

ДБКМ — БИА, ф. 26 „Гео Милев“, арх. ед. 47, л. 6.

1. Писмото е написано на гърба на фотокарта, на която Гео Милев е снет с голяма група войници край една река, вероятно Владайската.
2. Гео Милев получава при завършване на школата военен чин старши подофицер.
3. В школата Гео Милев е работил върху „Френско-немски речник“. Ръкописът му се пази в архива на Литературния институт. В края той е записал: „Княжево, 24. VI. 916“.

В Школата за запасни офицери, Княжево. Фотоснимка, 9. VII. 1916 г. Гео Милев е правият най-отдясно

24

До Анастасия М. Касабова — Чинакчийски бани

Княжево, 9 юли 1916

След една неделя започват изпитите в школата. Добре ще бъде, ако след тях може да си иде в отпуска.

Мамо, завчера беше тук чичо Хр[исто] и ми каза, че сте били вече на баните. Драго ми е тоже, че всички почти (с изключение на Чинан

и Кеман) са изкарали успешно. Аз съм добре. След една неделя почват изпитите ни, от 15 юли до 10 авг]уст]. Ако след това ни дадат отпуска (но уви!..), ще бъде добре да мога да дойда там. Работите ни след изпитите ще станат много тежки и ще поотслабна още от слънцето, което ни изгаря. Изпитите ще бъдат за мене почивка, понеже няма да уча нищо; колкото зная — стига. Тази фотография е на стрелбището — стреляхме вече 2 пъти с истински патрони. Завчера правихме поход до В[оенното] у[чили]ще, а Борисови до Руен: 20 клм. Как са лелини? Евгена[2] върнала ли се е или ще мине оттук? Танини[3] къде са? Пишете ми по-често, за да не си мисля, че съм като че ли на бойното поле.

Поздрав на всички, на лелини и на баба —

Ваш Георги

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 12.

1. Писмото е написано на гърба на фотокарта, на която Гео Милев е снет с голяма група школници на стрелбището. Снимката е датирана: „Княжево, 28. V. 1916".
2. Евгения Попгеоргиева-Минева — братовчедка на поета.
3. Тана Кожухарова.

25

До Анастасия М. Касабова — Стара Загора

Фронта, 6 декември 1916

Намира се в окопите. Длъжността му е преводач при щаба на дружината. Чувствува се добре. Надява се да иде при Н. Лилиев в щаба на дивизията.

Мамо,

Както ви писах преди два дена, сега съм в окопите, но и тук съм добре. Длъжността ми е преводчик при щаба на дружината. Да не мислите, че съм нещо изложен на голяма опасност и пр. ... Аз се считам твърде сигурен в нашето дълбоко скривалище, тъй че бъди далеч от всяка грижа и лоши мисли. Но в друго отношение беше по-добре, когато бях назад: беше по-удобно и по-чисто. Но на същите мъки, на които съм, са и моите началници, с които живея заедно. Но писах ви също, че надявам се това положение да не трае повече от няколко дена, когато ще ида при Николая.[1] Надявам се много на тази работа.

Сърдечен поздрав Георги

Тук се много спи и много яде. Само че и кашкавалът, и маслините скоро ще се свършат.[2]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Навсякъде, където се споменава името „Николай" и това не е уговорено в бележките специално, се отнася за поета Николай Лилиев, интимен приятел на Гео Милев. През войната Н. Лилиев е бил на служба в щаба на 2. дивизия и вероятно Гео Милев се е надявал да бъде изтеглен и той също там.
2. Подател: ст[арши] п[одофицер] Г. Милев, 34 полк, 1. дружина.

26

До Милю Касабов — Стара Загора

Скопие, 27 юни 1917

Преместен е в българска болница, но е лекуван от немски лекар. Ще трябва по-късно да лекува раните си във Виена или София.

Тате,

Още завчера след пристигането си ви писах оттук, в българ[ската] болница, дето обаче ме лекува пак нем[ски] лекар. А днес ходих и при друг специалист в нем[ската] болница, който ми казва, че раната[1] ще трябва да се заглади във Виена (ако не в София), но не сега, а чак след 5—6 месеца. Значи дотогава ще бъда в отпуска. Всичко е много добре и не вярвам да стоя тук повече от 1—2 недели.[2]

Поздрав на всички Георги[3]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Гео Милев е бил ранен на 29 април 1917 г. извънредно тежко. Първоначално е бил пренесен в немска военнополева болница, а по-късно, както се съобщава в настоящето писмо — в българската военна болница в Скопие. След заздравяването на раните е трябвало обезобразеното лице да се „заглади." И тъкмо това има пред вид Гео Милев, когато говори, че трябва да замине по-късно за Виена или София. В същност той бива изпратен в Берлин.
2. С тези думи Гео Милев само успокоява родителите си. Положението му далеч не е било толкова леко и не се е очаквало толкова скоро да бъде в отпуск.
3. Подател: Офицерски кандидат Г. Милев, 2-а местна болница, Скопие.

27

До Анастасия Касабова — Стара Загора

София, 29 юли 1917

След няколко дни раната ще заздравее. Надява се да вземе отпуск и да се завърне в къщи. Да му се изпратят лятната куртка и книгите, получени от Германия.

Мамо,

Раната ми изглежда, че до няколко дена съвсем ще заздравее, ще престане да тече всякаква гной, след което ще я оставят да я пече слънце, съвсем открита. Ще видя дали ще мога да се възползувам

в това време, за да си взема поне 10—15 д[ена] отпуска; защото ако не си дойда сега, ще рече още 3 месеца да стоя тука, а и без туй ми е догрозняло много в тия болници.[1] Това ще бъде — ако бъде — към 5—6 авг[уст] може би. Вижте, дано дотогава ми изпратите това, което ви исках — бели дрехи (1 чифт) и лят[ната] куртка или само куртката, защото досега не са ми дали още никаква. Утре ще видя пак за такава, но ако няма, ще трябва да ми пратите лятната непременно. А пък ако не мога да си дойда, тя ще бъде излишна — но за всеки случай пратете ми, както вече писах, и получените от Германия книги с изключение на тази, в която има картини. Но тях може и по-после, когато се разбере, че няма да мога да си дойда, ако не ще мога. Пишете не си ли е дошъл бати Колю[2] в отпуска и Стефан.[3] Ако Сте[фан] е дошъл и скоро ще се връща, пратете по него куртката. По същия, по когото пращам това писмо, пращам и 3 книги.

Много здраве Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. От Скопската военна болница Гео Милев бива преместен на лечение в бившата Александровска болница в София.
2. Д-р Никола Градетцки, лекар, първи братовчед на майката на Гео Милев.
3. Стефан Христакев, учител-математик, съпруг на Тана Кожухарова.

28

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 3 август 1917

Защо не му пишат относно изпращането на лечение в странство? Надява се и без това да оздравее наскоро. Да му пратят книги, дрехи и пари.

Тате, за препращането по-надалече[1] не ми писахте нищо вече. Д-р П[ашев][1] си е дошъл отдавна и Дим[итър][3] сигурно е говорил с него, но и досега — от 25 насам — нямам никакво писмо.

Както и да е — няма нищо да се загуби: и тук — почнах да се уверявам — всичко може да стане много добре. Докога още ще иде раната не знам; все уж хемен-хамен че оздравее, а все още не е оздравяла. Но все пак не ще иде още много; останало е само 1—2 см неоздравяло място. След като оздравее всичко, ще трябва да минат без друго поне 2 месеца — тъй че отпуската ми е сигурна.

Пратих ви по един офицер писмо и 3 книги. Получихте ли ги? Пратихте ли ми каквото исках? Книгите (новите) и дрехите.

С поздрав

Георги

Даже ако пратите работите по човек, пратете ми и 10—20 лв., че не ще ми стигнат тия, след като си поръчах и плат.[1]

1. Подател: Оф[ицерски] к[андидат] Г. Милев, Алекс[андровска] б[олница], София.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Става въпрос да бъде изпратен на лечение в чужбина.
2. Акад. Константин Пашев, специалист по очни болести, който на времето е лекувал Гео Милев в Александровската болница.
3. Димитър Атанасов, втори братовчед на Гео Милев.

29

До Николай Лилиев — София[1]

София, 25 декември 1917

Честити годежа.

София, 25. XII. 1917
(Коледа)

Николай,
Честит годеж, бей![2]

Сърдечно те целуваме Гео
Мила

Съхранява се в личния архив на Николай Лилиев

1. Честитката е написана на илюстрована картичка, която представлява млад момък Пиеро), свирещ на китара. На лицевата страна на картичката, под изображението, с ръката на Гео Милев е написано: „Ти си оня смешен Пиеро — Николай." Изразът е от стихотворение на Н. Лилиев.
2. С тази картичка Гео Милев честити не годежа на Н. Лилиев, а вероятно му съобщава за собствения си годеж с Мила Керанова. Но подобно обяснение не е много сигурно, защото по спомените на другарката му те са се запознали на 31. XII. 1917 г. (вж. тук бележката към стихотворението „31 декември 1917").

1918

30

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 11 януари 1918

Защо вдигат толкова шум заради него. Добре е и няма защо да тревожат хората. Още е в болницата. Чака да се уреди въпросът със заминаването му на лечение в Германия. Ще започне ли работата по издаването на книги. Вместо „Меркур" името на издателството да бъде „Везни" или „Пантеон".

Тате,

Снощи след много време вече получих писмо от вас, от което разбрах, че пак сте вдигнали някаква тревога. Тия тревоги около мене са ми вече толкова омръзнали, че ви забранявам чисто и просто да се

обръщате към други, чужди хора, да питате де съм и не зная какво още; дето съм — там съм; ако ще би и в джендема — какво ви трябват другите, аз не зная ли да пиша! Вече няколко пъти ми устройвате такива ненужни и срамни комедии: като че ли бебе някакво се е загубило, та го дирите! Този път пишеш на Подвързач[ов] — не си ли и телеграфирал някъде?

Аз съм си все още в болницата — никакво изписване. Това е само някакво недоразумение с друг някакъв Милев, който е отдавна впрочем изписан.[1] Книгата не съм наистина получил.

За Коледа не можах да си дойда — едно, защото не дадоха отпуска, и, друго, че не ми се искаше твърде, тъй като и тук съм си добре. Чакам да се нареди докрай работата ми със заминаването,[2] която е вече в по-горна инстанция (В[оенното] м[инистерст]во), и тогава ще си дойда за една неделя, преди да замина. Всичките поръчки, за които ми пишеш, не мога да взема и донеса, тъй като не се знае кога ще си дойда и няма как да ги донеса; куфарът ми и така е наблъскан, а освен това имам още и 6 м офицер[ски] плат за вас — по 30 лв. тъмносиньо-зелен като Борисовите дрехи. Не ми пишеш нищо за печатането. Какво стана? Ще се печата ли нещо, или не? Книга намери ли се? Ако се почне работа, измени името на фирмата и библиотеката от „Меркур" на „Везни" или „Пантеон", което повече ти се харесва.[3]

Работата ми със заминаването — надявам се да се нареди най-много до края на този месец. Повече няма какво да ви пиша; не вдигайте друг път такива празни, глупави тревоги — аз съм си в болницата и няма де другаде да ида, нито пък съм изписан. Забравих да пиша по-рано, за което ми бе писал, че Патак[4] няма никаква книга, нито нещо друго. Борис прати ли си ботушите за мене или не?

Ако не сте ми изпратили повторно „Л. Х. Л.",[5] пратете ми ги пак, и то 2—3 екз[емпляра] даже.

Много здраве на всички.

Честити празници

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1, Едно писмо, изпратено от родителите му до Гео Милев в болницата, се връща с надпис „изписан". Това силно ги разтревожва и те питат с телеграма Д. Подвързачов къде се намира синът им.

2. Отнася се за заминаването му на лечение в Берлин.

3. От настоящото писмо се вижда, че идеята да се организира едно издателство се е зародила у Гео Милев още преди заминаването му за Берлин. Първоначално е мислел да го назове „Меркур", но после се установява на „Везни" и под това име то работи.

4. Самуел Патак, собственик на книжен склад в София.

5. „Лирични хвърчащи листове", издадени през 1915 г. в Стара Загора от Гео Милев.

31

До Милю Касабов — Стара Загора

[София], 3 февруари 1918

Заминава за Берлин. Изпраща предговорите за „Мъртвият Брюге“ от Ж. Роденбах и за „Поетическо изкуство“ от Боало. Да се внимава да няма печатни грешки в книгите.

Тате, след един час заминавам за Берлин. Тук ти изпращам предговорите към „Мъртвият Брюге“[1] и Боало.[2] Недопреведената част от Боало ще ти бъде изпратена отделно след няколко дена. Толкова много време трябваше да тичам вчера и днес, че не успях да видя Ек[атерина] Кар[авелова][3] и да направя клишетата — везните и колелото.[4] Не зная какво ще стане с това. Може би ще накарам Ник[олай] Р[айно]в да ги направи. Ако не — ще бъде на първо време без тях; или — дано някой направи колелото там от дърво. Нека се внимава с печатането (грешките). По 2—3 екз[емпляра] от „Хам[лет]“[5] и „Брюге“ да бъдат с бели корици — от тези, които има в печатницата, и да ми се пратят, когато бъдат готови книгите. Колетът не е получен още; ще се повърне.

Сбогом, поздрав на всички
Георги

На Ек[атерина] К[аравелова] можеш да пишеш ти от името на изда[телство] „Вез[ни]“ за „Пътуване по Харц“, но чакай малко; ще ти пиша може би друго.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Жорж Роденбах, Мъртвият Брюге, преведе Гео Милев. Излиза в Стара Загора през 1919 г. като № 3 на библиотека „Везни.“
2. Боало, Поетическо изкуство, предговор и превод на Б. Лавров (псевдоним на Гео Милев). Излиза през 1918 г. като № 2 на библиотека „Везни“.
3. Гео Милев е мислел да напечата превода на Е. Каравелова на „Пътуване по Харц“ от Хайне. Но намерението не се е осъществило.
4. Отнася се за емблемата на книгоиздателство „Везни“.
5. Шекспир, Хамлет, превел от английски Г. Милев. Издадена през 1918 като № 1 на библиотека „Везни“.

32

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 9 февруари 1918

Пристигнал на 5 февруари, но едва на 9 с. м. успял да се нареди в една реквизирана частна клиника. Настанен е много добре. Надява се да бъде опериран от професора. Да му пратят долни дрехи. Писал на Н. Райнов да направи емблемата за „Везни“.

Тате, във вторник още, 5 т. м., след като тръгнах от София на 3, пристигнах тук,[1] но едва днес успях да се наредя окончателно в една

Гео Милев. Фотоснимка, приложена към „Открит лист", с който пътува за Берлин, 1918 г.

клиника; и то затова, че се предоставих на други — нашия комендант тук, — които обаче не свършиха нищо, докато аз не си свърших сам работата. Настанен съм в една реквизирана частна клиника, та можете да си представите дали и колко ще съм добре там; нещо като разкошна частна квартира. Утре или в понеделник ще срещна и професора, до когото имам препоръка от Голдамер, да видя дали той ще ме оперира; но изглежда той — според коменданта, който чрез друг нем[ски] доктор свършил и наредил тази работа.

В тази клиника, дето съм, ще ми трябват (май) дрехи долни, та ако може изпратете ми 2 чифта (не повече!). Тук ще си купя 1 или 2. Такъв бил обичаят на офиц[ерите] в тази клиника.

Нещо повече нямам да ви пиша засега. Поръчките ще гледам после. Не зная какво ще стане с печатането. Писах на Райнов оттук, защото го не видях в София преди заминаването си, за везните и кръга[2] — но, разбира се, ще се забавят; ще се употребят за следните книжки. Много съм добре. После ще ви пиша повече.

Много здраве на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. От един „Открит лист", издаден за пътуване в Германия на 23 януари 1918 г., се вижда, че Гео Милев го е заверил на 5 февруари 1918 г. в Берлин и на 8 февруари — в комендатурата на Берлин.

2. Отнася се за емблемата на „Везни", която трябвало да изработи Н. Райнов.

33

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 17 февруари 1918

Клиниката, в която е настанен, е с много удобства. Храната е добра, но да му се изпращат колети. Операциите ще започнат след 1—2 недели. Да не пращат дрехи.

Тате, писах ви още по-рано, че се настаних в една много добра (в мирно време частна) клиника с всички удобства и пр. Храната е добра — с малко хляб, разбира се. Затова все пак ми изпращайте всичко, каквото може. Позволителното от дирекцията ще извади Николай[1] и ще ви го изпрати. Пратих му свидетелство, че съм тук. Ник[олай] ще ви прати и списък на работите, които могат да се пращат, и количеството, което може да се праща (за офиц[ери], мисля, двойно). Разбира се, и други работи, които са без възбрана. Операциите ми ще почнат след 1—2 недели и ще траят може би $^1/_2$ год[ина]. Ще бъда опериран от един холандски д[окто]р,[2] голям специалист по пластиката.

Писах ви да ми пратите дрехи и чорапи; не искам, намерих си и ако не сте ги пратили вече, не пращайте нищо освен 2—3 кърпи за нос. Чрез Тана ще пратя 1 навои за Борис, в случай че не ми направят ботуши от полка.

Много здраве на всички
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Николай Лилиев действително урежда въпроса да се изпращат колети на Гео Милев в Берлин (вж. тук писмо 167 от 4 март 1918 г.).
2. Гео Милев е бил опериран от немски лекар.

34

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 20 февруари 1918

Добре е. Н. Лилиев ще им изпрати разрешително за колети с хранителни продукти. Как върви печатането на книгите. Да му изпратят „Лирични хвърчащи листове".

Тате, писах ви вече няколко писма за положението си тук, от които сте разбрали, че съм настанен добре и че ще бъда добре лекуван (опериран). Николай ще ви прати от София позволително от Дирекцията (писах му да се погрижи за това), с което да можете да ми пращате позволеното количество хранителни работи; макар че съм доста добре с храната (хляба само...), все не ще е излишно и нещо друго.

Разни работи, които чакате оттук, не ще мога да ви изпратя май — всичко е с купон. Ще видим пак.

Какво стана с печатането?[1] На свършване ли е? Пратете ми 1 екз[емпляр] от моите Л. Х. Л. (заедно) и други 5-те поотделно с лентите (от хубавото издание).[2]

С поздрав на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Отнася се за печатаните в библиотека „Везни“ преводи на „Хамлет“ и „Поетическо изкуство“ (вж. тук писмо 31, бел. 2 и 5).

2. „Лирични хвърчащи листове“, всеки от които е бил издаден отделно, са се продавали и 5-те броя подвързани заедно.

Освен обикновеното издание разпространявало се е и луксозно издание за библиофили, с хубава корица и сини ленти.

35

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 6 март 1918

Нарисувал сам емблемата на книгоиздателство „Везни“ и я пратил на Николай Райнов да я клишира. Какво става с „Поетическо изкуство“ на Боало. От София ще изпратят „Последният Абенсераж“ от Шатобриан. Праща на руски „Красный смех“ от Леонид Андреев, за да се преведе за библиотека „Везни“ от Иван Хаджихристов.

Тате, вчера получих първата ти картичка. За клишетата няма какво да ме упрекваш, че съм ги оставил на други (които сигурно не са получили писмото ми), а не съм ги направил сам тук и пр. Тук може, но мъчно (и бавно) е изпращането. Все пак завчера нарисувах кръга и емблемата и ги пратих на Николая да ги клишира и ти прати клишетата; сигурно ще сварят; ако не — почакайте ги; или пък — ще бъде и без тях. Боало не разбирам защо не е дошъл още; пиши веднага за това (но сигурно досега си го получил).

Забравих да ти пиша досега, че от София ще ти бъде изпратен 1 ръкопис: „Последният Абенсераж“ от Шатобриан,[1] превод от 1 госпожица; не зная дали не е готов вече. Когато го получиш, печатай го веднага като № 4. Пратих една руска книга: „Красный смех“ от Л[еонид] Андреев. Ив. х. Христов ще дойде да я поиска от книжарницата — писал съм му; той ще я преведе: № 5[2]. Потърсете в книгите в килера (отзад) една книжка (подвързана тъмновишнево) от сп. „Библиотека“.[3] Там има стария превод на „Красный смех“; дайте и него на Иван х. Х[ристов] да го има за справка при превеждането. Хамлет защо ще излезе 12 коли? Ако до 108 стр[аница] са излезли 6, значи — 9. И защо 4 лв.? Няма смисъл. Паскалевата книга[4] е за 3. Ако не искаш цената да бъде все една, тогава Боало трябва да струва 1 лв. Но Хамлет 4 е много.

За рокля на Гина[5] — не зная: може да се купи само коприна. Но как да се прати? Невъзможно. Или чрез немци там? Ще видя. А за

стоки: да не става и дума. След 2 дена (8-и) ще ме оперират. Иначе съм много добре. Добре съм настанен.

Поздрав на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Франсоа де Шатобриан, Приключенията на последния Абенсераж, преведе Михаила Димова, Ст. Загора, книгоиздателство „Везни", 1919, библиотека „Везни", № 4.
2. Книгата излиза действително в превод на Иван Хаджихристов. Леонид Андреев, Червен смях, библиотека „Везни", № 5.
В ДБКМ — БИА се пази екземплярът на „Красный смех" на руски език, издание на Ладижников в Берлин, откъдето вероятно е превеждано.
3. Библиотека — списание за литература, популярна наука и обществени знания. Редактор П. Генадиев. В кн. 1 от 1900 г. е напечатан романът „Червен смях", превод от руски.
4. В издаваната от Ал. Паскалев „Всемирна библиотека" като № 219—222 излиза „Шекспир. Хамлет, принц дански. Трагедия в 5 действия. Превод от Д. Подвързачов."
5. Гина (Евгения), сестра на Гео Милев.

36

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 9 март 1918

Направили първата операция, която минала добре. Намерил загубените последни листове от „Поетическо изкуство" на Боало и ги допревел. Праща кутия, за да изпратят в нея 5 мускалчета с розово масло на лекаря, който го лекувал.

Тате, вчера ме оперираха; мина леко и добре (малка операция; както ви писах, главната операция ще бъде след 5 — 6 месеца). За Боало: тъкмо когато получих твоето писмо и ти писах, че ще пиша в София за това, получих от човека, на когото бях оставил Б[оало] за допревеждане и когото не видях преди да замина от София, писмо, в което ми пише, че един от листовете на оригинала, които му откъснах и дадох, той загубил, та затова не свършил нищо. За щастие можах веднага да намеря тук друг един Боало, допреведох го и преди да ме оперират, ти го изпратих. Страниците не са означени, но това е краят, сиреч ще се прибави към онова, което оставих в Ст. З[агора]. Пратих 1 екз[емпляр] „Красный смех" от Л. Андреев; ще дойде да го подири Иван х. Христов; дайте му го, за да го преведе. То ще бъде №5. За №4 ще ти бъде изпратен от София „Последният Абенсераж" от Шатобриан.

Писах, че изпращам една хубава кутия с парфюм (+2 шишета от Танината вода); в кутията ще турите 5 мускалчета с роз[ово] масло и ще го изпратите на моя д[окто]р. Адр[есът] му е: Stabsarzt Dr Weyer, Chef d. Feldlazarett 358, D. Feldpost 228.

Пратих чрез Тана писмо до д[окто]ра по този случай, което да прибавите към р[озовото] масло. За всичко това писах, но повтарям го пак.

Ще видя за рокля на Гина (копринена, друго не може), но как ще я пратя; сигурно чрез Таниния нем[ски] войник.

Добре съм. С поздрав Георги

Получих сега затв[ореното] ти писмо от 26. II. Кой ти каза да пишеш на Николая за Боало? ? ? ![1]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Гео Милев се сърди на баща си вероятно за това, че той е издал псевдонима му Б. Лавров, използуван в изданието на „Поетическо изкуство" от Боало (вж. бел. 2 към писмо 179).

37

До Николай Лилиев — София[1]

[Берлин, 17 март 1918]

Пратил му разни експресионистични книжки. Пита какво е станало с издаването на Дебеляновите стихове. Възнамерява да печата том свои разкази „От револвера до Семирамида".

Тройната ви картичка получих.[2] Райнов напечата ли си книгите?[3] Людмил да не е спаргосан от 1. див[изия]?[4] Кажи му, че съм му писал там, в див[изията] — да се не сърди. Ти ми пишеш много накратко, и то — „делово". Защо не пишеш нещо повече. Пратих ти разни експресионист[ични] книжки[5] — получи ли ги? Писах ти за сума мои литер[атурни] проекти (на пук на твоите и Димитр[овите][6] пророкувания, че..!). Пиши ми нещо по тези въпроси (за Тентаж[ил] и „Les Fleireurs").[7] Също и за преводите на Б. М-ва: „Т. Тасо".[8] Какво стана с Димчовите стихове?[9] Наредихте ли я? Говори, моля ти се, положително на Димитра, че тази книга би се издала на драго сърце от „Везни", още повече планът ми е аслъ едно обединение на „епохата"; пък книга има изобилно. Аз мога да направя една гравюра-портрет на дърво[10] (à la...) — но оригинално, сериозно! И т. н. Книгата може да бъде издадена отделно или в серията „Везни", където (както в Insel-Bücherei)[11] смятам да влязат не само преводи, но и оригин[ални] работи. Наесен ще напечатам там 1 том мои разкази („От револвера до Семирамида").[12] Пиши ми, моля ти се, по този и други въпроси; знаеш добрите ми и енергични намерения. Преди 1 нед[еля] ме оперираха I път.

Много здраве на всички

Гео Милев

Има още една поема от Кокошка: „Die träumenden Knaben", с цветни рисунки, посветена на G. Klimt in Verehrung.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 5

1. Писмото е написано на илюстрована картичка, репродукция на K. Jermann: Sehnsucht. Датата поставяме по пощенския щемпел.

2. Тройната картичка е от Н. Райнов, Н. Лилиев и Л. Стоянов (вж. тук писмо 168 от 4 март 1918 г.).

3. Н. Райнов печата през това време следните книги: „Градът", „Книга за царете", „Очите на Арабия", „Слънчеви приказки", „Видения из Древна България".

4. Л. Стоянов е бил военен кореспондент в Първа дивизия.

5. Става дума за експресионистическия алманах „Vom jüngsten Tag".

6. Димитър Подвързачов.

7. „Смъртта на Тентажил" от М. Метерлинк и „Те усетиха" от Шарл Ван Лерберг, които по това време Н. Лилиев е превеждал.

8. „Торквато Тасо" от Гьоте, преведена от Б. Минчева.

9. Гео Милев е може би първият, който след смъртта на Д. Дебелянов поставя въпроса да се издадат стиховете му. Той води преписка с приятелите на Дебелянов — Д. Подвързачов и Н. Лилиев, а по-късно и с Мария Дебелянова-Григорова. Гео Милев не получава съгласие „Везни" да издаде стиховете на Дебелянов. Те излизат през 1920 г. за пръв път под редакцията на Д. Подвързачов, Н. Лилиев и К. Константинов като издание на Ал. Паскалев. За преписката по този въпрос вж. освен печатаното тук писмо 175 и писмото на Гео Милев от 10. IX. 1919 г. до сестрата на Дебелянов, поместено в книгата й за Дебелянов, 1956, стр. 199 — 201.

10. Повечето илюстрации на издаваните от „Везни" книги (портрети, гравюри и винетки) са рисувани от Гео Милев. В ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 41, л. 26 се пази портрет на Димчо Дебелянов, нарисуван с туш от Гео Милев.

11. Известно книгоиздателство в Германия.

12. Това указание е извънредно интересно и важно за плановете и творческата работа на Гео Милев, но не можах напълно да го изясня засега. Поетът не е издал въпросните разкази, нито е известно въобще да е писал такива разкази. Може би тук става дума за онния импресии, които той печата по-късно в сп. „Пламък", год. I, кн. 3 от 25 март 1925 г. под общото заглавие „Грозни прози". Под тях стои датата: „Берлин, 1918—1919". А може би са онези „стихове в проза", които печата през 1923 г. във „Вестник на жената".

38

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 21 март 1918

Първата операция е сполучлива, но има още да се правят. Преместен е в друг лазарет. Изпратил е много работи, парите за които да му се върнат. Да се прати на неговия доктор кутията с розово масло.

Тате, от много време вече не съм ви писал. Писах ви обаче за първата операция, че ми е направена благополучно, успешно, много добре — на окото. С окото ще има да се правят още 2 операции може би, постепенно, но след 1—2 месеца. Засега съм настанен в друг лазарет; може би там ще остана завинаги, но не се знае, тъй като операциите ми се правят в универс[итетската] кл[ини]ка, та при това местене, понеже не може да ми се запази мястото в клиниката, в която съм, трябва да се местя в нова клиника; но надявам се, че този път не ще бъде така. Но има време дотогава.

Завчера пратих работите, които иска Гина, чрез Танина човек Горкс; потърсете ги; дано не се загубят. Те струват 250+20=270 м[арки]. Тъй че всичко около 300 м. Тези пари ми изпратете веднага+повече, ако трябва да вземам и нещо друго (за мама), тъй като на мене ми са

нужни; но веднага. По пощата може. Пратих и 1 колет (направо) с хубава кутия парфюм+2 шишета от Таниното „бяло“ за Тана; ще пратя още. Писах ви за кутията по-рано: там ще сложите (в 5 хубави мускала) роз[ово] масло и ще го пратите на моя д[окто]р; пратих ви и писмо, което да му приложите по този случай; на адрес: Stabsarzt Dr Weyer, Chef d. Feldlazarett 358, D. Feldpost 228.

Моят нов адрес е: Vereinslazarett Cecilienhaus, Berlinerstr. 137, Berlin=Charlottenburg, Leutn. G. Mileff.

Много здраве на всички

Георги

Ботушите на Бориса пращам в колет.

Съхранява се у Пенка Касабова

39

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 30 март 1918

Писмото му получил, след като дълго се лутало из болниците. Колета не е получил. На Гина пратил искането. Рисунки за клишета са пратени. Какви трябва да бъдат цените на отделните книги. Изпраща „Красный смех“. Да се намери и даде на Ив. Хаджихристов и старият превод. По кориците на „Хамлет“ да не се слагат разни обявления.

Тате, вчера — след много време — получих картичката ти от 14.3. тя се е лутала няколко дена по болниците. 1) Колета, който сте пратили още не съм получил, но ще го получа — ще ви пиша. 2) На Гина пратих всичко, което иска — по Танина немец — потърсете работите. Те струват 290 и няколко марки; изпратете ми ги веднага, защото, разбира се, че ми трябват. Ако искате други работи (мама, Цимерм[ан][1] и пр.), пратете най-напред парите, аз не разполагам тук с хиляди. 3) Рисунки за клишета пратих на Николая на 5 т. м., трябва без друго да си ги получил вече. На Хам[лет] цената да бъде 3, на Брюге 2, Боало 1,50.[2] Остатъка от Б[оало] пратих аз оттук препоръч[ано] още на 8 т. м. Цените на книгите ще бъдат различни, но пак 1 книга 1 [един] №. 4) „Красный смех“ пращам да го дадете на Ив. х. Христов за превеждане (№5); той ще го потърси сам — писах му; намерете в книгите в килера една винена „Библиотека“, в която има стария превод, и му дайте и него за справка. Не си ли получил още от София „Послед[ният] Абенсераж“ от Шатобриан (№4)? Ще има вътре и ноти; ако не ти пратят клишето, а нотите, прати ги в София да се клишират. Тези двете книги печатай сега след Великден. 5) Парфюмите+бяло за Тана изпратих в колет. 6) Ботушите на Бориса повърнах с колет. 7) Пратил съм всичко 2 колета по пощата и 2 пакета по немеца. 8) Да не си позволиш да натуряш в „Хам[лет]“ и пр. по кориците обявления за дет[ските] албумчета, С. Смайлс, Ат. Илиев и пр. Нищо друго освен за библиотеката!! Това е много

важно! Иначе — дигам си ръцете. „Везни“ да няма нищо общо с М. Касабов, книжар. Предприятието да има сериозен външен вид. 9) Писах на Кюн за карт[инки] за кубчета.

Много здраве Георги

Брашно, гевречета, песмет не искам, а повече други работи; може и боб. Масло не се ли позволяѣа, защо не пращате?

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Цимерман — фирма за производство на пиана (вж. бел. 2 към писмо 5).
2. Фактически изброените книги се продават на по-скъпи цени: „Хамлет“ — 4 лв., „Мъртвият Брюге“ — 3 лв., „Поетическо изкуство“ — 3 лв.

40

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 3 април 1918

Повтаря, че е пратил рисунка за клише на Н. Райнов, но вероятно писмото не е получено. Вместо в Стара Загора превода на „Последният Абенсераж“ пратили нему. Той го поправил основно. Да се печатат книги от повече преводачи, а не само от него. Да се потърси пак Ив. Хаджихристов за превода на „Красный смех“.

Тате, твои три писма (от 16, 18, 23) получих днес изведнаж — бавили са се по пощата. Все за едно пишеш и все едно и също повтаряш; няма защо — разбра се: рисунки за клишета пратих на Николая да ги клишира в София, но изглежда, че писмото ми е пропаднало и той не ги е получил. Пише ми днес — но нищо за това. Значи първите №№ ще бъдат без клишета. Ще направя тук и ще изпратя клишета за следующите. Писах ти за „Послед[ният] Абенсераж“ от Шатобриан, че ще ти бъде изпратен от София, но приятелката,[1] която го превежда, ми го изпратила тук, за да го прегледам и поправя, и по-добре, защото поправих доста — на доверие тази работа не става, макар че момичето и друг път е вършило такива работи; все пак — женска работа, затова начерних превода с доста поправки и днес ти го изпратих препоръчан. Ще го печаташ веднага след първите 3 №№ [три номера] като №4. Така, както е поправен, преводът е добър и ще има успех. Печатай го сега: 1-во, за да излязат повече книги наведнаж, и 2-о, за да не бъде всичко от мене, да има разни имена, което е важно — иначе ще заприлича май на Шангов вестник.[2] № 5 ще бъде преводът на Ив. х. Христов. Чудя се защо не е дошъл да потърси книгата; сигурно и той не е получил писмото ми. Потърсете го, кажете му, че съм му писал за това, и му я дайте. Той живее успоредно с Карамонови на следната улица (на изток) на ъгъла. Или: работи в полковото окръжие — може да го потърсиш по телефон от гарата. Но да се нареди и свърши тази работа. На Ек[атерина] Кар[авелова] ще пиша аз оттук; или ще подиря нов преводач.

Изпратих всичко: парфюм, Гининте работи, Борисовите ботуши и пр. На Цимерман не мога да пиша нищо, защото ако поръчката струва 300 м[арки], отде да ги взема. И без това дадох за Гина 300 м[арки], които чакам незабавно да ми върнете. Колета още го няма. Много се забави.

Много здраве на всички
Георги

Прати само на Мир, Заря, Пряпорец, също и о б я в л е н и я.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Приятелката" е Михаила Димова (вж. тук писмо 35, бел. 1).
2. Шангов, Стоян С. (1867—1925), български журналист, организатор на всекидневния печат, редактирал в. „Вечерна поща" (1900 — 1909) и други вестници. Гео Милев вероятно намеква за това, че Шангов като редактор сам е списвал вестниците си.

41

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 6 април 1918

Кориците на книгите да се печатат според изпратения чертеж. Да няма по тях никакви напречни линии и обяви от името на М. Касабов. Преводът на „Последният Абенсераж" е пратен нему и той поправен го препраща в Стара Загора, за да се печата веднага като №4 на библиотека „Везни". Изрежда какво е пратил за в къщи.

Тате,

Завчера ти писах за всичко, но ще го повторя пак, тъй като из глежда, че някои писма се губят. Книгите сигурно ще бъдат отпечатани вече, когато получиш това: ще ги печаташ тъй, както може, според II чертеж за корица; но ти пишеш, че си сложил и напречни линии — язък, не е добре така! Дано обаче не си насложил обявления по кориците за „Дет[ски] жив[от]"[1], Ат. Илиев[2] и пр. По кориците да няма никакво М. Кас[абов]. За това писах. Иначе ще трябва да късаш кориците и да печаташ нови. На Ник[олай][3] бях пратил рисунки за клишета, но явно е, че са пропаднали по пощата, тъй като ми пише, че не е получил нищо и затова нищо не стана с тази работа. Днес ще поръчам тук търкало и везни и ще ти ги пратя за следующите №№.

Приятелката, която превежда „Послед[ният] Абенсераж" от Шатобриан в София, не ти пратила превода направо, но го прати предварително на мене, за да го прегледам и поправя; поправен (здравата!), изпратих ти го препоръчан. Веднага ще го печаташ като №4 в 2000. Писах ти, че ще има и ноти, но видях, че не могат да се нарисуват, както трябва, опитах се и аз, но не излиза като печатано, затова ги оставих. Ако могат

да печатат ноти в „Светл[ина]“, да ти ги пратя. Пък може и без тях, разбира се.

Всичко на Гина изпратих по Танина немец, търсете го: 5 м[етра] копр[инен] п[лат], 1 коп[ринени] ч[орапи], 1 рък[авици] кож[ени] и 1 ш[ише] „бяло“; в колета до тебе: парфюма и 2 ш[ишета] „бяло“, друг колет — ботушите. Днес пращам още едно „бяло“+1 [едни] чер[ни] ч[орапи], тирени, чрез Танина човек. Всичката сума — повече от 300 марки — на тези работи писах да ми пратите веднага, защото нямам излишни. Дори телеграфически, за да не се забавят като колета по цял месец — още не съм го получил. На Цимер[ман] не мога да пиша, докато не ми пратиш пари. На Кюн писах, но нямам още отговор.

Много здраве на всички Георги

На Хайне „Път[уване] по Харц“ ще се направи нов превод; няма да пиша на Карав[елова].

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Детски живот — картинна библиотека, издавана от М. Касабов.
2. Ат. Илиев — става дума за съчинения от стария старозагорски деятел, баща на днешния проф. Ат. Илиев.
3. Николай Райнов.

42

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 7 април 1918

С голямо закъснение получил колета. Някои неща се развалили. Изрежда какво да му пращат за храна. Да му се пратят парите за работите, които той им е доставил. Да се потърси пак Ив. Хаджихристов за „Червен смях“. На Ек. Каравелова няма да пише за „Пътуване по Харц“ от Хайне, ще намери друг преводач.

Тате, едва днес получих колета: сандъчето раздробено на части и нещата изпадали, донесоха ми ги в чувал. Всичко е на мястото си, 2 яйца излязоха развалени, други поизпукани, но сами се залепили и останали здрави. Както виждате — ужасно бавно вървят колетите, затова трябва от по-рано да ми ги пращате, за да ги не чакам по 1 месец. Ориз, брашно и други такива боклуци не искам... Пращайте ми по-добре масло, яйца, кашкавал, саздърма и песмет. Може да пращате по повече; полагат ми се месечно 4 кгр., а сега пращате 2—3.

За всичко друго ви съм писал неведнаж вече. Днес изпратих още 1 чифт ч[орапи] (пам[учни]) на Гина заедно с 1 шише „бяло“ за Тана. Чрез Танина немец търсете нещата. По него пращам вече 3 пакета. За работите, които съм ви пратил, съм дал повече от 300 марки, трябва да ми ги повърнете незабавно, а ако се бавят като колета — телеграфически. За поръчки на Цим[ерман] прати пари, защото знаеш, че нямам из-

лишни 300—400 м[арки]+300 сега, значи 600 — 700, които да чакам след това цял месец.

За „Красный смех“ писах: Ив. х. Христов работи в полковото окръжие; потърси го по телефона от вашата канцелария и му кажи, че съм му писал, пиша му и днес пак за тази работа, т. е. че го моля да я преведе; тя ще бъде №5. Разбира се, ще му заплатиш около 20 лв., на кола или кръгло около 100 лв. Ако се съгласи — да дойде да вземе книгата от книжарницата. Намерете между книгите в килера 1 № от „Библиотека“, подвър[зана] тъмновишнева, дето има стария превод, и му го дайте за справка.

На Ек[атерина] К[аравелова] няма да пиша, ще намеря друг преводач. Колко книга има още? Книги имам много готови. Което бях писал на Тана да ми прати, кажете й да го прати. Какви цени сложи на №2 и 3? Не ги скъпи прекалено. Поръчах тук клишета. Ще ги пратя след 1 неделя.

Много здраве
Георги

Адресът ми е: Sanatorium Cecilienhaus, Berlinerstr. 137. Berlin, Charlottenburg.

Може би след 10-на дена да ме оперират пак.

Съхранява се у Пенка Касабова

43

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 10 април 1918

Получил „Хамлет“. Печатът не е излязъл добре. Грешки много няма, но срещат се някои много досадни. Да се печата веднага „Последният Абенсераж“. Няма защо да му натякват за изпратения плат. Да му издължат парите.

Тате, получих 5-те книги от „Хам[лет]“. Преди всичко печатът не е излязъл никак хубаво. Струва ми се, грешки няма, но има една безобразна; д[ействие] IV, сц[ена] V във II песен (с курсив) — думата „зли“ вм[есто] в 4-ия турена във 2-ия стих и излиза: Боже ах колко са! (зли). Освен това не видя ли, че идиотът печатар печати някъде и прозата като стихове. А накрая бележката защо е?[1] Нали я изхвърлих, нали ти и писах? Само за да излезе 1 лист по-голяма книгата. По-добре да го изкъсаш навсякъде този лист. Клишета поръчах; след 2 дена ги изпращам. Печатай веднага „Послед[ният] Абенсераж“ (№4).

За плат на Гина дигахте такава гюрултия, а сега ви се вижда скъп. Нали там струвал по 120 лв.? Нямате право да ми натяквате. Той е 5 метра и най-добро к[ачест]во. Парите си искам не че съм останал без пари, но защото — а к о г и з а б а в и т е — ще остана може би без пари.

От чужди нямам нужда. Колета получих цял разчупен; яйца развалени. Всичко друго на място.

Много здраве на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. В края на „Хамлет“ е поместена кратка бележка за Шекспир.

44

До Иван Хаджихристов — Стара Загора

Берлин, 19 април 1918

Моли го да преведе повестта „Красный смех“ от Леонид Андреев, която му е изпратил.

Драги мой поете, писаха ми завчера от Стара З[агора], че си взел най-после „Красный смех“, който бях пратил за тебе да го преведеш. Разбира се, за тази работа те моля; бях ти и писал за това — не получи ли никакво писмо? Да не си помислиш, че постъпвам с тебе като с „редник“: т. е. „по заповед!“. Ни най-малко. Ако не ти е приятно, можеш да капитулираш. Но надявам се, че не ще е така. Разбира се, ще ти се заплати. Но обади се — по заповед! Разбираш ли?

Твой Гео Милев

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 22

45

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 20 април 1918

Получил „Хамлет“ на Шекспир и „Поетическо изкуство“ на Боало. Последната книга е почти без грешки, но в „Хамлет“ открива все нови и нови. Да му се изпратят „Клавиго“ от Гьоте, „Но любовта“ от Демел и стиховете от Хайне. За „Хамлет“ доста се говорело в София и го харесвали, макар че бил модернизиран. Да му се издължат парите за пратените вещи.

Тате, получих и „Хамлет“, и Боало. Защо ми пращаш по толкова екз[емпляри] (и от Б[оало] хем! защо ми е?), Боало е почти без грешки, само 1 и другите все запетаи. Но „Хамлет“: писах вече за една голяма. Като го преглеждам тук-там, все нови и нови откривам: 1-во. Навред, дето съм писал „свойто“ и др[уги] т[акива], е поправено от печатаря „своето“; това разваля стиха и на едно място стихът от 11 срички е станал на 14. Трябваше да се коригира с ръкописа пред очи: това е

стихове, ще се печата точно както е писано! За други път да знаете. Друго: на стр[аница] 16 стои: „Това са деца, които...“ вм[есто] (10 ред) „Това са неща...“ Тези грешки са ужасни! Но Б[оало] е добър.

С немците (писмото на К. А.) работата ми ще се нареди веднага, затова изпратете ми препоръчано: „Клавиго“,[1] Демел („Но любовта...“[2]) и Хайне (стиховете)[3] — намерете ги в чекмеджето на масата ми.

Гина ми пише онзи ден в една картичка, че Ив. х. Хр[истов] взел книгата. Какво каза? Скоро ли ще може да я преведе? Николай ми пише, че за „Хамлет“ говорели доста в София, Божан Ангелов[4] намирал, че преводът бил модернизиран и тъкмо това му било ценното. Значи напразно се боеше, че критиката и т. н.

Клишетата изпратих преди 5 — 6 дена. За следните №№ ще употребиш тях. Дебелите криви букви на кориците (вън и вътре) да се изхвърлят; буквите да бъдат все едни, както е печатано: „преведе и пр.“, само че дето трябва — по-едри; заглавието напр. с по-едри.

Гина ми пише някакви глупости за парите, дадени за плата, и пр.: ако е инспирирано от вас, не вършете такива работи, ами ги пратете, ако не сте още, телеграфически; ето — искам да си направя дрехи, а нямам пари.

Тана да ми изпрати по-скоро, което ѝ исках. Другите работи получихте ли?

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Гьоте, Клавиго, трагедия, преведе от немски Г. Милев. Излиза от печат едва през 1922 г. в София като издание на „Хемус“.
2. „Но любовта...“ — сборник от избрани стихотворения на Демел, преведени от Гео Милев. В ръкопис антологията се пази в ДБКМ — БИА, ф. 26.
3. Вероятно става въпрос за сборника: Хайнрих Хайне. Избрани песни и романци, на български от Гео Милев, София, к-во „Цвят“, 1919.
4. Н. Лилиев в едно писмо до Гео Милев от 8 април 1918 г. му съобщава, че преводът на „Хамлет“ бил посрещнат добре. Според Б Ангелов той бил малко модернизиран, но тъкмо това било и хубавото в него (вж. тук писмо 171).

46

До Милю Касабов — Стара Загора

[Берлин], 21 април 1918

От парите за пиано задържа дължимите му 300 марки. Да не му се праща брашно, защото няма какво да го прави. Да се праща нещо, което може да се консумира направо. Пита за превода на „Красный смех“. Не е виновен, че се забавя „Последният Абенсераж“. По-добре е да издават повече книги наведнаж. Да се печата сборникът от Метерлинк.

Тате, вчера получих писмо от тебе, с което ми съобщаваш, че си ми пратил 500 м[арки], които още не съм получил. Пишеш при това, че ми ги

изпращаш за Ц[имерман], значи моите 300 и 10—15 м., които дадох за Евг[ения], не ми пращаш. Разбира се, аз ще си ги задържа, защото не мога да чакам още месец, или 2, или 4, докато ми изпратите и тях. Тъй че за Цим[ерман] остават някакви 180—190 м., с които не зная какво може да се направи. Освен това не можах да намеря писмото ти с поръчката (1-вото намерих), но другото изглежда, че съм го загубил. Затова пиши ми пак какво трябва; и ако искаш повече работи, прати повече пари. Намерих в едното писмо, което имам: 4—5 циг[улки]; ами само те правят 100 м.

Приготвили сте пак брашно и бисквити (т. е. гевречета), с 1 дума, работи, които не вършат работа; брашното не мога по никой начин да употребявам (кой ще ми прави тук в болницата гевречета?!, и то с $^1/_2$ кгр. — колкото за беля!). Също и гевречетата са само лигавене, а не храна. Писах ви за песмет — и то не цял колет, разбира се; най-доброто се оказа саздърмата. Яйцата трябва да са съвсем пресни, за да не се развалят по пътя. Масло повече не може ли да се прати? Но брашно не искам по никакъв начин! Пращайте нещо, което да може готово да се употребява.

Ив. х. Хр[истов] скоро ли ще преведе „Кр[асный] см[ех]“? Можеш да му платиш по 15 лв. на кола, или за цялото около 100 лв.; не зная колко голямо ще излезе. Напразно се сърдиш за „[Последният] Абенс[ераж]“ на „небрежните господиновци“; аз съм ти го пратил вече и сигурно сте го получили. Не зная дали толкова много сте се съсипали с 3-те книги. (Намерете едно момче да помага!) Но нека, ако може, № 4 и пр. да се печатат веднага 1-во, защото повече книги наведнаж дават повече тежест на работата и 2-о, за да се загуби моето име между другите (както виждаш, не съм само против твоето име „да не загрози“ библиотеката! Криво си ме разбрал: работата е да се даде вид на нещо ново и сериозно започнато). Клишетата изпратих на 16. 4. Ако се забави „М[ъртвият] Бр[юге],“ може би ще сварят. Почакайте ги. № 6 би бил готов, ако ми беше изпратила Тана работите, които исках: моите стихове заедно с прев[едените] стих[отворения] от Метерлинк.[1] Ще бъде № 6: Метер[линк] — стихове (около 20) и 1 малка драма, която е готова. Ще бъде като I книга от „съчиненията на М[етерлинк]“, които ще издадем последователно с течение на времето. Преди Мет[ерлинк] бих искал да излезе „Път[ешествие] по Харц“, но не зная дали ще бъде скоро готов.

Пратете ми всички портрети, каквито имам, че ми са нужни за рисунка; включ[ително]: с Людмил[2], дет[ския] с Бор[ис][3] и семейството[4].

„Харц“ ще се превежда в Швейцария.[5] Ако се забави, № 6 ще бъде Метерл[инк].

Много здраве Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Морис Метерлинк, Горещи цветарници, Сборник от избрани поеми и стихотворения в превод на Г. Милев. Излиза като № 4 на „Книги за библиофила“, к-во „Везни“, Ст. Загора.

2. Л. Стоянов и Г. Милев се снимат заедно през 1914 г. Снимката е печатана в „Гео Милев, Възпоменателен сборник“, 1936.

3. Г. Милев и по-малкият му брат Борис са снимани като деца. Снимката се публикува тук.

[4] Семейството на М. Касабов е снето в двора на къщата им в Ст. Загора. Снимката е печатана в „Гео Милев, Избрани произведения“, под редакцията на Г. Цанев и др., 1955.

[5] Гео Милев вероятно е имал пред вид желанието на Ив. Радославов да участвува в издателство „Везни“ със свои преводи (вж. писмо 166).

47

До Милю Касабов — Стара Загора

[Берлин], 22 април 1918

Да се уточнят за поръчката при Цимерман. Писал на Кюн, но още нямал отговор. Да се направят постъпки пред Министерството на народното просвещение да откупи екземпляри от „Хамлет“ и „Поетическо изкуство“. Също да се изпратят екземпляри до учителите по литература в някои гимназии. Колко хартия има още. Да му се изпратят преводите на „Клавиго“, „Но любовта...“ и стиховете от Хайне. Да му се изпратят всички негови портрети и снимки. Брашно да не му се праща. Надява се да продължи отпуската с още 4 месеца.

Тате, вчера ти писах в отговор на писмото ти от 11 т. м., но сега ти пиша пак за няколко работи, които забравих. 1-во. За Цим[ерман]: от 500 м[арки], които ми пращаш, остават само 190; с тях ли само да поръчвам — и какво? Повтори си поръчката, защото съм я загубил. 2-о. На Кюн писах за кубчета отдавна, но още нямам отговор. Ще му пиша пак, също и за албумчета, или пък ще подиря друга фирма. 3-о. От Боало, а може би и от Хамлет — възможно е да се откупи някоя стотица от М[инистерст]вото на н[ародната] п[росвета]. Трябва да се подаде заявление и да се представят известно число екз[емпля]ри. Колко, не зная. Поразпитай — напр. Илиев[1] и направи този опит. От Боало освен това можеш да пратиш по 1 екз[емпляр] до директ[орите] и по-култур[ните] гимназии с надпис „за учителя по литература за преглед“, т. е. за препоръка на учениците. Питай Тана за това. 4-о. Съобщи ми колко книга има още, за колко хиляди коли. Не е ли добре да подиря тук книга, ако може да се намери. Пиши ми обаче колко струваше нашата, за да зная колко да давам. 5-о. Писах ви да ми изпратите преводите на „Клавиго“, Демел („Но любовта...“) и стих[овете] на Хайне; всички са в чекмеджето на масата. 6-о. Пратете ми и по 1 портрет от всички, които има от детски досега, включ[ително] с Бориса, дето сме и семейството. Трябват ми за художническа робота. 7-о. Брашно по никой начин недейте ми праща, защото не мога да го употребявам. Саздърма най-хваща място. 8-о. Клишетата изпратих на 16. 9-о. Завчера се направиха постъпки за продължение на отпуската ми с 4 месеца още, всичко 8, до септ[ември]. Досега ми са правени само 2 операции (на окото). Тана да ми изпрати по-скоро исканите работи.

Много здраве на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

Гео Милев. Автопортрет

1. Вероятно се има пред вид Георги Илиев (1881—1961), поет от Ст. Загора и приятел на Гео Милев.

48

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 27 април 1918

След „Мъртвият Брюге“ да се печатат „Последният Абенсераж“. Кое да бъде № 6 на библиотеката: дали „Пътуване по Харц“ от Хайне, „Поеми в проза“ от Бодлер или негов превод на стихове от Метерлинк. Направили му трета операция на окото. Животът му там е добре.

Тате, днес получих писмото ти, с което ми съобщаваш, че си получил „[Последният] Абенс[ераж]“. Писах ти, че го изпращам аз, защото преводачката не го изпратила направо, а го прати до мене, аз да го прегледам предварително и поправя, което съм и направил. Според мене — наскоро след като излезе „[Мъртвият] Бр[юге]“, да се постави и тази книга; 1-во, за да не се натрупва много работа наведнаж, а да върви по малко и постепенно, и 2-о, да не се губи време с чакане на другите. Писал съм за „Път[уване] по Харц“ от Хайне, нов превод, и ще се на-

прави. № 6 ще бъде той, но не ми се вярва да бъде тъй скоро готов, или II изд[ание] на „Поеми в проза“ от Бодлер, прев[од] от Ив. Рад[ославов];[1] ще ми ги прати след 1—2 нед[ели]; или пък: Стихове и драмата „Вътре“ от Метерлинк,[2] мой превод, готов: ще видя. За № 5 — дано Ив. х. Хр[истов] свърши превода по-скоро; писах му. Клишета (везни и кръг) изпратих още преди 10-на дена. Ноти няма да пратя (за Абенс[ераж]), защото не могат да се нарисуват тъй, че да изглеждат като печатани, а може и без тях — не са нужни.

Изпратените 500 м[арки] получих, но от тях остават 190 м. за Цим[ерман]. Какво да поръчвам с тях? Повтори ми и поръчката, защото съм я загубил. За колета писах, че съм го получил отдавна. Но чудно, че моите колети още не сте получили. Тана защо не ми изпрати работите, които й исках?

Онзи ден ми правиха 3-а малка операция на окото; мина и тя добре. Остава още 1 на окото (клепката, долната). Направиха се постъпки за продължение на отпуската ми с 4 мес[еца].

За друго, за живота ми тук, писал съм ви, че е добре; имам си отделна стая, излизам често и т. н. Работата с препор[ъката] на К. А. се донарежда вече. Писах ви да ми пратите превода на „Клавиго“, Демел и стиховете на Хайне — всички в чекмеджето на масата. Кръгът[3] може да се печата и черен. Добре съм.

Много здраве на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. В писмо от Берн, Швейцария, Иван Радославов предлага на Гео Милев да бъде издаден във второ издание от „Везни“ преводът му на „Поеми в проза“ от Шарл Бодлер (вж. тук писмо 166). Както се вижда от писмо 46, Гео Милев е смятал да възложи на Ив. Радославов превода на „Пътуване по Харц“ от Хайне. Но изглежда, че Радославов не е направил искания превод, а второ издание на поемите на Бодлер се прави не от „Везни“, а от „Хемус“, 1921 г.

2. В архива на Гео Милев се пази ръкописът на превода на драмата „Вътре“ от Метерлинк. Тя обаче не излиза от печат.

3. Отнася се за емблемата на книгоиздателство „Везни“.

49

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 15 май 1918

Получил колета и ръкописите. Няма защо да се тревожат за операциите му. Какво да правят с издателството, след като печатарят иска толкова скъпо. Писал е на много хора за ръкописи и сега не могат да се отметнат от ангажиментите си и да спрат работата.

Тате, писах ви, че колета и ръкописите (също и тези от Тана) получих. След това две писма от края на април. Много ви е разтревожила последната операция и както винаги — пак си разсъждаваш: еще тъй, еще инак... Боли, няма що: разбира се, че ще боли, защото операцията беше

във вътрешността на окото. С местна упойка — може ли без такава? Тъй че няма какво да казвам на лекаря да ме упоява.

Печатарят като иска 300 лв. на кола, какво ще правим? Ще фалира ли издателството? Значи — само дето дигнахме тупурдията... Аз съм писал на толкова места за ръкописи и ми са обещани — от Л[юдмил] Стоянов, Ив. Радославов, Николай [Лилиев][1] и пр. — и сега скръстваме ръце! Писах и на д-р Кр[ъстев][2] за един негов превод на Ибсена. Затова нека да се уреди цялата работа, както трябва, положително, а не да си играем със случайности. Ако продаваш книгата, запази поне 500 листа. Но по-добре за това да се не говори: уловили сме се на хорото и трябва да го играем. И как така от 130 на 300 лв.? Не е ли излязъл „Брюге" още? Сигурно клишетата са го сварили, щом като сте го получили вече. Чудя се какво е станало с парфюма и ботушите — дали са пропаднали или още пътуват.

От Кюн нямам никакъв отговор; ще търся друга фирма за кубчета и албумчета. Парите писах, че получих (500 м[арки]), но задържах от тях моите 300 и толкова. С останалите какво да правя? Поръчката ти съм загубил. Писах за това. Пишете на Борис, че ще му изпратя лятна куртка там, на фронта.

С поздрав на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Въпреки желанието на Гео Милев да разшири кръга на сътрудниците на книгоиздателство „Везни" с известни поети и преводачи с две-три изключения, и то на неизвестни имена, преводите са правени само от Гео Милев.

2. В едно писмо (вж. тук 178) д-р Кр. Кръстев се съгласява да бъдат издадени от „Везни" неговите преводи на Ибсеновите драми. Обаче намерението не се осъществява. „Везни" не е издавало негови преводи.

50

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 19 май 1918

Въпросът за пианата не му е много ясен. Трудно е да избере исканото пиано. Дали има друго ново издание на „Последният Абенсераж" от друго издателство, за да не го печатат и те? Има опасност цензурата да забрани „Красный смех", но не му се вярва много, защото е художествено произведение. Няма възможност да се занимава с превода на „Макбет" от Шекспир. Библиотека „Везни" не бива да се превръща в ученическа библиотека. Отхвърля всякакви намеци за „зетьо-шурьо-баджанашки" съображения в работата на „Везни". Изпраща обратно писмото на брат си Борис, който нахално се месел в личните му работи.

Тате,

Получих писмото ти за пианата. Не пишеш и не мога да разбера какви и защо са тези 2 пиана. Цялата тази работа ми се вижда съмни-

телна, тъй като две пиана са голяма стока, а транспортът сега е тъй мъчен, че едва ли ще бъде възможно да дойдат за 2—3 или 4 месеца. Все пак тъй си мисля, не зная нищо положително по този въпрос и ще видя как стои работата. Най-напред — дали е възможно да се изпратят. Освен това и самото избиране не е лесна работа. Ще трябва да намеря човек вещ, а не всеки, който знае да дрънка на пиано, каквито познавам тук 2—3 българки. Ще видя за всичко и цените ще съобщя. Чудно, че едва сега се е отпечатал „Брюге". Дано поне да излезе с нови корици, с клишетата, които изпратих и които са се получили, както ми беше писал. А за № 4 „[Последният] Абенс[ераж]" аз не знам кога го е печатал Атанасов.[1] Има го в „Бисери от чуж[дите] л[итератури]", но те са май изчерпани. Или искаш да кажеш, че сега го е препечатал отделно? То е друга работа, но не ми се вярва да е тъй. Сигурно говориш за „Б[исери от] ч[уждите] лит[ератури]," което не значи нищо, тъй като е отдавна и ги няма. А дали това или онова ще има успех, няма защо много да разсъждаваш; аз го зная най-добре. За „Кр[асный] см[ех]" е опасно само да не го забрани цензурата, тъй като описва „ужасите на войната"; но не вярвам: то е художеств[ено] произведение, литература и там цензурата няма какво да се бърка.[2] А за № 6 не зная. Дано преводът на Ив. х. Хр[истов] излезе като № 5, тогава може да излезе № 6 мой. Но дотогава има време. Може би ще бъде друг някой превод, каквито чакам 2—3. А за „Макбет" — то не [е] тъй лесна работа, както си го мислиш, и нямам възможност, нито ищах. Затова и дума да не става. Впрочем аз не мисля да се превръща „библ[иотеката]" на библ[иотека] за ученици, както Паскалевата[4] и пр.

Не разбрах за какви „зетьо-шурьо-баджанакизми"[5] говориш и от какво „се боиш инстинктивно". Ако се боиш за работата — няма защо, доколкото зависи от мене; опасното е книгата и печатницата. Гледай там да бъде работата наредена добре. Писах за дебелите букви на кориците да се изхвърлят. Изхвърлиха ли се? Въобще всичко да има покрасив вид.

За тревогите ви около операцията ми ви писах вече; тя отдавна мина; скоро ме чака нова, но не тъй болезнена (ще правят долната клепка).

Тук приложено ви изпращам едно Борисово писмо. Вий ли сте го подучили да ми пише такива нахални писма, не нахални, но просто идиотски? И защо е било нужно това? Не разбирам. А ако той сам си е позволил да каже нещо от себе си, опънете му ушите, защото тези нахалства не ми са никак приятни и за да не бъда заставен аз да го изругавам. Просто безсрамие е едно такова писмо, без да се гледа на това, че е неуместно и ненавременно.

Много здраве на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Последният Абенсераж" от Шатобриан в превод на С. А. излиза през 1918 г. като издание на Ст. Атанасов, приложение на „Маяк".

2. Романът „Червен смях" от Л. Андреев независимо от формалистическите увлечения, декадентския психологизъм и някои идейни слабости е остро антимилитаристично произведение, насочено срещу жестокостта и безсмислието на войната. В България, която по това време се е намирала във война, е съществувала цензура. Гео Милев се е страхувал да не

би тя да забрани издаването му. Както се вижда от писма 59, 65 и 67, то действително е било забранено временно, но по-късно романът излиза като № 5 на библиотека „Везни".

3. Ръководен от по-тясно търговски съображения, бащата на Гео Милев е искал да издаде „Макбет" от Шекспир, защото щял да се разпродаде бързо между учениците. Обаче Гео Милев е преследвал с библиотеката художествени цели и не се е съгласил нито сам да преведе „Макбет", нито да бъде издаден в друг превод. По въпроса за подбора на издаваните книги между двамата често възникват разногласия.

4. Ал. Паскалев издава „Всемирна библиотека", в която се печатат класически произведения, ползуващи учениците.

5. Вероятно опасенията за „зетьо-шурьо-баджаникизма" на М. Касабов идат от намеренията на Гео Милев да привлече към по-тясно сътрудничество като преводач Ив. Радославов. Радославов е женен за сестрата на Мила Керанова, съпругата на Гео Милев — т. е. двамата са били баджанаци.

6. Според сестрата на поета П. Касабова във въпросното си писмо по-малкият брат Борис му писал, че родителите им са много разтревожени от съобщението на Н. Лилиев, че е заминал за Берлин с някаква приятелка, за която щял да се жени. Тази приятелка е Мила Керанова, за която Гео Милев действително се оженва след завръщането си в България. Както се вижда от някои по-сетнешни писма, семейството е било против тази женитба.

51

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 26 май 1918

Да потърсят изпратен колет. За пианата ще провери с една пианистка българка. Не ще ги поръчва още, защото няма пари. „Последният Абенсераж" да не се печата, ако има ново отделно издание на Ст. Атанасов.

Тате, вчера изпратих на 2-ия адрес, който ми даде Тана, 1 пакет, съдържащ работи за батюватa Колюва Тинка.[1] Потърсете го, защото може би д[окто]рът, до когото е изпратен, да не е вече там, та пакетът да пропадне. И вижте, дано изпратите по някакъв начин работите на Тинка. Ще ги видите, но скъпи са: по 30—40 м[арки], всичко за 120 и няколко.

За пианата намерих една бълг[арска] певица, която разбира и от пиана, а тя ми намери и друга пианистка от консерваторията, с които ще видя утре за пиана и ще съобщя веднага цените. В други ден, вторник, ще ме оперират за 4 път.

Борис си бил в отпуска; да му опънете ушите за онова нахално и невъзпитано писмо, което ми беше писал и което ви препратих.

На Цим[ерман] няма да поръчам още сега нищо. Защото: 1-во. Ще ме оперират. 2-о. Парите ми за новите 3 месеца още се бавят, не са дошли, а може да се забавят и повече, та в такъв случай да остана без пари, затова ще пиша на Ц[имерман], когато ги получа; надявам се това да бъде скоро. За поръчка останаха само 190 м. Много се забави „Брюге". Сега, през лятото, печатарите ще бъдат сигурно без работа — защо тогава се двоумят? За № 4 бях писал: Атанасов като отделна книга ли е печатал също нещо или говориш за това в „Бисери от чуждите литера-

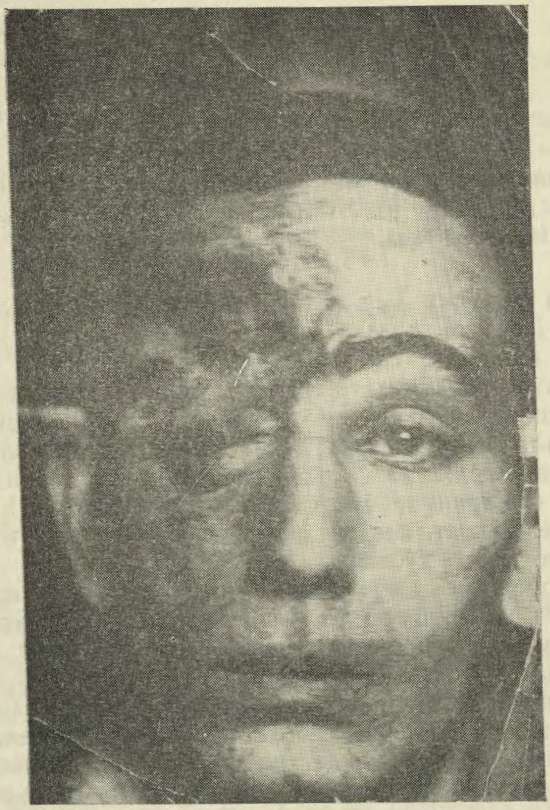

Гео Милев в болницата 1918 г. Фотоснимка

тури". Ако е като отделна книга, тогава няма смисъл наистина и язък за труда.[2] Ако не — печатай я: тя ще има успех и не е малка, не е по-малка от Боало, а може би и по-голяма.

Много здраве на всички

Георги

Какво само, като ме питате за колетите: и двата дойдоха за 3 недели, това им е тарифата. Може да се праща в горещината твърдо месо, шунка и др. Брашно не ща!!! Какво да го правя? С една дума и за последен път, не ща!

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Тинка — съпруга на д-р Никола Градецки, втори братовчед на майката на Гео Милев, който се е погрижил за лекуването му на фронта.

2. За изданието на „Последният Абенсераж" от Ст. Атанасов вж. писмо 50, бел. 1. „Везни" издава романа като № 4 на библиотеката.

52

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 29 май 1918

Получил колета, но много от продуктите се били развалили. Оперирали го за 4-и път. Отрязали кожица за клепка на ударено око. Избрал пиана.

Тате, вчера получих 3-ия колет, изпратен на 14 т. м., значи дошъл е за 2 недели. Другите идваха за 3. И този път беше поразчупен. Яйцата — всички изчупени, само 6 здрави. Кашкавалът червясал, почти всичкия — за хвърляне. Другите работи добре. Сладкият песмет е много хубав. Целият колет да бъде само с такъв песмет (пандишпан). А брашно писах вече 5 пъти, че не искам! Няма какво да го правя. Вий недейте разсъждава какво може да се направи от брашно, защото няма кой да ми го направи в болницата. Не съм в частна квартира! Недейте праща и яйца, да се не трошат, или ги свивайте хубаво и да бъдат в тенекия. Шунката е също много хубава.

Вчера следобед ме оперираха 4-и път, но пиша ви днес, за да се чудите как мога да пиша; и то — макар, че и здравото ми око е замижало и едвам се отваря, тъй като от горната част на веждата ми отрязаха кожица с косъмчета за клепка на другото око, която ще пришият след 1 неделя; сега само отрязаха материала за клепка. Добре съм.

Вчера преди обед свърших работата с пианата и телеграфирах. Две малки от прочутата фирма Krause по 2500 марки, с опаковка и пр. по 2700, с пътни разноски ще излязат 3500 лв. Сега са въобще скъпи. Но в София трябва да са още по-скъпи. Тези бяха най-евтините и най-хубавите.

Много здраве на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

53

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 10 юни 1918

Преди два дни го оперирали отново, продължение на операцията от 29 май с. г. Зашили парчето от здравата клепка върху клепката на болното око. Да се печата „Последният Абенсераж".

Тате, преди 2 дена ме оперираха наново — продължение на по-първата операция. Сега зашиха клепката, която изрязаха от здравата вежда, а двата края на мястото, отдето е изрязана веждата, сшиха заедно, тъй че здравата вежда се дигна по-нагоре наравно с ранената. Сега ще трябва пришитото парче да се срасне с мястото, дето е пришито, а след това ще има да се направи още една малка операция — и клепката е готова; тогава ще може да ми се тури и изкуств[ено] око.

Получих писмото ти от края на май: напразно ми описваш как е бил нареден II колет. Мога ли да го помня? А за печатарската мас — ще видя, когато изляза, защото сега, разбира се, не мога да излизам. Но да не би печатарите да лъжат и да гледат да използуват и те моето стоене тук и да се снабдят със запаси от мас? Ще видя все пак, но нека да не се спира работата, а да се почне „Посл[едният] Аб[енсераж]". За пианата телеграфирах, но никакви не се обадихте. Защо не ми отговорихте телеграфически? Ами ако се продадат избраните? Или ви се видяха скъпи по 2700 м[арки] (netto 2500)? Добре съм.

Много здраве на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

54

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 13 юни 1918

Повтаря в какво се състояла операцията. Всичко минало добре. Работата с издателството да върви, както е натъкмена. Трябва да бъде сериозно издателство. Д-р Кръстев се съгласява да се издадат преводите му на Ибсен. Какъв е успехът на отпечатаните от „Везни" книги. Да се прави повече реклама. Да му изпрати пари назаем.

Тате, преди няколко дни ви писах, че ме оперираха наново: отрязаха ми парче от горната вежда (с косъмчета) и я зашиха на раненото око като долна клепка; но още операцията не е довършена. Мястото, отдето отрязаха клепката, го съшиха, тъй че здравата вежда се вдига по-високо, наравно с ранената, която си беше вдигната. Всичко мина добре, само че все трябва да стоя в стаята, тъй като раната ми трябва да стои открита.

Виж с печатарите да се натъкми работата веднаж за винаги и да върви тъй, както е натъкмена. Издателството, ако е издателство, да бъде сериозно издателство. Защото много хора ми дават обещанието си, та да не отивам след това да им връщам обещанието. Д-р Кръстев дава 5—6 Ибсенови драми, които има готови. Намерете в книгите в килера една книжка от „Мисъл", 16 год[ишнина] (1906), в която е печатано „Кога ний мърт[вите] се пробудим", и я имайте готова като № 6; може би сам д-р К[ръстев] ще пише на адрес: К[нигоиздателст]во „Везни", Ст. З[агора] (предупреди пощата!) или ще пише до мене: и ако може да се печата тъй, както е в „Мисъл" (без поправки) — печатай. Ще трябва, разбира се, да имаш пред вид, че тази работа не ще е без хонорар — аз зная какъв. На печатарите кажи, че ще им намеря мас, само че сега, разбира се, не мога — когато изляза от стаята. Но работата да върви.

Сложи „П[оследният] Абенс[ераж]" под печат. Какъв е успехът на другите, за това не си писал нищо. Струва ми се, че не се постара да рекламираш работата добре; видях само веднаж обявление. От работите, които са за ученици, пращай до гимназиите по 1 екз[емпляр] (Боало напр.).

Това сигурно не си направил. Поне до по-големите гимназии. Работата е веднаж да се популяризира името на „Везни“!

Писах: вижте у Таниния д-р Петри за 1 пакет с работи за бати Колювата Тинка. Изпрати ми поне 200 м[арки] назаем, тъй като дневните ми за новите 3 мес[еца] се забавиха ужасно, а парите ми се свършват вече; затова на Цим[ерман] не съм писал нищо.

Много здраве на всички
Георги

В № 4 да се употреби кръгът и везните. И най-важното: внимавайте с печат[ните] грешки, да се коригира по ръкописа!

Съхранява се у Пенка Касабова

55

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 20 юли 1918

Получил писмата. Не иска да отговаря на тях, защото тревогите са излишни, а по повдигнатите въпроси няма да се разберат. След 2—3 дни ще му поставят изкуственото око, а след това ще му оправят челото. Праща за печат своя книга върху театъра. Ще се печата не толкова за читателя, а защото му е потребна във връзка с плановете да се посвети на театъра.

Тате, днес получих 2 твои писма от преди 10 дена. Няма какво да отговарям на тях, защото е безсмислено да дигаме само кавга, без да се разбираме, както трябва. Много голяма тревога дигаш и като че ли искаш да кажеш, че не искаш вече да ме видиш. Защо? Защото не съм искал да ми се дават съвети, които не разбирам какво значат, и още по-малко разбирам защо ми се дават. Това като казвам, искам пак да си сложа моята точка, за да не си доставям излишни тревоги, за които нямам излишна сила и търпение, тъй като силата и търпението ми са необходими за други работи, по-важни от тази.

Днес е събота, но не ме оперираха — ще ме оперират идната събота; писах, че до 20 авг[уст], значи до един месец, всичко ще се свърши и ще се върна вече — направен. След 2—3 дена ще ми турят око вече. Остава след това челото — инжекция с парафин, защото не искам да ми чупят ребра за кост и т. н.,[1] което ще трае още кой знае колко.

След колета с песмет, който сте ми готвели сега, друг вече не искам, защото няма да ме свари тук.

Пращам за печатане една моя книга върху театъра.[2] Ще я печаташ само за мене, защото ми е потребно това — чакам театрална командировка след това, та тази книга е нужна като атестат един вид.[3] Ще я печаташ само в 200—300 екз[емпляра] с външността на библ[иотека] „Везни“, но не като № от библиотеката; цената да не е голяма, 1 лв. напр[имер]. Внимателно и веднага; ако се е почнало друго, да се прекъсне и да се изпечата — бързо — тази книга, защото, както казах, по-

требна ми е, преди да се върна в България. Да няма грешка, да се внимава с чуждите нем[ски] и фре[нски] думи и имена.

Поздрав на всички
Георги

Книгата, разбира се, ще се пусне в продажба — не е „за мене само". 200 екз. от книгата за театъра ще се разпродадат рахат, защото има много хора, които се интересуват от тази работа, има само 200 актьори в България.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. При раняването му на фронта Гео Милев получава многобройни рани. Най-тежката от тях е на главата. Част от черепа е бил отнесен и мозъкът откъм дясната страна на челото е бил открит (вж. подробности в документи 20 и 21). Макар и да не е искал да се взема кост от реброто, за да се подплъти челото, такава операция по-нататък е била направена. Рязано е от реброто, за да се повдигне веждата. Но челото му над дясната вежда остава покрито само с кожа. С един спуснат кичур коса Гео Милев е закривал тая част от челото си.

Заедно с челото е било отнесено и дясното око. Гео Милев е носел протеза на негово място. Притежавал е две протези. Едната сега се пази в къща-музей „Гео Милев", Стара Загора, а другата в Музея на революционното движение, София.

2. Книгата действително излиза под заглавие „Г е о М и л е в, Театрално изкуство", № 1 от Философско-критична серия „Везни". Макар в книгописа да е отбелязано „1919," тя е издадена фактически през 1918 г., както е обозначено и на самата книга.

3. Както се вижда от писмото, в Берлин Гео Милев много сериозно се е готвел за театрална дейност, с която е възнамерявал да се занимава в България. Книгата му „Театрално изкуство" следователно не е плод на дилетантски занимания, а на „професионални" интереси. Тя е трябвало едновременно да разкрие подготвеността му по театроведческите въпроси, както и да представи неговата театрална естетическа програма.

56

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 30 юли 1918

Получил парите за пианото. Трябва да се уреди въпросът за позволително да се изнесе пианото. Остават още 2 операции.

Тате, получих завчера една сума от 2700 м[арки] от Пловдив от някой си Лафчиев; разбирам, че са от Ганя за пианото. Днес ходих пак да търся и да избирам пиано, тъй като първите, както е лесно да се разбере, не стоят. Намерих едно също тъй хубаво и евтино. Сега ще видим да се нареди въпросът с позволителното за износ, а то трае най-много; казват ми 2—3 недели. Значи пианото ще бъде изпратено оттук, когато си замина и аз. Ганю — кажи му — ще трябва да ми даде и една известна комисионна, тъй като немалко труд и бела е тази работа.

Получих и изпратените от тебе 504 марки.

Не са ме оперирали наново. Надявам се утре. Остават още 2 операции.

Много здраве на всички Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

57

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 1 август 1918

Библиотеката ще върви, както той сам я реди. Най-напред да се печата книгата му за театъра. Парите е получил и урежда за позволително да се изнесе пианото. Правили му малка операция на окото, остава сега челото. Превежда филми.

Тате,

В отговор на писмото ти от 17. VII за библиотеката ще кажа следното: ще върви, тъй както аз я редя. От д-р Кр[ъстев] нямам още отговор за „Кога н[ий] мъртвите [се пробудим]“ и може да не бъде 6 №, но после, когато е готов, може да се печата; тя е изчерпана и няма толкова много преводи, колкото си мислиш. Сега ще гледаш № 5 да се напечата. А за № 6, ако няма друго, имам 2—3 мои готови работи. Не ги пращам, защото докато пристигнат по пощата, аз ще се върна и ще ги донеса сам. Най-напред обаче да се печата моята книга за театъра, която изпратих и за която писах: веднага и бързо. Николай не може и няма да преведе „Тартюф“, а, от друга страна, не мисля да произвеждаме само учебни пособия. Ще видя, ако намеря друг преводач, добре.

Парите — 504, изпратени телеграфически, получих. Получих и 2700 м[арки] от Лафчиев, Пловдив, за Ганювото пиано. Купих го и сега нареждам въпроса с изпращането му (позволението), което ще трае, както ми казват, дълго — 2—3 недели. Като не може по-скоро, ще се чака.

Вчера ми правиха нова операция (малка) — довършване на окото; остава сега само челото. Да видим дали ще свърши до края на отпуската ми (23 авг.),[1] когато се готвя да се върна. Но уж ще се свърши. Може да трябва да лежа малко в София до окончателното оздравяване, но операцията ще бъде направена.

Добре съм. Дневните ми още ги няма. Подадох 2-и рапорт. Превеждам тук филми (кинематограф),[2] да изкарвам пари за книги.

Много здраве на всички

Георги

Децата не са ли на баните?[2] Пратихте ли нов колет за юли? Повече не ща. Тинкините работи не са ли получени още?

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Отпускът на Гео Милев бива продължен до следващата година.
2. Чинакчийските бани, близо до Ст. Загора, където семейството на М. Касабов често е ходело на курорт през лятото.

58

До Анастасия Касабова — Стара Загора

Берлин, 8 август 1918

В Берлин всичко е с купони и не може лесно да изпълни исканата поръчка. Ще гледа да направи нещо. Има още две операции. Надява се към 22 август всичко да се свърши и той да се върне в София. За Ганьовото пиано — вече го е избрал.

Драга мамо, твоето писмо получих завчера — всичко е много хубаво нагласено и парите си пращаш, но не вземаш пред вид дали може да се вземе оттук това, което искаш, и дали може да се донесе там. Нали знаеш, че тук всичко е с купон? Аз не можах и не мога да си направя дрехи тук, та къде да донеса нещо там. А чадърите — как да ги изнеса? Пък и те не струват по 20—30 лв., а по 60—70 м[арки]. Така че няма сметка. Ще видя все пак да направя, каквото мога, ако може. Аз все още съм с надежда, че ще се свърши всичко до 22 авг. — пък и нова отпуска не съм искал, тъй че не мога да остана повече тук и ще трябва да си дойда; затова трябва да се свърши всичко дотогава и ще се свърши. Остават ми още 2 операции. Утре ще ми правят едната, другата — на челото — след това, към 15. Може да трябва да стоя в София още малко, докато заздравее операцията окончателно, но тя ще се свърши.

За Ганювото пиано тате пише да било луксозно; а по-рано ми бяхте писали да не бъде голямо и луксозно. Впрочем луксозно ще струва много скъпо, около 4000 м[арки], затова ще бъде добро и това, което съм взел; то е малко (т. е. невисоко), черно, със свещи и много хубаво.

С поздрав
Георги

Колета още не съм получил. Също и изпратените 200 м[арки].

Съхранява се у Пенка Касабова

59

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 10 август 1918

Не си прахосва парите, а се е обезпаричил, защото от 3 месеца не е получавал командировъчните си. Сега вече ги получил. Оставало да се направят още три операции и на 23 с. м. ще си замине. Излишно било да се пита цензурата за разрешение за „Красный смех". Преди него да се печата книгата му за театъра.

Тате, получих ти днес писмото от 21, в което разсъждаваш де си харча парите; работата беше там, че дневните ми за новите 3 месеца не

идваха, но най-сетне дойдоха — едва завчера, след като подадох II рапорт. Получих днес и последния колет с песметите, които са много хубави, маслото, сладкото и ябълките, някои от които са развалени. Днес не ми направиха никаква операция, но идната неделя ще ми правят едно след друго 3 операции (в понед[елник], сряда и събота), тъй че до 16 ще се свърши всичко, значи, ще мога да си замина на 23. Всички операции и тези на челото, които ще се правят сега, ще бъдат все с местна опойка. На веждата ще ми се тури хрущялче от долно ребро, а отгоре мас. Веднаж само да се свърши, че ми е омръзнало да стоя в болници — и тук пък...

За № 5 мисля, че нямаше нужда да се пита цензурата, тъй като то е литерат[урно] произведение, а не политическо. Пък впрочем, както писах, преди това ще се печата моята книга, която пратих на 22 юли (за театъра). За № 6 ще видим, ще се намерят работи. Каква конкуренция в избор имало? От моя по-добър избор здраве!

Пишеш за 4-ия колет; отговорил съм, че съм го получил отдавна и съм го изял. На мама надали ще мога да взема нещо.

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

60

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 16 август 1918

Направили му първата голяма операция — извадили от гърдите му ребро, за да се вземе кост, с която да се повдигне веждата. Няма да може да се върне на 25 с. м.

Тате,

Завчера (сряда) ме оперираха наново. Това бе първата голяма операция. Срязаха ми гърдите и извадиха ребров хрущял за повдигане на веждата. След това ще се изпълни челото с мас. Боли — на гърдите, но ще мине. Само че няма да мога да се върна до 25 т. м., както смятах. Ще ми се дадат още 3 м[есеца] отпуска.

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

61

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 21 август 1918

Отпускът му ще бъде продължен с още три месеца. Последната операция била болезнена. Рязали от реброто, за да се извади кост за челото и веждата. На легло е и не може да се движи. Но в главата няма болки и усложнения. Много поръчки му се правят за покупки, без да се мисли може ли да ги изпълни.

Тате, писах ви преди 1 неделя, тъкмо когато ме бяха оперирали — колкото да знаете, че съм опериран и че няма да си дойда, както бях писал. Отпуската ми ще се продължи с още 3 месеца. Направиха ми сега 1-вата голяма операция: срязаха гърдите, взеха хрущялно ребро, което сложиха във веждата, за да се издуе. Мястото над веждата ще се запълни с мас. Тази операция беше болезнена — болката е в рязаните ребра. И досега съм в легло и не мога да се движа. Всяко движение ми причинява болка. Но ще мине, разбира се. Пък и в I дни се появи отичане и загниване (вследствие кръвотечението), та ми посбута д[окто]рът раната (на гърдите) наново и я изчисти. Мина. Тези дни сигурно всичко ще мине. Важното е, че в главата нямам никакви болки и усложнения.

Много се бяхте разтревожили за покупки. А отде и как ще ги взема — хич и не мислите! Хем всичко да било вълнено! Ами купони защо не пратите? И как ще ги изнеса оттук? А пък на Димитра все донасят... може, хем и за 100 лв.! Чадърите струват по 50—70 м[арки]. Също и другото е скъпо. Да не мислите, че тук е яма. А на панаира в Лайпциг ще ида други път. Как ти идат такива на ума? Но както и да е — ще видя какво може. Днес ми паднаха някои работи контрабанда на ръка и т. н. Парите изглежда да са дошли — имам известие от банката, но не мога да ида да ги получа.

Много здраве на всички
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

62

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 24 август 1918

Операцията на челото минала добре. Болят го още рязаните ребра, но скоро ще мине. Какво става с печатането? Лошото е, че не е в България, за да наблюдава сам работата. Да му се прати старото издание на „Богомилски легенди“ от Н. Райнов.

Тате, от вас писма вече не получавам, тъй като си мислите сигурно, че ще си дойда. Но писах ви, че оставам още 3 месеца. Операцията,

която ми се направи преди 10 дена на челото, премина добре — боли ме още, разбира се (ребрата), и лежа, но след 2—3 дена ще стана вече.

Какво стана с печатането? Не се ли е почнало още? Да излезе № 5, че оттам нататък ще се нареди вече. 6, 7, 8 и пр. са готови. Много пречи и това, че не съм в България. Но ще се нареди.

Не забравяйте да ми изпратите веднага моя екземпляр „Богомилски легенди" (не новото издание!),[1] но препоръчано и бързо.

С покупките пак искам да ви намаля големите надежди отведнаж, за да не се сърдите после; но пак ще видя какво може да се направи.

За септември ще може пак да ми се прати колет, ако има какво,

Много здраве на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Богомилски легенди" от Н. Райнов излизат в първо издание през 1912 г.

63

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 1 септември 1918

Правили му голямата операция и затова ще остане още 3 месеца. Ганьовото пиано е купено, но немските власти не дават разрешително за изнасянето му. Да се направят постъпки пред българското Министерство на финансите. Праща допълнително страници за книгата върху театъра.

Тате, сигурно сте получили вече писмата ми, с които ви съобщавам, че ми се направи главната (голямата) операция и че ще остана тук още 3 месеца. До днес (от 14. 8.) още лежа в легло и не мога да стана — боли ме мястото, отдето ми извадиха реброто. Но след 3—4 дена сигурно ще стана вече.

За Ганювото пиано: не можело да се издаде от нем[ските] власти позволително за износ, тъй като бълг[арското] фин[ансово] м[инистерст]во забранило вноса; затова трябвало да се издействува от нашето ф[инансово] м-во позволително за внос, което да ми се изпрати тук, и тогава ще стане; ако може да се издействува позволително оттам. Опитайте. Ако не, ще взема парите обратно. Може би да трябва от Д[ирек]цията — осведомете се от фин[ансовия] нач[ални]к. Но ако е от Д[ирек]цията, да не се помислиш в право да обремениш Николая. Ганю да си бере грижата — чрез свой човек в София. Пианото е купено и ще се прати на твое име, затова позволит[елното] от м[инистерст]во[то] трябва да бъде на твое име.

Гео Милев. Автопортрет

Пратих 4 стр[аници] допълн[ително] към книгата за театъра — разбира се, ако не е отпечатана цяла; ако е отпечатана, значи, свършило се е и 4 стр. ще артисат.

С поздрав
Георги

Пианото е от фирмата Krause и има № 11576/4140.

Съхранява се у Пенка Касабова

64

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 2 септември 1918

Повтаря пак за Ганьовото пиано. Немските власти не издават разрешително за износа му без позволително от българските власти. Да се действува пред българското Министерство на финансите. Позволителното да е на името на М. Касабов, защото така е купено. Да се използува случаят и да се закупи от Германия хартия.

Тате, вчера писах за Ганювото пиано, а днес повтарям за по-сигурно. Нем[ските] власти не издават разрешение за износ, тъй като вносът в

България бил забранен от нашето фин[ансово] м-во. Затова трябвало оттам (от м-вото) да се издействува разреш[ително] за внос, което да ми се изпрати тук, и тогава щяло да се издаде разреш[ително] оттук (за износ). Затова Ганю да види, ако може да се издействува разреш[ително] за внос (от София). То трябва да бъде на твое име (М. Касабов, Ст. З[агора]), защото на твой адрес ще се прати (е купено) пианото. Ако не може да се издействува нещо оттам, ще си взема парите обратно и Ганю ще остане без пиано.

Мисля, че трябва да използуваме случая да си доставим оттук книга (дори и за продаване), и ще видя за тази работа, когато стана тези дни от леглото. Но ще трябва да можеш да ми изпратиш пари, които ще са голяма сума (чрез нем[ската] банка, Deutsche Bank в София). Парите (500 м[арки]) получих.

Много здраве на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

65

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 12 септември 1918

Много късно получили последните му писма. Вероятно са закъснели и допълнителните страници към „Театрално изкуство". Не е трябвало да се пита цензурата за „Червен смях", защото то е художествено произведение. Да се направи оплакване до Главната цензура в София срещу забраната на книгата от старозагорската цензура.

Тате, първото ти писмо от 2.9. получих тази сутрин. Много късно сте получили първото мое писмо от 16.8. (операцията беше не на 16, а на 14). След това ви писах още няколко писма. Писах главно за Ганювото пиано, че не позволяват оттук износ, защото вносът у нас е забранен. Пратих на 28.8. 4 стр[аници] допълнение към „Театр[ално] из[куство]", но щом, както пишеш, е било вече готово за печат и не сте получили новия ми ръкопис (допъл[нителния]) — значи не ще сварят тези 4 стр[аници] и, както писах, ще артисат, т. е. ще мине без тях, и книгата ще остане тъй, както си беше по-рано

За цензурата: хич не трябваше да се пита, защото „Ч[ервен] [смях" е худ[ожествено] произ[ведение], а ст[аро]загорските дъртели не разбират от такива работи, а само от писма. Можеш да се обърнеш към Глав[ната] ценз[ура] в София, но във форма на оплакване. Няма защо да пращаш ръкописа. Ще кажеш само: това и това худож[ествено] съчинение. Те, ако разбират, трябва да го знаят. И ако не са като Ст[аро]-

загорските — ще позволят. Пращам препоръч[ано] № 6. Отзад на корицата ще напечаташ тъй: Биб[лиотека] „Везни“ № 1, 2, 3 и пр. и какви са книгите; после: № 5 „временно забранен от цензурата“, без да пишеш каква е книгата. Това ще е реклама малко нещо, защото е любопитно.

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

66

До Милю Касабов — Стара Загора

Берлин, 14 септември 1918

Праща ръкописа за № 6 на библиотека „Везни“. При ръкописа е сложил и наставления как да се печата книгата. Наборът да бъде красив. Книгата ще има успех. Да се плати на Ив. Хаджихристов за превода на „Червен смях“. Оздравяването върви бавно.

Тате,

Завчера получих първата ти картичка и отговорих; писах, че изпращам — и пратих веднага препор[ъчано] ръкопис за № 6. Вътре при ръкописа са приложени наставления за печата, но повтарям ги пак накратко: книгата е малка (2 коли), затова трябва да се разпростре, за да стане 3 коли. И то така: всяка ръкоп[исна] стр[аница] представя отделна глава и почва на нова страница; но при печатането почва не в началото на стр[аницата] (отгоре), а в средата на стр[аницата]; ако е малка главичката, каквито има, ще заеме 1 стр[аница], ако е голяма 2 стра[ници]. Първата глава (почваща с многоточие и малка буква) ще заеме 1 стр[аница] (не от средата, а отгоре да почва), а следната стр[аница] ще се остави празна. Въоще наборът да бъде красив. Печатай 1000 или 1500 (както искаш). Ще има успех, като напр. „Рози би трябвало...“ Но да се икономисва книгата, защото ще следват обемисти книги (300—400 стр.).

Плати на Ив. х. Хр[истов] за ръкописа му, който ще запазиш, под предлог „засега“ 100 лв. Кога да е Чер[вен] с[мях] ще се печата, тъй че не губим нищо. Аз все още лежа, бавно върви оздравяването.

Много здраве на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

67

До Милю Касабов — Стара Загора

[Берлин, 21 септември 1918][1]

Получил писмото му. Религиозните мисли в него показват, че много са се изплашили от операцията. Тя наистина била тежка, рязани са гърдите и ребрата, отворила се рана. Но вече всичко минало. От книгата № 6 на Р. М. Рилке да се отпечата един луксозен екземпляр. № 5, „Червен смях", да се печата, без да се пита цензурата.

Тате,

Получих днес писмото ти, с което ми съобщаваш, че сте получили II ми писмо от 31.8.; много бавно ги получавате. От религиозните мисли, в които си се впуснал в тази карта, разбирам, че много сте се уплашили и сте си помислили кой знай що за тази ми операция. Аз и досега лежа и не мога да стана, но другояче не може: мястото, отдето ми е извадено ребро, е рана, която трябва да оздравее, а рана не здравее тъй бърже, има, разбира се, и температура; освен това раната ми е отворена на слабо, чувствително място — между гърдите (белия дроб) и стомаха, та ми пречи на дишане, кашляне, движение и пр. (т. е. боли ме). Но всичко вече мина, след няколко дена се готвя да стана вече от леглото — болки вече почти нямам.

Друго: 1-во. От книгата, която изпратих за № 6 (Рилке), да се отпечата един хубав екз[емпляр], на дебела хубава книга или ако няма — на тънка рисуват[елна]; корицата да бъде от попивателна като на Маларме, ако има още от същата. 2-о. Не забравяйте да ми пишете за Тинкините работи получиха ли се. 3-о. Печатай № 5, без да питаш цензурата — нали цензура за худ[ожествени] произв[едения] няма? Това е худ[ожествено] произв[едение]! Печатай! „Чер[вен] см[ях]" и без това съществува на бълг[арски]; какво ще го забраняват сега идиотите?

Получих „Бог[омилски легенди]". Внимавайте с печат[ни] грешки, сравнявайте с ръкописа!

С поздрав

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Годината на датата поставяме по пощенския щемпел.

Писмото е написано на илюстрована картичка с репродукция: E. A. Harta: Der Maler Egon Schiele. Aus dem Egon Schiele — Heft Aktion. [Е. А. Харта: Художникът Егон Шиле. Из книжката на „Акцион", посветена на Егон Шиле.]

Към репродукцията има приписка с ръката на Гео Милев: „един модерен немски художник: Шиле". За същия този художник Г. Милев пише кратка бележка в сп. „Везни", год. I, кн. 3, стр. 72.

68

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 23 март 1919

Завърнал се завчера от Германия. Преди да тръгне за Стара Загора, ще остане няколко дни в София на лечение.

Тате,

Тук пристигнах завчера 21-ви сутринта. За завръщането си ви телеграфирах от Видин и сигурно сте получили вече това известие. Оттука не съм ви се обадил още, тъй като смятах да дойда към вас тези дни, обаче имам да уреждам тук известни работи, за които ще разправям, като си дойда, и затова оставам тук още за няколко дена — може би, във всеки случай, да замина още в сряда-четвъртък за Ст. З[агора]. Но може да се забавя и повече. Сега съм настанен в болницата училище „Т. Минков", клон от Алекс[андровската] б[олни]ца, колкото да бъда в болница (както искам и аз по съображения по въпроса за парите); операции няма да ми правят никакви, а ще имам само някакво лекуване с „виолетови лъчи" — лекарят ми е д-р Станишев, който е бил и в Стара З[агора] при д-р Козаров. Впрочем за това ще разправям, когато си дойда. Аз съм засега много добре и няма какво да се грижите за мене — ако не се върна преди да получите това писмо. Да ви съобщя и това, че съм тръгнал от Берлин на 1 март, значи, пътувал съм 20 дена — с почивка в Будапеща, Оршова и пр. Пътувахме (210 души българи) с бълг[арски] параход от Оршова до Лом. За всички други въпроси, важни и неважни, ще говорим впрочем, когато си дойда. Тъй че довиждане.

Много поздрави на всички
Георги

P. S. Научих се за вас, че сте всички живи и здрави — както и аз — затова няма какво да се грижим едни за други.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 50, л. 1—2

69

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 17 април 1919

Работата не му позволява да иде за Великден в Стара Загора. Иска да му изпратят някои лични вещи.

Тате, тъй като работата не ми позволява да си дойда там за Великден, ще остана тук, макар че ми се иска да бъда там. Обаче вижте,

дано ми изпратите някои от великденските особености, защото тук май всичко е по-малко и няма го. Също тъй — да ми изпратите, ще повторя пак, свидетелството;[1] ще го чакам идната седмица. Изпратете ми гребенчето и ножчето, които съм забравил там, ако може и шишето за топлия чай, моя ковьор, плата ми и 2 екз[емпляра] от Рилке.[2] Още и рисуваната гаванка в приемната под разпятието (жената с червеното було). Искам всичко това, тъй като няма да мога да се върна скоро към Ст. З[агора]. А от новия плат искам да си направя поне 1 ново палто. Много здраве на всички за В[ъзкресение] Хр[истово].

Георги[3]

Не е ли добре да се рекламира библ[иотеката] пак?[4]

Писах и дано сте ми получили вече „Елга“ от Хауптман, издание [на] Бакалов.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 50, л. 3

1. Г. Милев е искал да му пратят вула за венчаване, за да встъпи в законен брак с Мила Керанова.

2. Райнер Мария Рилке, Повест за любовта и смъртта на корнета Кристов Рилке, преведена на български от Г. Милев и издадена от книгоиздателство „Везни“ като №6 от библиотека „Везни“.

3. Подател: Г. Милев, София, Цар Самуил 14.

4. Отнася се за библиотека „Везни“, издавана от М. Касабов в Стара Загора и редактирана от Гео Милев.

5. Елга — драма от Герхарт Хауптман, превел от руски Ж. Фанчев, издава Г. Бакалов, Ст. Загора, 1909.

70

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 15 май 1919

Всичко в писмото на баща му са празни приказки, защото нищо не разбира от футуризъм, а предразсъдъкът, че театърът е позорене на семейството, го възмущава. По-добре да побързат с изпращането на свидетелството.

Тате, на твойто затворено препоръчано писмо няма какво да отговарям, или по-добре — би трябвало с нищо да не отговарям, тъй като всичко в него са празни приказки,[1] с които нямам никаква работа, които не ми влизат в работа. Ти говориш, както винаги, много и за много работи, работи обаче, от които не разбираш нищо, за които нямаш никаква ясна представа. Ако мислите, че театърът е позорене за вас — на добър ви час! Така може да говори само... Също тъй и за футуризма; ти какво разбираш от това, видял ли си футурист[ически] картини, като се произнасяш за тях? И т. н. Всичко, което си надраскал в писмото си, е нищо друго освен — нищо! Приказки на вятъра! Престанете най-сетне да

ми се месите в работата, от която нямате хабер. По-добре побързайте да направите онова, за което писах и повтарям — свидетелството.

Много здраве

Георги

Може да ме сметнете пак за много лош син, щом като не се разтревожвам от вашите „тревоги“, но — тъй си е: безсмислени и излишни, за мене те са само смешни.

Свидетелството да ми довтаса телеграфически или поне с първа поща. Иначе —

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Празните приказки“ се отнасят вероятно за упреци на бащата заради ранната му женитба с артистката Мила Керанова, както и за модернистичните му увлечения.

71

До Анастасия Касабова — Стара Загора

София, 29 април 1919

Получил изпратените книги. Очаква свидетелството, без което не може да встъпи в брак. Ако майка му ще дойде на сватбата с недобри намерения, по-добре да не идва.

Мамо,

Днес получих Гининото писмо, а също тъй и пратените книги. Очаквам свидетелството, без което не може. Ако ти го донесеш, добре. Само че: да предупредя още веднаж: ако (може би) ще идваш с недобри намерения[1] и др[уги] такива, по-добре хич недей идва. Ако ли не — т. е. ако дойдеш като майка на сватба — добре дошла! Толкоз казвам и разбирайте ме добре. Друго: сваковата работа с пенсията си върви по каналния ред, но, както обикновено, бавно; заявлението му е постъпило в края на март.

Ако дойдеш, телеграфирай.

Много здраве на всички

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Гео Милев се е страхувал да не би майка му да дойде, за да го разубеждава да се жени за Мила Керанова. Това са „недобрите намерения“.

72

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 15 май 1919

Да се печатат само „Китайски легенди“. Сега под печат е „Манфред“. Да му изпрати пари за разноските по отпечатването на книгите и за хонорари.

Тате, това, което писах онзи ден за „Кит[айски] новели“, които да се слеят с „Кит[айски] легенди“ (№ 7),[1] не се потвърждава — т. е. ще печаташ само „Кит. легенди“, тъй както ти ги дадох. Впрочем, ако се печата нещо, сега се печата „Манфред“[2] и има още време. Към „Легендите“ смятам да прибавя и няколко илюстрации (китайски гравюри), които ще трябва да се цинкографират; тъй също и № 8: Ед[гар] По[3], ще съдържа един портрет; за тези цинкографии трябва да ми пратиш пари: около 300—400 кв. с[м]×25 стот[инки] (=100 лв.). Прати ли на Стефана книги? Той още не е дошъл да прибере оставените при мене, ако си му писал за това, пък и аз не съм го срещнал. За преводите, които трябва да откупя или да поръчам, трябва да ми депозираш известни суми за хонорар.

Много здраве на всички
Георги[4]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 50, л. 4

1. Двете въпросни работи излизат в една книга („Китайски легенди и новели“, превели М. Димова и В. Бояджиева) като № 8 от библиотека „Везни“.
2. Манфред, драматическа поема от лорд Байрон, превод в стихове от английския оригинал на Гео Милев, е излязла като № 9 от б-ка „Везни“.
3. Едгар По, „Избрани поеми“, издава книгоиздателство „Везни“ като № 1 от серията „Книги за библиофили“. Разкошно издание, украсено с лика на Едгар По от френския художник Феликс Валотон и една цветна илюстрация на „Гарвана“ от Николай Райнов. Превод на Г. Михайлов.
4. Подател: Г. Милев, София, Цар Самуил 14.

73

До Анастасия Касабова — Стара Загора

София, 23 май 1919

Необходимо му е кръщелното. Да го изпратят веднага препоръчано. Ако майка му иска да дойде, ще й телеграфира за датата на сватбата.

Мамо,

Излезе, че ми е потребно и кръщелното свидетелство.[1] Затова вижте да ми го изпратите веднага препоръчано. Ако искаш да дойдеш, пиши ми, за да ти телеграфирам точно за датата. Ще бъде във всеки случай

другата неделя, след една неделя, но кога точно, не се знае. Зависи от това, кога ще получа кръщел[ното] свидетелство.

Много здраве на всички
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Сватбата на Гео Милев е станала на 13 юни 1919 г. Кумувал е артистът Никола Икономов.

74

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 31 май 1919

Да изяснят отношенията си към работата на книгоиздателство „Везни". Той не може да се занимава с речници. Хонорарите трябва да се повишат. И за него също. И от други издателства има предложения за превода му на „Хамлет".

Тате, току щях да отивам да нося някои от преводите си на други и получих писмото ти с кръщ[елното] свидетелство. Не е работата там, че не можем да се споразумеем с писма, но че въобще не можем да се споразумеем и разберем. Онзи ден ми повръщаш преводите и ми пишеш едно, а сега — друго. Затова — да си поставим ясно и категорично въпроса и да си отговорим положително: да или не; ще вършим ли някаква работа, или ще сложим точка на всякакво издателство и пр. Ако ще продължаваме работата на „Везни", трябва да ти кажа следното: 1-во. Мострите от цветна хартия, които ми пращаш, не стават за нищо; то е хартия за корици, но не и за печатане. 2-о. В такъв случай — няма да започваме никакви „Прочетни б[иблио]теки", а трябва (ако може и ако искаме) да продължим б[иблиоте]ка „Везни". 3-о. Никакви правописни и пр. речници не мога да сглобявам; защото не ми е то работа и защото няма нужда от такива (има и у „Глобус"[1], и у Паскалев[2]). 4-о. Трябва да се разберем по въпроса за хонорара: ако тук плащат повече, никой няма да се съгласи да ти превежда за 30 и 50 лв. кола; това беше едно време, но не и сега. Тук плащат средно по 100 и най-малко по 80 лв. кола от 32 малки страници; така че мога да намеря преводи само на тази цена — между 80 и 100 лв. за кола. За стихове по 50 ст[отинки] на стих (така пазарих за Хайне[3] — 350 лв. всичко, 30 стихотв[орения] — 500 стиха, реда). Така че трябва да си направиш тази сметка и да ми предоставиш [да] намирам преводи на тази цена (80 до 100 лв.), като смятам, че нашата кола е по-малка (и по-едър шрифтът, а не гъст като Паскалевата напр.). 5-о. Цената на книгите можеш и трябва да повишиш, тъй като хартията ни е по-хубава от хартията на другите издатели и тъй като неотдавна Атанасов[4] напр. пуща в продажба Шопенхауер[5] от размер 3 коли за 5 лв. Така че нашата кола би трябвало да бъде най-малко по 90 ст.— 1 лв. Значи: „Манфред" — за 4 лв., Хайне — за 3 лв., „Кит[айски] легенди" (3 коли) — за 3 лв. и пр. Ако ти се вижда, че на такава цена книгите няма да вървят, можем да намалим формата на половина, т. е. да

стане колата двойна по 32 стр., за да изглеждат книгите по-дебели. Но не бих препоръчал това менене на формата.

Така че, виж и разпореди за продължаване на библ. „Везни“ и при пълно съгласие с това, което ти изложих тук, отговори ми телеграфически с едно „да“, за да зная да не си давам преводите другаде. За моя хонорар лично ще гледам да се задоволя най-малко със 100—120 лв. Не мога да пропусна да не ти възразя на последната забележка в писмото ти: че ако не уредиш тази работа (за която пишеш), не знаеш какво бих направил при тази скъпотия. Много се грижиш за мене, а това не ми е потребно. Ако не дам преводите си на тебе, искат ми ги отвсякъде и имам дори две предложения за „Хамлет“[6]. Паскалев ми дава по 200 лв. на кола за него, т. е. всичко 2000. Получих 500 лв. за „Манф[ред]“.[7] Ще чакам отговора ти за продължението на работата ни.

Много здраве на всички

Георги

Печата ли се „Манфред“ ?
Отговори за всичко незабавно.

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 50, л. 5—6

1. Книгоиздателство на Захари Футеков.
2. Александър Паскалев — известен книгоиздател преди 9. IX. 1944 г.
3. Хайнрих Хайне, Избрани песни и романци, превод на Гео Милев, издание на книгоиздателство „Цвят“, 1919.
4. Стоян Атанасов — книгоиздател.
5. Артур Шопенхауер, Що е човек, любов, смърт ?, превод на Н. Райнов.
6. У. Шекспир, Хамлет, трагедия, превод от английски на Г. Милев, издадена през 1918 като № 1 на библиотека „Везни“.
7. Вж. бел. 2 към писмо 72.

75

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 2 юни 1919

Отпечатването на „Китайски легенди“ трябва да стане по-бързо. Изпраща още 1 новела, която да се прибави към другите. Преводът на Стриндберг не е изпратен досега — бил малко болен и не можел да работи. В най-близко време ще го изпрати.

Тате, колета получихме; получих също и писмото, с което ми съобщаваш, че пращаш „Манф[ред]“. Защо се забави работата досега ? Много дълго. Какво става с „Кит[айски] лег[енди]“ ? Напечатано ли е нещо от тях, или не ? Трябва да се работи бързо. Днес пратих още 1 (само 1, а не 2, както бях писал) новела, която ще се прибави към другите — последна по ред. Стриндберг[1] щях да изпратя досега, но от завчера съм болен — настинка и гърло, та не мога да работя. Ако не утре — в другиден ще го пратя заедно с клише: портрет. Той ще бъде 6—7 коли. Само че да се работи по-скоро. Ако съм добре утре, ще подам рекламата.

За хартия: писах да купиш от хартията, която ми беше пратил за образец. Тя ще ни служи за „Кн[иги] за библ[иофили]“.[2] 2-о. Не можеш ли взе за библ[иотека] „Везни“ от хартията, на която бяха коректурите на „Манф[ред]“?

Много здраве на всички
Георги

Утре ще сключа пазарлък за Ед[гар] По.[3]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Аугуст Стриндберг, Мъртвешки танц, II книга от избрани драми на Стриндберг, № 11 на библиотека „Везни“. По същия превод той поставя драмата на сцената на Народния театър.
2. Наред с библиотека „Везни“ Гео Милев започва луксозно издание „Книги за библиофили“, от които излизат няколко номера.
3. Гео Милев се договаря с известния преводач на западните символисти Георги Михайлов да преведе поемите на Едгар По. Излизат като № 1 на „Книги за библиофили“.

76

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 5 юни 1919

Баща му не трябва да се меси в редакционната работа, а да печата всичко, което му се препоръчва. Посочва в какъв ред да бъдат издавани произведенията. Щом се договорят да работят заедно, няма да дава преводите си другаде. „Шагренова кожа“ започва да се превежда.

Тате, в отговор на твоя отговор относно продължението на „Везни“ няма какво особно да ти кажа; само това: че не трябва да ми се бъркаш в редакц[ьонната] работа, т. е. ще печаташ всичко, което ти препоръчвам аз, и няма да ми препоръчваш ти това, което си си поставил на ум. Аз зная най-добре какво трябва да се печата, за да се закрепи библиотеката. Засега никакъв „Тартюф“, защото той трябва да бъде в стихове; също тъй и „Шил[ьонският] затвор[ник]“. А „Китайски легенди“ + приложение „Кит[айски] новели“ ще печаташ като № 8, „Ман[фред]“ № 9, а № 7 ще бъде или една драма от Стриндберга (I от „Избр[ани] драми на Стр[индберг] под ред[акцията] на Г. Милев“), или Ед[гар] По, ако не провърви работата с „Библ[иотека] за библиоф[или]“, за която ти писах. Обаче: пиши как стои въпросът с печатането, печата ли се № 9 „Манф[ред]“? Щом се съгласим за работата, няма да си давам преводите другаде. Но трябва да се съгласим тъй, както казвам аз, а не да предлагаш това и онова.

Поздр[ав] Гео

„Шагр[еновата][1] кожа“ ще започне да се превежда сега, не е готова. По-рано ще бъде готова „Поява на живот“.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Шагреновата кожа — роман от Балзак. Не е издаван от „Везни“.

77

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 7 юни 1919

Отпечатването на поемите на Едгар По ще възлезе на 3400 лв. Хартия намерил. Телеграфирал за пари — поне още 1000 лв. Обявление за „Манфред“ още не е дал, защото не стигат парите.

Тате, получих „Манф[ред]“. Защо няма на корицата „и София“ ?[1]

Пазарлъкът за Ед. По[2] възлиза общо на сума 3400. Хартия намерих отделно: грапава канцеларска, която ще получа (надявам се) по 55 лв. топа 400 листа. Печат: за кола 8 стр[аници] 280 лв. = 1680; за цветните клишета (печат и хромова хартия) 400 лв.; за корица мека (но оригинална), черна — 295 лв. Клишетата мисля, че ще струват около 300 лв., т. е. всичко 3400.

Телеграфирах снощи за още пари, поне 1000 лв. Цените на печатницата (Прид[ворната]) са същите, които получава акционерът Ал. Паскалев; управ[ите]лят на П[ридворната] п[ечатни]ца ми е приятел. Хартията струва 660 лв.

Обявление за „Манф[ред]“ не съм дал, понеже не стигат парите.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Макар книгоиздателство „Везни“ да е действувало от Стара Загора, където са се печатали и книгите, Гео Милев е имал амбицията изданията му да имат не провинциален, а столичен облик.
2. Вж. бел. 3 към писмо 72.
3. Управител на Придворната печатница е бил Борис Анев, познат на поета от Германия.

78

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 12 юни 1919

Дава наставления, как да се печата книгата. „Библиотека за библиофили“ трябва да се издава повече за реклама, а не за печалби.

Тате, получих отворената ти картичка от вчера. С нея ти ми съобщаваш, че си получил I повърната коректура; аз изпратих и II; III не съм получил още. Ще забележа пак: „I действие“, „II действие“ и пр. трябва да бъдат без изключение на отделна страница, а не както ми беше изпратил „II действие“, напечатано на страница, върху която има няколко стиха от I д[ейст]вие.[1] Това е невъзможна и некрасива икономия. По никой начин подобно нещо!! За „Хамлет“ — може и добре е да се сменят кориците. Обаче дали е добре да се пише „II издание“ при грешките на I изд.? А цената да не се увеличи повече от 5 лв. (вм. 4), защото инак може да не се похарчи. Тъй мисля. За „Б[иблиотека] на б[иблиофилите]“

не съм намерил хартия, но ще потърся още. Цената ще зависи от цената на хартията. Аз съм на мнение да не дирим печалба от нея, а — само за реклама. Парите си ще изкараме, разбира се. И ще се продаде скоро, сигурен съм. Хонорари няма да плащаме за това хубаво издание — уговорих. „Манф[ред]“ не можеш да пуснеш още сега, преди да се дигне възбраната.

Георги

Телеграфирах вчера да дойде мама. Дали ще дойде?

Къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора

1. Тези наставления вероятно се отнасят за „Опиянение“, трагикомедия в 4 действия от А. Стриндберг, която се печата по това време от издателството „Везни“.

79

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 26 юни 1919

Иска вместо послания да му се изпратят пари за отпечатването на книгата на Едгар По. Той разбира как да е оформена добре. Трябва да му се има доверие, че всичко ще бъде евтино и добре.

Тате,

Аз очаквам от тебе пари, за да сключа пазарлък с Придв[орната] п[ечатни]ца за Ед. По,[1] а ти пишеш послания — дълги и широки, пълни със съмнения и сметки, като че ли се боиш, че ще те изиграя. Аз казах на мама главното и тя ти го е предала. Няма какво да ти пращам образец от книгата — защо е нужно това? Щом аз я харесвам, значи хубава е. Дебела като тази отворена картичка (разбира се, не е картон), бяла с кремав оттенък, 56/76, т. е. от 1 лист — 2 коли; колата ще бъде (хартия и печат) по 400—450 лв. Какво повече? Трябва да имаш доверие и да знаеш, че сам аз ще гледам да излезе всичко по-евтино, най-много до 3000 лв. Затова трябваше веднага да ми пратиш пари. Телеграфирам ти днес да ми пратиш предварително за тази работа 800 лв. Дано ги пратиш, ако не: след получаването на настоящето прати ги веднага. Не трябва да се губи време, защото книгата (хартията) в Пр[идворната] п[ечатница] е в ограничено количество и може да изчезне. А трябва непременно да почнем „Книга за библ[иофила]“.

Още не съм получил ръкописа на другите 2 кит[айски] новели, но чакам го днес-утре.

Георги

Къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора

1. Вж. бел. 3 към писмо 72.

82

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 8 юли 1919

Изпраща ръкописа на „Опиянение“ от Стриндберг. Книгата „Китайски легенди и новели“ да не се разделя по съдържание. Всяка творба да почва на нова страница, в книжката трябва да е подредено красиво. Да гледат да намерят хартия.

Тате, днес ти изпратих препоръчано, 1-во, ръкописа на „Опиянение“ и, 2-о, клише: портрет на Стриндберга. Но не зная доде сте стигнали с печата на „Кит[айски] л[егенди] и нов[ели]“. І кола получих и повърнах. Съмненията ти относно изпратения ръкопис от новелите (само 1) са неоснователни: пратих една само и толкова ще бъде. Тя ще бъде на последно място в книгата, т. е. прибавена просто към другите. Никакви вътрешни подразделения на „легенди“ и „новели“; всичко е едно, общо: „Легенди и новели“. Затова при коректурата на първа кола изхвърлих печатаното „Кит[айски] легенди“.

Друго: всяка легенда или новела да почва на нова страница! Нужно е за по-красиво и за да стане книжката по-голяма. Само че работете всичко по-бързо! Няма защо да се забавя работата със „Среб[ърното] звънче“,[1] което не съм получил. Трябва да гледаме да изкараме наведнъж повече книги. Писах и повтарям: хубавата хартия, която ми беше пратил за мостра, купи я!

Тук няма по-хубава. Ед. По се започна днес (нареждането). Цената му ще бъде 7 лв. Ще пиша по-подробно.

Георги

Ако не си пратил парите — веднага. Телеграфически!
Чакам парите за Ед. По. Трябват [за] да купя хартията.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Стихове за деца от Паула Демел (вж. писмо 8).

83

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 10 юли 1919

Сумата 280 лв. за отпечатването на Едгар По не е голяма при нарастващите цени за печат. Печатането трябва да продължи за реклама на самото издателство.

Тате, вчера ти писах подробно в отговор на последната ти отвор[ена] карта, а тази сутрин получавам телеграма, с която ми съобщаваш, че не си съгласен със сумата 280 лв. за 8 стр. Такива са цените тук — никъде не работят по-евтино. Аз нямам никакви основания да мисля, че съм из-

82

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 8 юли 1919

Изпраща ръкописа на „Опиянение“ от Стриндберг. Книгата „Китайски легенди и новели“ да не се разделя по съдържание. Всяка творба да почва на нова страница, в книжката трябва да е подредено красиво. Да гледат да намерят хартия.

Тате, днес ти изпратих препоръчано, 1-во, ръкописа на „Опиянение“ и, 2-о, клише: портрет на Стриндберга. Но не зная доде сте стигнали с печата на „Кит[айски] л[егенди] и нов[ели]“. І кола получих и повърнах. Съмненията ти относно изпратения ръкопис от новелите (само 1) са неоснователни: пратих една само и толкова ще бъде. Тя ще бъде на последно място в книгата, т. е. прибавена просто към другите. Никакви вътрешни подразделения на „легенди“ и „новели“; всичко е едно, общо: „Легенди и новели“. Затова при коректурата на първа кола изхвърлих печатаното „Кит[айски] легенди“.

Друго: всяка легенда или новела да почва на нова страница! Нужно е за по-красиво и за да стане книжката по-голяма. Само че работете всичко по-бързо! Няма защо да се забавя работата със „Среб[ърното] звънче“,[1] което не съм получил. Трябва да гледаме да изкараме наведнъж повече книги. Писах и повтарям: хубавата хартия, която ми беше пратил за мостра, купи я!

Тук няма по-хубава. Ед. По се започна днес (нареждането). Цената му ще бъде 7 лв. Ще пиша по-подробно.

Георги

Ако не си пратил парите — веднага. Телеграфически!
Чакам парите за Ед. По. Трябват [за] да купя хартията.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Стихове за деца от Паула Демел (вж. писмо 8).

83

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 10 юли 1919

Сумата 280 лв. за отпечатването на Едгар По не е голяма при нарастващите цени за печат. Печатането трябва да продължи за реклама на самото издателство.

Тате, вчера ти писах подробно в отговор на последната ти отвор[ена] карта, а тази сутрин получавам телеграма, с която ми съобщаваш, че не си съгласен със сумата 280 лв. за 8 стр. Такива са цените тук — никъде не работят по-евтино. Аз нямам никакви основания да мисля, че съм из-

мамен, напротив: печатницата смята plus това и 5% увеличение, когато издателят сам си доставя хартията, а това на мене не е сметнато. Нещо повече: сега тук всеки ден печат[ните] цени се увеличават, след 3—4 дена ще бъдат увеличени още с 20%. Така стои тази работа. А 280 [не] е скъпо още и затова, че е петит, 40 реда на стр[аница].

Но не е печатът, който ще хвърли сума, а илюстрациите — клишета и отпечатване на хромова хартия. Писах ти вчера, че ще видя за литография, но не излезе, понеже имат много работа; впрочем клише е похубаво.

Според последната ни сметка ще ни струва екз[емпляра] по 4,62. Цена 7—7,50 Ед. По може спокойно да понесе. 800 дори 1000 екз. не са никакъв риск. Ако ти се вижда скъпо 280 лв., можеш да възразиш само едно: че не бива да печатаме при тази скъпотия; обаче, както казах толкова пъти, трябва! Трябва за реклама на самото издателство.

Впрочем нищо не рискуваме, а за достигане на рекламната си цел трябва да печатаме тази книга. Подписал съм условие с Пр[идворната] п[ечатни]ца срещу предплата 600 лв. Трябват ми сега пари, за да купя хартията.

Георги

Смятам, че може би всичко ще излезе 5 коли по 8 стр., а не 6, т. е. по-евтино. Знай, че ми е известно как печатат други издатели.

Съхранява се у Пенка Касабова

84

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 11 юли 1919

Ако баща му се откаже от издаването на Едгар По поради скъпотията, той сам ще довърши започнатата работа с парите, които Военното министерство ще му плати за командировката в Германия и които е предназначавал за оправяне сметките с пианото на Ганю Иванов.

Тате, получих днес писмото ти, в което се ужасяваш от скъпата цена на печата. Вчера аз ти писах по този въпрос и повтарям днес, че не мога да предположа нито грешка, нито изиграване от страна на Пр[идворната] п[ечатни]ца. Така си е. Скъпо не скъпо, както ти съобщих, аз съм свързал условие за тази работа, която е започната и трябва да се довърши. Ако ти (както се досещам по тона на писмото ти) въпреки това се откажеш от работата, аз ще я печатам на свой гръб с парите, които ще получа днес от В[оенното] м[инистерст]во и от които се готвех да изплатя пианото на Ганя. Сметката за книгата е такава: ще ни дойде 1 екз[емпляр] по 4 лв., ако печатам 1000 (и затова ще печатам 1000). Цената ѝ може да бъде 7 или $7^1/_2$, дори 8 лв., за да остане повече печалба и да може

да се плати 100—200 лв. хонорар на автора. За красотата на изданието отговарям аз.

Очаквам да ми пратиш парите, нужни за хартията и пр.

С поздрав на всички
Георги

P. S. Отде си узнал, че съм получил пари от полка?

Съхранява се у Пенка Касабова

85

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 14 юли 1919

Парите за издаването на Едгар По трябва да бъдат изпратени и книгата трябва да излезе, макар и само за реклама на издателството. Дава наставления за отпечатването на „Китайски легенди и новели“ и драмата на Стриндберг.

Тате,

Телеграфирах ти да ми изпратиш парите, нужни за Едг[ар] По, тъй като 1-во и главно: не е възможно да се развали сключеното условие, срещу което съм внесъл и 600 лв. аванс, 2-о, че макар и скъпо, пак трябва да изкараме книгата, само за рекламиране името на издателството. Парите поисках телеграфически, понеже трябва да се купи вече хартията, защото тези дни ще се печата 1-ва кола. При тази скъпотия ще трябва занапред да намалим малко лукса на бъдещите номера „За библиоф[или]“.

За „Кит[айски] л[егенди] и нов[ели]“ писах вече, че това, което изпратих, то е всичкото. Няма да пратя нищо повече. Дали книгата ще излезе 64 стр.? Да се сложи накрая „съдържание“. Гледай да излезе по-скоро. Колко хартия има още от нашата? Образеца, който ми изпрати, писах, че одобрявам за „Книги за библ[иофили]“; тъй че няма да се печата на нея хартия Стриндберг. Ако няма достатъчно от нашата, купи от тази, на която ми пращахте коректурите. От Стриндб[ерг] ще следват още 10-ина книги, но бавно и постепенно. Тъй че хартията не може да бъде все еднаква. Трябва обаче да се запази формата на библ[иотека]та.

С поздрав

Георги

Трябва да се изкара и Стриндберг колкото се може по-скоро, защото е обявен за излязъл. А трябва и други още №№ да се пуснат едно след друго бързо и скоро!

Съм пак в болницата, но спя в къщи. До края на юли ще се уволня.

Съхранява се у Пенка Касабова

86

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 22 юли 1919

Възмущава се от нехудожественото оформление на „Китайски легенди и новели". Най-неприятното е, че лошият вкус е допуснат поради икономия на средства. Правили му малка операция на цирей на здравата вежда. Иска да му се изпратят книгите и други лични вещи.

Тате, получих вчера „Кит[айски] легенди". Отначало останах възхитен от хубавата корица. Но след това — що да видя! — една ужасна гербова марка; нещо, което е ужасно некрасиво, нехудожествено, недопустимо и което издава провинция!!! Това от липса ли е направено, или от икономия? Сигурно последното! Което е най-лошото в случая. И ний се хвалим с хубави издания и пр. и пр.!! Тежко ни! Не можа ли да вземеш поне чиста бяла канцелар[ска] книга?

Беше ми излязъл 1 сляп цирей на здравата вежда, който вчера трябваше да се оперира. Мина благополучно. Но още не е минал отокът, та не виждам добре.

Много здраве

Георги

Трябва да ми изпратите в сандък книгите, защото ми трябват, особено ако речем да прострем по-голяма преводна работа.

Там е Икономов[1]; пратете ми по него ковьора и боите ми.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Никола Икономов, артист, приятел и кум на Гео Милев.

87

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 24 юли 1919

Не е съгласен с решението на баща си да ограничат работата на издателството. Напротив, тя трябва да се разгръща, защото наближава септември — сезонът на книгите. От разширената дейност ще дойде и по-голямата печалба. За да закрепне и се популяризира издателството, има намерение да издава литературно-художествено списание „Везни".

Тате, тъкмо тогаз, когато аз кроя и смятам по какъв начин да се закрепи здраво, издигне и реномира издателството, получавам от тебе картичка, смисълът на която е: че трябвало, вместо да разширим малката си досега работа, да я ограничим; не трябва да забравяш едно обаче: че

и 100 книги да изкараме, изкарваме ли ги по едничка в 2 месеца, всяка една ще минава незабелязано и издателството — също тъй незабелязано. А само когато издателството е забелязано, само тогава можеш да налагаш на книжарите книги срещу н[аложен] пл[атеж] и те ще ти приемат. А колкото за обезкуражителните писма, които си щял да ми изпратиш, това не трябва да значи за нас нищо: сега е летен сезон, а от септ[ември] е пак сезон на книгата. И затова (зная положително това!) никой от тукашните издатели (Паск[алев], „Мозайка“, „Цвят“, Атанасов) не прекъсва работата си, а се готви трескаво за наближаващия сезон!

От това, което казвам, следва: че безсмислено би било да спираме работата, а, напротив, трябва да я усилим; иначе — значи пак да пропуснем още един сезон. Печалбите идат не от една книга, която да чакаш да се изпродаде, а от много едновременно, защото книги не се продават наведнаж.

Аз дори мисля: за популяризиране и закрепване на изд[ателство]то да започнем едно малко литер[атурно]-худож[ествено] списание от една кола с име „Везни“, което ще обърне внимание върху името си чрез избраното си сътрудничество. Този въпрос е належащ, тъй като септ[ември] наближава. Трябва да се реши и подготви работата. Отговори. Ако хартията ни е свършена, ще трябва да се намери нова; имало тук по 9 лв. Сондирам да видя дали не ще можем да печатаме тук по 200 лв. кола. Получихме крушите. Пратихме помадата.

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

88

До Людмил Стоянов — Дедеагач[1]

София, 24 юли 1919

Пратил му за превеждане „Отрок Линь“ от Ф. Сологуб. Да му съобщи заглавието на бъдещата си книга, за да я обяви в изданията на „Везни“.

Людмиле, пиле шарено,

Какво замълча този път? Писах ти отдавна и пратих ти за превеждане „Отрок Линь“ от Ф. Сологуб — но ти не се обади. Сигурно си затънал в някаква афера пак, както впрочем се чува и мълви, „че щял си да се жениш“ (радиотелегр[афна] ст[анция] Ст. Загора). Слушай що: обади ми незабавно заглавието на бъдещата си нова книга стихове, за да я обявя като бъдещ № на новата серия „Книги за библиофили“, първата от които „Избр[ани] поеми“ от Ед. По, прев[ел] Михайлов Г., излиза наскоро от печат — красиво издание. Здравей и говори най-сетне!

Много ти здраве и от Ботю Савов.
Твой Гео

Намира се в архива на Института за литература при БАН, ф. 16, инв. № 48

1. Както личи и от адреса, Людмил Стоянов е бил по това време делегат на комисията по преселването в Дедеагач, Тракия.

89

До Иван Хаджихристов — Стара Загора

София, 24 юли 1919

Има пред вид „Везни“ да издаде стиховете на Хаджихристов.

Драги Иванчо,

Докато се мъчех да те издиря — оттук, оттам — де си, ето че ти сам (сякаш по давлението на някаква индукция) ми изпращаш сам ехо. Ами какво правиш в Шипка? Какво те е завлякло тъкмо там? Любов ли, страст ли, отчаяние ли? Изненадай ме с нещо! Нещо ново, неизвестно. Но слушай що: за к-во „Везни“ имам пред вид твоите стихове или пък отделно „Гибел“[1] — за новата разкошна серия „Книга за библиофили“, дето излиза Ед. По (не мой превод обаче!) и дето ще следват оригинални стихотв[орни] сбирки от Л. Стоянов, Ясенов, Яворов и пр.[2] Така че — стягай се! Здравей

Твой Г. Милев

Къща-музей „Гео Милев, Стара Загора

1. Гибел — поема от Ив. Хаджихристов. „Везни“ не издава стихосбирка от Хаджихристов, нито отделно поемата му. Обаче по-късно Гео Милев я включва в „Антология на българската поезия“ (1925).

2. Както пише и в писмото си от 17. III. 1918 (№ 4), Г. Милев иска да направи от книгоиздателство „Везни“ трибуна на съвременната му модерна поезия. Той смята да включи в нейните серии творбите на съвременните модерни български поети: П. К. Яворов, Д. Дебелянов, Д. Бояджиев, Хр. Ясенов, Л. Стоянов и др. Обаче тези намерения на Г. Милев не са се осъществили. С изключение на произведенията на Г. Милев то е издало само преводни работи.

90

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 27 юли 1919

Дава конкретни указания за работата върху започнатите издания „Китайски легенди и новели“, „Манфред“ и драмите на А. Стриндберг.

Тате, в отговор на днешната ти отв[орена] карта съобщавам:

1. Няма какво да не харесваш формата 14/19. Той е таман формат за стихове. Още по-малко цената 400 лв.; това е евтино. Очаквам парите, които си изпратил за тази работа.

2. На „Опиянение“ от Стриндберг няма да се пише преводач. Тази и всички следующи „Избрани драми на Стр[индберг]“ ще бъдат „под редакцията на Г. Мил[ев]“.[1]

3. На „Китайски легенди“ няма да се пише „от фр[енски] или немски“, тъй като не са от китайски. II име е В. Бояджиева.

4. 2-те кит[айски] новели ще изпратя заедно с „Опиянение“ след 3—4 дена.

5. Възбраната е дигната от 1 неделя. Не четеш ли вестници! Сега всяко печатане и търгуване с книга е свободно.

6. Пущай веднага „Манфр[ед]“.

7. Бързай с „Кит[айски] лег[енди]“ и другата.

8. За Ед. По ще наредя всичко, както трябва. Аз сам по-добре зная тази работа.

Добре сме всички. Много здраве на всички

Георги

Афиша, който пратих, печатай. Също и „циркуляра“.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Намерението на Гео Милев да издаде избрани драми на А. Стриндберг не се осъществява. Излизат само две драми: „Опиянение“ № 7 и „Мъртвешки танц“ № 11 на библиотека „Везни“, превод от самия него.

91

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 30 юли 1919

Дава указания за оформянето на изданието на Едгар По. Отново изказва мнението, че е необходимо не ограничаване, а разширяване на дейността на издателството. Така то ще се популяризира и ще носи по-големи приходи. Абонати за новото списание „Везни“ ще намери той.

Тате, изпращам ти отделно пробен отпечатък от Ед. По + пробен отпечатък от рисунката на Ник[олай] Райнов.[1] За цвет[ната] рисунка: тя не е хубаво отпечатана от цинкографите, тъй като не [е] тяхна работа — печатницата ще го направи, разбира се, по-хубаво и както трябва; на хромова хартия, отделен лист (формат на книгата), който ще бъде прилепен към 2-а стр., като не се смята първият празен лист, който (както и последният празен) ще бъде прилепен към корицата — черна, твърда. Прошнуроването с коприна ще струва не 1000 лв., както мислиш, а 75 или 100, ако сложим повече. До 1 неделя книгата ще бъде готова. Исканите пари 600 лв. ми изпрати веднага, собств[ено] — прати ми 800, защото ще трябва да платя $^1/_2$ от хонорара за следните 3 номера от библ[иотека] „Везни“. За всичко ще ти дам, разбира се, подробна сметка. В отговор на писмото ти (голямото): аз лично не съм на мнение да се ограничава издателството, а напротив — да се разшири, поне в продължение на известно време, за да се популяризира и затвърди, което не може да стане никога със случайни 2—3 книжки от време на време. Затвърдено и популяризирано, издателството само тогава ще може да носи приходи. За

тази цел главно искам и списанието „Везни“. Само че неудобно ще бъде с печатането там, а редакцията тук. Ще намеря и ще ти съобщя адресите на вероятните сигурни абонати, от които ще зависи всичко.

Според сметката ми 700 абонати ще покрият разноските, останалите повече от 700 ще бъдат печалба. Списанието ще бъде месечно,[2] 1 кола: за печат 200 лв. + хартия 450 = 650 — 700 лв. за 1000 екз[емпляра].

Съобщи ми точно какъв е форматът на оризовата книга.

Ще пиша пак

Георги

Ед. По ще струва 6, —

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Рисунката на Н. Райнов е илюстрацията към поемата „Гарванът“ в книгата „Избрани поеми от Ед. По“, издание на „Везни“.

2. Първоначално сп. „Везни“ започва да излиза като двуседмично в обем 1 печатна кола. От трета книжка то се превръща в месечно, като увеличава обема си на две коли.

92

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 3 август 1919

Прави подробен отчет пред баща си за работата си в издателството и за своите бъдещи проекти. Изданието на Едгар По е отпечатано в 800 вместо в 1000 екземпляра и това носи загуба за издателството. Трябва да се увеличи цената на всеки екземпляр. Форматът на сп. „Везни“ трябва да бъде особен, както и самото списание. Ще бъде нещо средно между „Мисъл“ и „Художник“, но най-вече прилично на някои модерни европейски списания: смислено по съдържание, а външно — сепмло, но красиво. Подробно описва външния му вид. Сътрудници ще му бъдат Н. Райнов, Н. Лилиев, Л. Стоянов и др. Очаква да получи адресите на абонатите — 500 или 700 абонати ще покриват разноските по издаването на списанието. То ще се печата в Стара Загора, защото там печатът е по-евтин, но ще фигурира като софийско. На 1 септември трябва да излезе книжка първа.

Тате, цирейт, който ми беше излязъл и който най-сетне е на оздравяване, ми попречи да свърша досега много работи, които трябваше да свърша и които се забавиха. Работите стоят така:

1. За Ед[гар] По. Отпечатан е вече цял, включително и корицата (черна: отпред подписът на Ед. По, отзад везничките, със златно); утре се доизпечатва цветната илюстрация и скоро ще бъде всичко готово. Само едно: поради някакво недоразумение в печатницата — макар че беше уговорено — отпечатани са 800 вм. 1000 екз[емпляра], което за нас има това значение, че се намалява печалбата от 1000 на 800 лв., тъй като 1000-ата екз. щяха да ни струват почти толкова, колкото и 800. Но свър-

шило се е вече. Ако можех лично да надзиравам печата, това нямаше да стане — но не можех. Всичко друго е хубаво и наред. Книгата ще бъде с много хубав вид — особено я отваря корицата, а също и цв[етната] илюстр[ация].

Цената ѝ ще бъде 6,50 лв. или 7,—

Приблизит[елно] сметката е следната:

Печат	— 1400	
Клишета	— 435	
Хартия	— 600	(без нещо, понеже ще артиса от купената за 1000 екз., която — артисалата — ще видя да сменя с друга за писане за себе си; това ще може да стане)
Корица	— 1295	
Тел за подшиване	— 80	
Черв[ен] печат на вътреш[ната] корица (Ед. По)	— 75	
Шнур	— 75	
Хонорар	— 240	(условил съм 300, но ще видя да го намали на 240, които съм дал, като туря за причина това, че вм. 1000 излизат 800 екз.)

Вс[ичко] — 3200, т. е. 1 екз. щеше да струва по 3,20, ако бяха излезли 1000 екз., сега обаче ще струва по 4,—; ако оставим цена 6,50 (30%), остава печалба на екз[емпляр] 55 ст[отинки] = 440 лв.; ако оставим цена 7 лв., печалбата ще бъде по 90 ст. = 720, — или кръгло 700, —.

За всичко това (за това изменение на сметката) е виновна печатницата и моят цирей, който не ми позволи да надзиравам работата, както трябваше. Съобщи ми сега — само по-скоро, преди да раздадем книгата тук по книжарите — каква ще бъде цената ѝ, дали 6,50 или 7,—, макар че то е много, но все пак не прекалено много, тъй като това не е обикнов[ена] книга, а със златен, червен и цветен печат; още повече, че онези, които ще купят тази книга (която не е за всички), ще дадат и 7,— и 6,50 по еднакъв начин.

2. За печат на библ[иотека] „Везни“ тук едва ли ще се намери някъде по-евтино от 300 лв. на кола (правих справка). За хартия не съм имал досега време да видя; но ще видя. Трябва да се намери, щом като нашата се е свършила вече. Имам 4—5 готови превода, които ще трябва да се печатат. Само че

3. Защо се бави толкова печатницата? Ако нареждането с петит на Стринд[берг] ще трае толкова дълго, оставете го, макар че беше по-добре да бъде с петит (както е „Хамлет“ и „Манфред“. Не се ли усетихте?). Ако не се предредят местата в скоби с петит, ще трябва и следните книги да не бъдат с петит.

4. Тук ми обещаха оризова хартия — надявам се: по-евтина от 15 лв.; ще видя. Важен е форматът, който ще бъде форматът на списанието. Освен това: от тази оризова, която е там, има ли достатъчно, за да се изкара една цяла годишнина, защото е ужасно да се мени хартията на

1 списание. Писах ти да ми съобщиш точно формата. Защото форматът на списанието трябва да бъде по-особен, както ще бъде и самото списание — не като обикновените днешни списания: литерат[урно]-политико-финансови и пр. Аз искам списание, каквото днес няма в България; нещо средно между „Мисъл“ и „Художник“, но най-вече прилично на някои модерни европ[ейски] списания: вътрешно смислено и дълбоко, външно — семпло, но все пак красиво.

За външността на списанието:

1. Хубава хартия. 2. Особен формат, напр. квадратен. 3. Без корица, една кола. 4. На външната I стр. името на списанието (напр. Везни) с черв[ено] мастило, бр. 1, год. 1 и под него — съдържанието на книжката. 5. На II стр. почва съдържанието — хубав печат, рядък, ненашибан едно в друго — въобще с вкус. 6. Годишно да се дават 3—4 худож[ествени] прилож[ения] (цветни и черни) — напр. в I кн. рисунката на Н. Р[айнов] в „Ед. По“, на която клишетата са готови; следующите илюстр[ации] няма да бъдат скъпи, понеже няма да бъдат 3-цветен печат, а може би рязани на дърво от художниците. Въобще тези худож[ествени] приложения ще дадат особена цена на списанието и ще го сдобият с повече абонати.[1]

За абонатите: чакам да ми дадат адресите на вероятните абонати, читалища, книжари и др.; от техния брой ще зависи тиражът на списанието. Писах ти, че според моята сметка списанието с 500 или 700 абонати ще си покрива разноските; но ще чакаме, разбира се, повече (минимум 1000) и ще пущаме около 200 в ръчна продажба. Цена: 10 лв. годишно, отд[елен] № 1,50, № с приложение (отделен) — 2 лв. Понеже там печатът е по-евтин, ще трябва да се печата там, макар че това е много неудобно. Списанието ще фигурира обаче като софийско, а не провинциално, тъй че печатницата няма да си слага фирмата. Това ми е планът. Сътрудници ще бъдат: Н. Райнов, Н. Лилиев, Л. Стоянов, Ив. х. Хр[истов], Ив. Боядж[иев], Ив. Радославов и др.

Чакам отговора ти по този въпрос. Ще трябва да се бърза, за да излезе списанието на 1 септ[ември] или до 10 септ[ември]. Съобщи ми: а) твоето съгласие; b) условията на печатницата за 1 кола, половина стихове, половина проза + името с чер[вено] мастило; с) формата на оризовата хартия.

Аз ще изпратя скоро числото на вероятните абонати (след 1—2 дена). Това за списанието изобщо.

5. Писах за пари за Ед. По и за закупуване на преводи; още не съм ги получил; след получаване на това писмо, ако не си ги изпратил още — чакам ги телеграфически, понеже Ед. По излиза тази неделя от печат.

6. Аз още не съм си получил парите от В[оенното] м[инистерство], защото всички наши управници са ударени по главата. Ще ми дадат по 40 лв. златни швейцарски, или всичко 12 000, но кой знае кога — сигурно след 12 месеца; тъй вървят работите в нашите министерства. А онези пари, които ми се полагаха по по-раншните наредби (по 600 лв. на месец), също не искат да ми дадат, понеже трябвало да ми се продължи най-напред командировката за времето след погрома, което е една идиотска формалност, която министърът кой знае защо (защото е идиот) не искал да разреши сега още. Ще получа само 900 лв. за $1\frac{1}{2}$ месеца, която командировка ми бе разрешена преди погрома (септ[ември]), а за другите — ще чакам, додето се разреши въпросът с 40-те златни лева дневни.[2]

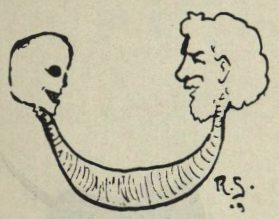

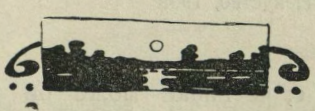

Винетки от Гео Милев във в. Изкуство, 1909

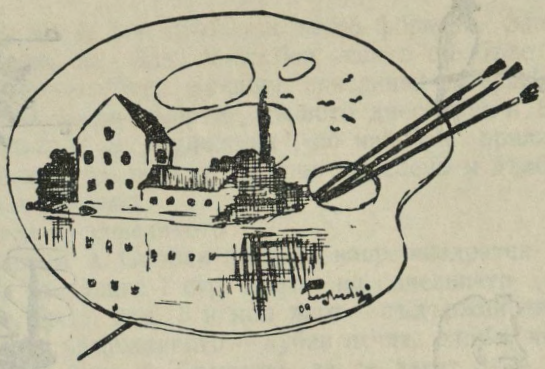

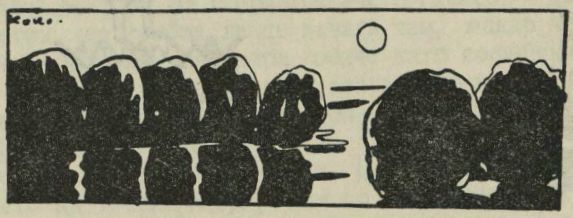

Винетки от Гео Милев във в. Изкуство, 1909

Тъй стои този въпрос и съвестно ми е, че Ганю[3] може би ще си мисли, че умишлено го играя. Разбира се, и на мене ми [е] зле: тъй като стоя (явно е) без пари.

7. Въпросът с моя режисьорски дебют в Н[ародния] театър е разрешен благополучно и много лесно; разреши се завчера и вчера положително, утре ще си подам заявлението до директора (Божан Ангелов).

Понеже преди самия дебют (репетиции с актьорите) директорът иска да направя едно малко писмено изложение на плана си за поставяне на пиесата, която ще режисирам, имам надежда, че само въз основа на това писмено експозе (което ще направя подробно) ще мога да бъда назначен направо за гл[авен] режисьор;[4] това значи — още сега до средата на август. Това не е невъзможно за това, че Б. Ангелов иска да повика като рецензенти на експозето ми Боян Пенев и Вл. Василев (критик), които са мои хора;[5] ще им кажа да действуват пред директора в смисъл: да се реши дебютът ми за издържан само въз основа на писменото ми изложение и следователно да бъда направо назначен. Ще опитам това, че дано стане! Надявам се!

Тъй стои сега работата с Н[ародния] т[еатър]: тъй или инак, за мене тя е свършена, понеже в успеха си не се съмнявам ни най-малко. Само че кажете на свакови да не разправят на децата си още отсега, че съм режисьор на Н[ародния] т[еатър], защото не съм още назначен за такъв: Евгена ми изпратила 1 сватб[ена] покана на адрес „режисьор на Н[ародния] т[еатър]", която е стояла 10—15 дена в театъра, и ако са я видели някои хора — остави я: резиллик!! Донесе ми я от театъра Икономов.[6]

Много здраве на всички
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Първата година сп. „Везни" излиза почти така оформено, както го е виждал Г. Милев и както го описва тук на баща си.
2. Отнася се за парите от командировката на Г. Милев по лечението му в Берлин и за сумите, които имал да взема като офицер в армията, но които не получава.
3. Понеже пианото не могло да се внесе в България, дълги години въпросът за връщане на сумата остава неразрешен. Изплатена е от баща му.
4. Надеждите на Г. Милев, че ще бъде назначен „направо за главен режисьор" в Софийския народен театър, не се осъществяват.
5. Гео Милев в случая показва младежка наивност към живота. Нито Б. Пенев, нито Вл. Василев са били „негови хора", както си е мислел. В записките на Б. Пенев, запазени в архива при БАН, се намират бележки за „Жестокият пръстен", които не са много ласкави за него. Резултатът от кандидатстването му в Народния театър показва, ча аспирациите му не са намерили сериозна подкрепа.
6 Евгения К. Попгеоргиева-Минова, първа братовчедка на поета, му била пратила покана за сватбата си.

93

До Иван Хаджихристов — Стара Загора

София, 4 август 1919

Желанието на Хаджихристов да се захване с коректорство във „Везни" не е много реалистично. Смятат да започнат издаване на списание и ще чакат материали от Хаджихристов за него.

Драги Иване,

Получих писмото ти, в което ми заявяваш своите хубави желания и надежди; само че напразно си въобразяваш, че коректорството при к-во

„Везни“ ще може да бъде доход за тебе; още повече, че аз проектирам прехвърляне и на печатарската работа на издателството от Стара З[агора] в София. Обаче — Ботьо ти е писал, че в М[инистерството] на правосъд[ието] има вакантна длъжност на библиотекар, която можеш да заемеш ти. Не се бави! Защото време е да напуснеш вече провинцията. Почваме списание, чакам материал от тебе за I кн[ижка] (оригинален и велик материал!). Изданието необикновено. Какво ти прави булката и бебето?

Твой Гео Милев

Къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора

94

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 6 август 1919

Очаква 1000 лв. за изданието на Едгар По. Книгата имала изящен вид, дори била най-хубавата българска книга. Затова цената ѝ ще бъде 10 лв. Към първа книжка на сп. „Везни“ да се приложи илюстрацията на Н. Райнов към „Гарванът“. Художествените приложения ще бъдат примамка за набиране на абонати. Хартията е поскъпнала. По-добре ще бъде списанието да се печата в София.

Тате, сигурно си [се] завърнал вече от Т[ърново] С[еймен] и затова ти телеграфирах вчера до Ст. З[агора] да ми изпратиш веднага 1000 лв. за Ед. По, тъй като днес (сряда) излизат вече първите екземпляри — готови. Ще ти изпратя 1 екз. и ще видиш: книгата има изящен вид според някои, които видяха вчера първия готов екз[емпляр] — дори това е най-хубавата българска книга. А когато им казах, че цената ѝ е 8 лв., отговориха ми, че не зная какво правя; по мнението на много сериозни хора цената трябва да бъде 10 лв. и 800 екз. ще се разграбят като топъл хляб. Затова реших и се установих цената да бъде 10 лв. Днес или утре може би ще я разнесем по тукашните книжари.

Нямам от тебе още последен отговор за списанието. Но нека се вземат мерки за печатането, тъй като остава малко време. Както писах, искам към първата книга да има приложение илюстрацията на Н. Райнов към Ед. По.[1] Дали ще могат да я печатат там печатарите? Най-добре беше да се отпечатат тук повече екз[емпляри] от нея — но то се свърши и ний закъсняхме с решението си за списанието; тъй че сега ще трябва да се печата наново. Във всеки случай не трябва да се отказваме от тези худож[ествени] приложения, тъй като те ще бъдат една примамка за абонатите.

Обещаните адреси още не са ми ги дали; ще печатаме от I бр. 1500. Дочух за една хартия по 9 лв., ще видя дали ще излезе вярно. Хартията отново е поскъпнала; спаднала била за няколко дена, но когато бях болен. Тук печат на 1 кола от библ[иотека] „Везни“, гармонд, най-евтино 240 лв.

Какво ще кажеш? Ако се намери хартия тук, няма ли сметка да се печата тук, като се спестят разноските за превоз на хартията оттук до Ст. З[агора].

С поздрав
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

[1] Илюстрации към книжка 1 на сп. „Везни“ са Едвард Мунк — „Смърт“, Ваню Бояджиев — „Езда през нощта“.

95

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 18 август 1919

Излишни са съветите на баща му за повече почивка и внимание към здравето си. Той знае с какво темпо трябва да върви работата. Първа книжка на списанието трябва непременно да излезе на 15 септември. С двоумение и бавност работа не се върши. Очаква бързо пари, за да придвижи излизането на списанието.

Тате, не зная защо са пак тия съвети и наставления за явашлък. Няма нужда да се грижиш толкова много за моите „разходки и почивки“. Аз зная много добре кое как трябва да правя. А ти трябва да знаеш, ако имаш намерение да вършим работа, че веднаж решено I кн. от списанието да излезе на 15 септ[ември], не остава много време и ще трябва да се бърза защото няма време за размайване.

Какво ще печатаме поканата там и ще я разпращаме оттам? Това, значи списанието да не излезе и на 15 окт[омври]!! Впрочем аз съм я поръчал тук и утре е готова; трябват ми само пари да я платя. Поръчах също и квитанции, които и там да се печатаха, едва ли щяха да бъдат по-евтини. Зная за твоята тактика и твоя начин на действие: винаги бавно до заспалост. Така работа се не върши. Ако ти не можеш вече да работиш бързо, остави това на мене. Двоумението е порок! И с Ед. По беше работата така, но тук за 2—3 дена са продадени вече 100 екз. Много двоумение и бавност са излишни. Напротив: бързо. Чакам пари, но без двоумение! За всичко отговарям аз.

С поздрав
Георги

Да не би с бавенето да изчезне пак хартията, както при Ед. По? За Пеша[1] съобщете телеграфически. Чакам пари, за да не телеграфирам.

Ако аз оттук карам бързо, а ти оттам яваш, ще стане орел, рак и щука. . .

Съхранява се у Пенка Касабова

[1] Навсякъде Пеша е сестрата на Гео Милев Пенка Касабова.

96

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 19 август 1919

Във вестниците трябва да се появи обявление за книгите на тяхното издателство — това ще послужи за реклама. Сестра му Пеша да не бърза с идването си в София. За списанието ще се грижи той сам, както знае и както може.

Тате,

В допълнение и разяснение на вчерашната ми картичка ще прибавя: когато беше тук, даде ли обявление във вестниците за книгите или не? Такова още не се е появило, а трябва да има, защото все е реклама. Тая работа с бавене не става, защото от бавенето полза няма, а може да има вреда. 2-о. Говори ли с Николая? 3-о. За Пеша.[1] Тя да не бърза да идва още сега, защото няма какво да администрира още, списанието ще излезе на 15 септ[ември], а за университета е още рано. Тя може да дойде към 10 септ. Още повече, че знаете, че у нас сега мястото е малко; ще трябва, от друга страна, да се види окончателно какво ще стане с мене в театъра — кога ще бъда назначен и кога ще можем да си намерим отделна къща, аз и Мила[2]. Тогава за Пеша ще има място. Но сега нека не бърза, защото мястото ни сега е малко.

Друго: тя ще трябва да си донесе дрехи за спане, юрган, дюшек, чаршафи, възглав[ница], защото ний нямаме излишни. Имайте това пред вид. Така че сега Пеша да не идва, а към 10 септ.

За списанието чакам парите. Не печатайте там никакви покани и квитанции — аз ги напечатах тук. Списанието ще го карам аз сам, както знам и както мога — за тази работа не се грижи. Вий там гледайте да изкарате „Опиянение“ по-скоро.

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Уговорено било втората сестра на Гео Милев — Пенка (Пеша),—току-що завършила гимназия, да замине за София, за да следва и в свободното си време да се грижи за администрацията на списание „Везни“.
2. Мила — съпругата на Гео Милев.

97

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 23 август 1919

Издаването на сп. „Везни“ не бива да се проваля, дори ако няма достатъчно абонати. Те ще се появят чак към 5—6 книжка. Необходими са средствата за капаро на печатницата и начален капитал за книжка 1. През тези дни ще се разреши въпросът за режисьорското място в Народния театър.

Тате,

Получих изпратените 800 лв. и картичката по този случай. Задаваш разни въпроси и правиш разсъждения и съвети, когато всичко това е излишно. Нали знаеш положението, нали говорихме тук на дълго и широко? Защо ме питаш колко пари трябват? От друга страна: какво трябва да значи: „ще видим след втора книжка дали ще продължим списанието“, т. е. ако не намерим до 2-а кн. достатъчно абонати — ще го спрем! Т. е. една несериозна работа. Нима сам не знаеш, че абонатите ще се намерят тъкмо след 2-а кн., към 5—6-а кн., т. е. след 2—3 месеца? Е — тогава? Защо да не се ангажираме с печатницата? Аз мисля, че този ангажимент ще бъде повече ангаж[имент] за печатницата, отколкото за нас. Прочее сега са нужни пари за капаро (което аз поддържам) и за първата книжка. Дай ми капитала и аз сам ще се постарая после да покрия другите разноски — не ме е страх. 1000 бр. струват 955, 1500: 1205 лв., 2000: 1525 лв. При 1000 бр. остава печалба минимум 400 лв. на книжка. Смятам да печатаме I кн. в 2000. В София ръчната продажба може да бъде до 200—300. Така че сега трябват 2500 лв. като начален капитал за I кн. Чакам още 2000 лв., и то по-скоро, за да не закъснеем с I кн.

Вчера и завчера четох работата си в Н[ародния] т[еатъ]р; тия дни ще се нареди въпросът окончателно. Вероятно (до назначението ми) ще ми плащат на репетиция.

С поздрав

Георги

Николай се е върнал; говори с него.
Какво стана със Стриндберг?

Съхранява се у Пенка Касабова

98

До Милю Касабов — Стара Загора

[*София, 30 август 1919*[1]]

Надява се, че списание „Везни“ ще има успех. Изданието „Избрани поеми от Едгар По“ е имало успех. Възнамерява в „Библиотека за библиофила“ да издаде стихотворенията на Д. Бояджиев.

Тате,

Получих последните ти писма с коректурите, които повръщам днес, и адресите. 60 адр[еса] в Ст. З[агора] и 12 в Т[ърново] С[еймен] — това не е малко. От други градове още не съм получил адреси; чакам ги към 5 септ[ември], както съм писал. Сега се нарежда вече материалът за 1-ва кн[ижка].[2] По всичко изглежда, че ще има успех. Всички тук, които се интересуват от литература, чакат с нетърпение 1-ва книжка. Същите сведения имам и от Варна. Писах в коректурите, които повръщам днес, и пиша и тук: „Пролет“[3] да не се нарежда, няма да се печата, тъй като била отпечатана вече от „Слънце“, както узнах днес. Да не се печата! Ще пратя „Могенс“ от Якобсен.[4] Но не пишеш дали печатницата ще може да го печата бърже. Сега изпращам една част от Якобсен; другата ще изпратя после. За следните №№ ще съобщя кои ще бъдат; не, не е всяко предизвестие излишно, щом като печатарите бавят толкова много работата? Дали 3 №№ ще могат да излязат до средата на октомври? — Друго: мисля, че успехът на Ед. По е насърчителен за „Б[иблиотека] за библ[иофила]“ и ще трябва да изкараме нова книга (хартия от същата има). Дори в тази биб[лиоте]ка има повече сметка може би, отколкото в биб[лиотека] „Везни“. № 2 от „Б[иблиотека] за биб[лиофила]“ ще бъдат стихотворенията на Дим. Бояджиев,[5] има го в „Антологията“ на Подвързачов; разноските ще бъдат максимум 3000—3200 лв., цената 7 лв. (48 стр.). № 3 е „Песните на Билитис“ от Пиер Луис,[6] автор на „Афродита“. Ще има голям успех — може да печатаме 2000 екз[емпляра] с цена 10 лв.

С поздрав

Георги

Ще се погрижа за превода на „Шил[ьонският] затвор[ник]“[7].

Къща-музей „Гео Милев“, Ст. Загора.

1. Датата поставяме по пощенския щемпел.
2. Отнася се за първа книжка на сп. „Везни“, год. I.
3. Пролет — от Йоханес Шлаф, превел от оригинала Чавдар Мутафов. Издава книгоиздателство „Слънце“, № 3 от библиотека „Чужди писатели“.
4. Могенс — новела от Йенс Петер Якобсен, прев. Н. Толчев, излиза като № 10 от библиотека „Везни“.
5. Книгоиздателство „Везни“ не е издало стихотворенията на Димитър Бояджиев. Изобщо планът на Г. Милев за библиотеката не се осъществява така, както го е замислил.
6. Тази книга не излиза във „Везни“. Издава я к-во „Китка“.
7. Шильонският затворник — поема от Байрон. Не е издадена от „Везни“.

99

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 2 септември 1919

Надява се да събере за сп. „Везни“ поне толкова абонати, че то да съществува без загуба. Очаква адресите им тези дни. Представя сметка за изхарчените пари. Ще бъдат необходими още 1500 лв. за първа книжка на списанието.

Редакция Везни, София, 2. IX. 919

Тате, в отговор на последното ти голямо писмо няма какво особено да кажа освен това, че са излишни всякакви големи пререкания, тъй като сега засега аз не виждам никакви пречки на работата. Списанието се реди в печатницата и вярвам, че ще могат да се намерят поне толкова абонати, с колкото ще може то да съществува без загуба (min[imum] 1000), но мисля, че ще се намерят и повече, до 2000, мисля, че тиражът

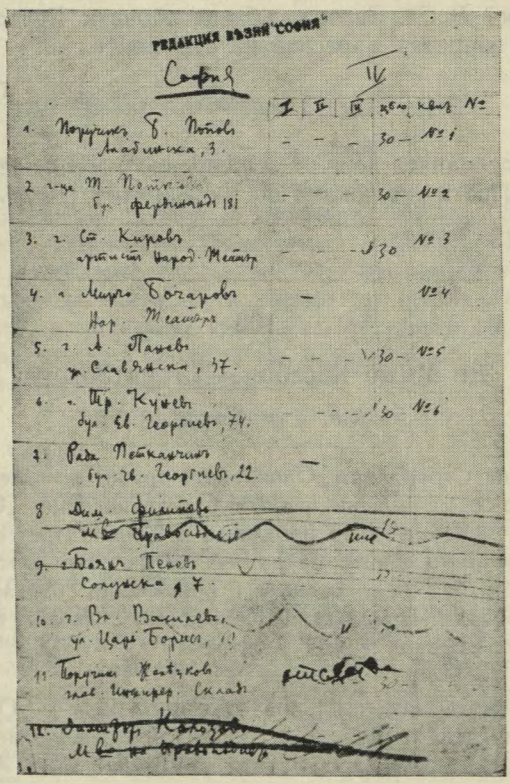

Абонати на сп. „Везни“, 1919 г. Факсимиле

няма да спадне под 2000. А 2000 струват печат 1550 + клишета и пр. едно на друго 1800. Т. е. 970 (1-ва хиляда) + 580 (за 2-а хиляда).

Адресите още не ми са съобщени, чакам ги тези дни, защото така съм писал на онези, на които съм пратил да събират абонати. Но от Варна напр. очаквам до 80—100 абонати, Людмил е събрал в Д[еде]агач 15 и пр. Тук в София на първо време ще се намерят не по-малко от 200. Абонатите ще излязат главно след I книжка, когато се види списанието.

Сега сметката е следната: получил съм от тебе 800 + 300 = 1100. Дал съм: капаро в печатн[ицата] 500 + за покани, кочани, пликове, печат и пр. 367 + за клишета за I кн. 130, всичко 997, остават още 103. Това са първоначалните разноски заедно с 500 лв. предплата, което не е разноски.

Стефана не съм срещал, за да видя дали има у него пари; но ще трябват още 1500 + за печат на цв[етното] приложение около 200—250. 103-те лева ще дам за реклами на книгите и списанието. Писах да напечатате там афиш за списанието; дали ще дойде днес-утре? Абонаментите ще събирам главно чрез познати лица в градовете (доверени настоятели), а не чрез пощата. Чрез пощата само там, дето нямам познати. В Ст. З[агора] издавайте квитанции и събирайте след I кн. Читалище[то] в Раднево предплатило ли е 10,— ,или ще плаща по 10,—; издали ли сте му квитанция? В Ст. Загора събират абонати Кертев и Ив. Мирчев, подканете ги да изпратят адресите на събраните.

С поздрав
Георги

Повръщам последната кола от „Опиянение". Ще се печата ли „Могенс" бързо и скоро? Прати ли покани по книжарите? (10%).

Съхранява се у Пенка Касабова

100

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 4 септември 1919

Драмата на Стриндберг „Опиянение" трябва да излезе след една седмица. Ако се прекъсне работата в печатница „Светлина" в Стара Загора, печатането да продължи в София. През есента да се издадат поне 4—5 книги, за да не се изгубят между другите издателства. Трябва да се издават и оригинални български книги, а не само преводи. Предлага да се издадат стиховете на Димитър Бояджиев. Сп. „Везни" е под печат.

Тате, завчера повърнах последната коректура на „Опиянение"; дано другата неделя книгата да излезе по книжарниците, че много дълго стана вече. . . Ами дали ще може да се печата „Могенс" там? Ако за в бъдеще не ще може да върви работата със „Светлина", както трябва, ще трябва да печатаме тук, т. е. да намерим хартия, а печатът — както ти казах —

ще бъде 240—250 лв. кола + корицата (печат). Ти все не искаш бързане, но трябва сега през есента да пуснем поне 4—5 книги, за да не се загубим между другите, които (като Паскалев напр.) ще пуснат по 10—20.

Друго: № 2 от „К[ниги] за библ[иофили]“ трябва също да излезе, защото тъкмо тия книги ще ни реномират и рекламират (хубавите!). А от тях няма да загубим никога — защото: публиката дири хубава книга!! Там му е цаката! Досега имаме само преводна литература; трябва (за да заприличаме на издателство) да издадем и оригинални български книги (както едно време Паскалев, който издаде Яворов, П[енчо] Слав[ейков] и пр.). А книгата на Д. Бояджиев е отлична (един много добър поет) и ще обърне внимание върху издателството. Отговори.

Списанието е под печат. Мисля дали Пеша ще може да води администрац[ията], или пък — дали не е по-добре да се наеме със заплата опитен администратор, който ще принесе тази полза, че ще събере хем повече абонати, хем абонаментите им. То е важна работа. Тези дни ще излязат обявления във вестниците за книгите и списан[ието].

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

101

До Милю Касабов — Стара Загора

София, [септември 1919][1]

Очаква от баща си пари за първа книжка на „Везни“. Още не е получил списък на абонатите от всички градове. Търси квартира за семейството си. Надява се за режисьорско място в Народния театър. Ще има и други доходи: от частни уроци по театрално изкуство и по немски език. Книгите, които определя, да се печатат. Баща му няма защо да ги преценява от морална гледна точка. В изкуството няма морал!

Редакция Везни, София

Тате, получих затворените ти писма с малко закъснение едва днес, също и спестов[ната] книжка. Не аз, а пощата е забавила и последната коректура на „Опиянение“. Видях го днес по книжарите. Сега: 1-во. Защо ми пращаш спестов[ната] книжка? За да изтегля оттам сумата и да я употребя за I кн. на списанието? Ами тези 1706 лв. мога да получа едва след 25 дена, тъй пише в самата книжка; а освен това тя е с име Касабов и аз не ще мога да си удостоверя лесно самоличността. Писах ти, че за I кн. ми трябват 2350 лв. — много, понеже турих худож[ественото] приложение на паспарту — за съблазън на абонатите, които биха се отказали, и за да се привлекат и нови абонати; нищо от това — повечето, което ще дадем за I кн., ще го прихванем от другите книжки, които ще излязат по-евтини. Затова: чакам веднага 2350 лв., тъй като I кн. излиза от печат след 2—3 дена. Дано да си ми ги пратил вече.

2-о. За намирането на абонати: още не съм получил от всички градове, отдето чакам. Грешката за това е може би моя, защото не съм писал на някои да изпратят абонатите до 15 т. м. А събирането на абонаментите чрез пощата не зная дали е най-добро. Във всеки случай така ще направя. За първа книжка администрацията ще наредим ний оттук, а Пеша да дойде по-после, когато си намеря своя къща, тъй като тук нямаме място, още повече че завчера Митю, шуреят,[2] се годи и след 2 недели ще се жени. Сега търся къща.[3]

Режисьорството в Н[ародния] т[еатър] (което впрочем още не съм поел) ми открива нови големи доходи: частни уроци по драм[атично] изкуство; имало много младежи, които искат да им давам аз уроци, готови да платят по 500 лв. на месец; 10 такива ученици правят 5000. Така ще мога да отговоря без страх на сегашните големи наеми. А Пеша ще дойде, когато намеря къща.

Друго: за библ[иотека] „Везни“ и пр. Ако започнеш да ми разправяш: не харесвам „Могенс“, не харесвам това, не харесвам онова, прати ми да харесам, че тогава и др. т[акива], дигам си ръцете от цялата работа. Аз най-добре зная кое е за харесване! „Могенс“ ще се печата и трябва да се печата веднага Ако печатарите там не могат да печатат, ще трябва да работим тук: т. е. — да се намери хартия тук (по 15 лв. к[илограмът]) и да се печата (по 250 лв. кола). Отговори веднага по този въпрос и ако „Могенс“ не може да се изпечата там за 3 недели (3 коли), повърни ми ръкописа да го печатам тук. За печата тук ще събера положителни оферти и ще ти пиша. Колко ни струва 1 кола сега? Паскалев продава вече 1 кола по 1,50 (32 стр., малки). Също и за „Книги за библиоф[или]“; отговори ми да започна ли с Д. Бояджиев? Ти няма какво да го познаваш — аз го зная кой е и какво е. Също и за „Песните на Билитис“, няма какво да ги четеш и одобряваш от морално гледище. В изкуството няма морал!

С поздрав
Георги

Чакам 2350 лв. За писмото до книжаря в Кюстендил: то е много наивно и няма защо да бъде от твое име. Ще пратим по 1 покана с молба и с 10% отстъпка.

Защо да не събирате квитанциите (абонаментите) от Ст. З[агора] вий? Нали ти пратих квитанции? Издавай и събирай. Това може да направи и Пеша, и Мария![5] И таз добра! Досега да сте събрали половината.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Датата слагаме приблизително.
2. Митю, шуреят — брат на другарката на Гео Милев Мила Керанова.
3. Семейството на Гео Милев е било първоначално на квартира у родителите на съпругата му Мила на ул. Цар Самуил 14. Но понеже в къщата са се събрали няколко семейства, било е много тясно и неудобно за живеене там. Положението особено се утежнява след женитбата на брата на Мила.
4. „Песните на Билитис“ от Пиер Луис излизат в превод на Димитър Хр. Велев през 1920 г. като издание на книгоиздателство „Цвят“.
5. Пеша и Мария — сестри на Гео Милев.

102

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 12 септември 1919

Да му прати пари за първа книжка на сп. „Везни“, която утре (13. IX) ще бъде готова. Той е точен и акуратен в работата си.

Тате,

Получих днес едновременно 2-те ти отв[орени] писма от 9 и 10. Няма защо да повтаряш адресите, адресите. По-добре да беше направил това, за което ти писах и за което дори трябваше пак да телеграфирам вчера; пари за 1-ва кн.,[1] която е готова утре по обяд. А ти вместо пари ми пращаш само писма с излишното „адреси, адреси!“. Утре уж ще има пари в Спестов[ната] каса и ще мога да изтегля оттам 1777; ами ако няма пак и не изтегля нищо? От печатницата може би ще ми дадат екземплярите и на доверие; но честно ли е това, търговско ли е? И ний уж сме издатели. Страшно и ужасно е, че никой в този свят не е точен и акуратен като мене!!! Аз казвам едно, а ти си дрънкаш своето — и работата ни е все без ред... Веса[2] не зная дали ще може да върши работа; тя ще има уроци; по-добре Пеша. Ще пратя адресите за преписване.

Георги

Къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора

1. От това писмо се вижда, че първа книжка на сп. „Везни“ излиза на 15 септември 1919 г., както е означено и на самата нея.
2. Веса — сестра на Гео Милев.

103

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 24 септември 1919

Дава обяснения за извършената работа около проектираното издателско акционерно дружество. В София са продадени около 500 екземпляра от първа книжка на сп. „Везни“.

Тате, говорих за работата с Бонча; той е съгласен с нашето становище. Остава да поговори днес и утре с другите лица и след това, ако и те са принципиално съгласни, ще ти телеграфирам да дойдеш, за да се уреди работата. Той ще говори между другото и с печатаря Стайков, който бил също тъй наклонен да влезе като акционер в едно ново издателство. Това ще бъде добре — защото ако той влезе като акционер освен с хартия още и с печатарски труд, издателството ще има на раз-

положение една печатница и издаваните книги ще струват на издателството много по-евтино, отколкото ако се печатаха в други (чужди) печатници. Още повече че след като уплашим Паскалев с работата си, Прид[ворната] п[ечатни]ца, в която той е акционер, може би ще повиши цените си.

Пратих ти вчера 10 книжки от „Везни“ и реклами. Пратих и на чича 5 екз[емпляра] „Везни“, а на М. Иванов, Сливен, 10 екз.

В София има продадени на ръчна продажба около 500 екз[емпляра].

С поздрав
Георги

Бончо има малко собств[ени] издания; повече чужди книги.

Съхранява се у Пенка Касабова

104

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 26 септември 1919

Ще трябва да се почака с основаването на акционерното дружество, защото още не е говорено с всички заинтересовани лица. Абонати се набират всеки ден и в голямо количество. Материалът за втора книжка на сп. „Везни“ е събран и подреден.

Тате,

Бончо още не е говорил с всички заинтересовани лица, тъй че ще почакаме още малко. Печатарят Стайков бил на мнение да влезе в едно издателство на учебници и др. такива. Остават да се сондират д-р Пачев и хаджи Алексов, който (последният) не е дал още положителен отговор, тъй като съдружникът му не бил тук.

Когато дойде време да дойдеш тук, ще ти телеграфирам.

Абонати капят всеки ден на големи партиди; днес експедирам наведнаж 60 екз[емпляра].

Събран е и нареден материалът на 2-а книжка.[1]

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Втора книжка на сп. „Везни“ излиза на 30 септември според обозначената дата на гърба на списанието.

105

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 3 октомври 1919

Разпращането на първа книжка от списанието се забавило поради липса на администратор. Той вече е зает с репетиции в Народния театър. Още нищо не е извършено около основаването на акционерното дружество.

Тате, списанието се забави; днес едва го разпращаме. Нужен е администратор, но ще трябва да му плащаме, а сега още, при непълно число абонати, не зная дали бива. Веса да не идва обаче. Ще видим да я наредим тук сами.

Аз съм занят вече с репетиции.[1]

Бончо не е направил нищо още. При сегашното полит[ическо] положение всички мънкат; но аз сам търся други хора.

„Могенс“ печата ли се? Ако не съставим дружество, какво ще правим? Ще спрем ли? Какво ще направим с албума на Ст[оян] Райнов[2] и пр.

С поздрав
Георги

Трябва да ми пратиш едно пълномощно, заверено от нотариуса, от което да се вижда, че аз съм представител на к-во „Везни“, което издава сп. „Везни“, за да мога да получавам записите за списанието.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. За да бъдат проверени режисьорските му способности, на Гео Милев е било възложено от ръководството на Народния театър да постави на сцената драмата „Мъртвешки танц“ от Аугуст Стриндберг.
2. Албумът от картини на Стоян Райнов излиза като № 2 на „Книги за библиофили“.

106

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 10 октомври 1919

„Могенс“ от Якобсен трябва да се печата веднага и бързо. Дава обяснения и сметка по отпечатването на албума на Стоян Райнов. Смята да започнат работа по издаването на „Изкуството“ от Огюст Роден и на стихотворенията на Хр. Ясенов.

Тате, в отговор на последните ти картички: 1-во. Не разбирам защо не е почнато печатането на „Могенс“ Нали хартията, която имаме още, ще бъде представена на акц[ионерното] д[ружест]во като печатна книга? Печатай. И веднага, и бързо; останалата част от ръкописа ще изпратя.

2-о. Говорих в печатницата за албума на Ст. Райнов. Върху дебела илюстрационна (нехромова) хартия, формат 63/95, разрязан на 3 части, от които ще се получат 3 коли по 16 стр. формат $15^1/_2/15^1/_2$ + още 4 стр. = 20 стр. + корица ще струва 2200 лв.; + клишетата 350 лв. (не вярвам повече), всичко = 2550 лв. Ще бъде в 1400 екз[емпляра] и тези цени са за 1400, защото няма повече от тази хартия; има само 600 листа 63/95. Аз я ангажирам, като смятам, че ще се съгласиш с тези цени, защото при цена 3 лв. печелим 1,82 на екз[емпляр], т. е. всичко 1600, а при 4 лв., което е възможно, защото албумът ще бъде много хубав, 2,82 на екз[емпляр] — всичко 3000 лв.

Освен това: отделно 50 разкошни екз[емпляра] върху хромов картон (за печат същите пари, а само за хартията, картона, по 2,80 на екз[емпляр]), които 50 екз. ще се продават по 100 лв. (и ще се продадат!), те ще бъдат с едно приложение офорт (гравюра върху мед), работен и печатан на ръка от художника, т. е. оригинална картина. Тези екземпляри (50) могат да бъдат и подвързани; ако подвързията струва по 10 лв!, пак ще ни останат по 90 лв., т. е. всичко 4500 + 3000 = 7500 лв. В случай, че художникът предяви някакво искане, смятам да му платим оригиналните 50 гравюри по 10, най-много по 20 лв. екземпляра. Така че засега трябват 550 лв., а на първо време 350 за клишетата, които ще поръчам в понеделник. За другите книги, за които писах (Роден и стихове от Ясенов), върху хубава хартия (бледокремава), формат 13/17 искат 1170 за 1-ва хиляда и 780 за 2-а хил[яда], кола 32 стр. Мисля да почнем и тях постепенно докато бъдат готови те, ще изкараме парите и печалбата на албума.

Г[еорги]

Аз намерих един акционер с 80 000.

Съхранява се у Пенка Касабова

107

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 19 октомври 1919

Трябва да получи пари от баща си за трета книжка на сп „Везни", защото средствата по квитанциите от абонатите ще се наберат едва за четвърта книжка. За акционерното дружество е намерил вече 4—5 акционери. Баща му може да дойде в София, за да се приключи работата с дружеството.

Тате, писах ти преди няколко дена подробно за работите тук. Писах ти, че ще трябва да ми изпратиш пари и за 3-а кн., понеже квитанциите, които предаваме на пощата, не могат да бъдат събрани по-рано от един месец — тъй казват от пощата; така че пари ще имаме (от квитанциите) за 4-а кн., не обаче за 3-а. Пари обаче още не съм получил, нито за списанието, нито за албума на Ст[оян] Райнов. 3-а кн. ще бъде готова към сряда, четвъртък.[1]

За а[кционерното] д[ружест]во: намерил съм вече около 4—5 души акционери — Бончо с 50 000 в брой; А. Панев с 80 000; д[ирек]торът на „Астра“ Айзенщрайбер или самото д[ружест]во „Астра“; литография „Росица“ с 50 000 (засега), от които 30—40 000 хубава хартия, 50 кгр. 63/95 и двоен канцеларски, която можем да употребим за „Библиоф[илски] книги“, и други някои с по-малки суми, но тези могат да влязат като основатели. Може би ще се привлече и д-р Лазаров, едър акционер, но не зная още. Мисля, че можеш да дойдеш вече, за да се тури основа на д[ружест]вото, да се открие подписка, а после ще се намерят и останалите до 500 000 лв. пари; но сега да се тури начало и да се почне.[2] Знай само, че едва ли ще може др[ужест]вото да бъде командитно — всички, тъй усещам, искат акцион[ерно] д[ружест]во с управителен съвет.

С поздрав
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. По сведения на Мила Г. Милева, бащата М. Касабов е финансирал само част от книжките на сп. „Везни“. Но някои писма от 1921—1922 г. говорят, че финансирането е продължило до спирането на списанието.
2. Въпреки големите надежди на Гео Милев акционерно дружество не се е основало.

108

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 13 ноември 1919

Изплащането на албума на Ст. Райнов се забавя. От Министерството на войната се надява да получи парите за командировката си в Германия. Намерил си хубава квартира.

Тате, на новите абонати (Краварев) пратихме 1, 2, 3 книга. Ще пратим и на книжарите, които съобщаваш, от албума, тъй като, както ти писах, не върви тъй, както го смятахме. Сметката беше да забавя плащането и от събраните от албума пари да го платя, но то не става. Албумът стои още неплатен, а трябват всичко 3400 + 150 = 3550 лв. Имам налице 3000. А не мога да давам от своите. От квитанциите парите още не са пристигнали. Очаквам първите от София и Варна — около 1500 лв. От друга страна, завчера Ганю ми пише за парите си, впрочем не съм му чел писмото.

Направен е доклад да ни се дадат по 40 лв. швейцарски, но министер[ско] постановление не е излязло още, а и Стамболийски (воен[ният] министър) замина за Париж. Ще взема 13 000, но ще се забавят. Ако можеш, плати на Ганя за моя сметка 2000 лв., като му кажеш, че съм ги пратил чрез тебе — за да не дига повече гюрултия.

Днес си намерихме хубава квартира, мобилирана (разкошно), 2 стаи и кухня, 1000 лв. Ще се местим в събота.[1]

С поздрав
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

[1] Гео Милев наема квартира у Н. Калпакчиева на ул. Ломска № 26. В ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 2, л. 2 се пази адресната карта за нанасяне в новата квартира, попълнена от Н. Калпакчиева на 18 ноември 1919 г. От данните на тази „адресна карта" се вижда, че писателят Гео Милев, с вище образование, отива да живее на ул. Ломска 26 от ул. Ц. Самуил 14. Като отличителни черти е отбелязано: „Ръст — среден, лице — обикновено, очи — зелени, уста — обикновени, нос — правилен, коса — черна".

109

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 18 ноември 1919

Намерили си удобна квартира и сестра му Пеша може вече да дойде да живее при тях, като плаща част от наема. Работата с акционерното дружество се реди. Стопанинът на сп. „Земя" иска да се слеят двете списания — неговото и „Везни". Същото го съветват и Николай Райнов, Сирак Скитник и Трифон Кунев. Уставът на дружеството е готов, само да се приеме на събрание. Албумът на Ст. Райнов не се продава бърже и затова сметката с него още не е уредена. След основаването на акционерното дружество работата му ще намалее.

Тате, получих голямото ти писмо от 4 листа, което показва, че пак не можем да се разберем. Писмата вървят със закъснение и изглежда дори, че някои мои не се получават.

1-во. По въпроса за Пеша: все много разсъждавате и само надувате оттам. Мила писа, че е намерила временно пансион другаде, доде си намерим ний къща; вий това не сте разбрали и почвате: „Тъй не може, кажете подробно и пр." Но най-сетне — намерихме си квартира — 2 стаи и обща кухня, мобилирани, 1000 лв. месечно. Сега Пеша може да дойде и живее при нас. В този смисъл телеграфирах вчера да дойде веднага. А дали ще може да кара и списанието — то е друг въпрос; тя ще има почти цял ден уроци!.. Ще видим.

2-о. По въпроса за квартирата ни. Пеша ще трябва да ни плаща 500—600 лв. или приблизително толкова — ще видим колко ще ни излезе. Предплатил съм за 3 месеца — намерих назаем, за сметка на бъдещи приходи, каквито очаквам — 13 000 от В[оенното м[инистерст]во, театъра, после театър „Ренесанс", дето искали да ме викат, както се говори, и пр. Стаите ни (2) са мобилирани разкошно и за 1000 лв., съобразно със сегашните наеми, е евтино; гледахме до Руския паметник 4 стаи, немобилирани — искаха 2000, т. е 2-те за 1000, но немобилирани; а тук са мобилирани и в центъра се казва, близо до Постоянната комисия по прехраната, между Ц[ар] Симеон и К[ирил] и Методий. Добре сме сега.

3-о. За дружеството: работата съвсем не се е развалила още, напротив, реди се. Чакам тези дни отговор от стопанина на сп. „Земя", който иска да слее своето списание с нашето, понеже и двете били с еднаква тенденция. Казах му, че това е възможно само ако влезе като акционер в д[ружест]вото, т. е. да погълнем списанието му, а не да се слеят. Той има пари и хартия. Но бил обещал да го подари на поетите и худож-

ниците (наивен човек!), та сега щял да види как да им откаже. Тия поети и художници впрочем (Ник. Райнов, С[ирак] Скитник и пр.) са сами на мнение да се слеят 2-те списания; Н. Райнов ми говори това преди $1^1/_2$ месеца още; също и С. Скитник и Тр. Кунев, та и тази работа ще стане; днес този господин (Абрашев) сигурно ще ми даде отговор. След това ще свикам събрание за приемане на устава, нашите условия и съставяне на протокол, който ще ти се изпрати за подпис. Уставът е готов.

4-то. За албума на Ст(оян] Райнов: Ако той не върви тъй, както смятахме, значи, че сметката ни е крива. Т. е. пред вход на изложба не могат да се продават книги. Цената му не е голяма (5 лв.), но хората просто не са научени да купуват, когато отиват на изложба. Казах впрочем да се продава по 3 лв. Ще видим дали ще върви по-добре. Разбира се, и от него ний няма да имаме загуба — пак ще го продадем (за Нова година особено, като подарък), но работата е там, че пред входа на изложбата не се продава; досега са продадени около 200 екз[емпляра] и около 25 от разкошните, заедно с 4—5 от провинцията. Е, как тогава да платя в печатницата? Как да му прибера парите, когато не се прибират?? Сметката (3550 лв.) стои още неплатена и ме е страх и срам да ходя в печатницата. Парите, които имам, държа за списанието. Е, ами за албума? Ти все бързо и лесно, и остро отсичаш: точка и се боиш от телеграми; но тъй или инак — оставяш ме да върша една работа, като ми казваш: ще я продадеш, ще вземеш парите и тогава ще платиш; добре, но хората не могат да чакат — и не е търговско; ето вече 10 дена и сметката на печатницата стои неплатена. Рискувам всеки ден, когато ида в печатницата, да ми кажат: „Кога ще платите за албума?“ Това, слава богу, още не са ми казали. Ето това е положението на работата, на което не се помага с „точка!“

Веднаж да се направи това дружество, че и аз да се отърва от тия главоболия! Разпънал съм се като грешен дявол и не зная за кое по-напред да мисля!..

6) [5] По въпроса за Николая ще видим; той ми казваше, че може да бъде свободен към Нова година. Ако не, ще намерим друг — Ив. Радославов[1].

7) [6] Писах и телеграфирах: пратете ми кожухчето (с Пеша) и книгите. Те ми трябват за списанието! Също пратете моя ковьор

8) [7] Уреди ли нещо с Ганя, както ти писах — да му дадеш за моя сметка, която ще ти платя до 1 месец, 2000 лв. Пиши ми това, за да му пиша на този тапир!, който ми иска и някакви 12% лихви, като че ли съм го молил да му купувам пиано! Идиот такъв!

Списанието 4-а кн[ижка] (месечна) ще излезе тази неделя от печат.

Роден се реди и тази неделя ще се печата 1-ва кола. За тази книга много се не боя, понеже смятам, че ще я продадем за изплащане на дружеството. Смятам всичко около дру[жест]вото (подписка, устав и пр.) да се свърши вътре в 2 недели, така че в началото на декември то да почне да функционира вече.

Пратете ми, 1-во, книгите в сандък, 2-о, кожухчето, защото нямам друго палто освен малкото тънко пардесю — а Борис ми е взел тужурката, която смятах да направя късо зимно палто, 3-о, ковьора.

Много здраве на всички

Георги

Излезе ли „Могенс“? Цената му? За да го пишем в списанието.

Ще ти дам днес-утре подробна равносметка. От квитанции пари (от пощата) още не съм получил!

Съхранявв сѐ у Пенка Касабова

1. Вероятно е ставало въпрос да се привлече за платен администратор към издателството Н. Лилиев или Ив. Радославов.

110

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 26 ноември 1919

Дава сметка с какви пари разполага. За дружеството още се гласи работата. Ще даде ултиматум до директора на Народния театър да се разреши въпросът с назначаването му за режисьор. Има желание да изнесе някои сказки, но се двоуми, за да не му попречат, като развива модернистични възгледи. Праща свой превод на „Мъртвешки танц“ от А. Стриндберг, който да се печата веднага.

Тате, просто нямам време да ти пиша и затова едва днес ти пиша в отговор на няколко твои писма.

1-во. Сметката ти за парите, които имам, е крива, защото това, което ти писах, че имам, имам го заедно с парите от продадените албуми. Затова: платил съм 2000 лв. на печатницата за албума (3-а кн. от списанието съм платил отдавна), платил съм и клишетата, подвързията на албума, също и клишетата на 4-а кн. на списанието с едно 3-цветно клише 500 лв. Сега остава да платя още 1500 лв. за албума, които ще намеря (от албума, имам ги), но за 4-а кн. на списанието нямам. А и с квитанциите въпросът е отвратителен — много ги бави пощата! Получил съм само 200 лв. от квитанции. Четвърта книжка ще струва 2500 лв. Белята е главно там, че се бавят квитанциите, затова ще трябва да ми пратиш още 2000 лв.

2-о. За д[ружест]вото. Всеки ден гласим събрание, но не можем да срещнем д-р Лазаров, за да го поканим. Но днес-утре ще бъде.

3-о. Тия дни ще дам ултиматум на директора на Н[ародния] т[еатър] да разреши веднага въпроса за назначението ми. Работата ми е напреднала и имам право да искам това. Какво мога — това е вече налице.

4-о. Сказките, за които пишеш — за тях аз съм се досетил вече. Но двоумя се дали не ще повредят нещо на дружеството — да не би да кажат акционерите: „Ах, този ли ултрамодернист!?“ Но ще ги започна в началото на декември (5 конференса върху съвр[еменната] литература в Запад[на] Европа).

5-о. Списанието почва да се печата днес.

6-о. Пращам мой превод на „Мърт[вешки] танц“, който да се печата незабавно, веднага!!!! Понеже д-р Малеев дал своя превод на „Цвят“, а те са наредили вече 2 коли, та не можеше да ми го отстъпят. Ако се нарежда в Ст. Загора бързо, форца, ще успеем да изпреварим „Цвят“, тъй като те ще печатат сигурно и 2-те части на пиесата наведнаж. А сега ще се играе само първата. А моят превод ще има може би повече успех, като пишем на афиша и във вестниците, че е от режисьора на пиесата. Бързо!! Веднага да се почва работата в печатницата!!! До неделя ще изпратя целия ръкопис.

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

111

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 3 декември 1919

Парите получил, списанието е взето от печатницата и разпратено. Утре свикват събрание за учредяване на акционерното дружество.

Тате,

Хилядата лева телеграфически получих с забележката „няма повече“. Списанието от печатницата взехме и днес разпратихме част и разпращаме още. Но тази тактика на ненавременно плащане бих желал да предоставя на тебе за изпълнение.

Утре в 3 ч[аса] сл[ед] пл[адне] свикваме събрание[1] на основателите за одобрение на приготвения устав и подписване протокол, който ще ти бъде пратен за подпис. За резултата ще ти телеграфирам, разбира се. Дано стане по-скоро!!

Трябва да ми пратиш подробен инвентар; аз ще искам 100 000. Но мисля, че стоката ни ще бъде не 30 000, а 40 000 с албума Ст[оян] Р[айнов] и другите. „Могенс“ и бъдещата хартия сметнати ли са в 30 000?

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Въпреки категоричния тон събранието не се е състояло, както и дружеството изобщо не се е основало.

112

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 9 декември 1919

Да му се изпрати клишето на А. Стриндберг, което му трябва за програмата на „Мъртвешки танц". Драмата ще се представи към края на месеца. Списанието станало месечно. Албумът на Ст. Райнов е изплатен.

Тате, изпрати ми веднага клишето от портрета на Стриндберг; трябва ми за програмите на моята пиеса, която ще бъде поставена към 20—25 т. м. Няма да излезе никаква книжка от списанието на 15 т. м. Няма да си играем само. Обърнахме го на месечно и така ще го караме. 4-а книжка закъсня по вина на печатницата — натрупа им се работа, понеже им спряха тока. Платил съм албума изцяло вече. 4-а книжка обаче не.

С поздрав
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Премиерата на „Мъртвешки танц" се е състояла по-късно.

113

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 31 декември 1919

Със закъснение му пише, защото стачката прекъснала съобщенията. Да му прати пари за пета книжка на списанието, защото парите изразходвал за разноските по други книги.

Тате,

Стачката[1] прекъсна съобщенията, та със закъснение ще ти съобщя туй което следва: платил съм всичко в печатницата, с изключение на новата кн. 5[2], която излиза днес. От това ти пак може би ще се ядосваш, като не вземаш пред вид, разбира се, че съм платил целия албум[3] + плат и подвързия за разкош[ните] екз[емпляри]; 2-о, клишетата на албума; 3-о, хонорари за „Могенс"[4], Изкуството"[5] (900) и др.; и 4-о, като живеят 3 души (с Пеша)[6] от списанието. Така че без разноските, които не принадлежат към списанието, аз бих имал пари най-малко за още 2 книжки. А сега освен това имам да плащам и за клишета за „Изкуството", около 500 лв. — това е то!

С поздрав
Георги

Надявам се да бъда назначен скоро с помощта на новия нач[алник на] култ[урното] отделение Тр. Кунев.

Стачката забави и „Мъртв[ешки] танц“. В събота ще се играе (3 ян.)

Къща-музей „Гео Милев“, Ст. Загора

1. На 27 декември 1919 г. била обявена обща стачка от транспортните работници. Железопътните, телеграфните, телефонните и пощенските съобщения били парализирани в страната. Генералната стачка завършила неуспешно на 19. II. 1920 г.
2. Книжка 5 на сп. „Везни“.
3. Стоян Райнов, Албум от картини, № 2 от „Библиотека за библиофили“, издание на „Везни“.
4. Вж. бележка 4 към писмо 98.
5. „Изкуството“ от Огюст Роден. Беседи, събрани от Пол Гсел. Авторизиран превод от Любен Пинтев. Философско-критична серия „Везни“.
6. Тримата души са поетът, другарката му и сестра му Пенка.

1920

114

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 20 януари 1920

Стачката на транспортните работници попречила на сметките му с парите. Пари от квитанции не е получил, а дължи на печатницата за списанието. Очаква след прекратяването на стачката да получи абонаменти за списанието. Скоро ще излезе от печат „Изкуството“ от О. Роден.

Тате, спрените пощенски съобщения, които има надежда да се възстановят тези дни, ни разбъркаха съвсем сметките. С изключение на 200—300 лв. не съм получил никакви записи от квитанции, нито други пари срещу абонаменти. Сега, разбира се, пари нямам на ръка никакви и ако не бе донел Борис 1000 лв., нямаше може би какво да ядем. . . Борис ще ти разправи и устно как стои работата. Именно: имам да плащам за 5-а кн. печат плюс 600 лв. от 4-а кн. Всичко около 3000 и 100—200 лв. Други повече нямам да плащам. Трябва да имаш пред вид, че от парите, които съм имал досега на ръка (от списанието), съм плащал и за: клишета за Ст[оян]р[айновия] албум; клишета за „Изкуството“ (около 500 лв.); за печат на албума; а други приходи освен от списанието съм получил 900 от Стефана и 1200 от албума, собствено 2000, но Ст. Р[айнов] задържа 800 лв. за хонорар, с които 800 лв. ликвидираме с него.

Общата сметка, както ще ти я каже Борис, гласи:

разход общ — 17 843,35

приход общ — 20 185,55 заедно с получените от тебе. Само за списанието похарчени около 10 000.

След прекратяването на стачката очаквам да получа от провинцията (от един ревностен абонат) още няколко стотици абонати, може би 1000; ще трябва да печатаме 2-о издание от досегашните книжки. Общият баланс на списанието в края на годината ще бъде, разбира се, приход. Както казах, имам да давам на печатницата още 3000 и няколко лева.

Освен това скоро се привършва, излиза от печат „Изкуството“ в обем от 9 печ[атни] коли и 1 кола илюстрации. Ще струва 9 × 1170 лв.+ 800 за илюстрации и около (400) — 500 за корица. Ще трябва да се плати. Аз имах пред вид, ако се състави и. . .[1]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Краят на писмото липсва.

115

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 27 януари 1920

Надява се, че бюстовете на Ибсен и Ленин, които издателството изработва, ще могат да се пласират добре. Дава указания за моделите на бюстовете.

Тате,

Неудобно е да събирам поръчки за бюстовете[1] и после да се изпълняват. Обаче разбрах, че ще могат да се пласират (взех поръчки по 20—30 от Чипев и „Златолира“). Затова ти телеграфирам да ми пратиш 150 (по 50 от 3-те вида). Ибсен и Ленин недейте почерня отстрана (ръба) на главите им, защото главите им са бели. Пиедесталът на Ленин да не е червен. Телеграфирах да пратиш на Ф. Воднянска в Лом 10 Роден с нал[ожен] пл[атеж], понеже, колкото имах (30), продадох ги на Чипев, за да платя на печатницата. Пари за списанието има доволно у книжарите. Тия дни пиша квитанции за недоборите от II год[ишнина].

С поздрав
Георги

Сега печатам сп[исание]то в 1000.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Според Пенка Касабова издателство „Везни“ изработвало от дърво малки (около 20—25 см) бюстове на Ибсен, Ленин и др. по идея на Гео Милев.

116

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 4 март 1920

Забавил писмото си, защото бил болен и защото имал много грижи. Към печатницата има дълг, който не може да изплати. Не знае вече какво да мисли и прави.

Тате, в твоите писма има или съвети, или сръдни — и все на вятъра. Защо не съм писал досега? Защото бях болен и едва от завчера съм станал и защото — просто не зная за кое по-напред да мисля... Бих желал изведнаж, в 1 момент, да си разменим ролите и да дойдеш ти на мое място да се разправиш и да се оправиш между залисиите, които имам тук; главно с печатницата. . . Идва Пеша и ми съобщава: „Казаха. . . тъй и тъй. . .“ Идва Людмил[1]: „Разни сметки в печатницата и т. н.“ А на всичко отгоре изглежда, че ти оттам съвсем и не мислиш за това. И дори ми пишеш днес да видя да намеря пари и да платя... Отде?

„Изкуството“ не може, разбира се, да се продаде в 1 ден, за да взема и да платя веднага останалите срещу него 6118 лв. дълг на печатницата. Аз чакам всеки ден поне 3—4000, ако не 6000; и тия 1500, които имам в джеба си — докато чакам да станат повече — съвсем ще хвръкнат. Така че просто не зная що да мисля, що да правя — а до печатницата хич и не смея да припаря. . . Хората чакат вече цял месец!!

С поздрав
Георги

За Пена въпросът е ясен: сега се хранят от списанието 3 души![2] Изядохме ушите на това списание!

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Людмил Стоянов.
2. Семейството на Гео Милев се е било увеличило с още един член. На 5 февруари 1920 г. се ражда първата дъщеря Леда-Евгения, известната днес детска поетеса.

117

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 31 март 1920

Надява се да уреди с печатницата отпечатването на по-малко екземпляри от сп. „Везни“, както иска баща му. Хартията е скъпа, но по-евтина сега няма.

Тате, от писмото ти чрез Стефана разбирам следното положително: 1) че искаш да се печатат не 2000, а 1200 екз., и 2) че ти се вижда скъпа дадената цена. По първия въпрос мисля, че може би печатницата ще се съгласи да печата 1200 за 1000 лв. вместо 1030 — т. е. хартия,

печат, брошуровка — но не и корица. По 2-ия въпрос: скъпо е наистина, но това са сегашните цени. Може би ще стане по-скъпо. Г. Христов („Цвят“[1]), който постоянно взема и дава с хартия и има своя печатница, отива да печата на същата цена в Придв[орната] п[ечатни]ца; той е страшен спекулант и все пак отива там; значи от това по-евтино не може да се намери другаде. При 2000 тираж колата ще ни струва по 70 ст[отинки] или 73—74 ст. с корици и хонорар. Друга по-евтина хартия няма. Ти пресмяташ с разни големи и малки формати, но форматът е един и аз ти го съобщих: 55/80; от този формат не може да се получи малка кола, защото той е малко по-малък от нашия. Реши и ми съобщи. Можем да направим опит с тези цени.

С поздрав
Георги

Джорето[2] иска да прави другаде второ издание на Ед. По. Съобщи ми: продадени ли са всички екз[емпляри] от Ед. По или са на консигнация, т. е. можем ли да правим II издание?

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Книгоиздателство „Цвят“.
2. Джорето—Георги Михайлов, преводач на стиховете на Едгар По и Бодлер.

118

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 29 април 1920

Получил парите и изплатил хартията, но необходими са още. Уговорил е с Георги Михайлов 900 лв. хонорар за второ издание на Едгар По. Да му пратят стари екземпляри от сп. „Везни“.

Тате, получих вчера 3000-те и изплатих остатъка за хартията. А 170-те? Трябваше да ги взема от другаде, защото Стефана не мога да срещна веднага, а трябва да го чакам да дойде при мене.

Както говорихме тук, уговорих с Джорето 900 лв. хонорар за 2 издания по 1000 екз[емпляра], като второто трябва да се появи след 2 години. В такъв смисъл ще напиша и контракт с него. Той иска, а ще трябва и да му изпратиш тия 900 лв.; ако може това да стане — според неговото желание, защото няма пари — по-скоро.

Говорих, че печатането на новото издание няма да стане амен сега веднага, а по-после.

Дали няма в Ст. З[агора] няколко екз[емпляра] от 3. брой „Везни“? Тук нямаме от него, а трябват за новите абонати. Предадохме колетите за С. Василев и му пиша.

Пена се пренесе при Кларк.[1] Получена ли е там хартията? Сигурно да.

Много здраве
Георги

Вижте там добре дали няма 3. книжка. Трябва за новите абонати, които пращаш, и други, които имаме, 6—7 души; а явяват се от време на време и нови.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Елисавета Кларк, директорка на Американската детска градина в София, при която Пена (Пенка), сестрата на Гео Милев, както и другите му две по-малки сестри са следвали за детски учителки.

119

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 30. V. 1920

Забавил ръкописа, защото бил зает със сказки и със списанието. Смята да изнесе сказки в Кюстендил, а може би и в Стара Загора. Иска съгласие от баща си да бъдат издадени негови стихове в разкошно издание.

Тате, вчера изпратих — вследствие телеграмата ти — още една част от ръкописа, до 50 стр[аница] вкл[ючително]. Но коректури не съм получил никакви освен до 29 стр[аница] печ[атна], т. е. II кола непълна. Забавих ръкописа, понеже изхабих време със сказките, а след тях трябваше да бързам списанието, защото и то закъсня (ще излезе към четв[ъртък]-петък). Сказките се свършиха с изкарани разноски + 6 лв. печалба. Другата неделя ще говоря в Кюстендил. След това може да дойда (или дойдем) към Ст. З[агора], отдето ще продължа нагоре.

Да сложим ли моите стихове[1] под печат? Само че тук на друга хартия, не на филтровъчната, която е там и която ще употребим за друго в малък формат 32 стр. кола, който формат за моите не уйдисва. Моите стихове искам да бъдат издадени най-разкошно, т. е. на хубава холандска хартия (кремава, 51/65, сгъната на 16 стр.). С 2 бои текста. Ще струва — набор и печат за 2 коли 1616 лв. + 3176 за хартия (2000 листа) = 4792 лв. всичко, без корици и без една рисунка (цветна), която смятам да сложа като приложение. Но с кориците и пр. не ще бъде повече от 5500 лв. — 2 коли, но луксозно, така че ще носи цена и до 15 лв. Съобщи ми съгласието си.

Ръкописа на „Пол[ска] душа“[2] смятам, че ще изпратя тази неделя целия. Понеже нашата хазайка се изсели, не се знае дали ще останем в досегашната си квартира. Искал да я вземе някой си бъдещ министър Караджов. Ще видим.

С поздрав
Георги

Купи ли аптекарската хартия? Тя е скъпа впрочем, защото тук 1 лист 50/65 струва 1,50 — 1,70, а тази идва по 1,60.

С 1 боя само (черна) 200 лв. по-малко за 2-те коли.

Пена не иска да пише квитанции и пр., а трябва.

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Става въпрос за стихотворенията му, които издава в сбирката „Жестокият пръстен“ (вж. писмо 120).

2. „Душата на Полша“ от Ст. Пшибишевски. Излиза като № 12 на библиотека „Везни“.

120

До Милю Касабов — Стара Загора

София, [около 15 юни 1920]

Въпреки несъгласието на баща му да се отпечатат неговите стихове той сам ще намери пари и ще ги отпечата. Книгата ще бъде луксозна. Той е от модните писатели и на по-висока цена тя ще се продаде бързо. И друг път баща му не е преценявал добре ползата от изданията.

Тате, след 2-неделно чакане за отговор едва вчера получих отговор на въпроса за печатането на моите стихове, и то — както очаквах — обикновения отрицателен отговор.[1] Обаче книгата е вече наредена и ще се печати. Ще се печати в 1000 екз[емпляра], но разкошни в пълния смисъл на думата: хартия кремава, големичък формат, холандска дебела, с 2 цвята текста — резедавозеленикав (заглавията) и тъмновиолетов (останалото). Макар и 2 коли, тя ще заслужава цената си 15 лв. и съвсем не е опасно, че ще стои „на склад“. Аз зная колко почитатели имам и как би се продала книгата. Впрочем сега се продава всяка книга в 1000 екз.; а още повече такава една явно разкошна книга и от един човек, който дига най-много шум днес. Има модни писатели и такъв съм аз тъкмо сега. Впрочем ще напечатам около 100 покани за записване на абонати, които същевременно да предплащат, и съм сигурен, че от тия покани, пратени до познати и някои книжари, ще излязат не по-малко от 4—500 души. Ще обявя също тъй и във вестниците, че излиза наскоро книга „Жестокият пръстен“ — само за записали се абонати и т. н. Оня ден „Цвят“ е пуснал нова книга (уж разкошна), преводна, 40 стр., грозна външно и вътрешно, и пак с цена 15 лв., като не се бои, че не ще се харчи, защото я печата в 3000 екз[емпляра]; а тая книга няма да се продаде толкова лесно и скоро, колкото моята.

Но защо ли се мъча да те убеждавам? Ти и за Ив[ан]радославовата книга не ми позволяваше да я печатам, а излезе, че трябвало да я печатам в 2000 екз., защото тия дни Воен[ното] м[инистерст]во откупва цялото издание.

Щом ти не си съгласен да се печатат моите стихове, макар че не рискуваш нищо и макар че аз имам нужда от бързи активи, ще я печатам на свой риск и отговорност, а парите ще подиря отнякъде сам. Ще струва 4800 лв. + корица 5500.

С поздрав
Георги

Подирете тия 2 абонати. Прибран ли е абонам[ентът] от Дев[ическата] гимн[азия]? Дали си ми напечатал афиши за сказките?

Съхранява се у Пенка Касабова

[1] Поради модернистичния характер на стихосбирката „Жестокият пръстен" бащата се е опасявал, че тя няма да се разпродаде. Стихосбирката се приема от критиката отрицателно, но поради модния й експресионистичен характер и поради популярността на Гео Милев като борец за „ново" изкуство се разпродава бързо.

121

До Милю Касабов — Стара Загора

[София, 14 септември 1920]

Досега никакви суми от абонати на сп. „Везни" не е получил. Ако няма достатъчно абонати, ще го печата в намален тираж, половината от който за ръчна продажба. Ще печата в нова печатница, към която няма дълг и условията не са тежки.

Тате, съвсем не ме зарадва известието, че досега не е записан нито един абонат в Ст. Загора. Впрочем до днес не съм получил още никакви абонати, т. е. сума, но имам от по-рано съобщения от мнозина, че желаят да бъдат абонати за II год. Имам съобщение също тъй, че в Габрово има записани вече 20 души, но не съм ги получил; разбира се, че и другаде трябва да има записани, но във всеки случай желаното число 2000 едва ли ще се получи.

Решавам: в случай, че до края на месеца не получа повече от 200—300 абонати, ще печатам 1000 екземпляра, 500 от които ще пущам в ръчна продажба тук и в провинцията чрез книжари, ц[ена] 10 лв. и 20%, както прави „Златорог"[1]; затова прати ми адресите на по-важните книжари. 1000 екз[емпляра] — 3 коли — ще ми струват всичко най-много 4000 лв., по 4 лв. екз[емпляр]; netto продажба 8 лв., значи, пак ще остава печалба по 4 лв., нека бъде 3, нека бъде 2 — значи, пак ще имаме месечно по 2—3000 или 4000 лв. Ще печатам не в Придв[орната] п[ечатница], защото борчът там не ми позволява, а, от друга страна, искат да им предплатя хартията за цялата година; а ще печатам в една нова печатница, която ще конкурира Придв[орната] п[ечатница] — бившата Балкан-Цайтунг; там нямам тия тежки условия с хартията, а понеже хората ми са познати, ще имам кредит.[2]

Изглежда, че големият абонамент, 80 лв., не ще ни донесе много абонати — тогава ще държим ръчната продажба; така ще върви.

Ний сме добре; Леда има зъбче. Надявам се да си намерим постоянна квартира.

Петър[3] да не се учудва на своя приятел Омарч[евски], комуто подадох едно остро изложение[4].

Много здраве
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Сп. „Златорог“ (1920—1944), редактори Вл. Василев, С. Скитник и Н. Лилиев, естетствуващо списание за художествена литература.

2. Първоначално сп. „Везни“ се печата в Придворната книжарница, а по-късно в Дружествена печатница „Меркур“ — София.

3. Петър Минов, земеделец, народен представител, съпруг на братовчедката на Гео Милев Евгения Попгеоргиева-Минова.

4. „Изложението“, за което става дума, не е открито. Вероятно то е първото изложение за състоянието на Народния театър (вж. документ 13).

122

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 24 септември 1920

Книжарят Ст. Попов от с. Твърдица иска техни книги. Баща му събрал ли е абонати на сп. „Везни“ в Стара Загора.

Тате,

Книжарят Ст. Попов в Твърдица иска с н[а]лож[ен] платеж всички наши книги — по колко неизвестно. Прати му ги. Събра ли абонати в Ст. Загора или нито един?

Много здраве
Георги

P. S. Маларията повтори Леда отново завчера и днес. Даваме ѝ хинин. Изпратеният ръкопис ще излезе 48 стр. Ако не печаташ него, имам за луксозни издания работи (М. Метерлинк: стихотвор[ения][1]).

Ще ми трябват 3—4000 лв. за корици, които да купя предварително от другаде.

Другата събота излиза 1 брой.[2]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Морис Метерлинк, Горещи цветарници, Избрани поеми и песни, преведе от френски Гео Милев, Ст. Загора—София, 1920, „Книги за библиофили“, № 4.

2. Отнася се за първи брой на втората годишнина на сп. „Везни“.

123

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 26 октомври 1920

Намерил издател и администратор за сп. „Везни“ — едно младо еврейче с любов към литературата и с капитал от 10 000 лв. Самият той остава само редактор с месечна заплата и ще се освободи от паричните грижи. Към заплатата ще се прибавят доходи от частни уроци по драматично изкуство. Болката му сега е неудобната квартира. С влизането в кооперация „Обединени народни сили“ не трябва да се бърза. Дава указания за корицата на „Горещи цветарници“ от Метерлинк.

Тате, най-сетне твоите големи страхове за моето заборчляване със списанието не се осъществиха и аз намерих изход из тежкото положение, което толкова те тревожеше.

Намерих издател на списанието, т. е. човек, който да финансира изданието сега в началото, когато не са събрани още абонаменти, а трябват пари. Това е едно младо еврейче[1] с любов към литературата — особено модерната — и е готово дори да жертвува оня капитал (около 10 000 лв.), който ще внесе като подкрепа за издаването на сп[исание]то. Сключихме преди няколко дена контракт с него: той става издател и администратор, а аз оставам като редактор. На мене ще плаща месечно около 1500—2000 лв., той няма да взема нищо, а ще води цялата административна работа — така че съм спасен и от нея. Досегашната сметка ликвидираме тъй: той ми повръща това, което съм платил за първа книжка (5466 лв.), а аз му повръщам (т. е. приспадаме от разхода) прихода 3056 лв. без 1500, които задържам за себе си като заплата за м[есец] септември; остава да получа 3910 лв. (на 2 пъти). С първата част доплатих в печатницата I кн. Другите ще получа след няколко дена заедно със заплатата си за октомври. Това е то — не вярвям да не ти се хареса. Името му е Данон[1] — а за компенсация може да печатаме нещо от него (поправено от мене) — колкото да си види името. Така че от паричните грижи съм освободен, ще си имам отделна заплата, към която смятам да прибавя и др[уги] приходи от уроци по драматическо изкуство (за каквито ме молят) и по нем[ски] език — (от тях мога да имам доста пари).[2] Остава само да намеря квартира — това е най-голямата ми болка и мъка засега. А и уроците не мога да водя без квартира. Сега водя борба за 1 квартира, за която искат да ме изиграят от комисията — но ще си послужа с полиция. Дано се нареди!

За Гаврийски: работата е опечена; само че не ще стане по-рано от Нова година. Това ще бъде кооперация на едро и естествено не могат да се заловят най-напред с книгоиздателството, преди да имат складовете с продукти, уредена доставка от Европа и главно — широко покрита подписка. Но за самия Гаврийски главното е книгоиздателската работа — издание, книжарница (всемирна), печатница и пр. На всичко това аз ще бъда директор. А със сто хиляди дял ний ще можем да влезем, като пресметнем и автор[ското] право за около 60 коли (проза и стихове)

× 500 лв. (завинаги) = 30 000 най-малко — стока и фирма „Библ[иотека] Везни“, „Кн[иги] за библиоф[или], сп. „Везни“ — все ще излязат 100 000. Разбира се, нашето влизане още сега е прибързано; ще влезем, когато кооперацията „Обединени народни сили“ започне да действува.

Клишетата за М. Метерлинк ще изпратя утре. Също и дървото за корица с 2 цвята от Валентина. Корицата трябва да бъде на бяла хартия (може от нашата бяла, но ако има по-дебела — по-добре).

Боите на корицата ще бъдат: листата с черно, цветчетата с ултрамарин (малко по-синкаво от цвета на този молив). Вътрешните илюстрации с черно, разбира се.

Чакам коректури.

Мила иска да ни пратиш 1 сандък за багаж (празен) — че няма де да си държим дреболиите. Прати го до Цар Самуил 14.[3]

Много здраве
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Буко Данон — Боян Дановски, театрален деец, понастоящем директор на Сатиричния театър в София, по онова време увлечен от модернизма. И от тази комбинация нищо не излиза.
2. Гео Милев не е предавал уроци по театрално изкуство и по немски език.
3. Поради това, че апартаментът на ул. Ломска 26 е бил купен от други лица, семейството на Гео Милев остава без квартира и се връща отново при родителите на другарката му Мила Керанова на ул. Цар Самуил 14.

124

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 2 ноември 1920

Изпратил клишета за книгата на Метерлинк. Как да бъде направена корицата и художественото оформление. Цената според книгата не е скъпа.

Тате, днес ти изпращам с колет клишетата на дърво за корицата на М. Метерлинк. При печатането да се има пред вид следното: 1. Боята е — за листата и стеблата черна; за цветчетата — ултрамарин, т. е. този на приложените отпечатъци, примесена с малко червена, за да стане по-виолетова — ще се получи от синя ($^2/_3$), червена ($^1/_4$) и бяла ($^1/_5$). 2. Клишето № 1 (цветчета) ще трябва да се отреже от горната страна с $^1/_2$ см, защото е малко по-дълго; въобще да се гледа фигурите цветчета и стебла (листа) да се съвпадат — и да се нагласят добре на машината. Заглавията вътре в книгата ще бъдат със същия ултрамарин цвят на цветчетата. Очаквам коректури на целия материал, за да го наредя. Книгата ще бъде № 4 от „К[ниги] за библиофили“, затова, макар и

40 стр[аници], не е скъпа за 10 лв. — има цветен печат, илюстрации, особена корица и пр. Клишетата изпратих вече.

С поздрав
Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

125

До Милю Касабов — Стара Загора

[София, 4 ноември 1920]

Указания как да се оформи изданието на „Горещи цветарници“ от М. Метерлинк. Уговорил със симпатизиращи на „Везни“ комунисти списанието да се разпространява и чрез частните настоятели на в. „Работнически вестник“.

Ред на материала по стр[ани]ци:

Заглавие — стр[аница] 1
На гърба „Книги за библ[иофили]: първа“ — стр. 2
Предговор „ „ — стр. 3—4
Из „Гор[ещи] цвет[арници]“ заглав[ието] е на стр. 5,
а на гърба: 2-те мота с фр[енски] букви — стр. 6

Дотук 3 листа=6 стр.

Редът на стихотворенията е означен с римски цифри (червени).
Първото стихотворение („Горещ цветарн[ик]“) носи № II; то идва на стр. 7—8.

№ III стр. 9
№ IV „ 10
№ V „ 11—12—13
№ VI „ 14
№ VII „ 15—16
№ VIII „ 17
№ IX „ 18
№ X (Амин) „ 19
№ XI (Водолаз) „ 20—21
№ XII „ 22

Заглавието Песни на стр. 23
На стр. 24 почва
песен I стр. 24—25
„ II „ 26
„ III „ 27—28
„ IV „ 29—30
„ V „ 31
„ VI „ 32—33

песен VII стр. 34
„ VIII „ 35—36
„ IX „ 37—38
„ X „ 39

Стр. 40 остава празна, т. е. всичко $2^1/_2$ коли.

При това разпределение в 40 стр. ($2^1/_2$ коли) портретът и рисунката трябва да се печатат на отделни листове и да се турят като приложения — портретът между стр. 2 и 3, рисунката между стр. 16—17 (между 1-ва и 2-а кола).[1]

Може да се направи друго: емблемата на издателството (цветна) да бъде на 1-ва стр. горе вдясно, 2-а — празна, а чак на 3-а стр. идва заглавието на книгата, на 4-а — „Кн[иги] за библ[иофили] и пр.“, а на стр. 5 (6 празна) — портретът; стр. 17—18 — рисунката.

В такъв случай ще имаме цели 3 коли, като стр. 47—48 ще бъдат празни, а песен I ще почва не на гърба на отдела, а на нова стр[аница]. Но иначе ще бъде по̀ на сметка и ще бъде хубаво, защото илюстрациите (портрет и рисунка) ще бъдат на друга хартия. Тя да бъде по-дебела, хубава. Всичко подчертано със зелен молив да бъде цветно напечатано (ултрамарин).

За Куриер:[2] те ми отказаха не преди 9, а преди 10 бр[ой]; 9 бр[ой] им е даден за разпространение. Уравниха сметката до 6 бр[ой] с 981,50 заедно с взетия аванс (т. е. всичко 981 лв. от 3 до 6 бр[ой]). Остава да уравняваме още за 7, 8, 9. Казах им да изискат всички останали книжки.

С комунисти, симпатизиращи, говорих да разпространяваме сп[исание]то чрез частните настоятели на „Работ[нически] в[естни]к“. Ще опитам тази мрежа чрез един циркуляр; може би да може. Зависи дали всички настоятели на „Раб[отнически] в[естник]“[3] ще вземат разпространението присърце. Ще опитам.

Главно — абонати обаче. Ив[ан] Мирчев да подкани своите хора с 1 картичка.

Борис пита за някакво дърво — какво дърво? За бюстовете? Нали намерил там? Клишетата сте получили; не се ли работят вече?

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Между наставленията на Гео Милев за художественото оформяне на изданието и самата излязла от печат книга има някои различия. Общо взето, редът на подредбата на материала е същият, но в книгата е включен и портретът на автора, емблемата на книгоиздателство „Везни“, вътре в страниците — заглавието на книгата с обозначение на преводача и вместо 6 страници материалът преди стиховете заема 10 страници без корицата. Стиховете в изданието започват от 11-а страница.

В същност книгата се печата по втория даден в писмото вариант.

На страница 7—8 е поместен кратък предговор, написана в есеистичен стил бележка за поезията на Метерлинк.

2. „Куриер“ — дружество за разпространение на периодическия печат.

3. „Работнически вестник“ (1897—1924) — орган на Българската комунистическа партия (тесни социалисти)—се е разпространявал главно чрез местните партийни организации и определените за това от тях партийни членове. Под „комунисти, симпатизиращи“ Гео Милев има вероятно пред вид близките до списанието Хр. Ясенов, Н. Хрелков и др.

4. За бюстовете вж. бел. 1 към писмо 115.

126

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 5 ноември 1920

Дава допълнителни указания за оформлението на „Горещи цветарници". Иска проба от корицата ѝ. Голямата му грижа след квартирата е дългът му към Придворната печатница за печатането на сп. „Везни" и албума на Ст. Райнов. Във „Везни" печата откъси от „Дванадесетте" на Александър Блок. Иска да я отпечата цялата отделно. Ще има успех.

Тате, вчера изпратих обратно коректурите с бележка вътре за разпоредбата на страниците. Забравих обаче да пиша следното: 1-во. Страниците ще бъдат по 30 реда, но предговорът да се събере непременно само на 2 стр.; 2-о. Разстоянията между куплетите да се направят по-големи с 1 ред, т. е. да бъдат по 3 реда. 3-ият куплет на стих[отворението] „Зимни желания" да се коригира и измени така:

В душа ми смръкнала съзират,
с очи през миналото впити,
кръвта на агнета, които
отдавна връх леда умират.

Заглавията на стих[отворени]ята с ултрамар[ин] мастило.

За корици изпратих вече клишетата с колет. Ако може да ми се прати проба. Внимавай да се нагласят правилно на машината. Корицата ще бъде така: 2-те коли и $^1/_2$ обвити с една чиста корица (може от зелените), по-плътна, а върху нея тънката, печатана с шарките и етикета; краищата на тази шарена корица ще се прегънат върху долната дебела също както Ед[гар] По. Тази долна, вътрешна корица може да бъде и от същата хартия, на която е печатан текстът. Така че корицата ще бъде двойна. Въобще трябва всичко да бъде красиво (да оправдае името „Кн-[иги] за библ[иофили]". 2-те илюстрации на отделни (по-дебели) листове като приложения. Цена 10 лв.

Единственият ми кахър (освен квартирата) сега е Придв[орната] печатница. Какво да се прави? Изложен съм на неприятности!

Много здраве
Георги

Ст. Атанасов и „Хемус" искат да разпространяват наши книги.

Във II кн. на „Везни" ще видиш откъслеци от поемата „12".[1] Искам да я печатам. Цялата (2 коли) ще има голям успех — тесни социалисти и разни др[уги].

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Откъси от поемата на Ал. Блок „Дванадесетте" се печатат в превод на Гео Милев в кн. 2 на сп. „Везни", год. II. В отделно издание излиза на 16. XII. 1920 г.

127

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 11 ноември 1920

Получил от Придворната печатница строг ултиматум за дълга към нея, заплашвали го със съд. Временно уредил въпроса, като уговорил внасянето на сумата по срокове. Отново дава указания за оформянето на книгата „Горещи цветарници“. Изданието да бъде красиво.

Тате, вчера, преди да получа твоето писмо с полицата, получих друго от Придв[орната] п[ечатни]ца. Ултиматум: ако до 1 неделя не уредя сметката, ще се обърнат към съда. Занесох им полицата — и наполовина ги убедих да се съгласят на изплащане чрез полици. Обаче — искат следното: сега да им внесем изцяло $^1/_2$-та или поне $^1/_3$ от целия дълг, т. е. около 5 хил[яди], а остатъка — в полици със срокове до 20 декември, тъй като до Нова година трябва да се приключи тази сметка. На първо време даже искат една полица с по-близък срок от 5 декември — за успокоение на управ[ителния] съвет. От друга страна, искат, ако може, полиците да бъдат платими в София. Полицата за Т[ърново] Сеймен във всеки случай приеха. Това е положението. Аз оттук ще мога да им внеса след няколко дена 1400 лв. от 200 екз. „Под зн[амето] на Бълг[ария]“, откупени от Пост[оянната] комисия.

За печата на Метерлинк: нека бъде материалът нареден така, както си го наредил ти; само че последните страници няма ли да бъдат много гъсти — именно: „И към двореца иде тя“ и „И ваште лампи тук горят“ Освен това — не е добре, дето материалът свършва на 40 стр[аница]; трябва да остане 1 лист празен накрая — иначе не е красиво. Емблемата да бъде също с ултрамарин. Под портрета ще пише само „М. Матерлинк“, но може и без това — по-добре да го няма!

Хартията: по никой начин тънката бяла, защото е тънка; ако може — канцеларска 10—12 кгр. Не слушай печатарите! Изданието трябва да бъде к р а с и в о. Корицата вижте да нагласите добре. Етикетчето отгоре да бъде оранжево или жълто.[1] Цената най-малко 8 лв.

Много здраве
Георги

Уравних Чипевата сметка с 300 лв; албуми не иска.
Имам орден гр[аждански] заслуга V степен.[2]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. „Етикетчето“ на корицата е бяло каре, останало незапълнено от виолетовите квадратчета, а хартията е тъкмо „тънката бяла“, която Гео Милев поръчва да не се използува.
2. По случай 50-годишната литературна дейност на народния поет Иван Вазов наред с много културни дейци е бил награден с ордена „За гражданска заслуга“, V степен и Гео Милев.

128

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 5 октомври 1921

Книгата на Пшибишевски да се печата, както той я коригирал. Работата около сп. „Везни“ се задържа поради липса на хартия. Надява се въпросът за хартия да се разреши на другия ден.

Тате, коректурите на Пшиб[ишевски][1] повърнах веднага. Ще се печата тъй, както съм коригирал, заедно с критич[еския] каталог на 2-те по-раншни книги на Пш[ибишевски], ръкописа на който пратих преди това. Ще бъде 32 стр. (2 коли, а не $2^1/_2$). За сп[исание]то работата спря при хартията — въпрос, за който ти писах. Утре ще се разреши и той; ако не можем да вземем от Пр[идворната] п[ечатни]ца хартия, ще възприемем може би същата, каквато бе миналата година. С „Елит“[2] не съм говорил за премахване на тяхното условие за „6-мес[ечна] гаранция“, понеже: 1-во, те няма да се съгласят, понеже ще закупят за нас хартия за цяла година; 2-о, ако ще го спираме по средата, хич да го не почваме. „Куриер“ с контракт не можем да обвържем, но базирайки се на това, че можем да изискваме „специално“ нужните нам артисали книжки, мисля, ще можем да си изискваме по този начин почти всички.

Гео

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Отнася се за книгата: Ст. Пшибишевски, Афоризми и прелюдии, превел Гео Милев, София, к-во „Везни“, Философско-критична серия № 5, 1921. Другите две книги от Пшибишевски са: „Душата на Полша“ и „Шопен и Ницше“, и двете издания на к-во „Везни“. Втората превод на Дим. Велев.
2. „Елит“ — печатница в София.

129

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 17 ноември 1921

Баща му да се срещне с Ив. Мирчев и да разбере намеренията му за издателско акционерно дружество „Везни“, което да може да обхване дейността не само на списанието, но и на цялото издателство.

Тате, получих от Ив. Мирчев от Ст. Загора писмото, което ти препращам тук. Срещни се с него и виж какви намерения има той. Предпо-

лагам, че може би има пред вид по-крупни хора (готови да внесат пари за изд[ателска] работа). Говори с него. Аз му пиша да се яви при тебе и надявам се да дойде. Той предлага акц[ионерно] д[ружест]во само за сп[исание]то, но пиша му, че това д[ружест]во би могло да бъде въобще за книгоиздателството и затова да се срещне с тебе.[1]

Този брой 6 ще бъде 32 стр. на проста хартия.

Пишете за Леда.[2]

Много здраве

Георги

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Иван Мирчев — поет от Стара Загора — дава идеята да се създаде едно акционерно дружество „Везни", което да набере средства от ценителите на хубавата книга (вж. писмо 187).

2. По това време Леда, дъщерята на Гео Милев, е на гости у дядо си и баба си в Стара Загора.

1922

130

До Милю Касабов — Стара Загора

[София, 30 март 1922]

Закупил хартия, която изпраща чрез бюро „Експрес". Представя сметката за хартията. Срещу екземпляри от изданието на Верлен издателят Чипев ще им даде хартия за корици.

Тате,

Хартия купих 40 кгр., само че по 16 лв., а не по 15,— , както ми бяха казали по-рано. Казах ти, че вследствие на закъснението ни възможно е да повишат цената. Освен това тази хартия излезе малко по-друга, по-малка на формат (70/108), а не 72/112, каквато беше хартията на последните броеве от „Везни", каквато е и тази, която взех от Чипев (и от която пращам останалите 250 листа). Днес чрез бюро „Експрес" ти изпращам в един сандък купените 40 кгр. + останалите 250 листа от Чипевата хартия. От друга страна, хартията, която купих от Котев, понеже е по-малка (70/108), е и по-лека. Теглих я — излиза 34 или 35 гр. листа; т. е. в тия 40 кгр., които взех, има не 1000, а 1400 или 1500 листа. Плюс тях пращам, значи, още 250 листа от по-голямата. Значи, имаме повече, отколкото ни трябва. Употреби, колкото е нужно, а другата нека остане за друга някоя малка книжка (2 коли в 1000 екз.). Така поне мисля аз.

Сметката е:

40 кг × 16 лв. =	640 лв.	
за пренос	10,–	
всичко	650 лв.	
от тебе взех	400,–	
	250,–	
от будките събрах	219,–	
дадох от себе си	31,–	
За сандък от Чипев, с който изпращам хартията	50,–	не съм ги платил
	81,–	да вземам

II. За хартия за луксоз[ни] екземпляри: такава намерих пак у Чипев и пращам ти тук приложено мостра. Гледах и в Придв[орната] п[ечатни]ца, но е по-скъпа и е неподходяща по формат (или не стига, или ще трябва много да се изрязва). Тази, която намерих у Чипев, е подходяща по формат — малко по-дълга, но нищо: може така да остане — за различие от обикновените екз[емпляри].

От 1 лист излизат 2 коли, значи, за 100 екз. в 5 коли ни трябват 250 листа. За тях иска 650 лв. Мъчих го да отстъпи на 600 лв., но не ще. Така листът идва по 2,60. В Придвор[ната] п[ечатни]ца ми искаха по 4—5 лв., а най-слабата по 3 лв. (много по-слаба от Чипевата!).

Смятам да не печатаме 100 луксозни екз[емпляра], а само 50; тогава ще ни трябват 125 листа = 325 лв.

III. Хартията за корици (100 листа) Чипев ще даде срещу екземпляри от Верлен.[1] Обаче не я изпратих със сандъка, понеже нямаше повече място. Ще чакам да ми отговориш на горния въпрос (хартията за луксоз[ните] екз[емпляри]), т. е. да ми пратиш нужните пари (и тогава ще изпратя и двете хартии заедно в пощ[енски] колет (до 10 кгр. × 1 лв. = 10 лв.).

Тук ти пращам на отделно листче списъка на абонатите, предплатили за III год. Отбелязано е кой колко е дал.

Там, дето е писано 70 или 100 лв., значи, че абонатът е платил толкова за цялата III год., т. е. има да взема (след като е получил до 20 кн[ижка]) още 30 или респ. 60 лв. (понеже от 1—20 кн[ижка] правят 40 лв.).

Там, дето е писано още 40,–, значи, че абонатът е от миналата II год. (платил е за II год. 80 лв. и сега е доплатил още 40 за III год.); следов[ателно] има да взема тия 40 лв.

Бистра[2] изглежда, че ще се шари. За шапките: ще се боядисват ли и каква боя?

Много здраве
Георги

P. S. Сега форматът на Верлен ще бъде точно като тоя на бр. 12 от „Везни“ — хартията точно същата.

Мострата от корицата е $^1/_{16}$ от целия лист. От 1 лист излизат 11 корици. Мострата от луксозната хартия е $^1/_2$ от целия лист (= 1 кола).

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Пол Верлен, Избрани стихотворения, превод на Гео Милев, Ст. Загора к,-во „Везни“.
2. Бистра е втората дъщеря на Гео Милев, родена на 17 април 1921 г.

131

До Кирил Кръстев — Ямбол

София, 3 април 1922

Модерното изкуство отричало материята, като я подчинявало на духа. Приканва Кръстев да събере абонати за сп. „Везни".

Млади приятелю,

Драго ми е, че има младежи като Вас, които си задават някои от големите въпроси на изкуството. А техният отговор е следният:

Думите на Верхарна съвсем не опровергават моите.[1] Тъкмо душата (или Духът, ако обичате) е ядката на този пантеизъм, за който говори Верхарн. Новото изкуство (и изкуството въобще) — в противоположност на науката — отрича материята, като я подчинява на духа. Цялото човешко развитие до днес е одухотворение на материята от духа. Материята е материализиран дух. Духът изпълва, крепи, движи целия всемир. Това е пантеизъм; пантеизмът не е материализъм. Вашето внимание към новото изкуство ще бъде може би полезно, като се постараете да съберете абонати за III год[ишнина] на сп. „Везни", редактирано от мене. Ще Ви пратя покани.

Гео Милев[2]

Къща-музей „Гео Милев", Стара Загора

1. В бележките си към това писмо, които предава в къща-музей „Гео Милев", Стара Загора, К. Кръстев обяснява: „Отговор на мое запитване за някакви противоречия между писанията на Верхарн и Гео Милев по въпроса за пантеизма и спиритуализма."

2. Подател: Гео Милев, ул. Сан Стефано 30. В същност Гео Милев не е живял на този адрес, нито редакцията на сп. „Везни" се е помещавала там. Адресът е на Стефан Спасов Стефанов.

132

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 4 април 1922

Чака да му изпрати пари за закупване на хартия.

Тате,

Писах ти подробно по въпроса за хартията (обикновената), която купих и изпратих, и за луксозната, която трябва да се купи и от която пратих мостра. Очаквах да получа пари за тази цел, но пращаш ми бюстовете,[1] които да съм продадял и пр. Де ще ги продам? Дал съм порано на Чипев и „Златолира"[2] и те още не са ги продали, за да мога да ги накарам да купят нови. Мога най-много да дам 5—10 Ибсен на „Златолира", понеже от тях не им дадох — но с това нищо не става. . . Как тогава ще купя хартия за луксоз[ни] екз[емпляри]; поне 125 л[иста],

които струват 325 лв.? Затова чакам да ми пратиш пари. Утре ще изпратя допълнително ръкописа и предговора.

С поздрав
Георги[3]

Къща-музей „Гео Милев", Ст. Загора

1. За бюстовете вж. писмо 1115, бел. 1.
2. Т. Ф. Чипев — известен книгоиздател и книжар преди 9. IX. 1944 г. „Златолира" — книгоиздателство в София.
3. Подател: Гео Милев, Мария Луиза 23.

133

До Густав Кюн — Нойрупин (Германия)

София, 2 май 1922

Пита за цената на исканите от фирмата М. Касабов — Стара Загора картини. Поръчката за корица е необходима заедно с исканите картини, без тях тя не може да се употреби.

Ich bestätige Ihnen den Empfang Ihres Schreibens vom 11 April. — Leider jedoch, bei der Absage, uns 10900 St. $^1/_4$ Tierbilder, auf ganzem Boden (4/4) gedruckt, zu dem von Ihnen zuletzt ausgebotenen Preis zu liefern, haben Sie es unterlassen uns mitzuteilen, zu welchem Preise könnten Sie nun die gewünschten Bilder abgeben.

Es ist Ihnen ja wohlbekannt, daß wir die Titelbilder „Hahn" in Zusammenhang mit den übrigen Tierbildern bestellt haben, so daß wir die (schon erhaltenen) Titelbilder ohne die Tierbilder nicht gebrauchen können; die letzten sind ja die Hauptsache für uns. — Deshalb bitte ich Sie uns sobald wie möglich mitteilen zu wollen zu welchem Preis, bei einer b e s t i m m t e n Valuta der Mark könnten Sie uns die in Frage kommende Zahl (10900 St.) der Tierbilder abgeben — und dies so schnell wie möglich um die Bilder noch v o r dem Herbstsaison hier eingetroffen zu haben.

Ich hoffe, daß diesmal endlich werden wir klar und richtig verstanden sein und die ganze Sache, nach einer jahrelangen Korrespondenz, erledigt.

Hochachtungsvoll G. Milew
i. S. der Firma M. Kassaboff — St. Zagora

[П р е в о д]

Потвърждавам получаването на писмото Ви от 11 април. За съжаление в отказа си да ни отпечатате 10 900 броя $^1/_4$ картини на животни на цял лист хартия (4/4) за предложената напоследък от Вас цена пропуснахте да ни уведомите на каква цена бихте ни предали исканите картини.

На Вас Ви е добре известно, че картината за корицата „Петел" е поръчана във връзка с останалите картини за животни, така че същите (вече по-

лучени) картини за кориците без картините на животните не бихме могли да употребим; последните са даже по-важни за нас. Затова Ви моля да ни съобщите колкото Ви е възможно по-скоро на каква цена при установена валута на марката бихте могли да ни предадете въпросното число (10 900) броя картини на животни — и това колкото е възможно по-скоро, за да можем да получим картините преди есенния сезон.

Надявам се, че този път най-после сме се разбрали ясно и точно и че цялата работа, след едногодишна кореспонденция, е уредена.

С отлично почитание: Г. Милев

За фирмата М. Касабов — Ст. Загора

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 53, л. 3

134

До Кирил Кръстев — Ямбол

София, 8 май 1922

Подготвя сборник избрани стихотворения от Р. Демел. Скоро тръгва на обиколка из България да изнася сказки. Да се направи подготовка.

Драги Кириле,

Благодаря за поздравлението на Гергьовден.[1]

Тук изпращам едно пиянско стихотворение от Рих[ард] Демел[2] (из сборника избрани стихотворения, който готвя сега)[3] като подарък и спомен от мене за жителите (пияниците) на „Yellow Hall"[4], ако не се е разтурил вече: да си го турят в рамка и да си го окачат на стената. Същевременно: много здраве на всички тях.

За моя инцидент със стражаря[5] било писано в ямбол[ския] в[естник] „Тунджа".[6] Кой го е писал — и какво е то? Изпрати ми тоя брой да го видя.

За сказките, за които говорихме и за които Тончо особено настояваше: след 2 недели тръгвам в обиколка из Юж[на] България — Чирпан, Казанлък, Ямбол, Сливен, Бургас. В Ямбол ще бъда на 21 май (неделя) и ще говоря 2 сказки:

1) 21, неделя, 6 ч. сл[ед] пл[адне]: „Символизмът в Изкуството";

2) 22, понедел[ник], 6 ч. сл. пл.: „Футуризъм, кубизъм, експресионизъм".[7]

Във вторник (срещу Кир[ил] и Методий) ще бъда в Сливен, на Възнесение (25) в Бургас.

Наредете всичко необходимо за тая дата (21 и 22 май), като разгласите усърдно, особено между учениците, т. е. се постараете да разпродадете билетите (както говорихме) и изобщо да подготвите един по-добър успех.

За парите, които сте изпратили в Ст. Загора (абонамент за сп. „Везни") и след това сте искали книги — питах, когато бях там, но въпросът е

малко объркан. Кой е пратил парите? Колко? и пр. Пишете в Ст. Загора и се обяснете.

Много здраве на всички познати, на тебе и домашните ти

Гео Милев

Къща-музей „Гео Милев", Стара Загора

1. Гергьовден е именният ден на Гео Милев, кръщелното име на когото е Георги.

2. „Пиянското стихотворение от Рихард Демел", както съобщава Кирил Кръстев, е „Вакханална песен", печатано за пръв път в ямболското списание „Crescendo" (редактор К. Кръстев) през 1922 г.

3. „Но любовта..." от Рихард Демел.

4. „Yellow Hall" — „Жълтият салон". Кръстев обяснява това място от писмото така: „Жълтият салон" е тогавашният клуб на ямболските интелектуалци, където Гео Милев държа интимна сказка върху същността на експресионизма, последвана от голяма пиянска сюита до сутринта."

5. За този инцидент Кръстев дава следните подробности: „Разхождайки се из Ямбол, Гео Милев бива заподозрян от един полицай като странна личност и отведен при подначалника на участъка. Извикаха ме веднага. Заварих го ожесточен от деянията на полицията, настояваше, че полицията трябвало да го „свърже" с афишите и да разбере веднага кой е: „Български писател, който държи сказки."

6. Гео Милев е бил в Ямбол около 18 април 1922 г. и е изнесъл две сказки в читалището. По това време става и „инцидентът със стражаря". За неговите сказки и за въпросния инцидент в хрониката на местния вестник „Тунджа" се появява следната бележка:

„Гео Милев пред ямболци.

Г-н Гео Милев, известен млад писател, даде на 18 т. м. в читалище „Съгласие" две сказки на теми: „Борбата против материята" и „П. К. Яворов". И двете сказки на софийския гост, един от проводниците на новите литературни течения у нас, бяха изпълнени със смели, оригинални мисли и останаха възнаградени от заинтересованото внимание на посетилата ги просветена аудитория.

Към горната бележка прибавяме с неудоволствие и следната около пребиваването на г. Милев в Ямбол. Някой си полицейски стражар посред бял ден задърпал със свойствената на българския стражар нежност и откарал писателя в участъка под предлог, че го намерил „съмнителна личност". Полицаят бил подведен от вида на буйните коси на външния човек. Янглъшлъкът [грешката] бил, разбира се, лесно отстранен, но не знаем каква награда е получил стражарят за показаната от него прозорливост" (в. Тунджа, бр. 15—16 от 28. IV. 1922 г.).

7. Въз основа на горното писмо във в. „Тунджа" се появява, вероятно написана от самия К. Кръстев, следната бележка за предстоящото ново посещение на Гео Милев в Ямбол:

„Културно-художествена седмица.

През текущите дни ямболци ще имат голямото щастие да се запознаят с неколцина от най-видните представители на научната и литературна мисъл у нас. [След като се съобщава за предстоящото идване на Асен Златаров, бележката продължава:]

Предстоят литературните конференси на г-да Чавдар Мутафов, известен естет модернист, майстор на гротеската, и Гео Милев, помолени от многобройните си почитатели в града да го удостоят с посещението си. И двамата ще говорят също в читалището: първият на 19 и 20 т. м. на теми: „Новите проблеми в модерното изкуство" и „Бъдещите очертания в изкуството", вторият на 21 и 22 за „Символизмът в изкуството" и „Футуризъм, кубизъм и експресионизъм".

Г-н Гео Милев, един от най-видните проводници на експресионистическото направление, редактор на сп. „Везни", орган на това направление у нас, автор на „Жестокият пръстен", ще конферира вече за втори път в Ямбол" (в. Тунджа, бр. 20 от 21. V. 1922 г.).

Гео Милев действително отива в Ямбол и изнася споменатите беседи. По този повод във в. „Тунджа" отново се появява бележка.

„Из чит[алище] „Съгласие".

[След като се отбелязва големият успех на беседите на Ас. Златаров и Методи Попов, бележката продължава:]

„Не можем, от друга страна, да не скърбим, гдето гражданството не се притече достатъчно охотно на беседите на г-да Чавдар Мутафов и Гео Милев, устроени помимо ини-

циативата на читалището. Не притежавайки официалните качества на гореотбелязаните лектори [Ас. Златаров и М. Попов], те допринесоха не по-малко за осветляването на материите, избрани за предмет на беседите им. Трудно би могло да се помисли по-съвършено конферирane от това на г. Ч. Мутафов: мъчнодостъпен, поради естеството на предмета, сказчикът даде два истински chef-d'oeuvre'a на академическо красноречие. Колкото за г. Милев, тоя блестящо изнесе защитата на експресионизма пред своите слушатели — немногобройни, както и у предшественика му — без съмнение поради липсата на общежитейски интерес у третираните от тях въпроси и поради предубеждението на масата спрямо непонятните за нея тежнения на застъпваното от тях модерно изкуство" (в. Тунджа, бр. 21—22 от 4. VI. 1922 г.).

135

До Кирил Кръстев — Ямбол[1]

София, 25 юни 1922

Възникнала е идеята досегашното книгоиздателство „Везни" да се превърне в кооперативно дружество „Везни". Целта е да се увеличат капиталите и да се създаде тясна връзка между читател, писател и издател. Издателството ще поднови издаването на сп. „Везни" и на ценни и изящни книги. Моли го да привлече повече акционери към дружеството.

У група досегашни сътрудници на „Везни" зрее идеята да се превърне досегашното книгоиздателство „Везни" със седалище в София — в кооперативно дружество „Везни" със седалище в София. Непосредната цел на това превръщане е:

1. Да се увеличи издателският капитал.

2. Да се свържат по-тесни връзки между писател, читател и издател, като се създаде една обща организация на ония хора в България, които милеят и радеят за хубавата и съдържателна българска книга.

По тоя начин се стремим да организираме една книгоиздателска работа, която ще позволи да се реализират всички хубави намерения, които досега поради липса на необходимите по-големи средства са били и останали само намерения: така например ще се даде възможност на първо време да се поднови списание „Везни" във вида на първата му годишнина, дори в един вид по-хубав (черни и цветни илюстрации), нещо, което — както е констатирано — е дълбоко и живо желание на сериозните български писатели. Редом със списанието ще се направи възможно издаването на ценни и изящни по вид книги (преводни и оригинални) при сътрудничеството на всички, които вземаха участие във „Везни" през изтеклите досега три години. Това са общите ръководни мотиви при развиването и осъществяването на идеята за едно кооперативно дружество „Везни".

Предстоящо е учредителното събрание за изработване на устава, след което ще се открие подписката за записване на дялове.

Дяловете ще бъдат по 50 лева. За записването на дялове ще се апелира към всички читатели и съмишленици на „Везни", защото, както се каза по-горе, целта е да се създаде една организация от читатели, писатели и издатели, т. е. като сами читателите станат свои издатели,

ще апелираме към всеки, който съчувствува на тази идея, да внесе колкото може и обича — един дял само (от 50 лв.), ще бъде също така полезен и също така дава право на членство в кооперацията. Членовете ще се ползват с особени права — отстъпка в изданията.[2]

Познавайки и ценейки Вашата симпатия към „Везни“ и надявайки се на Вашата искрена ревност за създаването на нещо хубаво, поверяваме Ви идеята, която ни занимава в този момент, като Ви молим да ни съобщите в най-близко бъдеще какъв брой дялове се надявате да се запишат чрез Вас във Вашия град.

Сведението Ви да бъде по възможност точно и сигурно. Съобщете на адрес: София, Мария Луиза 23, „Везни“.

С искрен поздрав:

Здравей
Гео Милев

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 30, л. 3.

1. Писмото е написано на пишеща машина и представлява циркуляр. Отгоре на листа е написано: „Поверително“. Един екземпляр, адресиран до К. Кръстев, се пази в къща музей „Гео Милев“, Ст. Загора.
2. Идеята за създаването на замисленото кооперативно книгоиздателство не се осъществява.

136

До Кирил Кръстев — Ямбол

[*София, декември 1922*][1]

Праща му новия брой на сп. „Щурм“ и последното си съчинение, което е бенефисно издание.

Драги Кириле,

Никак не се обади и не благоволи да ми изпратиш „Кресчендо“[2] Но нейсе. Аз все пак дадох за II брой непечатани мои стихове,[3] които може би си получил вече.

Тук имаш новия брой на „Sturm“[4] и 20 екз[емпляра] от моето последно съчинение[5] с молба да ги разпоредиш между моите ямболски приятели. Струват по 10 лв екземпляра. Изданието е бенефис[6] за автора — така че по-скоро ги пласирайте, та за Нова година да им получа парите.

„Sturm“ следната година, която почва от януари, желаеш ли да го получаваш?[7] Редакцията приема само абонаменти за $^1/_4$ год[ишнина]; абонаментът за $^1/_4$ е 50 лв. Кога ще ме викате да ви дойда на гости?

Много здраве на всички
Гео Милев

P. S. Екземплярът от „Яворов“ вътре в „Sturm'a“ е надписан за тебе. Внимание!

Къща-музей „Гео Милев, Ст. Загора

1. Писмото не е датирано, но по съдържанието личи, че е писано в края на декември 1922 г.

2. Сп. „Кресчендо“ излиза в Ямбол през 1921—1922 г. под редакцията на Кирил Кръстев. Направлението му е модернистическо.

3. Изпратените непечатани стихове от Гео Милев, както си спомня К. Кръстев, са две стихотворения от „As dur“.

4. „Щурм“ — немско модернистично списание, излизало в Берлин. Свързано с експресионизма.

5. Отнася се за поемата на Гео Милев „Панихида за поета П. К. Яворов“, писана през 1914 г., но издадена в края на 1922 г. от „Везни“.

6. Бенефис — театрално представление, доходът от което е в полза на честванията артист. Оттук и бенефисно издание, т. е. целият доход от него щял да бъде в полза на Гео Милев, автор на книгата.

7. Гео Милев е бил официален представител на сп. „Щурм“ в България. Той е записвал абонатите и разпространявал списанието, бил е застъпник на авторските права на писателите от „Щурм“ (вж. по този въпрос писмо 138).

1923

137

До Кирил Кръстев — Ямбол

София, 30 януари 1923

Не смята, че сп. „Кресчендо“ може да бъде обявено за представител на „лявото“ изкуство.

Любезни редакторе,

Моето безкрайно съчувствие към сполетялото те нещастие, усилено с обидата, нанесена от г. Милев, като не поместил от „лявата“ страна на рубриката в Алманаха[1] Crescendo-то.[2]

Няма какво, жестокост!

Кр. Мирски

Не разбирам, дали сериозно съм длъжен да обявя за „ляво“ изкуство Израил Кемалов, Лео Коен, Петър Спасов и т. н.?[3]...?

Гео Милев

Купи ли 8 брой на „Маскарад“?[4]

Къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора

1. Алманах Везни (1923), съставил Гео Милев.

2. В „Алманах Везни“ Гео Милев представя списък на списанията на „лявото“ изкуство. В този списък редакторът на алманаха не поставя сп. „Кресчендо“. За повода на картичката К. Кръстев пояснява: Редакцията на сп. „Кресчендо“ се бе много засегнала че Гео Милев не бе упоменал „Кресчендо“ между списанията на „лявото изкуство“ в списъка, публикуван в „Алманах Везни“ (1923).

3. Български писатели, тогава модернисти, сътрудници на сп. „Кресчендо“.

4. Маскарад — седмично художествено-хумористично списание (1922—1923), създадено по инициатива на Хр. Смирненски и Т. Измирлиев. В бр. 8 от 21 януари 1923 г. в рубриката „Литературен живот“ има бележка за сп. „Кресчендо“. В нея се усмиват модернистичните позиции на списанието и се загатва за връзките на Гео Милев с него, „който и тук, в това „Crescendo“ е нещо като водач“ (стр. 6).

138

До Кирил Кръстев — Ямбол[1]

София, 5 юли 1923

Моли да се внесе абонаментът за сп. „Щурм". Прави бележка, че той е застъпник на авторските права на списанието. Трябва чрез него да заплатят авторско право за зато от сп. „Щурм" стихотворение.

Моля, внесете веднага чрез мене абонамента за III тримесечие на сп. „Der Sturm" = 42 лв. българ[ски], а ако обичате и за IV = също 42 лв., всичко 84 лв. С това ще имате списанието редовно до края на годината. С тия 2 книжки (май и юни) свършва II тримесечие.

Правя Ви освен това бележка, като редактор на сп. „Crescendo", че не можете без мое позволение да превеждате и печатате работи от „Der Sturm". Аз съм представител на „Der Sturm" в България и застъпник на авторските права на писателите от „Der Sturm" — съгласно с международната литературна конвенция, в която влиза и България съгласно Ньойския договор. За публикуваното от Вас стихотворение „Анна Цвете" (Anna Blume) от K. Schwitters ще трябва да заплатите чрез мене на автора авторско право от 100 лв., които моля изпратете ми заедно със стойността на абонамента за III и IV тримесечие на сп. „Der Sturm".

Като се извинявам за неприятната изненада, която ще Ви причини може би горесъобщеното, съжалявам крайно за това, че трябва да Ви припомня още веднаж, че превеждането на произведения из „Der Sturm" не е безрезервно позволено и че за това ще трябва да искате разрешение от мене — представителя на „Der Sturm" и застъпник на авторските права на неговите автори.

Гео Милев

Къща-музей „Гео Милев", Стара Загора

1. Писмото е написано на бланка на „Везни".

139

До Кирил Кръстев — Ямбол

София, 1 август 1923

Напомня му да уреди въпроса с авторското право за стихотворението „Ана Цвете" и абонамента на сп. „Щурм".

Уважаеми г-да редактори,

Поканвам Ви още веднаж незабавно уреждане на въпроса за автор[ското] право за стихотворението „Anna Blume", без този въпрос да се превръща в спор, както изглежда, че желаете Вие. Като редактори Вам би трябвало да е добре известно, че според Ньойския мирен договор България влиза в така наречената „Бернска конвенция", според която са запазени авторските права на чуждите автори. Колкото за това, че аз

представлявам „Der Sturm“ в България — това Ви е, струва ми се, твърде добре известно, та всички други приказки са само отводи от Ваша страна, т. е. напълно неуместни. Моля и настоявам да се уреди въпросът за 100-те лв. авторско право, за които ще получите, разбира се, разписка. Също и за абонамента на „Der Sturm“. Новата книжка от списанието излезе, но не Ви е изпратена.

С поздрав Г. Милев

Къща—музей „Гео Милев“, Стара Загора.

140

До Кирил Кръстев — Ямбол

София, 11 септември 1923[1]

Да уредят въпроса с абонамента за сп. „Щурм“.

Кириле,

„Sturm'ът“ продължава да излиза. Интересни приложения в последните книжки.

Не желаеш ли да го получаваш?

Абонамент до края на годината 84 лв.+разноски по чека и писмото=16 лв., всичко 100,— .

Много старателно ме избягна, когато беше тук.

Чакам и 100 лв. за „Der Sturm“, Herr. Всичко друго беше много детинско.

Много ти здраве
Г. Милев

По-скоро да уредим тия въпроси.

Къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора

1. Датата на писмото поставяме по пощенския щемпел.

1924

141

До Милю Касабов — Стара Загора

София, 15 октомври 1924

Дава указания за оформлението на книгата „Панихида за поета П. К. Яворов“. Правописът ѝ да бъде старият.

Тате, писах ти вчера и днес за „Панахидата“.[1] Корица литографирана не може — скъпо е. Пращам 80 листа черна хартия (от 1 лист 8 корици)=640 корици. Остава да намериш допълнително за 300 екз. там някоя хартия, ако не черна, поне т ъ м н о сива, т[ъмно]синя, или т[ъмно]-кафява. В краен случай може и бяла, по-дебела, и върху нея заглавието

ще се печата черно. Заглавието е рисувано с дебели букви — клишето ще бъде утре вечер готово. В краен случай може да печатаме и само 640 екз.+8 с по-хубава корица (черна, по-дебела, пращам 1 лист). За всичко ми съобщи телеграфически веднага: в колко екз[емпляра], и парите прати телеграфически. За портрета: поръчах да се изработят фотографически, формат 6 на 9 см. Така ще бъде много по-хубаво — и, разбира се, книгата ще носи по-голяма цена. Портретите ще бъдат по 70 стот[инки] парчето, значи 1000 за 700 лв. Сега ти телеграфирам за това и да ми пратиш нужните пари телеграфически, за да ги платя навреме и да не се забави работата: ще бъдат готови в събота. За корицата писах, че ще бъде сребърно на черно (като „16 поеми от Верхарн").[2] Клишето ще бъде утре готово.[3]

Цялата сметка е

80 листа корица черна	×3,50 =	280 лв.
1 лист „ „	×7,— =	7,—
клишето заглавие	=	50,—
1000 портретчета	×0,70 =	700,—
	Вс[ичко]	1037,—

Тук прилагам образец от формата на портретчетата — но хартията е малко по-тънка. Ще се лепят на празна страница. Ще се лепят нависоко по левия ръб, т. е. ето как (на стр. 5). Лепилото (скорбяла) ще се маже на мястото, дето е червената черта (а не отгоре).

Сметката на страниците:

1—2 стр. празни
3—4 заглавие
5—6 портрет
7—14 текст
15 — гледай приложения лист
16 — празна[4]

Коректури да ми се пратят. Правопис: най-стар, с ъ и ѣ навсякъде.[5]

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Поемата „Панихида за поета П. К. Яворов" е писана през 1914 г. (вж. публикацията на първия й вариант тук в раздела Поезия 67). В първо издание тя излиза през 1922 г. В писмото се говори за нейното второ издание, което излиза през 1924 г. по случай 10-годишнината от смъртта на Яворов (вж. тук следващото писмо 142).

2. Емил Верхарн, Поеми, авторизиран превод на Гео Милев. „Книги за библиофили", № 7. Издава к-во „Везни", Ст. Загора—София, 1923.

3. Книгата се печата точно по указанията в писмото.

4. Книгата е отпечатана по обикновения тогава правопис с ъ и ѣ, но не по най-стария, т. е. църковнославянския правопис.

5. Вероятно краят на писмото не е запазен, защото липсва подписът на Гео Милев.

142

Покана[1]

По случай 10 години от смъ[ртта на] големия поет
П. К. Яворо[в книгоизда]телство „Везни“, Ст. Загора,
[слага] под печат II издание от [книгата]

ПАНИХИДА за поета П. К. [ЯВОРОВ]

от Гео Милев

Изданието е луксозно, снабдено с един ориг[инален фо]-
тографически портрет.

Цена 15 лв.

Поръчки до к-во Везни, [Ст. Загора]

С почит
к[нигоиздателство Везни]

Ст. Загора
15. X. 1924

Съхранява се у Пенка Касабова

1. Поканата е написана на отделен лист, който в единия край е скъсан, но съдържанието й напълно се разбира. Заграденият в квадратни скоби текст е възстановен от нас.

1925

143

До Ото Рюле — Германия

София, 11 април 1925

Получил приятелския му поздрав, но не си спомня да се е срещал някога с него.

Werter Herr,

Durch einen mir unbekannten Herrn erhielt ich dankend Ihre w. Adresse und freundliche Grüsse — von einem dergleichen unbekannten Freund, der wie mir mitgeteilt wird, gute Erinnerungen von mir habe, dessen aber ich mich — meinerseits — gar nicht erinnern kann, ihn je in meinem Leben getroffen zu haben. Der Name Otto Rühle ist mir an der Zeitschrift „Die Aktion“ bekannt. Jetzt schreibe ich nicht mehr; möchte nur die erwähnte Identität festgestellt wissen, bevor wir weiter zum schriftlichen Verkehr übergehen.

Mit bestem Gruss

Ihr Ghéo Milev

Превод]

Уважаеми господине,

Чрез един непознат за мене господин получих с благодарност Вашия скъп адрес и приятелски поздрав — от един също така непознат приятел, който, както ми се съобщи, пазел добри спомени от мене, с когото обаче — от своя страна — не мога да си спомня да съм се срещал някога в живота си. Името Ото Рюле ми е познато от списание „Акцион“[1]. Засега повече няма да пиша, бих искал да съм сигурен в упоменатата идентичност, преди да преминем към по-нататъшно писмено общуване.

С най-добър поздрав
Ваш Гео Милев

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 55, л. 3

1. „Акцион“ (1913—1933) — немско списание, издавано в Берлин от Франц Пфемферт. Заема опозиционна позиция против Вилхелмовата монархия. През Първата световна война се изказва против шовинизма и милитаризма. На страниците му са печатали Карл Либкнехт и Роза Люксембург. В областта на изкуството е бил орган на експресионизма. Негови сътрудници са били Й. Бехер, Л. Рубинер, Е. Мюзам, Ф. Верфел, Х. Ман и др. Съставът на литературната група около „Акцион“ е бил разнороден. Мнозина от сътрудниците му по-късно се оформят като представители на революционната и пролетарска поезия в Германия.

И през време на престоя си в Берлин, и след завръщането си в България Гео Милев е бил свързан със списанието, печатал е в него някои свои работи и преводи, а по-късно препечатва материали от него във „Везни“ и „Пламък“.

144

До Борис Гайдаров — Лом

[1923][1]

Изпълнил желанието да се преведат текстовете на песните по-бърже. Иска да му се изпращат не само текстовете, но и нотите, за да съвпада преводът с музикалната мярка на песента.

Г-н Гайдаров,[2]

Постарах се да изпълня желанието Ви, доколкото можах, бързо: последните три изпратени ми от Вас песни Ви връщам тук преведени. За другите (12) дано не бързате толкова. Обаче едно нещо: трябва да ми изпращате не само текста, а и нотите. Защото, макар и преведен точно по стихотворната мярка на оригинала, текстът може да не съвпада с музикалната мярка на песента. Напр. в песента „Полевой цветок“:[3] третия ред от началото аз съм превел:

„Скоро ще се разделя.“

Ами ако музиката е използувала двете „скоро, скоро“ на оригинала в смисъл да ги отделя, да ги подчертава с паузички? Т. е. ето как:

Скоро||, скоро|| мне с тобой... и т. н.

Или още повече — в „Родимый край“.[4] В оригинала всеки два реда дават завършена мисъл; у мене не излезе така. Ами ако музикалната

фраза (която аз не зная, понеже нямам нотите) завършва след всеки два реда? Както виждате, в такъв случай моят превод не ще уйдиса напълно към музиката. Ето защо при превод на музикал[ен] текст добре е да има човек на ръка...

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 59, л. 1

1. Писмото е без дата, вероятно е писано след 1923 г. Краят му липсва.

Наред с поетически преводи Гео Милев е превеждал и текстове на музикални произведения. Както съобщава Борис Гайдаров в писмото си до Леда Гео Милева (от 15. III. 1946 г.), поетът превеждал доста текстове на песни и по-големи работи (оратории и др.) за Еврейското певческо дружество с диригент Цадиков. Другарката на Гео Милев, Мила Г. Милева, си спомня, че той е превеждал либрета за Кооперативния оперетен театър.

2. Борис Гайдаров е бил издател на песенни сборници в Лом. Както съобщава в писмото си до Леда Г. Милева, Гео Милев му е превел доста текстове на песни. Това се потвърждава и от самото писмо на Гео Милев, което се печата тук.

3. Полско цвете — песен от Фр. Зилхер (1789—1860).

4. Роден край — песен от Фр. Шуберт (1797—1828). Не е много ясно защо цитираните стихове на песни от немски композитори, които в оригинала са на немски, тук са на руски (превод). Може би изданието, от което Гео Милев е превеждал, е било руско!

Б. ПИСМА ДО ГЕО МИЛЕВ

145

1913

От Густав Кюн — Нойрупин

Нойрупин, 25 ноември 1913

Готов е да изпрати исканата книга. При поръчване на по-голям брой ще намали цената. Заплащането ще става, както при по-раншните поръчки.

GUSTAV KÜHN
NEU-RUPPIN
gegründet 1445
Telegramm-Adresse: Gustav Kühn
Fernsprecher 76
Reichsbank
Giro-Conten: F. W. Krause § C. Bankgeschäft
Berlin S. W. 19

Ihre gef. Karte vom 22. d. M. habe ich erhalten und bin ausnahmsweise bereit, für Sie die kleine Auflage von 5000 Stück eines Buches kombiniert aus 291 und 301 herzustellen. 291 ist zwar in 8 Farben, 301 nur in 5 Farben gedruckt.

Der Preis für 1000 Bücher nach Ihrem Vorschlage beträgt 120 M, bei Abnahme von 5000 Stück. Falls Sie sich entschließen können, gleichzeitig je 5000 Stück von 2 verschiedenen Kombinationen aus 291 und 301 zu bestellen — also im Ganzen 10000 Bücher, so würde ich Ihnen den Preis auf 100 M. pro 1000 Bücher ermäßigen.

Aus Ihrer Karte kann ich nicht genau ersehen, welche Bilder aus 291 und welche aus 301 Sie in das Buch aufgenommen haben wollen. Ich bitte Sie deshalb mir ein Buch einzusenden, in welches Sie die von Ihnen gewünschten Bilder aus den Mustern, die Sie dort haben, einkleben. Auch würde es sich empfehlen, daß Sie die Bulgarischen Schriften in dieses Probebuch einkleben.

Die Schriften auf Umdruckpapier müßten Sie ebenfalls einsenden.

Bezahlung ist — wie bei meinen früheren Lieferungen — vor Absendung der Waare nach Bulgarien zu leisten.

Hochachtungsvoll:
Gustav Kühn

[Превод]

Вашата любезна картичка от 22 т. м. получих и по изключение съм готов за Вас да доставя малкото издание от 5000 броя на една книга, комбинирана от 291 и 301. 291 е в 8 бои, 301 само в 5 бои отпечатана.

Цената за 1000 книги е според Вашето предложение 120 марки при спадането за 5000 парчета. В случай, че решите своевременно да поръчате по 5000 броя от 2 различни комбинации от 291 и 301 — значи всичко 10 000 книги, — тогава ще Ви намаля цената на 100 марки за 1000 книги.

От картичката Ви не мога точно да заключа колко картини от 291 и колко от 301 искате да бъдат вместени в книгата. Затова аз Ви моля да ми изпратите една книга, в която да залепите исканите от Вас картини от образците, които притежавате. Също би било желателно да налепите в тази пробна книжка българския шрифт.

Шрифтовете, отпечатани на книга за печатане, трябва също така да изпратите.

Заплащането ще става, както при моите по-раншни доставки, преди изпращането на стоката за България.

С голямо уважение:

Густав Кюн

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 7, л. 3

1915

146

От Людмил Стоянов — София

9 март 1915

Ще направи малко пътешествие до Стара Загора, за да се спаси от скуката. Намира се в състояние на силна психическа депресия. Приятелите проявяват студенина в отношението си към него.

Драги мой Милев,

Идущия месец април ще бъда в Ст. Загора, на гости у доктор Козаров. Ще се видя с добрия Ботю[1] и с теб. Туй малко пътешествие ще бъде за мен „якорь спасения“ от скуката, която взима образа на единствен и най-страшен враг — както казваше авторът на „Parallèlement“[2] — и като черв разяжда сочните плодове на моя живот.

Ще кажеш, душата остава... Да, тя е бездънна и, казано математически, тя е като вечността — всяка частица е равна на цялото; тя е равноценна като златото и неуязвима като адамант, и тя е неизчерпаема,

защото нейните извори са непресушими. Да, всичко това е тъй, но има нещо, печално до смърт!

Защото времето минава — tempi passati! — и както е написано за часовете на една италианска кула „раняват всички, последният убива", тъй и стрелките на времето звучат в моя мозък зловещо и застрашително. И колкото съм аз по-спокоен, толкова повече тая ръжда расте, убива волята и прави пътищата на душата все по-безизходни. Стоицизмът у мене е маска — и нима няма умни хора да прочетат това върху лицето ми? — макар че аз в нищо не вярвам освен в невероятното. Тук, струва ми се, ний се схождаме с теб на почвата на ирealното, т. е. когато съзнанието лети по най-високите върхове на мисълта, заплашена всеки миг да се срине в бездънна пропаст. Тази възможност поне за мен е твърде вероятна...

Впрочем подобно състояние е напълно естествено. Художникът — особено когато той носи орисията на превъзходството — е бил винаги безсъзнателен (а понякога и съзнателен) „враг на народа".[3] Дори да би скривал това свое проклятие — това съзнание за превъзходството над своята раса — враждата не би била по-малка, а и за него ще бъде още по-зле. У такъв човек силата на ума се взема за слабоумие и на всяка негова рицарска постъпка ще гледат като на най-последна низост. Такава чудна работа!

А тези твърде посредствени мисли излагам пред теб, не за да бъда оригинален, а защото откъснат от великото лоно на живота, в това най-диво от всички възможни общества, и устремен към своята звезда, ти ще бъдеш също такъв злощастен Икар[4], каквито сме всички ний.

Колкото до мен, „на медленном огне" горя и не изгарям — намирам се в положение на най-плачевен декаданс. Призрак е вече онова, което е било, и онова, което очаквам, не ще дойде. Спомни си Мойсея, който умира, преди да види обетованата земя, или спомни си Агар в пустинята...

Ще попиташ какво прави „плеядата".[5] С нея аз не съм добре — тия хора не ме обичат. Отде произхожда тая студенина, не зная. Може би аз я нося в себе си, твърде, твърде възможно. Това, разбира се, никак не ме наскърбява, защото аз зная, че винаги съм прав и във всеки случай изпитвам много по-малко разочарование от всеки друг. А сам аз как прекарвам? Моето положение може да се определи с две думи:

„Сижу за решеткой в темнице сырой"[6]

Хиляди поздрави.

Винаги твой Людмил Стоянов

P. S. Днес съм „не в духе" и тия нерадостни редове ти пиша в отговор на твоята любезна карта. Прощавай!

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 6—7

1. Ботю Савов.
2. Авторът на стихосбирката „Parallèlement" е Пол Верлен.
3. „Враг на народа" — израз, конструиран по заглавието на Ибсеновата драма „Народен враг".

В тази драма доктор Щокман води борба с непорядките в обществото, заради което той е обявен от властвуващите за „народен враг". Но борбата на доктор Щокман е инди-

видуалистическа, тя стига не само до отричане на господствуващия морал, но и на „тълпата“. Изразът „враг на народа“ следователно носи в себе си както индивидуалистичен бунт, така и съзнанието за духовна аристократичност.

4. Според древногръцката митология Икар, син на Дедал, избягал с баща си от пленничество на остров Крит върху криле, скрепени с восък. Тъй като се устремил високо към слънцето, восъкът се стопил, крилете се разпаднали и той загинал в морето.

Л. Стоянов използува образа на Икар, за да изтъкне обречеността на стремленията към духовна висота.

5. „Плеяда“ — група от изтъкнати писатели (личности), свързани в своята дейност с общи възгледи, задачи и пр. По подобие на великата френска плеяда от XVI в., представлявана от поетите Ронсар, дю Беле, Баиф, Бело, Дора, Жодел, Понтюс дьо Тиа, в шеговит тон Л. Стоянов нарича „плеяда“ приятелската група на писателите Т. Траянов, Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Н. Райнов, Г. Райчев и др.

6. Стих из стихотворението „Узник“ (Затворник) от Пушкин.

147

От Николай Лилиев — Свищов

11 март 1915

Забавил отговора си, защото е зает доста с грижите си на учител.

Уваж[аеми] г. Милев,

Не от някакво лошо чувство към Вас и към Вашето творчество забавих да Ви благодаря за честта, която сте ми направили. Аз съм зает доста много со своите делнични грижи на учител в провинцията[1] — и ако знаехте това, бихте ми простили. При това, мисля да ходя след седмица в Стара Загора и си казвах, че ще мога да Ви срещна там.

Ще бъдете ли Вие още дълго в Заара?[2]

Сърдечен поздрав

Ваш Николай Михайлов[3]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 8—10

1. От 1913 до 1915 г. Лилиев е учител в Свищовската търговска гимназия по търговски дисциплини: икономическа география, търговско счетоводство и др.
2. Стара Загора.
3. Навсякъде в писмата Николай Михайлов е Николай Лилиев.

148

От Николай Лилиев — Свищов

7 април 1915

Благодари за изпратените книги. В една строфа от Верхарн случайно е намерил стихове, които му напомнят стихове на Емануил Попдимитров.

Сърдечна благодарност, др. Милев, както за 2-те книжки,[1] така също и за общата карта. Ако Людовик[2] е още в Заара — предайте му моите далечни приветствия.

Случайно съм разтворил книгата на Ем. Верхарен „Les rythmes souverains“ и в „Le peuple“ намирам следното:

Et plus loin, du coté des bassins et du port,
tous les navires
Hissaient leurs pavillions et pavoisaient leur bord
Et, doucement,
Leurs cordages vibraient au vent
Comme des lyres.[3]

Какво ще кажете — не напомнят ли горните стихове — „де ветрове свирят на мачти от лири“ ?[4]

Много поздрави Н. Михайлов

Много здраве на Раша, ако е в Ст. Загора. Н. Мих[айлов][5]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 13

1. Вероятно се отнася за първите две книжки от „Хвърчащи лирични листове“.
2. Людмил Стоянов.
3. „И по-нататък към доковете и пристанището всички кораби вдигаха флаговете си и украсяваха своя борд и въжетата им нежно свиреха на вятъра като лири.“
4. Стих от стихотворението на Емануил Попдимитров „Буря“.
5. Подател: Н. Михайлов, ул. Черневска № 42, Свищов.

149

От Николай Лилиев — фронта

5 октомври 1915

Праща му поздрав от полето на истинската реалност.

Велик иреалисто,[1]

От полето на върховната реалност ти праща сърдечен поздрав един от многото, за които реалността беше може би кошмар.

Н. Михайлов[2]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 19

1. Писмото е адресирано: „Ст. Загора, Книж. на М. Касабов, г. Г. Милев, поет-символист.“
2. Подател: [Н. Михайлов], 8 Тундж[анска] дивизия, III бригада, 56 полк, I рота.

150

От Людмил Стоянов — фронта

6 ноември 1915

Пише му от обстановка, напомняща праисторическата епоха, и му завижда, че е в топлата си стая. Моли да му изпратят Верлен и Ницше.

Проверил :
пор[учик] : (п)

Драги мой,

Пиша ти от 1700 м над морското равнище,[1] където ни духа ужаснейшият Верхарновски вятър[2] и дето природата носи застрашителната грозота на праисторическите епохи. Ти даже не вярвам да помисляш за мен, излегнат в топлата стая[3] с Демеля в ръка — за мен, който вече не приличам на човек. Ако можеш, прати няколко „кадра“ от ония, софийските, за да се видя, преди да изгубя окончателно човешки образ. Също прати — моля те! — Верлена и Ницше от „Хв[ърчащи л[истове]“.[4] С това моите претенции се изчерпват до дъно. Ожидаю!

Твой Людмил[5]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 17

1. Л. Стоянов се е намирал тогава на връх Кел над Неврокоп, сега град Гоце Делчев.
2. „Верхарновски вятър“ — по поемата на Верхарн „Вятърът“.
3. Гео Милев тогава още не е бил мобилизиран във войската и затова писмото е адресирано до Стара Загора.
4. В началото на 1915 г. Гео Милев започва да издава в Стара Загора серията „Хвърчащи лирични листове“, в които помества свои преводи на изтъкнати западноевропейски модерни поети. № 4 и 5 (последните излезли) са посветени на поезията на Пол Верлен и Фридрих Ницше.
5. Адрес на подателя : III батарея, II нес. с. отделение, III арт. полк, II дивизия.

151

От Николай Лилиев — фронта

6 декември 1915

Той е писар в щаба и не е толкова зле.

Разбирам твоята голяма скръб, скръбни корнет[1], и ако тя може да даде един великолепен превод на „Мъртвият Брюге“[2], да бъде благословена! Аз съм здрав — живея засега като писар от щаба на полка — и ако ти си вече „под знамената“ — навярно си узнал, че туй не е още най-лошото.

Ами ти какво правиш?

Най-сърдечни поздрави
Николай Михайлов

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 22

1. Изразът „скръбни корнет“ е по творбата на Р. М. Рилке „Повест за любовта и смъртта на корнета Кристов Рилке“, която по-късно Гео Милев превежда на български. Скръбта, за която говори Лилиев, вероятно иде от предстоящото мобилизиране на Гео Милев.

2. Мъртвият Брюге — роман от белгийския поет и романист Жорж Роденбах. Гео Милев не е превеждал този роман.

152

От Людмил Стоянов — фронта

7 декември 1915

Длъжността му е батареен наблюдател. Надява се да се срещнат в школата.

Драги мой Милев, твоето писмо беше голяма радост за мен — то е първото и единствено писмо, което съм получил от България. Засега не може да се каже, че прекарвам много зле. Длъжността ми е батареен наблюдател, имам си кон, въобще не чувствувам тежестта на походите. Сега, след като войната е към края си, възможно е да се срещнем в школата.[1] Поздрави, когото можеш от приятелите; тук, в тая обстановка на най-първобитно човечество, всичките ми мисли са за тях.

Твой най-добър брат Людмил

P. S. Пиши на М.,[2] че не съм получил ни едно нейно писмо, или просто прати тази карта за сведение.

Он-же

И от мен безчет приветы. К. Кнауер

[От ръката на Гео Милев има приписка]:

„Тия дни ще тръгна да пропътувам някои бълг[арски] земи; най-напред София и пр. Тъй че отсъствувам. Милев“[3]

[Друга приписка с друг почерк]:

Чувствувам се задължена да върна писмото — тези безчет целувки на Кнауер ме малко смущават.

Не просто получих. Много по-хубаво. М (п)[4]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 21

1. Гео Милев е трябвало скоро да постъпи в Школата за запасни офицери в Княжево. Л. Стоянов също се е надявал за там. Но той е бил пратен в офицерските курсове при Военното училище, където е престоял около 1—2 месеца. Бил привлечен за военен кореспондент на „Военни известия“ и прикрепен към I дивизия. Следователно надеждата да се срещнат с Г. Милев в школата не се е осъществила.

2. Мара Карловска, първата жена на Л. Стоянов.

3. Гео Милев е осъществил намерението си „да пропътува някои български земи“. На 15. II. 1916 г. той изпраща до Дебелянов пощенска картичка от Одрин. Тази картичка, както и картичката, изпратена до Дебелянов на 18. II. 1916 г. от Стара Загора (и двете са печатани от Н. Лилиев в сп. „Изкуство“, 1946, стр. 602), показват, че Гео Милев е постъпил в Школата за запасни офицери в Княжево не по-рано от 20 февруари 1916 г.

4. Подписът е на Мара Карловска. Вероятно Гео Милев, както поръчва в писмото си Л. Стоянов, й е предал картичката и след като я прочела, тя я е върнала с горната приписка.

153

От Людмил Стоянов — фронта

16 декември 1915

Да му пише новости от София и да му прати някоя книга.

Драги мой,

Получих портрета, който е един компроментирующ документ за мен — толкова лошо съм излязъл. Моля те пиши ми някои новости от София, прати ми някоя книга, съобщи ми адреса на Тодор,[1] с една дума, зарадвай ме с нещо, тъй като тук умирам от невъобразима скука. Как отива Антологията?[2]

Твой Людмил

P. S. С Коста Кнауер писахме писмо на Димчо.[3] Бяхме пияни, Коста настояваше, тъй че ако на Д[имчо] му е станало неприятно, не съм аз виновен.

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 20

1. Теодор Траянов е бил близък на Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Л. Стоянов и др., но поради заекването си, а също и поради това, че е бил по-голям от тях и с повишено самочувствие, не е участвувал в техните кръжоци.
2. „Антологията" е серията „Лирични хвърчащи листове".
3. Димчо Дебелянов.

154

От Людмил Стоянов — фронта

26 декември 1915

Неговото писмо го е накарало да почувствува, че не е изоставен. Струва му се, че човечеството се намира още в своята първобитност. Неописуема е трагичността на положението му.

Драги мой,

Ти не знаеш колко ме зарадва твоята любезност. Никога не ще забравя един такъв рядък сюрприз през Коледа. Той е израз, без съмнение, на твоето прекрасно сърце. Аз изведнаж се почувствувах не съвсем изоставен от света, още повече че се нуждаех твърде много. Не ще излъжа, ако кажа, че за миг се пренесох в мира на Андерсеновите приказки, особено като имаш пред вид, че аз съм на 2000 м близо над м[орското] р[авнище] сред водовъртежа на стихиите и хорото на най-ужасната зима.

Често даже ми се струва, тъй дълго вече трае тоя живот! — често ми се струва, че вековете са някакъв сън и че човечеството пребивава още в своята първобитност, щом даже и аз, отблясък уж на висока култура, който нося в душата си величието на времената, седя вечер до

огнището в землянката, подпрял глава на ръцете си, по подобие на своя далечен праотец, човека на Огъня!

Ти не можеш да си представиш всичката трагичност на моето положение, всичката дълбока безсмисленост на тоя живот, чужд на всеки разум.

Впрочем Morituri te salutant, Caesar! — Тия, на които предстои да умрат, те поздравляват, Цезар! — казваха римските гладиатори, минавайки край ложата на Цезаря. Същото или почти същото трябва да кажа и аз, за да бъда угоден богу — и на почитаемия цензор[1].

Сега друго.

От Д[имчо][2] получих малко писъмце с няколко любезни думи. Предай му, моля ти се, моята благодарност. Аз вярвам, че той съжалява за изгубените часове на дружеска радост не по-малко от мен.[3] Но сега всичко се поправи, слава богу!...[4]

Накрай, ако можеш, ми изпрати някоя книжка, макар и четена, ще те разцелувам. Сега е затишие, нашите топове мълчат и времето минава страшно скучно. Поздрав на твоите благоверни родители.

Винаги твой приятел

Людмил Стоянов[5]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 46, л. 23—24

1. Писмата от фронта се проверявали от военните командири.
2. Димчо Дебелянов.
3. По това време Дебелянов не е бил взет във войската и не се е намирал на фронта. „Писъмцето", за което споменава Л. Стоянов, ще да е изпратено от София. Следователно съжаленията за „изгубените часове" се отнасят не затова, че и Дебелянов, е на фронта, а затова, че се е разпръснала дружеската компания и че когато са били заедно, е имало някои излишни недоразумения, които са им пречели да изживеят напълно „дружеската радост".
4. Пропускаме няколко израза от интимен характер.
5. Адресът на Л. Стоянов е бил: III нес. с. батарея при 21 п. полк, II дивизия.

1916

155

От Николай Лилиев — фронта

17 януари 1916

Получил писмото и се радва, че е жив и здрав.

Mon cher Gheo, получих ти писмото и радвам се, че ти си жив и здрав. И аз съм добре и се мъча да живея. Докога?

Поздрави Людвика,[1] — де е той — в тия снежни зими?

Бъди винаги здрав

Николай Михайлов,[2]

който няма нищо общо с Н. Михайлов от „Отечество".[3]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 1

1. Людмил Стоянов.

2. Подател: Николай Михайлов в щаба на 56 полк, 3 бригада, 8 тундж. дивизия.

3. Н. Михаилов от „Отечество“ е бил някой си офицер, сътрудничещ в списанието. Следователно той е различно лице от Н. Михайлов (Лилиев), за което се прави и уговорката.

156

От Людмил Стоянов — фронта

18 януари, 1916

Живее в мечешка летаргия. Писмото на Гео Милев му напомнило, че има и друг живот. Сред фронтовите условия чувствува сякаш е попаднал в някакъв нереален свят.

Драги мой,

Получих новогодишната ти карта, която обаче никак не ме разсмя. Аз изобщо отвикнах да се смея. Разбира се, не искам да ме представляваш настръхнал, с облака на строгостта върху лицето. Аз просто прекарвам една мечешка летаргия, съзерцавайки своя пъп, яко Буда. Всичко в мене спи дълбок зимен сън.

Само твоите писма ми напомнят — като някой далечен камбанен звън, някой мистичен Angelus[1], — че аз имам и друг живот, живот на душата, на любовта, на мистичното страдание. Някакъв вихър отниса глупостта на деня — странно, неизпитано чувство свива сърцето — безутешното се прегръща с неизбежното — и душата пролива сълзи над някакви дълбоки, глухи долини, едвам усмихнати с усмивката на пролетта... Чувствуваш, че си от друг свят, далечен, нереален и все пак действителен, защото душата с нейните печални борби е най-великата реалност. Ако бях по-сантиментален, бих плакал в такива минути...[2]

Пишеш, че си писал нещо за Д[имчо], но такова писмо не съм получил. Също не съм получил и книгите. Да-ще бог занапред. Аз чакам от ден на ден — един прилича на друг — сякаш махалото на часовника е спряло неподвижно.

Поздрави Николаевците,[3] ако им пишеш, също и Д[имчо], също и мадам Х. С една дума в твоите ръце предавам духа си.

Винаги твой

Людмил Стоянов

ДБКМ — ф. 26, арх. ед. 47, л. 2—3

1. Л. Стоянов има пред вид творбата на изтъкнатия френски художник Жан Франсоа Миле (1814—1875) „Анжелюс“ (анжелюс — молитва в чест на Въплъщението; биене на камбаните в чест на тази молитва).

2. Пропуснат е пасаж от по-интимен характер.

3. Николай Лилиев и Николай Райнов.

157

От Николай Лилиев — фронта

29 януари 1916

Няма какво особено да се пише.

Mon cher Gheo,

Tout se comporte-t-il là-bas comme il te plaît?[1] — Besten Dank[2] за картата. Защо мислиш, че не пиша от скромност? Но кажи ми какво бих можал да ти кажа аз, който животувам — как нельзя лучше — от месеци вече? Димчо[3] не се е обаждал. Още в София ли е? Ами Людвик[4] де е — и как би могло да му се пише?

Бъди здрав и весел и пр.!

Николай Михайлов

Благодаря също за „сърдечния поздрав". — Какво правят твоите книги? Сигурно си превеждал нещо ново — и не обаждаш. Gide чете ли? Какво ще ми кажеш за него? Виждаш ли — аз още не съм му забравил името, а се има надежда — повярвай ми![5]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 5

1. Всичко там така ли е, както ти харесва?
2. Много ти благодаря.
3. Димчо Дебелянов.
4. Людмил Стоянов.
5. Подател: Николай Михайлов в щаба на 56 полк, 3 бригада, 8 тундж. дивизия.

158

От Николай Лилиев — фронта

20 февруари 1916

Желае да прочете превода му на „Вятърът" от Верхарн.

Уви, mon cher Gheo, аз не мога да се позная или, за да се приближа още повече до твоя израз, аз сам не се чувствувам — не само в писмата, които пиша на близки и далечни, но и в живота си!

Бих искал да прочета твоя превод на „Le vent, le vent sauvage de novembre"[1] — ще ми направиш ли това удоволствие? От мене не чакай нищо! — По цял ден пиша „рапорти" и „заповеди" и едва имам време да мисля само за своите ненаписани „стихи".[2] Прочее, за мене „Das ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu!"[3] Как ми е мъчно, че при себе си нямам никакви книги! Но само това ли ми липсва, господи?! „Seigneur, vous m'avez blessé d'amour et la blessure est encore vivante".[4] Bien à toi.[5]

Димчо бил вече в 22-и п. полк[6], а Райнов[7] — кореспондент на 9-а дивизия.[8]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 4

1. „Вятърът, вятърът, яростният ноемврийски вятър" — стих от поемата на Емил Верхарн „Вятърът", преведена от Гео Милев.
2. „Стихи" — стихове, стихотворения.
3. „Това е стара история, но тя остава винаги нова" (нем.).
4. „Господи, ти ме нарани с любов и раната е още жива" — стих от Пол Верлен.
5. „Винаги твой".
6. Димчо Дебелянов се явява в своя полк на фронта на 29. I. 1916 г.
7. Николай Райнов.

Подател: Николай Михайлов в щаба на 56-и полк, 3-а п. бригада, 8-а п. тундж. дивизия.

159

От Николай Лилиев — София

20 май 1916

Mon cher Gheo,[1]

Заминавам за нашия град. Ще се върна скоро и тогава ще дойда при тебе.

До виждане

Николай Михайлов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 7

1. Писмото е адресирано до Георги Милев Касабов, 5-а рота, 4-и взвод, Школа за запасни офицери, Княжево.

160

От Николай Лилиев — София

30 май 1916

Драги Г. Милев,

Бях в Заара. Виждах твоя баща. От него разбрах, че ти ще останеш за няколко месеца в „школата". Утре заминавам за 2-а дивизия. Жално ми е, че не можахме да се видим. Ще повярваш ли?

Много здраве Николай Михайлов[1]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 8

1. Подател: Николай Михайлов в щаба на 2-а дивизия.

161

От Николай Лилиев — фронта

8 юни 1916

Mon cher Gheo,

Напразно се гневиш! Ако знаеш колко много бях... — но защо да се извинявам. Моята „страждуща“ душа живее същите ужаси; да ти повтарям и аз това, което знаеш сам или което би лесно отгатнал, ще бъде излишна услуга.

Бъди здрав и понасяй с коравината на българина всички несгоди!

Николай

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 11

1917

162

От Николай Лилиев — фронта

28 април 1917

При тях е студено и глупаво. Ще му е драго, ако получи писмо от него.

Mon cher Gheo,[1]

Може би скоро си се завърнал от своите „21 мизерии“[2] и се радвам, че най-после ще получиш няколко думи от един стар другар, който много често мисли за тебе и ти съчувствува искрено...

При нас е студено, кално, глупаво и макар да е спокойно, чувствуваме, че живеем есента на своята последна пролет — аз и оня, който е винаги с мене.

Ще ми бъде особено драго, ако получа едно по-дълго писмо от тебе, за да видя и аз как се мириш с делничната „реалност“, която властвува в тия тревожни дни над всички ни и бавно се настанява в последното съкровище, което ни остава — душата.

Сърдечни приветствия

Николай Михайлов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 48, л. 1

1. Писмото е адресирано „Ст. подофицер Г. Милев, чрез щаба на 34 п. полк, 9 дивизия“. Както личи от адресата, при завършването на Школата за запасни офицери в Княжево Гео Милев е бил произведен в чин старши подофицер. Това потвърждава и другарката му Мила Гео Милева.
2. Любим израз на Гео Милев.

163

От Николай Райнов — фронта

28 май 1917

Научил, че с него станало нещо лошо, но подробностите узнал от писмото му. Съчувствува му. Ще гледа да иде да се видят.

Драги Гео,

Чух, че станало с тебе нещо недобро[1], но подробности не знаех. Твоето писмо ми уясни. Баща ти ме запита за тебе; с малкото, което знаех, успокоих го. Добре, че тогава още нямах твоето писмо! Дохожда днес г. д-р Градецки, замоли ме за твоя багаж. Ще се загрижа и ще го намеря: бъди спокоен, братко! Жал ми е от сърце за тебе. Ала — ще ти мине скоро, па ще те евакуират по-назад и ще оздравееш съвсем: недей скърби! Хората живот дадоха, братко: живот — за химера![2] Радвай се, че и ти даде най-скъпото, което ти поискаха!

Ще гледам да дойда към тебе и ще те повидя тези дни: много ми се ще да те видя. И така не сме се виждали отдавна!

Желая ти от сърце всичко добро, а най-вече — скоро оздравяване. Жалко е да боледува зле човек като теб. Но нищо! Ще мине, скоро ще мине!

Поздравя те и ти желае скоро привдигане

твоят Николай Райнов[3]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 48, л. 2

1. Писмото е по повод раняването на Гео Милев на фронта. След раняването е бил откаран в Deutsches Feldlazarett 358, Zelt № 3, докъдето е адресирана и картичката.
2. Същия този израз Гео Милев използува после в своя „In memoriam", за Дебелянов, за да характеризира безсмислието на неговата гибел.
3. Подател: Nik. Rainov, Stab 9, Bulgar. Division.

164

От Николай Лилиев — София

19 август 1917

Онова, което искал, не било мъчно да стане. Благодари за двата стиха. Чака да донесе някои от книгите, за които ставало дума.

Дорогой Г. Милев, твоето писмо, твоите пари, твоята карта ме намериха на VI етаж — малко с мъка наистина, но все пак ме намериха. Говорят хора, които могат да говорят, че не е мъчно да стане това, което искаш. Но Гр[игор] В[асилев] не бил тука и нему не е казано още нищо.

Моите големи благодарности за двата стиха — Und ich bin Mensch im Leben dem Schein ein Sein, dem Unsinn Sinn zu geben.[1]

Чакам те да дойдеш, чакам да донесеш и някои от книгите, за които ми говори, за които ми писа.

Най-сърдечни поздрави Н. Михайлов[2]

Людвик замина на някъде.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 48, л. 3

1. „И аз съм човек — в живота на светлината битие, на безсмислието смисъл да давам."
2. Подател: Николай Михайлов, бул. Фердинанд № 138, София.

165

От Николай Лилиев — София

10 октомври 1917

Неговите ръкописи се пазят и ще му ги предадат. На драго сърце ще коригира, ако Гео Милев печата нещо.

Драги Георги Милев,

Получих всичко. Ръкописите се пазят и ще ти се предадат, щом дойдеш („Хамлет"[1] и пр.). Плодовете се изядоха с голяма благодарност. „Немските балади и песни" се предадоха на ф. д. Щайнер.[2] Ако работата дойде до печат, разбира се, ще се коригира с внимание и любов от „нашата скромност", както пишат хуморист. писатели в страната.

Н. Райнов замина днес за своята дивизия. Поздравите се предадоха на всички страни.

Най-сърдечни благопожелания

Николай Михайлов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 48, л. 4

1. Има се пред вид преводът на „Хамлет" от Шекспир, направен от Г. Милев.
2. Фон дер Щайнер, общ познат на Гео Милев и Н. Лилиев — бил е човек с литературни интереси.

166

От Иван Радославов — Берн

6 февруари 1918

Драго му е, че литератор му е станал роднина. Предлага му да издаде неговия превод на „Поеми в проза“ от Бодлер

Мило момче и баджанак,[1]

Навярно си получил вече и писмата ми, и телеграмата — поздравите и благопожеланията ми за вашето щастие. Разбира се, особено ми е приятно, че „наш човек“, както се казва, литератор ми става близък. Значи много повече от обикновеното ще ме свързва с него.

И сега искам да ти пиша малко литература. Тук е наводнено с Бодлера, т. е. с нови издания на съчиненията му, монографии за него, спомени и т. н. Иде ми на ум за твоите литературно-издателски проекти. Ако продължаваш да мислиш върху тях, не би било зле да се преиздаде моят превод на „Поеми в проза“, който е изчерпан вече.[2] Нищо не значи, че сега е война — мисля даже, че светът, изморен и отвратен от тия ужасии, с удоволствие би се спрял на този голям индивидуалист. Изданието, разбира се, да бъде много по-хубаво от това, което аз направих преди осем години. Хубаво — т. е. семпло, но елегантно. Ами какво стана със замислите ти за една „Антология“ модерна?[3] Тя е също една хубава инициатива.

Мене, както виждаш, като по-улегнал човек ме интересуват такива работи, които сигурно едва ли сега те занимават! Пък и може да не си вече в София. Но ако един ден се повърнеш над тия проекти, а аз бих желал това да станеше по-скоро, напиши ми.

Хайде сега сърдечни, мили привети на двама ви

Ив. Радославов

ДБКМ, ф. 26, арх. ед. 49, л. 1—2

1. Иван Радославов (вж. бел. 6 към писмо 50).
2. Радославовият превод на „Поеми в проза“ от Бодлер излиза в първо издание през 1910 г. Гео Милев не го е преиздавал в книгоиздателство „Везни“.
3. Има се пред вид започнатата през 1915 г. от Гео Милев серия „Лирични хвърчащи листове“.

167

От Николай Райнов — София[1]

4 март 1918

Отново са вече на линия. Храна ще могат да пращат до 4 кг месечно. Поздрави от Н. Лилиев и Л. Стоянов.

На линия, отново на линия! Берлинът ми е още далечко, драги Гео. Поздрави Ханс Кукла (от корена „див") — и себе си от твоя обожател (в любовна смисъл).

Николай Райнов

Храна ще може да ти се изпраща до 4 кгр. месечно, стига да има кой да изпраща. Много здраве

Н. Михайлов

Откакто ти ме забрави, аз често мисля за теб. Но докога?

Твой Людмил

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 3

1. Писмото е написано на илюстрована картичка. Картичката е отрязана в ъгъла и началото на текста липсва.

168

От Николай Лилиев — София

13 март 1918

Живее много безцветно. Благодари за изпратения алманах със стихове от немски експресионисти.

Lieber Georg,

Ти знаеш как безцветно и сиво живея аз и ще ми простиш, задето не мога да ти пиша по-надълго. При нас, тука, няма нищо особено. Николай Райнов не е заминал още за пустинята.[1] Неговите книги се печатат полека-лека. Благодаря ти от сърце за изпратения „алманах"[2] и за превода на Ван Лерберга.[3]

Бъди здрав и честит:

Николай

За „колетите с хранителни припаси" ти писах вече, че съм изпратил, каквото трябва, в Стара Загора.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 4

1. „Пустинята“ е с. Фурка, Дойранско, където е била дивизията на Райнов.
2. „Алманахът“ е стихове от млади немски поети: „Vom jungsten Tag“.
3. „Те усетиха“ на Шарл Ван Лерберг, в немски превод от Ото Х., вж. бел. 6 към писмо 38.

169

От Николай Лилиев — София

24 март 1918

Добре ще е, ако се преведе наново „Аглавена“. Засега не може да работи нищо.

Драги Гео Милев,

Пишеш ми за писма, които не съм получил. Мисля, че ще бъде хубаво да се преведе наново „Аглавена“.[1] Ти знаеш, че моят превод на „Смъртта“[2] е у Бакал[ов],[3] а той не е тука. По мое мнение „Смъртта“ не е от първите пиеси на Метерлинка, та може да се мине и без нея.

Аз не мога да работя нищо сега — а може би никога да не може да се заловя за нещо. По тая причина, не ти пиша нещо за това, което би могло да те интересува.

Райнов е все още тука. Неговите книги все още се печатат. Ако можеш да издадеш своя сбирка в Берлин,[4] ще бъде великолепно. Тука няма никаква свясна хартия.

Поздравявам те сърдечно

Николай Михайлов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 6

1. Аглавен и Селизет — драма от белгийския драматург символист Морис Метерлинк.
2. Смъртта на Тентажил — драма от Метерлинк.
3. Георги Бакалов.
4. Гео Милев не успява да издаде стихосбирката в Берлин (вж. бележката към стихотворение 85 — „31 декември 1917“)

170

От Николай Лилиев — София

30 март 1918

Много е благодарен за изпращаните книги. Пита започнали ли са операциите.

Скъпи Гео Милев,

Не зная, как бих можал да ти се отплатя за хубавите книги, които ми пращаш. Аз получих вече „Die Aktion“[1] и „Résurrection“[2] и имах вече

малката радост да прочета: „Chaque jour nous voilà prostitués, haineux et ivres“[3]. . .

Бих ли можал да очаквам и 2. брой на „Résurrection“, дето ще продължи статията на Pansaers'a — „La jeune Allemagne“[4] или „Autour de la littérature jeune Allemande“ ?[5]

Какво станаха твоите операции? Започнаха ли вече? Хайде, да се свършват, та да се върнеш пак при нас!

Райнов е все още тука и ти праща много здраве, разбира се.

На стария адрес ти писах няколко пъти — получи ли моите „скучни карти“.

Бъди възторжен и млад

Н. Михайлов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 7

1. Акцион — вж. бележката към писмо 143.
2. „Възкресение“.
3. „И ето как всеки ден ние се покваряваме, ставаме озлобени и пияни“ (фр.).
4. „Млада Германия“,
5. „За младата немска литература“.

171

От Николай Лилиев — София

8 април 1918

Говорело се, че в превода на „Хамлет“, направен от Гео Милев, бил вложен модерен дух.

Lieber Gheo,

Не съм още видял първата книжка на библиотека „Везни“, но чух вече да се говори, че на Хамлета[1] бил даден „модерен дух“. И това било ценното на превода. Тъй казал и г. Божан Ангелов.

По „литерат[урните] въпроси“, които си повдигнал, отговорих на стария адрес. Навярно си получил картата.

Сега уреждам книжата, за да ти се прати втори колет от Ст. Загора.

Сърдечно те поздравява

Николай Михайлов

И от мене здраве
Ас. Златаров

Белгийското и немското списание получих, но алманаха, за който споменаваш, още не съм. И той ще дойде навярно.

Ако не ти струва нищо, пращай ми сегиз-тогиз по едно уверение от болницата, което да се прилага към износния лист. Думата ми е за твоите „колети“ с „хранителни предмети“.

Може ли да се [нечетливо] така.

Николай

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 8

1. Вж. бел. 4 към писмо 45.

172

От д-р Кръстю Кръстев — София

10 април 1918

Докога Гео Милев ще остане в Берлин. Иска му се да иде за малко в Германия, защото съвсем ще забрави немския.

Любезни г-н Милев,

Сигурно отдавна са Ви оперирали, но аз като не Ви се обадих по̀ с време, не можех да очаквам да ми се обадите втори път и да ми кажете какво става. Пък и Подвързачева не съм видял много отдавна. Пишете ми докога ще останете там. Това лято и мен много ми се иска да изляза малко от България, че аз съвсем ще забравя немския. Но в Берлин не смея да дойда — страх ме е от глада.

Искрени поздрави
Ваш К. Кръстев[1]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 9

1. Подател: [проф. К. Кръстев], ул. Аспарух 63, [София]. Д-р Кр. Кръстев е оказал сериозна помощ в изпращането на Гео Милев на лечение в Германия след раняването му на фронта.

173

От Иван Хаджихристов — Стара Загора

17 април 1918

Получил книгите и пристъпил към работа върху превода. Има ли нови книги из Русия? Да му прати някои книги.

Драги Георге,

Повече от месец има, откакто получих писмото ти. Не можах да отговоря досега, че бях претрупан с много работа, а и една пролетна болест прекарах, обаче веднага вземах книгите, които ми из-

прати, и вече пристъпих към работа.[1] — Няма ли нови и хубави книги, дошли из Русия в големия град?[2] Много благодарен ще ти бъда, ако би могъл да ми изпратиш още книги, защото тука е много пусто.

Какво правиш там? Здрав ли си вече и скоро ще си дойдеш ли?

Райнов печата „Виденията“ си наред с други „големи кристали“[3] — както каза Ботю Савов.

За Вашите издания нищо не знам.

Ще поздравиш ли Демел от мен?!

Сърдечни поздрави

Иван х. Христов

„Хризантеми“[4] (pardon) излезе от печат — не сборника — там е интересна само малката бележка на Б. Савов за младия Ив. Мирчев.

Същият

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 10

1. Отнася се за превода му на „Червен смях“ от Л. Андреев (вж. писмо 35). Хаджихристов превежда повестта и тя излиза от печат като издание на книгоиздателство „Везни“ — М. Касабов в Стара Загора.

2. След Великата октомврийска социалистическа революция Берлин става важен книгоиздателски център на руската литература — не само класическа, но и съветска. Там се е издавало почти всичко значително, което е излизало по онова време в Съветска Русия. Освен това там са се пласирали и много съветски издания. Берлин и по-късно е един от пътищата, по които Гео Милев и прогресивната българска общественост се е запознавала с новостите в съветската литература.

3. „Видения из древна България“. Другите „големи кристали“ са книгите, които по това време печата Н. Райнов (вж. бел. 2 към писмо 37).

4. Хризантеми — месечно списание за художествена литература. Излиза през 1916—1919 г. в Стара Загора.

174

От Людмил Стоянов — фронта

25 април 1918

Зает е с глупава книга за дивизията. Гео Милев може да разчита на него за замисленото книгоиздателско предприятие.

Драги Гео,

На връщане от отпуск намерих твоята карта и сега ти пиша, без да зная дали си още в Берлин. Наистина минаха вече няколко дена, но аз съм все още зает с тази глупава книга за дивизията.[1] А какво е това книгоиздателство в тия скъпи времена? За „здрави художествени начала“ вярвам, но за „солидно предприятие“. . . Може би бащата? Във всеки случай можеш да разчиташ на мен напълно, макар че засега нямам нищо готово. С Паскалев имам лоши сметки, мога без страх да си взема ръкописите в случай на упорство. — А ти бодърствуваш, значи, и благополучно здравствуваш? Радвам се. Писма не получавам никакви — прияте-

лите ме забравят един по един. На теб особени благодарности! А що да мисля за това „с моята Мила К.“ ?[2] Ей богу, прощавай, но ти си луд!

Твой сърдечен Людмил

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 11

1. Книгата е „I софийска дивизия“. Л. Стоянов е завършил тази книга, но тя не е излязла от печат. Пази се във Военно-историческия музей.
2. Мила Керанова, съпругата на Гео Милев.

175

От Димитър Подвързачов — София

[7 май 1918][1]

Не приема предложението да се издаде в Стара Загора стихосбирката на Дебелянов. По външното си оформление „Хамлет“ не го задоволява. Лилиев прави постъпки да му се изпрати колет.

Гео, колкото и да мислих, не можах да реша въпроса за Димчовата книга в полза на твоето предложение.[2] Ще я издадем ние тука, и то много скоро. Работата около нея се почва. И безспорно е, че само тука ще има книгата по-добър изглед. Защото, ще прощаваш, но твоят „Хамлет“ — въпреки вътрешните си достойнства — никак не ме задоволи откъм външност: букви, печат, общ вид. Стара Загора — уви! — си остава Заара, която „нийде га няма“ —

Много поздрави и пожелания

Д. Подвързачев

Mon cher Gheo, полека-лека получавам всичко, що ми пращаш, и не зная как да ти благодаря. Бих искал да ти пиша по-надълго, ала съм така погълнат във всекидневието, че се боя да пристъпя към себе си. . . Радвам се, че поне ти си добре и можеш да живееш по-висок духовен живот.

Правя постъпки да ти се изпрати наскоро колет, но изглежда, че порано от 9 май не ще подпишат „искането“.

Бъди здрав и бодър

Николай Михайлов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 24.

1. Картичката не е датирана. Датата поставяме по пощенския щемпел, който обаче не е ясен.
2. Вж. бел. 9 към писмо 37.

176

От Николай Лилиев — София

9 май 1918

Изпратил разрешението за колета. Зает е много с работа. Не можел да превежда. Идеята за „алманах“ е хубава. Райнов заминал за пустинята.

Дорогой Гео,

Току що изпратих „разрешението“. За „цигарети“ — не позволяват. Ще прощаваш.

Да почна сега отговора на зададените въпроси:

1. Ако може, ще взема от Бакалов преводите. Но „този мъж“ не е в София.

2. Димитър ти писа вече какво мисли за издаването Димчовите стихове.

3. Зает съм с работа повече, отколкото можеш да допуснеш; при това не се знае дали ще мога да остана на досегашното място; за „школата“ искат „строевите“ до 35 год. и „нестроевите“ до 40 год. При това положение бих ли можал да превеждам? За мене тоя въпрос е решен — не мога. Защо да те лъжа?

4. При първа възможност ще ида, ще взема и ще ти изпратя искането — „Егмонт“[1] и Epipsychidion“.[2]

5. Идеята за „алманах“ е хубава, разбира се. Райнов замина за пустинята.[3] (Неговата книга „Видения“ и пр. излезе.) Людмил е в щаба на 1-ва дивизия. Щом се срещна с тях, ще им предам твоите думи.

Получих доста работи от тебе — и съм ти благодарен, разбира се. Неловко ми е — но бих те помолил да ми обадиш — какво ти дължа, за да ти се изплатя.

Най-сърдечно те поздравява

Н. Михайлов

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 12

1. Егмонт — трагедия от Гьоте, преведена по-късно от Гео Милев.
2. Epipsychidion — лирическа поема от големия английски поет Шели.
3. Вж. бел. 1 към писмо 168.

177

От Людмил Стоянов — фронта

29 май 1918

Сръднята му го трогва. Не е мислил сериозно да го прави луд. Поздравлява го за „Везни".

Драги Гео,

Твоята очарователна сръдня ме трогва.[1] Не, мойто момче, не съм искал да те обидя. Виждам, че си влюбен до уши. Не помня точно фразата, която те е засегнала, но вярвай, работата не е тъй ужасна. Никога не съм мислил да те пращам в „лудница", прости ме боже! Вярно е, че останах изненадан от твоето съобщение: „Тук съм с моята Мила К.". Нямам ли право да се учудя? Признай, че и друг на моето място не би останал съвсем равнодушен. Най-после това е тъй неочаквано, тъй романтично, че да наречеш един романтик „луд" е, ако не извинително, във всеки случай обяснимо. Нали помниш у Хорация (ако се не лъжа): „Този там е или поет, или луд". Една фраза, която употребяваме тъй често, когато сме двама, написана прави фурор и е способна да ни скара — не е ли странно това? И тъй ти разбираш, че не те обвинявам в болестта на Хамлета, макар, че за твоя чест голяма трезвост не ти е присъща. Драги, драги Гео, колко си пленителен!

Но стига за „лудите". Повече бих се интересувал за теб, за здравето ти и твоето душевно настроение. А за това ти нищо не пишеш. Как излезе операцията? В първото си писмо беше ме оставил да те съзерцавам „клан-недоклан, дран-недодран". Не дай боже, това ужасно деяние да е отишло до край. . . Колкото до „Везни",[2] поздравявам! Жал, че не съм виждал още излезлите номера. При първа възможност ще гледам да застана до теб — това ще бъде за мен една чест. Сега засега — уви — аз трябва да съзерцавам суровата фигура на бай Марс (той отдавна не е между боговете) и в погледа му да диря вдъхновения от рода на „Бае Марин от село Аврен" — ех!

Тук в щаба е Т. Кунев. Той завежда яхниите, пачите, салатите и пр., т. е гастрономическия отдел.[3] Както и трябва да се очаква, ний не сме добре с него. Убедих се нагледно, че умът не е свойствен на атлетите. Тия дни навярно ще замина за София да подготвя печатането на моята „книга" — „Първа дивизия на пет бойни полета" или нещо подобно.[4] Също, да видя и своето семейство (хо-хо-хо-хо!).

Предай на Мила моите поздрави и извинения.

Твой сърдечен Людмил Стоянов

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 13—15

1. Повод за сръднята на Г. Милев са думите на Л. Стоянов „Ей богу, прощавай, но ти си луд!", изказани от него в писмото от 25. IV. 1918 г. (писмо 174).
2. Има се пред вид книгоиздателство „Везни".
3. Трифон Кунев е завеждал офицерския стол.
4. За тази книга вж. бел. 1 към писмо 174.

178

От д-р Кръстю Кръстев — София

6 юни 1918

Съгласен е да се издадат „Когато мъртвите се пробудят“ и други преведени от него драми на Ибсен. И той искал да иде към Берлин, но задържащите причини са много повече. Моли за дребна услуга

Любезни г-н Милев,

Нямам нищо против да издадете „Wenn wir Toten erwachen.“,[1] но не само него, а и преводите на други 4—5 отдавна преведени Ибсенови драми! Призраци (вече издадени), Розмерсхолм, Дивата патица, Подпорите, Съюз на младостта. Може да се прибавят още 2—3.

И на мен често ми минава през ума да дойда нататък, но причините, които ме отпъждат и отблъскват, са много повече от тия, които ме викат там.

Ако би се случило — Ваш познат, немски или български офицер — да пътува за Мюнхен и обратно за Берл[ин] или за тук, задължете го да се обади на дъщеря ми: Arisstr. 44, Pansion Thirber. Ще му поиска малка услуга.

Вий как сте — има ли изгледи да намерите там това, заради което отидохте.

Искрен поздрав от Вашия К. Кръстев

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 16

1. „Когато ние мъртвите се пробудим“ — драма от Х. Ибсен.

179

От Николай Райнов — фронта

25 юни 1918

Обадил се на Атанасов за книгите. Пожелава му да свършат операциите. Ще му пише скоро.

Добре, че се обади. Бях ти записал адреса, па го изгубих. Телеграфирах веднага на Атанасов да ти прати книгите, макар да „не ме молиш“. Какво прави Дойчланът? Ръга ли се? Дано твоите хирургически ужаси престанат и те видя цял и здрав, за да пия за здравето на Б. Лавров[1] (ама си гявол, бей! — от корена „шмекерия“). Ще ти пиша утре-други ден що правя, т. е. ще ти поверя в словеса известната тебе скука на фур-

кунствуването. Боря се с малария (от корена „Маларме“) и с комари. От Иоканаана[2] (от корена „мръсник“) получих сумата. . .[3]

Сърдечно те приветствувам

твоят Николай Райнов

Много здраве на Ханс Кукла и на Оскар Кокошка.

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 17

1. Под името на Б. Лавров Гео Милев издава своя превод на „Поетическо изкуство“ от Н. Боало през 1918 г. В писмо до баща си от 9. III. 1918 г. той се сърди, задето псевдонимът му е разкрит.
2. Николай Лилиев.
3. Нечетливо.

180

От Николай Лилиев — София

11 юли 1918

Направили справка. Той не е между ония, на които се продължава командировката. Да подаде рапорт за продължаване оставането му в Берлин. Поздравяват го Д. Ризов и Кольо.

Драги Гео Милев, Ризов ходи във военно-санитарната част. Твоят капитан бил в отпуск. Друг любезен капитан направил справка и намерил, че ти не си между ония, на които се продължава командировката. Той казал, че навярно Главната квартира не е съобщила още за това. Трябвало да подадеш рапорт — работата се усложнява, както виждаш — до военно-санитарн[ата] част или до Глав. квартира — не важи до кого — и да донесеш, че въз основа решението на Гл. квартира ти оставаш още месец-два-три-година в Берлин. След това да молиш да ти се изпрати сумата.

Така стои тая работа, за която си се сетил да пишеш най-сетне.

Аз съм добре и те поздравявам

Николай

Поздравявам те, драги Гео, и желая по-скоро да получиш парите, за да има за кафе. Поздрави г-ца Мила[1] от мен, Цвета,[2] Райна[3] и т. н.

Дим. Ризов[4]

Сърдечно Ви поздравявам Кольо[5]

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 18

1. Госпожица Мила Керанова. Официално Гео Милев сключва брак с Мила Керанова на 13 юни 1919 г. в София, след завръщането им от Берлин. (В къща-музей „Гео Милев“, Ст. Загора, се намира свидетелството за венчание.)

2. Цвета Анастасова, приятелка на Мила Г. Милева.
3. Райна Кузманова, приятелка на Мила Г. Милева.
4. Не се отнася за Димитър Ризов, по това време дипломатически представител на България в Берлин, а за друг познат на Гео Милев със същото име.
5. Подписът не се разчита сигурно.

181

От Николай Лилиев — София

24 юли 1918

Трябва да подаде нов рапорт за продължение на командировката.

Драги Гео Милев, не ти остава нищо друго освен да подадеш нов „рапорт". Инак тая работа няма да се уреди. От Райнова са излезли досега 4 книги — другите две, за които питаш, са под печат.

Много поздрави Н. Михайлов

Поздравя теб и г-ца Мила

Дим. Ризов

ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 19

182

От Рихтер — Берлин

25 юли 1918

Съобщава му, че ще получи от него книгата „Акробатката".

Sehr geehrter Herr Leutenant, bestätige Ihnen hiermit, daß Sie das Bild „Akrobatin" von mir künftlich erhalten haben.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Ihr ergebener Richter — Berlin

[Превод]

Многоуважаеми г-н лейтенант, удостоверявам Ви с настоящото, че ще получите от мен книгата „Акробатката".

С отлични почитания

Ваш предан:

Рихтер—Берлин[1]

ДБКМ — БИА, ф. 26 , арх. ед. 49, л. 20

1 Адресът на подателя е: Friedenau, Wiesbadenstr. 12.

183

От Франц Пфемферт — Берлин[1]

16 август 1918

Легендите му харесват. Ще ги отпечата в „Акцион".

Sehr geehrter Herr Milew,

Die Legenden gefallen mir absolut! Danke, bald will ich mit dem Druck in der Aktion beginnen. Und noch vier Legenden — dann kann auch der Band werden.

Ihnen ergeben
bin ich:
Franz Pfemfert

[Превод]

Многоуважеми г-н Милев,

Легендите[2] ми харесват изключително! Благодаря, скоро ще започна отпечатването в Акцион.[3] И още четири легенди — тогава ще може да стане том.

Оставам Ваш предан
Франц Пфемферт

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 21

1. Писмото е написано на илюстрована картичка, издадена от „Акцион" под название „В древната гора". Изобразява древна гора. В дъното се появява човек. Глиганът, тигърът, пантерата, полярната мечка и лъвът се разбягват. Към изображението надпис: „Лъвът: човекът идва".

2. Отнася се за Геомилевия превод на „Богомилски легенди" от Николай Райнов.

3. За сп. „Акцион" вж. бел. 2 към писмо 143. Някои от Легендите в превод на Г. Милев са печатани в сп. „Акцион". Но според Н. Райнов в отделен том те не са излизали. (Спомените на Н. Райнов, в които той говори по този въпрос, се намират в къща-музей „Гео Милев", Стара Загора.)

184

От Стефан Цвайг — Швейцария

[20 декември 1918][1]

Съжалява, че не може да му изпрати исканите книги.

Sehr geehrter Herr, ich hätte gerne Ihren Wünschen entsprochen, leider habe ich hier in der Schweiz selbst meine Bücher nicht zur Hand: sie liegen in Wien, verschlossen und verpackt, unerreichbar für mich selbst.

Ergebenst Ihr
Stefan Zweig

[Превод]

Многоуважаеми Господине, с удоволствие бих задоволил Вашето желание, за съжаление тук, в Швейцария, самият аз нямам книгите си под ръка: заключени и опаковани, те лежат във Виена, недостижими за самия мен.

Ваш предан:
Стефан Цвайг

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 49, л. 23

1. Писмото не е датирано. Датата поставяме по пощенския щемпел. Изпратено е на адрес: Berlin — Charlottenburg, Detlemannstrasse 25.

185

От Макс Мецгер — Рим[1]

[8 май 1920]

Най-много са дали в модерното изкуство Франция, Германия, Русия и Белгия. Не можал да изпрати интересна белгийска репродукция, защото била разпродадена.

Lieber Herr Milev!

Wie Sie sehen, bin ich schon in der heiligen Stadt angekommen. Am meisten moderne Kunst weisen auf: Frankreich, Deutschland, Rußland und Belgien. Wollte von den Belgiern eine interessante Reproduktion schicken. Karten vergriffen. Brief folgt. Viele Grüße an die Familie!

Ihr K. Metzger

[Превод]

Мили г-н Милев,

Както виждате, пристигнах вече в светия град. Най-много модерно изкуство показват Франция, Германия, Русия и Белгия. Исках да изпратя една интересна белгийска репродукция. Картичките разпродадени. Следва писмо. Много поздрави на семейството.

Ваш:
М. Мецгер[2]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 51, л. 2

1. Писмото е написано на илюстрована картичка на Seconda biennale romana — изобразява седнал работник пред стена — „Адолф Федер — работник". Същата тази репродукция Гео Милев препечатва в сп. „Пламък" (год. I, кн. 6, стр. 192, от 26 юни 1924). Писмото не е датирано. Датата поставяме по пощенския щемпел.
2. Адресът на подателя е: K. Metzger, Roma 27, Via Ancona 21, int. 17.

188

От Милю Касабов — Стара Загора

17 февруари 1922

Намира представената сметка за нередовна. Недоумява как ще си оправят сметките. Дава му препоръки за организиране на работата.

Георге,

Получих по Б. Савов писмото ти — сметка. Показаните пера, приход—разход, минаха по воденета от мене сметка. Намирам сметката ти нередовна: току си гледал да я подравниш.

Пари аз със записи съм ти пратил		6398,30
От Стефан си взел		500,—
От продажба на книги на Чипев на два пъти и бюстове		1173,20
Аз съм броил всичко		8071,50
От „Куриер“ получено вс.	1825,—	
„ абонаменти „	1310,—	
„ ръчна продажба „	2276,40	5411,40
Предадено ти е всичко приход		13482,90
Разходвано от тебе всичко		10975,10
У тебе остатък		2507,80

Това е сметката.

В дадените от мене пари влизат, разбира се, и изпратените ти 600 лв. за хонорара 1—4 кн. и 300 лв., които ти дадох лично, когато бе тук през ноември.

Получените 1825 от „Куриер“ са: за 1 и 2 бр. 642, аванс 500 и сега съобщените 683=1825.

Получените от ръчна продажба в София са:

Първо 114, — —545,50 и сега съобщените 1617,40=2276,40.

Гледах, прегледах, никакви грешки няма, това е сметката.

Пишеш за 11, 12 и пр. бройки по 400 лв. Разбирам, че това е печатът с хартията. Защото никъде не пишеш броени за хартия. Сега дребните задължения: на „Хемус“ и пр., ги оставям така открити, когато ги разправиш, ще минем в разход. Доста е да бележиш редовно това, което харчиш, и това, което получаваш (разход — приход). Какво ще направим занапред? Отгде ще вземеш тези 2507 лв. да ги внесеш? Или за твоя труд? Почти! Нъ на Ганя? Па какво материално има за тебе от тази главоболна работа? Не сме ли по един амбициозен нагон, пред когото жертвуваме? Струва ли си жертвите? Такива въпроси и други път съм ти задавал и ти на тях нищо не отговаряш.

Сега за II част на сметките:

1. Прибра ли от „Куриер“ книжките и какво още има за прибиране оттам.

2. Накарай Пеша да преброи по брой всичко останало у тебе и ми съобщи по брой количеството на останалото, също и по колко екз[емпля]ри е получено от печатницата от всеки брой и по колко е изпратено на абонати (стари и нови) от всеки брой.

Сега за организацията! Книжарите са ненадеждни: на така категоричните им писма са се отзовали 10-на души и са изпратили около 1000 лв., в които има пари и срещу сметка за книги. Какво направи ти за организиране момчетата. Вчера мина Ас. Каваев от Ес[ки] Джумая и казва, че могъл да събере 10—15 абонамента. Той не е само. Такива само могли биха да вършат тая работа, но трябва да ги знаеш, да си във връзка с тях, да им пишеш, да ги задължиш, организираш и пр. Ето защо да се оповести, че се открива подписка само за абонати от № 21 до № 50, сир[еч] за 30 броя, с намалена цена 40,— лв., на настоятелите 10%. Това като се оповести в 19 и 20 брой едновременно, да се пише по една картичка до момчетата да съберат такива абонати. И този резултат само ще ни покаже какво да се прави. Книжарите са ненадеждни. Ще ги дирим един ден, мисля, това лято ще направим обиколка да приведем всичко в изправност — книжари, абонати. . .[1]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 53, л. 1—2

1. Краят на писмото е изгубен.

189

От Рудолф Блумер — Берлин

8 юни 1922

Ще доставят списание „Щурм“ на предишната цена, защото високо оценяват пожертвователната дейност на Гео Милев и защото смятат тази доставка като пропаганда на списанието. Броевете ще се изпращат чрез него.

Sehr geehrter Herr,

Wir empfingen Ihr Schreiben vom 17. Mai und haben uns entschlossen, für Ihre 5 Abonnenten unsere Zeitschrift zu dem früheren Preis von Mk 100— zu liefern. Wir wollen dies erstens deswegen tun, damit Ihre aufopfernde und sehr anerkennenswerte Tätigkeit nicht vergebens sei, und zweitens, weil wir diese Lieferung dann eben als eine Propaganda für unsere Zeitschrift betrachten müssen. Leider sind jetzt hier die Herstellungskosten so groß, daß wir mit 100.— Mk nicht einmal diese Kosten bezahlt bekommen. Wir bitten Sie also, die gezahlten Beträge uns einzuzahlen. Vielleicht versuchen Sie Ihren Kunden begreiflich zu machen, daß es nicht zuviel verlangt ist, wenn Sie bei unserem Entgegenkommen wenigstens die Portospesen übernehmen. Wir warten also Ihre Nachricht ab und werden Ihnen dann nach

Einsendung des Betrages die Heften zu gehen lassen. Wir nehmen an, daß wir alle bisher erschienen Hefte und auch die noch erscheinenden nicht an Ihre einzelnen Kunden, sondern stets an Sie senden.

Hochachtungsvoll:
Rudolf Blumner

(Превод)

Многоуважаеми господине,

Получихме писмото Ви от 17 май и решихме да доставяме списанието[1] за Вашите 5 абоната на по-раншната цена от 100 марки. Това искаме да направим, първо, за да не отиде напразно Вашата пожертвователна и достойна за висока оценка дейност, и второ, защото ще таксуваме тази наша доставка като пропаганда на списанието ни. За съжаление, разноските по издаването са сега така големи, че 100-те марки едва ли ще могат да заплатят тези разноски. Ние Ви молим следователно платената стойност да ни изплатите. Може би ще се опитате да изясните на Вашите клиенти, че искането ни не е голямо, ако при нашата отзивчивост те поемат поне пощенските разноски. Ние ще изчакаме отговора Ви и след изпращане стойността, ще Ви изпратим брошурите. Предполагаме, че всички досега излезли броеве и още не излезлите ще изпращаме не на Вашите клиенти, а винаги на Вас.

С отлично почитание:
Рудолф Блумер

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 53, л. 4.

1. Отнася се за списание „Щурм“ (вж. бел. 4 към писмо 136).

190

От Николай Райнов — Пловдив

21 декември 1922

Благодари за изпратения екземпляр на Верлен. „Панихида за поета П. К. Яворов“ много му харесва. Да съобщи какви луксозни екземпляри за продан има, за да ги изпишат за Пловдивската библиотека.

Драги Гео,

Получих и благодаря твърде много. Само че Верлена[1] исках за директора, г. Борис Дякович, който желаеше да го има, дадох му го; той пита колко трябва да ти прати за него. Затова пиши с една карта или нему (в библиотеката), или мене колко струва книгата, за да ти се издължи.

„Панихидата“[2] е много хубава; благодаря за подаръка. Не бях я виждал досега; тя нова книга ли е? И в библиотеката я няма. Понеже библиотеката разполага с малко държавни пари, не е зле да съобщиш какви

разкошни книги[3] имаш за продан от твоите издания и какви им са цените; ще ги доставим и ще си прибереш парите веднага.

С много здраве на тебе и на домочадието

Твой Николай[4]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 53, л. 5

1. Вж. бел. 1 към писмо 130.
2. „Панихида за поета П. К. Яворов“ от Гео Милев (вж. бел. 1 към писмо 141).
3. Става дума за серията „Книги за библиофили“, изд. на „Везни“.
4. Подател: Николай Райнов, главен библиотекар на Народната библиотека, Пловдив.

1923

191

От Франц Пфемферт — Берлин

[10 март 1923][1]

Радва се, че Гео Милев не е забравил „Акцион“. Сп. „Везни“ не е получавал.

Werter Genosse, ich habe Ihren Botenbrief erhalten und mich gefreut, von Ihnen zu wissen, daß Sie die Aktion nicht vergessen haben. Ihre Zeitschrift habe ich nie erhalten.

Ich sende Ihnen gleichzeitig die ersten Hefte dieses Jahres und hoffe, von Ihnen bald mehr zu hören.

Ihr
Franz Pfemfert

[Превод]

Уважаеми другарю, получих Вашето писмо и бях радостен да узная за Вас, че не сте забравили Акцион. Вашето списание[2] не съм получавал никога.

Изпращам Ви своевременно първите книжки от тази година и се надявам скоро да чуя за Вас повече.

Ваш Франп Пфемферт[2]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 56, л. 1

1. Писмото е написано на илюстрована картичка, издадена от „Акцион“; представлява репродукция на картината „Рур“ от Феликс Мюлер. Същата тази репродукция по-късно Гео Милев препечатва в сп. „Пламък“, год. I, кн. 3, стр. 112 от 25. III. 1924 г. Писмото не е датирано. Датата поставяме по пощенския щемпел.
2. Отнася се за сп. „Везни“.

1924

От Любомир Мицич — Белград

15 януари 1924

Получил Рахел с картините.

Sehr geehrter Herr Milev,

heute in der Früh, habe ich Rc. Pachel mit Bilder bekommen. Nach der Reihe und nach der Nummer am Rückseiten der Bilder, fehlt № 3.

Ich kann es gar nicht bestimmen, weil im Packet kein Brief oder Zettel war, nach welchem ich das feststellen könnte. Vielleicht haben Sie ein Brief geschrieben. Ich werde Nachmittagspost warten.

Viele Grüsse
Ваш
Любомир Мицич

[Превод]

Многоуважаеми г-н Милев,

Тази сутрин получих Р. Рахел[1] с картините. По реда и по номерата на гърба на картините липсва № 3.

Със сигурност не мога да определя, защото в пакета нямаше писмо или листче, по които да можех да установя това.

Може би сте писали писмо. Ще чакам следобедната поща.

Много поздрави
Ваш: Любомир Мицич[2]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 54, л. 1

1. Името е нечетливо.
2. Любомир Мицич е сръбски модернист, създател на школата „зенитизъм". В архива на Гео Милев (ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 31, л. 1—9 се намират няколко броя от неговия вестник „Зенит". В „Зенит" се печатат преводи от съветската поезия: Маяковски, Еренбург и др.

193

От Аугуст Айгнер — Виена

28 февруари 1925

Моли да му даде адрес на писател, който да преведе книгата му „Три сонати“ на български език.

Euer Wohlgeboren!

Gestatten Sie mir eine höfliche Bitte.

Mein Buch „Drei Sonaten“ wird gegenwärtig in mehrere Sprachen übersetzt und ich würde auch gerne eine ins Bulgarische sehen. Möchten Sie nicht die Liebenswürdigkeit haben und mir Adressen solcher Schriftsteller angeben, die aus dem Deutschen ins Bulgarische übertragen.

In ausgezeichneter Hochachtung
August Eigner

Превод]

Ваше Високоблагородие!

Позволете ми една учтива молба.

Моята книга „Три сонати“ понастоящем се превежда на няколко езика и аз бих бил радостен да видя превод и на български език. Не бихте ли имали любезността да ми дадете адресите на писатели, които биха могли да направят превода от немски на български.

С отлично почитание:
Аугуст Айгнер

ДБКМ — БИА. ф. 26, арх. ед. 55, л. 2

1. Адресът на подателя е: Wien, XII, Schönbrünnerstrasse 262.

В. ДРУГИ ПИСМА

194

От Людмил Стоянов до Димчо Дебелянов[1]

Фронта, 30 януари 1916

Получил общата им с Гео Милев картичка. Спомня си с умиление за скъпите на сърцето му приятели Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Н. Райнов, Й. Йовков, Хр. Ясенов и иска да чуе нещо за тях. Всичко му тежи на душата.

Драги Димчо,

Едва днес получих картата ти (от 28. XII м. г.) с трикратното „лошо, лошо, лошо", което повтаря и Милев, когото ти си заразил с песимизма си. Трябва обаче да призная, че като се преизпълваш с отчаяние, губиш от своята словоохотливост: тъй малко думи ти се откъснали от сърцето! А аз тъй много, тъй дълго чакам писмо от вас, приятели мои, от вас, чиято безконечна цена узнах сега, когато останах сам!

Ето, аз пиша доста подробно за себе си и бих бил безкрайно доволен да чуя нещо за скъпите за сърцето ми хора. За теб, който си на свобода,[2] но без съмнение би желал да се махнеш „де да е другаде, само по-далеч от земята", да бъдеш камък, да не мислиш, да не чувствуваш („зная твоя сплин метежен, Хамлете!"[3]), с една дума за теб, който ликуваш от отчаяние; за Н. Л[илиев], за когото не знам защо мисля с особено умиление и с една болезнена жалост — може би защото си представям всичката трагичност на неговото положение;[4] за Н. Р[айнов], чиито „Легенди" чета тук с удивление и възторг (благодарение на К[оста] К[науер]) и чийто образ ми се представлява в светлината на някакво величие; за Й[ордан] Й[овков], чиято наивна хитрост ме кара и сега да се усмихвам с усмивката на най-чисто разположение и даже любов; за Хр. Я[сенов], който тъй скоро дочака да се сбъдне неговия „погром"[5] (дългите онези ямбове) и сега може би почива в някоя долина вечен сън: всички тия хора, които имат към мен такова

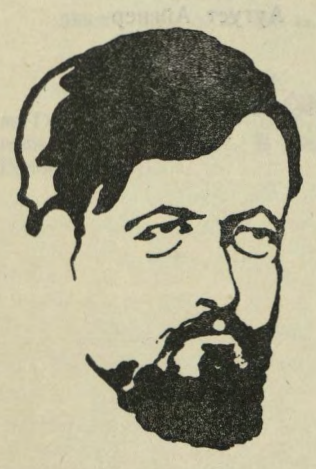

Димчо Дебелянов. Рисунка от Гео Милев

недоверие, а някои даже неприязън, сега ми са особено близки и аз искам да зная нещо за тях. Единствен само Милев ми пише и аз съм му безкрайно благодарен за това. Едно писмо, то е като вест от миналото, от живота на свободата, на любовта, на изкуството.

... Снегът, който вали от три дни, е покрил планини и долини и те гробно мълчат. Това мълчание, вятърът, който свири из гората, мъглите, които се влачат тежки и неизчислими — всичко тежи на душата като един леден сън. Седнал при огнището, струва ти се, че си погребан и че не ще дочакаш възкресение во веки веков...

А животът във София си тече както преди, ако се съди по вестниците. Глупостта шествува безгранично и безразделно и тържествува свободно своето победно — Фалкус Трисмегист...

Святий боже, святий крепкий.

Твой Людмил

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 47, л. 9—10

1. Л. Стоянов е изпратил писмото на Мара Карловска, за да го предаде на Димчо Дебелянов, за когото е било писано. Но Карловска, било че не е могла да намери Дебелянов, или поради някои други причини, го изпраща на Гео Милев с молба последният да го предаде на адресата му. Гео Милев съобщава на Дебелянов за писмото, обаче го задържа у себе си. Ето и писмото, с което съобщава това на Дебелянов:

Др. Димчо,

Днес се върнах от Одрин и заварих тук едно Людмилово писмо до тебе (в отговор на нашата картичка с „лошо, лошо, лошо“-то); праща ми го М. К. със следната бележка върху едно парче лоша хартия: „Ако обичате услужете му — това поне не е за мен. Благодаря и извинете. М. К.“ Писмото на Л. задържам, а този нищожен факт ти съобщавам за знание и те питам откъде произхожда това „стечение на обстоятелствата“; Ти ли си й го пратил? Пиши де, най-сетне. Защо се погребваш тъй в безмълвие?...

Твой Гео Милев

Н. Лил[иев] ти се сърди че не му пишеш. Изглежда, че ти си еднакво сфинксово безмълвен и към него.

Н. Р[айнов] какво прави; обажда ли ти се? Какви са тия фейлетони от него — наред с Ел. П[елин], Ант. Стр[ашимиров], Н. Мих[айлов] и пр. Какво ще кажеш? Как му беше, моля ти се, адресът.

Г. М.

(Писмото му е печатано в сп. „Изкуство“, 1946, стр. 602).

2. Дебелянов още не бил отишъл на фронта.

3. Стих от Н. Лилиев.

4. Трагичността на положението на Н. Лилиев се е състояло в това, че той, нежен поет, е бил твърде непригоден поради своя непрактичен и стеснителен характер за грубата действителност на фронта, където е бил изпратен.

5. Отнася се за стихотворението на Хр. Ясенов „И аз отново ще заспя, и аз отново ще погасна...“ от цикъла „Приказно царство“ (първоначално в цикъла „Погром“), написано в деветстъпен ямб.

195

От Веса Касабова до Борис Касабов

Стара Загора, 28 май 1917

Имали писмо от бати й Георги, който пишел, че след два-три дни ще го изпратят в София. Багажът му се намерил и бил изпратен. Бати й Колчо пишел, че Георги няма да остане много в Скопие, защото бил напълно оздравял.

Драги бате Борисе,

Получихме ти писмото заедно със снимките преди два-три дена. Най-хубаво бяха фотографирани тримата офицери. Всички от нас искат да знаят ти ли си ги фотографирал, понеже са много хубаво фотографирани. Завчера имахме писмо от бати Георги. Той ни пише, че най-късно след два-три дена ще го изпратят в Скопие. В същия ден, когато имахме от бати Георги писмо, имахме и от бати Колчо писмо. Той ни пише, че намерил на бати багажа и му го изпратил. Пише ни и той, че ще изпратят бати в Скопие и че няма да го държат много, понеже е напълно оздравял.

С поздрав Веска[1]

Къща—музей „Гео Милев", Ст. Загора.

1. Подател: Веска М. Касабова, ул. Генерал Гурко 1731

196

От Милю Касабов до Иван Хаджихристов

Стара Загора, 24 юли 1919

Говорили с Гео Милев да дадат на Ив. Хаджихристов поне още 70 лв. хонорар за превода на „Червен смях". Праща му някои издания на „Везни".

Драги Ив. х. Христов,

Няколко пъти съм питал и пращал за Вас, докато най-сетне Ви пратих циркуляр на „Везни" с бележката. Получих писъмцето Ви и разбрах где сте. Когато бях в София стана дума за хонорара на „Ч[ервен См[ях]"[1] и Георги намира, че поне още 70 лв. да Ви се заплати, или по 40 лв. на кола за онова време. Сега се плаща по-скъпо, но и издателите се одрямаха вече. Ний ще караме полека-лека. Имам незначително да поговоря с Вас, но като се видим. Днес ви изпратих с пощ[енски] зап[ис] сумата 70 лв. и 1 вр[ъзка] „Манфред" и „Китайски легенди и новели", №№ 8 и 9

от библ. „Везни“, които имахме готови, а № 7 „Опиянение от Стриндберг“, както и I кн. от „Книги за библиофила“ са под печат и тези дни ще излязат.

С поздрав
Ваш М. Касабов

Къща—музей „Гео Милев“, Стара Загора

1. Отнася се за преведената от Хаджихристов повест на Леонид Андреев „Червен смях“ и за хонорара от нея. (вж. бел. 2 към писмо 35).

197

От Милю Касабов до Людмил Стоянов

Стара Загора, 9 март 1921

Каква пречка има, за да не се изпраща 4—5 книжка на „Везни“. Гео Милев е загазил пред него. Трябва да се направи нещо за завършване на II годишнина на списанието.

Г-н Л. Стоянов,

На писмото Ви се отговорих своевременно и исках някои подробности и Вашето мнение за действие, обаче до днес не съм получил отговора Ви. Писах на Георги[1] за 4—5-а кн[ижка].[2] Каква пречка има, та я не разпраща, и от него нямам отговор, Зная, че той загази пред мене и не смее да ми пише, но Вие трябваше да се споразумеете неотложно и да ми явите предложенията си за доискарване на II годишнина.

Ще чакам по-скорошния Ви отговор

С поздрав
М. Касабов

Архив на Литературния институт, ф. 16, инв. № 49

1. Гео Милев.
2. 4—5 книжка на сп. „Везни“, год. II.

198

От Милю Касабов до Людмил Стоянов

Стара Загора, 10 април 1921

Много е разтревожен за Гео Милев. С труд и енергия той мъчно ще преодолее трудностите. Трябва да смени София. Отказва на сина си правото да действува от името на книгоиздателство „Везни“.

Уваж[аеми] г. Л. Стоянов в София,

Не ми се отговорихте, не ми пишете вече. Види се, че не сте се споразумели с Георги, може би не се срещате. Г-н Зл. Чолаков ми отправи

две писма, та изостри въпроса, да взема крайни решения, които може да научите от писмото ми до Георги и от последното ми до г. Чолакова. Милостта му е направил лоша услуга в случая. Аз съм много разтревожен за Георги. Вие сте отдавнашни в София и в този живот, Вие го понасяте стоически, Вие имате опитност и план. Георги е загазил зле. С труд и енергия, каквито не му липсват, мъчно ще преодолее. Нему се налага да смени София. А той не ме слуша дори до издаването на с[писание]то, което право си запазва. Ако обаче действува от името на кн[игоиздателст]во „Везни", заявих му, че ще опровергая публично.

С поздрав: М. Касабов

Архив на Литературния институт, ф. 16, инв. № 50.

199

От Николай Хрелков до Мила Гео Милева

София, [май 1925][1]

Дълбоко вярва, че на Гео Милев няма да посегнат.

Мила,

Благодаря ти безкрайно много за цигарите.[2] Съжалявам те искрено за Гео и дълбоко вярвам, че на него няма да посегнат — И... се ползувам от случая да ти искам прошка за прегрешенията ми към теб лично, които, и да не са много тежки, все пак са прегрешения.[3]

Николай Хрелков

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 58, л. 1—2

1. Бележката не е датирина. Датата поставяме по съдържанието ѝ.
2. През априлските събития Н. Хрелков се е криел от полицията между другото и в един хотел до централната баня (на мястото на сегашния ЦУМ) близо до квартирата на Гео Милев. С храна са го снабдявали негови близки. Мила Г. Милева му е изпратила цигари, по повод на което той ѝ праща горната бележка.
3. „Прегрешенията", за които става дума в бележката, са от приятелско естество, за приятелски недоразумения.

IV

ДОКУМЕНТИ

1

Препис-извлечение от главната книга на реалната гимназия „Иван Вазов“ в Стара Загора

I[а] клас 1904—1905 г. № 23, Георги Касабов

Предмети	Ноемв.	Ян.	Март	Май	Юни	Средна годишна бележка
Закон божи	4		4	4	4	Добър
Български език	4	4	3	4		Добър
Френски език	4	5	5	5		Мн. добър
Аритметика	4	4	3	3	3	Среден
Зоология	4	4				Мн. добър
Ботаника			5	5		
Вс. история	5	5	5	6	6	Отличен
География	5	5	6	6	6	Отличен
Рисуване	3	3	3	3	3	Среден
Краснопис	4	4	4	4	4	Добър
Пеене	3	4	4	4	4	Добър
Гимнастика	4	4	4	6	5	Мн. добър
Ръчна работа	3	4	4	4	4	Добър

Поведение . . . . . Примерно
Прилежание . . . . . Примерно
Външност на ученическите работи . . . . . Хубава
извинени . . . . . — —
Отсъствия:
неизвинени 2 2

Ученикът Касабов Георги минава в II клас.

II[б] клас 1905—1906 г. Касабов Георги, № 17

Предмети	Ноем.	Ян.	Март	Май	Юни	Средна годишна бележка
Закон божи	5	5	5	6		Отличен (6)
Български език	4	4	4	4		Добър (4)
Френски език	5	4	4	4		Добър (4)
Аритметика	5	4	4	3		Добър (4)
Геометрия	4		4	5		Добър (4)
Зоология	5	4				

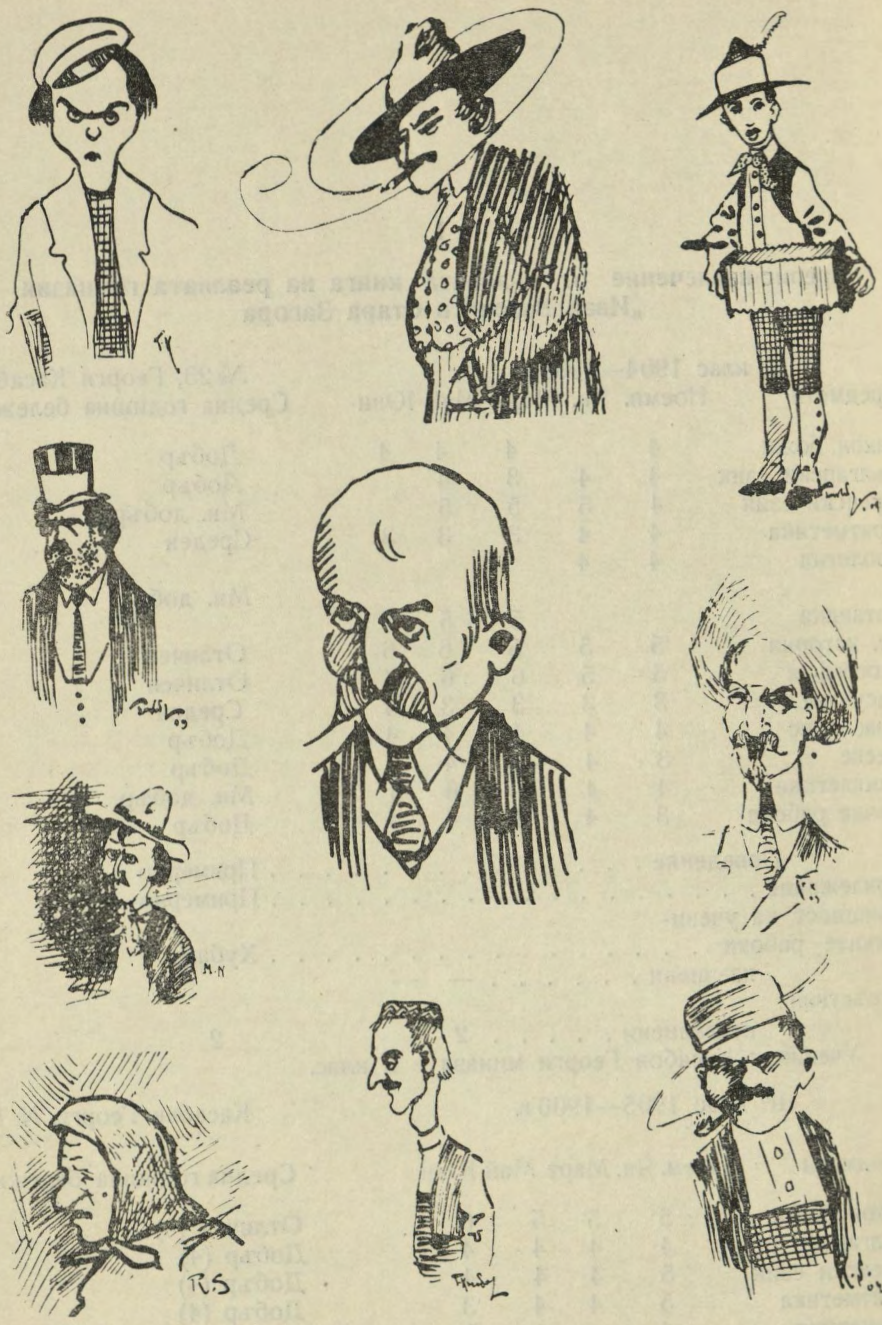

I. Типове. Карикатури във в. „Изкуство“, 1909 г.

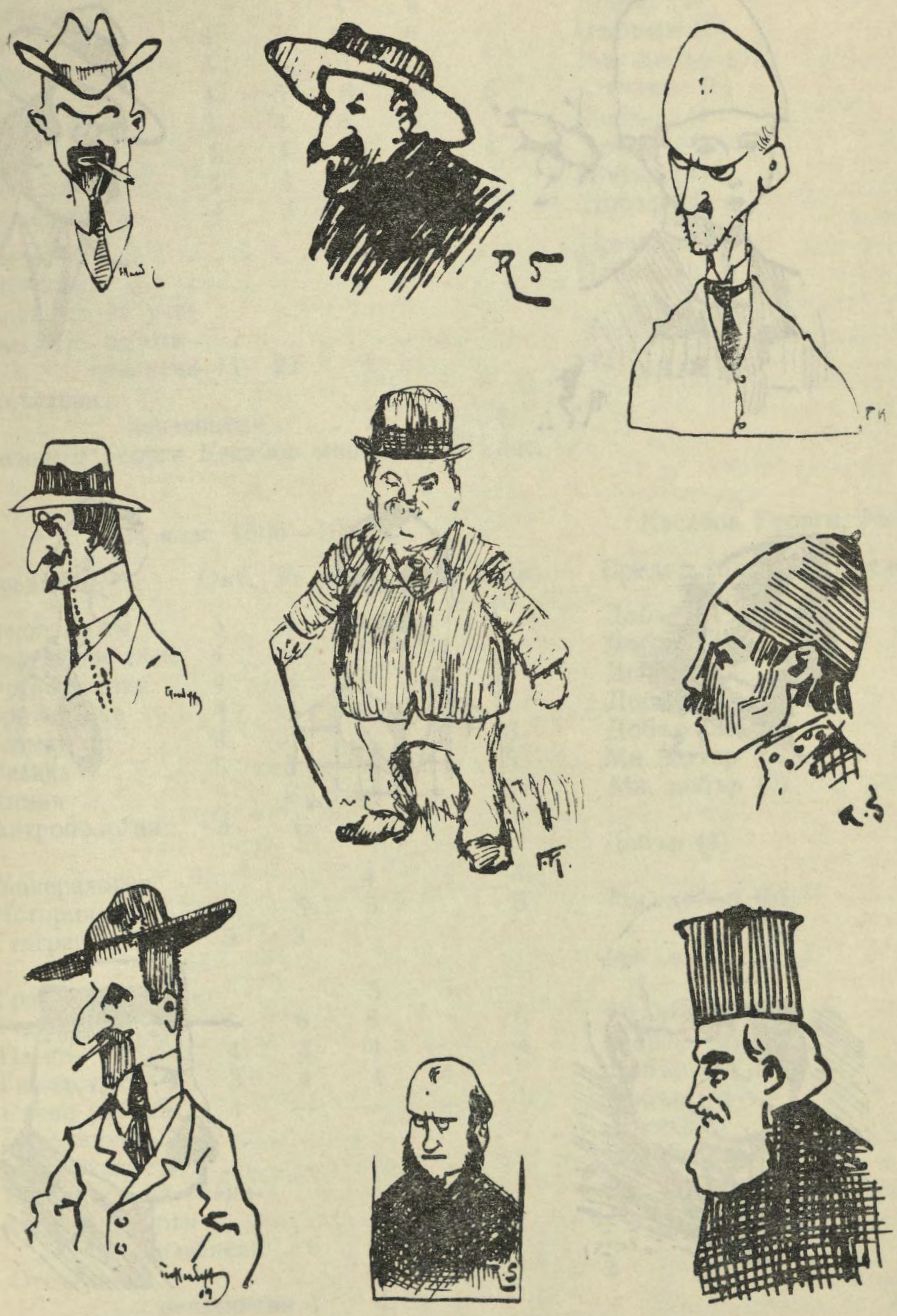

II. Типове. Карикатури във в. „Изкуство“, 1909 г.

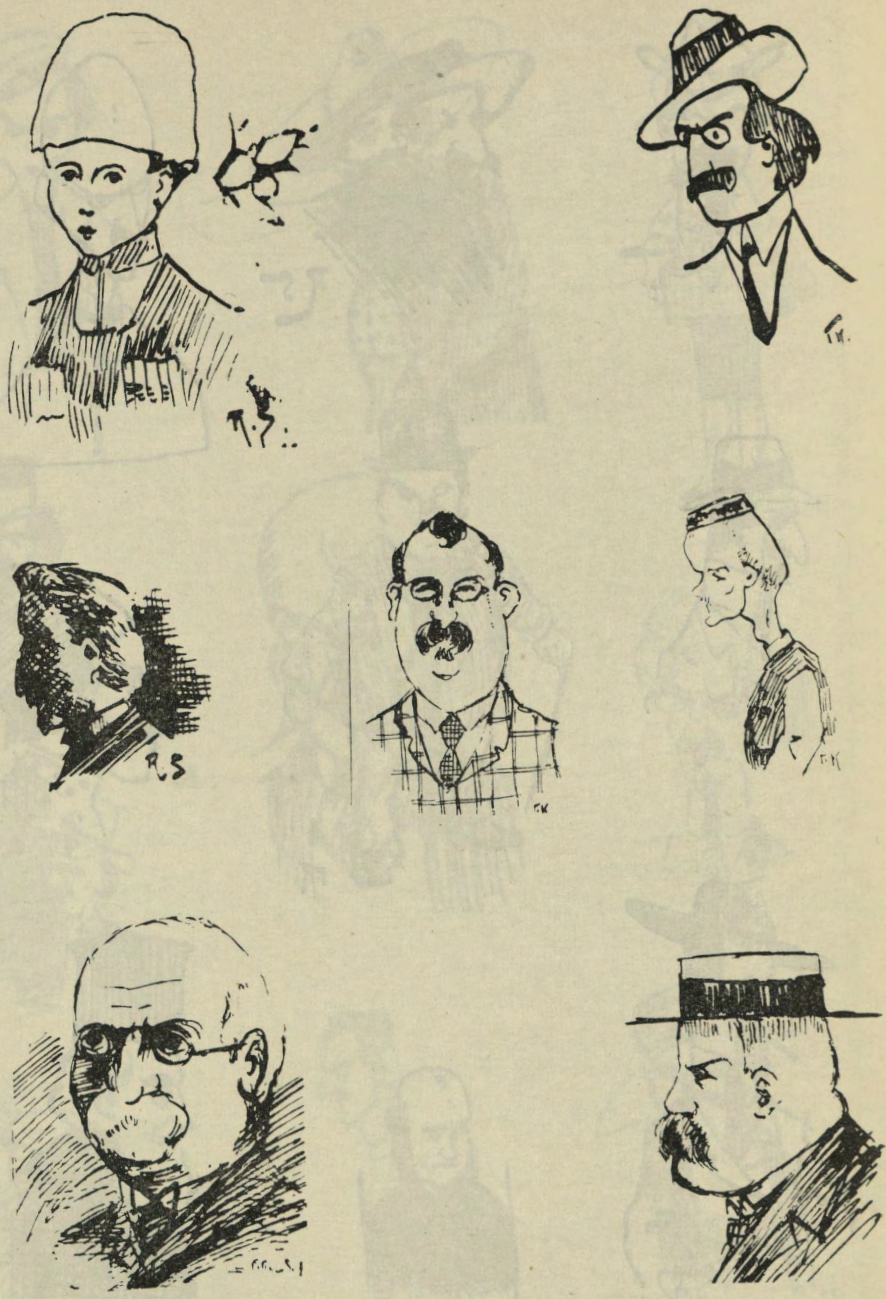

III. Типове. Карикатури във в. „Изкуство“, 1909 г.

Ботаника			4	4		Добър (4)
История	5	5	6	6		Отличен (6)
География	5	5	5			Мн. добър (5)
Рисуване	4	5	6	6	6	Отличен (6)
Краснопис	3	4	3	4		Добър (4)
Пеене	4	4	4	—	4	Добър (4)
Гимнастика	4	4	4	4		Добър (4)
Ръчна работа	4	3	4		4	Добър (4)

Поведение . . . . . Примерно
Прилежание . . . . . Примерно
Външност на ученическите работи . . . . . Хубава
извинени 11 27 4 42
Отсъствия:
неизвинени 1

Ученикът Георги Касабов минава в III клас.

III[б] клас 1906—1907 Касабов Георги, № 15

Предмети	Окт.	Ян.	Март	Май	Юни	Средна годишна бележка
Закон божи	5	4	4	4		Добър ($4^1/_2$)
Български език	4	4	4	4		Добър (4)
Френски език	4	3	4	5		Добър (4)
Аритметика	4	4	4	4		Добър (4)
Геометрия	4	3	4		3	Добър ($3^1/_2$)
Физика	5	5	5		5	Мн. добър (5)
Химия		5	5		5	Мн. добър (5)
Антропология	4	4				Добър (4)
Минералогия			4		4	
История	5	5	5		5	Мн. добър (5)
География	5	3				Мн. добър ($4^1/_2$)
Граждан. учение			5	5		
Рисуване	6	6	6		6	Отличен (6)
Пеене	4	4	4		4	Добър (4)
Гимнастика	3	4	4	4		Добър ($3^1/_2$)
Ръчна работа	4	—	—	—	—	Добър (4)

Поведение . . . . . Примерно
Прилежание . . . . . Постоянно
Външност на ученическите работи . . . . . Хубава
извинени . 6 1 7
Отсъствия: 2
неизвинени 1 1

Ученикът Касабов Георги минава в IV клас.

IV[6] клас 1907—1908 — Касабов Георги, № 18

Предмети	I срок	II срок	III срок	IV срок	Средна годишна бележка
Български език	5	5	6	5	Мн. добър (5)
Френски език	3	4	4	5	Добър (4)
Алгебра	3	4	4	3	Среден (3)
Геометрия	3	4	3	2	Среден (3)
Химия	2	3	4	3	Среден (3)
Ботаника	2	4	4	4	Добър ($3^1/_2$)
История	3	4	5	4	Добър (4)
Рисуване	6	6	5	5	Мн. добър (5)
Гимнастика	3	4	4	4	Добър ($3^3/_4$)
Поведение	5	6	6	6	Примерно
Прилежание					Постоянно
Външност на ученическите работи					Хубава
Отсъствия: извинени		4	4		8
неизвинени	1				1

Ученикът Касабов Георги минава в V клас.

V клас 1908—1909 — № 17, Касабов Георги

Предмети	I срок	II срок	III срок	IV срок	Средна годишна бележка
Български език	4	5	5	4	Мн. добър ($4^1/_2$)
Руски език	4	4	4	5	Добър (4,25)
Френски език	5	4	5	6	Мн. добър (5)
Аритметика	3	2	3	3	Среден (2,75)
Геометрия	3	3	3	3	Среден (3)
Дескрип. геометрия	3	4	5	4	Добър (4)
Физика	—	3	3	3	Среден (3)
Химия	4	4	5	5	Мн. добър (5)
История	4	4	3		Добър ($3^2/_3$)
Рисуване	6	5	6	6	Отличен ($5^3/_4$)
Пеене	—	—	5	5	Мн. добър (5)
Гимнастика	3	4	4	4	Добър ($3^3/_4$)
Зоология	4	4	5	5	Мн. добър ($4^1/_2$)
Поведение					Примерно
Прилежание					Примерно
Външност на ученическите работи					Хубава
Отсъствия: извинени			1		1
неизвинени	1	2	3	4	10

Ученикът Касабов Георги минава в VI клас.

Забележка: Не си носи на време и редовно училищните си потреби. Настояване на съвета от класния наставник § 120 II[a] и поведението му за срока е похвално (5). № 22 на протокола от 8. IV. 1909 г.

Гео Милев. Автопортрет
в антологията „Звезди“, 1910 г.

VI клас 1909—1910 — Касабов Георги

Предмети	I срок	II срок	III срок	IV срок	Средна годишна бележка
Български език	3	4	4	3	Добър ($3^1/_2$)
Руски език	3	3	—	4	Среден ($3^1/_2$)
Френски език	4	4		4	Добър (4)
Алгебра	2	2	3	2	Слаб (2)
Геометрия	2	2	2	2	Слаб (2)
Дескр. геометрия	3	4	4	3	Добър ($3^1/_2$)
Физика	4		4	4	Добър (4)
Химия		3	4		Добър ($3^1/_2$)
Антропология	4	—	—	4	Добър (4)
История	4	4	5	5	Мн. добър ($4^1/_2$)
География	4	2	4	4	Добър ($3^1/_2$)
Психология	3	—	—	—	Среден (3)
Рисуване	5	5	5	5	Мн. добър (5)
Пеене	3	5	4	4	Добър (4)
Гимнастика	3	4	3	4	Добър ($3^1/_2$)
Поведение	6	6	6	6	Примерно (6)
Прилежание					Примерно
Външност на ученическите работи					Хубава
Отсъствия: извинени	4			14	18
неизвинени					

Касабов Георги ще държи поправителен изпит по алгебра и геометрия.

VII[6] клас 1910—1911 № 15, Касабов Георги

Предмети	I срок	II срок	III срок	Сред. год. бележка
Закон божи	4	4	6	Мн. добър ($4^2/_3$)
Български език	4	5	4	Добър ($4^1/_4$)
Френски език	4	5	5	Мн. добър ($4^2/_3$)
Алгебра	4	3	3	Среден ($3^1/_3$)
Геометрия	—	3	3	Среден (3)
Дескр. геометрия	—	3	3	Среден (3)
Физика	4	3	4	Добър ($3^2/_3$)
Химия	4	4	5	Добър ($4^1/_3$)
Минералогия	4	3	4	Добър ($3^2/_3$)
Вс. История	4	3	4	Добър ($3^2/_3$)
География	4	3	4	Добър ($3^2/_3$)
Етика	—	—	4	Добър (4)
Логика	—	3	4	Добър ($3^1/_2$)
Рисуване	4	5	5	Мн. добър ($4^2/_3$)
Пеене	—	5	6	Отличен ($5^1/_2$)
Поведение	5	6	6	Примерно
Отсъствия: извинени		6	39	45
неизвинени	5			5

Забележка: Хвърлял обидни думи към едного от другарите си. Наказан по § 120 т. 1[а] и поведението му за I срок е п о х в а л н о. № 9 на протокола от 15. XI. 1910 г.

Къща-музей „Гео Милев", Стара Загора

Атанасъ Ат. Илиев. Рисунка от Гео Милев в антологията „Звезди", 1910 г.

2

[Посвещение на Библията][1]

На многообичния ми първороден син Георги при встъпването му в живота след завършването на средното си образование (1911) за ръководство му предавам този най-верен компас за преминаване безвредно през бурното житейско море и за пристигане благополучно на спасителний бряг.

Завети:

1. Най-важното в живота е да знаеш на всяко време в какви отношения си с бога; да можеш да кажеш всеки момент както Давида:

„Но бог ще избави душата ми из ръката адова, защото ще ме приеме."

2. За да имаш представа за ролята на личността в живота, за големите персони, за даровитите, за богатите със слова и материално, изучи обстойно целия псалом 49 и гледай да не бъдеш като човека, визиран в стих 20 на този псалом.

3. Прочитай редовно Библията.

4. Спиртни пития и тютюн не употребявай. Завещай това същото и на потомството си.

5. Пази се от излишество.

6. Записвай тук всички важни събития през живота ти.

Бог да бъде всякога и навсякъде с тебе.

Амин.

Любящий те баща М. Касабов

Ст. Загора

1. Посвещението е написано на първата страница на Библията, която бащата е подарил на Гео Милев при завършване на гимназия. Библията се съхранява в ДБКМ—БИА, ф. 26, арх. ед. 39, № 12

3

Сведение за дисертацията на Гео Милев

Министерство
на външните работи
№ 5910
5. II. 1955, София

До градския народен съвет на ДТ
Стара Загора

На № 232 от 11. XI. 1954 година

По повод на горното ваше писмо Посолството на НР България в Берлин ни съобщи, че Германската държавна библиотека, която събира всички дисертации, не знае нищо за дисертацията на Гео Милев.

Библиотеката на университета „Карл Маркс" в Лайпциг е съобщила също, че не притежава дисертацията на Гео Милев. Библиотеката при Лайпцигския философски факултет е дала сведения, че Гео Милев е

подал дисертацията си в гореспоменатия факултет на 18 юли 1915 година на тема „Лириката на Рихард Демел в сравнение с новата поезия“. Референт е бил проф. Георг Витковски. Трудът е бил върнат отново на докторанта за преработване и след това не е бил връщан отново на факултета.

За началник отдел : (п)[1]

Архив на Градския народен съвет — Стара Загора

1. Съдбата на дисертацията на Гео Милев и досега си остава неизяснена. Известно е, че той е работел върху Рихард Демел. Точното название узнаваме от горното писмо. Известно е също така, че той е заминал за Германия да предаде дисертацията и да защити докторат по филологически науки. Ако се съди по писмото му до Емил Верхарн (вж. писмо 22), за Германия той ще да е заминал към края на юни, по-точно на 28 юни 1915 г. Но причината, за да му бъде върната дисертацията, не е много ясна. Според близките на Гео Милев тя е била върната, защото ръководителят му сметнал за неподходяща за едно научно изследване стихотворната форма, в която е била написана. Но вероятно е имало и други причини. Не е известно също къде е пропаднал ръкописът на дисертацията.

4

Сведение

За заплатата на подпоручика от 34-и п. Троянски полк Касабов Георги Милев[1]

За кой месец	Следва се да получи		Авансирано му		Чрез кого и кога му е авансирана сумата
	лв.	ст.	лв.	ст.	
Април 1917 г.	2210	57	400	—	29. VI. 17 г. — Скоп. б-ца
Май „	147	82	300	—	9. IX „ — Инт. София
Юни „	145	82	100	—	23. X „ Инт. София
Юли „	147	82			
Август „	147	82	800	—	22. XII „ — „ София
Септември „	138	07	1700	—	2. II. 18 г. „ София
Октомври „	351	03			
Ноември „	444	57	587	—	11. V. 18 г. — Гл. тил. упр.
Декември „	449	32	660	—	30. V. 18 г. — „ „ „
Пособие за облекло и обзавеждане	474	80	500	—	3. VI „ „ „ „ „
Януари 1918 г.	449	32			
Февруари „	426	82			
Март „	454	63			
Април „	661	10			
Май „	513	21			
Всичко	5163	21	5147		

Командир на полка
Подполковник : (п)
Деловод. Ковчежник : (п)

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 43, л. 4

1. В архива на Гео Милев се пази и друго сведение за заплатата му, много по-пълно, но ние печатаме това, защото ни дава някои данни за неговото местопребиваване.

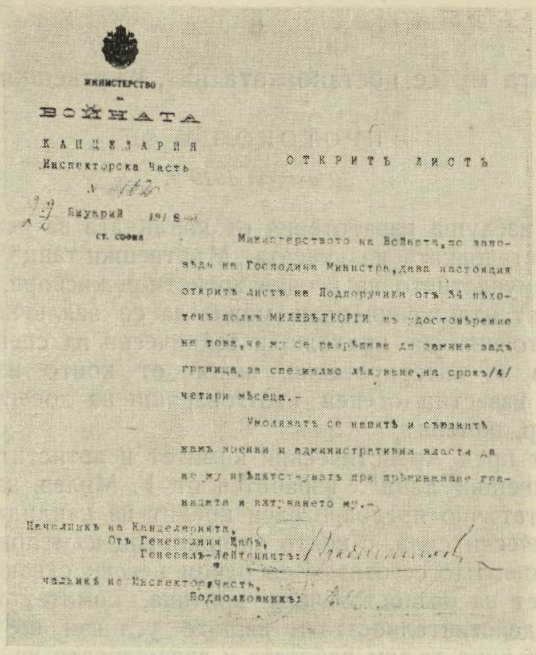

МИНИСТЕРСТВО
НА
ВОЙНАТА
КАНЦЕЛАРИЯ
Инспекторска Часть

ОТКРИТЪ ЛИСТЪ

№ 402
22 Януарий 1918
ст. София

Министерството на Войната, по заповѣдь на Господина Министръ, дава настоящия открит листъ на Подпоручика отъ 34 пѣхотенъ полкъ МИЛЕВЪ ГЕОРГИ въ удостовѣрение на това, че му се разрѣшава да замине задъ граница за специално лѣкуване, на срокъ/4/ четири мѣсеца.-

Умоляватъ се нашитѣ и съюзнитѣ намъ военни и административни власти да не му прѣпятствуватъ при прѣминаване границата и пѫтуването му.-

Началникъ на Канцеларията,
Отъ Генералния Щабъ,
Генералъ-Лейтенантъ:

Началникъ на Инспекторъ-часть,
Подполковникъ:

Открит лист, 1918 г. Факсимиле

5

Открит лист

Министерство
на войната
Канцелария
Инспекторска част
№ 402
22 януари 1918
София

ОТКРИТ ЛИСТ

Министерството на войната, по заповед на Господина Министра, дава настоящия открит лист на Подпоручика от 34 пехотен полк Милев Георги в удостоверение на това, че му се разрешава да замине зад граница за специално лекуване,[1] на срок (4) четири месеца.

Умоляват се нашите и съюзните нам военни и административни власти да не му препятствуват при преминаване границата и пътуването му.

Началник на Канцеларията
от Генералния щаб
Генерал-Лейтенант: (п)

Началник на инспектор. част
Подполковник: (п)

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 43, л. 1

1. Вж. бел. 1 към писмо 26.

6

Възлага му се постановката на „Мъртвешки танц“

ПРОТОКОЛ № 66

30 август 1919 г.

След като изслуша изработения от кандидата за режисьор Г. Милев план върху постановката на пиесата „Мъртвешки танц“[1], Артистическият комитет днес, с участието на всички артисти-режисьори, се събра и като обсъди: дали от изложения план може да се заключи, че кандидатът ще бъде в състояние да приложи и технически на сцената своите схващания и начини за интерпретация, някои от които изглеждат крайно новаторски и в известна степен неотговарящи на досегашното развитие на нашия театър, намери:

Изложеният пред Артистическия комитет и артистите план за поставяне на „Мъртвешки танц“, изработен от Г. Милев, за сериозен труд, който дава достатъчно предварителен кредит на кандидата, за да му се поверят артистически сили, с които да пристъпи към прилагане на своите сценични познания. Що се отнася до някои негови схващания и възгледи, които са предмет на разностранчива критика, комитетът мисли, че времето, опитът, действителността и нашите условия ще извършат сами неизбежната корекция върху работата и схващанията на кандидата, стига той да прояви данни и похвати на режисьор. Вследствие на това заключение, комитетът реши:

Да възложи режисирането на пиесата „Мъртвешки танц“ върху дебютанта Г. Милев, като му даде всички възможни за времето и условията улеснения и съдействие за целта, с уговорка, ако в непродължителен срок констатира, че кандидатът притежава само известни литературно-теоретически познания за поставяне на пиеси, а е съвсем чужд за техническото и материално въплъщение върху рампата на тия свои познания, комитетът да вземе на време съответно решение по отношение на дебютанта и поставянето на пиесата „Мъртвешки танц“.

Председател:
Б[ожан] Ангелов

Членове: В[асил] Кирков
Кр[ъстю] Сарафов
К[онстантин] Мутафов
Г[ено] Киров
Ив[ан] Попов
Сава Огнянов

Протоколната книга на Артистичния съвет — Драма при Народния театър „Иван Вазов“

1. „Мъртвешки танц“ — драма от Аугуст Стриндберг.
Решението да се включи пиесата в репертоара на Народния театър е взето на 28 август 1919 г., когато се разпределят и ролите (протокол № 64 в протоколната книга на Артистичния съвет).

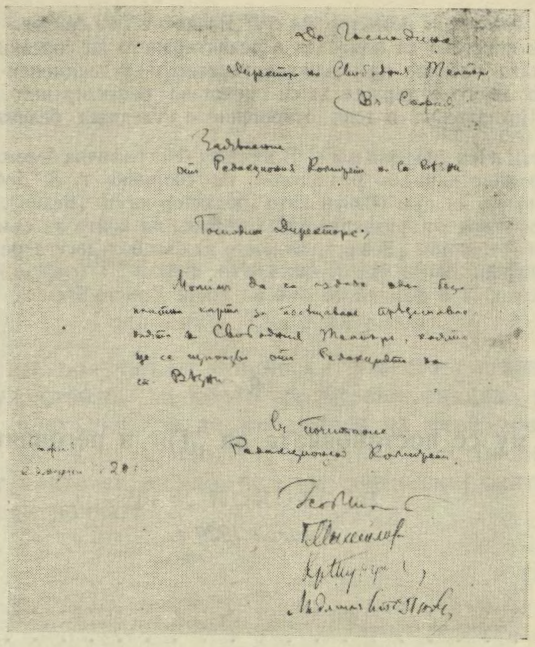

Заявление до Директора на Свободния театър.
Факсимиле

7

Заявление за безплатни билети

До Господина
Директора на Свободния театър
в София

ЗАЯВЛЕНИЕ

от редакционния комитет[1] на сп. „Везни“

Господине Директоре,

Молим да се издаде една безплатна карта за посещаване представленията на Свободния театър, която ще се ползува от редакцията на сп. „Везни“.

София
2 януари 1920 г.

С почитание
Редакционен комитет:
Гео Милев
Г. Михайлов
Хр. Туджаров[2]
Людмил Стоянов

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 30, л. 1

1. Фактически издател и редактор на сп. „Везни“ е Гео Милев. По-близките му приятели и сътрудници наистина са помагали в редактирането на списанието, но едва ли могат да се определят като членове на реално организиран редакционен комитет. Обаче Гео Милев извънредно много е държал да се представя редактирането на „Везни“ от редакционен комитет. Показателна в това отношение е следната бележка, написана от него:

> „Една корекция. В някаква биографична бележка в сборник „Жътва“, която ми е написал редакторът на сборника г. В. Добринов и за която не съм молил, аз съм обявен като „редактор на сп. „Везни“. Грешка. Сп. „Везни“ се редактира от редакционен комитет, на който аз съм член и се издава от книгоиздателство „Везни“, на което аз съм бил досега редактор“ (сп. „Везни“, 30 ноември 1919; год. I. кн. 4, стр. 108).

2. Христо Туджаров е фамилното име на поета Христо Ясенов.

8

Възлага му се постановката на „Гиг и неговият пръстен“

ПРОТОКОЛ № 105

9 април 1920 г.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Възлага се на г. Г. Милев да режисира пиесата „Гиг и неговият пръстен“,[1] за да се провери за втори път, доколко са основателни неговите домогвания да заеме мястото на режисьор в Н[ародния] театър.

. . . . . .
. . . . . .

Председател: Б. Ангелов
Членове: Н[икола] Атанасов

Протоколна книга на Артистичния съвет — Драма при Народния театър „Иван Вазов“

1. „Гиг и неговият пръстен“ е драма от големия немски драматург Фридрих Хебел (1813—1863), автор и на извънредно популярната у нас преди Освобождението пиеса „Многострадална Геновева“.

„Гиг и неговият пръстен“ е включена в репертоара на Народния театър още на 31 юли 1919 г., когато са разпределени и ролите (протокол № 54 в протоколната книга на Артистичния съвет).

Дали Гео Милев изобщо е работил върху постановката на драмата, не ми е известно. Тя не е представена на сцената на Народния театър.

9

Заявление за място

До Господина Председателя
на Офицерското инвалидно дружество
в София

ЗАЯВЛЕНИЕ

от члена на дружеството Георги Милев, живущ ул. Мария Луиза 23, III

Господине Председателю,

Понеже не съм получил от общинските места с първата партида от членовете на дружеството, на които са дадени такива, моля да се направят нужните постъпки, за да се даде и на мене място за градеж, право за каквото ми дава приложеното тука удостоверение от Софийската община, от което се вижда, че съм соф[ийски] жител с тричленно семейство от преди войната.

София
25. IV. 921

С почит:
Гео Милев

[Резолюция]

До Соф. гр. общ. управление

С ходатайство да се отпусне на просителя място за строене, тъй като е инвалид от войната, член на д-вото и соф. жител от 1911 г.[1] Досега не е представен за място, понеже не му бяха редовни документите.

Офиц. д-во „Инвалид"
Секретар: (п)

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 43, л. 7

1. Според едно удостоверение от Столичното общинско управление (ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 2, л. 10), вероятно същото, което споменава Гео Милев в заявлението си, се вижда, че той е жител на София от 1920 г. и е бил записан в регистрите на общината в т. 66, стр. 241. Когато посочва годината 1911 за начало на жителството си той има пред вид първото си идване като студент през 1911 г.

Гео Милев след раняването си,
1917 г. Фотоснимка

10

Заявление за категоризиране на пенсията му

До Пенсионния съвет при
Финансовото министерство

ЗАЯВЛЕНИЕ

от Георги Милев (Касабов), зап. подпоручик, инвалид, живущ в София, ул. Мар. Луиза 23

Господа,

Като прилагам при настоящото медицинския акт № 927, издаден от Соф. инвалидна медицинска комисия на 11 февруари 1921 г., моля да бъда съответно пенсиониран като инвалид с чин поручик (за удостоверение на което прилагам издаденото от М-вото на войната, отдел Канцелария, удостоверение под № 2411 от 11 май 1921 г., от което се вижда, че имам нужното прослужено време, за да бъда произведен в чин

поручик). При това моля да се обърне внимание и се има пред вид следното:

От Инвалид. медиц. комисия съм поставен във II (втора) инвалидна категория, като са взети пред вид телесните повреди, които имам. Обаче от Върхов. медиц. съвет в заседанието му от 1 април т. г. категорията ми е намалена на III. Разбира се, това Върх. медиц. съвет е направил, без да ме е видял, без да познава сегашното състояние на раната ми, което е следното: липсва ми едното око заедно с цялата околност около него; липсва ми също и повече от половината челна кост от черепа, така че мозъкът ми е покрит само с кожа и се вижда съвсем ясно пулсацията на кръвоносните съдове в него. Така че, струва ми се, че не мога да бъда категоризиран по параграфите (8 и 20), на които се основава решението на Върхов. медиц. съвет, защато загубата на окото ми не е главната моя телесна повреда, а — липсата на челната кост от черепа ми, вследствие на което — въпреки петнайсетте операции, на които съм бил подложен тук и в Германия — мозъкът ми стои и днес съвършено незащитен. Дали това ми пречи? Безспорно. Аз не мога да упражнявам предишното си занятие (писателство) така както по-преди, понеже не мога да стоя надвесен над масата повече от един час, тъй като от натежаването на мозъка напред започвам да чувствувам болки в главата, които ме принуждават след 1 час да почивам 1 час. Независимо от това аз нося в главата си постоянни вътрешни болки, щракания, непрестанно гнойно течение от окото и пр. Вземайки всички тези работи пред вид, Инвалид. медиц. комисия ме постави във II (втора) категория, но Върхов. медиц. съвет, незапознат с раната ми, ме е поставил в III категория, макар че при прегледа на зрението ми от специалиста по очни болести д-р Гергинов и член от Върхов. медиц. съвет ми заяви, че ми се полагала II категория — той от опит знаел това много добре. Но пак след това, макар че самият д-р Гергинов вероятно е присъствувал, Върх. медиц. съвет е коригирал решението на Инв. комисия в обратен смисъл.

Като се имат всички тия работи пред вид, моля да ми се определи инвалид. пенсия, като се надявам, че ще бъде уважено мнението на Инвал. комисия (II категория), което е подписано и от г. Началника на Пенсионното отделение.

Прилагам:

1. Медицински акт № 927.
2. Удостоверение от Воен. м-во № 2411.
3. Удостоверение за раняване от 34 п. полк № 4534.
4. Уволнителен билет от 34 п. полк от 14 септ. 1919 г., от който се вижда, че имам да получавам пенсия от 1 септ. 1919 г. досега.

София, 11 май 1921 г.

С почит:
Гео Милев

Къща-музей „Гео Милев", Ст. Загора

11

Удостоверение от медицинската комисия

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Софийски I-класен гарнизон (Санитарно отделение) дава настоящото на Георги Милев, жител на София, в удостоверение на това, че той е освидетелствуван от Инвалидната медиц. комисия и признат за военноинвалид по II категория.

(Сп. медиц. акт № 927/921 г.)

Настоящото му се дава да му послужи при нужда.

№ 3491, 24 юли 1922 г., София

За Гарнизонен лекар на
Софийски I-кл. гарнизон : (п)

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 43, л. 14

12

Инвалидна карта

Офицерско дружество „Инвалид" — София

ЛИЧНА КАРТА № 246

На Георги Милев, родом от София,[1] инвалид по II категория. Член на офицерско д-во „Инвалид", клон София.

Лична инвалидна карта № 6386/1921 г., I дивизия.

София, 24 ноември 1921 г.

Председател : (п) Секр.-касиер : (п)

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 43, л. 9

1. Гео Милев е роден в с. Раднево, Старозагорско. Тук по погрешка е посочено София.

13

Изложение

До Господина

Началника на Отдел. за културн. учреждения
при М-вото на нар. просвета

Тук

II ИЗЛОЖЕНИЕ

от Гео Милев

Господин Началник,

Длъжността, която поех върху себе си: да денунцирам пред Вас последните погребални удари върху измъчения труп на Народния театър, ме заставя, след като посочих нехудожествения ужас, що ни се готви с постановката на „Саломе“ от фарсово-оперетния актьор и режисьор Юри Яковлев, да посоча още една, втора, не по-малко неприятна изненада: „Флорентинска трагедия“ от Уайлд. Аз зная много добре как се явява тази стилна пиеска в репертоара на Нар. театър, по какъв на бърза ръка направен от г. директора превод в проза ще се поставя тя, ще се поставя от режисьора Яковлев, макар че той познавал пиесата толкова малко, колкото и сам директорът — но всичко това може би и Вие го знаете вече. Искам само да предупредя и посоча на художественото престъпление, което се върши, като се оставя тази така стилна, високо художествена пиеса в ръцете на един фарсов актьор като Юр. Яковлев. Аз изтъкнах по-подробно всички лоши условия за постановката на Оскар Уайлд чрез г. Яковлев в първото си изложение.[1] Целта ми е само да предизвикам Вашето просветено внимание и заинтересована намеса — и ако е възможно, да предотвратя поне този съвсем излишен позор, който ще се нанесе не само на големия писател Уайлд, но преди всичко на и без това достатъчно разнебитения и опозорения Народен театър. Бих искал да подчертая съвсем ясно, че друг интерес — както изтъкнах в първото си изложение до Вас — аз нямам; защото присъствието в Нар. театър на един директор като г. Хр. Цанков, който си позволява да повери пиесата „Саломе“ и „Флорентинска трагедия“ в ръцете на режисьор като Ю. Яковлев, да повери ролята Саломе на г-жа Ламбрева-Кипрова, а Ирод на г. К. Стоянов,[2] който си позволява да не познава „Флорентинска трагедия“ и при това да я превежда — в проза (!), който си позволява още много други симптоми на нехудожественост и незапознатост с театралното дело, защото — казвам — присъствието на един такъв директор изключва предварително всеки мой стремеж за режисьорска работа в Н[ародния] Т[еатър]; за г. Хр. Цанков — според неговия вкус и разбирания — е нужен режисьор като Юри Яковлев!... Нека съобщя обаче и още нещо, което зная: бившият директор на Н[ародния] т[еатър] г. Божан Ангелов беше на мнение, че „Нар. театър няма нужда от режисьор като Яковлев; той никога няма да бъде такъв!“ (частен мой разговор с г. Ангелов преди 2 години).

Ако чувствувате известна правда в моите думи, Ваш дълг е, г. Началник, да спрете нехудожествените репетиции на „Саломе“ и „Флорен. трагедия“.

София, 9 май 1922

С почит:
Гео Милев

ЦДИА, ф. 177, опис 1, арх., ед. 740, л. 111

1. Това „първо изложение“ не можах да открия в архивите на Министерството на народната просвета, които се пазят в Централния държавен исторически архив. То или е изгубено, или не е отбелязано в описа и търсенето му ще продължи. Известна представа за него може да се получи от фейлетона на Йордан Бадев, печатан във в. „Слово“ (бр. 424 от 15. X. 1923 г.). След фашисткия преврат Йордан Бадев е попаднал на тези „изложения“ и когато Гео Милев застава определено на революционни демократични и антифашистки позиции, критикът от „Слово“ пише гадния си и провокаторски фейлетон „Шествието на глупостта и нахалството“, в който използува „изложенията“. Но понеже „цитатите“ са подбирани тенденциозно, за да се опетни Гео Милев, те не могат да дадат вярна представа за цялостното съдържание на „първото изложение“, да разкрият истинския му дух и насоченост.

2. Гео Милев цени извънредно високо самородния талант на артиста Коста Стоянов, пише за него литературен портрет, в който го нарича „бележит артист“. В случая Гео Милев има пред вид не неговите творчески възможности изобщо, а това, че ролята, която му се дава — на Ирод, е неподходяща за трагическото му амплоа.

14

Възлага му се постановката на „Електра“

ПРОТОКОЛ № 17

4 октомври 1923 г.

Артистичният съвет реши: Да се възложи на Г. Милев режисировката на пиесата „Електра“.[1]

Направи се следното разпределение на ролите в същата пиеса:

Електра — В. Ушева, Клитемнестра — А. Будевска, Хризотемис — М. Стаматова [Марта Попова], Орест — В. Трендафилов, Егист — Б. Борозанов, възпитател на Ореста — Д. Дундаров, млад слуга — Ив. Георгиев, стар слуга — Б. Пожаров, готвач — Ст. Кожухаров, надзорница — Н. Аджакова.

Председател: Вл. Василев

Ст. Л. Костов

Членове:
Сирак Скитник

Документът се намира в протоколната книга на Артистичния съвет — Драма, стр. 135.

1. Електра — трагедия от Хуго фон Хофманстал. За нея и за постановката вж. повече в бележките към режисьорския екземпляр на „Електра“.

15

Покана за сп. „Пламък“[1]

От 15 януари 1924 г. започва да излиза

ПЛАМЪК

списание за изкуство и култура,

при близкото участие на *Никола Абаджиев, Емануил п. Димитров, Трифон Кунев. Ламар, Макс Мецгер, Гео Милев, Димитър Митов, Г. Михайлов, Чавдар Мутафов, Васил Пундев, Николай Райнов, А. Страшимиров, Николай Хрелков, Иван х. Христов, Георги Цанев, Георги Шейтанов, Хр. Ясенов* и др.[2]

Пламък започва да излиза в една епоха на безутешна социална и културна разруха, когато ония, които би трябвало да бъдат водачи в мисъл и дело, дезертират от своето призвание; когато литературата — българската литература — е достигнала до положението на жалко съкровище, изхвърлено от страшно корабокрушение на незнаен бряг, за да стане плячка на случайни пирати, окрилени единствено от дързостта да плячкосват, а не да творят; когато цялата българска интелигенция, начело с регулярните кадри на писателите, свива раболепно своето знаме и отстъпва към топлия приют на еснафските идеали и кариеризма; когато народната душа тръпне болезнено разровена, като рудник, без обаче да бъде извадено из нейните дълбини почиващото там злато; когато, най-сетне, покрусата на днешния ден — покруса във всички области на живота — напразно очаква напътствен лъч към входните двери на новото бъдеще.

Пламък — в такова едно време — вижда пред себе си една само задача: да бъде факел, който озарява пътя към това ново бъдеще — бъдеще, в което човешкият дух ще отхвърли от себе си всяка тирания на тъмното и безочливо хищното в живота, за да се възправи най-сетне напрегнат от творчески устрем посред светлото съзнание на своята върховна човечност.

Пламък трябва да обжегне мухъла в душите, да изгори идейните вехтории в живота: това е нашето желание.

Пламък ще следи общото културно развитие на съвременността — у нас и в чужбина. И ще дава своята преценка за всички значителни прояви в областта на литература, живопис, театър, музика, философия, религия и обществен живот.

Пламък ще дава проза и стихове от български и чужди автори, като съсредоточи своето внимание главно в критиката. Едно списание трябва да бъде преди всичко барометър на културния живот на времето: критиката трябва да бъде пулсът на списанието. Пламък ще отдели по-голямата част от своите страници изключително за идейна и актюелна критика.

Пламък ще бъде илюстровано списание: ще дава в репродукция картини от наши и чужди художници, снимки от културни събития, забележителни театрални постановки, портрети на знаменити културни дейци — писатели, художници и пр. Ще даде и няколко цветни приложения...[3]

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 31, л. 1

1. Тази покана е била изпратена до предишни абонати на сп. „Везни“, на познати културни дейци, на редакциите на вестници и списания. Във в. „Лъч“, бр. 45 от 12 януари 1924 г. е напечатано „обявление“, което в кратко резюме предава програмата на списание „Пламък“.

2. Целта на Гео Милев е била да обедини около списание „Пламък“ всички честни антифашистки писатели. Главният белег в привличането на сътрудници е бил не толкова художествено-естетическата общност, колкото идейно-общественият. И затова между сътрудниците забелязваме различия в естетическите позиции, но характерно за всички тях е общността в отрицателното отношение към нововъзкачилата се власт и към фашизма.

Трябва да се отбележи, че не всички от посочените в поканата писатели и критици вземат после участие в списването на списанието, въпреки че първоначално са дали съгласието си. Причините за това са различни при отделните случаи, често пъти диаметрално противоположни. Докато едни се отказват поради открито и бойко изразената антифашистка и антиправителствена позиция на „Пламък“, други — свързани със сп. „Нов път“, — защото смятат, че „Пламък“ още не е дал достатъчно ясни данни за своите идейни позиции, и по-точно заради отдалечеността му от Комунистическата партия.

Някои пък от сътрудниците му по-късно се отдръпват от списанието било поради несъгласие с неговия тон, било поради натиск от страна на фашистката власт. Така напр. Ант. Страшимиров в началото е един от близките сътрудници на „Пламък“ и в първа книжка печата импресията си „Изповед“, в която в условна форма изобличава фашистките зверства. Скоро обаче се отказва от списанието. Той е искал „Пламък“ да държи един по-умерен тон и да остане списание само „за изкуство и култура“, но не и политическо. Гео Милев е бил непримирим към подобен компромис и сътрудничеството между двамата е било прекъснато. Ем. Попдимитров също печата в началото редица реалистични стихотворения (цикъла „Пропилеи“) с ясна демократична тенденция. Но като професор в университета той е бил заплашен, че ще бъде уволнен, ако не престане да сътрудничи в „Пламък“ и не прекъсне връзките си с хората около него. Под натиска на тези заплахи и той също се отдръпва от списанието.

В сп. „Пламък“ остават най-самоотвержените и борчески настроени сътрудници, които не се уплашват от никакви закани и репресии. Това е на първо място Гео Милев. Това са още най-близките му сътрудници Николай Хрелков, Христо Ясенов, Георги Василев-Шейтанов, М. Марчевски, Ламар. Те изобличават в стихове и статии тиранията и мракобесието на фашизма, стоят на ярки демократични и революционни позиции. След атентата през април 1925 г. фашистката власт побърза да се разправи и със сп. „Пламък“ и неговите близки сътрудници. Жертва на безотговорните убийства станаха главният редактор и душата на списанието Гео Милев, близките му сътрудници Хр. Ясенов и Георги Василев-Шейтанов. А други, като Николай Хрелков, оцеляха единствено защото успяха навреме да се укрият. Сп. „Пламък“ даде най-много жертви от всички наши списания по това време.

3. „Поканата“ завършва с осведомление за броя на книжките и цената на абонамента, което ние изпускаме.

16

Молба до Апелативния съд

Чрез Софийския окръжен съд
До Софийския апелативен съд

ЧАСТНА ЖАЛБА

от Гео Милев, писател, София, сега задържан под стража в
. . . . . .
против определението на Софийския окръжен съд от 14. V. 1925 г. по угл. д. №. 249/925, II угл. отд.

Господа съдии,

По сила на чл. 556 угл.

Моля Ви да отмените определението на Софийския окръжен съд, с което е постановено вземането ми под стража по горното дело, и да по-

становите да бъда освободен, понеже съм представил определената ми по-рано гаранция.[1]

За да измени мярката ми за неотклонението ми от поръчителство в поставяне под стража, почитаемият окръжен съд се е основал на новия чл. 22/§ 21 от Закона за изм. З. защита на държ. — Държ. в-к, брой 278 от 16. III. 925. Съдът обаче не трябваше в случая да прилага тоя нов закон по следните съображения: 1) тоя закон е издаден след излизане на инкриминираната поема и щом не се съдържа изрична разпоредба да му се даде обратна сила, не следва да се прилагат с обратна сила и постановленията му за мярката за неотклонение, защото те отегчават положението на подсъдимия; 2) сам окр. съд не приложи с присъдата си новия закон като по-нов, а ако бе го приложил по отношение квалификацията, сигурно би подвел деянието, щом го намира за престъпно, под новия чл. 7 за обвинение, по който и новият чл. 22 предвижда поръчителство; 3) след излизането на новия закон приписаното ми деяние не е подведено под никой от членовете на новия закон и по тях срещу мен няма обвинение, а такова има по стария и отменен чл. 5, а за деяние по него нито новият, нито старият закон не предвижда изрично вземане под стража; 4) ако мълчанието на закона по подобен случай е неясност, или непълнота, или двусмислие на закона, трябва да се приеме тълкуването, което е по-благоприятно за съдбата на подсъдимия съгласно общото правило, което се съдържа и в чл. 463 угл. съд.

Моля да се представи възможно най-скоро настоящата ми жалба заедно с делото или преписи от определението, резолюцията и обвинителния акт.

С почит:

София, май 1925

Съхранява се в семейството на Гео Милев

1. Преди разглеждането на делото срещу поемата „Септември“ Гео Милев не е бил вземан под стража.

17

Писмена защита пред съда

До почитаемия
Софийски окръжен съд

ПИСМЕНА ЗАЩИТА[1]

от Гео Милев, София, подсъдим по угл. д. 249/925, III угл. отд.

Господа съдии,

Моля Ви да бъда оправдан по следните съображения:

1. Поемата ми „Септември“ се инкриминира и се иска наказанието ми по чл. 5 от Закона за защита на държавата, и то текста на тоя член по закона от 25. I. 1924 г. След тая дата обаче с § 5 от Закона за изменение и допълнение Закона за защита на държавата (Държавен вестник, бр. 278 от 16. III. 1925) въпросният чл. 5 бе отменен, следователно по него не

мога да бъда наказан по сила на чл. 1 от Наказателния закон. С отменяване един закон, който е предвиждал и наказвал известно деяние, премахва се наказателно-правната норма, която прави престъпно и наказуемо това деяние, и последното става ненаказуемо, макар и да бъде извършено при режима на отменения закон, защото следва да се приложи новият, който, като прави да отпада престъпността на деянието, се явява по-мек от стария (отменения) — Справка фон Лист, Учебник по наказателно право, Обща част, стр. 56.

В конкретния случай без значение е обстоятелството дали законът от 16 март 925, *общо взето*, е по-строг или по-мек от стария. Той е безспорно по-мек по отношение състава, под който се подвежда *моето* деяние, защото *тоя състав* се премахва (отменява). Действително с чл. 19 на същия закон от 16. III. 925 се създава нов престъпен състав, подобен на оня, предвиден в отменения чл. 5, обаче новият чл. 19 е неприложим по сила на чл. 2, алинея I от Наказателния закон, защото няма обратна сила. А при това дори и по новия чл. 19 се наказва деянието, ако е извършено по предвидения в новия чл. 6 начин — т. е. устно, писмено или чрез печатно произведение, *но не и чрез художествено произведение*, каквото е инкриминираната моя поема и както предвиждаше отменения чл. 5.

Много естествено е, че с новия закон законодателят е искал да ограничи отговорността на писателите — автори на *художествени* произведения — и затова отделя тия произведения от категорията на другите печатни такива, в които ги бе поставил по стария чл. 5, и затова създал текста на новия чл. 7, в който се определят други елементи за инкриминиране художествени произведения, при което текстът на чл. 7 значително по-малко стеснява свободата на писателя. А законодателят бе длъжен да скъпи тая свобода, защото за развитието на родното изкуство тя е първото необходимо условие.

2. Независимо от гореизложеното поемата ми не съдържа елементи на престъпление нито по стария чл. 5, нито по новите 7 и 19 (неприложими като нови) от Закона за защита на държавата. Ни дума, ни ред, ни пасаж от нея *не оправдава* създаването на нелегални организации, *не възхвалява* терористични действия, а само *описва, рисува* картината на събития, станали преди създаването на тоя закон — събития печални и трагични, които не могат да останат скрити от погледа на писателя художник и да не привлекат перото му. А *как* се описва известно събитие, това зависи от художествения похват и способности на автора и не влиза в оценката на съдилищата и властите. Не може от автора, колкото и обективен да е, да се иска да скрие съвсем своите чувства при рисуването на картината. Един вижда нещата, които изобразява, в една светлина, друг в малко по-друг колорит или нюанс. Събития като описаните не могат да не извикат чувство у писателя. Но в моята поема аз все пак съм се старал и съм успял *да не влагам мои чувства, нито мои идеи*, а да опиша, да изобразя стихията на стълкновението, кървавата жестокост на развилите се борби, без да си поставям някаква друга цел — да давам преценка на събитията. Най-много може да бъде вменено в „грях“ на перото ми, че е описало картина, която може да буди у читателя състрадание към пострадалите в тая кървава стихия и възмущение от жестоките средства на борбата. Във време на озлобление, на настър-

веност аз описах станалите събития, без да преследвам цели. Но нарисуваната картина трябва да засегне само струната на човешките чувства у читателя; да възбуди отвращение от кървите (стр. 221: „Смърт, убийство, кръв! Докога, докога?"); да събуди надежда, че ще настане край на кръвопролитията и ще настъпи човещина и благоденствие (краят на поемата). Но обстоятелството, че картината буди подобни чувства, не може да ми се вмени във вина, нито е моя голяма заслуга — у всеки човек тая поема и нарисуваната в нея картина не ще събуди еднакви чувства. Зависи от психиката, културата и характера на читателя. Следов. „целта", която е движила перото ми, е обикновена „цел" на всяко художествено произведение — да изобрази събития, действия, чувства, мисли (които не са мисли и чувства на автора, а на героите), без да се грижи за начина, по който това изображение ще се възприеме от разните читатели. Оценката пък на отделните думи, термини, изрази подлежи да се разглежда не от углавния съд, а само от литературната критика. Законът не бива и сигурно не иска да се вмесва в „святая святих" на писателското творчество и ще бъде печален куриоз в историята на родното изкуство, ако се инкриминират изрази като тия, които съм употребил в поемата си. При това подборът на думите до голяма степен става несъзнателно, в процеса на творчеството, под влияние на подсъзнателните внушения на писателя в момента на вдъхновението. Може ли тогава да се говори за умисъл в юридически смисъл и да се вмени в углавна вина подборът на думите, изразите, средствата, формите на описанието? В случая имаме една поема, която дори не е лирическа и не изразява чувствата на автора, а колко по-малко мисли, идеи, преценки, одобрения или възхваления.

Господа съдии,

За честта на българското правосъдие не произнасяйте осъдителна присъда, защото с нея бихте нанесли удар, рана, петно върху родното изкуство и неговото развитие. Изкуството цъфти само на почвата на свободата. Не стеснявайте писателя, за да не убивате изкуството![2]

София, 14. V. 925 С почит:

Съхранява се в семейството на Гео Милев

1. По думите на съпругата му Гео Милев първоначално е възнамерявал да произнесе пред съда пламенна и остра реч в защита на поемата си и на революционното изкуство. Но близките му са го разубедили в това намерение, като са му сочили, че времената са неподходящи за това. Настоящата реч следователно не е била произнасяна пред съда.

2. Въпреки защитата на Гео Милев на 14 май 1925 г. той е бил осъден заради поемата си „Септември" на 1 година затвор и 20 000 лв. глоба. В мотивите към присъдата се казва: „Поезията като изкуство не познава нито националност, нито партийност. Поетът пее за чисто изкуство, възхвалява или описва от гледището на своето изкуство както красивите, така и мрачните събития или случки от реалния живот — но всичко това той върши, като стои на своя висок трон над дребнавите дрязги в живота, на който го поставя неговото призвание от лирата на изкуството. В своето отношение към отделните епизоди в живота около му, които му правят силно впечатление, той страна не взема: той не възхвалява едни, да обижда други — той само рисува всичко, което вижда, и го рисува с нежните и мили краски на поезията, които само неговото творчество може да даде, и то така, че когато четецът проумее неговото произведение, той ще вижда там само едно цветно, а не фотографическо обрисуване на даден епизод от живота..." (Юбилеен сборник „Гео Милев", 1936). На пръв поглед тази немного грамотно написана съдийска мотивировка излиза като че ли от близки до Гео Милевите естетически разбирания. И в „мотивите към присъдата", и в защитата на поета се посочва, че писателят описва обективно станали събития. Само че докато Гео Милев вярно изтъква неизбежния субективен елемент в изкуството, то съ-

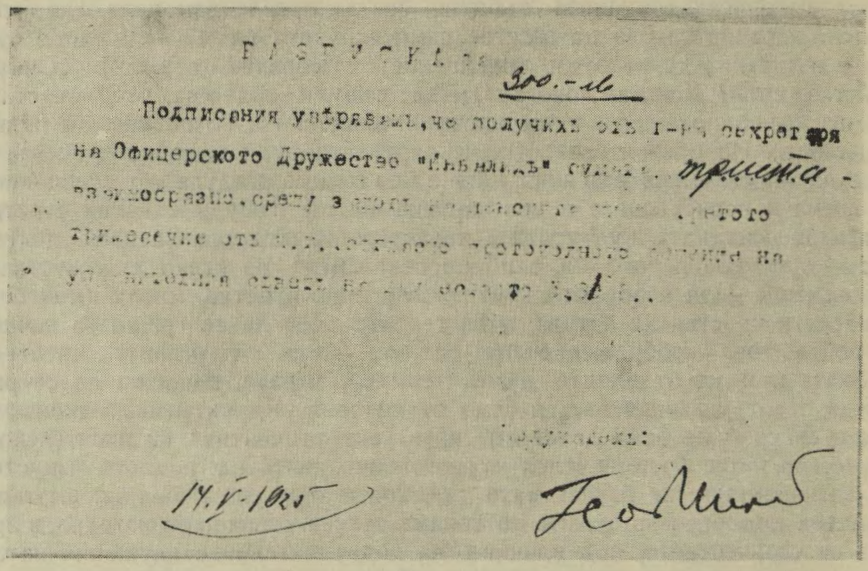

Разписка. Факсимиле

дийте искат някакво „чисто", надкласово творчество. И в името на такова едно наднационално и „надпартийно" изкуство те осъждат Гео Милев заради неговата поема. Разбира се, най-важното в случая не са естетическите разбирания и съображения. Причините и за процеса, и за присъдата са чисто политически — реакцията не е могла да прости дръзката поема на Гео Милев, както и цялата му публицистична дейност в сп. „Пламък".

18

Разписка за получен заем[1]

РАЗПИСКА 300 лв.

Подписаният уверявам, че получих от г-на секретаря на Офицерското дружество „Инвалид" сумата триста взаимообразно, срещу залог на пенсията ми за третото тримесечие на н. г., съгласно протоколното решение на Управителния съвет на дружеството.

14. V. 1925 Получател: Гео Милев

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 4, л. 24.

1. Тази разписка е последният известен ни документ, написан и подписан от ръката на Гео Милев. Заетата сума, за която тя се издава, е била взета вероятно във връзка с делото за поемата „Септември", което се е гледало през същия ден, 14. V. 1925 г.

19

Телеграми до отговорните фактори

След подадените заявления от съпругата на поета Гео Милев до военния и гражданския прокурор в София след неговото отвеждане в Обществената безопасност на 24 май т. г. баща му Милю Касабов от Стара Загора, добър и виден гражданин,[1] е отправил до г. генерал-лейтенант Вълков, военен министър в София, следната телеграма:

„От печата узнах за разпоредбата Ви, че нито да се помисли, че има в страната неотговорни фактори. Това го казва искреността и доброто Ви сърце, но за доброто на България Ви заявявам, че неотговорни фактори изпреварят разпоредбите на правителството и разполагат със съдбата на заслужили граждани. Син ми Гео Милев от София, поет-писател и критик, отведен преди 10 дни от агент от Обществената безопасност, и досега е в неизвестност. А той през пролетта на 1917 г. при големите боеве при Дойран като запасен поручик[2] неотстъпно остана на поста си, като не използува дадения му отпуск, за да даде за отечеството едното си око, едно ребро[3] и част от черепа си и покрит със стотина рани да дойде в себе си след 6 дни. Всичките си 6 деца съм възпитал в любов към отечеството, аз не допущам, че син ми има някаква вина освен тая, че като християнин вярва в промяната на този строй с друг по-добър, без да има общо с насилници и конспиратори.[4] Но така да се изгуби нашият син, за когото не толкова се страхуваме, колкото за България, че може да има неотговорни фактори, които ни измъчват с тази мисъл.[5]

Аз съм съзаклятник за Съединението и доброволец от 1885 г., същият, който миналата година пред Вас при паметника [на] Калитин в Стара Загора произнесох писмената реч и се удостоих да поема Вашата ръка. И сега, като предавам участта на сина ми Гео Милев във Вашите ръце, моля затвърдете у мене убеждението, че в страната има бдящи отговорни фактори."

На 22 юни т. г. същият (т. е. бащата Милю Касабов — *Г. Мар.*) подава следното заявление до г. Военен министър:

„На 15 май т. г. агент от Обществената безопасност е отвел син ми Гео Милев от София и до пристигането ми в София — 20 май — той е бил в Обществената безопасност, а след тая дата той се изгубва оттам и въпреки постъпките ми пред началника на същата г. Вл. Начев и предприетите от същия дирения син ми остана неоткрит. Това става един месец след атентата в Св. Неделя и когато Вие обявихте чрез печата, че в страната няма неотговорни фактори, тогава, на 24 май т. г., подадох частна телеграма до Вас, защото разчитах преди всичко на човека, със заключение, че предавам участта на сина ми Гео Милев във Ваши ръце, а мене да уверите, че в страната има само бдящо отговорно правителство. На тая телеграма отговор не получих досега.

Освен заявленията ми до Военния и Граждански прокурори в гр. София и при всекидневните обещания на началника на Обществената безопасност

г. Вл. Начев, че дири и ще дири изгубения,[6] не предприехме други енергични постъпки, защото вярвахме в българското правителство, олицетворител на народната свобода, за закрепване на която през последната война напуснах работата си, за да пазя от разпиляване държавното имущество,[7] а двамата ми синове офицери оставих на фронта[8] да ги засипват стотици неприятелски гранати, гледайки как други притулваха своите синове. И сега бившият началник на Обществената безопасност г. Вл. Начев ми казва вече, че със сина ми Гео Милев е свършено, погубен от неотговорни фактори и повече да не го диря.

Като мисля, че Военният министър на България, в чиито ръце е сега всичката власт в страната, който прие да отговаря пред народното правителство, не ще ми откаже правото да диря така изгубения ми син, му отправям настоящата си молба — за благото на България, защото и след всичко това аз все още мисля за свободата на България. От неговото изгубване враговете на тази свобода са направили вече капитал, като са оповестили в „Берлинер Тагеблат“ и др.,[9] че трупът му бил намерен в околностите на София. А син ми имаше познанство с модернистите поети на Англия, Франция, Белгия, Германия, Италия и във всички славянски страни,[10] та неговите познати в странство може би ще заговорят и с това ще се уврежда на свободата на България.

От друга страна, аз все още не мога да допусна, че син ми ще бъде така жестоко наказан без съд и закон, когато виждам как се пазят от властта учителите на комунизма в България — Сакаровци, Бакаловци, Кабакчиевци и др.,[11] които десетки години са насаждали в страната гибелното учение и днес най-грижливо се охраняват и услужват и някои ще бъдат съдени, а моят син да бъде извлечен из Обществената безопасност от някой тилов герой — неотговорен фактор — и в такива ръце да бъде като играчка на съдбата оня, който носи върху себе си белезите, че е заслужил на отечеството — това още не смея да допусна.

Ето защо Ви моля, г. Генерале, да упражните пълно Вашата власт и се издири къде е сега моят син — жив или мъртъв — и ми се извести, за да го прежалим, ако той е мъртъв, като лишна жертва за свободата на България и за същата свобода да сме готови да отбиваме интригите на заблудените неотговорни фактори и на другите такива врагове, дебнещи извън страната. Само на Вас разчитам и очаквам за отговор.

Така, необезверен още, аз разчитам, че тази ми молба ще бъде най-скоро удоволетворена и оставам

Ст. Загора
22. VI. 925

С отлично почитание
М. Касабов“

Същият (т. е. М. Касабов — *Г. Мар.*) на 25 юли 1925 г. подава следната молба до Н. В. Борис III, Цар на българите.

„В. В[еличест]во,

От размирните времена, в които живеем, съм засегнат като баща: син ми Гео Милев от София, писател-поет критик, от 15 май т. г. е отведен в Обществената безопасност, където след два дни е виждан там и до 20 май не се е отказвало присъствието му там, а след това се изгубва, като цял месец ни се даваше уверение, че го дирят, а сега неофи-

циално ни се съобщава, че с него е свършено веднага след залавянето му от неотговорни фактори, и повече да не го дирим. А аз продължавам да го диря и за благото на България.

1. Защото той не е погубен в първите дни след отвеждането му, нито по-късно, но защо се задържа в такава мъчителна неизвестност, не зная, обаче ако го не подиря, тази неизвестност може да стане завинаги.

2. Защото нито аз, съзаклятникът за Съединението и доброволец от Сръбско-българската война, нито майка му, съпругата му и двете му деца, нито другите ми пет деца, всички без един с висше образование, не ще можем да се примирим с мисълта, че в отечеството ни така без съд и без закон може да бъде премахнат един служил на отечеството гражданин, какъвто бе син ми Гео Милев, който като запасен поручик при Дойран оставаше на поста си неотстъпно, не използува даже дадения му отпуск през пролетта на 1917 г. по време на големите боеве там, за да даде за отечеството едното си око, едно ребро и част от черепа си и покрит със стотици рани, да дойде в себе си след 6 дни.

3. Защото неговото погубване, ако е вярно, е дело на мъст, тъй като той не е бил насилник и конспиратор, и за единствената му вина като вярующ и очакващ друг по-добър строй на мир, любов и радост, че е написал поемата „Септември", за което му художествено произведение съдът го осъди на 14 май и вече на другия ден, месец след атентата, се изгубва.

4. Защото връзките му с поети в чужбина ще подтикнат при подобна констатация познатите му такива да заговорят за такавата му участ и ще бъде това във вреда на България.

Понеже имах вяра в българското правителство, чаках досега отговор на заявленията ми до Военния министър, до Военно-граждански прокурори и като нямам такъв официално, обръщам се с настоящата си молба към Ваше Величество, чувствителното сърце на когото е известно и в последния кът на България, и моля Ваше Величество да се подири и бъде открит син ми Гео Милев жив, в което твърдо вярваме.

Като вярвам, че тази ми молба ще намери отзвук у Ваше Величество, съм на Ваше Величество най-верен и искрен поданик

Ст. Загора, 25 юли 1925 г. М. Касабов

След тая дата на семейството му съобщават неколцина пуснати вече от О. безопасност, че са били с него в първия ден след отвеждането му там в една стая 14 души, че вечерта Гео Милев е бил отведен в стая № 359, из която същия ден е бил изведен Сакаров,[12] за да бъде интерниран. На 4 ден — 18 май сутринта — при него в стаята влязъл капитан Стоянов, пом.-градоначалникът, и престоял около 10—15 минути. Тези освободени от Обществената безопасност са го виждали там още 2 дни (до 20 май) и после не са го виждали. Участниците конспиратори научили, че на 23 май вечерта Гео Милев срещу подпис бил предаден на агента от О. Б. . . ., убит после на ул. Пиротска, и на поручик Попов, които са го отвели в Сливен. Един член от семейството[13] се отправя в Сливен и в един ден последователно четири потвърждения за неговото пребиваване там в окръжния затвор, обаче веднага се отказват всичките

последователно при една загадъчна мистериозност и семейството е убедено досега, че Гео Милев се пази строго в Сливен.

На третия месец, 15 август т. г., семейството му — Милю, Анастасия Касабови от Стара Загора — родители, и Мила Гео Милева от София — съпруга на поета Гео Милев, подават до Н. В. Борис III, цар на българите, следующата молба (цитира се първата молба):

На тази ни молба, както и на всички заявления до властите до днес нямаме отговор освен резолюциите върху заявленията ни до властите, сложени от управата на Обществената безопасност, че „Гео Милев никога не е постъпвал в Обществената безопасност".

Вече три месеца от изчезването на сина и съпруга ни Гео Милев с вяра в българското правителство и за да не навредим на България, ние търпеливо сме чакали да ни се съобщи участта му.

Пред факторите: 1) че делото на нашия син и съпруг не е било от естество, щото Обществената безопасност да иска неговото погубване; 2) че начинът на неговото погубване чрез „неотговорни фактори" е пакостен за мира и устоите на България; 3) че неговото мистериозно укриване досега, ако е вярно, също не е от полза за никого в страната и 4) че съвестта ни започва да ни изобличава като съучастници с неотговорните фактори в страната, ако още продължаваме да замълчаваме безспорния за нас факт, че нашият син и съпруг е бил от 15 май до 23 август в Обществената безопасност в София, в стая 359 в първите 3—4 дни, то отправяме Ви и тази наша молба, като разчитаме на Вашето сърце, съчувствуващо с болките на всички, като разчитаме на Вашия просветен взор за доброто на отечеството ни България, и Ви молим да се разкрие най-после всичко около изчезването на г. Гео Милев, наш син и съпруг, добър и заслужил син на България.

Като вярваме, че тази ни молба ще намери разкрито Вашето сърце, да ни съчувствува по право, и че тя ще бъде удоволетворена, оставаме на Ваше Величество най-верни и искрени поданици:

Стара Загора — София
15 август 1925 г.

М. Касабов
А. Касабова
Мила Гео Милева

Същите (т. е. родителите и съпругата на Гео Милев — *Г. Мар.*) на 26 август т. г. подали до Председателя на XXI об[икновено] народно събрание следната молба:

Г-н Председателю, Господа народни представители,

През тежките времена, които преживяхме, съвсем неотговорно и беззаконно сме засегнати: нашият син и съпруг писателят-поет Гео Милев на 15 май т. г. бе отведен от агент в Обществената безопасност в София, където три-четири дни е бил там и присъствието му не се е отказвало, а след това се губи оттам и цял месец ни се даваше уверение, че го дирят, и най-после неофициално ни се съобщава, че бил погубен още първия ден след отвеждането му от „неотговорни фактори", и повече да не го дирим. На заявленията ми до властите е сложена резолюция от управата на О. Б. в София, че „Гео Милев никога не е постъпвал в О. Б.".

В страната ни има само един неотговорен фактор, Н. В. Царят на българите, сега царствуващ Борис III, чувствителното и милостиво сърце на

когото е известно и в последния кът на България, ни дава основание да не допускаме, че той е погубил нашия син и съпруг, и като имахме вяра в българското правителство, не обръщахме внимание и на резолюциите на управата на О. Б., защото при маса свидетели, които са били там първия ден със сина и съпруга ни и са се разговаряли с него, яли заедно, които сочат № 359 на стаята, в която е бил след това, ние с уверение чакахме, че правителството ще да има добри причини да го укрива даже и от нас известно време и че най-после то ще го възвърне в обществото.

Обаче тъй като това досега не е сторено и понеже съвестта ни започва да ни изобличава за нашето мълчание като съучастници на „неотговорните фактори", понеже търпиме дела, що позорят отечеството ни, отнесохме се с молба до Н. Величество Царя и отправяме настоящата си молба до другия върховен институт над всички власти в България пред предстоящата му сесия и молим и искаме да се разкрие мистерията около изчезването на нашия син и съпруг, да се издири, където е, и ни се предаде жив или мъртъв.

Да молим и искаме това от Народното събрание ние го правим не само за нас, но и за престижа и доброто на България:

1. Защото общественото положение на нашия син и съпруг като писател-поет и критик и непринадлежащ фактически към никоя партия налага, щото неговото изчезване да не остане неразкрита мистерия и от която враговете на отечеството да черпят материал, за да уязвяват България.

2. Защото делото на нашия син и съпруг до неговото отвеждане в О. Б. не е от естество, щото отечествената сигурност да иска неговото погубване или мистериозното укриване досега. Наистина през 1924 г. той като верующ в промяната на този строй с друг по-добър — на мир, любов и радост — бе написал поемата „Септември", за което му художествено произведение съдът на 14 май т. г. го осъди и на другия ден вече биде отведен в О. Б., откъдето се изгуби.

3. Защото нашият син и съпруг при своето обществено положение като поет е и един заслужил син на България и носи върху себе си белезите на заслугите си: той е инвалид — оставил на Дойранския фронт през пролетта на 1917 г. част от черепа си, едното си око и едно ребро.

4. Защото нашият син и съпруг не е насилник или конспиратор, възпитан е в любов към отечеството — традиция на семейството, главата на което е взел участие като съзаклятник за Съединението в Чирпан и като доброволец в Сръбско-българската война през 1885 година — та е вършил всичко безкористно от голяма ревност за обществено благо.

5. Защото всички ние и по-малките му братя и сестри, пет на брой, почти всички с висше образование, преценяваме положението в страната, създадено от насилници конспиратори, няма да се успокоим, че може друга власт на „неотговорни фактори" да се издигне над всички власти, дори над най-върховните институти у нас, и без закон, без съд да отнема живота на заслужени граждани, какъвто е нашият син и съпруг; не ще можем да живеем спокойно и да ползуваме с делата си отечеството, в което „неотговорни фактори" играят ролята на гробокопатели на България, на същински тилови герои-мародери, които опропастяват устоите на българската държава.

Ето защо Ви молим, г. Председателю и г-да народни представители, да се издигнете високо над „неотговорните фактори“, какъвто висок институт сте съгласно конституцията, в която сте се клели, и направите всичко за издирването на нашия син, заслужил гражданин на България, за доброто на България.

Стара Загора
25 август 1925 г.

С отлично почитание
М. Касабов
А. Касабова
Мила Гео Милева

Съхранява се в семейството на Гео Милев

1. Сводката от телеграми и молби по диренето на поета непосредствено след арестуването му е направена от М. Касабов. Наред с текста на изложенията той дава и някои допълнителни сведения по издирването. Вероятно тази сводка е била предназначена за бъдещия изследовател на Гео Милев и поради това бащата говори за себе си като за странично лице.

2. Изразът не е много точен. На фронта Гео Милев бива изпратен като старши подофицер. Там е произведен в чин подпоручик. Когато бива уволнен, го произвеждат в чин „запасен поручик“.

3. На фронта Гео Милев не загубва ребро. То бива рязано в Берлин при една от операциите, за да се вземе от него хрущял за подплатяване на веждата на избитото око (вж. писмо 60 и 61).

4. В изложенията си М. Касабов настоятелно подчертава, че синът му не е бил човек с комунистически разбирания, нито е бил свързан с противодържавни организации. Тези уверения са продиктувани преди всичко от желанието да представи поета като невинен и несправедливо подложен на преследване. Същевременно не може да не се почувствува, че бащата изпитва неприязън към борците срещу властта и към комунистите, чиито идеи на едно място нарича „гибелни“. Той се чувствува „добър гражданин“ на България и храни големи илюзии в честността на хората, застанали начело на правителството. Когато обаче всичките му молби остават без отговор, когато разбира, че по най-безсъвестен начин са го заблуждавали за съдбата на сина му, когато узнава за неговата гибел, М. Касабов се отвръща от фашистката власт. Тогава той съзнава и благородството на комунистите и започва да говори за тях със съчувствен тон. Промяната в отношенията му особено осезателно се долавя в неговите „Биографични бележки“.

5. Тия думи не бива да се приемат буквално. Наистина семейството дълго време не иска да допусне, че поетът може да стане жертва на кървава жестокост. Но същевременно то живее под непрестанен страх за съдбата му, усилено го дири, прави непрекъснато постъпки пред официалните фактори за откриването и спасяването му. И ако понякога се изказва прекомерна вяра в правителството, то е, за да се накарат представителите му да бъдат по-благосклонни към молбите.

6. В същност и началникът на Обществената безопасност, и другите отговорни лица само са заблуждавали бащата: Гео Милев още от самото начало е бил унищожен.

7. На 1 октомври 1915 г. М. Касабов е бил мобилизиран като чиновник-магазинер в интендантската част в Стара Загора.

8. Братът на Гео Милев, Борис, който е завършил Военното училище в София, също така е бил на фронта.

9. Някои австрийски вестници във Виена са съобщили, че трупът на известния български поет Гео Милев е бил открит в полите на Витоша.

10. В същност Гео Милев не е имал толкова широки лични връзки с поетите от чужбина, както посочва бащата. Познавал се е лично с Е. Верхарн и някои немски експресионисти.

11. Вж. бел. 4. Като оставим настрана д-р Н. Сакаров, който се отдръпна от революционните позиции на комунистическото движение и непосредствено след въстанието от 1923 г. осъди борбата на пролетариата, другите видни комунисти съвсем не бяха толерирани от фашистката власт. Някои от тях бяха избити жестоко, други малтретирани, трети прогонени от страната и т. н. Но вярно е, че правителството при най-голямата си кръвожадност беше принудено да се съобразява с популярността и общественото положение на такива комунистически дейци като Г. Бакалов и Н. Габровски и не дръзна да ги унищожи.

12. Отнася се за д-р Никола Сакаров, тогава виден деец на БКП, после минал на опортюнистични позиции.

13. В Сливен е отишла майката на поета.

20

Сведение за Гео Милев[1]

Родом е от Ст. Загора, роден на 17 ян. 1895 г.[2] в с. Раднево. Свършил средното си образование с отличие[3] в Ст[аро]загор[ската] гимназия през 1911 г. (на 16-год[ишна] възраст) и постъпва в Софийския университет във Филолог[ическия] факултет същата 1911 г. През 1912 г. постъпва в Лайпцигския университет и вече на 19-годишна възраст само завършва своето висше образование през 1914 г. по литература. В деня на обявяване Общоевроп[ейската] война се отправи и за Лондон, където се запознава с големия белгийски поет Емил Верхарн, запознал се [с] английския език в 4 м[есеца], и се завръща в Германия и поема в България.

Като писател още през 1913 г. започва да сътрудничи в сп. „Листопад“ с бележитите си „Писма от Германия“[4] и преводи на стихове главно от Демел.[5] В началото на 1915 г. редактира „Лирични хвърчащи листове“ с преведени стихове от Маларме, Демел, Верхарн, Верлен и Ницше. В края на същата година е написал ръководство за немски език.[6] Същинската му литературна дейност започва от есента на 1919 г. след войната, когато започва да редактира сп. „Везни“ и библиотека „Везни“ — издание на к-во „Везни“ в Ст. Загора. Сп. „Везни“ през своите три годишнини открива в нашата литература нов устрем по модерната символистична поезия, съредактори в което са били Людмил Стоянов, Николай Райнов и др. Неговите преводи са: I. Издадени от к-во „Везни“: „Хамлет“ от Шекспир, превод от английски в стихове, „Мъртвият Брюге“ от Ж. Роденбах, превод от френски, „Животът и смъртта на корнета Кристов Рилке“ от Р. М. Рилке, превод от немски, „Горещи цветарници“ — сбирка стихове от Метерлинк, превод от френски, Избрани стихове от Пол Верлен, превод от френски, 16 поеми от Верхарн, превод от френски, „Афоризми и прелюдии“ от Пшибишевски, превод от полски, и собствени негови сбирки от стихове — „Жестокият пръстен“ и „Панихида за поета П. К. Яворов“. II. Издадени от други издателства: „Идиот“ от Достоевски, превод от руски, „Егмонт“ и „Клавиго“ от Гьоте, превод от немски, „Песни и романци“ от Хайне, превод от немски, „Пер Гинт“ от Х. Ибсен, превод от немски, собств[ена] стихотворна творба „Иконите спят“ и др., и др. (Да се допълни с преводите му, издадени от „Мозайка на съврем[енни] романи“.)

Под негово редакторство е издавано I год[ишнина] и от II год[ишнина] 1 кн[ижка] от сп. „Пламък“ — в 8 и 9 кн. на което печата фаталната за живота му поема „Септември“.

Освен по литературата през 1918 г., като е бил на лечение за получените големи телесни повреди на фронта в Берлин, следвал е и по театралното изкуство[7] при прочутия берлински режисьор Райнхарт[8] и бе се подготвил да вземе у нас режисьорски пост, тъй като с владението от него на всички почти съвременни модерни езици и с голямата си начетеност той издържа отлично и своя дебют в края на 1919 г. за режисьор при Народ. театър,[9] нъ смяната на Костурков като м-р на Нар. просвета и безогледното тогава назначаване на руските емигранти на високи постове го остави на заден план, като вместо него биде назначен

руският антрепреньор Дуван Торцов. Това бе първото негово огорчение от властници невежи и заслепени поклонници на чужденеца и на чуждото.

През есента на 1916 г., като завърши Школата на запасните офицери, постъпи в 36-и троянски полк, където не след много биде назначен за началник на една команда от немски войници, завеждащи един слухов апарат на Дойранския фронт, защото той, като е познавал английския и немския език, е могъл да обслужва немския и българския щаб, на които да предава заловените със слуховия апарат разпоредби, заповеди и др. т[акива] на англичаните, стоящи насреща на този фронт. Неговите заслуги тука най-добре трябва да се знаят във Военното м-во, а немският щаб ги е оценил на времето си, като го е наградил с железния кръст.[10] Стоял е известно време с въпросната си команда в самия град Дойран,[11] напуснат от жителите му и лежащ пред нашите позиции — в началото на март 1917 г. са били прогонени от неприятелския огън, понеже са били узнали англичаните местонахождението им. Най-големи са заслугите му тук през големите боеве през април 1917 г., понеже той остава на поста си до свършването им, като не е използувал дадений му отпуск.[12] Нъ тук, узнал неприятелят местонахождението на командата му, в ранна утрин съсредоточил всевъзможен артилерийски огън и всички са били избити.[13] Гео Милев тук оставя част от черепа си и едното си око, в пълно безсъзнание е бил единствен отнесен в една немска полска болница, където след шест дни благодарение на вещината на завеждащия я лекар немец той се е възвърнал към живота — дошел е в съзнание, а при лечението му в Берлин е отнето чрез операция и едното от плаващите му ребра.

Гео Милев е сега на 30 год[ини] и няколко месеца. Женен е и има две деца. От началото на 1919 г. е преживявал в София само с най-усилен, черен писателски труд и инвалидната си пенсия от няколкостотин л[ева]. През режима на Стамболийски той единствен в своето списание „Везни“ водеше една пламенна и съкрушителна критика против народопросветната политика на Омарчевски[41], особено по театралното дело на фаворизирания от него директор на Н[ародния] театър Дерижан, който свърши злополучната си кариера с опожаряването на сградата на Н[ародния] театър.[15]

Преди 2 години той започва редактирането на сп. „Пламък“. По много статии и изявления в същото някои мислят идеалиста Гео Милев за комунист. Най-добре обаче се вижда той какъв род комунист е, какъв голям патриот националист е от неговото Отворено писмо до г. Борис Вазов. Който прочете това писмо в 11-а кн. на сп. „Пламък“ и тури ръка на сърцето си, никога не ще каже, че Гео Милев е комунист, освен ако се допусне, че борбата още в турско време против чорбаджиите и борбата сега против техните приемници, които се силят да удушват всяка демокрация и народовластие у народа ни и да насадят у народа робски дух, е комунист.

От деня на атентата в Св. Неделя[16] до 14 май (цял месец) Гео Милев не е бил потревожен от властта. На 14 май се е гледало заведеното в началото на годината дело против него по З. З. З. на държавата за поемата му „Септември“ и бил осъден на 1 год[ина] затвор и 20 000 лв. глоба. Нъ печатът, особено разполагащият с фондовете и който систематически деградира интелигенцията ни и я прави продажна, тази интелигенция около този печат не можеше да му прости тази констатация, из-

казана от него в отвореното му писмо до Бор. Вазов, и тя нададе вик, че бил осъден за „подстрекателство". Това види се е обърнало внимание на „неотговорните фактори" и рано сутринта на 15 май го вземат чрез агент на Общ[ествената] безоп[асност] и отведен в О[бществената] б[езопасност] в София. Присъствието му там не се е отказвало първите 3—4 дена, а после вече се отказва да е бил в О. Б. Такива резолюции са сложени върху заявлението на съпругата му до Военния и Гражданския прокурор в София от управата на О. Б., „че Гео Милев никога не е постъпвал в О. Б.". А той първия ден на 15 май е бил в стая с 14 души други задържани. Шестима от тези, сега освободени, разправят, че първия ден са били заедно, разговаряли и обядвали заедно, а вечерта бил отведен в стая № 359, от която същия ден е бил изведен Сакаров за интерниране. В тази стая са го виждали още 3—4 дни. На 4-и ден утринта (19 или 20 май) при него е влязъл и престоял десет минути капитан Стоянов.[17] Сега се имат сведения, че е видян в Об[ществената] без[опасност] на 21 май вечерта, и който го е видял, е разговарял с него. Учениците, съдени като конспиратори, са се научили на 23 май, че Гео Милев е в съседната стая до тяхната. След тая дата вече никой не го е видял някъде. Към края на юли един агент от О. Б. съобщава, че на 23 май вечерта срещу подпис Гео бил предаден на агента от О. Б. . . . . , убит по-после на ул. Пиротска, и на поручик Попов, които го отвели в Сливен. Последователно четири случая потвърждават от утринта до обяд неговото присъствие в Слив[енския] затвор и веднага се отричат найцинично с клетва.[18] Една мистериозна загадка, която още подхранва надежди у семейството му, че Гео е жив и се пази и укрива много старателно. Защо? Кой ще отговори на този въпрос? Ето въпроса, отговора на който досега правителството не даде, а ще го даде ли Народ[ното] събрание или вдигането на военното положение.

ДБКМ — БИА, ф. 26, арх. ед. 3, л. 12—15

1. Това „сведение за Гео Милев", писано от баща му Милю Касабов, представлява вероятно чернова на изложението, което семейството е изпратило до Народното събрание на 25. VIII. 1925 г. След безуспешните търсения и при разноречивите слухове за участта на Гео Милев семейството прави последен опит Народното събрание да се заинтересува от поета и разкрие истината за него. Обаче и този опит остава напразен.

2. Сведенията тук за рождената дата на Гео Милев не са напълно точни. С израза „родом от Ст. Загора" бащата вероятно е искал да посочи, че в този град фактически той е закърмен и израства, а непосредствено след това добавя „роден . . . в с. Раднево". Денят на раждането не е 17 януари, както е писано в сведението, а 15 януари. Подобни неточности в датата и мястото на раждането откриваме и в някои сведения от самия Гео Милев.

3. Посоченият в „Сведението" успех, с който Гео Милев завършил гимназията, не е точен. Ако се съди по данните в главните книги на гимназията (вж. документ 1), бележките на Гео Милев като ученик не са били отлични. В същност през целия гимназиален курс той получава рядко отлична бележка (в I клас — по всемирна история и география, във II — по закон божи, история и рисуване, в III — рисуване, в V — пак по рисуване и в VII — по пение). Останалите му бележки са около добър.

4. „Литературно-художествени писма от Германия" са печатани в броеве 15, 20, 24, 28, 31, 35, 39 и 42 от 1913 г. на сп. „Листопад". Освен тях той е напечатал там „Бележка за Иван Франко" (бр. 34) и „Сръбската народна лирика" (бр. 26) все през същата 1913 г.

5. Тези данни не са много точни. Вярно е, че като студент Гео Милев се е увличал силно от Демел, дори посвещава докторската си дисертация на поезията му. Но като преводач Гео Милев проявява по-разностранни интереси, В „Листопад" има негови преводи от Ев. Аб. Баратински, А. С. Пушкин, Надсон, Балмонт, Ницше, Х. фон Клайст и мн. др. През 1914 г. в сп. „Борба" (ред. Георги Бакалов) печата своите преводи от революционни и прогресивни западни поети: Руже дьо Лил, Фрайлиграт, Хайне. През същата година в

сп. „Звено“. орган на нашите символисти, излизат цял цикъл преводи на западноевропейски модернисти: Фр. Ницше, Ж. дьо Нервал, Ш. Бодлер, П. Верлен, Ж. Мореас, А. Самен, М. Метерлинк, Р. Демел и др. Ясно е, че той превежда извънредно усилено и много автори, а не „главно Демел“. Това не се доказва и от запазените ръкописи на неговите преводи.

6. Ръководството излиза под името на д-р Касиев.

7. По време на лечението си в Берлин през 1918 г. Гео Милев проявява изключително жив интерес и към театралното дело. Обаче той не е „следвал по театралното изкуство“ нито при Райнхарт, нито където и да е другаде. Защото „следване“ значи минаване на систематичен курс в учебно учреждение или школа.

8. Макс Райнхарт (1873—1943) — изтъкнат немски режисьор, актьор и театрален деятел. Отличава се със смелост и новаторство в постановъчните решения. Обогатил е изразните възможности на театъра, като е използувал широко различни средства за художествено въздействие: музика, ритъм, светлина. Оказал е голямо влияние върху Гео Милев, който се е смятал за негов ученик в драматургията.

9. Гео Милев дебютира в Народния театър с постановката „Мъртвешки танц“ от Аугуст Стриндберг през 1919 г.

10. Освен тук другаде в архива не се споменава за награждаване на Гео Милев от немското командуване. В къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора, обаче се намира грамотата за награждаването му с ордена „За граждански заслуги“, V степен, както и самият орден, с който цар Борис го удостоява по предложение на министъра на Народната просвета Ст. Омарчевски по случай юбилея на Иван Вазов. Грамотата е издадена на 24 октомври 1920 г. Изброявайки заслугите на Гео Милев, баща му вероятно е пропуснал да отбележи и този факт.

11. Резултат от престояването на Гео Милев в Дойран е импресията му „При Дойранското езеро“, в която той изразява впечатленията си от града и фронта. Характерен за тази импресия е хуманизмът, липсата на широко разпространената всред писателите шовинистична и патриотарска екзалтация.

12. И при Гео Милев откриваме оня жесток каприз на съдбата, който по-късно става причина за смъртта на Димчо Дебелянов. Известно е, че на Дебелянов е бил разрешен домашен отпуск. Но вместо него се врежда друг офицер, а той остава да замества на бойната линия ротния командир. И в първия още бой бива убит. Така и Гео Милев бива тежко ранен, когато е трябвало да бъде в отпуск при домашните си.

13. Този съсредоточен артилерийски огън се изсипва върху командата на Гео Милев на 29 април 1917 г., когато и бива ранен.

14. Тук бащата на поета, вероятно за да намери повече доводи за „патриотизма“ му, пресилва фактите. В същност Гео Милев няма опозиционно държане срещу правителството на Ал. Стамболийски, а още по-малко може да се каже, че той „единствен“ води непримирима борба срещу Омарчевски. В сп. „Везни“ Гео Милев пише статията „Българският народ вчера и днес“, която по своите идеи в много отношения се приближава до демократическата идеология на земеделците. Вярно е, че той е водел непримирима борба срещу бездарното ръководство на Хр. Цанков-Дерижан на Народния театър. Това личи и от печатаното тук „Изложение“ (документ 13). Но от самото изложение се вижда също, че Гео Милев е бил във връзка със самото министерство, оглавявано именно от Омарчевски. Както се отбелязва и по-горе в бел. 10, той е бил награден с ордена „За гражданска заслуга“ именно по предложение на Ст. Омарчевски, който му и съобщава за това в едно циркулярно писмо от 24 октомври 1920 г. (писмото се пази в къща-музей „Гео Милев“, Ст. Загора).

15. През време на юбилея на Народния театър сградата се е запалила и изгоряла (10 февруари 1923 г.). Негов директор по това време е бил Хр. Цанков-Дерижан.

16. На 16 април 1925 г. при опелото на убит сговорист избухва адска машина в катедралата „Св. Неделя“ в София. Този атентат послужва като очакван повод за зверска разправа на фашистката власт с всички прогресивни и антифашистки сили в страната.

17. Капитан Кочо Стоянов е един от най-отявлените фашистки главорези, изтезавали и умъртвили много народни синове.

18. В същност Гео Милев никога не е бил откарван в Сливен.

21

Гео Милев

(Георги Милев Касабов)

ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

от баща му Милю Касабов[1]

Увод

Настоящите редове не пиша за публикуване изцяло, защото всеки би погледнал песимистично и дори учудено и пренебрежително, когато види, че бащата описва живота и творчеството на сина. Наистина това не един път ме е карало да оставям перото и да не захващам тази работа. Също тъй начинът на погубването на Гео създаде у мен чувства, неизпитвани от мнозина, и малцина са, с които би могло да се споделят мисли в подобни случаи, като ние не можем още да допуснем, че той е погубен, изчезнал завинаги, мъртъв. И това обстоятелство също ми е спирало перото. Да опиша живота на изчезналия ми син, когато аз не допускам, че е изчезнал, аз го очаквам всеки момент да се появи. Невидели неговата трагична кончина, ние не вярваме, че той е убит, ние си го знаем, че е жив, и си го чакаме всеки ден. Ето при тези обстоятелства започвам да пиша черти из живота и творчеството на Гео. Как, защо най-сетне съм се решил на това? Едно съзнание, че аз всекидневно отивам към своя край; също така, че Гео малко време работи, за да има някои по-близки, които да са узнали или да знаят нещо от неговия живот, някои подробности, на вид незначителни, които един ден за неговата биография биха имали значение; едно съзнание като у човек, че Гео не беше от обикновените хора (не го казвам, защото съм му баща), то рано-късно ще да има хора, които ще подирят черти из живота на Гео, каквито с моето заминаване от света много такива ще изчезнат за ония, които един ден ще поискат да знаят такива; най-после след 3 години от изчезването на Гео,[2] на времени вече илюзията, че той е жив, че ще го видим, започва да отстъпва на действителността, ни говори — свършено е с Гео.

Но защо още съм взел най-сетне перото, за да опиша живота на сина си? Казах, че Гео бе необикновен човек. Това ще го кажат мнозина, които са се познавали с него: приятели или неприятели. Тази му необикновеност за мене сега повече изпъква и става същина, която аз вече ценя не като баща, а като човек. Аз съм на повече от 60 години сега, отгледал съм освен Гео още пет други деца, всички досега са живи и здрави, във възраст, в която вече се проявяват самостоятелно, аз също така съм наблюдавал живота и съм правел сравнение и извличал заключение за човека въобще — що е той със своите вложени от природата в него способности и дарби, що е околната среда, училището и други фактори при възпитанието за развитието на природните дарования и доколко след[ователно] може да се каже за един човек, че е необикновен и на що се дължи необикновеността му. Тези ми наблюдения, сравнения, заключения за Гео, че е бил необикновен човек, ще са интересни не само за неговите сегашни и бъдещи почитатели, но за всякого.

Ние можем да се поучим от всеки живот: разказан, животът и на най-обикновения човек ще ни заинтересува и все ще се намерят светли точки, които ще спрат вниманието ни и ще поискаме да се поучим от такава преживелица, от такива моменти в един живот. Всяка личност има своите особености и всеки живот се изразява според сложението във физическо и психологическо отношение на известна личност.

А именно разнообразието в това сложение на отделната личност е толкова многообразно, че непременно става интересен почти всеки живот. А колко повече е интересен животът на една личност, която е събрала в себе си повече сили и ги е проявила, както не всеки обикновен човек. Да се разкаже прочее животът на една такава личност с всички подробности от детинство, това ще бъде наистина интересна и полезна работа. И ако съм взел перото да опиша живота на Гео и да ползувам някого си и в това отношение, аз не мисля да ползувам така света, но да оставя тези бележки за неговите деца и за всички от рода ми, които ще си спомнят за необикновения им чичо, свако и пр. сродник, та да знаят в що е била неговата необикновеност и при прочитането на тези бележки да се поучават и да знаят и изпитват себе си.

Този увод направих при съвсем обикновено настроение, никакви афекти и никакви амбиции не ме ръководеха. Ще ли мога да продължа сега работата и да я изкарам докрай, като не мога освен откъслечно и на интервали да я върша, и дали ще мога да карам винаги при сегашното настроение, ще видим.

Раждането на най-красивото бебе

Бяхме учители в селото Радне махле (сега Раднево), Старозагорско, и там на 17[3] януари 1895 г. в къщицата (саяма) на баба Мариница, която държахме за квартира под наем, се роди първото ни дете — момче. Бебето бе едро, пълно, цяло розово, червено и така необикновено красиво, което се забеляза от двете му баби (майка ми и майката на жена ми). А тази красота се оцени от всички, след като се изгуби нейният ефект, след като насолиха бебето. Този стар отживял обичай, който се още практикува от невежите маси, може би наистина да отнема нещо от красотата на бебето, на момчето или момичето и по-късно, а понякога и живота на по-слабородените бебета. Какви мъки изпитва бебето, когато цялото го посоляват, как се мъчи, докато понесе тази необикновена за него, наложена му още при раждането му инквизиция на невежеството. И наистина нашето бебе пожълтя, ако и пълно, сякаш се посбраха и умалиха по обема си и лице, и ръце, и бедра, и тяло. Пожълтелият му вид, което е само до време, така грозно и заплашително се отразява, че човек наистина изпитва мъка. Така е, когато и ние, още неопитни и млади, трябваше да платиме данък на невежеството. Окръжени с невежеството, още колко други невежи похвати трябваше да видим при раждането на това ни първо бебе, особено около и с родилката, та колкото да бяхме неопитни виждахме просто невежеството и още тогава реших да пратя по-малката сестра на жена ми да следва и свърши акушерство, за да се намалят страданията на родилките и на бебетата поне отчасти. Нашето бебе го окъпаха на другия ден от солта и то се поза-

черви, но вече и по-после, дори когато съвсем се оправи и стана розово-червено, все пак сякаш изгуби част от онази си първа красота.

Имах и други бебета и не зная на що да отдам тези си впечатления за красотата на това ни първо бебе. Дали като първо така ни се е сторило, дали поради заключенията и оценката още в първия момент на бабата акушерка и на двете му баби — майките ни — или пък наистина е било най-красивото бебе от всички наши бебета.

Георги на 10 месеца върви да догони малкото теленце

Следната учебна година 1895/96 бяхме учители в с. Ачларе, Карнобатско. Бяхме на квартира у дяда Желя, а ни придружаваше братовата ми дъщеря Марийка. Към септември Георги започна да стои прав и проходи, а през октомври ходеше и по двора и много обичаше да отива след малкото теленце, което хазяите пущаха да се разхожда. Баба Желювица се чудеше как това 10-месечно дете можеше да ходи вече.

Първите ни тревоги за Георги — болен

В началото на пролетта през 1896 г. Георги заболя. Повръщаше всякоя храна. Чак когато го донесе майка му в Стара Загора през март, д-р Георгиев е констатирал, че детето страда от разширение на стомаха. Прислужницата ни Марийка, за да замири детето, което не дочаква майката да се върне от училище и го надои, макар вече да бе почнало да яде твърда храна, му дъвчела и давала, просто го тъпкала с храна (хляб) и ден по ден, докато се разшири стомаха на детето и заболя. Премина тревогата, оправи се детето благодарение на д-р Георгиев, но остана с разширен стомах, та и после обичаше да яде повече. Не пробираше твърде храната, само повече да бъде.[4]

Радостта на целия му майчин род

През лятната ваканция 1895 г. прекарвахме в Стара Загора и тук всички майчини сродници на детето, особено няколко момичета (лели), толкова обичаха да милуват детето, че им се виждало много красиво, та го даваше майка му подред, и радостта на всички да имат за малко време бебето в ръце беше безгранична. Да задоволят радостта си, целуваха го по дупето.

В София

През есента на 1896 г. се откри курс за акушерки в София, сестрата на жена ми постъпи в този курс, с нея отиде и майка й. Аз реших да напусна училището поради партизанските гонения и премествания всяка година, затова отидох в София — да диря работа, и заведох с мене и Георги при баба му и леля му. Работа намерих и не след много заведох и майка му в София. Работата ми бе из провинцията и когато се завръщах, ми разказваха необикновени работи за Георги, че вършел: наблюдавал птиците и насекомите, а обичал да слуша приказки и да ги разказва и така вещо предавал виденото и чутото, та на всички правело впечатление, макар и още двегодишен.

Важен, безстрашен

През август 1897 се завърнахме в Стара Загора и по случай годишнината на Бориса (второто ни бебе) го фотографирахме седнал на стол и Георги до стола прав.[5] Какво впечатление трябва да е направило на Георги тази работа на фотографа, че той е вземал такава поза, че всички, които досега виждат този портрет, констатират една голяма важност че си е предал Георги при стойката и изразил на лицето си. Отпосле дълго разправяше за фотографа и работата му. През зимата, като виждахме, че Георги в много случаи проявява смелост и безстрашие, една вечер го изпратихме от стаята, в която вечеряхме, да отиде в хизбата, надалеч до 12—15 метра от нас, и да донесе праз. Без да възрази, без да се смути, че е тъмно или далече от нас, Георги отиде и се завърна, изпълнил поръчката.

Проявяване на дарби

Когато бяхме през 1898 и 1899 г. в къщата на Пенчо Филипов, Георги чертаеше по пръстта в градината или с молив по стените разни животни, но когато се пренесохме в собствената си къща, то на пролетта 1900 г. вече трябваше да наказваме Георги, че беше нашарил стаите с неговите кончета, кучета и др. Сега обаче видимо се спирахме пред неговата работа с учудване, че рисунките му бяха толкова сполучливо направени, та много от тях оставихме незаличени по стените. И като нямаше молив, той си служеше с въглени от огнището, затова му донесох молив и книга, за да задоволи своя творчески нагон. Книгата не достигаше, кончетата ставаха цели приказки, предадени в рисунки. През септември 1900 г. Георги на 5 години и 9 месеца постъпи в I отделение в училището при пипиниерата и беше във всяко отношение пръв ученик. Рисуването продължаваше да го занимава много. Сега виждаше рисунки на други и ги възпроизвеждаше. Цели купища от негови рисунки. Във в. „Вечерна поща“, който получавах за разпродажба, той виждаше първите работи на Ал. Божинов и всички ги възпроизвел най-точно. Но когато идваше на дюкяна, отделяше се на една страна и си рисуваше. Всички посетители го научиха, че знае да рисува. Арменецът гостилничар Сирогеш го накара да му прерисува войводата Антраник в голям формат и Георги така сполучливо му приготви портрета, че Сирогеш го постави в гостилницата, а когато я напусна, казваше, че скрил тази рисунка в сандъка си за спомен.

5. III. 1929 г. Събитията от Руско-японската война, илюстрирани във вестници и картини тогава, му дадоха нов материал при обилния, който си създаваше от видено-чуто или от фантазията сл[ед] боевете при Мукден — щурмуването на Порт Артур и погромът на руската флота в японските води бяха нарисувани в много видове и големини, от които доскоро се намираха. Отделенията от първоначалното училище и класовете от прогимназията минаваше с отличие и в рисуването ставаше все посръчен и по-голям майстор. А втори клас на една вечеринка излезе в концертното рисуване заедно с Никола Кожухаров, тогава от III клас. В излизащото детско вестниче „Славейче“ даваше някои рисунки в отдела „Как се рисува“.

Бях му купил магически фенер с 12 стъкла от по 5 картинки и с този фенер отрано той бе героят в махалата. По празници и през свободно време събираше децата от махалата и им представяше картините от магическия фенер. А по-после, като порасна, уреждаше забавления, декламации и др. п[одобни] по негов репертоар и с магическия фенер заедно. Чудо на радост бяха неговите забавления за всички деца от махалата.

Две сериозни болести прекара през детската си възраст. През лятото на 1901 г. боледува от скарлатина и на есента 1905 г. от остър ревматизъм. Предполагахме, че този ревматизъм му е от постояно овлажняващите му крака още в първо отделение, когато му бях направил лачени чизми, а той за геройство газел в реката, която течеше покрай училището и се завръщаше много пъти с мокри крака.

На художествената изложба в София

През лятото 1907 г. се откриваше художествената изложба. Георги, свършил III кл. вече, помислих че ще е добре да го заведа в София през лятото да види по-големите градове и да посети художествената изложба. Беше през август. На път за София се отбихме в Пловдив. Големите здания и магазини видимо правеха впечатление на Георги и толкова се захласваше, че сякаш се преумори, и когато на другия ден отидохме в София, той вече не беше разположен да се захласва в сградите или магазините, а искаше час по-скоро да отидем в изложбата. И той наистина остана изненадан от виденото в изложбата, но при второ и трето посещение нему вече не правеше впечатление, а казваше, че картините са големи по размерите си, рисувани са с маслени или водни бои, но не му се много харесват, а над някои правеше и критика неодобрителна, а пред други се спираше, като му харесваха. На кои художници обаче картините харесваше и на кои не, не ми е било на ума да забележа. Престояхме три дни в София, разведох го да види и други забележителности и вече не искаше да ходи повече, беше му безразлично всяко нещо, което виждаше, след като бе видял толкова по-големи и видни сгради и неща.

В гимназията

Постъпил в Старозагорската реална гимназия, тук той се събра с Насю (Ат. Ат. Илиев), другар от детинството му, когато до училищната възраст двамата за една година бяха под грижите на Стефан Момчилов — редактор на сп. „Надежда“, инициатор и един от основателите на сиропиталището „Добрият самарянин“, завърнал се тогава наскоро от Америка и по-после бе евангелски пастир в Лъджене и др. Той ги развеждаше, говореше с тях, възпитаваше ги. В IV и V кл. вече у Георги почна да отслабва интересът към рисуването и сега започна сам и заедно с Нася да пишат и превеждат стихове. Имаха няколко сбирки със свои и преводни стихотворения. Започнали с руски език, те превеждаха стихове от Пушкин, Надсон, Фет и др. Въпреки многото му училищна работа аз го задължавах да дохожда на дюкяна и да ми помага. Той винаги си носеше книга за четене и при най-малкото свободно време четеше. Аз не съм дори разбрал кога е смогнал да прочете на руски всички руски писатели,

а българските той още от прогимназията ги знаеше. Особено поетите наизуст ги владееше до един. Ботев, Вазов, Славейков стария — новия, дори и новите поети, с които аз не бях запознат, като Яворов, Бояджиев и др., той ги знаеше всички. Така, завършил с отличие гимназия, той излезе от нея и с начетеност по литература. Като се запозна с френски език от гимназията, той вече четеше френски поети. А книги си намираше от училищната, от градската и от Ат[анас]илиевата библиотека. В това отношение Насю му доставяше книги, каквито имаше в библиотеката на баща му — Ат. Т. Илиев, директор на гимназия, и пр.

В Софийския университет

Завършил гимназията през уч. 1910/11 г., на есента през 1911 г. той постъпи в Софийския университет по литература. В София той е вече за трети път. Тук прекара една учебна година с баба си Гена и със сестра си Евгения, която се явяваше в IV клас на гимназията. Всичко преподавано в университета той записваше. Но види се, че повечето му работа е била да чете. Тук вече е имал по-голям избор на книги. Подирил е и писателски среди, с които се е запознал. Първа печатна негова работа в началото на 1912 г. е издадената от к-во „Знание" драма в стихове „Дон Жуан" от Лермонтов.[6] През лятото Георги Бакалов ми казваше, че издал този му труд, защото го намира, че е една съвършена и майсторска работа, и ме зарадва, че у момчето ми има голяма надежда. През тази година и в. „Зорница" печата в подлистник „В дните на сина человечески", преведена от Георги, доста голяма статия от руското сп. „Радостная весть". Заедно с лекциите по литература той през тази година усилено се е приготовлявал да заучи немски език, като сам се е занимавал без учител.

В Лайпциг

На есента през 1912 г. Георги поиска да го изпратим в Лайпциг, където да следва пак по литература, университетът на който немски град се слави по литература. Ние не искахме да го пуснем да отиде в странство, защото е още малък, но виждахме в него една зрелост, едно възмъжаване ранно, развитие също много ранно и при държанието му и самоувереността му ние отстъпвахме. Майка му обаче настояваше да следва в странство, но не литература, а медицина. Георги настояваше за литература. Аз бях чел, че да учи всеки младеж онова, към което има влечение, и така се присъединих с него. Ако мъжът трябва един път поне да послуша жена си, то този един път е било, когато аз трябваше да послушам майка му. Мислим, че страданията и преждевременната му смърт по-после не биха го постигнали, ако бе следвал медицина. Медицината щеше да го запази през време на войната по-далече от фронта, тя щеше да ангажира големите му дарби и сили, с които литературата не можеше да стори това, защото той природно е бил готов за литература и силите си прочее трябваше сега да изждивява в преждевременно (ранно) творчество. Така че, като му приготвихме необходимите дрехи и средства, изпратихме го с двама-трима негови другари за Лайпциг в началото на септември 1912 г. Казваше ни после, че когато другарите му прибягвали

до посредството на адвокати при университета, за да им изготвят книжата и ги представят за приемането им в университета, той сам си свършил всичко и сам се записал чрез познанията си по немски език, които е имал от неговото самозанимание по немски.

Скоро България със съюзниците си откриха Балканската война против Турция. В Германия не допускали, че България и съюзниците ѝ ще бъдат победители, затова литографията на Кюн (. . . . .) в Нойрупин е пуснала маса картини за народа, в които турците са победили, разрушават моста при Марица при Т. Сеймен, превземат Пловдив и др. преждевременни залъгалки, пуснати в самото начало на войната, за да смутят едни, а други да окуражат. Скоро българските победи при Мустафа паша и Селийолу се разнесоха по Европа. Георги ми изпрати няколко от въпросните картини на Кюн и ме пита да влезе в разбиране с Кюн и да приготви по негови рисунки картини за народа с българска победа. Аз се съгласих и той с писмо, а по-после и лично отишъл при Кюн в Нойрупин и вече към 20 октомври имахме пусната в продажба рисуваната от Георги първа картина „Разгромът на Турция", скоро след нея втора, също рисувана от него — „Боят при Лозенград", трета, също — „Генерал Радко Димитриев", а по-после и през 1913 г. в началото — „Обсадата на Одрин", „Боят при Булаир", „Падането на Одрин" и табло с българските генерали от щаба на армията, главнокомандующи и началници на армии. Последните четири картини са рисувани от художниците на литографията по идея и скица на Георги. Текста под картините на български и корекциите е правил Георги. И с тази немалка работа той успешно се е справил без никакви посредници. Разбира се, че не е оставил и работата си в университета, а първата година, както и в София, той имаше записани всички слушани лекции от него.

При това той се е приготовлявал сам по латински език, за да държи изпит и по класическа гимназия. Като се има пред вид, че сега и напредвайки в усвояване на немския език, той е и много прочитал, за да може на следната година да излезе с бележките му в сп. „Листопад" — „Литературни писма от Германия", то ще си представим какъв колосален труд е развил през първата още година като студент в Лайпциг. Научен на скромен живот при нас и жаден да погълне цялата немска литература, той е знаел само труда и за всичките си нужди се е справял само със 100-те лева месечно (5 наполеона злато), които му изпращахме. Дори от тези пари малко по малко е отделял и си купувал книги, за да донесе след 3 години там сандъци с книги за няколко хиляди лева, като е купувал някои на вехто за по-евтино, разбира се. Дори той е заемал другарите си старозагорци с пари, славата на някои от които почна да се чува, че са пропаднали и изгубили в разпуснат живот в големия град, и близките им се чудеха как Георги прекарвал с 5 наполеона месечно, а техните синове харчили по 7, 8 и 10 наполеона и не им стигали, а Георги ги и заемал.

През лятото на 1913 г. Георги се завърна в България да види где сме и що сме след погрома, който сполетя България при Съюзническата война.

Все същият, кротък и мирен, повече възмъжал сега, той най-много от всички ни изпитваше мъка от постигналия ни погром. В началото на септември той издържа в София класически изпит с отличие и замина

и другите си устни изпити с изключение на двама професори, които били по фронта и които потърсил ту тук, ту там и като ги не намерил, се завърна през август, за да отиде през октомври. Обаче войната се затягаше. Съобщенията ставаха вече по-трудни, а и България се определи през септември и влезе в Общоевропейската война. На 1 октомври ме реквизираха за чиновник магазинер в резервния интендантски магазин тук и поради общата подплаха от разбушувалата се война аз гледах само да сме живи. Така Георги не отиде през октомври да издържи и останалите изпити, а остана в книжарницата вместо мене.

Ръководството за изучаване немски език без учител от д-р Г. Касиев

В дюкяна през деня, когато е бил Георги свободен, и ноще у дома той се занимаваше с писане, а сега приготви горното ръководство за немски език, изучаването на който език сега така много се чувствуваше и тука, и на фронта, и защото като съюзници с Германия имахме винаги срещи с немски войници. Той отиде в София, за да предаде за печатане това ръководство, коригира, изпечата и подвърза, въобще приготви за продан.

Актьор

Работата в резервния магазин ме погълна и аз за свойта си работа, за дома и за децата не можех повече да се грижа. Отивах на работа в тъмно и се връщах посред нощ. Покрай работата в книжарницата Георги заедно с Никола Икономов и др. съставили трупа за даване представление, като приходите са за сираците от войната. А главната им цел е била да се школуват актьори под ръководството и режисьорството на Георги, за какъвто го избрали и приели съучастниците в трупата, защото пиесите, които се даваха, бяха повечето класически, като „Едип цар“ и др., които слабо се разбираха от тукашната публика, но участвуващите намираха, че само в такива пиеси те могат да се съвършенствуват в сценичното изкуство. Отидох и аз една вечер на представлението им. Даваше се „Лудетина“. Играещият в ролята на генерала видимо с играта си завладяваше всички, защото държанието му, говорът и движенията и всичко у него бе така просто и естествено. Всички се питаха кой е този актьор, откъде е дошъл. И на другия ден узнах, че този актьор бил Георги. Просто не можех да повярвам най-вече, че той е пъргав, а на сцената тежък, бавен като стар генерал и гласът му така променен, и говорът му така различен, за да даде говор на генерал, че аз не повярвах, ако майка му не ми казваше и уверяваше, че наистина Георги е бил този актьор.

В школата за запасни офицери

В началото на март 1916 г. Георги бе повикан да отбие военната си повинност. Той искаше да остане като редник, ако го оставеха, но аз, като имах в пред вид, че във война офицерът е по-запазен, настоях да не иска да остане като войник, ако го определят за Школата за запасни подпоручици. И така той биде изпратен в тази школа в Княжево при София. Сега през шестте месеца на курса в тази школа той в младежката си възраст е имал случай да се събира с младежи от разни положения и с разни настроения и да не има възможност да се занимава с

четене и писане. Не съм го разбрал добре, когато искаше да остане редник, че той ненавиждал военщината, и тук следователно е бил лош войник и поради особеното му държане при завършване курса не е бил произведен в първия офицерски чин — подпоручик, а е оставен само старши подофицер.

На бойния фронт

Георги е бил определен да пристъпи и довърши военната си служба в 34 троянски полк.

В средата на септември 1916 г., след като прекара при нас 3—4 дни, един ден при проливен дъжд изпратихме Георги и всички негови другари от школата, отиващи при частите си за фронта. Троянският полк беше при Дойран. С първото си писмо ни съобщаваше, че е прекарал в землянки, натъпкани за предпазване от неприятелските гранати, които се пукали над тях и около тях, и поради дъжда и кишата, и че в землянката е било ужасно, като прокапвало и на врата му. Така прекара до края на декември.

На Дойранския фронт неприятелят е бил от англичани и малко италианци. Познаващ английски език, той се е занимавал сега с италианския език и на фронта го е научил също. Въобще езици да учи за него е било много лека работа. Покрай немски, френски и английски той се ползуваше от италиански, испански, полски, чешки, руски, сръбски, шведски и почти всички европейски езици. Заради тези му познания на езици и най-вече на немски и английски в началото на 1917 г. той е бил назначен началник на една команда от 26 души немски войници, завеждащи слуховия апарат пред Дойранския фронт.

Слуховият апарат

Нашият фронт при Дойран е бил по височините, а тази команда със слуховия апарат се настанила в една къща на изпразнения гр. Дойран от жителите си, край самото езеро. С този апарат, приемните жици, които са били спуснати в езерото, се слушали всички разпоредби и команди на неприятеля, давани лично по телефона. Същият апарат е приемал и съобщенията по безжичния телеграф или телефон. Така първи те са заловили радиотелеграмата на неприятеля от Букурещ за солунския фронт, с която известявали напущането на Букурещ и завземането му от съюзните немски и български войски. Войниците, които завеждали апарата, били упражнени да слушат, да следят и да предават само оня разговор или команда, които са били интересни за отбраната, от много други, които за неопитния слушател били цяла вавилония от шумове и глъч. Опитните немски войници могли да схващат думите на непонятния за тях език и да ги предават веднага чрез говор. Георги е слушал така предаващите му разговори на английски от насрещния неприятел и от разговор или команда, които са били интересни, давал заповед на служещите да му предават само интересното. Така той проследявал целия интересен разговор, заповед или команда на неприятеля и веднага по телефона го предавал на немския и българския щаб, които били зад нашия фронт, за да се разпореждат по-нататък, ако е нужно. По този начин нашите са вземали

своевременно нужните мерки за отбиване на готвещото се от неприятеля нападение, като са съсредоточавали сили там, където неприятелят се е разпоредил да стане нападение. Също тъй по този начин са могли да се спасят от преследване бегълци наши пленници у неприятеля и много други навреме вземали мерки от страна на нашия фронт.

В гр. Дойран

Георги е прекарал добре, защото неприятелят не подозирал и не обстрелвал града. Дори той е отивал в черквата и читалището да се рови в любимите му книги. Тук прочитал на славянски черковните служебници Минеи и други и се е опознал с черковния ред и черковните песни и четива, което му после послужи, за да преработи съчинената още в 1914 г. в Лайпциг „Панихида за поета П. К. Яворов". На времето смъртта на Яворов го така порази, че още тогава е написал поемата си по случая, озаглавена „Панихида за Яворов", но после я допълня на заглавието ѝ: канон, антифон, икос, и др., които тук в Дойран се бе запознал с черковния ред на службата и с песните, тяхното значение и наименование. Оттук е взел един ръкописен требник от 1782 г. и го е съхранявал повече от собствения си живот. Този требник е изнесен из кръв и огън и досега стои в библиотеката му на първо място.

Бягане от Дойран

Най-после през март неприятелят узнал за настанената команда със слуховия апарат в Дойран и самото ѝ местонахождение и един ден започнал обстрелването ѝ. Повече да се стои е било невъзможно и трябвало да се бяга. В това бягане Георги за лекота е хвърлил раницата с необходимите му дрехи, бръснач и др., а само требника и библията, която му бях дал след свършване на гимназията с посвещение, е изнесъл и опазил със себе си. Шрапнели се пръскали около беглеците, но те благополучно изнесли слуховия апарат и се затулили зад едни върхове — спасили се. Наблизо имало мочурливо място и те турили жиците на апарата в калта и учудени останали, че апаратът работел също както когато жиците били във водите на Дойранското езеро, и започнали пак работата си. Направили си землянки при „Студената стена", в скрита местност между два върха.

Раняването му до смърт

В края на март и началото на април 1917 г. англичаните много засилиха нападението на Дойранския фронт. Ден не се минаваше без големи боеве. Сега работата на командата със слуховия апарат е била много голяма. Сполучливите отбивания на неприятелските нападения се дължат на заловените от слуховия апарат разпоредби.

Но все пак англичаните не преставали да нападат нашия фронт при Дойран всекидневно. Дори боевете се засилват стихийно през втората половина на април. Георги молил за отпуск по-рано, такава сега му била разрешена, но полковият командир го задържал, докато преминат силните боеве. Обаче и сега неприятелят узнал навярно от пленени местонахож-

дението на слуховия апарат и рано още в зори на 29 април 1917 г. англичаните насочили цялата си артилерия от гаубици, фугаси, шрапнели и всевъзможен огън на самото местонахождение на командата със слуховия апарат. Всичката команда е била още в сън. Огънят на неприятеля е бил смъртоносен. Всичко било превърнато на развалини в половин час време. Всичката команда на място е била избита. Огънят продължил до обяд и никой не можел да се притече на помощ. След прекратяване на неприятелския огън санитарите намерили Георги и само един немски войник в безнадеждно положение, но единствените, които давали признаци на живот. Георги бил ранен тежко: една част от черепа му над дясното око и самото му дясно око били избити. Малко рани по лицето и с такива и по-големи по цялото тяло. Но най-голямата рана била тази в главата и окото. Така изнесен в една немска полска болница и в пълно безсъзнание останал до 6 май (цяла седмица). От Георги нямахме отдавна писмо и едно ужасно предчувствие ни налегна, та запитах в дивизионното тук управление да разузнаят живо-здраво ли е. На другия ден ме повикаха и ми съобщиха, че Георги бил убит на 29. IV. Как понесох това съобщение, не зная. До вечерта не отидох в магазина и у дома вечерта нищо не казах на майка му. На другия ден по обяд пак ме повикаха в дивизията и сега ми съобщиха, че Георги бил жив, тежко ранен в една немска болница. Първото ми запитване е било в същия ден на раняването му, когато още с положителност не знаели за участта му, но го записали за убит и на другия ден, като научили положението, съобщили това в дивизията. Сега трябваше да кажа на майка му, че Георги е ранен малко и пр. Този ден също не отидох на работа и останах у дома да оплакваме новата участ на Георги. Все още обаче не знаехме къде и доколко е ранен. Писах на нашия д-р Градецки, който бе също наблизо татък на фронта към Беласица, да подири и намери Георги.

На 6 май Георги, като дошъл в съзнание, и първата му работа била да напише писмо на майка си. Писмото си захващаше така: „Днес е Гергьовден и трябваше да съм си у дома, понеже имам разрешен отпуск, но командирът ме задържа, а през това време ме сполетя, слабо закачен от английските мръсотии, с няколко драскотини по лицето, та прекарвам в болница и пр.“ Получихме писмо по-късно и от д-р Градецки, който бил при Георги. И той не казва точно какво е положението: доколко е раняването на Георги. Разменихме няколко писма и нищо не узнахме повече или по-подробно. През юли Георги е бил преместен от болница в болница, докато да пристигне в София. Тук го е лекувал германският професор Голдехмер, който е бил над цялото лечебно дело на балканския фронт. Той казал на Георги, че благодарение на вещината на лекаря, който пръв го е приел и лекувал, той е направил всичко, което е можело да се направи за него и неговото положение. Д-р Градецки и Георги писали на Димитра Атанасов да ни подготви, особено майка му, с тежкото положение от раната на Георги и да не се изненадаме, когато го видим, тъй като той се завърна през август. Няма защо да разправям как . .

. . . . . .

[наз]начението му излезе указ за назначение на руския бежанец Дуван Торцов, който не е бил никакъв режисьор дотогава, но властвуващите искаха да се помогне на руските бежанци от царска Русия, които бяха нападнали страната в голямо количество и все с претенции. Това озлоби много

Георги и вече помня, че критиката му към всичко, що не одобряваше, ставаше все по-остра. За примирение нито дума, той не търпеше никакви посредствености.

Усилена работа

Аз не можех с книгоиздателство „Везни“ да насмогна и да отговоря на плодовитостта на приготвените за печат книги, защото нямах широк устроен пазар, поради това не можех и да отговарям за плащане на хонорари за непласирани книги, а Георги на първо време очакваше само от хонорар своята издръжка. Но вече семеен, имаше и дете и не приемаше да поиска инвалидна пенсия. Тогава той се залови усилено да работи, като превеждаше книги за други издателства. Той пишеше всякога и всякъде, където можеше да намери безшумно място. Еднъж го заварих на една маса в един ъгъл на кафене „Алказар“ след обяд, когато нямаше посетители, че пишеше. Той пишеше бърже и усилено. У дома си поради децата денем не можеше да работи, но за това той цялата нощ работеше. Неговото усилено работене беше нещо особено, трудът му необикновен. Така се мъчеше да насмогне на разноските си, понеже аз много слабо можех да го подпомагам. Никакви увещания да се пази, че утре ще спре да гледа с единственото му око, не го възпираха. Освен своята работа идвали са мнозина да преглежда работата им в преводно и стилно отношение и въобще напоследък той беше станал популярен като неуморим работник, като добър преводач и като най-добрия познавач на българския език, неговите изрази и тънкости. Колкото и да имаше работа, но понеже тази му работа се плащаше слабо и ненавреме, той се принуди да поиска инвалидна пенсия и то пак поради срам и самонадеяността си той не поиска пенсия на чина си поручик от ротата, а за подпоручик, какъвто е бил през време на войната. Или пък поради туй, че не хранеше симпатии към военщината, не искаше да се казва, че е някакъв поручик. Пенсията му слабо го улесняваше, а разходите му поради скъпотията ставаха все по-големи и той се съсипваше да работи. Точен на дадената си дума да свърши известна работа го рекомандуваше на всички и всички му поверяваха работа. Дори и Цанко Бакалов — министър от земедел[ския] кабинет, — когото е критикувал, му е поверил да му преведе негова поетична сбирка пак в стихове от български на френски, която работа е свършил отлично.

Сп. „Пламък“

След 9 юни 1923 г. и след септември 1923 г. в страната безогледно се нанасяше удар след удар на пролетарските борци и се подпомагаше и закриляше капитализмът, съживяваше се чорбаджийството. Георги като начетен и просветен не можеше да не вижда всичко това, да не чувствува своето положение на черен работник и да не се заеме с работата си „на страната на народа“, както казваше. И той започна през пролетта на 1924 г. заедно с А. Страшимиров, Хр. Ясенов и др., под негово главно редактиране, да списва и издава сп. „Пламък“, в което пишеше статии за вечното стремление на бедните да получат облекчение, за трудещите се да получат отмора, за обременените да получат облекчение и пр., с

една реч списание с ляво направление, и то сега, когато никой не искаше да се яви в помощ на падналите и притеснените работници след несполучливия им опит да въстанат през септември 1923 година. Нещо повече — всеки отбягваше да има общо с работничеството или с идеалите му, никой не желаеше да приеме поздрав на улицата от работник, камо ли да му се притече на помощ с утешителна дума или с „чаша вода". Още повече след създаването и Закон за защита на държавата, с който организираното работничество се туряше на преследване и вън от законите на страната. И когато всички поети, писатели и пр. отидоха на страната на властвуващите, за да получат раздаваните щедро сега синекури и други облаги, Георги отиде по пътя на страданието, „на страната на народа". Наистина той беше справедлив, милозлив и вярваше в доброто и очакваше блажения земен строй, ако и да не беше от организираните работници, ако и да не беше комунист, дори беше противник на тия, които квалифицираха поезията на „буржоазна" и „пролетарска поезия". В сп. „Пламък" той защищаваше правдата на работничеството, на пролетариата и в стихове, но тази поезия само я ценеше като правда, без да допуща да се нарича тя пролетарска. Според него поезията е една и главно тя трябва да е не тенденциозна, а справедлива, но не вреди да е добра поезия в такъв случай с мотив буржоазен или пролетарски. Според него тенденциозната поезия не е поезия.[8]

В кн. 7—8 на „Пламък" Георги печата поемата „Септември", която предизвика критики и противниците го посочваха на властта като бунтар. Мнозина вече бяха осъдени по закона за Защита на държавата за статии и др. т. и сега прокурорът заведе дело против Георги за поемата „Септември" и срещу гаранция от 5000 лева го пуснаха на свобода.

Из ден в ден властвуващите ставаха по-нахални в преследване на комунисти и всички, които се покажеха противници на властниците или с критики и неодобрения. Мнозина, които биваха залавяни и отвеждани в участъците, изчезваха оттам безследно (убиваха ги) или ги просто убиваха, като ги отвеждаше полицията от едно място на друго под предлог, че са се опитвали да бягат. А мнозина други паднаха убити посред бял ден на улицата в София и другаде и убийците незаловени.

В началото на 1925 г. в XI кн. на „Пламък" Георги отправя отворено писмо до Борис Вазов като подпредседател на комитета и универсален наследник на брат си, поета Иван Вазов, в което писмо го упрекваше, че е допуснал да се прокара ЗЗ на държавата, по който и него са подвели за поемата му „Септември", и че според този закон би трябвало да бъде унищожена цялата поезия на брат му Иван Вазов, ценното от която е именно стихотворения от характер, подпадащ под ЗЗД, и че той като универсален наследник на брата си зле го разбира и представлява. А пред познати поети, артисти и др. при среща или в събрания той е говорел без страх и укоризнено за всичко, което става и се върши от властта спрямо беззащитни хора.

След атентата в Св. Неделя от екзалтирани провокатори настана особено в София ужасно положение за организираното работничество, за комунистите: просто бяха предадени на поголовно изтребление. Затворите препълнени, училищата и др. т. места също, а всяка нощ се отвеждали деятелни хора на заколение или затриване. Хората със страх едва са шушнели, а Георги, казват, без страх е говорел на ляво и дясно не-

одобрително, че не може нощем да работи от писъците на жертвите и от шума на колите и автомобилите, с които са отнасяли нещастните хора на заколение. Той просто е бил възбуден от незаконните репресалии на властта, от такава своего рода вътрешна война, в която пасивната страна избиват и властта за оправдание свое казва, че възбуденият народ, сродниците на пострадалите в Св. Неделя, неотговорни фактори вършили всичко това.

И Георги убит

В Стара Загора нямаше такива и толкова безобразия и за това, що е ставало в София, не знаехме, защото вестниците нищо не пишеха или съвсем слабо като опровержение на слухове неоснователни. Така че не взехме с време мерки да повикаме Георги тук, за да можехме да предотвратим погубването му.

На 15 май 1925 г., когато е била поспряла хайката против комунистите, замеделците и против всякой заподозрян, наклеветен или личен неприязнен някому от силните, (а такива неприятели и неприязнени е имало и либерали, и демократи, и безпартийни, особено идеалисти толстоисти, вегетарианци, младежи, поети, писатели и др.), всички станали жертва на мъст на развилнелите се властници и техните креатури — на 14 май е било насрочено делото на Георги по ЗЗД за поемата „Септември". Види се, че работата е била нагласена, та в този ден целият печат гръмна с цинично осъждане и критика на тази поема като бунтовническа и заплашваха съда, ако не го накаже. И въпреки защитата му пред съда, че произведението, за което го съдят, е чисто поетична творба, че за такива дори и за по-явни позиви другаде не предават авторите на съд, съдът е осъдил Георги на 1 година затвор и 20 000 лв. глоба.

На утринта обаче на 15 май един агент от Обществената безопасност го взел от дома му и го отвел и оттам вече се изгубва. А защо са го оставили тъща му, жена му и децата му сам да бъде отведен от агента и никой не е отишъл с него да го видят и знаят къде го отвеждат? — Не зная. Надвечер същия ден жена му уж го видяла на един прозорец на работническото здание,[9] където бил затворен и където тя отишла да го подири, но времето било лошо и пр., а това е било в петък и чак на другия ден тя е телеграфирала на брат му Борис да отиде в София. На мене никой нищо не съобщава, нито на майка му. И Борис не е знаел за какво го викат, отива в София чак във вторник (18. V). Познатият му Вл. Начев, директор на Обществената безопасност, го залъгвал няколко дни, че ще подири, че много арестувани имало, но той ще го намери, успокоявал го и пр. и гледал да го изпрати обратно в Стара Загора и в събота (23. V) Борис се завръща с надежда, че Начев няма да остави да го не намери. Докато е бил в София, ходил със снахата при военния и гражданския прокурор, но никой нищо не знаел и не вземал никакви мерки да узнаят. И чак след завръщането си Борис ни съобщи за всичко, що се е случило с Георги, и защо е ходил в София. И се изплашихме, и не можехме да допуснем, че може да се случи с него нещо лошо като инвалид и като известен писател. Подадох на 24.V дълга телеграма до министъра на войната ген. Вълков като познат ми, че в негови ръце оставям съдбата на Георги. Повикал съм вълка да пази овцата. Какво да

се предприеме? Окр. управител тук Андреев уж съчувствува ни и току вика по телефона Вл. Начев да му говори да дири Георги и все не му се удава възможност да го намери или го намира и Начев го успокоява, че го дири и пр. залъгалки. Всички ни уверяват, че лошо с Георги не може да се случи. Особено Дим. Атанасов знае, че и др. т. писатели били задържани, но в интерес на държавата ги укриват, обаче с тях няма да се случи нищо лошо. И ние като всички вярваме на лъжите, които са нам угодни. И все чакаме от Вл. Начев съобщение. Но трябваше да отидем в София и сега узнаваме за оня ад, който е преживявала София. Размислихме, че трябва да отиде майка му, и наредихме где и при кого да отиде. Завърна се след една седмица и нищо не разбрала, само слушала за ужасите, които са ставали в София. Страхът ни за Георги, че е погубен, ставаше от ден в ден все по-голям, но все още не ни се вярва, че е погубен. През юли снахата телеграфически ни вика с Бориса в София. Отидохме. Казва ни, че скоро излезли от затвора казвали, че знаели Гео в коя стая бил затворен, разпитали се оказа, че го знаели до третия ден след задържането му. Борис се завърна, а аз останах с цел да се срещна с ген. Вълков. Той бе във Варна. Един приятел ми каза да не стоя повече в София, защото неминуемо в Обществената вече знаят за пристигането ми и че ще да са пуснали агент в следите ми. И наистина, щом се завърнах, ми съобщиха, че идвал един агент и казвал, че знаел где е Георги и пр. Този агент дойде наскоро и уверяваше, че Гео е жив и че се намира в Сливенския затвор. Да се уверим в това, ни отправяше до някой офицер, пребиваващ в Горна баня, той го бил отвел в Сливен и пр. По-късно разбрахме играта, която ми устояваха от Обществената: ако отидем в Горна баня, може татък да ни пребият — местата са удобни, а ако отидем в Сливен, вече не ще се повърнем в София да ги безпокоим с бъбренията си, защото аз не се предпазвах, като не знаех страха им, и говорех открито с всекиго, с когото се срещнех. Решихме да се завърнем в Стара Загора и да обмислим как да подирим Георги в Сливен. Тук, в София, научихме от излезлите от затвора, че в стаята си Георги се държал много стегнато и предизвикателно за Обществената безопасност, като протестирал за измъчванията, които правели над затворените, понеже чувал писъците им. В София се срещнах с видинския митрополит Неофит и тукашния Павел и наредих да се срещнат с ген. Вълков и го питат за участта на Георги.

В Стара Загора наредихме да отиде в Сливен майка му и въобще до кого да се отнесе и как да разпита за Георги. Завърна се след една седмица и разправя, че уж бил там — не бил там, а по-късно разбрахме, че всичко е лъжа. Сега дойдоха уж случайно познати на Георги: един архитект, който дължал много на Георги за упътванията в изкуството художество и пр., и се представи, че пътува за Сливен от тяхната тайна организация, за да облекчат участта на Георги в Сливен и пр. Втори също познат артист все с уверение, че те знаят, че Гео е жив и те не ще допуснат да загине и пр. А се разбира, че дори такива личности са в услуга на Обществената като шпиони [. . .][10].

Обаче един ден през юли, когато Вл. Начев бе в Стара Загора, ми съобщи, че за Гео повече да не се надяваме, защото той узнал, че са го погубили „неотговорни фактори". Где и как, не се казва. Как понесохме това съобщение! Щях да припадна. Но като не сме видели, след разго-

реч", го заклеймяваха като изменник и че си е позволил да пише за един никакъв и че ако си позволява така, може да отиде при любимия си Гео. Така недвусмислено го заплашваха. А. Страшимиров, който също писа в сп. „Ведрина" малки работи, биде заплашен и принуден да спре списанието си.

Да правя оценка на работата му, не ми е работа. Един ден ще има кой да му преценява работата от литературно и пр. гледища. Ще спомена само за първата му сбирка стихове под наслов „Жестокият пръстен". Всичко в тази книга е символично. Цветната картина е войната и мира на земята: черният тържествуващ демон с ножа е войната, а в краката на повалената жена е мирът. Първото стихотворение е биографията на Гео за всичко, което е способствувало (особено раняването му) за пречистване на духа му, да се издигне до творчески (поетът е пророк) и да каже за следващите стихотворения също като че бог говори. В тази стихосбирка има стихотворения, в които се говори за някакво минало на някакъв друг, минал живот, в който е бил, напр. в „Парсифал" и др., а също, че го очаква едно грозящо бъдеще като в „Луната, старата змия". Говори за едно прераждане, както в края на „Докато не обърнеш ти поглед". Всички тези му стихове са станали загадка за мене, нито съм можал да ги отгатна сам, а той не е бил при мене от 1919 г. насетне, па и по-рано от 1912 г., за да беседваме върху смисъла на тези му стихове. . .

1. Биографичните бележки на бащата Милю Касабов за Гео Милев се намират в семейството на поета. Печатаме ги с всички особености на езика, който на места е твърде необработен.

2. От този израз може да се изключи, че „биографичните бележки" са писани през 1928 г.

3. И тук рождената дата е посочена неточно, тя е 15 януари 1895 г.

4. Във връзка с разширения стомах на Гео Милев в спомените си от школата в Княжево Н. Митев разказва следния случай:

„Гео се прояви като голям гастроном. Веднъж се хвана на бас, че може да изяде 70 мекици. Басът се сключи и условието беше да му се даде и един гювеч с кисело мляко. То беше цяло тържество. Строена бе цялата рота в каре. Гео беше в средата, пред него една голяма тепсия със 70 мекици и гювеч с кисело мляко. Започна „сеансът". Всички с любопитство наблюдавахме и важното бе, че никой не вярваше, че ще спечели баса. До 32-та мекица Гео не си служи с киселото мляко, консумираше ги една след друга. След 32-та мекица почна да взима мляко: една мекица — две лъжици мляко. За общо учудване Гео изконсумира всички мекици и гювеча с кисело мляко. Беше смях и ръкопляскания. Поздравен бе от взводния командир и фелдфебела на ротата" (споменът се пази в къща-музей „Гео Милев", Ст. Загора).

5. Тази снимка се публикува тук.

6. Датата означава кога М. Касабов продължава биографичните бележки за сина си.

7. Вероятно бащата греши. Г. Бакалов е издал превода на „Русалка" от Пушкин, направен от Гео Милев.

8. Тия обяснения за идейно-естетическите разбирания на Гео Милев не са много точни. Както се вижда дори от писмената му защита пред съда, поетът е съзнавал субективно-оценъчния характер на изкуството. Още по-открито се бори той за художествено-тенденциозна поезия в статиите, поместени в сп. „Пламък", както и с поетичното си творчество.

9. Народният дом на БКП, намиращ се до Лъвовия мост в София, е бил превърнат в седалище на Обществената безопасност. Сега там се помещава Дирекцията на народната милиция.

10. Пропускаме пасаж с неоснователни нападки срещу една личност.

реч", го заклеймяваха като изменник и че си е позволил да пише за един никакъв и че ако си позволява така, може да отиде при любимия си Гео. Така недвусмислено го заплашваха. А. Страшимиров, който също писа в сп. „Ведрина" малки работи, биде заплашен и принуден да спре списанието си.

Да правя оценка на работата му, не ми е работа. Един ден ще има кой да му преценява работата от литературно и пр. гледища. Ще спомена само за първата му сбирка стихове под наслов „Жестокият пръстен". Всичко в тази книга е символично. Цветната картина е войната и мира на земята: черният тържествуващ демон с ножа е войната, а в краката на повалената жена е мирът. Първото стихотворение е биографията на Гео за всичко, което е способствувало (особено раняването му) за пречистване на духа му, да се издигне до творчески (поетът е пророк) и да каже за следващите стихотворения също като че бог говори. В тази стихосбирка има стихотворения, в които се говори за някакво минало на някакъв друг, минал живот, в който е бил, напр. в „Парсифал" и др., а също, че го очаква едно грозящо бъдеще като в „Луната, старата змия". Говори за едно прераждане, както в края на „Докато не обърнеш ти поглед". Всички тези му стихове са станали загадка за мене, нито съм можал да ги отгатна сам, а той не е бил при мене от 1919 г. насетне, па и по-рано от 1912 г., за да беседваме върху смисъла на тези му стихове. . .

1. Биографичните бележки на бащата Милю Касабов за Гео Милев се намират в семейството на поета. Печатаме ги с всички особености на езика, който на места е твърде необработен.

2. От този израз може да се изключи, че „биографичните бележки" са писани през 1928 г.

3. И тук рождената дата е посочена неточно, тя е 15 януари 1895 г.

4. Във връзка с разширения стомах на Гео Милев в спомените си от школата в Княжево Н. Митев разказва следния случай:

„Гео се прояви като голям гастроном. Веднъж се хвана на бас, че може да изяде 70 мекици. Басът се сключи и условието беше да му се даде и един гювеч с кисело мляко. То беше цяло тържество. Строена бе цялата рота в каре. Гео беше в средата, пред него една голяма тепсия със 70 мекици и гювеч с кисело мляко. Започна „сеансът". Всички с любопитство наблюдавахме и важното бе, че никой не вярваше, че ще спечели баса. До 32-та мекица Гео не си служи с киселото мляко, консумираше ги една след друга. След 32-та мекица почна да взима мляко: една мекица — две лъжици мляко. За общо учудване Гео изконсумира всички мекици и гювеча с кисело мляко. Беше смях и ръкопляскания. Поздравен бе от взводния командир и фелдфебела на ротата" (споменът се пази в къща-музей „Гео Милев", Ст. Загора).

5. Тази снимка се публикува тук.

6. Датата означава кога М. Касабов продължава биографичните бележки за сина си.

7. Вероятно бащата греши. Г. Бакалов е издал превода на „Русалка" от Пушкин, направен от Гео Милев.

8. Тия обяснения за идейно-естетическите разбирания на Гео Милев не са много точни. Както се вижда дори от писмената му защита пред съда, поетът е съзнавал субективно-оценъчния характер на изкуството. Още по-открито се бори той за художествено-тенденциозна поезия в статиите, поместени в сп. „Пламък", както и с поетичното си творчество.

9. Народният дом на БКП, намиращ се до Лъвовия мост в София, е бил превърнат в седалище на Обществената безопасност. Сега там се помещава Дирекцията на народната милиция.

10. Пропускаме пасаж с неоснователни нападки срещу една личност.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Абаджиев, Никола, музиколог (р. 1883) — 449
Абрашев — 61, 351
Аджакова, Н., артистка — 448
Азманов, Асен (р. 1893) — 240
Айвазовски, Иван Константинович (1817—1900) — 80
Айгнер (Eigner), Аугуст (р. 1884) — 421
Айзенщрайбер, директор на д-во „Астра" — 61, 349
Айхендорф (Eichendorff), Йозеф (1788—1857) —172,191
Албер (Albert), Анри, френски писател — 185
Алексиев, Стефан — 269
Ангелов, Божан (1873—1958) — 63, 69, 291, 334, 335, 403, 442, 447
Андреев, Леонид Николаевич (1871—1919) — 49, 281, 282, 297, 405, 425
Анев, Борис — 320
Антик, В., руски книгоиздател — 234
Арен (Arène), Пол (1843—1896) — 177, 178
Аристотел (*Αριστοτέλης*) (384—322 пр. н. е.) —176
Арнаудов, Иван, поет — 174
Арнаудов, акад. Михаил (р. 1878) — 23, 24, 63, 178, 223, 482
Асеев, Николай Николаевич (р. 1889) — 6
Атанасов, Димитър, братовчед на Гео Милев — 240, 241, 275, 276
Атанасов, Никола (1877—1947) — 442
Атанасов, Стоян (р. 1880), книгоиздател — 297, 298, 299, 317, 318, 327, 367

Бабев, Димитър (1880—1945) — 250, 472
Бадев, Йордан — 448
Байрон (Byron), Джордж Гордън (1788—1824) —57, 180, 191, 245, 316, 340
Бакалов, Георги (1873—1939) — 48, 71, 227, 261, 402, 407, 456, 460, 463, 470, 483
Балабанов, Александър, професор (1879—1955)—23, 63, 170, 223, 230
Балабанов, Никола, артист — 55
Балзак (Balzac), Оноре дьо (1799—1850) — 61, 192, 319
Балканска, Мими (р. 1902) — 215
Балмонт, Константин Дмитриевич (1867—1942) — 463
Баратински, Евгений Абрамович (1800—1844) —101, 174, 175, 463
Белев, Гьончо (1889—1963) — 55
Белински, Висарион Григоревич (1811—1848) —174, 175, 176
Бехер (Becher), Йоханес (1891—1958) — 49, 383
Бирш-Хиршфелд (Birch-Hirschfeld), професор в Лайпцигския университет — 21, 222, 242
Бистра (Аврамова) (р. 1921), дъщеря на Гео Милев — 54, 371
Блок, Александър Александрович (1880 — 1921) — 6, 53, 55, 66, 367
Блумнер, Рудолф, немски актьор — 418
Боало (Boileau), Никола Депрео (1636—1711) — 57, 191, 278, 281, 282, 283, 285, 291, 293, 298, 301, 410
Бобчев, Стефан С. (1853—1940) — 63
Богданович, Иполит Фьодорович (1744—1803) — 175
Боденщет (Bodenstedt), Фридрих (1819—1892) — 172
Бодлер (Baudelaire), Шарл (1821—1867) — 18, 110, 120, 190, 247, 294, 400, 464
Бодюен (Beauduin), Николас (р 1880) — 192
Божинов, Александър (р. 1878) — 468
Боние (Beaunier), Андре (1869—1925) — 188
Борис (Касабов) (р. 1896), брат на Гео Милев — 5, 221, 227, 239, 273, 277, 280, 285, 287, 292, 293, 295, 297, 298, 352, 355, 366, 460, 480, 481
Борис III, цар (1894—1943) — 64, 456, 458, 464
Борозанов, Борис, артист — 71, 448
Ботев, Христо (1848—1876) — 79, 169, 470
Бояджиева, В., преводачка — 316, 329
Бояджиев, Димитър (1880—1911) — 57, 328, 340, 343, 344
Бояджиев, Иван, художник — 332, 337
Брандес (Brandes), Георг (1842—1927) — 173, 176
Брентано (Brentano), Клеменс (1778—1842) —191
Бризьо (Brizeux), Огюст (1806—1858) — 191
Брожка, Иван (1853—1927) — 221, 226
Брюнетиер (Brunetière), Фердинанд (1849—1906) — 188
Брюсов, Валерий Яковлевич (1873—1924) — 6, 162, 270, 271
Будевска, Адриана (1878—1955), — 69, 71, 448
Буелие (Bouhélier), Сен Жорж дьо (1876—1947) — 192

Бусе (Bousse), Карл (1872—1918) — 172
Бъкстон (Buxton), Ноел (1869—1948) — 252

Вазов, Борис (1873—1957) — 63, 462, 463, 479, 482
Вазов, Иван (1850—1921) — 9, 14, 28, 64, 70, 79, 80, 171, 176, 177, 178, 179, 191, 221, 222, 225, 246, 368, 464, 470, 479
Вакернагел (Wakernagel), д-р Мартин, професор в Лайпцигския у-т — 21
Валден (Walden), Херварт (1878—1932) — 49, 414
Ван Лерберг (Van Lerberghe), Шарл (1861—1907) — 284, 401, 402
Василев, Владимир (1883—1964) — 63, 69, 71, 216, 335, 362
Василев, Григор (1883—1942) — 398
Василев, С. — 358
Василева, Боянка, виолончелистка — 170
Василева, Мария, певица — 170
Ватралски, Стоян К. — 169
Вельов, Иван — 66
Велчев, Асен — 65
Верешчагин, Василий Василевич (1842—1904) — 80
Верлен (Verlaine), Пол (1844—1896) — 18, 110, 125, 190, 247, 371, 387, 396, 418, 461, 464, 473
Верхарн (Verhaeren), Емил (1855—1916) — 6, 32, 34, 37, 40, 42, 73, 184, 185, 187, 192, 247, 262, 263, 265, 268, 271, 372, 381, 389, 390, 396, 438, 461, 472, 473
Веса (Касабова) (р. 1907), сестра на Гео Милев — 345, 347
Вешин, Ярослав (1860—1915) — 80
Вини (Vigny), Алфре дьо (1797—1863) — 173, 174, 191
Виргилий Маро (Virgilius), Публий (70—19 пр. н. е.) — 162
Витковски (Witkowsky), Георг, професор в Лайпцигския у-т — 21, 22, 244, 438
Владигерови, братя — 63
Влайков, Тодор Г. (1865—1943) — 129
Волошин, Максимилиан Александрович (1877—1931) — 179
Волф, Маврикий Осипович (1825—1883)—235
Вунт (Wundt), Вилхелм, проф. (1832—1920) — 21, 22, 222, 224
Вълков, Иван, генерал (р. 1875) — 455, 480 481, 482

Гаврийски — 61, 363
Гайдаров, Борис, издател в Лом — 383, 384
Ганев, Венелин, проф. (р. 1880) — 63
Ганю (Иванов), старозагорски богаташ — 239, 303, 304, 305, 308, 309, 310, 324, 334, 349, 351, 416
Гед (Guesde), Жюл (1845—1922) — 192
Гергиев, Иван, артист — 448
Гергинов, д-р — 445
Гилбо (Guilbeau), Анри (р. 1883) — 184, 185, 187
Гина (Евгения Касабова) (р. 1898), сестра на Гео Милев — 235, 238, 239, 281, 282, 283, 284,285, 287, 288, 289, 291, 292, 315, 470
Гнедич, Николай Иванович (1784—1833) — 174
Гогол, Николай Василевич (1809—1852) — 80, 235
Гол, Иван — 6
Голдамер — 279, 477
Горкс, познат на Гео Милев — 284
Гоци (Gozzi), Карло (1722—1806) — 216
Градецки, Никола, братовчед на майката на Гео Милев — 275, 299, 398, 424, 477
Грацие (Grazie), Мари Ойгение деле (1864—1931) — 125, 172, 173
Грей (Grey), сър Едуард (1862—1933) — 252
Грег (Gregh), Фернанд (р. 1873) — 192
Гьоте (Goethe), Иохан Волфганг (1749—1832) —22, 23, 120, 170, 180, 244, 245, 246, 291, 407, 461

Данов, Христо Г. (1828—1911) — 241, 242
Данон, Буко (Дановски, Боян) (р. 1899) — 363, 364
Данте (Dante), Алигиери (1265—1321) — 162
Дебелянов, Димчо (1887—1916) — 41, 43, 44, 55, 57, 129, 171, 247, 283, 284, 328, 388, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 406, 407, 422, 464, 473
Деборд-Валмор (Desbordes-Valmore), Марселин (1786—1859) — 18, 110, 407
Демел, Паула — 243, 323
Демел (Dehmel), Рихард (1863—1920) — 6, 29, 40, 120, 125, 172, 173, 182, 185, 187, 240, 241, 244, 245, 246, 247, 250, 255, 259, 260, 265, 266, 374, 375, 390, 405, 438, 461, 464, 472, 473
Дерижан, Христо Цанков (1888—1950) — 447, 462, 464
Дерулед (Déroulède), Пол (1846—1914)—224
Джером (Jerome), Джером Клапка (1859—1927) — 185
Дзивгов, Александър (1895—1936) — 63, 226
Димов, Васил, издател-уредник на сп. „Художествена култура“ — 245, 246
Димова, Михаила, преводачка — 282, 287, 316
Диц, немски професор художник-илюстратор — 182
Добринов, Васил — 442
Достоевски, Фьодор Михайлович (1821—1881) — 80, 461
Драгиев, Димитър — 11
Дундаров, Д., артист — 448
Дядо Тончо, близък на семейство Касабови — 237, 239
Дякович, Борис, директор на Народната библиотека в Пловдив — 418

Евгения (Попгеоргиева), братовчедка на Гео Милев — 273, 335, 362
Еверс (Ewers), Ханс Хайнц (1871—1943) —185

Едисон (Edison), Томас Алва (1847—1931) — 185
Едуардс (Edwards), Осман — 263
Екуд (Eekhoud), Жорж (1854—1927) — 192
Елин Пелин (1877—1949) — 423
Емерсон (Emerson), Ралф (1803—1882) — 169
Ередия (Hérédia), Жозе-Мария дьо (1842—1905) — 192
Еренбург, Иля Григоревич (р. 1891) — 420
Есенин, Сергей Александрович (1895—1925) — 66
Есхил (*Αἰσχύλος*) (524—456 пр. н. е.) — 170
Ешенбах (Eschenbach), Волфрам фон (ок. 1170—1220) — 247

Жид (Gide), Андре (1869—1951) — 395
Жуковски, Василий Андреевич (1783—1852) — 235

Загорчинов, Стоян (р. 1889) — 41
Захари (Иванов), братовчед на майката на Гео Милев — 259, 261
Зиверс (Sievers), професор в Лайпцигския университет — 21,204
Зилхер (Silcher), Фридрих (1789—1860) — 384
Златаров, Асен (1885—1935) — 375, 376, 403
Зудерман (Sudermann), Херман (1857—1928) — 190

Ибсен (Ibsen), Хенрик (1828—1906) — 6, 190, 295, 301, 356, 372, 387, 409, 451
Иванов, М., разпространител на сп. „Везни" в Сливен — 346
Иванов, Петър — 13
Икономов, Никола, артист (1896—1963) — 317, 326, 335, 474
Илиев, Георги (р. 1881) — 65, 66, 293, 294
Илиев, Атанас Ат., професор (р. 1893) — 9, 13, 87, 469, 473
Илиев, Атанас Т. (1852—1925) — 285, 287, 288
Илиев, Иван, младеж от Ст. Загора — 230, 266
Иоаканаон (псевдоним на Н. Лилиев) — 410

Йитс (Yeats), Уйлям Бътлър (р. 1865) — 125
Йовков, Йордан (1880—1937) — 43, 422

Кабакчиев, Христо (1878—1940) — 456, 460
Каваев, Ас. — 417
Каравелова, Екатерина — 57, 278, 286, 288, 289
Караджов — 359
Карамонов, старозагорец — 286
Карамазин, Николай Михайлович (1776 — 1826) — 175
Карима, Ана (1871—1949) — 178
Карлайл (Carlyle), Томас (1795—1881) — 169
Карловска, Мара — 391, 423
Карнеги (Carnegie), Андрю (1835—1919) — 185
Каулбах, Херман, немски художник-илюстратор — 182
Касабова, Анастасия (1872—1956), майка на Гео Милев — 54, 305, 306, 315, 458, 460
Касабов, Милю (1868—1937), баща на Гео Милев — 5, 10, 11, 16, 18, 54, 57, 239, 286, 287, 304, 310, 349, 455, 458, 460
Кемалов, Израил — 378
Кертев, съмишленик на сп. „Везни" от Ст. Загора — 342
Кипров, Александър (1880—1931) — 178
Киркov, Васил, артист (1870—1931) — 440
Киров, Гено, артист (р. 1866—1944) — 440
Киров, Стаю — 63
Кирчев, Атанас (1879—1912) — 176
Китс (Keats), Джон (1795—1821) — 191
Клайст (Kleist), Хенрих фон (1777—1811) — 463
Кларк, Елисавета, директорка на американската градина в София — 358, 359
Климт (Klimt), Густав (1862—1918) — 283
Клингер (Klinger), Макс (1857—1920) — 246
Кнауер, Коста — 391, 392, 422
Княз Сумбатов, Александър Иванович (1857—1927) — 215, 216
Коен, Леон — 378
Кожухаров, лекар в Стара Загора — 235, 239
Кожухарова, Златка (Зака), братовчедка на Гео Милев — 243, 244
Кожухаров, Никола, съученик на Гео Милев — 468
Кожухаров, Ст., артист — 448
Козаров, лекар в Ст. Загора — 313
Кокошка (Kokoschka), Оскар (р. 1886) — 67, 283, 410
Колцов, Алексей Василевич (1809—1842) — 6
Константинов, Алеко (1863—1897) — 32, 79, 185, 187
Константинов, Константин (р. 1890) — 247, 284
Копе (Coppée), Франсоа (1842—1908) — 120
Костов, Стефан (1857—1917) — 221, 227
Костов, Стефан Л. (1879—1939) — 448
Костурков, Стоян (1866—1949) — 461
Кохан, Пьотр Семьонович (1872—1932) — 188
Краван (Cravan), Артюр — 192
Краварев — 349
Крилов, Иван Андреевич (1769—1844) — 80, 235
Кръстев, Кирил (Хрищенеца) — 241
Кръстев, Кирил (р. 1909) — 63, 372, 374, 375, 377, 378
Кръстев, д-р Кръстю (1866—1919) — 45, 57, 176, 295, 301, 304, 404
Кудрай (Coudray), Гутрон дю, френски поет — 120, 225, 227
Кукла, Ханс, немски експресионист — 401, 410
Кунев, Трифон (1880—1954) — 63, 70, 351, 355, 408, 449
Кюлявков, Крум (1893—1955) — 65
Кюн (Kühn), Густав, търговец-издател в Германия — 182, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 236, 240, 244, 249, 293, 471

Кьостер (Köster), Алберт, професор в Лайпцигския университет — 21, 22, 23, 222, 223, 226, 240, 241, 242, 245, 246, 264, 266
Лавров, Б. (псевдоним на Гео Милев) — 278, 283, 409, 410
Лазаров, д-р — 61, 349, 352
Ламар (р. 1898) — 449, 450
Ламартин (Lamartine), Алфонс дьо (1790—1869) — 173, 174, 191
Ламбрева-Кипрова, артистка — 447
Лафорг (Laforgue), Жюл (1860—1887) — 141
Лафчиев, от Пловдив — 303, 304
Леда, дъщеря на Гео Милев (р 1920) — 54, 357, 361, 362, 370, 384
Ленау (Lenau), Николаус (1802—1850) — 120, 172, 173
Ленин, Владимир Илич (1870—1924) — 65, 356
Лермонтов, Михаил Юревич (1814—1841) — 6, 17, 23, 86, 180, 191, 234, 235, 470
Лилиев, Николай (1885—1960) — 6, 51, 57, 62, 68, 154, 247, 270, 271, 273, 276, 280, 283, 284, 291, 295, 308, 332, 338, 351, 352, 362, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 401, 410, 422, 423, 472, 473
Лилиенкрон (Liliencron), Детрев Фрайхер фон (1844—1909) — 172, 173, 240, 241
Линген (Lingen), Текла (р. 1866) — 172, 173, 240
Липс (Lips), Теодор (1851—1914) — 188
Луис (Louys), Пиер (1870—1925) — 340, 344
Людовик XIV (1638—1715) — 176
Маларме (Mallarmé), Стефан (1842—1898) — 125, 190, 461, 473
Малеев, д-р — 353
Маджаров, Михаил Ив. (1852—1944) — 249, 250, 252, 253
Майринк (Meyrink), Густав (1868—1932) — 6
Мардън (Marden), Сует (1850—1924) — 169
Мария (Касабова) (р. 1904), сестра на Гео Милев — 239, 344
Марс, Евгения (р. 1879—1945) — 450
Марчевски, Марко (1879—1962) — 178
Маяковски, Владимир Владимирович (1893—1930) — 6, 36, 66, 420
Меворах, Нисим — 53
Мейерхолд, Всеволод Емилевич (1874—1942) — 6, 73
Метерлинк (Maeterlinck), Морис (1862—1949) — 6, 125, 190, 247, 259, 268, 284, 292, 294, 362, 364, 365, 368, 402, 464
Мецгер, Макс — 413
Микеланджело (Michelangelo), Буонароти (1475—1564) — 125
Мила (Керанова-Милева) (р. 1891) — 5, 6, 45, 48, 54, 57, 66, 70, 71, 151, 276, 298, 314, 315, 338, 344, 406, 408, 426, 458, 460
Милетич, Любомир, професор (1863—1937) — 9, 17, 22
Минчева, Божана — 283, 284
Минчев, Желю, артист — 170
Мирски, Кръстю — 378
Мирчев, Иван (р. 1897) — 64, 342, 366, 369, 370, 405
Митев, Никола — 41, 42, 483
Митов, Димитър Б. (1898—1962) — 449
Митю-шуреят, брат на Мила Керанова — 344
Михайлов, Георги (1893—1960) — 37, 316, 319, 322, 327, 358, 441, 449
Михайлов, Н. — 393, 394, 423
Михайловски, Стоян (1856—1927) — 79, 221, 226
Мицич, Любомир, сръбски модернист — 420
Мицкевич (Mickiewicz), Адам (1798—1855) — 176, 191, 235
Мишайков, Димитър — 63
Мишев, Д., съставител на христоматии — 221, 227
Младенов, Стефан, професор (1880—1963) — 63
Мокел (Mockel), Албер (1866—1945) — 192
Молиер (Molière), Жан Батист Поклен (1622—1673) — 23, 176
Момберт (Mombert), Алфред (1872—1942) — 125
Момчилов, Стефан — 469
Мореас (Moréas), Жан (1856—1910) — 192, 247, 464
Морфова, Христина — (1889—1936) 17
Мунк (Munch), Едвард (1863—1944) — 337
Мутафов, Константин (1876—1949) — 449
Мутафов, Чавдар — 63, 340, 375, 376, 449
Мюсе (Musset), Алфре дьо (1810—1857) — 120, 173, 174, 178, 180, 191
Мърквичка, Ян (1856—1938) — 236

Надсон, Семьон Яковлевич (1862—1887) — 80, 87, 235, 238, 463, 469
Наимович, Исак — 63
Начев, Владимир, началник на Обществената безопасност — 456, 480, 481, 482
Недева, Златина, артистка (1877—1941) — 215
Ненов, български студент в Лайпциг — 222
Некрасов, Николай Алексеевич (1821—1877) — 80, 235
Нервал (Nerval), Жерар дьо (1808—1855) — 247, 464
Никитин, Иван Савич (1824—1861) — 120
Ницше (Nietzsche), Фридрих (1844—1900) — 125, 183, 185, 190, 238, 240, 241, 250, 255, 256, 259, 390, 461, 463, 464, 472, 473
Новалис (Novalis) (1772—1801) — 191, 259

Овсянико-Куликовски, Димитрий Николаевич (1853—1920) — 242
Огнянов, Сава (1876—1933) — 440
Олендорф (Ollendorff) — 234
Омарчевски, Стоян (р. 1885) — 64, 361, 462, 464
Островски, Александър Николаевич (1823—1886) — 176

Панафидина, А. С., московска книгоиздателка — 235
Парлапанов, д-р Иван, търговец-книжар — 222, 241, 244

Паскалев, Александър, книгоиздател (1879—1946) — 56, 57, 284, 317, 318, 320, 327, 343, 346, 405
Патак, Самуел, собственик на книжен склад — 277
Панев, А. — 61
Пачев, д-р — 62, 346
Пашев, акад. Константин — 275, 276
Пеладан (Péladan), Жозефина (1859—1918) — 192
Пенджерков, Георги — 66
Пенев, Боян (1882—1927) — 63, 69, 335
Петър, роднина на Гео Милев — 361, 362
Пеша (Пенка Касабова) (р. 1901), сестра на Гео Милев — 5, 6, 12, 22, 65, 80, 239, 337, 338, 343, 344, 345, 350, 351, 354, 355, 357, 359, 417
Пиндар (*Πίνδαρος*) (522—442 пр. н. е.) — 176
Пинкау — 244, 249
По (Poe), Едгар Алън (1809—1849) — 316, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 332, 336, 337, 340, 367
Подвързачов, Димитър (1881—1937) — 11, 63, 171, 252, 253, 269, 277, 283, 284, 340, 404, 407
Пожаров, Борис, артист (р. 1866) — 71, 448
Попгеоргиев, Костадин, свако на Гео Милев — 239
Попдимитров, Емануил (1887—1943) — 247, 389, 449, 450
Попов, поручик — 457
Попов, Иван (р. 1865) — 215, 440
Попов, Сашо (р. 1899) —
Попов, Ст., книжар от Твърдица — 362
Попова, Марта (р. 1891) — 71, 448
Пундев, Васил (1892—1930) — 449
Пушкин, Александър Сергеевич (1799—1837) — 18, 23, 80, 87, 110, 171, 172, 174, 175, 191, 222, 235, 245, 463, 469, 483
Пфемферт (Pfemfert), Франц (р. 1879)—49, 412
Пшибишевски (Przybyszewski), Станислав (1868—1927) — 57, 190, 238, 360, 369, 461

Радев, Петко, учител по литература в Стара Загора — 222, 227
Радославов, Иван (р. 1880) — 293, 294, 295, 298, 332, 351, 352, 360, 400
Райна (Кузманова), приятелка на Мила Гео Милева — 410
Райнов, Николай (1889—1954) — 48, 62, 70 278, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 308, 316, 318, 329, 330, 332, 336, 354, 388, 394, 396, 398, 399, 401, 402, 405, 407, 411, 412, 419, 422, 423, 449, 461, 472, 473
Райнов, Стоян (р. 1894) — 60, 347, 348, 351, 353, 354, 355
Райнхарт (Reinhardt), Макс (1873—1943) — 48, 68, 461, 464
Расин (Racine), Жан (1639—1699) — 191
Рембо (Rimbaud), Артюр (1854—1891) —190
Рембрандт (Rembrandt), Харменс ван Рейн (1606—1669) — 246
Ремизов, Алексей — 6
Рение (Régnier), Анри дьо (1864—1936) — 125
Репин, Иля Ефимович (1844—1930) — 80
Ризов, Димитър (1863—1918) — 473
Рилке (Rilke), Райнер Мария (1875—1926) — 57, 312, 314, 391, 461
Ритер (Ritter), Ана (1865—1921) — 172
Рихтер, немски експресионист — 411
Роден (Rodin), Огюст (1840—1917) — 348, 355, 356
Роденбах (Rodenbach), Жорж (1855—1898) — 37, 190, 278, 391, 461
Розенберг, артистка — 215
Ройер (Royère), Жан (р. 1871) — 192
Ромен (Romains), Жюл (р. 1885) — 192
Ру (Roux), Сен Пол (1861—1940) — 192
Рубинер (Rubiner), Лудвиг (1882—1920) — 6, 49, 383
Русков, Асен (1896—1958) — 215, 216
Рюле (Rühle), Ото — 383

Савов, Ботю (1881—1959) — 336, 386, 387, 405, 416
Сакаров, д-р Никола (р. 1881) — 63, 456, 457, 460, 463
Салустий Крисп (Sallustius), Гай (86—35 пр. н. е.) - 221
Самен (Samain), Албер (1859—1900) — 247, 464
Сарафов, Кръстю (1876—1952) — 416, 440
Сингер, Е., цинкограф в Германия — 248
Симеонов, артист — 215
Сирак Скитник — 71, 351, 362
Скот (Scott), Валтер (1771—1832) — 191
Славейков, Пенчо (1866—1912) — 18, 19, 23, 24, 25, 28, 29, 57, 79, 80, 171, 172, 180, 181, 182, 220, 245, 343, 470
Славейков, Петко Р. (1827—1895) — 79, 252, 253, 470
Славов, Иван — 12
Сладкаров, артист — 215
Смайлс (Smiles), Самуел (1812—1904) — 285
Смирненски, Христо (1898—1923)—65, 68, 162
Сологуб, Фьодор Тетерников (1863—1927) — 6, 327
Стайнов, Петко — 63
Сталийски, Александър — 63
Стамболийски, Александър (1879—1923) — 349, 462
Станишев, д-р — 313
Стефанов, Спас, пътуващ книжар, резпространявал изданията на „Везни“ — 269
Стефанов, Стефан, син на Спас Стефанов — 316, 322, 355, 357, 358, 372, 414
Стоилов, артист — 266
Стоянов, Коста (1876—1945) — 447, 448
Стоянов, Кочо — 417, 463, 464
Стоянов, Людмил (р. 1888) — 6, 57, 62, 247, 283, 284, 292, 295, 327, 328, 332, 342, 357, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395. 399, 401, 406, 407, 423, 241, 461, 472, 473

Стоянова, Кица, артистка — 215
Страшимиров, Антон (1872—1937) — 423, 449, 450, 478, 482
Стриндберг (Strindberg), Аугуст (1849—1912) 57, 69, 190, 318, 319, 321, 322, 323, 325, 328, 331, 339, 347, 352, 354, 425, 440
Тайад (Tailhade), Лоран (1854—1919) — 192
Талес (Θαλῆς) (края на VII — началото на VI в. пр. н. е.) — 171
Тана (Кожухарова), братовчедка на Гео Милев — 141, 151, 240, 241, 242, 273, 280, 282, 284, 285, 288, 289, 291, 293, 294, 298, 302
Твен (Twain), Марк (1835—1910) — 185, 253
Тен (Taine), Иполит (1828—1893) — 24, 188
Теодоров-Балан, Александър, професор (1859—1959) — 63
Тинка, съпруга на д-р Градецки — 298, 299, 302, 304
Тодоров, Петко Ю. (1879—1916) — 80
Толер (Toller), Ернст (1893—1939) — 6, 49, 71
Толстой, Алексей Константинович (1817—1875) — 18, 110, 120
Толстой, Лев Николаевич (1828—1910)— 188, 255
Томсън, Р. — 239
Торцов, Дуван, режисьор — 462, 477
Траянов, Теодор (1882—1945) — 57, 62, 388, 392, 472, 473
Трендафилов, Владимир (р. 1897) — 71, 448
Тютчев, Фьодор Иванович (1803—1873) — 120

Уайлд (Wilde), Оскар (1854—1900) — 190, 447
Уелс (Wells), Херберт (1866—1946) — 185
Уитман (Whitman), Уолт (1819—1892)—6, 120, 187
Уланд (Uhland), Лудвиг (1787—1862) — 172
Ушева, Вела (Каралийчева) — 448

Фаденхехт — 23, 172
Фалке (Falke), Густав (1853—1916) — 182
Файард (Fayard), френски книгоиздател — 234
Флобер (Flaubert), Густав (1821—1880) — 192
Фогелвайде (Vogelweide), Валтер фон дер (1170—1228—30) — 101
Фолкелт (Volkelt), Йоханес (1848—1930)—188
Франко, Иван Яковлевич (1856—1916) — 120
Фрайлиграт (Freiligrath), Фердинанд (1810—1876) — 463
Фридман, професор в Лайпцигския у-т — 222
Фриче, Владимир Максимович (1870—1929) — 242
Фриче (Fritsche), Г., немски издател-книжар — 235
Фьорстер (Förster), д-р Макс, професор в Лайпцигския у-т — 21

Хаджиалексов — 61, 346
Хаджибонев, Бончо (1889—1954) — 61, 345, 346, 347, 349
Хаджихристов, Иван (р. 1892) — 57, 281, 282, 285, 286, 288, 291, 292, 294, 297, 311, 328, 332, 335, 405, 424, 425, 449
Хайне (Heine), Хайнрих (1797—1856) — 18, 87, 101, 110, 120, 125, 150, 173, 180, 240, 278, 288, 291, 293, 294, 317, 318, 461, 463
Хайнрих (Heinrich), Георг — 21
Хауптман (Hauptmann), Герхарт (1862—1946) —190, 314
Хебел (Hebbel), Фридрих (1813—1863) — 70, 442
Хойе (Heue), цинкограф в Германия —182, 248
Холц (Holz), Георг (1863—1921) — 222
Хораций Флак (Horatius), Квинт (65—8 пр. н. е.) — 221, 222, 408
Хофманстал (Hofmannsthal) Хуго фон (1874—1929) — 71, 214, 247, 448
Хрелков, Николай (1894—1950) — 63, 65, 366, 426, 449, 450
Христакев, Стефан, учител по математика в Стара Загора — 275
Христов, Г. — 358
Христов, Кирил (1875—1944) — 80, 178, 179, 180, 181, 221, 226
Христов, Коста — 11, 12, 65, 66
Хьолдерлин (Hölderlin), Фридрих (1770—1843) —191

Цадиков, диригент — 384
Цанев, Георги (р. 1895) — 51, 152, 449
Цанков, Александър, професор — 71
Цвайг (Zweig), Стефан (1881—1942) — 413
Цвета (Атанасова), приятелка на Мила Гео Милева — 410
Цезар (Caesar), Гай Юлий (100—44 пр. н. е.)— 221, 393
Церковски, Цанко Бакалов (1869—1926) — 63, 478
Цимерман, фабрикант на пиана в Германия — 235, 285, 287, 288, 292, 293, 294, 298, 302
Цонев, Беню, професор (1863—1926)

Чилингиров, Стилиян (р. 1881) — 171
Чипев, Т. Ф., книжар-издател — 356, 368, 370, 371, 372, 373, 414
Чичо Стоян — 215
Чолаков, Зл. — 425, 426

Шагал (Chagal), Марк (р. 1887) — 414
Шангов, Стоян (1867—1925) — 285, 287
Шатобриан (Chateaubriand), Франсоа Рене дьо (1768—1848)—191, 281, 282, 285, 286, 287, 297
Шахатуни, артист — 215, 216
Швитерс (Schwitters), К. (1887—1948) —379
Шейтанов, Георги Василев (1896—1925) — 449, 450
Шекспир (Shakespeare), Уйлям (1564—1616) 257, 278, 289, 298, 318, 399, 461
Шели (Shelley), Пърси Биш (1792—1822) — 191, 407
Шилер (Schiller), Йохан Фридрих (1759—1805) — 216
Шмарсов (Schmarsov), професор в Лайпцигския у-т — 21

Шишманов, Иван Д., професор (1862—1928)— 22, 223
Шлаф (Schlaf), Йоханес (1862—1941) — 340
Шопенхауер (Schopenhauer), Артур (1788 — 1860) — 317, 318
Шуберт (Schubert), Франц (1797—1828)— 216,
Шорм (Storm), Теодор (1817—1888)—125, 172
Щъркелов, Константин — 12, 63
Юго (Hugo), Виктор (1802—1885) — 18, 87, 110, 173, 174, 191
Яворов, Пею К. (1878—1914) — 17, 29, 34, 37, 80, 178, 245, 246, 328, 343, 375, 381, 382, 461, 472
Якоби (Yacobi), Фридрих (1743—1819) — 23
Якобсен (Yacobsen), Йенс Петер (1847—1885) —57, 125, 340
Яковлев, Юри, режисьор — 447
Ясенов, Христо (1889—1925) — 55, 62, 65, 247, 328, 348, 366, 422, 423, 441, 449, 450, 478

СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ

1. Гео Милев. Автопортрет, 1913 г. (приложение)
2. Гео Милев и брат му Борис. Фотоснимка, 1897 10
3. Смях. Винетки от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г. 11
4. В. „Изкуство“, 1909 г., бр. 17, стр. 1. Факсимиле 12
5. Страница от бележника, 1912 г. Факсимиле 14
6. Страница от бележника, 1912 г. Факсимиле 15
7. В. „Изкуство“, 1909 г., бр. 21, стр. 1. Факсимиле 18
8. В. „Изкуство“, 1909 г., бр. 11, стр. 3. Факсимиле 19
9. Гео Милев. Автопортрет, 1912 г. 21
10. Турски парламент. Карикатури от Гео Милев, 1909 г. . . . . 26—28
11. Илюстрации и рисунки от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г. . . 38—39
12. Карикатури от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г. . . . . 46—47
13. Български писатели и поети. Рисунки от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г. 59
14. В. „Лира“, 1909 г., бр. 1, стр. 1. Факсимиле 74
15. В. „Изкуство“, 1909 г., бр. 9, стр. 1 83
16. В. „Изкуство“, 1909 г., бр. 18, стр. 1. Факсимиле 84
17. Илюстрации в антологията „Звезди“, 1910 93
18. Пенчо Славейков. Рисунка от Гео Милев в сборник „Изкуство“, книга четвърта, 1913 г. 111
19. Илюстрация към стихотворението „Огряват ме зарите“ 115
20. Илюстрация към стихотворението „Късна нощ насред поле“ . . . 117
21. Илюстрация към стихотворението „Нощ пред Коледа“ 123
22. Илюстрация към „Панихида за П. К. Яворов“ 126
23. Илюстрация към стихотворението „Нощ над Темза“ 130
24. Емил Верхарн. Портрет от Гео Милев 131
25. Портрети на Морис Метерлинк, Заратустра, Йенс Петър Якобсен и Стефан Маларме в сборник „Изкуство“, 1914 г. 132
26. Винетка към стихотворението „Песен“ на М. Метерлинк 134
27. Илюстрация към стихотворението „Тайнственост“ на Р. Демел . . 134
28. „Черни хоругви“. Факсимиле 136
29. Гео Милев. Автопортрет „Don Baltasar“, 1915 г. 143
30. Гео Милев. Автопортрет, 1917 г. 150
31. Гео Милев. Автопортрет 157
32. „Ад“. Факсимиле 159
33. „Ад“. Факсимиле 161
34. Български Парнас. Карикатури във в. „Изкуство“, 1909 г. 163
35. „Presto II“. Факсимиле 164
36. „Добрият американец“. Факсимиле 186
37. Електра. Рисунка от Гео Милев към режисьорския екземпляр . . . 195
38. „Електра“. Режисьорски екземпляр. Факсимиле 210
39. „Електра“. Режисьорски екземпляр. Факсимиле 211
40. Студентска книжка от Лайпциг. Факсимиле 224
41. Гео Милев. Автопортрет, 1913 г. 229
42. Гео Милев. Автопортрет 251
43. Гео Милев. Фотография, 1915 г. 258
44. Емил Верхарн. Рисунка от Гео Милев 262
45. Емил Верхарн. Рисунка от Гео Милев 270
46. В Школата за запасни офицери, Княжево. Фотоснимка, 1916 г. . . 271
47. В Школата за запасни офицери, Княжево. Фотоснимка, 1916 г. . . 272

48. Гео Милев. Фотоснимка, 1918 г. 279
49. Гео Милев. Автопортрет 294
50. Гео Милев в болницата, 1918 г. Фотоснимка 299
51. Гео Милев. Автопортрет 309
52. Винетки от Гео Милев във в. „Изкуство“, 1909 г . . . . . 333—334
53. Абонати на сп. „Везни“, 1919 г. Факсимиле 341
54. Димчо Дебелянов. Рисунка от Гео Милев 422
55. Типове. Карикатури във в. „Изкуство“, 1909 г . . . . . 430—432
56. Гео Милев. Автопортрет в антологията “Звезди“, 1910 г. 435
57. Атанас Ат. Илиев. Рисунка от Гео Милев, 1910 г. 436
58. Открит лист, 1918 г. Факсимиле 439
59. Заявление до Директора на Свободния театър. Факсимиле 441
60. Гео Милев след раняването му, 1917 г. Фотоснимка 444
61. Разписка. Факсимиле 454

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор 5

Георги Марков — Гео Милев в светлината на литературния архив 9

I. ПОЕЗИЯ

Вестник „Лира“ („Изкуство“)

1. Зима 80
2. * * * („Луната грее от високо“) 80
3. * * * („В планината“) 81
4. * * * („Ширее се полето“) 81
5. * * * („Летен ветрец“) 81
6. Пролет 81
7. Поточе 82
8. Утро 82
9. Нощ 82
10. * * * („Денят още е далеч“) 84
11. Балкански песни 84
    „Стоя сам на връх-скалата“ 84
    „Зефирът вее“ 85
    „Грамаден бук пред мене“ 85
    „Нощ глуха“ 85
12. Басня 86
13. Посвещение 86

Сборник „Изкуство“. 1910

14. Хорът на Балканите 87
15. Из „Балкански песни“ 90
    „Към надвечер облак тъмен“ 90
    „Зад тъмните гори се слънце скрива“ 90
16. * * * („Преднощен здрач полита“) 90
17. Балдуин 91
18. Ноемврийски нощи 91
    „В леглото хладно“ 91
    „Студено-ледна ноемврийска влага“ 92
19. * * * („Късна есен...“) 92
20. * * * („Нощ зимна“) 92
21. * * * („Печално грей луната заледена“) 92
22. * * * („В смущение тайно“) 94
23. 811 94
24. На В. П. 96
25. Есенна тишина 96
    „Лебеди бели“ 96
    „Тишина безмълвно спотаена“ 96
    „В най-глухий кът на парка жълт“ 96
26. * * * („Незабелязано гасне в небесата“) 97
27. * * * („Во дъното на глухата алея“) 97
28. Canti mortali 97

„Надува вятърът платната бели“ 97
„В тиха градина“ 98
29. „Ne litte Margarita entre porcus!“ 98
30. Прометей 98
31. Снежинки 99

Сборник „Изкуство“. 1911. Книга втора

32. „Тежко на земята се живее...“ 101
33. Висини 102
34. * * * („Едвам едвам се ниже ден след ден“) 104
35. Кубрат 104
36. Песента на славея 105
37. (Из немския юнашки епос) 105
38. * * * („Вървим напред по пътя на живота“) 106
39. „На Шипке все спокойно“ 106
40. Епиграма 107
41. Вечерен покой 107
42. * * * („Певецът — казваш — е щастлив“) 107
43. Печална вечер 108
44. Случайно в душата ми схванати тръпки 108
45. * * * („Самичък първа вечер скитам“) 108
46. * * * („Вред е глухо“) 109
47. * * * („Цял ден хладен мартенски дъжд се ля“) 109

Сборник „Изкуство“. 1912. Книга трета

48. Вечер в самотната полска вила 111
49. Загубено щастие 112
50. Монах 112
51. Песента на месечинния лъч 112
52. Сън в пролетно утро 113
53. Отвращение 113
54. Радост 114
55. * * * („Огряват ме зарите“) 114
56. * * * („Кога в Италия света ще ида“) 116
57. * * * („Късна нощ насред поле“) 116
58. Сонет 117
59. * * * („Ясен ден и слънце грей“) 117
60. Към острова на мъртвите 118

Сборник „Изкуство“. 1913. Книга четвърта

61. Сонет 121
62. Из „Епопея на свободата“ 121
63. Песня 122
64. Нощ пред Коледа 123
65. Нощ пред Нова година 123
66. Самотна борика 124

Сборник „Изкуство“. 1914. Книга пета

67. Панихида за П. К. Яворов 126
68. Среднощ над Темза 129
69. Есенна вечер 131
70. Aus Nacht und Sturm 131
71. * * * („Жълтите лалета“) 133
72. Плаха радост 133
73. Месец 134
74. Над пресния гроб 135
75. * * * („На запад рой облаци тъмни“) 135
76. Черни хоругви 135

77. Посвещение 142
78. Купнеющи пожари 142
„В зловещ купнеж ще изгоря“ 142
„Аз съм свети Себастиан“ 143
„Кажи — внезапно да изчезнеш“ 144
79. Надолу 144
80. Жената 145
81. Laudeamus feminam! 145
82. Вечери 146
Дрезден 146
Парсифал 146
83. Откъслеци от един роман 146
Есен 146
Сняг 147
Мъгла 147
84. Предвечерие 148
85. („Ужасът на огнения бич“) 149
86. 31 декември 1917 151
87. В памет на актьора Митервурцер 151
88. Посветено на господин д-р Йоханес Фридерикус Замуел, есер . . 153
89. Моята душа 154
90. Ад 158
91. Престо II 162

II. СТАТИИ И ЛИТЕРАТУРНИ БЕЛЕЖКИ

1. („Литературни бележки“) 169
2. Издателство „Детска радост“ 181
3. Фридрих Ницше. Откръшки из книгата „Залез на идолите“ 183
4. Добрият американец 184
5. Посоки към една нова естетика 187
6. Естетическата емоция 188
7. От романтизъм към символизъм 189
8. „Електра“. Режисьорски екземпляр 193
9. Театър 214

III. ПИСМА

А. Писма от Гео Милев

1913

1. До Милю Касабов (Лайпциг, март — Ст. Загора) 219
2. „ Милю Касабов (Берлин, октомври — Ст. Загора) 227
3. „ Милю Касабов (Лайпциг, 3/17 ноември — Ст. Загора) 228
4. „ Милю Касабов (Лайпциг, 27 ноември — Ст. Загора) 230

1914

5. До Милю Касабов (Лайпциг, февруари — Ст. Загора) 234
6. „ Милю Касабов (Лайпциг, 8 април — Ст. Загора) 240
7. „ Милю Касабов (Лайпциг, 27 април — Ст. Загора) 241
8. „ Милю Касабов (Лайпциг, 20 май — Ст. Загора) 243
9. „ Милю Касабов (Лайпциг, 4 юни — Ст. Загора) 244
10. „ Милю Касабов (Лайпциг, 8 юни — Ст. Загора) 245
11. „ Милю Касабов (Лайпциг, юни — Ст. Загора) 246
12. „ Милю Касабов (Лайпциг, 27 юни — Ст. Загора) 248
13. „ Милю Касабов (Лайпциг, 18/30 юли — Ст. Загора) 249
14. „ Милю Касабов (Лондон, 11/23 август — Ст. Загора) 250
15. „ Милю Касабов (Лондон, 8/21 септември — Ст. Загора) 254
16. „ Милю Касабов (Лондон, 27 септ./10 окт. — Ст. Загора) 257
17. „ Милю Касабов (Лондон, 2/15 откомври — Ст. Загора) 261

18. До Милю Касабов (Лондон, 5/18 октомври — Ст. Загора) 263
19. „ Милю Касабов (Лайпциг, 3 ноември — Ст. Загора) 263

1915

20. До Емил Верхарн (Ст. Загора, февруари — Сен Клу, Париж) . . . 266
21. „ Милю Касабов (Ст. Загора, 24 април — София) 268
22. „ Емил Верхарн (Ст. Загора, 28 юни — Сен Клу, Париж) . . . 269

1916

23. До Милю Касабов (Княжево, 25 юни — Ст. Загора) 271
24. „ Анастасия Касабова (Княжево, 9 юли — Чинакчийски бани) . . 272
25. „ Анастасия Касабова (Фронта, 6 декември — Ст. Загора) 273

1917

26. До Милю Касабов (Скопие, 27 юни — Ст. Загора) 274
27. „ Анастасия Касабова (София, 29 юли — Ст. Загора) 274
28. „ Милю Касабов (София, 3 август — Ст. Загора) 275
29. „ Николай Лилиев (София, 25 декември — София) 276

1918

30. До Милю Касабов (София, 11 януари — Ст. Загора) 276
31. „ Милю Касабов (София, 3 февруари — Ст. Загора) 278
32. „ Милю Касабов (Берлин, 9 февруари — Ст. Загора) 278
33. „ Милю Касабов (Берлин, 17 февруари — Ст. Загора) 280
34. „ Милю Касабов (Берлин, 20 февруари — Ст. Загора) 280
35. „ Милю Касабов (Берлин, 6 март — Ст. Загора) 281
36. „ Милю Касабов (Берлин, 9 март — Ст. Загора) 282
37. „ Николай Лилиев (Берлин, 17 март — София) 283
38. „ Милю Касабов (Берлин, 21 март — Ст. Загора) 284
39. „ Милю Касабов (Берлин, 30 март — Ст. Загора) 285
40. „ Милю Касабов (Берлин, 3 април — Ст. Загора) 286
41. „ Милю Касабов (Берлин, 6 април — Ст. Загора) 287
42. „ Милю Касабов (Берлин, 7 април — Ст. Загора) 288
43. „ Милю Касабов (Берлин, 10 април — Ст. Загора) 289
44. „ Иван Хаджихристов (Берлин, 19 април — Ст. Загора) 290
45. „ Милю Касабов (Берлин, 20 април — Ст. Загора) 290
46. „ Милю Касабов (Берлин, 21 април — Ст. Загора) 291
47. „ Милю Касабов (Берлин, 22 април — Ст. Загора) 293
48. „ Милю Касабов (Берлин, 27 април — Ст. Загора) 294
49. „ Милю Касабов (Берлин, 15 май — Ст. Загора) 295
50. „ Милю Касабов (Берлин, 19 май — Ст. Загора) 296
51. „ Милю Касабов (Берлин, 26 май — Ст. Загора) 298
52. „ Милю Касабов (Берлин, 29 май — Ст. Загора) 300
53. „ Милю Касабов (Берлин, 10 юни — Ст. Загора) 300
54. „ Милю Касабов (Берлин, 13 юни — Ст. Загора) 301
55. „ Милю Касабов (Берлин, 20 юли — Ст. Загора) 302
56. „ Милю Касабов (Берлин, 30 юли — Ст. Загора) 303
57. „ Милю Касабов (Берлин, 1 август — Ст. Загора) 304
58. „ Анастасия Касабова (Берлин, 8 август — Ст. Загора) 305
59. „ Милю Касабов (Берлин, 10 август — Ст. Загора) 305
60. „ Милю Касабов (Берлин, 16 август — Ст. Загора) 306
61. „ Милю Касабов (Берлин, 21 август — Ст. Загора) 307
62. „ Милю Касабов (Берлин, 24 август — Ст. Загора) 307
63. „ Милю Касабов (Берлин, 1 септември — Ст. Загора) 308
64. „ Милю Касабов (Берлин, 2 септември — Ст. Загора) 309
65. „ Милю Касабов (Берлин, 12 септември — Ст. Загора) 310
66. „ Милю Касабов (Берлин, 14 септември — Ст. Загора) 311
67. „ Милю Касабов (Берлин, 21 септември — Ст. Загора) 312

1919

68. До Милю Касабов (София, 23 март — Ст. Загора) 313
69. „ Милю Касабов (София, 17 април — Ст. Загора) 313
70. „ Милю Касабов (София, 15 май — Ст. Загора) 314

71. До Анастасия Касабова (София, 29 април — Ст. Загора) 315
72. „ Милю Касабов (София, 15 май — Ст. Загора) 316
73. „ Анастасия Касабова (София, 23 май — Ст. Загора) 316
74. „ Милю Касабов (София, 31 май — Ст. Загора) 317
75. „ Милю Касабов (София, 2 юни — Ст. Загора) 318
76. „ Милю Касабов (София, 5 юни — Ст. Загора) 319
77. „ Милю Касабов (София, 7 юни — Ст. Загора) 320
78. „ Милю Касабов (София, 12 юни — Ст. Загора) 320
79. „ Милю Касабов (София, 26 юни — Ст. Загора) 321
80. „ Милю Касабов (София, 28 юни — Ст. Загора) 322
81. „ Милю Касабов (София, 3 юни — Ст. Загора) 322
82. „ Милю Касабов (София, 8 юли — Ст. Загора) 323
83. „ Милю Касабов (София, 10 юли — Ст. Загора) 323
84. „ Милю Касабов (София, 11 юли — Ст. Загора) 324
85. „ Милю Касабов (София, 14 юли — Ст. Загора) 325
86. „ Милю Касабов (София, 22 юли — Ст. Загора) 326
87. „ Милю Касабов (София, 24 юли — Ст. Загора) 326
88. „ Людмил Стоянов (София, 24 юли — Дедеагач) 327
89. „ Иван Хаджихристов (София, 24 юли — Ст. Загора) 328
90. „ Милю Касабов (София, 27 юли — Ст. Загора) 328
91. „ Милю Касабов (София, 30 юли — Ст. Загора) 329
92. „ Милю Касабов (София, 3 август — Ст. Загора) 330
93. „ Иван Хиджихристов (София, 4 август — Ст. Загора) 335
94. „ Милю Касабов (София, 6 август — Ст. Загора) 336
95. „ Милю Касабов (София, 18 август — Ст. Загора) 337
96. „ Милю Касабов (София, 19 август — Ст. Загора) 338
97. „ Милю Касабов (София, 23 август — Ст. Загора) 339
98. „ Милю Касабов (София, 30 август — Ст. Загора) 340
99. „ Милю Касабов (София, 2 септември — Ст. Загора) 341
100. „ Милю Касабов (София, 4 септември — Ст. Загора) 342
101. „ Милю Касабов (София, септември — Ст. Загора) 343
102. „ Милю Касабов (София, 12 септември — Ст. Загора) 345
103. „ Милю Касабов (София, 24 септември — Ст. Загора) 345
104. „ Милю Касабов (София, 26 септември — Ст. Загора) 346
105. „ Милю Касабов (София, 3 октомври — Ст. Загора) 347
106. „ Милю Касабов (София, 10 октомври — Ст. Загора) 347
107. „ Милю Касабов (София, 19 октомври — Ст. Загора) 348
108. „ Милю Касабов (София, 13 ноември — Ст. Загора) 349
109. „ Милю Касабов (София, 18 ноември — Ст. Загора) 350
110. „ Милю Касабов (София, 26 ноември — Ст. Загора) 352
111. „ Милю Касабов (София, 3 декември — Ст. Загора) 353
112. „ Милю Касабов (София, 9 декември — Ст. Загора) 354
113. „ Милю Касабов (София, 31 декември — Ст. Загора) 354

1920

114. До Милю Касабов (София, 20 януари — Ст. Загора) 355
115. „ Милю Касабов (София, 27 януари — Ст. Загора) 356
116. „ Милю Касабов (София, 4 март — Ст. Загора) 357
117. „ Милю Касабов (София, 31 март — Ст. Загора) 357
118. „ Милю Касабов (София, 29 април — Ст. Загора) 358
119. „ Милю Касабов (София, 30 май — Ст. Загора) 359
120. „ Милю Касабов (София, 15 юни — Ст. Загора) 360
121. „ Милю Касабов (София, 14 септември — Ст. Загора) 361
122. „ Милю Касабов (София, 24 септември — Ст. Загора) 362
123. „ Милю Касабов (София, 26 октомври — Ст. Загора) 363
124. „ Милю Касабов (София, 2 ноември — Ст. Загора) 364
125. „ Милю Касабов (София, 4 ноември — Ст. Загора) 365
126. „ Милю Касабов (София, 5 ноември — Ст. Загора) 367
127. „ Милю Касабов (София, 11 ноември — Ст. Загора) 368

1921

128. До Милю Касабов (София, 5 октомври — Ст. Загора) 369
129. „ Милю Касабов (София, 17 ноември — Ст. Загора) 369

1922

130. До Милю Касабов (София, 30 март — Ст. Загора) 370
131. „ Кирил Кръстев (София, 3 април — Ямбол) 372
132. „ Милю Касабов (София, 4 април — Ст. Загора) 372
133. „ Густав Кюн (София, 2 май — Нойрупин, Германия) 373
134. „ Кирил Кръстев (София, 8 май — Ямбол) 374
135. „ Кирил Кръстев (София, 25 юни — Ямбол) 376
136. „ Кирил Кръстев (София, декември — Ямбол) 377

1923

137. До Кирил Кръстев (София, 30 януари — Ямбол) 378
138. „ Кирил Кръстев (София, 5 юли — Ямбол) 379
139. „ Кирил Кръстев (София, 1 август — Ямбол) 379
140. „ Кирил Кръстев (София, 11 септември — Ямбол) 380

1924

141. „ Милю Касабов (София, 15 октомври — Ст. Загора) 380
142. „ Покана (Ст. Загора, 15 октомври) 382

1925

143. До Ото Рюле (София, 11 април — Германия) 382
144. „ Борис Гайдаров (София, — Лом) 383

Б. Писма до Гео Милев

1913

145. От Густав Кюн (Нойрупин, Германия, 25 ноември — Лайпциг) . . 385

1915

146. От Людмил Стоянов (София, 9 март — Ст. Загора) 386
147. „ Николай Лилиев (Свищов, 11 март — Ст. Загора) 388
148. „ Николай Лилиев (Свищов, 7 април — Ст. Загора) 388
149. „ Николай Лилиев (Фронта, 5 октомври — Ст. Загора) 389
150. „ Людмил Стоянов (Фронта, 6 ноември — Ст. Загора) 390
151. „ Николай Лилиев (Фронта, 6 декември — Ст. Загора) 390
152. „ Людмил Стоянов (Фронта, 7 декември — Ст. Загора) 391
153. „ Людмил Стоянов (Фронта, 16 декември — Ст. Загора) 392
154. „ Людмил Стоянов (Фронта, 26 декември — Ст. Загора) 392

1916

155. От Николай Лилиев (Фронта, 17 януари — Ст. Загора) 393
156. „ Людмил Стоянов (Фронта, 18 януари — Ст. Загора) 394
157. „ Николай Лилиев (Фронта, 29 януари — Ст. Загора) 395
158. „ Николай Лилиев (Фронта, 20 февруари — Ст. Загора) 395
159. „ Николай Лилиев (София, 20 май — Княжево) 396
160. „ Николай Лилиев (София, 30 май — Княжево) 396
161. „ Николай Лилиев (Фронта, 8 юни — Княжево) 397

1917

162. От Николай Лилиев (Фронта, 28 април — Фронта) 397
163. „ Николай Райнов (Фронта, 28 май — Фронта) 398
164. „ Николай Лилиев (София, 19 август — Ст. Загора) 398
165. „ Николай Лилиев (София, 10 октомври — Ст. Загора) 399

1918

166. От Иван Радославов (Берн, Швейцария, 6 февруари — Берлин) . . 400
167. „ Николай Райнов (София, 4 март — Берлин) 401
168. „ Николай Лилиев (София, 13 март — Берлин) 401
169. „ Николай Лилиев (София, 24 март — Берлин) 402
170. „ Николай Лилиев (София, 30 март — Берлин) 402
171. „ Николай Лилиев (София, 8 април — Берлин) 403

172. От д-р Кръстю Кръстев (София, 10 април — Берлин) 404
173. „ Иван Хаджихристов (Ст. Загора, 17 април — Берлин) 404
174. „ Людмил Стоянов (Фронта, 25 април — Берлин) 405
175. „ Димитър Подвързачов (София, 7 май — Берлин) 406
176. „ Николай Лилиев (София, 9 май — Берлин) 407
177. „ Людмил Стоянов (Фронта, 29 май — Берлин) 408
178. „ д-р Кръстю Кръстев (София, 6 юни — Берлин) 409
179. „ Николай Райнов (Фронта, 25 юни — Берлин) 409
180. „ Николай Лилиев (София, 11 юли — Берлин) 410
181. „ Николай Лилиев (София, 24 юли — Берлин) 411
182. „ Рихтер (Берлин, 25 юли — Берлин) 411
183. „ Франц Пфемферт (Берлин, 16 август — Берлин) 412
184. „ Стефан Цвайг (Швейцария, 20 декември — Берлин) 412

1920

185. От Макс Мецгер (Рим, 8 май — София) 413
186. „ Херварт Валден (Берлин, 19 ноември — София) 414

1921

187. От Иван Мирчев (Ст. Загора, 8 ноември — София) 415

1922

188. От Милю Касабов (Ст. Загора, 17 февруари — София) 416
189. „ Рудолф Блумер (Берлин, 8 юни — София) 417
190. „ Николай Райнов (Пловдив, 21 декември — София) 418

1923

191. От Франц Пфемферт (Берлин, 10 март — София) 419

1924

192. От Любомир Мицич (Белград, 15 януари — София) 420

1925

193. От Аугуст Айгнер (Виена, 28 февруари — София) 421

В. Други писма

194. От Людмил Стоянов до Димчо Дебелянов (Фронта, 30 януари 1916) 422
195. „ Веса Касабова до Борис Касабов (Ст. Загора, 28 май 1917) . . 424
196. „ Милю Касабов до Иван Хаджихристов (Ст. Загора, 24 юли 1919) 424
197. „ Милю Касабов до Людмил Стоянов (Ст. Загора, 9 март, 1921) 425
198. „ Милю Касабов до Людмил Стоянов (Ст. Загора, 10 април 1921) 425
199. „ Николай Хрелков до Мила Г. Милева (София, май 1925) . . . 426

IV. ДОКУМЕНТИ

1. Препис-извлечение от главната книга на гимназията 429
2. Посвещение на Библията 437
3. Сведение за дисертацията на Гео Милев 437
4. Сведение за заплатата на подпоручик Георги М. Касабов 438
5. Открит лист 439
6. Протокол за постановката на „Мъртвешки танц“ 440
7. Заявление за безплатни билети на сп. „Везни“ 441
8. Протокол за постановката на „Гиг и неговият пръстен“ 442
9. Заявление за дворно място 443
10. Заявление за категоризиране на пенсията 444
11. Удостоверение от медицинската комисия 446
12. Инвалидна карта 446
13. Изложение за състоянието на Народния театър 447
14. Протокол за постановката на „Електра“ 448

15. Покана за сп. „Пламък“ 449
16. Молба до Апелативния съд 450
17. Писмена защита пред съда 451
18. Разписка за получен заем 454
19. Телеграми до отговорните фактори 455
20. Сведение за Гео Милев 461
21. Гео Милев. Живот и творчество — от баща му Милю Касабов . . . 465
22. Именен показалец 484
23. Списък на илюстрациите 491

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ
ТОМ II — ГЕО МИЛЕВ

*

Изд. редактор Л. Цанева
Художествен редактор М. Кънева Художник на корицата Л. Басарева
Техн. редактор К. Пингов Коректор М. Коева

Дадена за набор на 7. III. 1964 г. Подписана за печат на 30. VI. 1964 г.
Формат 71/100/16 Тираж 1500
Печ. коли 31,38 Изд. коли 37,34
Цена 4,82 лв

*
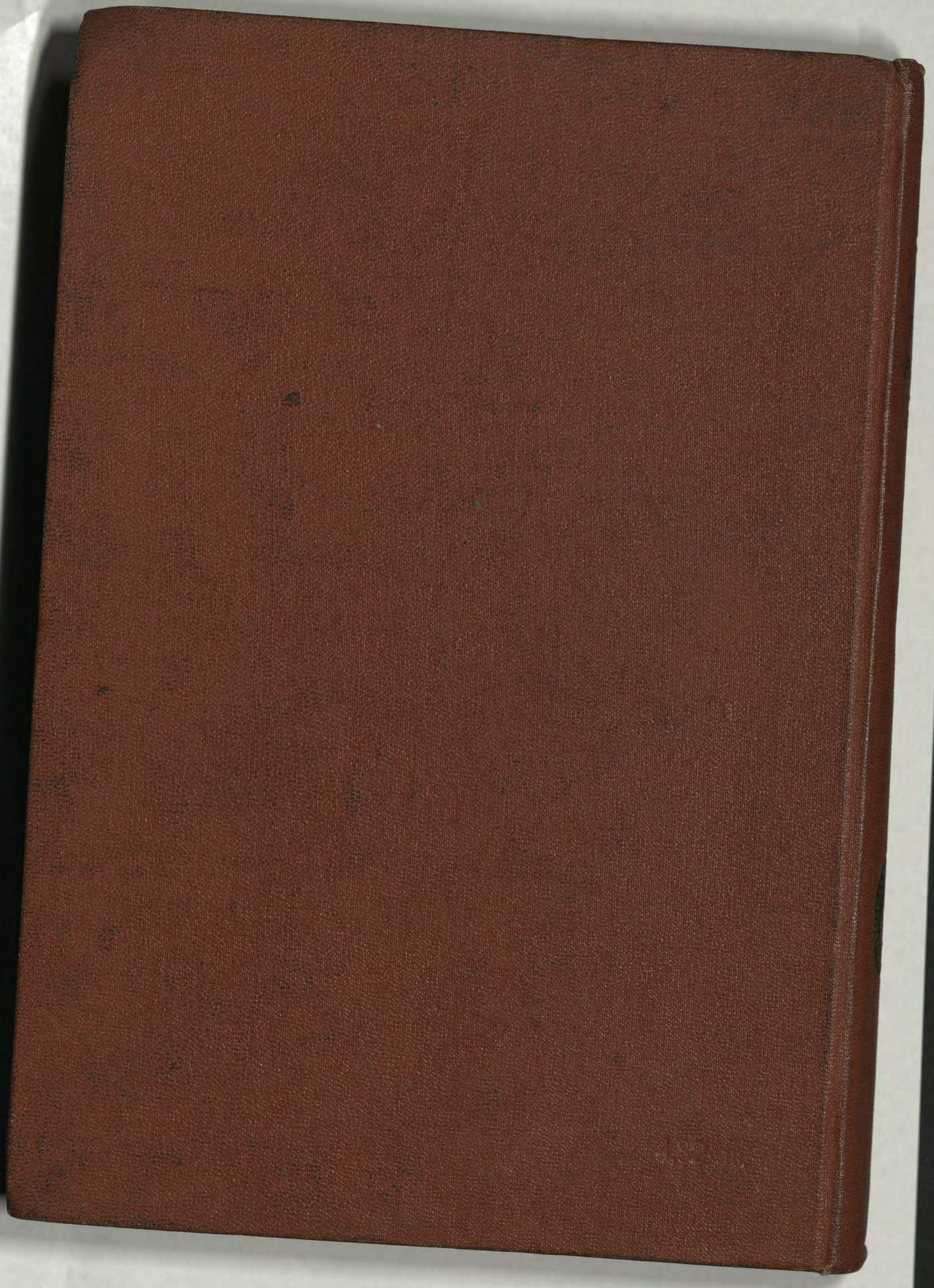
Набрана и отпечатана в печатницата на Българската академия на науките
София, кв. Гео Милев, ул. 36
Поръчка № 517